ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000265256

ΟΙ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ
ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δημήτριος Π. [illegible]

ΟΙ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ
ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

ΟΙ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

(ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΒΑΦΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ)

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αρ. Εισ. 5833

Δημήτριος Π. Σουλιώτης

ΟΙ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗ

(ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΒΑΦΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ)

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διδακτορική διατριβή που υποβάλλεται
στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων

<u>ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ</u>

εποπτεύων καθηγητής: Γιάννης ΔΑΛΛΑΣ
μέλη, οι καθηγητές: Σόνια ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ
Ερ.Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

(Νόμος 5343/32, άρθρο 202, παρ. 2)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Η επίσημη πράξη συρρίκνωσης της Λογικής μέσα στο χώρο της νεοελληνικής κριτικής,υπογράφτηκε από τον διάλογο Γ.Σεφέρη-Κ.Τσάτσου για την Ποίηση(*). Για τον στίχο *Και το βοριά το δροσερό τον πήραν τα καράβια* ο Σ. υποστήριξε πως <<δεν έχει κανένα λογικό νόημα ή καλύτερα είναι αντίθετος με κάθε λογικό νόημα>>(**),πράγμα που σημαίνει ότι περιόριζε τη Λογική στη σημασία των λέξεων,ενώ αποσιωπούσε το γεγονός ότι ο επίμαχος στίχος υπάγεται στους κανόνες της ορθόδοξα δημοτικής Σύνταξης.Και πάλι ο Σ. ζητά από τους θεωρητικούς να συμβάλουν στη διαμόρφωση ενός κοινού <<που θα μπορούσε να βρεθεί,μπροστά στο καλλιτέχνημα,στην κατάσταση ''καλής πίστης'' που βρισκόμαστε όταν κάνουμε την προσευχή μας>>(***).Η γενιά του Τριάντα αποδέχθηκε, στο σύνολό της,τη συγκινησιακή χρήση της γλώσσας ως αυτονόητα αντίπαλη της Λογικής.

Η στρουκτουραλιστική μεθοδολογία ήρθε να επανορθώσει,αποκαθιστώντας στο βάθρο της την επιστημονική αξία της έρευνας του ποιητικού λόγου ως καταρχήν και κατεξοχήν γλωσσικού φαινομένου(****).Η στατιστική αναδείχθηκε καίριο εργαλείο για τη διερεύνηση της ποιητικής γλώσσας.Η γείωση της κριτικής και της φιλολογίας στη γλωσσική υπόσταση του ποιητικού κειμένου εξάλειψε,η τουλάχιστον κατάφερε καίριο πλήγμα στην ιδεαλιστική ιδεοληψία της παλαιότερης θεώρησης των ποιητικών κειμένων.Οι γραμματικές φόρμες της ποίησης αποτελούν το αντικείμενο του επιστημονικού ενδιαφέροντος των στρουκτουραλιστών.

Η δική μου εργασία δεν είναι στρουκτουραλιστική˙προϋποθέτει,ωστόσο,τη νοοτροπία του στρουκτουραλισμού.Ο τρόπος που εργάσθηκα είναι πολυσυλλεκτικός— με όλα τα τρωτά και ίσως τις αρετές που υπονοεί αυτός ο όρος.Η μέθοδος που εφαρμόζω παλινδρομεί ανάμεσα στη γραμματική,τη γλωσσολογία και τη ρητορική, με απώτερο στόχο της την κύκλωση του καβαφικού υποθετικού λόγου,και την ανάδειξή του ως αξιοσύστατης συνιστώσας του καβαφικού ύφους.Με άλλα λόγια,πρόκειται για μιαν ετερόκλητην εφόρμηση στο <<καβαφικό έναρθρο>> που δικαιώνεται μόνον εάν κι εφόσον δείχνει ότι ο υποθ. λόγος όχι μόνον παράγει αισθητική,παρά καί είναι,ipso jure,αισθητικοποιημένος μέσα στην καβαφική ποίηση (κοντά σε άλλα σχήματα λόγου ή απαρτισμένης διάνοιας,όπως η επανάληψη ή η επαναφορά).

Την αισθητικοποίηση του υποθετικού λόγου (:ως σχήματος διανοίας και γλώσσας μαζί) τη βρίσκομε,από τη σαπφική μελοποιία μέχρι τα Κουαρτέτα του Τ.Σ. Ελιοτ(*****).Λόγου χάρη:

(*)Γ.Σεφέρη,ΔΟΚΙΜΕΣ,1962 ,εκδ. Φέξη.-(**)ό.π.,σ.121.-(***)ό.π.,σ.70.
(****)Βλ. την κατατοπιστική εισαγωγή,στη μελέτη του Ερ.Γ.Καψωμένου Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡΗ,υφολογική μελέτη,Θεσσαλονίκη 1975.
(*****)Τα δείγματα είναι πρακτικώς άπειρα˙δειγματοληπτώ για τις ανάγκες του προλόγου:
Αν ήμουν εγώ πλοίαρχος,
ναι—si j'étais roi!—

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και γαρ αι φεύγει,ταχέως διώξει,
αι δε δώρα μη δέκετ',αλλά δώσει,
αι δε μη φίλει,ταχέως φιλήσει
      κωυκ εθέλοισα.(*)

ή από τα Κουαρτέτα του 'Ελιοτ:

Αν ερχόσουν απ'εδώ,
[...]
Αν ερχόσουν απ'εδώ καιρό Μαΐού,θα έβρισκες τους φράκτες
[...]
Αν ερχόσουν νύχτα συντριμμένος βασιλιάς,
Αν ερχόσουν μέρα μη γνωρίζοντας πως ήρθες
Το ίδιο θα 'ταν,[...]
Αν καθόλου.[...]
Αν ερχόσουν απ'εδώ,[...]
θα 'ταν πάντα το ίδιο.(**)

Τόσο οι σαπφικοί υποθ. λόγοι του προσδοκωμένου όσο και οι ελιοτικοί του δυνατού στο άχρονο παρόν,είναι **δεσπόζοντες** (βλ. Τρίτο Μέρος):συνέχουν ολόκληρο το εκφώνημα όπου ανήκουν(:μια στροφή στο ποίημα της Σαπφώς και δύο στο ποίημα του 'Ελιοτ)'συνέχονται από το σχήμα της **επανάληψης**—και μάλιστα της **έπαναφοράς**.Η ποιητική εκφορά θα ήταν αδιανόητη χωρίς τον συνεκτικόν αρμό του υποθετικού λόγου,και χωρίς την αντιθετικότητα που συνδέει την υπόθεση με την απόδοση όλων των υ.λ (λ.χ.:*κι αν δε δέχεται δώρα,θα φέρει*).Το ποιητικό εκφώνημα δομείται και δονείται αισθητικά —:ρητορικά,αλλά χωρίς ιδιοτέλεια στην απόπειρα πειθούς— μέσα στο σχήμα του υποθετικού λόγου.Παρόμοιες παρατηρήσεις πάνω στην καβαφική ποίηση αποτέλεσαν την αφορμή για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας,με στόχο την (παλιν)όρθωση του υποθ. λόγου στο πεδίο της αισθητικής.

Στη νεοελληνική βιβλιογραφία δε μπόρεσα να εντοπίσω μελέτη με θέμα την αισθητική του υποθ. λόγου'κι ούτε βρήκα καμιά μονογραφία για τους υποθετικούς

(*)ΣΑΠΦΩ,εισαγ.-μτφρ.-σχόλια Παναγή Γ.Λεκατσά,Πάπυρος,Εν Αθήναις 1938:32.
(**)Τ.Σ.'Ελιοτ,ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ|:LITTLE GIDDING|,ελληνική μτφρ.-εισαγ.Αριστοτέλης Νικολαΐδης,Κέδρος,(Αθήνα 1984):238-239$_{21-44}$·

αν ήμουν εγώ πλοίαρχος
στην <<Κλεοπάτρα>>,τη <<Σεμίραμη>>,τη <<Θεοδώρα>>,
αν ήμουν εγώ πλοίαρχος
με τέσσερα χρυσά γαλόνια
κι αν μ'άφηναν στην ίδια αυτή γραμμή[...]
θ'ανέβαινα στο τέταρτο κατάστρωμα
κι ενώ θ'ακουγόταν η μουσική[...]
θα 'γραφα μιαν αρμονικότατη καμπύλη |...|
(Αλέξανδρου Μπάρα,ΑΘΡΟΙΣΜΑ,1933-Ποίηση-1983.Κέδρος (Αθήνα 1983):11.

Παραθέτω ολόκληρο το ποίημα *IF...* του Μανόλη Αναγνωστάκη:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λόγους από τη στενά συντακτική,έστω,σκοπιά.Βεβαίως το μνημειώδες Συντακτικό της Νεοελληνικής του Τζάρτζανου αποτέλεσε τη βάση για τις εξορμήσεις μου προς τη σχετική βιβλιογραφία της αρχαιοελληνικής ή άλλων γλωσσών.Οφείλω να αναφέρω εδώ τα Συντακτικά του Χουμπέρ και του Γιαγκόπουλου,όσον αφορά στην αρχαία ελληνική γλώσσα·το σχετικά πρόσφατο αφιέρωμα ON CONDITIONALS που κοιτάζει από ποικίλες γλωσσολογικές,λογικο-γλωσσολογικές και φιλοσοφικο-γλωσσολογικές πλευρές τον υποθ. λόγο·τέλος,οι απόψεις των στωικών —του Χρυσίππου προπάντων— στοιχειοθετούν τη βάση για τη φιλοσοφική θεώρηση του υποθ. λόγου.

Μολονότι δεν είμαι ειδικός,αντιλαμβάνομαι ότι στις προηγούμενες αράδες υπόκεινται δύο διαφορετικά έως αντιτιθέμενα ρεύματα αντιλήψεων για τη Σύνταξη.Το ένα,ξεκινά από τους στωικούς (και τον Αριστοτέλη),περνά από την Καθολική Γραμματική του Port Royal,διανύει τους δύο προηγούμενους αιώνες και αναπαλαιώνεται με τη *βαθιά δομή* του N.Chomsky.Επιγραμματικά,αυτή η αντίληψη εξυπονοεί ότι η Σύνταξη αντανακλά τους νόμους της φύσης,ότι είναι αξεχώριστη από τη Σημασία,και ότι η πρόταση στοιχειοθετεί τη βασική μονάδα της γραμματικής αλλά και της λογικο-φιλοσοφικής ανάλυσης.—Το άλλο ρεύμα αντιλήψεων είναι η δομική θεωρία που τη θεμελιώνει ο F.de Saussure, οποίος πρεσβεύει ότι η Γλωσσολογία πρέπει να απεμπλακεί από το βάρος της φιλοσοφικής παράδοσης.Η καθολικότητα των παλιών λογικο-γλωσσολογικών απορρίπτεται,και αντικείμενο της στρουκτουραλιστικής έρευνας γίνεται το κάθε συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα χωριστά,στη σχετικότητά του.Ο Τσόμσκι αποτελεί την απόπειρα συναίρεσης των δύο ρευμάτων,καθώς ~~κρατά~~ από τον δομισμό την έμφαση στην αυστηρή συντακτική ανάλυση,ενώ συγχρόνως αναπτύσσει τη θεωρία του ότι η γραμματική δεν είναι στατικό άθροισμα κανόνων,παρά παραγωγική δύναμη γλωσσικής ικανότητας που εμπεριέχει την έμφυτη δομή.(*)

Απέναντι στις θεωρίες η στάση μου είναι επιλεκτική και εμπειρική·δεν ενδιαφέρθηκα για τη συνεπή τήρηση κάποιου ρεύματος,αλλά προχώρησα στη θεωρία μόνον όποτε βρισκόμουν σε αδυναμία να εξηγήσω το υλικό της έρευνάς μου.Λόγου χάρη, στηρίχθηκα σε μια νεότερη γλωσσολογική έρευνα για να αναλύσω το φαινόμενο της πρόταξης και επίταξης της υπόθεσης,για το οποίο δεν ήσαν επαρκείς οι θέσεις της παραδοσιακής γραμματικής (:3.2α).Επίσης,χρειάσθηκα το εργαλείο της *πρότασης εν κειμένω* για να εξηγήσω φαινόμενα όπως η λανθάνουσα υπόθεση του υποθετικού λόγου(**).Σε κάθε περίπτωση,γίνονται οι σχετικές σημειώσεις και παραπομπές.

Δεν θα διακινδυνεύσω κανέναν ορισμό του ύφους·θέλω ωστόσο να τονίσω πως ,

---

(*)Βλ. τον απολογισμό της τσομσκιανής θεωρίας στο βιβλίο των N.Smith D.Wilson,MODERN LINGUISTICS,The Results of Chomsky's Revolution,Penguin1979.— Και N.~~CHOMSKY~~,ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ,1982:35 κ.ε.— Και περιληπτικά,Ειρήνη Φιλιππάκη-W.,ΣΥΝΤΑΞΗ,Διαβάζω 1986:20 κ.ε.
(**)Γ. Μπαμπινιώτης,ΑΠΟ ΤΗ ΛΕΞΗ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ,Διαβάζω 1986:14.

IF...
Αν—λέω αν...
Αν όλα δεν συνέβαιναν τόσο νωρίς
Η αποβολή σου απ'το Γυμνάσιο στην Ε' τάξη,
Μετά Χαϊδάρι,'Αη Στράτης,Μακρονήσι,Ιτζεδίν,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από τις απόψεις για το ύφος ως α)απόκλιση από τη νόρμα,β)προσθήκη—κάτι επένθετο— σε ένα ουδέτερο περιεχόμενο,γ) συνυποδήλωση(*),προτιμότερη ασφαλώς είναι η συναιρετική άποψη του Μπαμπινιώτη ότι <<ύφος είναι η συνειδητή επιλογή ορισμένων επαναλαμβανόμενων,κατά κανόνα,δομικών σχημάτων,που απαρτίζουν ένα ιδιαίτερο γλωσσικό σύστημα,μια ''ποιητική γραμματική''>>(**).Το καβαφικό ύφος προκύπτει,νομίζω,από την εντατική και επαναλαμβανόμενη χρήση δομικών σχημάτων όπως αυτό του υποθ. λόγου·χρήση,που κινείται στα όρια της κλασικής ρητορικής.Είναι από τη ρητορική που μπορεί ο μελετητής να εισδύσει στο καβαφικό ύφος.Τούτο δεν πρέπει να ξενίσει,διότι η διαπίδυση της ρητορικής στην υφολογία έχει επισημανθεί και σε θεωρητικό επίπεδο,και η περιφρονημένη ρητορική τείνει να ανακτήσει τη θέση της ως <<νέα ρητορική>> ανάμεσα στις άλλες γλωσσολογικές επιστήμες.Εξάλλου,<<η ρητορική είναι η υφολογία των Αρχαίων>>(***).Αλλά είναι,η ρητορική, και συνιστώσα της σοφιστικής τέχνης,την οποία <<κάπως ξέρει>> ο Καβάφης,όπως απέδειξε ο Γ.Δάλλας(****).Σε θεωρητικό (:γλωσσολογικό) επίπεδο,οι σύγχρονες απόψεις θα πρέπει κάποτε να εξοβελίσουν τις εδραίες προκαταλήψεις που εξέθρεψε η Γενιά του Τριάντα για την αντιποιητικότητα,τάχα,της ρητορικής:<<...il n'est pas absurde d'imaginer qu'on puisse un jour penser à nouveaux frais le projet ancien d'un classement des figures remplis,c'est-à-dire tout ce qui se rattache à la notion de genre et de catégorie esthétique...>>(***).

Μετά από τις αναγκαίες αυτές γενικεύσεις,σκόπιμο θεωρώ να επαναλάβω ότι η δική μου προσπάθεια έγκειται στη διερεύνηση του λογικο-συντακτικού και ρητορικού σχήματος του υποθετικού λόγου,με στόχο να περιγραφεί ο υ.λ ως θεμέλια συνιστώσα του καβαφικού ύφους,αλλά και της καβαφικής ποιητικής.

Η αρχική ιδέα αυτής της εργασίας ανάγεται στην περασμένη δεκαετία·όπως το

(*)N.E.Enkvist 1973:15.

(**)Γ.Μπαμπινιώτης,1984:106.

(***)Rhétorique Générale 1970:13.

(****)Γ.Δάλλας,Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ,1984:151 κ.ε.

Αν στα 42 σου δεν ήσουν με σπονδυλαρθρίτιδα
Ύστερα από τα είκοσι χρόνια της φυλακής
Με δύο διαγραφές στην πλάτη σου,μια δήλωση
Αποκηρύξεως,όταν σ'απομονώσαν στο Ψυχιατρείο,
Αν—σήμερα λογιστής σ'ένα κατάστημα εδωδίμων—
Άχρηστος πια για όλους,στιμένο λεμόνι,
Ξοφλημένη περίπτωση,με ιδέες από καιρό ξεπερασμένες,
Αν—λέω αν...
Με λίγη καλή θέληση ερχόταν όλα κάπως διαφορετικά
Ή από μια τυχαία συμπτωση,όπως σε τόσους και τόσους
Συμμαθητές,φίλους,συντρόφους—δε λέω αβρόχοις ποσί
Αλλά αν...

(Φτάνει.Μ'αυτά δε γράφονται τα ποιήματα.Μην επιμένεις.
Άλλον αέρα θέλουν για ν'αρέσουν,άλλη ''μετουσίωση''.

Το παραρίξαμε στη θεματογραφία.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είπε ο Μένανδρος,<<η κωμωδία ήταν έτοιμη˙δεν έμενε παρά να γράψω τους στίχους της>>:΄Εγραψα την εργασία στα δύο τελευταία χρόνια.Η ολοκλήρωσή της θα ήταν ανέφικτη,χωρίς την απεριόριστη ηθική στήριξη και τις φιλολογικές υποδείξεις του επιβλέποντα καθηγητή Γιάννη Δάλλα,και τη θερμή συμπαράσταση των δύο συνεποπτών της διατριβής μου Σόνιας Ιλίνσκαγια και Ερατοσθένη Γ. Καψωμένου.

Χάριτες χρωστώ στον καθηγητή Σάββα Λ. Τσοχατζίδη,για τις πολύτιμες γλωσσολογικές υποδείξεις του˙στον καθηγητή Ξ.Α. Κοκκόλη,για τη συζήτησή μας σχετικά με την αφηγηματική δομή˙στον (φευγάτο πρόσφατα) καθηγητή Kálmán Szabó,ούγγρο νεοελληνιστή,για όσα είπαμε σχετικά με την ποίηση-στιγμιότυπο και τον καβαφικό κύκλο ποιημάτων του Αντωνίου˙τον επίσης ούγγρο νεοελληνιστή András Mohay για τις διευκρινίσεις του σχετικά με την ουγγρική μετάφραση των καβαφικών ποιημάτων˙την προϊσταμένη του τμήματος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Βουδαπέστης κ. Orsolya Karsay,και το προσωπικό της Βιβλιοθήκης της Ουγγρικής Ακαδημίας για τις έκθυμες τεχνικές διευκολύνσεις που μου παρέσχαν˙και τον φιλόλογο Ν.Χ.Ξανθόπουλο αναδρομικά ευχαριστώ,για το αρχαιοελληνικό συντακτικό που μου δίδαξε το χειμώνα του 1968 στη Θεσσαλονίκη.

Ξεχωριστά μνημονεύω τον φιλόλογο κ. Λάζλο Σέρενι,που πρόθυμα έθεσε στη διάθεσή μου την καβαφική συλλογή ποιημάτων που έχει στην κατοχή του(*).Τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου αποδίδω στους φίλους νεοελληνιστές Αθηνά Γεωργαντά και Γιάννη Χ.Λαλάτση για τις απόψεις που κατά καιρούς ανταλλάξαμε γύρω από τους καβαφικούς υποθ. λόγους˙και η φιλική τους ενθάρρυνση μου ήταν πολύτιμη.

Η σύζυγός μου Μεκάση μου δώρισε τη γραφομηχανή τούτης της εργασίας˙με βοήθησε σε ορισμένα τεχνικά ζητήματα,και με ανέχθηκε σ΄όλην τη διάρκεια της συγγραφής.

Φλώρινα-Βουδαπέστη,
Μάρτιος 1991

(*)Μία από τις —έντυπες— συλλογές,που ο Γ.Π.Σαββίδης τις έχει κατατάξει στο Γ5 (:ΟΙ ΚΑΒΑΦΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ:325).

Μανόλης Αναγνωστάκης,ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1941-1971 [...],Θεσσαλονίκη 1971:129.-Το απόσπασμα από το ποίημα του Μπέρα Η <<ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ>>,Η <<ΣΕΜΙΡΑΜΙΣ>> ΚΙ Η <<ΘΕΟΔΩΡΑ>>,όσο και το IF... του Αναγνωστάκη συνέχονται από υποθ. λόγους του Μη Πραγματικού,που είναι δεσπόζοντες —όπως οι σαπφικοί και οι ελιοτικοί.-Ο Μπέρας συχνά εκφωνεί υποθ. λόγους και ιδίως του Μη Πραγμ.:*κι αν ακόμη δεν υπήρχε/ο λόγος αχρηστίας του επιθέτου,/και αν ακόμη έφεγγαν στο ύπαιθρο/οι τρεις καταραμένες αυτές λάμπες,/ουρανομήκεις πάλι δε θα ήταν οι κραυγές τους*,*τα άστρα/που θα διεκδικούσαν το επίθετο,/αν ήτανε Ιούλιος προ πάντων*(:13)˙*Αν ήταν βολετό από την αρχή/ν᾽αρχίσουν τη ζωή τους!/Πόσο θα πρόσεχαν*(:15)˙πβ. και τον πολύστιχο υποθ. λόγο,του ΜΠ και πάλι,στο OCEANIA II:*Αν δεν ερχόταν χθες το ίδιο πλοίο,/αν δεν ερχόταν στο λιμάνι μας/ να δέσει και ν᾽ακινητήσει,/[...]αν δε δινόταν χορός,/αν δεν επήγαινα/-ω,προ παντός αν δεν επήγαινα-/αν δεν υπήρχε τόση γοητεία/στις ξένες επιβατίδες,/[...]αν όλα-και κατάστρωμα/και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γέφυρές του κι έγκατα-/γνωστά μου δε γινότανε|...|,/αν,ώρες που ξημέρωνε,/δε γύριζα στο σπίτι μου/πολύ γλυκά και γήινα/πολύ γοητευμένος,/μ'ένα φριχτό ναυάγιο:/-Εχάθη τ'ονειρόπλοιο, το πλοίο τ'ωκεάνειο*/δεν έμεινε πια στίγμα του/στο Μέγα Ωκεανό της φαντασίας*(ό.π.:46-47).

Εκτός από το ότι είναι δεσπόζοντες υ.λ του ΜΠ,οι υ.λ του Αναγνωστάκη (IF) και του Μπάρα (OCEANIA II) είναι και ανανταπόδοτοι,ή ακριβέστερα διακόπτονται και οι δυό από μια νέα στροφή,η οποία κλείνει το ποίημα,κι επιπροσθέτως λειτουργεί ως υποκατάστατο της αναμενόμενης απόδοσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζητούμενο αυτής της εργασίας είναι η αισθητική λειτουργία του υποθετικού λόγου μέσα στην καβαφική ποίηση.Η μέθοδος που ακολουθείται μπορεί να χαρακτηρισθεί περικεντρική:ο υποθ. λόγος διερευνάται κυκλοτερώς,ως σχήμα <<απηρτισμένης διανοίας>> —δηλ. ως φιλοσοφικό και λογικο-γλωσσολογικό διαπροτασιακό σύνολο—,ως συντακτικό πλέγμα,και τέλος ως ποιητική ιδιοσκευή του Κ.Π. Καβάφη.

Δεδηλωμένη αρχή για τη διερεύνηση του ζητουμένου αποτελεί η άποψη ότι η *υποθετική εμπειρία* είναι:α)βασική συνιστώσα της καβαφικής ποιητικής,προγραμματικά αξιοποιημένη από τον Κ.,β)στοιχείο sine quo non για τη δόμηση αλλά και την εκφώνηση ενός υπολογίσιμου αριθμού ποιημάτων (και ενοτήτων ποιημάτων).

Μεθοδολογικά,η εργασία διακινδυνεύει τους κινδύνους του εμπειριοκριτικισμού:η ασπόνδυλη επισώρευση ετερόκλητων απόψεων και γενικότερα ο εκλεκτικισμός ηχούσαν συναγερμό κατά την διαπραγμάτευση των ποικίλων κατόψεων του υποθετικού λόγου.Για παράδειγμα,συχνά ήταν δύσκολο να κρίνω πού έπρεπε να σταματήσω τη γλωσσολογική διερεύνηση του υποθετικού σχήματος,αφού στη συγγραφική πράξη τα όρια ανάμεσα στη φιλολογική και στις συγγενικές διερευνήσεις συχνά γίνονται δυσδιάκριτα.

Στο βαθμό που η εργασία πετυχαίνει το στόχο της,θα έχει αρθεί η λανθάνουσα αντιπαλότητα ανάμεσα στο Συντακτικό και την Ποίηση,ιδίως την ποίηση ενός γραμματικού όπως ο Καβάφης.Και θα έχει καταδειχθεί —και πάλι,στο βαθμό που επέτυχε η εργασία τον προδιαγεγραμμένο στόχο της— ότι για τη μελέτη του καβαφικού ιδεολογήματος η συντακτική ανάλυση και τα παρεπόμενά της είναι,κοντά στις γλωσσολογικές,δομικές και θεωρητικές έρευνες,απαραίτητη,διότι αυτή μπορεί να παρουσιάσει με ενάργεια τη ρητορική όψη του ιδεολογήματος:την αισθητική καταξίωση αυτής της όψης.

Η έρευνα εκτείνεται σε Τρία Μέρη,συν το Επίμετρο.Παρακάτω δίνεται σύντομη περιγραφή τους.

Στο Πρώτο Μέρος οριοθετείται το θέμα·εξετάζεται το ερώτημα αν ο Καβάφης υπήρξε θεωρητικός της ποίησης και γίνεται μια πρώτη προσέγγιση στη μέθοδο της υποθετικής εμπειρίας·ακολουθεί περιληπτική παρουσίαση της καβαφολογίας σε συσχετισμό με το ζητούμενο αυτής της εργασίας,και τέλος παρουσιάζονται οι υποθ. λόγοι του πεζού καβαφικού λόγου,με συνοψισμένες κριτικές παρατηρήσεις στο κλείσιμο του Μέρους.-Αυτό είναι και το προανάκρουσμα της κύριας έρευνας που ακολουθεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το Δεύτερο Μέρος διαιρείται σε δύο μεγάλες ενότητες (:2.2,2.3).Στην πρώτη γίνεται η θεωρητική πραγμάτευση του υποθ. λόγου·αφού πρώτα προσδιορισθεί η σημασία του (2.2),δίνεται η άποψη των στωικών (:2.2α) και η φιλοσοφική άποψη γενικότερα,σε συσχετισμό ωστόσο με τα γραπτά ψήγματα της καβαφικής θεωρίας (:2.2β)·στη συνέχεια εκτίθεται η λογική άποψη για τους υποθ. λόγους (:2.2γ) και ακολουθεί η γλωσσολογική άποψη (:υποθετικότητα,απροσδιοριστία,ενδεχομενικότητα,προσδιορισμός των όρων με τους οποίους ταξινομούνται οι καβαφικοί υποθ. λόγοι,παράταξη υπόθεσης και απόδοσης κ.ά.,2.2δ).— Στο 2.2ε παρουσιάζω τη γραμματική όψη των υποθ. λόγων (υποθ. δείκτες,τυπολογική ταξινόμηση,μικτοί υποθ. λόγοι,κ.ά.).— Σε όλες τις ενότητες γίνεται εφαρμογή της θεωρίας στους υποθ. λόγους του Καβάφη.

Στη δεύτερη ενότητα του Δεύτερου Μέρους (:2.3) κάμνω τη συντακτική παρουσίαση των ρκγ' καβαφικών υποθ. λόγων,οι οποίοι εντοπίζονται σε 70 ποιήματα (από τα 153+1).Η παρουσίαση ξεκινά με την παραδοσιακή αντίληψη των στενά συντακτικών κριτηρίων,συχνά όμως παρεμβάλλονται παρατηρήσεις ή σχόλια που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με το Πρώτο Μέρος,ή με το 2.2,ή με το Τρίτο Μέρος.Η συντακτική αυστηρότητα παραβιάζεται προς όφελος,πιστεύω,του κύριου Μέρους της εργασίας,του Τρίτου.

Το Τρίτο Μέρος ορίζει,οριοθετεί και αναλύει τους δεσπόζοντες υποθ. λόγους (:3.1,3.1α-3.1ζ) στις τρεις Φάσεις της καβαφικής δημιουργίας.Ο δεσπόζων υποθ. λόγος διερευνάται ως συνεκτικό σχήμα της ποιητικής κατασκευής,που τα γνωρίσματά του λειτουργούν στο γραμματικό (:συντακτικό στην ευρύτερη σημασία),στο νοηματικό,στο ρητορικό και αισθητικό επίπεδο.—Στη δεύτερη μεγάλη ενότητα του Μέρους (:3.2) αναλύονται οι κύριες ρητορικές χρήσεις του υποθ. λόγου:η πρόταξη και επίταξη της υπόθεσης (3.2α)·ταξινομούνται οι εναρκτήριοι,ληκτικοί κ.ά. υποθ. λόγοι (:3.2β)·τέλος η καβαφική στίξη —ιδίως η παύλα— εξετάζεται ως ρητορικός συντελεστής (:3.2γ).— Στη συνέχεια (:3.3) επιχειρείται ο παραλληλισμός των καβαφικών με τους καρυωτακικούς υποθ. λόγους,και υποδεικνύονται οι σημαντικές ομοιότητες και οι λιγότερο σημαντικές διαφορές τους(*).—Στο 3.4 η υποθετικότητα συσχετίζεται με την *ιστορική δυνατότητα* της καβαφικής ποίησης και δίνονται τα απαραίτητα δείγματα.— Στις παραπάνω ενότητες προτάσσονται είτε επιτάσσονται γενικευμένα συμπεράσματα,όπου αυτό μπορούσε να γίνει χωρίς να βιασθεί η καβαφική ποιητική·- οι γενικεύσεις στηρίζονται στη σχετική δειγματοληψία.

Στο Επίμετρο ελέγχεται το φαινόμενο της επιτόνισης όπως λειτουργεί στο δια-(υπερ)προτασιακό σύνολο του κειμενικού υποθ. λόγου (:Α)·στο Επίμετρο Β στάχωσα αποσπάσματα κειμένων (κατά βάση θεωρητικών) που είτε χρησίμευσαν ιδιαίτερα στην επίλυση επιμέρους ζητημάτων,είτε αφορούν στη γενικότερη κατανόηση του ιδιάζοντως περίπλοκου,στη λογικο-γλωσσολογική υπόστασή του τουλάχιστον,σχήματος των υποθ. λόγων·στο Επίμετρο Γ καταχωρίζονται πίνακες που αφορούν στις αναλύσεις του Δεύτερου (κυρίως) και Τρίτου Μέρους.

Οι σημειώσεις και παραπομπές ακολουθούν μετά το Επίμετρο·ωστόσο η γενική

(*)Οι δύο ποιητές μοιάζουν τουλάχιστον στο ότι «και οι δύο καταργούσαν στο έργο τους την έννοια της "φιλολογίας" και την καλή και την κακή» (Δ.Νικολαρεΐζης 1983:287).—Αφετέρου,ο παραλληλισμός του Κ. με τον Έλιοτ θα πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ως παράλληλη ανάγνωση του Σεφέρη (βλ.3.3).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τάση μου ήταν να ενσωματώνω στο κείμενο τις περισσότερες παραπομπές, προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι απαντητές σημειώσεις που διασπούν την αναγνωστική ροή.

Θεωρώ χρήσιμο να παραθέσω εδώ τις συντομογραφίες που συχνότερα αναφέρονται στο κείμενο της εργασίας:(*)

Α΄27:Κ.Π.Καβάφη,Ποιήματα,τ.1ος,σελ. 27

Β΄32:——————,τ. 2ος,σ.32

Ανέκδοτα [Ποιήματα]:Κ.Π.Καβάφη,Ανέκδοτα Ποιήματα

Πεζά:Γ.Α. Παπουτσάκη,Καβάφη Πεζά

Ανέκδοτα Πεζά:Κ.Π.Καβάφη,Ανέκδοτα Πεζά Κείμενα,παρουσιασμένα και σχολιασμένα από τον Μιχ. Περίδη

Ανέκδοτα Σημειώματα:Κ.Π.Καβάφη,Ανέκδοτα Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής,παρουσιασμένα από τον Γ.Π.Σαββίδη

Σχόλια [σε ποιήματα]:ή Κύκλος:ή Haas D.:D. Haas,Σχόλια του Καβάφη σε ποιήματά του,Κύκλος Καβάφη

Μικρά Καβαφικά Α΄:Γ.Π.Σαββίδης,Μικρά Καβαφικά,τ. 1ος

—————— Β΄:——————,τ. 2ος

Πρακτικά:Πρακτικά Τρίτου Συμποσίου Ποίησης.Αφιέρωμα στον Κ.Π.Καβάφη

ARS [POETICA]:Ανέκδοτα Πεζά,[ARS POETICA]

Τζάρτζ[ανος] 1946:Αχιλλ. Α. Τζαρτζάνου,Νεοελληνική Σύνταξις/(της κοινής δημοτικής),τ.Α΄

Τζάρτζ[ανος] 1963:——————,τ.Β΄

ON CONDITIONALS:[Αφιέρωμα] ON CONDITIONALS,Cambridge Univ. Press(1986)

JOURNAL[OF PRAGMATICS] 1983:Journal of PRAGMATICS.A special issue on "Conditionals,v. 7,No 3,June 1983

FRAGM[ENTA]:Stoicorum Veterum Fragmenta,v.II

Humbert [1957]:J. Humbert,Συντακτικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης

Γιαγκόπουλος 1987:Α.Ι.Γιαγκόπουλου,Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής

—Τελειώνοντας,καταθέτω την πεποίθησή μου πως η καλύτερη εισαγωγή σε μιαν εργασία είναι ο Πίνακας των Περιεχομένων της.

(*)Η πλήρης παρουσίαση των τίτλων γίνεται στη Βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

<<Υποθέσεις...αλλά η γήινη γνώσις
τί άλλο είναι παρά υποθέσεις;>>[1]

άραγε ||..||
Αν είναι αληθινό- ||τότε|| ||κι αυτό||
ο πολύς φιλόσοφος
||άραγε θάλεγε ο φιλόσοφος||

||Αύγουστος||

Αύγουστος και σ'αυτό να εξέφραζε

το ''λήθη δε έστω του σκότους εκείνου'';

(The unpublished drafts2)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.1. Εισαγωγικά

Σκοπός του Πρώτου Μέρους είναινα προϊδεάσει για τις αναλύσεις που θα ακολουθήσουν. Στην πρώτη ενότητα υποστηρίζεται ότι ο Καβάφης είναι θεωρητικός της ποίησης– όχι μόνον μες από τα ποιήματα ποιητικής του, παρά και με τα ανολοκλήρωτα θεωρητικά κειμένά του. Στη συνέχεια δίδεταιμια πρώτη έμφαση στην υποθετική εμπειρία ως πολυσήμαντη μέθοδο σκέψης και ποιητικής σύνθεσης, που σχετίζεται με τις υποθετικές μεθόδους της επιστημονικής έρευνας. Ακολουθεί μια πρόγευση έρευνας για τους καβαφικούς υποθ. λόγους, με αναφορές και παραπομπές στους μελετητές που έχουν προσέξει αυτό το ευρύτερα συντακτικό (ακριβέστερα: γραμματικό), διανοητικό και αισθητικό σχήμα. Και στην τελευταία ενότητα του Πρώτου Μέρους κοιτάζονται οι υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου: γίνεται ενδεικτική καταγραφή τους· παρατηρούνται τα εισαγωγικά συντάγματα και οι κύριες ιδιομορφίες τους· εξετάζονται συντακτικά φαινόμενα όπως η παράταξη/υπόταξη, οι εγκλίσεις, τα είδη των υποθ. λόγων· σε χωριστή εξάλλου ενότητα διερευνάται η ρητορική χρήση των υ.λ μέσα στον καβαφικό πεζό λόγο (πρόταξη/επίταξη της υπόθεσης, εναρκτήριοι/ληκτικοί υποθ. λόγοι κ.ά.).

Το Πρώτο Μέρος αποτελεί μικρογραφία της ανάλυσης που ακολουθεί παρακάτω, με την προσθήκη ότι η αισθητική παράμετρος υπογραμμίζεται ιδιαίτερα στο Τρίτο Μέρος, ενώ και στο Δεύτερο είναι πρόδηλη η συμπαρουσία της με τα συντακτικά φαινόμενα. Τούτο γίνεται εύλογο, όταν ληφθεί υπόψη ότι στο Πρώτο Μέρος ανιχνεύθηκαν οι υποθ. λόγοι του <u>πεζού</u> καβαφικού λόγου, ενώ στο δύο επόμενα Μέρη εξετάζονται οι υ.λ στα 153+1 Ποιήματα του Καβάφη.

Συσχετισμοί ανάμεσα στους πεζούς και στους ποιητικούς υποθ. λόγους γίνονται σε πολλά σημεία της εργασίας. Στους συσχετισμούς υπόκειται το σκεπτικό ότι ο Καβάφης χρησιμοποιεί τους υ.λ με ομοιότυπο τρόπο στον ποιητικό όσο και στον πεζό του λόγο, έτσι ώστε δεν εμφιλοχωρεί η ποιητική άδεια· με άλλα λόγια, το συντακτικό του πεζού είναι και συντακτικό του ποιητικού καβαφικού λόγου. Οι ομοιότητες εξακτινώνονται σε όλα τα γραμματικά επίπεδα– από τα εισαγωγικά συντάγματα και τα είδη των υ.λ έως τους δεσπόζοντες υποθ. λόγους, όπως θα φανεί και στα επόμενα Μέρη. Και τούτο συμβαίνει επειδή, κατά την άποψή μου, στην καβαφική ποίηση δεν ενδείκνυται η εφαρμογή της θεωρίας της απόκλισης της ποιητικής γλώσσας από τον καθημερινό λόγο· διότι ο Καβάφης είναι ποιητής που από τη σύγκλιση, από τον γραμματικό κανόνα, από την ανασημασιολόγηση και όχι τη μετασημασιολόγηση της ποιητικής λέξης, από την ορθολογισμένη ένταση και όχι από τη συμβολιστική μελοποιία, από το στίψιμο των παραδοσιακών σχημάτων λόγου και όχι από την αποδιάρθρωσή τους, κατόρθωσε να παραγάγει μια ποίηση που, όσο ιστορική ή ερωτική ή φιλοσοφική κλπ και άν είναι, καταρχήν και κατεξοχήν είναι **ποίηση της γραμματικής**.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.2.Ο θεωρητικός της Ποίησης

Είναι σπάνιο φαινόμενο η σύμπτωση του θεωρητικού (της Ποίησης) και του ποιητή στον ίδιον άνθρωπο. Τούτη τη σύμπτωση, υψωμένη και διευρυμένη ίσαμε τα όρια της ανθρώπινης σοφίας, τη θαυμάζει ο Έλιοτ στο πρόσωπο του Γκέτε: <<That Goethe was one of the wisest of men I have long admitted; that he was a great lyric poet I have long since come to recognize; but that the wisdom and the poetry are inseparable, in poets of the highest rank, is something I have only come to perceive in becoming a little wiser myself>>(1969, p.226). Στα νεοελληνικά δεδομένα, ο Σολωμός και ο Παλαμάς κέκτηνται τη διπλή αυτήν ιδιότητα (Παπανούτσος 1955, σ.13).— Για να έρθομε στον Καβάφη, ο Σεφέρης έχει φροντίσει να του αποκλείσει την ιδιότητα του θεωρητικού· τον αντιδιαστέλλει από τον Έλιοτ, για να υποστηρίξει ότι ενώ ο δεύτερος κατέχει τις δύο ιδιότητες, <<ο Καβάφης δεν έκαμε τίποτε άλλο, σ'όλη του τη ζωή, παρά να γράψει τα ποιήματά του.>>(Δοκιμές, τ.1ος, 327). Όπως θα επιχειρήσω να δείξω, η γνώμη του Σ. είναι υπερβολική στη διατύπωση και ελέγχεται ως ανακριβής στην ουσία της, διότι ο Καβάφης άφησε γραπτά κείμενα που επιτρέπουν να τον κατατάξομε, ως ένα βαθμό, στους θεωρητικούς της ποίησης: τέτοιο κορυφαίο καβαφικό κείμενο είναι η ARS POETICA.—Η εξέταση του ζητήματος θα γίνει διαμέσου της σχετικής, και διαφοροποιημένης από του Σεφέρη, άποψης του Β. Λεοντάρη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Είναι ο Καβάφης θεωρητικός της ποίησης;Στο ερώτημα που ο Β. Λεοντάρης προκαλεί, απαντά πως ο Κ. δεν είναι,βέβαια,ένας ορθόδοξος «θεωρητικός» της ποίησης·η ίδια η ποίησή του ωστόσο αναδεικνύει μια «θεωρία της ποίησης» που τον καθιερώνει ως τον πιο «θεωρητικό» από τους έλληνες ποιητές[3].

Η αξιολογική σύγκριση του Λεοντάρη είναι ερεθιστική όσο και γενικόλογη.Και οι δύο όροι της προϋποθέτουν πολλή ερμηνεία,για να κατανοηθούν.Το ζήτημα δεν έχει εξόφθαλμη σχέση με το θέμα της παρούσας εργασίας.Προϋποτίθεται ωστόσο,στο βαθμό που η καβαφική «θεωρία» αποτελεί την προκείμενη της καβαφικής γραμματικής.Στις αράδες που ακολουθούν θα επιχειρήσω να απεμπλέξω την κρίση του Λεοντάρη από τη συγκριτική εκφορά της,και θα προτείνω τον «θεωρητικό» και γραμματικό της ποίησης ως δίδυμη ιδιότητα του ποιητή που,ανάμεσα στα άλλα επιτεύγματά του,αποτόλμησε να ενεργοποιήσει αδρανοποιημένες σημασιολογικές διαφορές,όπως εκείνη στο στίχο *δυναμωμένος...με θεωρία και μελέτη*[4].

Τα «ποιήματα ποιητικής» του Κ. υποστηρίζουν την κρίση του Λεοντάρη:τέτοια είναι τα 56 από τα 153+1 Ποιήματα (36,6%),τα 28 από τα 76 Ανέκδοτα (36,84%) και τα 16 από τα 27 Αποκηρυγμένα (59,25%)[5].Αναμφίβολα το θέμα των «ποιημάτων ποιητικής» παραπέμπει στη θεωρία της ποίησης·αλλά αυτό το χαρακτηριστικό δεν επαρκεί για να πούμε πως το καβαφικό έργο είναι το «θεωρητικότερο» της νέας ελληνικής ποίησης,διότι θα πρέπει να είναι ομόλογη και η ποιητική διαπραγμάτευση. Γιά παράδειγμα,στον σολωμικό στίχο *το σκουληκάκι βρίσκεται σ'ώρα γλυκιά κι εκείνο* υπόκειται περισσότερη θεωρία ποίησης από όση στον βιοθεωρητικισμό των καβαφικών ποιημάτων ποιητικής ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ,ΣΤΟΥ ΚΑΦΕΝΕΙΟΥ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ή ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ.Αλλά το ερώτημα δεν πρέπει να τίθεται αξιολογικά,γιατι η διερεύνηση του «θεωρητικότερου» δε θα στηριζόταν ούτε μόνον στο ποιητικό θέμα ούτε αποκλειστικά σε ποσοτικά κριτήρια.Καταρχήν ο Καβάφης είναι «θεωρητικός της ποίησης»,διότι ποιητής χωρίς ρητή είτε άδηλη ποιητική θεωρία δε μπορεί να υπάρξει.Η διάκριση ανάμεσα σε θεωρητικούς και μη ποιητές γίνεται χρήσιμη,εφόσον διακρίνομε τους ποιητές που εκτός από το καθαυτό ποιητικό έργο τους -συμπληρωματικά ή προωθητικά,σύμφωνα είτε αντίθετα προς αυτό- παράγουν και τη ρητή ποιητική θεωρία τους. Για τη συνεννόηση,θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν «θεωρητικοί της ποίησης» οι προγραμματικοί ποιητές αυτής της κατηγορίας.

Η ποιητικά εκφρασμένη βιοθεωρία,που εγγράφεται στον κύκλο των ποιημάτων ποιητικής,από τη μια μεριά εφάπτεται με ό,τι ονόμασε «πρακτική φιλοσοφία» ο Ευάγγελος Παπανούτσος[6]·κι από την άλλη εγγίζει στη θεωρία της ποίησης.Εκείνο που εμφανίζει τα ποιήματα ποιητικής ως πιο θεωρητικά από άλλες θεματικές παραλλάξεις -και τις απορρέουσες γραφές- της ποίησης(:ερωτικά,πολιτικά,ιστορικά κ.ά.),είναι ότι τα ποιήματα ποιητικής προσφέρονται περισσότερο στη φιλολογική έρευνα και είναι πιο ευεπίφορα για θεωρητική διερεύνηση.-Έτσι μπορεί να εξηγηθεί και η έμφαση του Β. Λεοντάρη.

*

Η **θεωρία** είναι ένα σύνολο από ιδέες,από αφηρημένες συλλήψεις,που είναι λίγο ή πολύ οργανωμένες και αφορούν σε ένα ιδιαίτερο πεδίο·υπάρχουν οι φιλολογικές και οι καλλιτεχνικές θεωρίες.Η θεωρία είναι διανοητική κατασκευή,μεθοδική και οργανωμένη,που έχει (σε ορισμένα τουλάχιστον μέρη της) **υποθετικό** χαρακτήρα.Στην ψυχολογία,θεωρητικός είναι ο τύπος που τον προσδιορίζει το «αναλυτικό πνεύμα,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

η διανοητική περιέργεια»[7] -περίπτωση της τελευταίας είναι και η «φιλολογική περιέργεια» που ο Καβάφης την αναφέρει στο άρθρο του για τον Σέκσπιρ[8].

Η καβαφική ARS POETICA[9] είναι ένα εγκώμιο για τη θεωρία και τον άνθρωπο της θεωρίας.Η « ζωή του καλλιτέχνη και η ζωή του φιλοσόφου» είναι «θεωρητική ζωή» (σ.60).Ο «θεωρητικός» του Καβάφη είναι εκείνος που «συνέλαβε,εσχεδίασε και στοχάσθηκε το σωτήριο σύστημα,την ιδανική συμπεριφορά» (σ.63)·είναι ο « μεγάλος ευεργέτης» (σ.65,67),ο Γαριβάλδης ή ο Παστέρ (σ.67,69).Με τον όρο «θεωρητικός» ο Κ. εννοεί τον παραδοσιακό στοχαστή,τον μεγάλο οραματιστή της ανθρωπότητας,τον νομοθέτη,τον καλλιτέχνη,τον (ηθικό) φιλόσοφο,τον επιστήμονα/ερευνητή ή τον επαναστάτη.Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι « θεωρητικοί» που στοχάζονται το « σωτήριο σύστημα » (ό.π.,σ.63),αλλά δεν έχουν την ευτυχία να το δουν εφαρμοσμένο·στη δεύτερη κατηγορία υπάγονται εκείνοι οι « θεωρητικοί» που βλέπουν τη θεωρία τους «που μετατρέπεται σε πράξι και φέρει ανταμοιβή,δηλαδή την πλήρη ευτυχία και επιτυχία τις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να ποθή» (ό.π.,σ.67).

Και τις 3+5+1 φορές που χρησιμοποιεί τις λ. «θεωρία»,«θεωρητικός» και « θεωρητική ζωή»[10],ο Καβάφης δίνει καταξιωτική έμφαση·το αντίθετο όμως ισχύει για τη χρήση του όρου « θεωρία-ες» στα 153+1 ποιήματα:εκεί η χρήση γίνεται υπονομευτική της σημασίας και της αξίας του όρου[11].Αλλά η καταξιωτική χρήση δεν αίρει την απαξιωτική·και οι δύο συνυπάρχουν ως εκφάνσεις της καβαφικής σκέψης:στο ποίημα ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ (Α' 46) δεν είναι το πάθος,αλλά η θεωρία περί πάθους που συγκρούεται με την ενδυνάμωση της -ασκητικής- *θεωρίας και μελέτης*.Και με αυτήν την έννοια θα πρέπει να διαβαστεί η κρίση του Τ. Άγρα ότι ο Καβάφης έγραψε « τα αδρότερα σε νοήματα ποιήματα της ποίησής μας που στοχάζεται ακόμη νηπιακά»[12]:τα νοήματα είναι « αδρά» στο βαθμό που εκφαίνουν θεωρίες ή,ακριβέστερα,διανοητικές και συγκινησιακές εμπειρίες θεωριών.

Ο Καβάφης είναι ένας προγραμματικός θεωρητικός της ποίησης.Στα δοκιμιογραφικά κείμενά του επεξεργάστηκε ή απλώς έθιξε θεωρητικά ζητήματα της ποίησης,όπως:

-στιχουργική (:Η Συνάντησις των φωνηέντων εν τη προσωδία,Ολίγαι λέξεις περί στιχουργίας,Η ποίησις του κ. Στρατήγη)

-γλώσσα (:Ο καθηγητής Βλάκη περί της Νεοελληνικής,Χρίστος και όχι Χρήστος,Παρατηρήσεις στα Είδωλα του Ροΐδη,Ένα Λεξικό του Καβάφη)

-γραμματική (:Humbert Pernot,Grammaire du Grec Moderne,Παρατηρήσεις στα Είδωλα του Ροΐδη)

-μεταφραστικά ζητήματα (:Γ.Παπουτσάκη ΚΑΒΑΦΗΣ ΠΕΖΑ,Δ΄)

-συγκριτική φιλολογία (:Λάμια,Ελληνικά ίχνη εν τω Σακεσπήρω,Το τέλος του Οδυσσέως)

-ποιητική παράδοση (:Οι Βυζαντινοί ποιηταί,Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού υπό Ν.Γ. Πολίτη,Καρπαθιακά δημοτικά άσματα υπό Μ.Γ. Μιχαηλίδου)

-ποιητική αλήθεια (:ARS POETICA,Ανέκδοτα Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής)

-σχέση λόγου και πράξης (:ό.π.)

-κοινωνική λειτουργία της ποίησης (:ό.π.,Έλληνες λόγιοι εν ταις ρωμαΐκαις οικίαις,Ανεξαρτησία)

-φιλοσοφική και λογική διαπραγμάτευση (:ARS POETICA,Ανέκδ. Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής,D.Haas Καβαφικά Σχόλια σε ποιήματα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η πιο πάνω δειγματοληψία έγινε για να φανεί ότι η δοκιμιογραφική εργασία είναι το απαραίτητο παραπλήρωμα των ποιημάτων ποιητικής, για τον ενδεχόμενο μελετητή της καβαφικής θεωρίας για την ποίηση. Γεγονός παραμένει ότι η καβαφική θεωρία δεν έχει διερευνηθεί διεξοδικά και στο σύνολό της, παρόλο που έχει υπογραμμισθεί η μεγάλη σημασία ορισμένων από τα κείμενα που αποτελούν την ύλη της: η ARS POETICA έχει εντοπισθεί ως κορυφαίο θεωρητικό κείμενο του Καβάφη, που στο μέλλον θα πάρει θέση ανάλογη με τους Στοχασμούς των Ελεύθερων Πολιορκημένων του Διονύσιου Σολωμού[13]. Πρόκειται για κείμενο που μπορεί να μελετηθεί και ως Ποιητική αλλά και ως θεμέλιος λίθος για την καβαφική θεωρία της ποίησης.

Υποστηρίζεται εδώ ότι ο Κ. είναι ένας προγραμματικός θεωρητικός της ποίησης. Ωστόσο δεν έχομε να κάνομε με συστηματικά επεξεργασμένο θεωρητικό έργο (όπως του Κωστή Παλαμά), μήτε με εξειδικευμένες εργασίες που να εξαντλούν κάποιο θεωρητικό ζήτημα· το υλικό της καβαφικής θεωρίας είναι αποσπασματικό και συχνά μένει στο επίπεδο της πρώτης ύλης για μια θεωρία της ποίησης. Ακόμη περισσότερο: όσο ωρίμαζε η ποιητική γραφή του, ο Καβάφης εγκατέλειπε (ή ενσωμάτωνε) τη δοκιμιογραφία του για τη θεωρία της ποίησης. Συνεπώς ευσταθεί η υπόθεση ότι ο Κ. επεξεργάστηκε στοιχεία θεωρίας της ποίησης στο βαθμό που αυτό έλυνε προβλήματα της δικής του ποιητικής. Αλλά οι περιορισμένες προθέσεις μπορούν να οδηγήσουν σε απεριόριστα αποτελέσματα. Στην περίπτωση του Καβάφη, νομίζω ότι και μόνη η ARS POETICA αρκεί για να χαρακτηρισθεί ως ένας από τους πιο εντατικούς και εξορθολογισμένους θεωρητικούς της νεοελληνικής ποίησης[14].

*

1.2α. <u>Η υποθετική εμπειρία</u>

Ο Καβάφης προσέχει την υποθετική εμπειρία και την προσδιορίζει έτσι ώστε να μπορούμε να τη θεωρήσομε ως βασικό στοιχείο της θεωρίας και της ποιητικής του. Τη διαστέλλει από την «προσωπική εμπειρία» και την περιγράφει ως «μετατροπή» της «εικασίας». Η υποθετική εμπειρία προκαλείται και παράγεται από τη «μεταφορά» του ποιητή, με τη βοήθεια της «φαντασίας», στις συνθήκες της «πραγματικότητας», και λειτουργεί παραπληρωματικά προς την προσωπική εμπειρία. Η «εικασία» δεν πρέπει να αφεθεί ανεξέλεγκτη, παρά να χαλιναγωγείται από τη «σύνεσι» και να συνυφαίνεται με την προσωπική εμπειρία, προκειμένου να παραγάγει τη νέα, μικτή αλλά νόμιμη, υποθετική εμπειρία[15].

Εξάλλου η «στάθμισι αιτίων και αιτιατών», η «προσεκτική σκέψι» και η «εξαγωγή συμπερασμάτων» είναι παράμετροι της «φωτισμένης» και «εξειργασμένης» εικασίας (ό.π.): η υποθετική εμπειρία του Κ. είναι ομόλογη με την «γνώση εξ εικασίας», την «υποθετική μέθοδο», την «υποθετική κατάσταση»[16] της επιστημονικής σκέψης. Και η καβαφική εικασία δεν απέχει από την επιστημονική εκδοχή της ως «θεωρήματος που υποτίθεται αληθινό και γυρεύομε την απόδειξή του»[17]. Ο Σαρεγιάννης παραλλήλισε την ποιητική σκέψη του Καβάφη και του Πόου με τη σκέψη του μαθηματικού — ότι κοινός τόπος τους είναι η πρόοδος με αλυσίδες συλλογισμών[18].

Η καβαφική χρήση της υποθετικής εμπειρίας είναι πολύ συχνή στα Σχόλια σε ποιήματα[19]. Όπως θα δούμε στο Δεύτερο Μέρος της εργασίας, η «ειλικρίνεια» ταλάνιζε τον ποιητή, που δε μπορούσε να αποστεί από τις εμπειρίες του. Η υποθετική

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εμπειρία διεύρυνε την προσωπική εμπειρία του.Η διατύπωση και υιοθέτηση αυτής της μεθόδου είναι προφανές ότι του δίνει διέξοδο: «Αν εχρειάζετο να περιμένει κανείς ως τα γεράματά του για ν'αποτολμήση να μιλήση γι αυτά [...],θα εύρισκε ότι εκείνο που απομένει προς περιγραφήν είναι πολύ ολίγο και μάλιστα πολλά πράγματα θα μπορούσαν να μη γραφούν διόλου[...] »,γράφει[20],για να αποδείξει την αξία χρήσης της υποθετικής εμπειρίας.Και υποδειγματικό αυτής της χρήσης είναι το Σχόλιό του στο ποίημα ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ[21]·και είναι ενδεικτικό ότι,ενώ στο ομώνυμο ποίημα δεν βρίσκονται υ.λ στο γραμματικό επίπεδο[22],το Σχόλιο αποτελεί μία εξόφθαλμη εφαρμογή της υποθετικής μεθόδου,σε γραμματικό όσο και σε νοηματικό επίπεδο— και μάλιστα στα 1903-04[23],δηλ. στην εικοσαετία όπου η χρήση των υ.λ — στην καβαφική ποίηση παρουσιάζει έξαρση,όπως θα δούμε στο Δεύτερο και Τρίτο Μέρος.

Αντιγράφοντας[24] το Σχόλιο στο ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ τόνισα (με **μαύρα στοιχεία**) τους υποθ. συνδέσμους,τα εισαγωγικά υποθ. συντάγματα και τις λανθάνουσες υποθέσεις του κειμένου.Καταρχήν,η υποθετικότητα του Σχολίου επαληθεύεται από το εξωκειμενικό δεδομένο ότι ο Κ. είναι 40 χρονών όταν το γράφει·η σκοπιά του είναι εκείνη του όψιμου νέου ή του πρόωρου γέρου (βλ. το Υστερόγραφο του Σχολίου), και συνεπώς κοιτάζει το γήρας με τη μέθοδο της «νοητικής εποπτείας των αλλοτρίων αισθημάτων» ,την εικασία[25],η οποία αλλού (:7η πργρ.) δηλώνεται ρητά κι αλλού διαχέεται (6η,16 πργρ.).Αυτή η σκοπιά κι αυτή η μέθοδος ενισχύουν την υποθετικότητα των χρονικο-υποθ. συνταγμάτων,των οποίων ο χρονικός συντελεστής περνά σε δεύτερο ρόλο:

> Ακόμη και εύπορος **σαν** είν|αι|,πρ|έπει| να σ|ηκώνει|
> ''dispetto'' γιατι η αδυν|αμία| του τον κά|νει| ''dependent''
>
> ή
>
> **όταν** -ως εξ αποτυχ|ίας| εν τη ζωή- κά|νει| δουλ|ειαίς|
> **που πάνε** στους νέ|ους|,αλλά είν|αι| baroques και grotesques κι εξευτελιστικαίς στους γέρ|ους|
>
> ή αυτοβιογραφικότερα:
>
> Οι πτ|ωχοί| γέρ|οι| σε κάτι δουλειαίς σαν μικρομεσίται,
> **σαν** τους κοροϊδεύουν τα παιδ|άρια| και κά|νουν| δουλ|ειαίς| και λένε λόγ|ια|...κι **ακόμη και σαν** είν|αι| dign|ified|,για να μη γί|νουν| φορτικοί δίδ|ουν| θάρρος στα παιδάρια[26] (*)

Στα 1906 ο Κ. επανέρχεται με ένα Σημείωμα για το ποίημα ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ.Τον κατατρύχουν αμφιβολίες,μήπως η μέθοδος της υποθετικής εμπειρίας τον « πλα -

---

(*)Οι υ.λ του Σχολίου καταγράφονται και ταξινομούνται μαζί με τους άλλους υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου,σε επόμενη ενότητα του Πρώτου Μέρους.Εδώ αναφερθήκαμε ακροθιγώς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νά» όταν τη χρησιμοποιεί «δια αισθήσεις»· η περιγραφική ποίηση,δηλ. εκείνη η μορφή ποίησης που δεν γράφεται «εξ εικασίας», του φαίνεται πως «ίσως είναι ασφαλής».Παραθέτω το καβαφικό Σημείωμα:

Τί απατηλό πράγμα που είναι η Τέχνη όταν θέλεις να εφαρμόσης ειλικρίνεια. Κάθεσαι και γράφεις —εξ εικασίας πολλάκις— δια αισθήσεις,και έπειτα αμφιβάλλεις με τον καιρό αν δεν επλανήθης.'Εγραψα τα «Κεριά»,ταις «Ψυχαίς των Γερόντων»,και τον «Γέρο» περί γήρατος.Προχωρώντας προς το γήρας ή προς την μέσην ηλικίαν,ηύρα που το τελευταίο μου ποίημα δεν περιέχει σωστή εκτίμησι.Η «Ψυχαίς των Γερόντων» ακόμη θαρρώ πως είναι σωσταίς.Αλλά σαν γίνω 70 χρονώ ίσως ταις βρω κ'εκείναις ψεύτικαις.Τα «Κεριά» ελπίζω να ήναι ασφαλή.

Η περιγραφική ποίησις —ιστορικά γεγονότα,φωτογράφησις (τί άσχημη λέξις!) της φύσεως— ίσως είναι ασφαλής.Αλλά είναι μικρό και σαν ολιγόβιο πράγμα.

1906[27]

Κατά το Σημείωμα,η αύξουσα με τον καιρό προσωπική εμπειρία μπορεί να διαψεύσει τις εικασίες (:το ανέλεγκτο σκέλος της υποθ. εμπειρίας).Τούτη η άποψη έρχεται σε αντίθεση με εκείνην που υποστήριξε ο Κ. στο ARS POETICA,ότι δε χρειάζεται να γεράσει ο ποιητής για να γράψει για το γήρας.-Σε αντίθεση,αλλά όχι σε αντίφαση,εφόσον ο Κ. εκεί:1)δεν αμφισβητεί κατά κανέναν τρόπο την υπέρτερη αξιοπιστία της προσωπικής εμπειρίας έναντι της υποθετικής·εκείνο που έκαμε,ήταν να σχολιάσει πως πολλά θα στερούνταν η ποιητική παραγωγή,αν οι δημιουργοί εξοβέλιζαν την εικασία/υποθ. εμπειρία από το εργαστήρι τους·2)δεν προκρίνει άνευ ορίων και άνευ όρων την εικασία,παρά υποστηρίζει ότι αυτή «δεν πρέπει με κανένα τρόπο ολικώς ν'αποφεύγεται·αλλά φυσικά επιβάλλεται να χρησιμοποιήται με προσοχή» και «να διευθύνεται με σύνεσι», ουτωσώστε να«αποβάλλει μέγα μέρος των κινδύνων της»[28].Συνεπώς οι αμφιβολίες του Κ. δεν στρέφονται ενάντια στην εικασία καθαυτήν,παρά βαρύνουν την αξιοπιστία της χρήσης της από τον ίδιον— αφού ήδη έχει πίσω του τις ανεξέλεγκτες εφαρμογές της σε στιχουργήματα όπως το ΝΤΟΥΝΙΑ ΓΚΙΟΥΖΕΛΙ [29],όπου ο ποιητής εικάζει από τη θέση της αφελούς ηρωίδας που αφηγείται πρωτοπρόσωπα.Οι πρώιμες και αδόκιμες χρήσεις της εικασίας κατά την Πρώιμη (:1884;—±1900) Φάση προκάλεσαν την επιφυλακτικότητα του Κ.,όχι όμως και την απόρριψη της μεθόδου·η εικασία ωριμάζοντας διαπιδύεται στην προσωπική εμπειρία και αποφέρει τη δόκιμη μέθοδο της υποθετικής εμπειρίας,την οποία ο Κ. όχι μόνον αποδέχεται ανεπιφύλακτα,παρά και υπερθεματίζει:«'Ισως ο Σαίκσπηρ να μη υπήρξε ποτέ στη ζωή του ζηλότυπος,άρα δεν θα ώφειλε να είχε γράψει τον Οθέλλο·ίσως να μη ήταν ποτέ σοβαρά μελαγχολικός,άρα δεν θα ώφειλε να είχε γράψει τον 'Αμλετ,φόνο ποτέ δεν έκαμε,άρα δεν θα ώφειλε να είχε γράψει τον Μάκβεθ!!!» (ARS POET.,σ.53).

Απορρίπτεται η ρομαντική χρήση της εικασίας (Ο ΒΕΙΖΑΔΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΡΩΜΕΝΗΝ ΤΟΥ,1884)·και η παρνασσιστική χρήση της επίσης (ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ,1885).Στο Σημείωμα του 1906,που παράθεσα πιο πάνω,αμφισβητείται η ρομαντικο-συμβολιστική χρήση της στο ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ,και εκφράζονται φόβοι για την τύχη της συμβολιστικής χρήσης (Η ΨΥΧΑΙΣ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ,1901)[30].

Στην ώριμη καβαφική παραγωγή,που συμπίπτει με τα χρονικά όρια του καβαφικού ρεαλισμού(*),ή με την Μέση και 'Υστερη Φάση τούτης της εργασίας,η α-

(*)Δέχομαι κατά βάση τις οριοθετήσεις:ρομαντική περίοδος 1884-1891/4·συμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξιοποίηση της υποθετικής εμπειρίας θα αποφέρει [illegible] ποιήματα όπως Ο ΔΑΡΕΙΟΣ,όπου η υποθετική εμπειρία απλώς υποδηλώνεται στο γραμματικό επίπεδο με τις δυνητικές εγκλίσεις˙ή όπως Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ,όπου η εικασία διατρέχει τον ιστορικό χώρο και επανενεργοποιεί την ιστορική δυνατότητα —τις ποικιλίες λύσεων που υποβάλλει η επισήμανση των δεδομένων και των διάκενών τους,η σχετική απροσδιοριστία του ιστορικού γεγονότος— με «προσεκτική στάθμισι» και αποφεύγοντας να παραβιάσει την ιστορική πληροφόρηση ακόμη και σε επίπεδο τριτεύουσας λεπτομέρειας,όπως δείχνει λ.χ. η αλληλογραφία του Κ. με τον Σαρεγιάννη για τα χειμωνιάτικα τριαντάφυλλα[31],ή οι «εξακριβώσεις επί κλασσικού γεωγραφικού χάρτου» για τα όρια της εντός/εκτός Ταύρου Ασίας στο υπέδαφος του ΑΠΟΥΣΙΑ[32],είτε ακόμη τα περί «μαρμάρου απαρασκεύου» στο ποίημα Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ[33].Η καβαφική εικασία στην ώριμη εκδοχή της λειτουργεί ομόλογα με του αρχαιολόγου:από τα λειψά ευρήματα θα εκδηλωθεί το άρτιο (μία από τις πιθανές ή πιθανοφανείς εκδοχές του αρτίου) κτίσμα˙η καβαφική είναι ομόλογη με την αρχαιολογική εικασία.Κι αν στο ΕΝ ΤΩ ΜΗΝΙ ΑΘΥΡ η εικασία ανιχνεύει και συμπληρώνει τα λεκτικά σωζόμενα,τα οποία επέχουν τη θέση της προσωπικής εμπειρίας,στο ληκτικό τρίστιχο του Η ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ :

Αν είναι αληθινό άραγε ο πολύς φιλόσοφος
Αύγουστος και σ'αυτό να εξέφραζε
το ''λήθη δε έστω του σκότους εκείνου'';[34]

η εικασία είναι γραμματικά έκδηλη,και λειτουργεί ως διαβρωτική κριτική μιας εκδοχής των ιστορικών γεγονότων˙εκφέρεται στον τύπο του open conditional, που αφήνει μετέωρο το ενδεχόμενο της έκφρασης του Πραγματικού (:Δεύτερο Μέρος).Σχηματικά,η σύμπτωση της υποθετικής εμπειρίας με τη γραμματική φόρμα του υ.λ θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη:

<u>εικασία</u>
αν είναι αληθινή η χριστιανικής πηγής πληροφορία,που δεν είναι διόλου απίθανη,τίποτε το ιστορικώς παράδοξο δεν παρουσιάζει

<u>« εν τω μέσω των πραγμάτων»</u>[35]
άραγε ο πολύς φιλόσοφος...του σκότους εκείνου;

υπόθεση–απόδοση

υποθ. λόγος

Από την υπόθεση ώς την απόδοση˙από την ενδεχομενικότητα της υπόθεσης και της απόδοσης,στον πολλαπλάσιο μετεωρισμό του υποθετικού λόγου.Από τον θετικισμό της ιστορικής πληροφορίας,στη διαπίδυση της υπόθεσης στην απόδοση.Από τη γείωση στη λόγια πηγή (:*αλλά τί ταύτα εγώ φημι,μείζω έχων ειπείν,ει **φράσαιμι** όπως εφρόνουν τα τηνικαύτα περί θεών;λήθη δε έστω του σκότους εκείνου*[36]),στην απογείωση μες από την υποθετική μέθοδο και το σχήμα του υποθετικού λόγου.

βολιστική περίοδος1891/4-1901/4˙και ρεαλιστική περίοδος 1901/4-1933.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.3. Οι υποθετικοί λόγοι στην ποίηση του Καβάφη. Προκαταρκτικά

Σχετικά με την υπόθεση στο γραμματικό πεδίο της σύγχρονης ελληνικής ποίησης,διαθέτομε τα στατιστικά δεδομένα και τα πορίσματα της μελέτης του Ερατοσθένη Καψωμένου για τη συντακτική δομή της ποίησης του Γ. Σεφέρη[37].Ο τελευταίος προτιμά στην ποίησή του από τις β΄ουσες προτάσεις,τις αναφορικές προσδιοριστικές,τις βουλητικές,τις τελικές και τις χρονικές,δηλ. εκείνες που εκφράζουν <<πραγματικές σχέσεις>>,ενώ αποφεύγει τις β΄ουσες προτάσεις που έχουν <<χαρακτήρα βασικά λογικό:αιτιολογικές,υποθετικές,συμπερασματικές. Οι σχέσεις αίτιο-αποτέλεσμα,υπόθεση-απόδοση,προϋπόθεση-συμπέρασμα εκφράζουν μια διανοητική σύλληψη των πραγμάτων>>΄στο σύνολο των β΄ουσών,που αποτελούν το 39,23% του συνόλου των προτάσεων της σεφερικής ποίησης,οι υποθετικές προτάσεις ανέρχονται σε ποσοστό 3,87% και κατέχουν την τρίτη θέση από το τέλος (αιτιολ. 2,35%,συμπερασματικές ο,41%).Στα ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ,ΣΤΕΡΝΑ,ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ δεν βρίσκονται υποθετικές προτάσεις[38].-Αναλύοντας τη σεφερική <<δομή συμμετρίας>>,ο Καψωμένος εντοπίζει τη χρήση του υποθετικού λόγου (στο εξής:υ.λ) με τρόπους γνωστούς και από το Δημοτικό Τραγούδι.Ο υ.λ είναι συντακτική φόρμα που λειτουργεί ως <<νοηματική,ηχητική και ρυθμική ''αλυσίδα'' >> συχνά κατά το σχήμα της επαναστροφής[39].Από τη σκοπιά που μας ενδιαφέρει,είναι χαρακτηριστικό ότι ο Καψωμένος προσέχει <<το πιο πολύπλοκο σχήμα σύνθετης ισορροπίας μέσα στην ποίηση του Σεφέρη>>— ένα σχήμα με διαλεκτική ή και αντιφατική σχέση ανάμεσα στις κύριες και τις β΄ουσες προτάσεις,και με συνεκτικές σε χιαστό σχήμα δίστιχες ενότητες των προτάσεων— στους στίχους: *Μας έλεγαν θα νικήσετε όταν υποταχτείτε./Υποταχτήκαμε και βρήκαμε τη στάχτη./Μας έλεγαν θα νικήσετε όταν αγαπήσετε./Αγαπήσαμε και βρήκαμε τη στάχτη./Μας έλεγαν θα νικήσετε όταν εγκαταλείψετε τη ζωή σας./Εγκαταλείψαμε τη ζωή μας και βρήκαμε τη στάχτη.*[40]

—΄Ολες οι β΄ουσες προτάσεις του σεφερικού παραθέματος είναι καταρχήν χρονικές.-Σε όλες επίσης υπόκειται υποθετικός λόγος,διότι:1)ο *όταν* έχει εδώ την τυπικά λογική χρήση του if and only if (:θα νικήσετε,εάν και μόνον εάν θα υποταχτείτε,δε θα νικήσετε παρά μόνο αν υποταχτείτε΄πβ. Δεύτερο Μέρος), και 2)η μελλοντική εκφορά της απόδοσης (:θα νικήσετε) δηλώνει το Προσδοκώμενο,με το οποίο εκφράζονται νόμοι ή γενικοί κανόνες-υπαρξιακοί στη συγκεκριμένη περίπτωση[41].

Ο Γρ. Σηφάκης έχει προσέξει ότι η υπόθεση όσο και η απόδοση του υ.λ αποτελούν,χωριστά η καθεμία,''απηρτισμένην διάνοιαν'',κατά την ορολογία της αρχαίας ρητορικής.Ο μελετητής παρατηρεί υποθέσεις και αποδόσεις που λειτουργούν ως μετρικά μεγέθη,και επέχουν θέση ημιημιστιχίου (:*Αν αγαπήσω/με μισούν// κι όντας παινώ / με βρίζουν*) σύμφωνα με την αρχή της ισομετρίας[42]. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επισήμανση του Baud-Bovy ότι ο υ.λ που κατα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λαμβάνει ένα ημιστίχιο είναι ισοδύναμος με τον υ.λ που καταλαμβάνει ολόκληρο στίχο·αυτό αποδέχεται και ο Σηφάκης– χωρίς ωστόσο να συσχετίσει με το σχήμα του υποθετικού λόγου ,καθώς κάμνει μορφική ανάλυση και η συμπεριφορά του υ.λ δεν τον απασχολεί ξεχωριστά.-Οι υποθέσεις και οι αποδόσεις υπόκειται στις αναλύσεις του μελετητή ως συνταγματικές μονάδες όμοιες με π.χ. ονοματικές φράσεις ή εμπρόθετους προσδιορισμούς.[43]

Το ζήτημα της διαφοράς ανάμεσα στον γραμματικό υ.λ[44] και σ'εκείνον που λογικά συνάγεται από τις περιρρέουσες σημασίες του συμφρ. περιβάλλοντος χωρίς να υποστασιώνεται στο σχήμα του υ.λ,το θέτει εμμέσως ο Γ.Π. Σαββίδης,που για το ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ[45] του Κ. Καρυωτάκη παρατηρεί πως είναι <<Μια σάτιρα χτισμένη πάνω σε πέντε υποθετικούς λόγους που στο συντακτικό ονομάζονται ''αντίθετοι του πραγματικού''>>[46].Παραθέτω το ποίημα:

<u>ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ</u>

Ας υποθέσουμε πως δεν έχουμε φτάσει
στο μαύρο αδιέξοδο,στην άβυσσο του νου.
Ας υποθέσουμε πως ήρθανε τα δάση
μ'αυτοκρατορικήν εξάρτυση πρωινού,
θριάμβου,με πουλιά,με το φως τ'ουρανού
και με τον ήλιον όπου θα τα διαπεράσει.

Ας υποθέσουμε πως είμαστε εκειπέρα,
σε χώρες άγνωστες της Δύσης,του Βορρά·
ενώ πετούμε το παλτό μας στον αέρα,
οι ξένοι βλέπουνε περίεργα,σοβαρά.
Για να μας δεχτεί κάποια λαίδη τρυφερά,
έδιωξε τους υπηρέτες της ολημέρα.

Ας υποθέσουμε πως του καπέλου ο γύρος
άξαφνα εφάρδυνε,μα εστένεψαν,κολλούν
τα παντελόνια μας,και,με του πτερνιστήρος
το πρόσταγμα,χιλιάδες άλογα κινούν.
Πηγαίνουμε — σημαίες στον άνεμο χτυπούν—
ήρωες σταυροφόροι,σωτήρες του Σωτήρος.

Ας υποθέσουμε πως δεν έχουμε φτάσει
από εκατό δρόμους τα όρια της σιγής,
κι ας τραγουδήσουμε,το τραγούδι να μοιάσει
νικητήριο σάλπισμα,ξέσπασμα κραυγής—
τους πυρρούς δαίμονες,στα έγκατα της γης,
και,ψηλά,τους ανθρώπους να διασκεδάσει.

Και οι πέντε λογικά υποθετικές προτάσειςτου ποιήματος εκφέρονται στην επιφανειακή δομή ως ανεξάρτητες προτάσεις επιθυμίας,το ίδιο όπως και η κοινή απόδοσή τους (στ.21-24).Η υπόθεση υπόκειται στο σύνταγμα *ας υποθέσουμε* και την παρουσία της την υποδεικνύει η έγκλιση επιθυμίας της απόδοσης·είναι φανερό ότι το περιεχόμενο του *ας υποθέσουμε* είναι εκείνο που οδηγεί στον εντοπισμό του υ.λ.-Ο μετασχηματισμός των ανεξάρτητων προτάσεων σε υποθετικές δίνει:

1.*Αν δεν είχαμε φτάσει*$_{1}$
2.*Αν έρχονταν τα δάση*$_{3}$
3.*Αν ήμασταν εκειπέρα*$_{7}$
4.*Αν του καπέλου ο γύρος είχε φαρδύνει*$_{13-14}$
5.*Αν δεν είχαμε φτάσει*$_{19}$

<u>απόδ</u>:*θα τραγουδούσαμε*$_{21}$

Για την υπαγωγή του υ.λ στο είδος του Μη Πραγματικού (=ΜΠ),προϋποτίθεται η περικειμενική γνώση της καρυωτακικής απαισιοδοξίας,προκειμένου να απορρίψει

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κανείς το Προσδοκώμενο (που το υποδεικνύει η έγκλιση επιθυμίας της αποδοσιακής πρότασης)— επικουρική του ΜΠ έρχεται και η ερμηνεία του τίτλου του ποιήματος (=ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ)[47].

Το φαινόμενο της παράταξης υπόθεσης-απόδοσης παρατηρείται και σε καβαφικά ποιήματα (:ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ)˙πβ. Δεύτερο Μέρος).Ο Haiman το μελετά ως <<''υποτεταγμένη ερμηνεία''παρατακτικών προτάσεων>>[48]˙και ο J. Van der Auwera έχει ανιχνεύσει στην αγγλική γλώσσα παρατακτικές φόρμουλες ισοδύναμες με τον *αν*,στις οποίες η υπόθεση στίζεται με κάτω τελεία:

This is Brussels.So I am in Belgium[49]

ή στον Καβάφη:

*Ας [=αν] φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί[...]
[τότε] μετά χαράς θα πήγαινα μ'αυτόν*
ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ

Την καβαφική υποθετικότητα στο γραμματικό επίπεδο προσέχει και η Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού.Στο ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ χαρακτηρίζει ως υποθετικό λόγο τους στίχους<<*Σαν ακουσθεί...μη θρηνήσεις...αποχαιρέτα την,την Αλεξάνδρεια που χάνεις*>>'και τον ταξινομεί στην <<αόριστη επανάληψη στο παρόν και το μέλλον,τη δυνατή επί Χ φορές [...] επανάληψη [...] αυτού που έγινε μια φορά στο παρελθόν.>>[50]Αξιοσημείωτο είναι ότι ο *σαν*,που θα τον δούμε ως χρονικο-υποθ. σύνδεσμο στο Δεύτερο μέρος,εκλαμβάνεται εδώ ως καθαρά υποθετικός.

Ο Γ. Βρισιμιτζάκης,σχολιάζοντας τον καβαφικό στίχο <<ίσως εκ νέου στον Σακκά να πήγαινε>> και επίσης τον <<δυνατόν και στα πολιτικά να επέστρεφεν>> (:ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ),γράφει ότι εδώ ο ποιητής <<υποθέτει>>'το ακριβές είναι ότι πιθανολογεί[51].Το σύνταγμα *ίσως να πήγαινε* αποτελεί απόδοση χρονικού λόγου που λανθάνει:

*'Επειτα [:όταν η καλλονή του θα έπαυε να διαρκεί]—
ίσως εκ νέου στον Σακκά να πήγαινε.*$_{21-22}$

ενώ το *δυνατόν να επέστρεφεν* αποτελεί μέρος της απόδοσης υποθ. λόγου:

*Κι αν εν τω μεταξύ απέθνησκεν ο γέρος,
πήγαινε σ' άλλου φιλοσόφου ή σοφιστού'
[...]
'Η τέλος,δυνατόν και στα πολιτικά να επέστρεφεν[...]*$_{23-27}$

Σε ένα σχόλιό του για το ποίημα ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ ο Παπανούτσος ξεχωρίζει την πιθανότητα από την υπόθεση:<<Περισσότερες πιθανότητες έχει η υπόθεση ότι το φως μας επιφυλάσσει πιο οδυνηρές εκπλήξεις>>[52].Ο ίδιος μετατρέπει μια κειμενική απόδοση του ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ σε υποθετική πρόταση και προσθέτει την απόδοση από το περικείμενο του υ.λ:<<Αν ο Καίσαρ [...] στεκότανε και πρόσεχε ''τα σοβαρά γραφόμενα του Αρτεμιδώρου'',θα είχε σωθεί>>[53]˙η μετατροπή είναι αξιοσημείωτη διότι με τον κατασκευασμένο υ.λ ο Παπανούτσος διατυπώνει τη μη γραμματική μήτρα του ποιήματος.Στον τύπο του υ.λ διατυπώνει και τη μήτρα του ΣΟΦΟΙ ΔΕ ΠΡΟΣΙΟΝΤΩΝ:<<αν τύχει κ'είναι πολύξερος σοφός [...] αντιλαμβάνεται τα ''προσιόντα'',τα ''πλησιάζοντα γεγονότα''>>[54],παρόλο που το ποίημα δεν εμφανίζει ρητόν υ.λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.4. <u>Οι υποθετικοί λόγοι στον πεζό λόγο του Καβάφη</u>

Ο υ.λ δεν αποτέλεσε θέμα της καβαφικής θεωρίας·μια «μνεία μικρή κι ασήμαντη» ,για τον υποθετικό σύνδεσμο *αν*,βρίσκεται στην κριτική παρουσίαση που έγραψε -αλλά δεν δημοσίευσε- ο Κ. για τη Grammaire du Grec Moderne του H. Pernot[55].Το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής παρουσίασης αφιερώνεται στη γραμματική,ενώ για το 5ο Μέρος της κρινόμενης Γραμματικής ο Καβάφης περιορίζεται σε λιγοστές παρατηρήσεις·πρόκειται για το κεφάλαιο της Σύνταξης,που ωστόσο ο Κ. το αξιολογεί: «είναι σύντομον,αλλά δίδει πολλές σωστές και χρήσιμες γνώσεις»[56].

Αφετέρου,η καβαφική «λατρεία της λέξης» υπογραμμίστηκε από την καβαφική έρευνα και συστηματικά διερευνήθηκε από τον Π. Κολακλίδη ,σε αντιπαράθεση με την καβαφική σύνταξη —η οποία θεωρήθηκε υποτελής του καβαφικού λεκτικού όσον αφορά στην καβαφική ποίηση[57].Επιπλέον,αρκετά είναι τα σωζόμενα σχόλια του ποιητή που τονίζουν την υπεροχή της λέξης μέσα στην ποίησή του[58].

Αλλά η φιλολογική έρευνα δεν πρέπει να δεσμεύεται από τη δεδηλωμένη ή την ιχνηλατημένη βούληση του ποιητή.Εκτός από τη λατρεία της λέξης,τον ιστορικό συντελεστή,την ηθική διάσταση,τις κοινωνικοπολιτικές παραμέτρους,η έρευνα μπορεί να προχωρήσει και στις καβαφικές δομές ή τις όψεις που δεν βρίσκονται στις προγραμματικές δηλώσεις μήτε στις απόψεις ούτε στα σχόλια του Κ. για την ποίησή του.Αν η λατρεία της λέξης αποτελεί κύριο γνώρισμα της καβαφικής ποίησης,<u>διακριτικό</u> όμως γνώρισμα είναι η τεράστια ποικιλία των χρήσεων της υποτακτικής·ή η εμμονή σε ορισμένα σχήματα λόγου·είτε η προγραμματική σύγκλιση λογικού και ποιητικού νοήματος στην καβαφική λογοποιία ,κόντρα στις θεωρίες για την **απόκλιση** του μοντέρνου και μεταμοντέρνου ποιητικού λόγου[59] ·-ή η χρήση του υποθετικού λόγου (καθώς και του χρονικού,του αιτιολογικού και του συμπερασματικού) μέσα στην ποίηση του αλεξανδρινού.

Η διερεύνηση των υ.λ στον πεζό (:δοκιμιακό) λόγο του Καβάφη,α)θα τονίσει,σε γραμματικό πλέον επίπεδο,την εικόνα της υποθετικής εμπειρίας,που την παρουσίασα σε προηγούμενη ενότητα,και θα επανέλθω σε αυτήν στο Δεύτερο Μέρος της εργασίας μου·β)θα δείξει την κίνηση της καβαφικής σκέψης σε επίπεδο παραπληρωματικό της καβαφικής ποίησης·και γ)θα υποδείξει γνωρίσματα που είναι κοινοί τόποι του πεζού και του ποιητικού υποθετικού λόγου.

Παραθέτω(*) πρώτα τους πεζούς υ.λ·στη συνέχεια προχωρώ σε παρατηρήσεις,συμπεράσματα και εντοπισμούς που προκύπτουν από τη συχνότητα όσο και από τις γραμματικές ποικιλίες αυτών των υ.λ·συσχετίζω τέλος τους υ.λ με συγγενικές εκφορές που όμως δεν απαρτίζουν υποθετικό λόγο.

(*)Η καταγραφή τους χωρίζεται στις τρεις Φάσεις της καβαφικής ποίησης(:Πρώτη, Μέση,Ύστερη).Οι υ.λ δεν μεταφέρονται αυτούσιοι,παρά μόνον οι ενδεικτικές λέξεις ή φράσεις τους.-Παρέλειψα τους υ.λ άλλων συγγραφέων,που ο Κ. τους παρενθέτει σε πεζά κείμενά του αυτούσιους (λ.χ. ο υ.λ του Γιουβενάλη στην τελευταία περίοδο του ΟΙ ΑΠΑΝΘΡΩΠΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΖΩΩΝ,Πεζά,σ.8).Εξάλλου δεν καταχωρίζω τους υ.λ των διηγημάτων,των πεζών ποιημάτων,του[Ημερολογίου από την αρρώστεια... του Μικέ Θ. Ράλλη] και του [Ημερολογίου του πρώτου ταξιδιού του ποιητή στην Ελλάδα](ό.π., σ.253 κ.ε.), των δημοσιευμένων επιστολών του Κ,καθώς και καβαφικών φράσεων που αποδίδονται από τρίτους(πβ.[ΓΝΩΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΧΜΕΤ ΡΑΣΣΙΜ],Πεζά,150).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.*|διότι|όταν η ψυχή είναι κενή=αναγκάζεται*.ΟΙ ΑΠΑΝΘΡΩΠΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΖΩΩΝ,1886'Πεζά,6

2.*Η κ.δε Ριέ αναφέρει—αν η λέξις μοι επιτρέπεται—*. >> 7

3.*|διότι|αν ήτο να ελεήση=ήθελε καταντήσει*.ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΓΙΝΕΙΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ,1891'Πεζά,18

4.*Όπως και αν έχη—είτε επιτύχη ο αγών είτε αποτύχη—οφείλεται ευγνωμοσύνη*.ΝΕΩΤΕΡΑ|...|, 22

5.*Ο ποιητής όστις κατορθώση να γράψη=θα εκτιμάται βεβαίως περισσότερον,αλλά μη είπωμεν*.ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΑΣ,1891'Πεζά,24

6.*Τιμήσωμεν,εάν ήναι άξιοι τιμής,τους τραπέντας'αλλά μη αποκηρύξωμεν*. >> 24

7.* —εάν μοι επιτρέπεται η λέξις αύτη—* .ΟΛΙΓΑΙ |...|,26

8.*Αν δεν απατώμαι=έγραφε*.ΟΛΙΓΑΙ |...|,27

9.*Όταν ο ποιητής έχη=δύνανται ν'αποβώσιν*.ΟΛΙΓΑΙ|...|,27-28

10.*Όταν δε μας εκθέσωσι=δυνάμεθα να ποιήσωμεν ημείς*.Ο ΣΑΚΕΣΠΗΡΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ,1891'Πεζά,30

11.*θα ήτο τωόντι ευτύχημα=εάν έλλην συγγραφεύς επεχείρει*.ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ,1892'Πεζά,50

12.*υπόσχεται να τω φανερώση=εάν συγκατανεύση*.ΛΑΜΙΑ,1892'Πεζά,52

13.*Εάν ο Λύκιος επέζη=δεν θα έβλαπτε διόλου*.ΛΑΜΙΑ,1892'Πεζά,64

14.*εάν της Λαμίας ο χαρακτήρ ήτο=θα ήτο*. >> ,65

15.*αλλά θα προσετίθετο χροιά = εάν εισέδυε*. >> ,65

16.*ουδείς ο αναγνώσας=θ'αρνηθή*.Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ κ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ,1893'Πεζά,66

17.*ότε δε αναλογισθώμεν=θα θαυμάσωμεν*. >> ,66

18.*Έρχεται φυσικώς,έρχεται απλώς ως να μη ήτο δυνατόν*. >> ,67

19.*αν υστερή=''δεν υπερτερώ;''*. >> ,69

20.*|αλλά| ότε γίνεται χρήσις με χάριν=επηρεάζονται*. >> ,70

21.*δεν θα έχαναν διόλου=εάν εγράφοντο*. >> ,70

22.*Ότε τους κάμνωμεν να ομιλώσι=μας επιβάλλουσι*. >> ,71

23.*|και| αν ενθυμηθή=''μπορεί ο Ψαρριανός''*. >> ,72

24.*δίδει— εάν μοι επιτρέπεται η έκφρασις—*. >> ,76

25.*δεν φαίνεται δε τόσον απίστευτον πράγμα=να περιήλθεν*.ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΧΝΗ ΕΝ ΤΩ ΣΑΚΕΣΠΗΡΩ,1893'Πεζά,88-89

26.*αλλ'ο καθαρεύων συγγραφεύς δεν θ'αρνηθή να δεχθή την κατάληξιν ιά,την οποίαν δεν θα θεωρήση βάρβαρον=εάν γνωρίζη την αρχαίαν ελληνικήν*.ΓΙΑ ΤΑ ΕΙΔΩΛΑ ΤΟΥ ΡΟΙΔΗ,1893-96/97'Μικρά καβαφικά τ.2ος,295

27.*Όσαι λέξεις εις ιά παράγονται εκ λέξεων ελληνικών=ανήκουν εις την καθαρεύουσαν*.ό.π.,295

28.*εάν ήναι απλώς μέρος της ημέρας=έχωμεν ''εσπέρα'',αν ήναι διασκέδασις έχωμεν ''εσπερίς''*. ό.π.,295

29.*και αν δεν δύναται να μεταφράση=η ζημία δεν είναι υπέρογκος*.ό.π.,296

30.*αν ''η έγνοιες'' δηλοί=η έννοια αποδίδεται επίσης*. ό.π.,296

31.*Εάν έχη η δημώδης=έχει η καθαρεύουσα*. ό.π.,296

32.*Ότε η επιστήμη αυτή αναπτυχθή και σπουδασθή=θα προκύψουν*. ό.π.,298

33.*Ότε το ''aplatir'' ανάγεται εις τόπον=το ''επιπεδώ'' δίδει την έννοιάν του* ό.π.,298

34.*πρέπει οι συγγραφείς να μεταχειρίζωνται=όταν τα βρίσκουν αναγκαία εις το ύφος των (εις το ύφος των=όταν γράφουν την καθαρεύουσαν,ας σημειώσω δια να μη παρεξηγηθώ*.ό.π.,299

35.*εάν ήθελε=θα ηδύνατο*.ΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΝΟΣ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΟΥ,1894-1890'Μικρά Καβαφικά τ.2ος, 149

36.*Ο Αγαμέμνων εάν δεν εύρισκεν=θα διήνυεν'ο Αχιλλεύς εάν η Μοίρα δεν είχε αποφασίσει=θα ήτο'και ο Αίας εάν επανέβλεπε=θα εβασίλευεν*.ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ:1895'Μικρά Καβαφικά τ.2ος,177

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

37.*Τοιούτον—ως ήτο,εάν αληθώς ποτέ υπήρξε— μας παρέστησεν ο Δάντης τον Οδυσσέα*.ό.π.,178

38.*τρέχει μέγαν κίνδυνον να αποτύχη=αν ο θυρωρός λησμονήση το όνομά του*.ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΕΝ ΡΩΜΑΙΚΑΙΣ ΟΙΚΙΑΙΣ,1896'Πεζά,91

39.*Αλλ'εάν έτι υποτεθή ότι έκαμνε καλήν εντύπωσιν=είχεν ακόμη αρκετά να τραβήξη*.ό.π.,92

40.*αλλά και αν δεν ήθελες τας κάμει=καλόν είναι να τας εκθέσω*.Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΣΧΟΛΙΑΖΕΙ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΕΙ ΤΑ ''ΚΕΡΙΑ'',1897-99'Μικρά Καβαφικά τ.2ος,163

41.*Εάν το θεωρήσωμεν αλληγορικόν=παρουσιάζει*. ό.π.,163

42.*Αν ήναι αναμμένα τα κεριά=θα ήναι*. ό.π.,163

43.*'Οταν η ημέρα αντιπροσωπεύεται υπό ενός κεριού—δύναταί τις να παρατηρήση— το αρμόζον θα ήτο το κερί της ημέρας να τελειώνη*. ό.π.,164

44.*Εάν παριστάνωμεν=είμεθα κύριοι να το κάμωμεν*.ό.π.,164

45.*Ας δώσωμεν όμως=και τότε ουδέ παρουσιάζεται*.ό.π.,164

46.*'Οταν λέγομεν=τα κεριά είναι*. ό.π.,165

47.*Εάν αντιβαίναμεν εις την λογικήν=θα ήμεθα άξιοι του βαράθρου*.ό.π.,165

48.*Σκέψου λοιπόν εάν η λέξις ''student'' σε αρέση,καί εάν σε αρέση=μεταχειρίσου την*.ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ''ΑΠΟΥΣΙΑ'',1898'Πεζά,242

49.*Σκέψου το πράγμα και εάν ''you satisfy yourself''που δεν γίνεται μετατροπή=άφισε τον τελευταίον στίχον ως έχει*.ό.π.,242

50.*Δεν θα ήτο καλλείτερα |αν έμπαινε| μια αντωνυμία — him— ως εις το κείμενον;Δεν θα είχε περισσότερον ''cachet''; ό.π.,242

51.*Εάν ευρεθής εις την ανάγκην=μεταχειρίσου*.|ΠΑΝΩ ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ|,1898' Πεζά,245-46

52.*το οποίον διάβασε=οπόταν έχης ευκαιρίαν και διάθεσιν*.ό.π.,245

53.*Εάν αυτή είναι η ακριβής έννοια=παραδέχομαι αυτήν*.|ΠΑΝΩ ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ''ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ''|1899'Πεζά,247

54.*|Κατά συνέπειαν| όταν λέμε ότι είναι ''disvalued''= ελπίζω ότι η έννοια που βγαίνει είναι που τα ρούχα αυτά είναι αξίας—ίσως πολλής αξίας— αλλά δια μίαν αιτίαν ή άλλην υποτιμώνται*.ό.π.,248

ΜΕΣΗ ΦΑΣΗ(±1900-±1920)

55.*γράφων τις αυτό φωράται αγράμματος*.ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΧΡΗΣΤΟΣ,1901'Πεζά,162

56.*αν παράγεται=πρέπει να γράφεται*.ό.π.,163

57.* έπρεπε το όνομα,αν παρήγετο= να απαντά'γνωστόν όμως ότι δεν υπήρχε*.ό.π.,163

58.*ή μάλλον όταν η τέχνη ψεύδεται το περισσότερον= δεν είναι τότε που δημιουργεί και το περισσότερον;*.1902'Ανέκδοτα Σημειώματα Α',21

59.*αν ήθελα= θα μπορούσα να γίνω*.ό.π.Β',22

60.*||όταν θάκαμνα|| Αν ήτο δυνατόν νάκαμνα το εφόρ και να απαρνούμην= ίσως τότε θα έχανα τις δυνάμεις μου*.ό.π.,23

61.*Η αδυναμία μου— ή η δύναμις,εάν υποτεθή που η καλλιτεχνική εργασία αξίζει— είναι εις το να μη δύναμαι ν'απαρνηθώ την φιλολογίαν*.ό.π.,23

62.*Αδιάφορον=εάν δεν συμφωνή κανείς μαζί μου*.ό.π. Δ',25

63.*'Οταν συναντάται= πρέπει να μετρούνται*.Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ...ΕΝ ΤΗ ΠΡΟΣΩΔΙΑ,1902'Ελληνικά,355

64.*'Οταν είναι όμοια= η συνεκφώνησις είναι αναγκαιοτάτη*.ό.π.

65.*διότι ας πούμε= και αμέσως σχηματίζεται*.ό.π.

66.*γίνεται ωραία η συνεκφώνησις= όταν προηγούνται τονισμένα*.ό.π.,356

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

67.*Το άρθρον ''το'' ευκόλως ενούται= οπουδήποτε του στίχου ευρεθεί*.ό.π.

68.*'Οταν το ακολουθούν ''ου'' είναι τονισμένον= ίσως ολιγώτερον καλώς |ηχεί| παρά όταν είναι άτονον*.ό.π.

69.*(Αλλά) πρέπει να προφέρεται και να μετράται= όταν προηγήται*.ό.π.

70.*Αφού πρέπει να λέγωμεν= πόσον μάλλον θα είπωμεν*.ό.π.

71.*'Οταν ομιλούμεν= δεν λέγομεν*.ό.π.,357

72.*Αν προσθέσωμεν= ευρίσκομεν*.ό.π.,358

73.*το οποίον η προφορά συχνά το αποκόπτει= όχι μόνον όταν προηγήται*.ό.π.

74.*Ας βγάλλουμε και ας πούμε= και δεν ηχεί κακώς*.ό.π.

75.*Ας φαντασθώμεν= και βλέπομεν*.ό.π.,359

76.*Απόδειξις μεγαλυτέρα,ας βάλλουμε και ας πούμε= και πάλιν ηχεί καλώς*.ό.π.

77.*ποτέ δεν πρέπει να γίνεται= όταν θα ήναι*.ό.π.,360

78.*να μετρώνται= όταν τα ενώνει η προφορά,και ως δύο |να μετρώνται| όταν η προφορά δεν τα ενώνει*.ό.π.

79.*Αλλά ... (ει και δύναται να μετρηθεί) δικαιούται= εάν απαιτεί*.ό.π.

80.* όταν συναντώνται=εάν είναι= δύνανται,εάν είναι= πρέπει*.ό.π.,360-61

81.*'Οταν συναντώνται= καλόν είναι να τοποθετούνται*.ό.π.,364

82.*'Οταν συναντάται= μετράται*.ό.π.,366

83.*Κάποτε τα χωρίζουν= και όταν τονίζεται το πρώτον.Ενίοτε δε τα μετρούν χωριστά= όταν ευρίσκονται*.ό.π.

84.*όμως ένας τέτοιος ανάπαιστος εισαγόμενος εις ιαμβικόν στίχον= χαλνά την αρμονίαν του*. ό.π.,368

85.*Θα ρυθμισθή= ότε θα υποδείξουν*.ό.π.

86.*|Αλλά| όπου η ανασκευή δεν μπορεί να γίνη= πρέπει να θυσιάζωνται*.ARS POETICA,1903'Ανέκδοτα Πεζά,37

87.*'αλλ'αν ετηρείτο= θα περιώριζε*.ό.π.

88.*Αν εχρειάζετο να περιμένη,αν εχρειάζετο να περιμένη,αν εχρειάζετο να δοκιμάση= θα εύρισκε*.ό.π.37-39

89.*Η εικασία τωόντι— όταν διευθύνεται με σύνεσι— = αποβάλλει,αν μετατρέπει*.ό.π.,39

90.*— κι όταν ακόμη εργάζεται= παραμένει— *.ό.π.,43

91.*Αν την αρνήται:πρέπει να δουλεύη.Αν την αποδέχεται:πρέπει πάλι να δουλεύη*.ό.π.,45

92.*Το έργο δεν είναι μάταιο= αν παραμερίσωμε και προσέξωμε*ό.π.,47

93.*αλλ'όταν διαχωρίζει και λογαριάζει= εξαφανίζεται ή λιγοστεύει* ό.π.,47-49

94.*(Καί) αν δεν είναι αληθή= είναι αληθή* ό.π.,51

95.*Και όταν ζούμε,ακούμε και ερευνούμε και προσπαθούμε= θα ταιριάση* ό.π.,51-53

96.*<<Σαν έρχεται καμμιά ημέρα ή μια ώρα>>* ό.π.,53

97.*Αλλά τότε |=αν κάθε ειλικρίνεια τεθεί κατά μέρος| = η τέχνη είναι στάσιμη* ό.π.

98.*Αν μια σκέψις υπήρξε πραγματικά αληθής= δεν την στερεί* ό.π.,55

99.*Αλλ'αν είναι έντονη= αξίζει να γίνη παραδεκτή* ό.π.

100.*Αν έστω και για μια ημέρα αισθάνθηκα = το ποίημα θεμελιώνεται.Αν αι <<Θερμοπύλαι>> ταιριάζουν= είναι αληθείς* ό.π.,57

101.*Αν δεν υπόκειται= μπορεί όμως να λεχθή* ARS POETICA |Δεύτερο Μέρος|,1903(;)'Ανέκδ. Πεζά, 59

102.*τελειοποιούμενα όμως και γονιμοποιούμενα από άλλους= αποφέρουν* ό.π.,61

103.*Αλλά τί σημασία έχει= αν η μετάθεσις πρέπει να εξαγοράζεται;* ό.π.,63

104.*παραμένουν= και αν ακόμη απαιτεί* ό.π.

105.*Χωρίς διδαχή= δεν θα ελάμβανε χώραν ποτέ* ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

106.*Αλλά και χωρίς αυτόν= θα επραγματοποιείτο* ό.π.,67

107.*και απεφάσισα,οσάκις συναντούσα καμια λέξι έμορφη ή εκφραστική= να την αντιγράφω ή να παραθέτω* |ΕΝΑ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ|,1904-1907(;)'Μικρά Καβαφικά,Δεύτερος Τόμος,317

108.*προς χρήσιν μου και χρήσιν —αν ήθελαν— των φίλων μου* ό.π.

109.*'Ημουν αρκετά εκλεκτικός στην συλλογή των.Δεν εσημείωνα = παρά όποια λέξι με φαίνονταν έμορφη* ό.π.

110.*'Ωστε και αν δεν είναι τόσο ασυνήθιστες και βρίσκονται= πάλι θα σταθή ενδιαφέρουσα*ό.π. 318

111.*θα σταθή ενδιαφέρουσα εις όποιον την συμβουλευθή* ό.π.

112.*'Οταν μια φορά εσημείωνα= δεν εξαναδιάβαζα* ό.π.

113.*'Οταν σε μια λέξι εύρισκα και όταν ήσαν= αρκέσθηκα* ό.π.

114.*'Οταν όμως ήσαν λίγες= τότε θεώρησα* ό.π.

115.*'Οταν είναι τις μόνος= ακούει καθαρά* 1904(;)'Ανέκδοτα Σημειώματα Η',30

116.*Εάν όμως εισέλθουν άλλοι και αρχίση ομιλία= παύει τις να τον ακούει* ό.π.

117.*για να με διώχνης = σαν έρχομαι,και νάρχομαι= σαν θες*1905'Ανέκδ. Σημ. Ι',33

118.*Και αν με αρνήθηκες= αρκέσου μ'αυτά*ό.π.

119.*||σαν συμπίπτει όταν έρχομαι= να ήσαι στην|| που όταν έρχομαι= συμπίπτει* ό.π.

120.*Αν δεν έχουν γενική εφαρμογή= έχουν μερική* ό.π. ΙΑ',34

121.*Αν κατέβαλλα —αν με το επέτρεπαν η περιστάσεις,αν η Γαλλική με ήταν όμοια χρήσιμη— ίσως να μπορούσα* ό.π.ΙΓ',36

122.*Τί απατηλό πράγμα που είναι η Τέχνη= όταν θέλεις να εφαρμόσης*1906'ό.π.,ΙΔ',37

123.*Κάποτε σαν σκέπτομαι και αντιλαμβάνομαι και με πιάνει= με κάμνει*1907'ό.π.ΙΕ',38

124.*Χωρίς τον ενθουσιασμό= δεν μπορεί να δουλέψη η ανθρωπότης* ό.π. ΙΣΤ',39

125.*'Οποιος ενθουσιάζεται= δεν μπορεί'όποιος δεν ενθουσιάζεται= μήτε* ό.π.

126.*και πιθανότατα και πλούσιος αν ήμουν=εδώ να έμνησκα* ό.π.ΙΖ',40

127.*Η έλλειψις υποστηρίξεως εμποδίζει συχνά την ανάπτυξι πολλών ταλάντων,αν όχι της πρώτης γραμμής,όμως ταλάντων αξίας* ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ 1907'Πεζά,192

128.*'Οταν ξέρει= πέφτουν και αποκτά* ό.π.

129.*'Οσο κι αν είναι ειλικρινής= θα τύχουν* ό.π.,193

130.*Τα πρόσωπά τους ή άσπρα=όταν η εργασία τους είναι μες σε μαγαζιά,ή ηλιοκαμένα= όταν είναι έξω,έχουν*1908'Ανέκδ. Σημειώματα Κ',43

131.*και όταν αποκρυσταλλούνται= δεν είναι εύκολο να ενθυμηθούμε*1909'ό.π. ΚΓ',47

132.*Αν στ'αλήθεια τα πραγματοποιούσαμε= θα βλέπαμε*1910'ό.π.ΚΕ',49

133.*Αυτήν,εάν φυλάξει τίποτέ της η μνήμη και με το επαναφέρει= ίσως αφίσει*1911'ό.π. ΚΖ',52

134.*αλλ'οτιδήποτε μικρό πράγμα και αν μάθει ή αν κερδίσει ο μαθητής= είναι λίαν πολύτιμον* |Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ ...| 1914-1923'Μικρά Καβαφικά,Δεύτερος Τόμος,233

135.*Αλλά είναι ένα καλό εφόδιο για τον έφηβο όταν ανοίγει το βιβλίο= να έχει εξοικειωθεί* ό.π.233-34

136.*Οσάκις το διαβάζω= πάντα με κρατεί ο διάλογος* |Βιβλιοκρισία:|ΕΚΛΟΓΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ 1917'Πεζά,114

137.*πώς σειάζει αμέσως= αν πούμε* ό.π.125 σημ.

138.*Γι αυτό αν μερικά άσματα παρουσιάζουν στίχους ατελείς= η αιτία είναι* ό.π.,126

139.*Σαν λέμε = εννοούμε* |ΑΚΕΦΑΛΟ ΧΦ|1918-19'Μικρά Καβαφικά,Δεύτερος Τόμος,338

140.*μπορεί= όποιος ενδιαφέρεται να αποκτήσει* |βιβλιοκρισία:|ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΟΝ 1918'Πεζά,139

141.*κάποτε,όταν γίνεται ομιλία= με φέρει*ό.π.,142

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

142.*'Οταν παραδεχθούμε μεταβλητούς κανόνας= εννοείται ότι είναι* ό.π.,145

143.*αναγνωρίζει όμως ότι αν ήταν η Εκκλησία ν'ανακαλέσει= τούτο θα συνεπήγετο άτοπον* ό.π.,146

Παράρτημα:Οι καβαφικοί υ.λ στα Σχόλια σε ποιήματα

144.*αι δε αρχαί εφαρμοζόμεναι= φαίνονται*|ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ|1903-4'Κύκλος,91

145.*διότι επιτυγχάνουσα= ήθελεν ίσως δείξει* ό.π.

146.*Εκείνος ο μουσικός σαν παίζει και τον κοροϊδεύουν* |ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ| 1903-04'Κύκλος,92

147.*''Καταφρόνια'' σαν έχουν και θέλουν και δεν το κατορθώνουν= μοιάζουν* ό.π.

148.*Ακόμη και εύπορος σαν είναι= πρέπει να σηκώνει* ό.π.

149.*Και πόσον καλύτερον όσον πτωχός και αν ήτο= να τα βράση όλα και να εργάζεται* ό.π.

150.*εάν σταθούν ευνοϊκαί αι περιστάσεις= μπορεί να ενεργήση προς λύτρωσιν* ό.π.

151.*Προ πάντων,το επαναλαμβάνω,όταν κάνει δουλειαίς* ό.π.

152.*'Ωστε σαν φιλεί εραστή= αισθάνεται τί γελοίος* ό.π.

153.*Οι πτωχοί γέροι σαν τους κοροϊδεύουν και κάνουν δουλειαίς και λένε λόγια'κι ακόμη και σαν είναι dignified,δίδουν* ό.π.,92-93

154.*(αν θέλει)= δεν μπορεί να λέη* ό.π.,93

155.*Γιατι ακόμη κι αν υποτεθή ότι δεν ήτο= ειμπορεί να αρέσει* ό.π.

156.*(εκτός εάν ήναι όλως διόλου εκτρωματικός)= ειμπορεί να αρέσει* ό.π.

157.*Αν ήναι κωφός ή κωφίζων= τον είναι δύσκολος ο λόγος = όσο κι αν ξέρη να μιλεί καλά* ό.π.

158.*Κάποτε θα θέλη να πάη= αλλά η ασθένεια τον εμποδίζει,άλλοτε,σαν η υγεία του τον επιτρέπει να πάη= ξέρει* ό.π.

159.*Ο νέος,αδικούμενος ή πιεζόμενος= λέγει και ικανοποιείται* ό.π.

160.*μπορεί αν ήναι εύμορφος και διατηρημένος= νέος να παρουσιάζεται* ό.π.

161.*Μπορώ αν θέλω= να ζητήσω να δω δείγματα μαρμάρου* |Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ|1903-1907'Κύκλος,95

162.*//Αν// φαντασθούμε ένα κτίριο,//όπου// φέρνουν πέτρες και κάμνουν ένα πανελλήνιο οικοδόμημα,//που η κορυγή του είναι η Αλεξάνδρεια,//τότε// δικαίως μπορεί κανείς να την πει πανελλήνια κορυφή*|Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ|1911'Κύκλος,97

163.*Ως θα ήταν= εάν αίφνης εχρησίμευεν*ό.π.

164.*Αλλ'αφού την θεωρούν κορυφή των όλοι οι 'Ελληνες= είναι λογικώς πανελλήνια* ό.π.

165.*Τέτοια απόλυτη έννοια δεν έχει η συνήθης χρήσις της λέξεως.'Αλλως δεν θα υπήρχε στην γλώσσα.Αφού τίποτε σ'εκείνην την έννοια,το γνωρίσιμο δεν είναι τέλειο= η λέξις θα ήτον περιττή σχεδόν* ό.π.

166.*όταν φάει κανείς καλά και χορτάσει= μπορεί να πει ότι είναι τελείως χορτασμένος*ό.π. 98

167.*'Οταν χρειάζεται και αποκτά= μπορεί να πει* ό.π.

168.*Διηγείται το ποίημα τί δεινόν πράγμα ''μας''συμβαίνει —της ανθρωπότητος— ενίοτε.'Οταν είμεθα σ'αυτήν την περίστασι.'Οχι πάντα* |ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ| 1910-11'Κύκλος,99

169.*κι όταν φθάνει= σ'αυτήν φθάνει* |Η ΠΟΛΙΣ| 1910-11'Κύκλος,100

170.*Αράζοντας ή μπαίνοντας σ'άλλη πόλι= κατ'αρχάς θαρρεί που είναι νέα* ό.π.

171.*'Οταν λέγουν= εννοούν* ό.π.

172.*Πτωχός,δειλός και— σαν έδειχνε την γνώμη του— = αντικείμενον αποστροφής*|ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ| 1910-1920'Κύκλος,104

173.*αν επεκράτει= θα έφερνε* ό.π.

174.*Αν οι ίδιοι εξευτελίζονται= τί θα γίνουν πια.Αν διατηρούν όμως μια κάποια μεγαλοπρέπεια = θα φυλάξουν τουλάχιστον τα προσχήματα.Το ότι έχασαν την ισχύν των,αν αυτοί φέρονται αξιοπρεπώς= στην τιμή τους τουλάχιστον δεν θα τους βαρύνει*|Η ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΛΕΥΚΙΔΟΥ| 1915'Κύκλος,107

175.*Παραδέχεται δε ότι αν ήταν ν'ακολουθήσει τες οδηγίες του= ο Λαγίδης θα παρουσιαζόταν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

''καθώς πρέπει'' ,σαν Αλεξανδρινός Γραικός μονάρχης* ό.π.

ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ (±1920—±1933)

176.*'Αμα πει ''σωθεί'' = μπορεί να πει ''του αίσχους''*|ΕΝ ΑΠΟΓΝΩΣΕΙ| 1923'Κύκλος,105

177.*Τί σκληρό— όπως συχνά συμβαίνει— = όταν ο εραστής πει'και τί συχνά συμβαίνει*ό.π.

178.*'Η όταν είναι ένα δειλό παιδί | κοινή απόδοση με τον υ.λ 177|* ό.π.

179.*Στην ένδοξη Αλεξάνδρεια δηλαδή= δεν θα πουλιούνταν.θα είχε.θα χαίρονταν.Δεν θα την έχα-σημειώνονταν,θα γνωρίζονταν.θα ένοιωθε* |ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1909,'10 ΚΑΙ '11| 1928'Κύκλος 106

180.*Οσάκις βλέπω= σπεύδω*||ΓΝΩΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΧΜΕΤ ΡΑΣΣΙΜ|| 1928'Πεζά,151

181.*Εάν δεν ευρεθεί αλλού= δεν στέκεται*|THE UNPUBLISHED DRAFTS| 1929,σ.60

Η καταγραφή των πεζών υ.λ έγινε έτσι:Μέσα σε ** βρίσκονται οι ενδεικτικές λέξεις του υ.λ, ενώ μέσα στους αστερίσκους και ένθετες σε | | προστέθηκαν απαραίτητες λέξεις είτε μια παρατήρηση για την υπόθεση ή την απόδοση(πβ.178).-Ακολουθεί με κεφαλαία στοιχεία ο τίτλος του καβ. κειμένου στο οποίο βρίσκεται ο υ.λ'ο τίτλος μπαίνει σε ||,εάν έχει τεθεί από μελετητή ή αν παραπέμπει σε καβαφικό κείμενο,στο οποίο αναφέρεται το κείμενο που περιέχει τον υ.λ(λ.χ. ο υ.λ 179 βρίσκεται σε καβαφικό Σχόλιο που αφορά στο ποίημά του ΜΕΡΕΣ[...]).-Η χρονολογία είναι της πρώτης δημοσίευσης (από τον Κ.) ή,αν είχε μείνει αδημοσίευτο από τον ίδιο,της σύνθεσης.-Μετά την (') ακολουθεί η βιβλιογραφική παραπομπή.-Το = χωρίζει την υπόθεση από την απόδοση.-Όπου προηγείται (.) ή παράγραφος,ο υ.λ καταγράφεται με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.5.Παρατηρήσεις στους υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου

1.5α.Τα εισαγωγικά συντάγματα

εάν:Ο Καβάφης τον χρησιμοποιεί ανεξάρτητα από την έγκλιση που ακολουθεί– και το Μη πραγματικό μπορεί να εισάγεται με αυτόν τον σύνδεσμο (:πβ.*Εάν αντιβαίναμεν εις την λογικήν θα ήμεθα άξιοι του βαράθρου*,υ.λ 47 στην καταγραφή που προηγήθηκε).Ο *εάν* δεν επιβίωσε στα 153+1 ποιήματα του Κ.,παρόλο που μετρικά είναι πιο ευέλικτος από τον *αν*(περισσότερα στο Δεύτ. Μέρος,2.2ε).Στον πεζό του λόγο,ο Κ. αξιοποιεί τον *εάν* για να αποδώσει με έμφαση το *εάν και μόνον εάν*της Λογικής (:υ.λ 53)˙ή για να τονίσει την αντίθεση του νοήματος του υ.λ προς προηγούμενο νόημα (:υ.λ 13,14,15,79)˙είτε για εμφαντική ρητορική χρήση (:υ.λ 7,24)˙ή με τη σημασία του <<αν ίσως,αν τυχόν>> (:υ.λ 6,133)˙ ή για ευφωνία (:υ.λ 15,62) και μετρική ομαλότητα(:υ.λ15)˙ή μπροστά από αντιθετική λέξη (:υ.λ 116).-Ασφαλώς αυτές οι χρήσεις –και περισσότερες– ισχύουν και για τον *αν*.Το ερώτημα είναι γιατί ο *εάν* δεν επιβίωσε στα 153+1 ποιήματα˙η απάντηση είναι πως,αν δεν θέλομε ν'αφήσομε το φαινόμενο στην τύχη,θα πρέπει να πούμε πως ο Κ. εγκατέλειψε τον *εάν* στην ποίησή του διότι τον θεώρησε <<ψυχρόν ρήμα>>˙και τον χρησιμοποιούσε στον πεζό λόγο του μέχρι τα 1929 ˙επειδή τον διευκόλυνε στην απόδοση λόγιων ή λογικών αποχρώσεων.

Τον *εάν* τον χρησιμοποιεί ο Κ. και ως σύνδεσμο όχι υποθετικό,αλλά:1)ερωτηματικόν(:Πεζά,σσ.13,16,19,239) και 2)ειδικόν(=ότι.Βλ. Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ,σ.356:*Εάν ενούται καλλίτερα=τούτο ίσως οφείλεται*).

αν:Οι χρήσεις του *αν* είναι:υποθετικός (:υ.λ 38,59,173)˙υποθετικός/αιτιολογικός (:υ.λ 138)˙υποθετικός/αντιθετικός (:υ.λ 19,30,120)˙ρητορικός και ανταπόδοτος (:υ.λ 2,7).-Η χρήση του *αν* ως περιφραστικού λεξήματος είναι:ενδοτικός (:*και αν* υ.λ 40˙*και αν δεν* υ.λ 110˙*και αν ακόμη* 104˙*ακόμη κι αν* υ.λ 155)˙ρητορικός (:*αν όχι* υ.λ 127˙*αν πράγματι* υ.λ 57˙*αν στ'αλήθεια* υ.λ132˙*αν(ναι)-αν(όχι)* υ.λ 91).

Τον *αν* τον χρησιμοποιεί ο Κ. και ως σύνδεσμο:1)ερωτηματικόν (:Πεζά,σ.16, Ανέκδ. Σημειώματα σσ.29,37,40) και 2)αντιθετικόν χωρίς υποθετικότητα=μολονότι (:Πεζά σ.4,7˙Ανέκδοτα Πεζά σ.41,49).

αφού:Έχει τη σημασία του *εάν κι εφόσον*:*Αφού πρέπει να λέγωμεν,πόσον μάλλον θα είπωμεν* (υ.λ 70˙πβ. και 164).-Και στις δύο χρήσεις ο *αφού* είναι υποθετικός/αιτιολογικός και όχι χρονικός.

Των χρονικών υ.λ τα εισαγωγικά συντάγματα παρουσιάζουν αξιοσημείωτη μορφική ποικιλία.Και είναι:

άμα:υ.λ 176
όταν:υ.λ 10,43,46,63,64,71˙*όταν θα* υ.λ 77˙*όταν-παρά όταν* υ.λ 68˙*και όταν ακόμη* υ.λ 90.-Αμιγώς υποθετικός:υλ 142.
ότε:υ.λ 17,20,22,33,85,
οπόταν:υ.λ 52
σαν:υ.λ 147˙*ακόμη και σαν* υ.λ 148˙*κάποτε |δηλ.| σαν* υ.λ123

Των αναφορικών υ.λ τα εισαγωγικά συντάγματα είναι τα ακόλουθα:
όποιος:υ.λ 125˙*(παρά) όποια* υ.λ 109˙*εις όποιον υ.λ 111

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όπου:υ.λ 86˙*οπουδήποτε* υ.λ 67

όπως(και αν):υ.λ 4

οσάκις:υ.λ 136,180˙*όσαι* υ.λ 27

όστις:υ.λ 5˙*οτιδήποτε και αν* υ.λ 134

ως (να μη):υ.λ 18

—Και ο *να* χρησιμοποιείται στη θέση του υποθ. *αν* (:υ.λ 25).

Θεωρώ σκόπιμο να παραθέσω εδώ παραδείγματα από μη υποθετικές χρήσεις ορισμένων χαρακτηριστικά υποθετικών συνταγμάτων:

δεν ενθυμούμαι αν (:ερωτημ.) ήναι αυταί αι λέξεις του Πεζά,σ.16

*ερωτά εάν (:ερωτημ.) πρέπει*δ.π.,19

*ει και (=μολονότι:εναντ.) δεν έχει όσην εγώ πεποίθησιν,είναι κάπως της ιδέας μου*δ.π.,25

σαν (:χρον.) περπατούσε,ετράνταζε δ.π.,77

όταν (:χρον.) έγραφα εκείνους τους στίχους,δεν ήτο κατόρθωμα της τέχνης; Ανέκδ. Σημειώματα,21

Εάν (=ότι:ειδ.) ενούται καλλίτερα τούτο ίσως οφείλεται Η Συνάντησις των φωνηέντων,σ.356

*Η ίδια παρατήρησις ισχύει — αν και (:εναντ.) παρουσιάζει περισσότερη δυσκολία*Ανέκδοτα Πεζά,41

1.5β. Οι λανθάνοντες υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου(*)

Πρόκειται για τους υ.λ που δεν εισάγονται με ρητό υποθ. σύνταγμα.Στις περιπτώσεις αυτές η υπόθεση υπόκειται σε άλλα συντάγματα της ίδιας (:αποδοσιακής) ή άλλης πρότασης,είτε εννοείται από το περικείμενο.-Μερικά παραδείγματα είναι χαρακτηριστικά:

— Η υπόθεση λανθάνει σε μετοχή.Η τελευταία μπορεί να είναι
  - -υποθετική:*γράφων τις [=αν γράφει κάποιος] αυτό= φωράται αγράμματος*(βλ. υ.λ 55˙πβ. και 145)
  - -χρονική υποθετική:*όμως ένας τέτοιος ανάπαιστος εισαγόμενος [=όταν εισάγεται] εις τον ιαμβικόν στίχον = χαλνά την αρμονίαν του*(υ.λ 84˙πβ. και υ.λ 102,144,159,170)
  - -επιθετική:*ουδείς ο αναγνώσας [=όποιος αναγνώσει˙αν κάποιος αναγνώσει] = θα αρνηθή* (υ.λ 16)

—Επίσης η υπόθεση μπορεί να λανθάνει σε
  - -εμπρόθετους προσδιορισμούς:*Χωρίς διδαχή [=αν δεν υπήρχε η διδαχή] = δεν θα ελάμβανε ποτέ χώραν* (υ.λ 105˙πβ. και 106,124)
  - -επιρρήματα:*Αλλά τότε [=αν κάθε ειλικρίνεια τεθεί κατά μέρος] = η τέχνη είναι στάσιμη* (υ.λ 97)

—Εξάλλου η υπόθεση μπορεί να εννοείται
  - -από το συμφρ. περιβάλλον:*Δεν θα ήτο καλλίτερα [αν ετίθετο] μια αντωνυμία;* (υ.λ 50)
  - -από το περικείμενο του υποθ. λόγου:*Στην ένδοξη Αλεξάνδρεια δηλαδή [αν ζούσε] = δεν θα πολιορκούνταν* (υ.λ 179)

(*)Οι λανθάνοντες ως προς την υπόθεση υ.λ ανιχνεύονται (α)από την εκφορά της απόδοσης και (β)από το συμφραστικό περιβάλλον και από το περικείμενό τους—Βλ. Δεύ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.5γ. <u>Η παράταξη υπόθεσης-απόδοσης</u>

Είναι κοινός τόπος η διαπίστωση ότι η δημοτική γλώσσα τείνει να υποκαθιστά την υποτεταγμένη με την παρατακτική σύνταξη.Το φαινόμενο ισχύει και για τους πεζούς υ.λ του Καβάφη·η υπόθεση βρίσκεται σε κύρια πρόταση (επιθυμίας) και συνδέεται παρατακτικά με την απόδοση,που συχνά είναι πρόταση κρίσης και εκφέρεται σε μέλλοντα ή μελλοντική έκφραση:

*διότι **ας πούμε** = και αμέσως σχηματίζεται* (υ.λ 65)
[=αν πούμε,θα σχηματισθεί αμέσως]

ή

Ας βγάλλουμε κι ας πούμε = και δεν ηχεί κακώς* (υ.λ 74)
[=αν βγάλουμε κι αν πούμε,δεν θα ηχήσει κακώς]

Το ίδιο ισχύει και για τους υ.λ 75,76 και 162.-Μπορεί,επίσης,η υπόθεση να είναι β'ουσα·πρόταση,που ωστόσο στίζεται με κάτω τελεία και επιτάσσεται για έμφαση:

*Διηγείται το ποίημα τί δεινόν πράγμα ''μας'' συμβαίνει—της ανθρωπότητος— ενίοτε.**'Οταν** είμεθα σ'αυτήν την περίσταση.'Οχι πάντα* (υ.λ 168)
[='Οταν είμεθα σ'αυτήν την περίσταση,όχι πάντα,το ποίημα διηγείται τί δεινόν πράγμα μας συμβαίνει ενίοτε]

Του τελευταίου χ/υπ.λ η (στικτική,μόνον) παράταξη έγινε επειδή θα πληθώριζε η συμπαρουσία των δύο αοριστολογικών συνταγμάτων (=ενίοτε,όχι πάντα)·η καβαφική ακριβολογία θέλησε εδώ:α)ο χ/υπ.λ να εκφράζει στο σύνολό του μια μερικευμένην αλήθεια (:όχι πάντα),και β)στο εσωτερικό του χ/υπ.λ,η απόδοση να έχει μερική ισχύ ως προς την υπόθεση (:ενίοτε).-Εκτός από τον χ/υπ.λ,τα προηγούμενα παραδείγματα υπακούουν στη γενική τάση της δημοτικής γλώσσας για παράταξη του λόγου,αλλά και υπηρετούν την έμφαση στην υπόθεση.Στην περίπτωση του χ/υπ.λ αιτία της παράταξης είναι η πολυπλοκότητα του νοήματος·και η καβαφική τάση για διανοητική ακριβολογία.

1.5δ. <u>Οι εγκλίσεις της υποθ. πρότασης</u>

Τις ύστερες υποτακτικές της υπόθεσης των πεζών υ.λ του Κ.,που έχουν διακριτά ορθογραφηθεί με τους κανόνες της καθαρεύουσας,τις βρίσκομε στα 1903—1904.Το πρώτο δημοσιευμένο καβαφικό πεζό που είναι γραμμένο στη δημοτική, <<μια δημοτική που έκανε ακόμα πολλές παραχωρήσεις στους καθαρευουσιάνικους τύπους,μα που ξέκοβε ωστόσο μια για πάντα από το αρχαΐζον λεκτικό των πα-

---

τερο).-Για τον προηγηθέντα υ.λ 179 ισχύει ότι <<μεταβάλλει μιαν αξιολογική κρίση σε πραγματική κατάσταση>>,NEW RHETORIC,σ.380:στο σχετικό αγγλικό παράθεμα η υπόθεση λανθάνει,ενώ οι προτάσεις της απόδοσεις εκφέρονται,όπως και στο καβ. παράδειγμα,σε δυνητ. εγκλίσεις:<<the factual situation imaginated by the speaker entails a possibility of downward gaze which suggests a superiority of value>> (ό.π.).-Απρόσμενην επιβεβαίωση της λανθάνουσας σε μτχή υπόθεσης δίνει ο Α. Ελεφάντης σ'ένα πολιτικό κείμενο όπου ασκεί κριτική στην άποψη του γ.γ. του ΚΚΕ Γρ. Φαράκου:<<''<u>κρίνοντας</u> κανείς τα πράγματα εκ των υστέρων,θα βρει κάποια λάθη στην αντίληψη ότι, <u>αντιμετωπίζοντας</u> συνολικά ως λαθεμένη την άλλη πλευρά,δεν άφηνες τίποτα,που θα μπορούσες να έβλεπες θετικό σ'αυτή'' [=η άποψη του Φαράκου.Και ο Ελεφάντης κρίνει:] 'Εχετε ξαναδεί ποτέ τόσο ''κομψές'' διατυπώσεις [...];Τα πιθανά ίχνη κριτικής επανεκτίμησης πεθαίνουν από ασφυξία κάτω από σωρούς ουδέτερων λέξεων και <u>ατέλειωτων υποθετικών προτάσεων</u>.>> (περιοδ. Ο ΠΟΛΙΤΗΣ,τεύχος 106,Ιούνιος 1990, υπγρμ. δικές μου).Οι <<ατέλειωτες υποθετικές προτάσεις>> δεν είναι άλλες από τις υποθ. μτχές που υπογράμμισα·δίνουν την εντύπωση ότι είναι ατέρμονες επειδή είναι ασύνδετες,και μάλιστα η δεύτερη σχηματίζει υ.λ (:αν αντιμετώπιζες= δεν θα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λιών άρθρων του>>,είναι η βιβλιοπαρουσίαση για ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΤΑΒΛΑΣ που δημοσιεύτηκε στα 1908 (Παπουτσάκης,Πεζά,σ.103-04).Από την άποψη που μας ενδιαφέρει,σ'αυτό το δημοσίευμα οι καταλήξεις της υποτακτικής ορθογραφούνται με *ει*:να γράφει,να σταθεί,να πολεμήσει (ό.π.,σ.103).-Οι ύστερες υποτακτικές των πεζών υ.λ εισάγονται με τον *(ε)άν* και με σύνθετα λεξήματα:
αν ἤναι (υ.λ 157)
όσο κι αν ξέρῃ (υ.λ 157)
εκτός εάν ἤναι (υ.λ 156)
Τα παραδείγματα αφορούν στις ορθογραφικά διακριτές ύστερες υποτακτικές·παράλληλα παρατηρείται συχνή χρήση της υποτ. αορίστου,ενεργητικού ή παθητικού:
Εάν όμως εισέλθουν και αρχίσῃ (υ.λ 116)
ή της υποτ. αορίστου που είναι γραμματικά διακριτή,αλλά έχει κατάληξη της δημοτικής,στην απόδοση:*μπορεί να ενεργήσῃ* (υ.λ 150).Και στα 1903-04 πάλι,μέσα στο ίδιο καβαφικό Σχόλιο για το ποίημα ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ,βρίσκομε υ.λ που εκφέρει την υπόθεσή του σε οριστική ενεστώτα:
(αν θέλει) (υ.λ 154) ή *Ακόμη και σαν είναι* (υ.λ 148),
αλλά και σε διακριτή υποτακτική (πβ. υ.λ 156,157).Το ερώτημα λοιπόν είναι αν πρόκειται για διαφοροποιητική χρήση του ενεστώτα στην υποθετική πρόταση— ή απλώς έχομε μιαν ορθογράφηση αδιάφορη για τις διακριτές καταλήξεις της υποτακτικής/οριστικής από τον Καβάφη που ετοιμάζεται να εγκαταλείψει την καθαρολόγα κατάληξη της υποτακτικής.Το ερώτημα νομιμοποιείται από την παράλληλη χρήση της καθαρολόγας αλλά και της δημοτικής ορθογράφησης των καταλήξεων της υποτακτικής μέσα στο ίδιο καβαφικό Σχόλιο (ό.π.),όπου παρατηρούμε ότι η καθαρολόγα ορθογράφηση δεν τηρείται στις άλλες (:εκτός των υποθ. προτάσεων) υποτακτικές του κειμένου (:νά ὑπομένῃ,νά τά βράσῃ,νά μήν τύχῃ,νά λέῃ,νά μιλ|ήσῃ|,νά σ|υχνάζῃ|,νά γν|ωρίζῃ|,νά τό πῇ·αλλά:νά ἀρ|έσει|,νά μι|λεῖ|,νά μοιάζει.Κύκλος σ.93),οι οποίες δεν αποκλείεται να ορθογραφήθηκαν σύμφωνα με τη γραμματική της δημοτικής σε κάποια μεταγενέστερη (:μετά το 1908) καβαφική αναψηλάφηση του κειμένου.Η εικασία ενισχύεται από την παράλληλη χρήση των ορθογραφικά διαφορετικών καταλήξεων στις εγκλίσεις του ανέκδοτου ποιήματος ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ (1894):

<u>ΠΑΛΙΟΤΕΡΗ ΜΟΡΦΗ (1894 ή πριν)</u>	<u>ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΗ ΜΟΡΦΗ</u>
πῶς θ'ἀναιβῇ,ποῦ θἄβρῃ 5	ὅταν βρεθεῖ ποῦ θἄβρει 6
πῶς θά πάῃ! 4	πῶς θά πάῃ! 4
	μέ τί καρδιά θά περπατεῖ στόν δρόμο 5
τήν δύναμι να πιάσῃ το κουδούνι 6	ν'αγγίξει τό κουδούνι 7
νά εὐχαριστήσῃ 9	θά εὐχαριστήσῃ 10
	πῶς θα σκύψῃ! 14
	πῶς θ'ἀκούσῃ 15

άφηνες) ο οποίος είναι εξαρτημένος από την απόδοση του πρώτου.-Επέμεινα,επειδή ο Ελεφάντης χαρακτηρίζει ως υποθετικές τις δύο μετοχές χωρίς να τις ελέγξει με στενά συντακτικά κριτήρια— τα οποία είναι ωστόσο ορατά:ο πρώτος υ.λ έχει μέλλοντα στην απόδοσή του (:θα βρει) και ο δεύτερος αποφατική δυνητ. οριστική (:δεν θα άφηνες).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(βλ. Ανέκδοτα Ποιήματα,σ.61 και 220).Οι ορθογραφικές διαφοροποιήσεις επιτρέπουν,αν δεν υποβάλλουν,να πιθανολογήσομε ότι οι μεταγενέστερες ορθογρ. διορθώσεις και προσθήκες στίχων έγιναν από τον Κ. μετά το 1904,αφού είδαμε ότι ανάμεσα στα 1894-1904 ο ποιητής τηρεί την καθαρολόγα κατάληξη της οριστικής και της υποτακτικής των ρημάτων.Ενδεικτικός είναι ο πίνακας που ακολουθεί, με ρήματα παρμένα από τα <u>Ανέκδ. Ποιήματα</u> του Καβάφη:

τί δέ ἄν ᾖσαι$_{1}$	Ο ΒΕΙΖΑΔΕΣ|...|	,1884	σ.5
θά παράξει$_{21}$	ΝΤΟΥΝΙΑ|...|	,1884	σ.5
σάν δῇς$_{1}$	ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ	,1885	σ.15
θά ὁμολογήσῃς$_{19}$	-΄΄-		σ.17
θά ἐννοήσῃς$_{27}$	-΄΄-		σ.17
θά ζητήσῃς$_{7}$	-΄΄-		σ.15
ὅταν ἔλθῃ,ἄν βγῇς$_{5}$	-΄΄-		σ.15
ἄν ᾖμ' ἐκεῖ$_{23}$	-΄΄-		σ.17
θά προστεθῇ$_{3}$	ΤΟ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ	,1892	σ.35
θά ρεύσῃ$_{8}$	-΄΄-		σ.35
θά ξαναγυρίσῃ$_{19}$	LA JEUNESSE|...|	1895	σ.77
.θά ἐπιστρέψη,θά ξαναγυρίσῃ$_{10}$			
θά μας πιάσῃ$_{13}$,θά μας σκεπάσῃ$_{16}$	-΄΄-		σ.77
ποιός θἄλθῃ νά μᾶς πῇ(Μή τόν ἀκούσωμεν$_{3}$	Η ΥΠΟΨΙΑ	,1898	σ.107
θά γίνῃ$_{1}$,θά πράξῃ$_{14}$	Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ|...|	,1899	σ.111
θά φαίνωνται$_{12}$	ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ	,1900	σ.127
νά δυναμώσῃ$_{1}$,νά βγῇ$_{2}$,θά φυλάξει$_{3}$	ΔΥΝΑΜΩΣΙΣ	,1903	σ.133
θά παραβαίνει$_{4}$,θά βγῇ$_{6}$,θά διδαχθῇ$_{7}$	-΄΄-		σ.133
νά μή μέ ξαναδῇς$_{4}$,νά μέ τόν δώσῃς$_{10}$	ΣΤΑΙΣ ΣΚΑΛΑΙΣ	,1904	σ.141

Μετά το 1904,οι καταλήξεις της υποτακτικής και του μέλλοντα υπακούουν στους κανόνες της δημοτικής γλώσσας(:θα φανεῖ,θα κάμει,να καταβληθεῖ,ΚΡΥΜΜΕΝΑ 1908· Ανέκδ. Ποιήματα σ. 151).

Αν περιοριστούμε στην υποτακτική των υποθ. προτάσεων,μπορούμε να δούμε ότι η ορθογράφηση της κατάληξης τη διαφοροποιεί με κριτήρια λογικο-συντακτικά από την οριστική:στο *(αν θέλει) δεν μπορεί να λέη* (υ.λ 154) με την οριστική της υποθ. πρότασης παριστάνεται κάτι το Πραγματικό ή βέβαιο,ενώ με την υποτακτική στην υπόθεση του *(εκτός εάν ἦναι όλως διόλου εκτρωματικός) ειμπορεί να αρέσει* (υ.λ 156) δηλώνεται κάτι το απλώς πιθανό ή αβέβαιο.Το λογικοσυντακτικό κριτήριο μπορεί να ισχύσει για όλες τις υποθ. προτάσεις της Πρώιμης και Μέσης Φάσης που εκφέρονται σε γραμματικά διακριτή υποτακτική ενεστώτα,σε αντιδιαστολή με τις αντίστοιχες εκφορές σε οριστ. ενεστώτα (:βλ. τον Πίνακα με τους 181 πεζούς υ.λ που καταχωρίστηκε στα προηγούμενα).

Θα πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι δεν αποκλείονται οι ορθογραφικές αβλεψίες του αλεξανδρινού ποιητή,και τέτοιο πιθανότατα είναι το *αποτυγχάνωμεν* στο Σχόλιό του για ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ (Κύκλος σ.91):<<Κι αποτυγχάνωμεν διότι τα αίτια μένουν κρυμμένα...αι δε αρχαί εφαρμοζόμεναι [:χ/υπ. μτχ]... φαίνονται πότε αντιφατικαί και πότε ακατάλληλοι>>.Ωστόσο η αβλεψία είναι πολύ πιθανή,και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όχι απολύτως σίγουρη,εφόσον ενδέχεται να προηγήθηκε ο συμφυρμός:*Και αν αποτυγχάνωμεν,αποτυγχάνομεν διότι...>>.-Πβ. και τη γραφή *και περιμένω,φθείρωμαι, και ανιώ*$_5$(Ανέκδ. Ποιήματα,ΣΥΓΧΙΣΙΣ,σ.83'και *'Αλλον κατόπιν βλέπωμεν αχρείον*$_{17}$ ΟΙ ΜΙΜΙΑΜΒΟΙ[...],σ.39.Και των δύο τελευταίων στίχων οι αβλεψίες λαμβάνουν χώρα σε ανεξάρτητες προτάσεις κρίσης).

1.5ε.Οι εγκλίσεις της απόδοσης.Οι προτάσεις

Η **οριστική** βρίσκεται στη μεγάλη πλειοψηφία των προτάσεων της απόδοσης των υ.λ, όπως θα ήταν εύλογο για κείμενα δοκιμιογραφικού λόγου.Τη συναντούμε ως απλή, πιθανολογική,δυνητική οριστική,με διαφορετικές χρονικές αξίες(Mirambel 1978,σ. 143):

αναγκάζεται (υ.λ 1'διαρκής ενεστ.)
αποκόπτει (υ.λ73'επαναληπτικός ενεστ.)
τρέχει (υ.λ 38'ιστορικός ενεστ.)
ανήκουν (υ.λ 29'στιγμιαίος ενεστ.)
σχηματίζεται (υ.λ 65'μελλοντικός ενεστ.)
πέφτουν (υ.λ 128'συνοπτικός ενεστ.)
θεώρησα (υ.λ 114'επαναληπτ. αόριστος)
δεν εξαναδιάβαζα (υ.λ 112'επαναλ. παρατατικός)
*θα αρνηθή*υ.λ 16,*θα τύχουν* υ.λ129 (συνοπτικός μέλλοντας)
θα εκτιμάται (υ.λ 5'συνεχιστικός μέλλοντας)
θα περιώριζε (υ.λ 87'πιθανολογική οριστική)
πιθανότατα να έμνησκα (υ.λ 126'πιθανολογική οριστική)
ίσως να μπορούσα (υ.λ 121'πιθανολογ. οριστική)
ήθελεν ίσως δείξει (υ.λ 145'δυνητ. οριστική,Τζάρτζ.1946,σ.290-91)
δεν θα έβλαπτε (υ.λ 13'δυνητ. οριστική) .

Πολύ λιγότερες είναι οι αποδόσεις των υ.λ που εκφέρονται στις εγκλίσεις επιθυμίας'με **αποτρεπτική υποτακτική** (:*αλλά μη αποκηρύξωμεν* υ.λ 6'*αλλά μη είπωμεν* υ.λ 5,όπου η υποτακτική εναλλάσσεται με οριστική μέλλοντα) και με **προστακτική** (:*μεταχειρίσου* υ.λ 48,*άφισε* υ.λ 49,*αρκέσου* υ.λ 118).

Βρίσκονται και αποδόσεις που είναι **ρητορικές ερωτήσεις** κρίσης (υ.λ 50,19) ή επιθυμίας (υ.λ 103).-Η απόδοση μπορεί να είναι και **επιφωνηματική** πρόταση (:*τί γελοίος* υ.λ 152'πβ. και υ.λ 122,137,149,177) ή και **πλάγια ερώτηση** (*διηγείται τί δεινόν πράγμα μας συμβαίνει* υ.λ 168).-Και ορισμένων υ.λ η απόδοση είναι ελλιπής ή εννοείται από το συμφραστικό περιβάλλον.Για να το πω μιαν ακόμη φορά,εδώ ακροθίγονται φαινόμενα των υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου,προκειμένου να προϊδεάσουν για τη συντακτική παρουσίαση των υ.λ που βρίσκονται στα 153+1 ποιήματα'ακόμη περισσότερο,στόχος είναι να γίνει προφανής η ομοιότητα των φαινομένων που παρουσιάζουν οι πεζοί από τη μια και οι ποιητικοί από την άλλη,υποθ. λόγοι του Καβάφη:ομοιότητα στην εισαγωγή,στην εκφορά,στα σχήματα που συνέχουν τους υ.λ του ποιητή ο οποίος μέσα στη δουλειά του κράτησε δυσδιάκριτα έως ανύπαρκτα τα όρια ανάμεσα στη σύνταξη της ποίησης και της πρόζας,διότι δεν καλλιέργησε την απόκλιση,παρά τη **σύγκλιση** σε σημασιολογικό όσο και σε στενά συντακτικό επίπεδο [60].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.5α. Τα είδη των πεζών υποθετικών λόγων

Όπως στους υ.λ των 153+1 ποιημάτων, έτσι και στους υ.λ του πεζού καβαφικού πεζού λόγου εντοπίζονται όλα τα είδη, με τη συμβατική σημασία του όρου, τα οποία εξετάζονται αναλυτικά σε χωριστή ενότητα του Δεύτερου Μέρους· στην παρούσα ενότητα θα επισημανθούν και θα δοθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Το πραγματικό (=Π). Ακριβέστερα, είναι ένα γεγονός, μια σκέψη (κλπ) που ο ομιλητής την παρουσιάζει ως πραγματική.-Περιπτώσεις του Π είναι το πραγματικό με σημασία Προσδοκωμένου (=Π.πρ) και το είδος του ανοιχτού υ.λ (=ΟC), εκείνου δηλ. που η αλήθεια ή η πραγματοποίησή του εκκρεμούν, και δεν δηλώνεται αν ισχύουν ή όχι. Παραδείγματα:

Αν υπήρξε= δεν την στερεί (υ.λ 98), Π

αν είναι έντονη= αξίζει (υ.λ 99), Π

Μπορώ=αν θέλω= να ζητήσω (υ.λ 161), ΟC

Αν δεν απατώμαι= έγραψε (υ.λ 8), ΟC

προς χρήσιν —αν ήθελαν— των φίλων μου (υ.λ 108), ΟC

Τοιούτον — ως ήτο=εάν αληθώς ποτέ υπήρξεν — μας παρέστησεν (υ.λ 37), ΟC

θα ρυθμισθή εν τω μέλλοντι, εν τω προσεχεί μέλλοντι= ότε θα υποδείξουν(υ.λ 85), Π.πρ

ποτέ δεν πρέπει να γίνεται= όταν θα ήναι (υ.λ 77), Π.πρ

Το μη πραγματικό (=ΜΠ). Και σ'αυτό το είδος ισχύει ότι ένα γεγονός (κλπ) παρουσιάζεται ως ΜΠ στο παρόν ή στο παρελθόν, κατά την άποψη του ομιλητή.-Αξιοσημείωτη είναι η εισαγωγή αυτού του είδους και με τον *εάν*:

Εάν αντιβαίναμεν εις την λογικήν= θα ήμεθα(υ.λ 47)

εάν ο Λύκιος επέζη= δεν θα έβλαπτε (υ.λ 13)

Στα δύο παραδείγματα, όπως και στα αμέσως επόμενα, από το συμφρ. περιβάλλον συνάγεται ότι το περιεχόμενο του υ.λ έμεινε απραγματοποίητο (:για τον υ.λ 13, που βρίσκεται στο ΛΑΜΙΑ: ο άγγλος ποιητής παρουσιάζει μέσα στο ποίημά του τον θάνατο του Λυκίου).

αν ήτο να ελεήση= ήθελε καταντήσει (υ.λ 3)

αν ετηρείτο= θα περιώριζε (υ.λ 87)

αν ήταν ν'ακολουθήσει= θα παρουσιαζόταν(υ.λ 175)

Το Δυνατό στο Παρελθόν (=ΔΠ). Το είδος δεν είναι παραδεκτό, διότι θεωρείται ως περίπτωση του ΜΠ. Στη σχετική ενότητα του Δεύτερου Μέρους πραγματεύομαι το ζήτημα· εδώ περιορίζομαι να εξηγήσω ότι ο υ.λ 126:

Και πιθανότατα και πλούσιος αν ήμουν= εδώ να έμνησκα (δεν είμαι πάλι βέβαιος αν θα έμνησκα),

θα πρέπει να εκληφθεί ως ΔΠ, διότι η αντιστροφή του (=δεν ήμουν πλούσιος και δεν έμεινα) δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, και διότι ο ομιλητής παρουσιάζει τη σκέψη του όχι ως μη πραγματοποιημένη, μήτε ως απλή σκέψη που μπορεί να ισχύει στο παρόν και το μέλλον, παρά ως πραγματοποιήσιμη στο παρελθόν.

Η απλή σκέψη. Η εκφορά της μπορεί να ταυτίζεται με τεκείνην του ΜΠ, αλλά τα είδη διαχωρίζονται και από το περικείμενό τους. Έτσι:

θα ήτο τωόντι ευτύχημα= εάν επεχείρει (υ.λ 11)

Το περιεχόμενο του υ.λ αναφέρεται σε δυνατότητα που μπορεί να πραγματοποιηθεί

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στο παρόν-μέλλον του ομιλητή·ακόμη περισσότερο,στην εκφορά της ΑΣ υπόκειται ευχή (:Μακάρι να επιχειρήσει κάποτε).

Το προσδοκώμενο (=ΠΡ).Είναι είδος που επιπολάζει στους πεζούς όσο και στους ποιητικούς υ.λ του Καβάφη,και αφθονούν τα παραδείγματα με ποικιλίες εκφορών:
εάν ευρεθείς= μεταχειρίσου (υ.λ 51)
ότε δε αναλογισθώμεν= θα θαυμάσωμεν(υ.λ 17)
ο ποιητής όστις κατορθώση να γράψη=θα εκτιμάται (υ.λ 5)
Τιμήσωμεν = εάν ήναι άξιοι τιμής·αλλά μη αποκηρύξωμεν (υ.λ 6)
διότι ας πούμε= και αμέσως σχηματίζεται (υ.λ65)

Η α(πε)ριόριστη επανάληψη (=ΑΕ).Και αυτού του είδους οι υ.λ είναι πολλοί,εδώ όπως και στα 153+1 ποιήματα του Κ.Πρόκειται για τον υ.λ που κατεξοχήν ενδείκνυται για τη διατύπωση γενικών σκέψεων,άχρονων/παντοχρονικών κανόνων και αρχών:
όταν φάγει και χορτάσει= μπορεί να πει (υ.λ 166)
όταν έχη= δύναται (υ.λ 9)
Αν την αρνήται:πρέπει να δουλεύη (υ.λ 91)

1.53.<u>Οι άλλες ταξινομήσεις των πεζών υ.λ.Η ρητορική χρήση</u>

Οι περισσότερες,αν όχι όλες,από τις ταξινομήσεις που ακολουθούν εμπίπτουν ασφαλώς στην,ευρύτερη από τη συμβατικά συντακτική,ρητορική χρήση των υ.λ— ακόμη και η ταξινόμηση των υ.λ σε είδη που ήδη προηγήθηκε εμπίπτει στη ρητορική χρήση·τέτοια είναι η περίπτωση του υ.λ 11 (:*θα ήτο τωόντι ευτύχημα,εάν έλλην συγγραφεύς επεχείρει*),διότι στη γραμματική εκφορά της απλής σκέψης (:ΑΣ) υπόκειται το Προσδοκώμενο (:θα είναι ευτύχημα εάν επιχειρήσει),το οποίο με τη σειρά του αποτελεί την εκλογίκευση μιας ευχής (:Μακάρι κάποτε να...).Η τέχνη της έλλογης πειθούς,της ρητορικής τέχνης,διαπιδυμένη στα καβαφικά ήθη του 1892, υπέβαλε την λεπτεπίλεπτη εκφορά της ΑΣ για μια ενδόμυχη ευχή— που σε μη γραμματικό επίπεδο γεννήθηκε από έντονη προτροπή (:κάποιος έλλην συγγραφεύς θα πρέπει να επιχειρήσει κάποτε...).Το παράδειγμα υπονοεί ότι συχνά είναι δυσδιάκριτα έως άφαντα τα όρια ανάμεσα στη στενά συντακτική και στη συμβατικά ρητορική χρήση.Δεν παραγνωρίζω ότι τα σχήματα λόγου είναι ένας καθιερωμένος τόπος σύμπτωσης του συντακτικού και της ρητορικής·ωστόσο ο ρητορικός συντελεστής των συντακτικών δομών είναι πολύ ευρύτερος και βαθύτερος από όσο προδιαγράφει η καθιερωμένη εκδοχή.-Περισσότερα στο Τρίτο Μέρος, όπου αναλύονται οι όροι που ακολουθούν.

Μια πρώτη ταξινόμηση είναι η διάκριση των υ.λ σε **απλούς,σύνθετους,σύνθετους** και **επαλλάσσοντες**.Προσπερνώντας τους απλούς,δειγματοληπτώ από τους σύνθετους:

*'**Οταν** το ακολουθούν <<ου>> είναι τονισμένον ίσως ηχεί ολιγώτερον καλώς **παρά όταν** είναι άτονον* (υ.λ 68)

όπου οι χ/υπ. προτάσεις της υπόθεσης συνδέονται με σύγκριση.Στους σύνθετους υ.λ μπορεί να υπάρχει εναλλαγή χ/υπ.-υποθ. πρότασης στην υπόθεση:

***όταν** συναντώνται,**εάν** είναι,δύνανται,**εάν** είναι πρέπει* (υ.λ 80)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περίπτωση **επαλλάσσοντος**,δηλ. υποθ. λόγου που έχει απόδοση κοινή με άλλη μή υποθετική β'ουσα πρόταση είναι η ακόλουθη:

> *Αλλά (**ει και** δύναται να μετρηθεί) δικαιούται ο ποιητής,**εάν** ούτω απαιτή το μέτρον του* (υ.λ 79)

όπου η παρένθετη πρόταση είναι παραχωρητική (:μολονότι δύναται).-**Σύμμικτος** είναι ο υ.λ 4:

> *'Οπως και αν έχη— είτε επιτύχη ο αγών είτε αποτύχη—
> εις τον Φρειδερίκον Χάρισσον οφείλεται ευγνωμοσύνη
> και τιμή [...],**ως** ο προσήκων μισθός των θαρραλέως
> τα ορθά λεγόντων*

διότι στην περίοδό του βρίσκεται η τελευταία,παραβολική πρόταση που δε σχετίζεται με τον υποθ. λόγο.

Στην **πρόταξη ή επίταξη** της υπόθεσης του υ.λ ο ρητορικός συντελεστής γίνεται ευδιάκριτος.Σχετική ανάλυση και δέουσες παραπομπές γίνονται στο Τρίτο μέρος'εδώ θα ακροθιγούν οι περιπτώσεις:

Η πρόταξη της υπόθεσης γίνεται όποτε:

- η υπόθεση επαναλαμβάνει ή στηρίζεται σε νόημα που βρίσκεται έξω από τον υ.λ :***Η εικασία** συνεπώς δεν πρέπει με κανένα τρόπο ολικώς ν'απο - φεύγεται[...].Η **εικασία** τωόντι— όταν διευθύνεται με σύνεσι— αποβάλλει [...],αν [...]μετατρέπει* (υ.λ 89'πβ. και 53,100,120)
- η υπόθεση αντιτίθεται σε νόημα που βρίσκεται έξω από τον υ.λ:***αλλά** και αν δεν ήθελες τας κάμει καλόν είναι να τας εκθέσω*(υ.λ 40'πβ. και 45,79,86,106),
- προηγείται ένα γενικό νόημα,του οποίου περίπτωση ή παράδειγμα αποτελεί ο υ.λ:*'Ημουν αρκετά εκλεκτικός στην συλλογή των [:**γενικό νόημα. παράδειγμα/επεξήγηση**:].Δεν εσημείωνα παρά όποια λέξι μέ φαίνονταν όμορφη* (υ.λ 109'πβ. και 113,114),
- η υπόθεση αποτελεί διερεύνηση νέων δυνατοτήτων ενός νοήματος που έχει προηγηθεί— και εδώ εμπίπτει το 50% των υ.λ του αγγλικού γραπτού λόγου (ON CONDITIONALS,σ.358):*Το ποίημα **δεν πρέπει να θεωρηθή αλληγορικόν**. [...]**Εάν το θεωρήσωμεν αλληγορικόν** παρουσιάζει δυσκολίας ή μάλλον ατελείας.'Εχομεν δύο ειδών <<ημέρας>>,του μέλλοντος και του παρελθό - ντος[...]*(υ.λ 41,ο οποίος εμπίπτει και στην πρώτη περίπτωση της πρόταξης.-Πβ. και 13,14,15,όπου εξετάζονται οι δυνατότητες της πλοκής της <<Λαμίας>>),
- η υπόθεση έχει ρητορική χρήση,όπως και στο παραδοσιακό συντακτικό αποκαλείται,για <<λόγους ευγένειας>>:*Αν δεν απατώμαι,ο άγγλος [...] έγραψε στίχους 14 συλλαβών* (υ.λ 8)

Οι παραπάνω εξηγήσεις της πρόταξης της υπόθεσης μπορεί να συμπίπτουν στον ίδιον υποθ. λόγο.

Η επίταξη της υπόθεσης γίνεται όποτε:

ο υ.λ εμφωλεύει μέσα σε απαρεμφατική (:βουλητική) ή σε αναφορική πρόταση,ή όταν η υπόθεση έχει ονοματοποιηθεί:*δεν θ'αρνηθή να δεχθή την κατάληξιν,**την οποίαν** δεν θα θεωρήση βάρβαρον εάν γνωρίζη*(υλ 26)' *Αδιάφορον εάν δεν συμφωνή κανείς*(υλ 62:ονοματοποίηση,διότι η υπό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεση επέχει θέση υποκειμένου στην απόδοση έκφραση <<[είναι] αδιάφορο>>—γιαυτό και η υποθ. πρόταση έχει χροιά πλάγιας ερώτησης),
το εκτόπισμα,η έκταση της υποθ. πρότασης μέσα στον υποθετικό λόγο είναι μία δεύτερη περίπτωση της επίταξής της:*θα ήτο τωόντι ευτύχημα εάν Έλλην συγγραφεύς επεχείρει έργον εξιστορούν τας φάσεις και το πνεύμα της Βυζαντινής φιλολογίας*(υλ 11΄πβ. και 15,σε αντιδιαστολή με τον υλ 14)΄το εκτόπισμα,συγκριτικά με εκείνο της απόδοσης, επιτάσσεται η υποθ. πρόταση και όταν το νόημά της παρουσιάζεται ως αξιοσημείωτο ή ιδιαίτερα ενδιαφέρον:*Το έργο δεν είναι μάταιο αν παραμερίσωμε το άτομο και προσέξωμε τον άνθρωπο*(υλ 92΄και το εκτόπισμα της υπόθεσης είναι παρόν ως αιτία της επίταξης),
η περιπλοκότητα της συντακτικής πλοκής του υ.λ ή και ολόκληρης της περιόδου στην οποία αυτός ανήκει,είναι ένας ακόμη λόγος για να επιταχθεί η υπόθεση:*Όταν το ακολουθούν ''ου'' είναι τονισμένον ίσως ολιγώτερον καλώς ηχεί **παρά όταν** είναι άτονον*(υλ 68΄πβ και 73),
η υπόθεση είναι υπομνηστική προηγούμενου νοήματος:*Νομίζω ότι το ορθόν είναι να μετρώνται ως μία συλλαβή όταν τα ενώνει η προφορά,και ως δύο όταν η προφορά δεν τα ενώνει*(υλ 78΄η υπόθεση υπενθυμίζει θέση της προηγ. παραγράφου— ισχύει επιπλέον και το αίτιο της συγκριτικά μεγαλύτερης έκτασης της υπόθεσης),
η εκφορά της απόδοσης σε ερώτηση ή σε επιφωνηματική πρόταση είναι λόγος για την επίταξη της υπόθεσης (:υλ 122 ,137).

Διακοπτόμενοι είναι οι υ.λ που η υπόθεσή τους παρεμβάλλεται στους όρους της απόδοσης.Συχνά παρατηρείται στους πεζούς υ.λ του Καβάφη η παρεμβολή της υπόθεσης ανάμεσα στο ρήμα της εξαρτώσας και σ'εκείνο της εξαρτημένης απόδοσης:*Και σαράντα χρονών **μπορεί** αν ήναι εύμορφος νέος **να παρουσιάζεται*** (υλ 160΄πβ και 161,174)΄— η <<ρητορική χρήση για λόγους ευγένειας>> παρατηρείται στους διακοπτόμενους υ.λ του Καβάφη (:υ.λ 7,24) και λιγότερο στους υ.λ που προτάσσουν την υπόθεσή τους,μολονότι αυτή η χρήση χρεώνεται στην πρόταξη της υπόθεσης όσον αφορά στον προφορικό αγγλικό λόγο (ON CONDITIONAΛS,σ.365)΄— επίσης,διακοπτόμενος μπορεί να είναι ο υ.λ όταν είναι επαλλάσσων(:υλ 89),όταν είναι παρένθετος (:υλ 89,108 μέσα σε παύλες΄και υλ 154 σε παρενθέσεις) ή λανθάνων (:υλ 159).

Ανεξάρτητα από το αν είναι δεσπόζων ή όχι,συχνά ο πεζός καβαφικός υ.λ είναι **εναρκτήριος** ή **ληκτικός** μιάς παραγράφου,μιας νοηματικής ενότητας,ή τουλάχιστον μιας μακριάς περιόδου του κειμένου.Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που αρμολογούνται οι πλείστες παράγραφοι του Σχολίου στο ποίημα ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ (ό.π.)΄ακριβώς επειδή έμεινε ατελές και αδημοσίευτο,τούτο το βαβαφικό Σχόλιο εξώφθαλμα απαρτίζεται από υποθ. λόγους που τα όριά τους συμπίπτουν με εκείνα των παραγράφων.Επίσης βρίσκονται υ.λ που είναι εναρκτήριοι(:υλ 55) ή ληκτικοί (: υλ 4) ολόκληρου του καβαφικού κειμένου.-Η ρητορική χρήση ενός υλ ως εναρκτήριου ή ληκτικού συνεπάγεται και ευθέως ανάλογη νοηματική βαρύτητα,όπως θα φανεί αμέσως παρακάτω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.5η.Στη ρητορική χρήση των υ.λ πρέπει να υπαχθεί και η τυπικά **λογική** παρουσία τους στα πεζά κείμενα του Καβάφη.—Καταρχήν,ένας υ.λ μπορεί να εκφράζει μια καβαφική θέση (:*Τα ''Αιγυπτιακά''δεν θα έχαναν διόλου αν εγράφοντο εν αυτή [τη καθαρευούση]* (υ.λ 21),έναν κανόνα (:υλ 77),ακόμη και μια φιλοσοφική/βιοθεωρητικήν άποψη (:*Η εικασία τωόντι —όταν διευθύνεται με σύνεσι— αποβάλλει μεγάλο μέρος των κινδύνων της,αν ο μεταχειριζόμενος το μέσον αυτό το μετατρέπει σ'ένα είδος υποθετικής εμπειρίας* υλ 89)˙ή μια θέση που μετριάζεται στη συνέχεια ή και μες στον ίδιον τον υποθ. λόγο (:*Τιμήσωμεν,εάν ήναι άξιοι τιμής˙αλλά μη αποκηρύξωμεν* υλ 6)˙είτε μιαν αρχική θέση που θα ανατραπεί (:*Φρονεί ότι εάν ήθελε θα ηδύνατο να γράψη με τον νέον τούτον τρόπον.Αλλά,βέβαια,όχι αμέσως.[...]— και τώρα πλησιάζει ο καιρός να αποθάνη* υλ 35)˙επίσης την αντίθεση σε προηγούμενο και πάντως εκτός του υ.λ νόημα (:υλ40, 42,43,44,45 στην κριτική του Κ. για ΤΑ ΚΕΡΙΑ,όπου για τον υλ 43 ο ίδιος γράφει <<Ας σημειώσω και μίαν άλλην εναντίωσιν>>)˙και τη σύνθεση αντιθέσεων που έχουν προηγηθεί μπορεί να δηλώνει ο υ.λ (:υλ 4,που είναι και ληκτικός όλου του κειμένου˙πβ και 91 που είναι ληκτικός πργρφου)˙και επιχείρημα εξ αντιθέτου στα τυπικώς λογικά πλαίσια (:*έπρεπε το όνομα ''Χρίστος'',αν εξ αυτής πράγματι παρήγετο,να απαντά παρά τοις αρχαίοις Έλλησι˙**γνωστόν όμως** ότι το τοιούτον όνομα παρ'αυτοίς δεν υπήρχε* υλ 57˙πβ και υλ 87,88)˙μπορεί να δίνεται η κλιμάκωση νοήματος που προηγήθηκε (:υλ 58:*Η τέχνη δεν ψεύδεται πάντα;**ή μάλλον όταν** η τέχνη ψεύδεται **το περισσότερον,**δεν είναι **τότε** που δημιουργεί και **τα περισσότερον;***)˙επίσης εκφέρεται ένα συμπέρασμα (:υλ 54,που είναι και ληκτικός παραγράφου),ή να δίνεται μια επεξήγηση(:υλ 179).

Αρκετοί είναι οι υποθετικοί λόγοι που,με την τυπικά λογική χρήση τους,εντάσσονται μερικά ή ολικά στο σχήμα του <<επιμέρους υποθετικού συλλογισμού>> (Βορέας 1932,σ.120 κ.ε.).Θα ήταν ενδιαφέρον να πούμε ότι ελάχιστοι από τους πεζούς υ.λ του Καβάφη είναι ασυσχέτιστοι ή μη αναγώγιμοι στην εκλογικευτική διαδικασία˙αντιθέτως,οι πλείστοι λειτουργούν με αποδεικτική σκοπιμότητα— και αρκετοί από αυτούς εντάσσονται στο λογικό σχήμα που ήδη αναφέρθηκε.Υποθ. λόγος με υποτυπώδη λογικό συντελεστή είναι ο απλά αφηγηματικός 38 (ό.π.) που λειτουργεί ως φραστικός σύνδεσμος της αφηγηματικής ροής˙παρόμοιος είναι και ο υλ 37,που αποτελεί φραστικήκατακλείδα χωρίς λογική φόρτιση.Η ARS POETICA είναι ένα καβαφικό πεζό όπου η εκλογικευτική λειτουργία των υ.λ είναι και συχνή και εξόφθαλμη:

Αν μια σκέψις υπήρξε πραγματικά αληθής για μιά μέρα,το να γίνη ψευδής την επαύριο δεν την στερεί από την αξίωσί της στην αλήθεια.Μπορεί να ήταν μόνο μια παροδική ή βραχύβιος αλήθεια.Αλλ' αν είναι έντονη και σοβαρή αξίζει να γίνη παραδεκτή και καλλιτεχνικώς και φιλοσοφικώς (ARS POET.,σ.55˙υλ 98,99),

Εάν είναι Α,δεν είναι (όχι Β)
αλλά είναι Α˙
δεν είναι άρα (όχι Β)
(modus ponens,Βορέας σ. 120)
[(όχι Β)=όχι αληθινή σκέψη]

ενώ παρατηρούμε ότι οι δύο υ.λ είναι εναρκτήριος και ληκτικός αντίστοιχα της παραγράφου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η <u>τυπικά λογική</u> χρήση μπορεί να εμφανίζεται και στα <u>εισαγωγικά</u> συντάγματα ή μονολεκτ. λεξήματα των υ.λ,όπως:
***Όταν** είναι μόνος,ακούει καθαρά* (υλ 115)
***Εάν όμως** εισέλθουν άλλοι και αρχίση ομιλία και κίνησις,παύει να τον ακούει*
(υ.λ 116)
Στον υλ 115 εκφράζεται μια <u>γενική αρχή</u>,γιαυτό και εισάγεται με τον *όταν*˙ ο υλ 116 δίνει μια στιγμιαία διακοπή της παντοχρονικής αλήθειας του 115,γιαυτό εισάγεται με το *εάν όμως*.Ο χρονικός συντελεστής υποβόσκει και στο *εάν* — που λειτουργεί ως cum inversum[61] στην περίπτωση .Αλλά υπερέχει η υποθετικότητα και στις δύο περιπτώσεις˙η χρονικότητα είναι εκείνη που διαφοροποιεί τους δύο —αντίθετους— υποθ. λόγους.Το παντόχρονο διακόπτεται αιφνίδια από την ετερόκλητη χρονική στιγμή.Τούτη η λογική σκαλωσιά επενδύεται αισθητικά στο ποίημα ΔΙΑΚΟΠΗ,λόγου χάρη:

*Το έργο των θεών |=παντόχρονο| διακόπτομεν εμείς,
τα βιαστικά και άπειρα όντα της στιγμής* (πβ Δεύτ. Μέρος,υλ δ΄)

Στη ρητορική χρήση υπάγω και τη διάκριση των υποθετικών λόγων(του πεζού καβαφικού λόγου) σε **δεσπόζοντες,απλούς** και **αυτοματικούς**.-Δεσπόζοντες είναι οι υ.λ που με την ποσότητα γλωσσικής ύλης που δεσμεύουν,ή με την καιριότητα του λογικού περιεχομένου τους,ή με τη θέση τους μέσα στο κείμενο,είτε με την εκφορά τους— ή με συσχετισμό όλων ή μερικών από αυτές τις παραμέτρους δεσπόζουν μέσα σε ένα κείμενο ή σε μια παράγραφο.Ο υλ 4 (ό.π.) είναι δεσπόζων,διότι 1)εμπεριέχει ολόκληρη την παράγραφο,2)εκφράζει τον κύριο έπαινο του κειμένου,3)έχει θέση κατακλείδας,4)έχει πολύ πλοκη εκφορά της υπόθεσης(:*Όπως και αν έχη-είτε επιτύχη ο αγών είτε αποτύχη-*).-Ο απλός υ.λ δεν παρουσιάζει έξαρση σε κανένα από τα παραπάνω γνωρίσματα(:υλ 161).Του αυτοματικού υ.λ η υποθετικότητα είναι ελάχιστη έως μηδενισμένη (:υλ 130).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

<<Εάν γράψεις — δεν σε λέω να γράψεις—
αλλ'εάν γράψεις>>[1]

<<Δεν το είπα,μα αν το είπα,
που δεν το είπα...>>[2]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δ. Η ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ

2.1. Προειδοποίηση

Ακόμη κι αν γίνονταν αποδεκτές οι καυστικές επικρίσεις του G. Mounin για τη γενετική γραμματική του Chomsky, ότι δηλ. πρόκειται για ένα προϊόν «des banalités philosophiques qu'aucun esprit européen n'oserait plus prendre au sérieux»[3], δε θα μπορούσε κανείς να μη υποκύψει στον πειρασμό να συσχετίσει την «επιφανειακή» και τη «βαθιά δομή»[4] της μετασχηματιστικής θεωρίας του αμερικανού γλωσσολόγου, με την ακόλουθη άποψη του Τζάρτζανου (1963, σελ. 68): «Από υποθετικούς λόγους λείπει πολλές φορές το έν' από τα δύο συστατικά τους μέρη (η υπόθεσις ή η απόδοσις), καθόσον ή εννοείται απ' τα συμφραζόμενα ή υποδηλώνεται από κάποια λέξη της προτάσεως, συνήθως από κάποιο επίρρημα ή επιρρηματική φράση ή επιφώνημα: [...] "Να προσέχης· μόνον έτσι μπορείς να μάθης" (= μόνον, αν προσέχης, μπορείς κλπ).» (Τα ημίμαυρα του επιρρήματος είναι από τον Τζάρτζανο). Εδώ έχομε να κάνομε με μια μετασχηματιστική αναγωγή ενός επιρρήματος σε επιρρηματική (=υποθετική) πρόταση, μόνο που αυτή διενεργείται στα πλαίσια της παραδοσιακής γραμματικής, με μοναδικό ρητό κριτήριο τη διαίσθηση του επιστήμονα.

Δεν ισχυρίζομαι πως μια απλή μετασχηματιστική αναγωγή σημαίνει και γενετική γραμματική ή μετασχηματιστική σύνταξη, υποστηρίζω όμως ότι οι ακρότητες δεν αποτελούν αποκλειστικό γνώρισμα της σύγχρονης αμερικανικής γλωσσολογίας. Και όσον αφορά στη δομή του υποθετικού λόγου, η λειτουργική σύνταξη της γαλλικής σχολής μας διαφωτίζει εξίσου ελάχιστα με την αντίπαλη σύνταξη της τσομσκιανής σχολής: οι υποθετικοί λόγοι δεν μελετήθηκαν από αυτές τις σχολές ως διαπροτασιακές ενότητες. Αλλά οι πρόσφατες γλωσσολογικές έρευνες έχουν συγκεντρώσει την προσοχή τους στη δομή των υποθετικών λόγων, όπως θα φανεί στις επόμενες ενότητες αυτού του κεφαλαίου.

Προτείνω τη «μικτή αλλά νόμιμη», καθώς ελπίζω, μέθοδο που εφαρμόζω για την ανάλυση, ταξινόμηση και τυπολογική διαίρεση των υ.λ του Καβάφη: ως βάση και μονάδα αναγωγής χρησιμοποίησα το «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΙΣ/(ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)»[5] του Τζάρτζανου· συνεπικουρήθηκα από άλλα Συντακτικά είτε σχετικά γλωσσολογικά, γλωσσολογικά και φιλοσοφικά μελετήματα της παραδοσιακής ή της σύγχρονης Γραμματικής, όποτε έκρινα πως οι ερμηνείες του Τζάρτζανου απαιτούν (πρόσθετη) αιτιολόγηση (: 2.2.), είτε II) αναπροσαρμογή στη σύγχρονη ο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρολογία (:2.2δ),είτε III)πιο αναλυτικές ταξινομήσεις (:2.2ε)· — διαφοροποιήθηκα,τέλος,από τις απόψεις του Τζάρτζανου μόνον στις περιπτώσεις όπου το ίδιο το υλικό επέβαλε τέτοια ανάγκη:η αποδοχή της τυπολογικής κατηγορίας του **Δυνατού** στο **Παρελθόν** ίσως είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση διαφοροποίησης[6].

—Και ποια μπορεί να είναι η σχέση της γραμματικής/συντακτικής ανάλυσης που θα επιχειρηθεί,με την καβαφική ποίηση;Διαφωτιστική για το ερώτημα (που λαβαίνει τη δική μου απάντηση στο τρίτο,κυρίως,μέρος αυτής της εργασίας)είναι η άποψη ότι «αυτό που ένας ποιητής είναι συχνά υποχρεωμένος να κάνησαν το παιδί που μαθαίνει τη χρήση της γλώσσας του- είναι να φτάση **στην κατάκτηση ενός κανόνα**,όχι να παρεκκλίνη απ'αυτόν»(D.H.Hymes:Κοκκόλης 1975 , σ.73 σημ. 70·τα ημίμαυρα δικά μου).

2.2.Τί είναι ο υποθετικός λόγος(:υ.λ);

«And is "If it rains,I shan't come" one thought,or two joined together?» αναρωτιέται ο Frank Palmer (1984 ,p.66) στο κεφάλαιο της γραμματικής του όπου επιχειρεί να ορίσει και να διαφοροποιήσει τις γραμματικές έννοιες sentence-clause-phrase,σε μια προσπάθεια εξαιρετικής κριτικής συναίρεσης των παραδοσιακών με τις σύγχρονες γλωσσολογικές απόψεις.Η εκ πρώτης όψεως όψιμη απορία συστοιχείται,ωστόσο,με μια πολύ γενικότερη παραδοχή,που είναι ότι το Συντακτικό παρέμεινε ανεξέλικτο ή τουλάχιστον παραγκωνίστηκε στο περιθώριο του ενδιαφέροντος για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα— δειγματοληπτικά και πολύ επιγραμματικά παραθέτω:« Le résultat,c'est d'abord que la syntaxe est la partie de la grammaire qui s'est développée le plus lentement.Rien sur la syntaxe chez les grammairiens grecs jusqu'à Denys de Thrace et surtout Apollon Dyscole;presque rien durant le Moyen Age;et fort peu de chose en verité durant les temps classiques.[...]C'est encore en 1890 - 1910 un grand mérite du mauel de grammaire comparée des langues i.-e. le plus célèbre,le "Grundriss" de Brugmann et Delbrück,de faire enfin sa part à la syntaxe.»(Mounin 1971,p.111-112)·παρόμοια είναι η άποψη του Γ.Ι. Κουρμούλη;ο οποίος αφού αναφερθεί στην "Τέχνη Γραμματική" του Διονύσιου του Θράκα και στο τετράτομο σύγγραμμα "Περί συντάξεως" του Απολλώνιου του Δύσκολου,συνεχίζει ότι «Η γοργή ανάπτυξις της συγκριτικής γλωσσολογίας κατά τας πρώτας δεκαετηρίδας [:δεκαετίες,Δ.Π.Σ.] του παρελθόντος αιώνος δεν έχει να επιδείξη πολλά επιτεύγματα εις τον τομέα της συντάξεως.» (Humbert 1957, σ. η')·για να συνδέσει άμεσα τη μετασχηματιστική σύνταξη με την "καθολική" ή "φιλοσοφική" γραμματική του 17ου (και 18ου) αιώνα[7],ο Chomsky φθάνει στο σημείο να υποστηρίξει ότι "στο μεγαλύτερο ποσοστό οι έννοιες της σύγχρονης γλωσσολογίας αποτελούν οπισθοδρόμηση,συγκρινόμενες με εκείνες της καθολικής γραμματικής"(1982,σ.42)·ειδικότερα για τους υ.λ της αρχαίας ελληνικής,ο Χιονίδης (1969) στην εισαγωγή της διδακτορικής διατριβής του υποστηρίζει ότι, παρόλο που η ταξινόμηση των υ.λ της αρχαίας ελληνικής βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των φιλολόγων τον 19ο αιώνα,ωστόσο "Το αποτέλεσμα [...] εξακολουθεί να παραμένη πενιχρόν και το πρόβλημα [της ταξινόμησης] ανοικτόν"(ό.π.,σ.10)·αλλά και για την έρευνα των υ.λ από τη σύγχρονη —ευρωπαϊκή και αμερικανική— γλωσσολογία,ο σχετικά πρόσφατος (:1986) απολογισμός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είναι ότι «linguists working in the generative tradition have until recently paid surprisingly little attention to conditionals. This may be in part because conditionals interact so extensively with other domains (e.g. causals, temporals, modals) that they pose enormus difficulties for analysis; but it is perhaps largely due to the fact that their syntactic properties tend to be less interesting than their semantic ones, and semantic theory has only within the last decade caught up with advances in syntactic theory.» (Ch.A. Ferguson et al., ON CONDITIONALS, p.4, οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Το ερώτημα/απορία του Palmer, που θεωρώ πως έγινε πιο εύλογο τώρα, έχει δύο καταρχήν ερμηνείες. Η μία θα μπορούσε να διατυπωθεί έτσι: «Αν μια πρόταση περικλείει μιαν άρτια σκέψη, τότε ο υποθετικός λόγος είναι μία σκέψη ή δύο που έχουν συγχωνευθεί;» Η δεύτερη ερμηνεία —και όχι απάντηση— του ερωτήματος θα είταν: «Είτε ο υ.λ αποτελείται από μια σκέψη/πρόταση είτε συναρθρώνεται από δύο σκέψεις/προτάσεις, τί είναι εκείνο που προσδιορίζει την επιστημονική κατανόησή-του; η υπόθεση (:υποθετική πρόταση); η απόδοση; η σχέση της υπόθεσης με την απόδοση; η ανταπόκριση του υ.λ στην εξωκειμενική πραγματικότητα; Κι αν το τελευταίο υποερώτημα απαντηθεί καταφατικά— ποιο μέρος του υ.λ είναι εκείνο που κυρίως ανταποκρίνεται στην εξωκειμενική πραγματικότητα;» Αν η πρώτη ερμηνεία προκύπτει από το συσχετισμό του ερωτήματος με την υπόλοιπη παράγραφο στην οποία ανήκει, η δεύτερη ερμηνεία, πέρα από τα συμφραζόμενα του ερωτήματος, προσεγγίζει στα προβλήματα της εφαρμογής της θεωρίας των υ.λ: στα προβλήματα της τυπολογικής διαίρεσης και της πολυταξινόμησής τους.

Ανεξάρτητα από τις ερμηνείες, το ερώτημα (στην τιτλική μορφή του όσο και στη θυγατρική του αμερικανού γραμματικού) καραδοκεί για πειστικές απαντήσεις. Οι τελευταίες δεν περιέχονται στα Συντακτικά της νεοελληνικής γλώσσας— πολύ περισσότερο, και αυτός ο Τζάρτζανος δε νύσσει ζητήματα θεωρίας των υποθετικών λόγων. Παρακάτω (:2.2) θα επιχειρήσω μιαν απάντηση που να καλύπτει τις προδιαγραφές για τη γραμματική διερεύνηση των υποθετικών λόγων του Καβάφη, αφού πρώτα παρουσιάσω συνοπτικά τις κύριες οπτικές γωνίες από τις οποίες η επιστήμη και η φιλοσοφία, με τη σύγχρονη είτε την παραδοσιακή μορφή τους, κοιτάζουν τους υποθετικούς λόγους.

2.2α. Η άποψη του Χρύσιππου (και των άλλων στωικών)

Από τους φιλοσόφους της αρχαιότητας, ο στωικός Χρύσιππος θεωρείται ως ο πιο συστηματικός επεξεργαστής μιας λογικο-φιλοσοφικής θεωρίας για τους υποθετικούς λόγους. Αρκετές απόψεις του, μολονότι δεν αναφέρονται ρητά, εντούτοις υπόκεινται στις παραδοσιακές Λογικές όσο και στις λογικο-γλωσσολογικές αναλύσεις και τις γραμματικές των σύγχρονων γλωσσολόγων— χωρίς ωστόσο να του γίνεται η τιμή της μνημόνευσης: στον πολυσέλιδο και αποκλειστικά αφιερωμένο (:**ON CONDITIONALS**) τόμο του Κέμπριτζ (1986) δεν απαντάται ούτε μία φορά το όνομα του έλληνα φιλοσόφου. Και το ίδιο —δηλ. καμιά μνεία— ισχύει και στην περίπτωση της σπουδαίας λογικο-γλωσσολογικής ανάλυσης του W.S. Cooper, «"IF-THEN":A CASE STUDY IN LOGICO-LINGUISTIC ANALYSIS» (Foundations 1978, pp. 158-211)[8].

Κι όμως: πόσο διαφέρει η σημασία του παλμερικού joined together (:2.2)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από το **συνημμένον** του Χρύσιππου;

> τῶν δ'οὐχ ἁπλῶν ἀξιωμάτων συνημμένον μέν ἐστιν, ὡς ὁ Χρύσιππος ἐν ταῖς διαλεκτικαῖς φησι καί Διογένης ἐν τῇ διαλεκτικῇ τέχνῃ,τό ξυνεστός διά τοῦ "εἰ" συναπτικοῦ συνδέσμου · ἐπαγγέλλεται δέ ὁ σύνδεσμος οὗτος ἀκολουθεῖν τό δεύτερον τῷ πρώτῳ,οἷον "εἰ ημέρα ἐστί,φῶς ἐστι".
>
> (FRAGMENTA,207,σ.68)

Αφού πρόκειται για "αξιώματα",ο πιο πάνω ορισμός ισχύει για τις αποφαντικές προτάσεις ή αλλιώς για τις προτάσεις που η σύγχρονη Λογική ονομάζει propositions (J. Lyons,Semantics,v.1,p.169[9])·τούτο σημαίνει ότι οι προτάσεις **επιθυμίας** καθώς και οι ερωτηματικές προτάσεις δεν μπορούν να εκφέρουν το "λῆγόν τε καί δεύτερον" (:την απόδοση,β. βλ. FRAGMENTA 216,σ.71) του υποθετικού λόγου.Και αυτή είναι μια διάκριση που θα φανεί χρήσιμη αναφορικά με την ταξινόμηση/τυπολογία των υ.λ.

Οι **όροι** "όχι απλό" και "συνημμένον" δηλώνουν από μόνοι τους ότι δύο είναι τα μέλη του υ.λ— κι αυτό ενδιαφέρει,ως προς τα κριτήρια που θα τυποποιήσω για τη διαίρεση των υ.λ με βάση την απόδοση.-Η τελευταία εξάλλου φαίνεται πως έχει ιδιαίτερη λογική βαρύτητα,από τη στιγμή που,εάν ο υ.λ έχει στην απόδοσή του πρόταση επιθυμίας,παύει να είναι "λογικός"·γίνεται ανεπίδεκτος για τη διάκριση "αλήθειας-ψεύδους".

Στο ίδιο παράθεμα πρέπει να προσεχτεί ότι ο συναπτικός σύνδεσμος προειδοποιεί για την **ακολουθία** από το πρώτο(:υπ.πρ) στο δεύτερο(:απόδ.) μέλος του υποθετικού λόγου.

Για ν'αφήσομε το παράθεμα,αξιομνημόνευτη είναι η λεπτή διάκριση που κάμνει ο Χρύσιππος ανάμεσα στον "**όρον**" και στο "**καθολικόν**":η λογική πρόταση <<τῶν ὄντων τά μέν ἐστιν ἀγαθά,τά δέ κακά,τά δέ τούτων μεταξύ>> είναι βέβαια ισοδύναμη (:τῇ δυνάμει τό αὐτό λέγει) με την <<εἴ τινά ἐστιν ὄντα, ἐκεῖνα ἤτοι ἀγαθά ἐστιν ἤ κακά ἐστιν ἤ ἀδιάφορα>>,αλλά μόνον η δεύτερη εκφορά (:φωνή)κατά τον Σέξτο) αποκλείει ρητά "μοχθηράν εἶναι τήν διαίρεσιν"(FRAGMENTA,224,σσ.74-75[10]).Η υποθετική πρόταση λειτουργεί εδώ ως αμιγώς λογική προϋπόθεση —αοριστολογική,σε αντίθεση με την οριστική εκφορά της πρώτης διατύπωσης με γενική διαιρετική— για την τριχοτόμηση των "όντων".-Περισσότερο από **γενικότητα**,η υποθετική πρόταση είναι **όρος** για την ισχύ μιας αληθειακής πρότασης.

Ποια είναι η άποψη των στωικών για τη σχέση του υ.λ με το **πραγματικό**(= πραγματικότητα);<< ἐν τῷ "εἰ ἡμέρα ἐστί,φῶς ἐστι" το "ἡμέρα ἐστίν"[...] ἔγκειται μέν,οὐ μήν τοιοῦτον ὁποῖον λαμβάνεται·τίθεται μέν γάρ ἐν τῷ συνημμένῳ ἐν ὑποθέσει τε καί ἀκολουθίᾳ,λαμβάνεται δέ ὡς ὑπάρχον.>>(FRAGMENTA,253,σ. 86,Υπογραμμ. δική μου):<<Πρώτον είδος υποθετικών λόγων είναι,όταν η υπόθεσις λαμβάνεται ως **κάτι πραγματικό**,ως κάτι δηλαδή που πράγματι συμβαίνει,ανεξαρτήτως του αν φούπο είναι όντως κάτι το **πραγματικό**.>>· η **άποψη του** Τζάρτζανου (:1963,σ.62,παρ. 245.1) για το πρώτο είδος των υ.λ της νεοελληνικής κατάγεται ολοφάνερα,με διάμεσο ασφαλώς την τυπολογική διαίρεση των υ.λ **της** αρχαίας ελληνικής— από τη λογοκρατική στωική άποψη για τους υ.λ εν γένει.Στο 2.**2α** θα επανέλθω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μια,διαφορετικής λογικής ποιότητας,ισοδυναμία —και όχι ταύτιση— του υ.λ αφορά στη διάκριση του συλλογιστικού (=υποθετικού) από τον **περαντικό** λόγο:

οἱ δέ νεώτεροι [από τον Αριστοτέλη,Δ.Π.Σ.],ταῖς λέξεσιν ἐπακολουθοῦντες οὐκέτι δέ τοῖς σημαινομένοις,οὐ ταὐτόν φασι γίγνεσθαι ἐν ταῖς εἰς τάς ἰσοδυναμούσας λέξεις μεταλήψεσι τῶν ὅρων˙ταὐτόν γάρ σημαίνοντος τοῦ''εἰ τό Α τό Β'' τῷ ἀκολουθεῖν τῷ Α τό Β,συλλογιστικόν μέν λόγον φασίν εἶναι τοιαύτης ληφθείσης τῆς λέξεως ''εἰ τό Α τό Β,τό δέ Α,τό ἄρα Β'' ,οὐκέτι δέ συλλογιστικόν ἀλλά περαντικόν τό ''ἀκολουθεῖ τῷ Α τό Β,τό δέ Α,τό ἄρα Β''.(υπογραμ. δικές μου)

(FRAGMENTA,253,σσ.84-85)

Η προσήλωση των νεοτέρων (=στωικών) όχι στο αμιγώς λογικό (:propositional) αλλά κυρίως στο **προτασιακό** (:sentential˙έως καιutterance-)[11] περιεχόμενο της γλώσσας είναι χαρακτηριστικό που θα το συναντήσομε και στις σύγχρονες γλωσσολογικές αντιλήψεις για τον υ.λ (:2.2):στο πιο πάνω παράθεμα,ο υ.λ που δίνεται ως παράδειγμα ισοδυναμεί λογικά,διαφοροποιείται όμως από τον περαντικό λόγο με κριτήριο την **εκφορά** του—από την άποψη που μας ενδιαφέρει εδώ.

Στο ίδιο παράθεμα παρατηρείται η χρήση της υποθετικής πρότασης ως μείζονος στον **μικτό υποθετικό συλλογισμό** που επονομάζεται από τους λογικούς modus ponens και έχει τον τύπο:

Εάν είναι Α,είναι Β˙
είναι Α˙
είναι άρα Β.

(Θ. Βορέας,Λογική,σ.120)

Πλάι στο ''συνημμένον'' ο Χρύσιππος και μαζί του ο Διογένης (FRAGMENTA , 207,σ.68) έβαζαν και ορισμένα άλλα ''σύνθετα αξιώματα'' που ενδιαφέρουν:το **συμπεπλεγμένον** (*καί ἡμέρα ἐστί καί φῶς ἐστί*),το **διεζευγμένον** (*ἤτοι ἡμέρα ἐστίν ἤ νύξ ἐστιν*),το **αιτιώδες** (*διότι ἡμέρα ἐστί,φῶς ἐστιν*),το **διασαφούν το μάλλον** (*μᾶλλον ἡμέρα ἐστίν ἤ νύξ ἐστιν*) και το **διασαφούν το ήττον** (*ἧττον νύξ ἐστιν ἤ ἡμέρα ἐστίν*).-Ο Κρίνις (ό.π.) συναριθμεί και το **παρασυνημμένον** (εφόσον,εάν και εφόσον˙πβ. με τη μετάφραση του ''ΕΙΓΕ''από τον Σαββίδη,Β'σ.98).-Από αυτά,το ''αιτιώδες'' θα το συναντήσουμε αμέσως παρακάτω (2.2β,2.2γ,2.2δ).

Αληθής είναι ο υ.λ ,εφόσον <<τό ἀντικείμενον [=το αντίθετο Δ.Π.Σ.] τοῦ λήγοντος **μάχεται** τῷ ἡγουμένῳ,οἷον '' εἰ ἡμέρα ἐστί,φῶς ἐστι'' .τοῦτο ἀληθές ἐστι˙τό γάρ ''οὐχί φῶς <ἐστι>,ἀντικείμενον τῷ λήγοντι,μάχεται τῷ ''ἡμέρα ἐστί''.>> **Και** είναι **ψευδής** ο υ.λ,εφόσον <<τό ἀντικείμενον τοῦ λήγοντος οὐ μάχεται τῷ ἡγουμένῳ,οἷον ''εἰ ἡμέρα ἐστί,Δίων περιπατεῖ''. >>(ό.π.,σ.70).Η διάκριση γίνεται ενδιαφέρουσα,μόλις διαβάσομε από αυτή την σκοπιά τους ακόλουθους στίχους:

*Μπορεί να την ξανακερδίσεις αν το θέλεις
αν καρφωθείς σε τούτο τ'αδιάφορο πράγμα
που σε ρίχνει πίσω
εκεί που ξεκίνησες.*

(Γ. Σεφέρης 1972,σ.300)

Πρόκειται,ασφαλώς,για ψευδές συνημμένον,διότι το σημαινόμενο της απόδοσης δεν μάχεται τα σημαινόμενα των δύο υποθετικών προτάσεων.Στον Καβάφη εντοπίζονται,καθώς θα δούμε,και συνημμένα όπως:

*Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(βλ. τον η΄ υ.λ)

τα οποία θα πρέπει να θεωρηθούν,με τα στωικά κριτήρια,"αληθή"

Αναφορικά με τη λειτουργία των υ.λ μέσα στους συλλογισμούς,οι στωικοί ξεχωρίζουν τους τελευταίους σε **συνακτικούς**,**αληθείς** και **αποδεικτικούς**.Οι συνακτικοί οδηγούν σε αυστηρά λογική <<επιφορά>>(=συμπέρασμα),το οποίο θεωρείται αληθές ακόμη κι όταν οι προκείμενες είναι ψευδείς— θα μπορούσαμε να προσθέσομε και τις ανεπαλήθευτες.Και έτσι,πλάι στον συνακτικό συλλογισμό του Σέξτου

*ει νυξ εστι,σκότος εστίν˙
αλλά μην νυξ εστιν˙
σκότος άρα εστίν* (FRAGMENTA,239,σ. 78)

ο οποίος είναι **συνακτικός**,μολονότι είναι ημέρα (ό.π.),θέτω τον συνακτικό υ.λ του Καβάφη:

ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ πέθανε στην Έφεσο
(βλ. πγ΄),

όπου η υποθετική πρόταση δεν είναι ψευδής όπως στο αρχαίο παράδειγμα,αλλά **ανεπαλήθευτη**.-Αν θεωρήσομε ως συμβατικό χρόνο τη νύχτα,τότε ο συλλογισμός που προτείνει ο Σέξτος είναι και συνακτικός και αληθής.Και στον Καβάφη ο υποθετικός λόγος

*Μα αν έγιναν οι στίχοι θερμοί,συγκινημένοι
έναι που ο Ευμονίδης ετέθη στο ποίημα*
(βλ. ρα΄)

είναι και συνακτικός και αληθής,με εμφανή την αιτιακή σχέση της υπόθεσης προς την απόδοση (ρα΄).-**Αποδεικτικός** είναι ο συλλογισμός,όταν εκτός από συνακτικός και αληθής << πλέον τι έχειν βούλεται,λέγω δὲ τὸ τὴν ἐπιφορὰν ἄδηλον οὖσαν ἐ κ κ α λ ύ π τ ε σ θ α ι ὑπὸ τῶν λημμάτων.>>(FRAGM.,ό.π.,οι αραιώσεις και στο πρωτότυπο).Τέτοιος είναι ο συλλογισμός του Νεοκαισάρειας Γρηγόριου,που τον παραλλάσσει ελαφρά ο Καβάφης:

*Ει έγνως,ουκ αν κατέγνως˙
<u>κατέγνως˙</u>
ουκ έγνως*
(βλ.ρε΄).—

Και με τους **χρόνους** της οριστικής,στην υπόθεση και στην απόδοση,ασχολήθηκαν οι στωικοί.Μία παράγραφος (:206,FRAGM.) του Αλέξανδρου του Αφροδισιέα αφορά στην **εκφορά** της απόδοσης με **μέλλοντα** οριστικής.Μπορεί ο μέλλοντας,που αναφέρεται στο μη-παρόν,να δηλώνει κάτι αληθές;Ο Αλέξανδρος βεβαιώνει ότι ο μέλλοντας δηλώνει κάτι <u>αληθές στο παρόν και στο μέλλον</u>,ανεξάρτητα αν κάποτε η αλήθεια αυτή θα πάψει να ισχύει:η μετάπτωσις(:σε ψεύδος)της αλήθειας θα γίνει "ἐν ἀπεριγράφῳ καὶ ἀορίστῳ[=απροσδιόριστο Δ.Π.Σ.]χρόνῳ" (ό.π.).Και ο Σέξτος επιμαρτυρεί:<< ἔν τε τῷ "εἰ καρδίαν τέτρωται οὗτος,ἀποθανεῖται οὗτος",ὁ μὲν θάνατος μέλλει,τὸ δὲ ἀποθανεῖσθαι τοῦτον ἀξίωμα ἐνέστηκεν,περί μέλλοντος λεγόμενον,<u>παρὸ καὶ νῦν ἐστιν ἀληθές</u>.>>(ό.π.,σ.73).Οι απόψεις των δύο στωικών αλληλοσυμπληρώνονται:I)ισχύει και στο παρόν κάτι που εκφέρεται σε μέλλοντα και που είναι βέβαιο ότι κάποτε θα πάψει να ισχύει(**Αλέξανδρος**) και II)δεν ισχύει και στο παρόν κάτι που κάποτε θα αρχίσει να ισχύει (Σέξτος).Δεν είμαστε μακριά από το **ονομαζόμενο πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου**:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*'Οταν θα θέλουν οι 'Ελληνες να καυχηθούν
θα λένε*

(βλ.4γ')

Στο καβαφικό παράθεμα ο *όταν* συντάσσεται με μέλλοντα οριστικής— ορισμένα Συντακτικά θεωρούν αυτήν τη σύνταξη "εσφαλμένη".[12]

Θεώρησα ότι οι άλλες επεξεργασίες των στωικών για τους υποθετικούς λόγους δεν ενδιαφέρουν την παρούσα εργασία.Σχετική λογική και γλωσσο-λογική θεωρητική επεξεργασία από άλλους μελετητές θα παρουσιαστεί παρακάτω (:2.2 κ.ε.).

2.2β.Η φιλοσοφική άποψη

Ο υποθετικός λόγος απαρτίζεται από δύο τουλάχιστον —όχι πάντα και γραμματικές— προτάσεις.Πρόταση είναι,στην αρχαιότερη ελληνική διατύπωσή της,*η πρώτη συμπλοκή,σχεδόν των λόγων ο πρώτος και σμικρότατος*(Σοφιστής 261 Α)ή κατά τον αριστοτελικό ορισμό,*Πρότασις μεν ουν εστί λόγος καταφατικός ή αποφατικός τινος κατά τινος*(Αναλ. Πρότ. Α 1 24α 16).Η πρόταση είναι *λόγος αποφαντικός[...]εν ω το αληθεύειν ή ψεύδεσθαι υπάρχει·ουκ εν άπασι δε υπάρχει,οίον <u>η ευχή λόγος μεν,αλλ' ούκ αληθής ούτε ψευδής</u>(Περί Ερμ. 4,17α 1.Οι υπογρμ. δικές μου).Σύμφωνα με αυτόν τον αριστοτελικό περιορισμό —με τον οποίο ταυτίζονται και οι στωικοί,καθώς είδαμε (2.2α)— προτάσεις είναι οι προτάσεις κρίσης.Μια έκφραση επιθυμίας ή μια —ρητορική ιδίως— ερώτηση ενδέχεται,παρόλη τη γραμματική εκφορά της σε έγκλιση επιθυμίας ή σε ερωτηματικό σχήμα,να είναι «κατ'αλήθειαν κρίσις»(Βορέας 1932,σ.57):

αν μ'εμποδίσουνε,τί φταίω εγώ(=εγώ δε φταίω καθόλου)

(βλ.ρζ')

Οι δύο προτάσεις του υ.λ αρθρώνουν μία **υποθετική κρίση**— η οποία είναι και η κύρια μορφή των **εξαρτημένων κρίσεων**.Και οι **αιτιολογικές,χρονικές,τελικές** κ.ά. κρίσεις ονομάζονται συνολικά,υποθετικές(Βορέας,ό.π.,σ.71)[13].Λογικά, ο υ.λ αποτελεί μία πρόταση,μία ενιαία σκέψη:«both clauses [=υπόθεση και απόδοση,Δ.Π.Σ.]together form a connected whole,which as a rule expresses only a single thought.[...]the antecedent clause alone has no complete thought as its sense and in combination with the consequent clause expresses <u>one and only one thought,whose parts are no longer thoughts.It it is,in general,incorrect to say that in the **hypothetical judgement** two judgements are put in reciprocal relationship</u>» (G. Frege 1974,p.26-27.Υπογρμ. και ημίμαυρα δικά μου).-Αλλά εδώ τίθεται ένα ζήτημα ορολογίας που μπορεί να προκαλέσει σύγχιση γύρω από τις σημασίες του όρου *πρόταση* ·θα επιχειρήσω να δώσω τις αναγκαίες διευκρινίσεις—αν και η θέση τους θα ταίριαζε σε μία από τις δύο ενότητες που ακολουθούν (:2.2γ ή 2.2δ).Πρόταση(:**PROPOSITION**)σημαίνει το λογικό νόημα,τη σκέψη που περιέχει μια πρόταση·πρόταση,επίσης, (**SENTENCE**) σημαίνει τη γλωσσική μορφή—σε μία ή σε διαφορετικές γλώσσες—της σκέψης/λογικής πρότασης·πρόταση(:**CLAUSE**) εξάλλου,σημαίνει τη δευτερεύουσα πρόταση της Γραμματικής(για τις δύο πρώτες διακρίσεις βλ. J. Lyons,Semantics v.1,p.142·για την τρίτη, G.Frege 1974,p.21.Θα επανέλθω στο 2.2δ).

Σύμφωνα με τις διευκρινίσεις,ο υ.λ αποτελεί μία πρόταση/PROPOSITION,η ο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποία μπορεί κάθε φορά να εκφέρεται σε διαφορετική γλωσσική πρόταση/SENTENCE που με τη σειρά της μπορεί να εκφέρεται σε μία,δύο ή περισσότερες προτάσεις(:MAIN,IF-CLAUSES).Μια καβαφική λογική πρόταση *αν δεν με προσλάβει ο ένας,θα με προσλάβει ο άλλος(=αν απευθυνθώ,θα προσληφθώ)* έχει τις ακόλουθες δύο γλωσσικές προτάσεις(SENTENCES):

I.*κι αν ο μωρός αυτός δεν μ'εκτιμήσει,
θα πάγω στον αντίπαλό του,τον Γρυπό*

II.*Κι αν ο ηλίθιος κι αυτός δεν με προσλάβει,
πηγαίνω παρευθύς στον Υρκανό*

(βλ. και ριθ',ριη'),

ενώ μπορεί ο υ.λ να έχει γραμματική εκφορά με μία γλωσσική πρόταση/SENTENCE όπου λανθάνει η δευτερεύουσα υπ.πρ /IF-CLAUSE:

Και τώρα τί θα γένουμε χωρίς βαρβάρους

(ιζ')

Είδαμε ότι ο θεμελιωτής της σύγχρονης θεωρίας για τους υ.λ,ο G.Frege,υποστηρίζει ότι η (λογική) πρόταση περιέχει μια σκέψη.Η σκέψη έχει δύο εκδοχές,τη **σημασία**(sense) και την **αναφορά**(reference)[14].Η **αληθειακή αξία**,δηλ. οι συνθήκες στις οποίες η πρόταση είναι αληθής ή ψευδής,συνιστά την αναφορά της λογικής πρότασης.Ο μελετητής διευκρινίζει ότι όσον αφορά στα έργα της Τέχνης,το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στη σημασία των προτάσεων και στις εικόνες και τα συναισθήματα που προκύπτουν.Κατά τη γνώμη του,το ερώτημα για την αλήθεια(ή το ψεύδος) θα μας απομάκρυνε από το χώρο της Αισθητικής και θα μπαίναμε στα χωράφια της επιστημονικής έρευνας.Εφόσον δεχόμαστε ότι ένα ποίημα είναι έργο Τέχνης,δεν ερευνούμε για την αναφορά —και συνεπώς την αληθειακή αξία— των προτάσεών του(G. Frege 1974,p.19).Ο ίδιος παραθέτει την πρόταση «Odysseus was set ashore at Ithaca while sound asleep»,για να πει πως η πρόταση έχει σημασία,αλλά η αναφορά της είναι αμφίβολη,εφόσον αμφίβολη είναι η αναφορά του ονόματος «Οδυσσέας»(ό.π.,σ.18-19 κ.ε.)[15].

Ωστόσο,οι αξιώσεις του Καβάφη για την αλήθεια/ψεύδος των ποιημάτων του είναι ολοφάνερες: «Προσέτι ζούμε,ακούμε και καταλαβαίνομε και τα ποιήματα που γράφομε <u>και αν δεν είναι αληθή για την τωρινή ζωή μας,είναι αληθή για άλλες ζωές</u>(...)»(Ανέκδοτα Πεζά,σ.51).Επίσης:« Την Κυριακή (16 Αυγούστου 1903) έγραψα μερικούς στίχους που άρχιζαν:"Σαν έρχεται καμμιά ημέρα ή μια ώρα". Ήμουν <u>απολύτως ειλικρινής</u> τότε.(...)Το βράδυ της ίδιας ακριβώς ημέρας αρρώστησα και οι στίχοι μου εφάνηκαν ανούσιοι.<u>Και όμως ήσαν ειλικρινείς:είχαν την απαραίτητη για την τέχνη φιλαλήθεια.Γι'αυτό κάθε ειλικρίνεια πρέπει να τίθεται κατά μέρος εξ αιτίας της μικρής διαρκείας του συναισθήματος που προκαλεί την εκδήλωσί της.</u>Αλλά τότε η τέχνη είναι στάσιμη και ο λόγος καταδικασμένος— διότι ποιο είναι το αεί διαρκές;»(ό.π.,σ.53,55.Υπογρμ. δικές μου,τα ημίμαυρα του ποιητή).

Ο προβληματισμός του Καβάφη γύρω από την **αληθειακή αξία** των ποιημάτων του κορυφώνεται στην παρακάτω αυτοτελή παράγραφο,την οποία προτιμώ να παραθέσω στο αγγλικό της πρωτότυπο:« If a thought has been really <u>true</u> for a day,its becaming <u>false</u> the next day does not deprive it of its <u>claim to verity</u>.It may have been only <u>a passing or a short lived truth</u>,but if intense and serious it is worthy to be received,<u>both artistically and philosophically.</u>» (ό.π.,σ.54,υπογρμ. δικές μου)[16].

Ολόκληρη την εγγραφή του της 25ης Νοεμβρίου 1903,ο Καβάφης την αφιερώ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νει,αποκλειστικά,στο ζήτημα της αλήθειας/ψεύδους των στίχων του(ό.π.,σ.55-57).Τι θ'απογίνουν οι στίχοι που εκφράζουν ένα ερωτικό συναίσθημα το οποίο έχει μεταπέσει σε αδιαφορία;«Θα καταντήσουν ψευδή τα ποιήματα που ήσαν τόσο αληθή όταν έγιναν;Βεβαίως,βεβαίως όχι.Θα μένουν αληθή μέσα στο παρελθόν και μολονότι δεν θα ταιριάζουν πλέον στη δική μου ζωή,επειδή ενδέχεται να θυμίζουν μιαν ημέρα και ίσως μιαν εντύπωσι διαφορετική,θα ταιριάζουν στα συναισθήματα που εδοκίμασαν άλλες ζωές.

»Το ίδιο συνεπώς πρέπει να εφαρμόζεται σε άλλα έργα— τα οποία αισθάνθηκε αληθινά ο δημιουργός των κάποτε.Αν έστω και για μέρα,ή μιαν ώρα,αισθάνθηκα σαν τον άνθρωπο μέσα στα "Τείχη" ή σαν τον άνθρωπο των "Παραθύρων",το ποίημα θεμελιώνεται σε μιαν αλήθεια,μια βραχύβιο αλήθεια,αλλά η οποία για τον λόγο ακριβώς ότι κάποτε υπήρξε,μπορεί να επαναληφθή μέσα σε μιαν άλλη ζωή,ίσως με την ίδια σύντομη διάρκεια,ίσως με μακρότερη.Αν αι "Θερμοπύλαι" ταιριάξουν έστω και μόνο σε μια ζωή,είναι αληθείς'και μπορεί,πραγματικά οι πιθανότητες λέγουν ότι πρέπει.» (ό.π.,σ.57,υπγρμ. δικές μου).

— Ποιά σχέση μπορεί να βρεθεί ανάμεσα στον δεδηλωμένο "φιλοσοφικό έλεγχο" και την αλήθεια που αξίωνε από τους στίχους του ο Καβάφης από τη μια, και στην αληθειακή αξία του Frege ή τη θεωρία του πραγματικού-πιθανού-μη αποδεκτού κόσμου (**actual world,possible world,non-accessible actual world**: T. A van Dijk 1977,pp.29,79-80) της σύγχρονης φιλοσοφικο-λογικο-γλωσσολογικής ανάλυσης από την άλλη;Είναι άραγε θεμιτός ο παραλληλισμός της επιστημονικής αληθειακής αξίας με την ποιητική αξίωση για αλήθεια;Έχει δίκαιο ο Frege που υποστηρίζει πως στα ποιήματα (:epic poem ,ό.π.,σ.19)οφείλομε να μένομε στη σημασία των προτάσεων και να μη προχωρούμε στην "αμφίβολη" αναφορά τους;

Για να δείξω πόσο επίμονος είταν ο Καβάφης στο αίτημά του για την αλήθεια των στίχων του,αναφέρω τα ακόλουθα,χαρακτηριστικά:I)την εμμονή του ποιητή να είναι τα ποιήματά του «μέσα στην ιστορική δυνατότητα»,όπως αυτή η τελευταία δηλώνεται,λόγου χάρη,στην επιστολή όπου εξετάζεται η δυνατότητα να εξάγονται rosae hibernae από την Αίγυπτο (Σαρεγιάννης 1964,σ.19)'II)την καβαφική,επίσης,άποψη ότι «μία συναισθηματική κατάστασις είναι συγχρόνως ή μάλλον εναλλάξ,αληθής και ψευδής,εντός και εκτός των δυνατοτήτων.»(Ανέκδοτα Πεζά,σ.41)'III)την πρόδηλη εμμονή του να αποφεύγει τις «Πασίδηλες ασυνέπειες,άλογες δυνατότητες,γελοίες υπερβολές» (ό.π.,σ.37) στην ποίησή του. Ο **πραγματικός κόσμος** του Καβάφη,σύμφωνα με τα παραπάνω,περιλαμβάνει:ιστορικά γεγονότα και ιστορικές δυνατότητες,συναισθηματικές καταστάσεις,λανθάνουσες ασυνέπειες,λελογισμένες δυνατότητες (:απόψεων,διαδοχής των καταστάσεων κοκ),πιθανοφανείς υπερβολές—όλα συνταγμένα με το "φιλοσοφικό" κριτήριο του ορθού λόγου.

Η εκπληκτική ιδιοτυπία του Καβάφη έγκειται στην αξίωσή του για τη σημασιακή (και όχι βέβαια αναφορική) προτασιακή (:propositional) αληθειακή αξία των στίχων του,όταν οι τελευταίοι ελεγχθούν (Ανέκδ. Πεζά,σ.37)με βάση τα δεδομένα του πραγματικού κόσμου.Για τον Καβάφη,ο πραγματικός κόσμος περικλείει όχι μόνον τα γεγονότα αλλά και τις εναλλακτικές τους δυνατότητες,καθώς και τις εικασίες για τις μη-πραγματοποιημένες ή τις ανεπαλήθευτες δυνατότητες.Ο στίχος(:το λογικό προτασιακό νόημα του στίχου)

Στο τραπέζι του Φιλίππου υπάρχουν πολλά τριαντάφυλλα

(Β'30)

περιλαμβάνεται στην "ιστορική δυνατότητα",με την έννοια ότι οι ιστορικές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γνώσεις επιτρέπουν,καθιστούν δυνητική την εικασία (:Ανέκδ. Πεζά,σ.49)ότι ο Φίλιππος (ζήτησε και) είχε χειμωνιάτικα τριαντάφυλλα στο τραπέζι όπου δειπνούσε.Αλλά το λογικό προτασιακό νόημα του δίστιχου

*Μία γυναίκα κάποτε μας σταματά
Αν δεν γελάση πρόκειται να βρέξη*

(Α.Εμπειρίκος,Ποιήματα,σ.110)

ή και ο στίχος:

'Αφησε τα χέρια σου,αν μπορείς,να ταξιδέψουν

(Γ.Σεφέρης,Ποιήματα,σ.76)

παραπέμπουν όχι σε πραγματικούς,αλλά σε **πιθανούς κόσμους**,και μάλιστα **ανόμοιους** σύμφωνα με τον van Dijk(1977,p.29): <<Thus,**actual world** is just one element of a set of **possible worlds**.A possible world,as the term "possible" suggests,is also any state of affairs which is not the case but which MIGHT have been the case.This possibility may be of various types:we may imagine a situation where the facts are different from the real or actual facts,but compatible with the postulates (laws,principles,etc) of the actual world.On the other hand we may imagine worlds with partly or fully different laws of nature,ie worlds which are increasingly **DISSIMILAR** to our "own" world,or rather to the set of worlds which could have been the real world,ie those worlds satisfying the same set of basic postulates.>> Αν οι στίχοι του Εμπειρίκου και του Σεφέρη υποδεικνύουν τη λογικο-γλωσσολογική περιοχή του ανόμοιου πιθανού κόσμου,η ποίηση του Καβάφη υπάγεται στην πρώτη από τις δύο κατηγορίες του VAN DIJK.Και για να προχωρήσω τη διάκριση,το λογικό προτασιακό νόημα του *Στο τραπέζι βάλτε πολλά τριαντάφυλλα* είναι << **συμπτωματικά μη πραγματικό**>> (ακριβέστερα,κατά τη γνώμη μου:ανεπαλήθευτο),ενώ τα αντίστοιχα νοήματα των στίχων του Εμπειρίκου και του Σεφέρη παραπέμπουν σε <<**[illegible] μη πραγματικούς κόσμους**>> (ό.π.,σ.79-80).-Για να το πω αλλιώς,οι δύο ποιητές επιδαψιλεύουν στην κοινά αποδεκτή πραγματικότητα τους αυτόνομους (ή αυτομόλους;) ποιητικούς κόσμους τους˙ ο Καβάφης,από την άλλη (ή στον αντίποδα;),δημιουργεί δυνητικές λεκτικές εικόνες του κοινά αποδεκτού πραγματικού κόσμου.Δεν πλάθει ανόμοιους πιθανούς κόσμους˙δημιουργεί **τον** πιθανό κόσμο— εκείνον που βρίσκεται στα όρια της κοινής εξορθολογισμένης ανθρώπινης εμπειρίας.

Και δεν είναι τυχαίο που ο Κ. παραθέτει τον στίχο *Σαν έρχεται καμιά ημέρα ή μια ώρα* μέσα στους προβληματισμούς που είδαμε ότι είχε αναπτύξει για την αληθειακή αξία των λογικών προτάσεων που περιέχουν οι στίχοι του:ο στίχος αυτός είναι **χρονικοϋποθετική** πρόταση,από γραμματική άποψη,που εκφέρεται στη μορφή γενικής αλήθειας ή νόμου (:2.4)— απόπου και οι προβληματισμοί του ποιητή για την αληθειακή αξία των "βραχύβιων αληθειών" της ποίησής του.

Για να ξαναθυμηθούμε τους **στωικούς**,η καβαφική φαντασία είναι << **αληθής και ψευδής**>>[17],διότι π.χ. στο δίστιχο

*κι αν ο μωρός αυτός δεν μ'εκτιμήσει,
θα πάγω στον αντίπαλό του,τον Γρυπό* (Β' 86)

ο Γρυπός είναι ιστορικό πρόσωπο (:Αντίοχος Η' Γρυπός.Β'113) ενώ το γραμματικό υποκείμενο της απόδοσης είναι ανύπαρκτο.Κι αν ο ακόλουθος υ.λ του Οδυσσέα Ελύτη

*Κι αν δεν είναι το αίμα μας στις φλέβες των ονείρων σου
Το φως στον άσπιλο ουρανό
Κι η μουσική αθέατη μέσα μας ω! μελαγχολική

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διαβάτισσα όσων μας κρατάν στον κόσμο ακόμα
Είναι ο υγρός αέρας η ώρα του φθινοπώρου ο χωρισμός*
(Προσανατολισμοί,σ.62)

θα πρέπει να θεωρηθεί ότι προέκυψε από την ου **καταληπτικήν** φαντασία,με την οποία λειτουργούν πολλοί ποιητές <<φρενιτίζοντες και μελαγχολώντες>> και βέβαια <<αληθή μεν έλκουσι φαντασίαν,ου καταληπτικήν δε,αλλ'έξωθεν και εκ τύχης ούτω συμπεσούσαν,όθεν ουδέ διαβεβαιούνται περί αυτής πολλάκις,ουδέ συγκατατίθενται αυτή>>(υπογρ. δικές μου), ο καβαφικός υποθετικός λόγος ωστόσο:

*Ποιο απόσταγμα να βρίσκεται από βότανα γητεύματος
που για μια μέρα (αν περισσότερο δεν φθάν'η δύναμίς του)
ή και για λίγην ώρα τα εικοσιτρία μου χρόνια να με φέρει ξανά*
(βλ. ρκα')

είναι απαύγασμα **καταληπτικής** φαντασίας,η οποία <<από υπάρχοντος γίγνεται>> αλλά <<ουκ αυτό το υπάρχον ινδάλλεται,ως επί του μεμηνότος Ορέστου [...] εδείκνυμεν.—ου μην αλλά και εναπομεμαγμένη και εναπεσφραγισμένη τυγχάνει,ίνα πάντα τεχνικώς τα ιδιώματα των φανταστών αναμάττηται.>>.Καταληπτική,εξάλλου,είναι και η ''φαντασία'' που δημιουργεί <<από υπάρχοντος και κατ'αυτό το υπάρχον>>(δες FRAGMENTA,65,σσ.25-26,Σέξτος):

Άμωμοι σεις,αν έπταισαν ο Δίαιος και ο Κριτόλαος
(ϟβ').

''Το υπάρχον'' της στωικής φιλοσοφίας αντιστοιχεί ,από την άποψη που διαπραγματεύομαι εδώ,στον πραγματικό κόσμο του Καβάφη,και η στωική << καταληπτική φαντασία>> αντιστοιχείται —στις δύο παραπάνω εκδοχές της— στην καίρια,για τις θεωρητικές επεξεργασίες του Καβάφη,**εικασία**:

> Η εικασία τωόντι— όταν διευθύνεται με σύνεσι— αποβάλλει μεγάλο μέρος των κινδύνων της,αν ο μεταχειριζόμενος το μέσον αυτό το μετατρέπει σ'ένα είδος **υποθετικής εμπειρίας**.[...]Με την **φαντασία** (και με την βοήθεια προσωπικώς δοκιμασμένων περιστατικών και συνδεδεμένων μεταξύ των μακρόθεν ή εγγύθεν) ο ποιητής μπορεί να μεταφέρη τον εαυτό του εν μέσω των πραγμάτων και να δημιουργήσει έτσι μια εμπειρία.Η ίδια παρατήρησις ισχύει —αν και παρουσιάζει περισσότερη δυσκολία— στην περιοχή του συναισθήματος. (Ανέκδ. Πεζά,σ.41,υπογρμ. και ημίμ. δικά μου)

Αυτήν την εικασία/υποθετική εμπειρία ο Καβάφης τη θεωρεί διανοητικό εργαλείο,μεθοδολογικό ίσως,που <<όλοι οι φιλόσοφοι αναγκαστικά χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό>> (ό.π.):πρόκειται για τη φιλοσοφική θεώρηση του υποθετικού λόγου,μέσα αλλά και έξω από τη γλωσσική προτασιακή (:sentential) υπόστασή του, ως μεθοδολογικού εργαλείου για την καβαφική ''περιγραφή'' των ''καταστάσεων'' (ό.π.) — του πραγματικού κόσμου.'Αλλη μια φορά:ο Καβάφης δεν δημιουργεί <<ουσιαστικά μη πραγματικούς κόσμους>>(δες παραπάνω),αλλά θεωρεί ότι η ποίηση(:του) ερμηνεύει τον εξορθολογισμένο κοινά αποδεκτό κόσμο και τον εμπλουτίζει με τα ποιητικά προϊόντα της << υποθετικής εμπειρίας>>—πάντα μέσα στα **δοσμένα** (από την ιστορία,τη μυθολογία,την καθημερινή όψη της πραγματικότητας με τις διανοητικές,συναισθηματικές,ηθικές,δραματικές και άλλες ''καταστάσεις'' της)είτε στα δυνητικά όρια του ''πιο πιθανού κόσμου'',του actual world της σύγχρονης φιλοσοφίας της λογικο-γλωσσολογικής ανάλυσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θεωρώ αναγκαίο να επιμείνω στη διάκριση ανάμεσα στη γραμματική και στη μη-γραμματικήχρήση[18] της εικασίας/υποθετικής εμπειρίας.Το γνωστό ποίημα του Κίπλινγκ, «IF» (γρ. 1910),αρθρώνεται σε μια σειρά από έντεκα εισαγόμενες με το λειτουργικό μόνημα "αν" υποθετικές προτάσεις (που καθεμιά τους έχει δύο ή τρία υποθετικά μέλη),που έχουν ως απόδοση τις κύριες προτάσεις του καταληκτικού δίστιχου— κι αυτή είναι η όλη γραμματική δομή του ποιήματος.Παρόλα αυτά,η υποθετικότητα εδώ δεν υπερβαίνει τη γλωσσική υπόσταση,διότι σ'όλες τις υποθετικές προτάσεις υποβόσκει κυρίαρχη η προτρεπτική προστακτική— δίνω τρεις από τις έντεκα υπ.πρ,δειγματοληπτώντας από την έναρξη,τη μέση και την κατακλείδα του αγγλικού ποιήματος:

IF YOU can ceep your head$_1$ = κρατήσου νηφάλιος!
If you can make one heap$_9$ = στίβαξε!
If you can fill$_{15}$ = γέμισε!
(KIPLING 1970,σσ.217-18)

Και στην καβαφική ποίηση συναντούμε (όπως θα φανεί αναλυτικά σε άλλα σημεία της εργασίας μου,που ακολουθούν)υποθετικούς λόγους στους οποίους εμφωλεύει και διαχέεται μες στη γραμματική υποθετικότητα η περικειμενική επιθυμία της προτροπής:

*Αν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς,
την επικράτησί σου κύταζε πώς αποκτάς*$_{1-2}$ = πρόσεχε,πώς αποκτάς!
(λδ')

Από την άλλη,στο ποίημα ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ η υποθετικότητα λανθάνει σε ολόκληρη την πρώτη στροφή,χωρίς λειτουργικούς δείκτες (βλ. αναλυτικά στο πγ')— και μόνον ο τίτλος του ποιήματος προϊδεάζει για τη δεσπόζουσα υποθετικότητα της συζητούμενης στροφής:πρόκειται για «λογική πρόοδο με δοκιμαστικές υποθέσεις» (Σαρεγιάννης 1964,σσ.88-91),που ωστόσο δεν φέρουν το αντίστοιχο γραμματικό τους ένδυμα.

— Δεν είναι κοινό γνώρισμα όλων των ποιητών,και όχι μόνον αυτών,η αξιοποίηση της εικασίας,με τη μετατροπή της σε " ένα είδος υποθετικής εμπειρίας";—Εκείνο που χαρακτηρίζει την καβαφική χρήση,είναι:1)Η προγραμματική υιοθέτησή της από τον ποιητή,όπως αυτή δηλώνεται ρητά στις περικοπές που παράθεσα πιο πάνω·2)η εξίσου προγραμματική εφαρμογή της,όπως εμφαίνεται,ιδιαίτερα,στα σχόλια του ποιητή που έχει δημοσιεύει η D.Haas (1983,σ.91 κ.ε.),όπου η σύλληψη και διαμόρφωση του ποιητικού θέματος προϋποθέτει την εικασία/υποθετική εμπειρία[19]·εκτός από αυτά,που αφορούν στο περιεχόμενο και όχι στη γραμματική μορφή των ποιημάτων καθαυτή,επισημαίνω και 3)τις επιμέρους ερμηνείες που ο Καβάφης δίνει σε στίχους του οι οποίοι(δεν εκφέρονται καθόλου είτε)δεν εκφέρονται σε αμιγή υποθετική γραμματική μορφή— τέτοια είναι η περίπτωση του καβαφικού σχολίου για ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ (ό.π.,σ.91):

ΣΤΙΧΟΙ:

*Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρώ.
Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τί καινούρια πράγματα
θα δείξει.*

ΣΧΟΛΙΟ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ:

Κάποτε δε δύναταί τις να υποθέσει ότι είν[αι] κα[λύ]τερο ότι η έρευνα κυρίως η περί τα αίτια μένει ανεπιτυχής διότι επιτυγχάνουσα [:υποθετ. μετοχή,Δ.Π.Σ.] ήθελεν ίσως δείξει πλείστα σφάλματα και πλ[είστη], αναγκαστικήν αλλ'ανυπόφορον, εν τω μεγάλω φωτί,ασχημίαν κι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απρέπειαν.*

(τα ημίμαυρα δικά μου)·κι όσο για τη γλωσσική προτασιακή μορφή της εικασίας/υποθετικής εμπειρίας,την εξετάζω αναλυτικά σε επόμενη ενότητα (:2.)του δεύτερου μέρους της εργασίας μου.-Η αισθητική-υφολογική όψη του όλου θέματος διερευνάται στο τρίτο μέρος.

***

Αναλύοντας το πρόβλημα των συντακτικών αμφισημιών,ο W.S.Cooper (1978,σ. 158-211) επισημαίνει (σσ.165-166)ότι η ερμηνεία τους αποτελεί προϋπόθεση για τη λογικο-γλωσσολογική ανάλυση των υποθετικών λόγων.Διττή μπορεί να είναι αυτή η ερμηνεία:είτε μπαίνουν σε παρένθεση τμήματα του υ.λ,ώστε να διαλυθεί η αμφισημία·είτε καθίστανται ορατές οι αφανείς **μεταβλητές** που συνδέουν την υπόθεση με την απόδοση.

Όσον αφορά στην πρώτη μέθοδο ερμηνείας:στη συντακτική ανάλυση των υ.λ του Καβάφη χρησιμοποίησα συστηματικά ορισμένα γραφικά σύμβολα,προκειμένου να πετύχω την προτασιακή ή φραστική ή συνταγματική λύση των αμφισημιών — αξιοποιώντας όσο μπόρεσα και τις υποδείξεις του Τζάρτζανου για τη σειρά των λέξεων στη νεοελληνική γραμματική πρόταση καθώς και για τη θέση των προτάσεων μέσα στην περίοδο (:1963,πργρ.288-294).

Η ερμηνευτική μέθοδος των αφανών μεταβλητών —που είναι φιλοσοφική μάλλον παρά λογικο-γλωσσολογική·γιαυτό και την εντάσσω σ' αυτή την ενότητα— παρουσιάζει ιδιαίτατο ενδιαφέρον.Για να δείξει ώς πού φθάνει η τυπολατρική υιοθέτηση της κλασικής λογικής,ο Cooper παραθέτει τον υποθετικό λόγο:

If it rains he'll wear his raincoat,

για να υποστηρίξει ότι,σύμφωνα με την κλασική λογική,ο υ.λ οφείλει να ισοδυναμεί με τον:

If he doesn't wear his raincoat it won't rain.

Το πρόβλημα λύνεται εάν εισαγάγομε τη **μεταβλητή** του χρόνου,οπότε ο δεύτερος υ.λ παύει να είναι παράλογος:

If he doesn't wear his raincoat (when he goes out the door) it won't have been raining (at the earlier time when he looked out the window)

(ό.π.)[20]

— Και στους στίχους από ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ που παράθεσα πιο πάνω ο ίδιος ο Καβάφης εισήγαγε,με το σχόλιό του που το αντίκρισα,την ερμηνευτική **μεταβλητή της υπόθεσης** και τις γραμματικά λανθάνουσες υποθετικές προτάσεις τις ενίσχυσε με αμιγώς λογικό περιεχόμενο:

Ίσως το φως θάναι μια νέα τυραννία = *επιτυγχάνουσα η έρευνα ήθελεν ίσως δείξει πλείστα σφάλματα και ανυπόφορον ασχημίαν και απρέπειαν*

(βλ. συντακτ. ανάλυση:ιβ',ιγ',ιδ',ιε')

Βεβαίως,θαμπορούσε να υποστηριχθεί ότι η καβαφική ποίηση δεν κινδυνεύει από τις ακροβατικές αντιστροφές της τυπικής λογικής·ότι ακόμη κι ένας μη-λογικά προτασιακός υ.λ,όπως ο *αν είσαι από τους αληθινά εκλεκτούς,την επικράτησή σου κύτταζε πώς αποκτάς*,αντέχει στους λογικούς πειραματισμούς:*αν δεν κυττάς πώς αποκτάς την επικράτησή σου,δεν είσαι από τους αληθινά εκλεκτούς* (Α'21$_{1-2}$);χωρίς ωστόσο αυτό να συνεπάγεται ότι αισθητικά είναι ανώτερος από τον υ.λ ιστ',για παράδειγμα,που γίνεται παράλογος αν αντιστραφεί:*(σ)αν δεν νομοθετήσουν οι βάρβαροι,δεν θα έρθουν*.-Αλλά η ερμηνευτική αυτή μέθοδος των μεταβλητών ενδιαφέρει,πιστεύω,όχι μόνο για να καταστεί και φιλοσοφικά/γλωσ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σολογικά έγκυρος ο εντοπισμός των λανθανόντων υ.λ,μα και για να διακριθούν οι καβαφικοί υ.λ σε εκείνους που απαιτούν και σε εκείνους που δε χρειάζονται τη διαμεσολάβηση ορισμένης μεταβλητής.

— Και στις ερμηνείες του Τζάρτζανου εξάλλου υπόκειται κάποια μεταβλητή,π.χ. η μεταβλητή της αιτίας,όταν μετατρέπει το *κι ανσήμερα χαμογελά,κρατεί στο χέρι γράμμα* σε *χαμογελά σήμερα,**διότι** έχει γράμμα*(1963,πργρ.251.3)·και στον Καβάφη:

*αν σ'εμποδίζουν ευτελείς συνήθειες[...]
τί συμφορά*
(=**επειδή** σ'εμποδίζουν'βλ. αναλυτικά κγ',κδ')

Αλλά τη μεταβλητή της αιτίας θα την ερευνήσω και στις ενότητες που ακολουθούν'εδώ θα πρέπει να δούμε ορισμένες πιο γενικές απόψεις για το ζήτημα της **αιτιακής σχέσης** ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση.Ο Frege (ό.π.,σ.30) πηγαίνει πιο μακριά υποστηρίζοντας ότι ισχύει και το αντίστροφο:μέσα σε ένα λογικό προτασιακό σύνολο δύο γραμματικών προτάσεων (μιας κύριας και μιας αιτιολ. δευτερεύουσας) μπορεί να λανθάνει υποθετική πρόταση:

Because ice is less dense than water,it floats on water

ισοδυναμεί λογικά με:

*(1)Ice is less dense than water;
(2)If anything is less dense than water,it floats on water;
(3)Ice floats on water*

Αντίστοιχα στο ΙΩΝΙΚΟΝ του Καβάφη (Α'53):

*Γιατί τα σπάσαμε τ'αγάλματά των,
γιατί τους διώξαμεν απ'τους ναούς των,
διόλου δεν πέθαναν γι αυτό οι θεοί*

η λογική ανάλυση θα είταν:

*(1)Σπάσαμε τα αγάλματα των θεών και τους διώξαμε από τους ναούς τους
(2)|Κι|αν σπάσεις το άγαλμα ή διώξεις κάτι από το ναό του,αυτό δεν πεθαίνει
(3)Δεν πέθαναν οι θεοί της Ιωνίας*

Η παραπάνω φιλοσοφικο-λογική ερμηνεία έχει τον αντίποδά της (:στη σχέση υπόθεσης-απόδοσης λανθάνει αιτία) στην επιφανειακώς γραμματική και λανθανόντως φιλοσοφική άποψη της Kooper s ότι «Even in a irrealis or in a most silly and idiotic protasis the relation with its apodosis is fixed:the c.s. in the speaker's view is <u>a manifestation of a law of cause and effect</u>»[91],την οποία ασπάζεται και ο Χιονίδης (1969,σ.55 και 110)— εξαιρώντας από τον κανόνα τους υ.λ που εκφέρουν την απόδοσή τους σε έγκλιση επιθυμίας'ο ίδιος προχωρεί περισσότερο όταν,για να διακρίνει τους υ.λ από τους εναντιωματικούς (της αρχαιοελληνικής),υποστηρίζει πως «Οι περισσότεροι υποθετικοί λόγοι (όχι όλοι) <u>όταν πραγματοποιηθούν μετατρέπονται εις αιτιολογικούς</u>» (ό.π.).Καταρχήν η διατύπωση του Χιονίδη δεν είναι επαρκώς σαφής,διότι Ι)το *όταν* εξαναγκάζει τους υ.λ να πραγματοποιηθούν κάποτε,κάτι που δεν είναι διόλου αναγκαίο ή υποχρεωτικό,ΙΙ)*μετατρέπονται* σημαίνει,υποθέτω,ότι ισοδυναμούν λογικά ή "μπορούν να μετατραπούν"—διότι αλλιώς θα έπρεπε να καταργήσομε όλους τους υ.λ του πραγματικού στο παρελθόν ή στο παρόν ή και στο παρόν-μέλλον,και να μετατραπούν σε αιτιολογικούς λόγους:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Αμωμοι σεις,αν έπταισαν ο Δίαιος και ο Κριτόλαος

Αυτός ο καβαφικός υ.λ — που εκφράζει αντίθεση υπόθεσης-απόδοσης(αλλά δεν είναι εναντιωματικός˙βλ. 4β')δεν είναι μετατρέψιμος˙μήτε και ο υ.λ

Αν σεις άλλα ζητείτε,ιδού κι αυτά σαφή(μστ')

μπορεί να τραπεί σε αιτιολογικό λόγο,διότι είναι αβέβαιο αν κάποτε θα πραγματοποιηθεί(η εκφορά του στον τύπο του ''πραγματικού'' δεν παρέλκει,διότι για την ταξινόμηση παίρνομε υπόψη εκείνο που ο ομιλητής θεωρεί ως πραγματικό,άσχετα αν αυτό δεν ανταποκρίνεται στην αντικειμενική πραγματικότητα).Για να χαρακτηρίσει τους υ.λ ως υποψήφιους αιτιολογικούς,ο Χιονίδης υπεισάγει εδώ κάτι που δεν εφαρμόζει μήτε ο ίδιος στο σύνολο της αξιόλογης μελέτης του:το εξωκειμενικό κριτήριο της ''αντικειμενικής επαλήθευσης''.[22]

Αλλά αν ο Χιονίδης υποστήριξε τη μετατρεψιμότητα των υ.λ σε αιτιολογικούς με εξωκειμενικό κριτήριο,άλλοι μελετητές έφθασαν να γράψουν πως οι υ.λ δεν είναι παρά τα υποθετικά πανομοιότυπα των αιτιακών δομών (Ramsey,1931,p.248) και ότι «''If A,B'' is exactly equivalent to ''Because A,B'',where ''A'' is hypothetical».Ωστόσο,τέτοιες απόψεις « violate the lexical and morphosyntactic generalization that languages tend to make»(Haiman 1986,p.220).Ο ίδιος ξεκαθαρίζει ότι το *αν* είναι ένας δείκτης που επισημαίνει ότι η S1(:υπόθεση) έχει δοσμένη σχέση με την S2(:απόδοση),δεν λέει όμως τίποτε για την αιτιακή συνοχή (ή την απουσία της) ανάμεσα στις S1 και S2.[23]

Μια διαφοροποιημένη άποψη είναι ότι συχνά ο δεσμός ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση είναι αιτιακός,ωστόσο όμως οι υ.λ μπορούν να διακριθούν από τους αιτιολογικούς στο ότι « causal constructions involve commitment to the truth of two propositions,thus: ''Since you are leaving now,I won't go with you'' commits the speaker to believing that the adressee is leaving now and that the speaker will not go with the adressee,whereas: ''If you're leaving now,I won't go with you'' commits the speaker to neither.» (B. Comrie, 1986,p.80).

Στην αγγλική (και σε άλλες γλώσσες:ό.π.,σ.95-96) έχει εντοπισθεί και η **αμφίδρομη αιτιακή σχέση** (BICAUSAL,ό.π.,σ.96) ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση ορισμένων υ.λ που εκφέρονται σε οριστική μέλλοντα:

If it will amuse you,I'll tell you a joke

όπου«my telling you a joke is the cause of your amusement (in addition to my desire to amuse you being the reason for my telling the joke,i.e. there is a **bicausal** relation)»[24]˙αυτή η αμφίδρομη αιτιακή σχέση μπορεί να χαρακτηρίζεται και από χρονική προτερότητα της απόδοσης ως προς την υπόθεση.Και στους ελληνικούς υ.λ του Καβάφηπαρατηρείται η αμφίδρομη αιτιακή σχέση υπόθεσης-απόδοσης,και μάλιστα σε παρελθοντική εκφορά:

*Μα αν έγιναν οι στίχοι θερμοί,συγκινημένοι
είναι που ο Εμονίδης ετέθη στο ποίημα ως όνομα ψιλόν*

(βλ.ρα')

όπου οι στίχοι έγιναν θερμοί(κλπ)επειδή τέθηκε στο ποίημα ο Εμονίδης˙και η συγκινησιακή χρήση της γλώσσας προκάλεσε την αναφορά στο *όνομα ψιλόν˙ευάρμοστον εντούτοις* του Εμονίδη.Για τον φανταστικό ποιητή Τέμεθο (Ντελόπουλος 1972,σ.118) η αιτιακή σχέση είναι μονόδρομη:η αναφορά στον Τέμεθο αιτιολογεί τη συγκίνηση των στίχων˙η αιτιακή σχέση γίνεται αμφίδρομη,εφόσον ο υ.λ κοιταχτεί από τη σκοπιά του αφηγητή/Καβάφη.-Κι όσο για την ισχύ της παρατήρησης στη νεοελληνική,δε θεωρώ άσκοπο να την υποστηρίξω με το γεγονός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ότι ο Καβάφης «σκέφτεται στην αγγλική,γιατι σ'αυτή τη γλώσσα διάβασε τα πιο σοβαρά συγγράμματα,θεωρητικά και ιστορικά,που ακόνισαν τη διάνοιά του» (Τσίρκας,Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ,σ.217) ή «φτιάνει,πάνω σ'ένα υπόστρωμα αγγλοπολίτικο,τη δημοτική του εαυτού του» (Ο Καβάφης του Σεφέρη,σ.134)— παρόλες τις επιφυλάξεις που θα μπορούσαν να ορθωθούν για την εξήγηση του Τσίρκα.[25]

Κλείνω την αναφορά μου στην αιτιακή σχέση της υπόθεσης με την απόδοση, με ένα συμπέρασμα —φιλοσοφικό,όσο και γλωσσο-λογικό— που πρόχειρα μεταφράζω: «Οι υποθετικοί λόγοι είναι πλάσματα χωρίς σταθερό χρώμα.Σαν τους χαμαιλέοντες παίρνουν το χρώμα που τους δίνει το περιβάλλον.Οι λογικές τους ιδιότητες εξαρτώνται από τη σχέση ανάμεσα στο ηγούμενο και στην ακολουθία— κι αυτή η σχέση με τη σειρά της εξαρτάται από τις δοξασίες» του ομιλητή ή του αφηγητή (P.N.JOHNSON-LAIRD 1986,σ.73).Αλλιώς: «each conditional sentence shares an abstract,grammatical meaning similar to "correlation/correspondence between p and q".What is contextually determined is the specific nature of the "connection/correspondence" in each conditional sentence,for example,"causal link"»(N. Akatsuka 1986,p.335).

***

Η έρευνα γύρω από την εμφάνιση των υποθετικών λόγων στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχει να επιδείξει ορισμένα επιστημονικά (:παιδο-ψυχολογικά και παιδαγωγικά κυρίως) συμπεράσματα-ιδίως όσον αφορά στη διάκριση των χρονικών,αιτιολογικών και υποθετικών λόγων-τα οποία κινούνται στα όρια της σύγχρονης γλωσσολογικής επιστήμης και της αντίστοιχης στατιστικής ανάλυσης.Κατά την εκτίμησή μου,τα πορίσματα και οι παρατηρήσεις αυτού του επιστημονικού χώρου δε μπορούν να εφαρμοστούν στην ώριμη καβαφική ποίηση;αφού στη μια περίπτωση έχομε να κάνομε με την πρωτόλεια χρήση της γλώσσας και στην άλλη αντιμετωπίζομε την ποιητική χρήση'περιορισμένη αξιοποίηση ορισμένων διακρίσεων που,πέτυχε να κάμει η συγκεκριμένη γλωσσολογική έρευνα,θα γίνει και στην εργασία μου— ιδίως στο ζήτημα της διάκρισης ανάμεσα στους χρονικούς από τη μια και στους χρονικοϋποθετικούς λόγους από την άλλη:όπου γίνεται,αυτή η αξιοποίηση θα δηλώνεται ρητά.-Ο πειρασμός είναι δικαιωμένος,αν δεχθούμε ότι «children use their first conditionals in a manner that has been available to speakers of Romance languages for the past two thousand years!» (J.S. Reilly 1986,p.328).'Αποψη στηριγμένη στη μελέτη του Martin B. Harris "The historical development of si-clauses in Romance".)[26]

2.2γ.Η λογική άποψη

Για να παραλλάξω έναν στίχο του Καβάφη,η λογική άποψη για τους υποθετικούς λόγους είναι ενμέρει γλωσσολογική κι ενμέρει φιλοσοφίζουσα.Ο W.S.Cooper (1978,σσ.158-211) διακρίνει δύο τάσεις της Λογικής απέναντι στους υ.λ: η πρώτη έχει "πνευματικό πατέρα" της (σ.160) τον Φίλωνα τον Μεγαρέα και η δεύτερη τον Charles Sanders Peirce[27].Και οι δύο τάσεις εκπροσωπήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων από επιφανείς εκπροσώπους (ό.π.):Η λογική τάση του πρώτου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εγγράφει στο ενεργητικό της ονόματα όπως ο Frege,ο Russel ή ο "μαθηματικός" R. Montague(κοντά σ'αυτούς θα μου επιτραπεί να προσθέσω ενδεικτικά τον Μιχαήλ Ψελλό που στο "Σύνοψις" επεξεργάζεται λογικά τις υποθετικές κρίσεις ή τον Καντ με τη "Λογική" του,είτε την – κατά τον Τσόμσκι:Καθολική– Γραμματική του Port-Royal,είτε ακόμη τη "Λογική" του Θ. Βορέα κ.ά.),ενώ η δεύτερη εκπροσωπείται από τους περισσότερους σύγχρονους λογικο-γλωσσολόγους (ό. π.,σ.162-163).

Η (:φιλοσοφίζουσα) τάση του Φίλωνα απομονώνει τις προτάσεις όχι μόνο από το συμφραστικό περιβάλλον τους,παρά και από τη γλωσσική τους υπόσταση,σε μια προσπάθεια να μελετήσει το λογικό προτασιακό νόημά τους.Οι Cooper και Peirce επικρίνουν (ό.π.) τις αδυναμίες αυτής της τυπικά λογικής τάσης.Για να έλθω σε ένα πιο οικείο στο θέμα μου παράδειγμα,ο Βορέας (1932,σ.57) βεβαιώνει ότι ορισμένες γραμματικές προτάσεις επιθυμίας ή ευχής ενδέχεται[28] να εκφράζουν κρίση ή απαριθμεί (ό.π.,σσ.71-72) τις γραμματικές εκφορές των υποθετικών κρίσεων(:υποθετικές,αιτιολογικές,χρονικές,τελικές "και άλλαι"),αλλά αφήνει στην παρασιώπηση τις αναφορικοϋποθετικές γραμματικές προτάσεις– από τις οποίες ωστόσο επιλέγει το αρχαιοελληνικό παράδειγμα:

Πατρίς έστιν,ἵν'ἄν πράττη τις εὖ,

ενώ οι σύγχρονοι λογικο-γλωσσολόγοι έχουν αφιερώσει ειδικές μελέτες για την ανάλυση αυτών των προτάσεων (βλ.2.2δ).Για την τυπική λογική,τα ζητήματα που αφορούν στις συμπτώσεις και στις διαφορές ανάμεσα στις λογικές και στις γραμματικές προτάσεις επαφίενται στη διαίσθηση των θεραπόντων της λογικής επιστήμης.

Η (:γλωσσο-λογική) τάση επιχειρεί να εξαντλήσει τις λογικές εκφάνσεις της ίδιας της γλώσσας,στηριγμένη στην άποψη πως δεν υπάρχει γλωσσική παντογνωσία αλλά πιθανή γνώση μέσω της γλώσσας.Η παράμετρος των "συνθηκών πληροφόρησης" επισημοποιεί το ρόλο της στην εύρεση της αλήθειας ή του ψεύδους των λογικών προτάσεων (Cooper ,ό.π.,σ.162).Εξάλλου,ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα θεωρείται η απόπειρα του Τσόμσκι να γεφυρώσει τις δύο λογικές τάσεις μέσα από τις δικές του απόψεις για τη γενετική γραμματική και τη μετασχηματιστική σύνταξη.-Αλλά τις γλωσσολογικές απόψεις που αφορούν στους υ.λ θα τις αξιοποιήσω στις δύο επόμενες ενότητες·εδώ θα αναφερθώ σε γενικότητες της λογικής άποψης για τους υ.λ.

Η άποψη που συνοψίζει τη γλωσσο-λογική στάση απέναντι στους υποθετικούς λόγους είναι ότι «from a conditional neither the truth nor the falsity of either p[=υπόθεση] or q [=απόδοση] can be deducted (though they may be derived by implicature or from context)» (B. Comrie 1986,p.80).Στην ίδια μελέτη αναγνωρίζεται η ισχύς της τυπικής λογικής όσον αφορά στη λογική σχέση αλήθειας -ψεύδους ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση(:η υπόθεση και η απόδοση είναι και οι δύο αληθείς ή και οι δύο ψευδείς,είτε η υπόθεση είναι ψευδής και η απόδοση αληθής,αποκλείεται όμως να είναι αληθής η υπόθεση και ψευδής η απόδοση,κατά το φιλώνειο σκεπτικό που υποστηρίζει ο Σέξτος(βλ. αναλυτικά Παπανούτσος 1970,σ.96-97)[29],ωστόσο αυτοί οι λογικοί σχηματισμοί θεωρούνται ως μέρος των χαρακτηρισμών της "φυσικής γλώσσας" που μελετούν οι γλωσσολόγοι. Με κριτήριο τη φυσική γλώσσα,επίσης,αμφισβητείται στην ίδια μελέτη (σ.78) η ισχύς του τυπικά λογικού σχήματος ***εάν και μόνο εάν** α (ή όχι -α),τότε β (ή όχι -β)* (Παπανούτσος,ό.π.,98):Στο αγγλικό παράδειγμα

*If you buy those stocks,then you 'll lose your money,but of course

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

you 'll probably lose your money anyway* (B.Comrie,p.77-78)
η σημασία του *IF* ως *εάν και μόνον εάν* αμφισβητείται με το σκεπτικό ότι η **κειμενική χρήση**(=utterance) εδώ είναι η απαγόρευση.-Βεβαίως,θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως οι επαρκείς συνθήκες της τυπικής λογικής δεν είναι άσχετες από την κειμενική χρήση των λογικών προτάσεων της λογικο-γλωσσολογίας- αλλά το ζήτημα αυτό ούτε στο συγκεκριμένο θέμα που εξετάζω εμπίπτει μήτε, πολλώ μάλλον,στις γνωστικές μου δυνατότητες.

—Και ο Καβάφης;Στον υποθετικό λόγο

*κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον* (Α'25)

η υπόθεση ασφαλώς και είναι μια "λογικά άψογη υποθετική πρόταση" (Παπανούτσος,ό.π.,σ.97),διότι εδώ χωρεί το *εάν και μόνον εάν* —εννοείται ότι αποδέχεται κανείς το μετασχηματισμό της απόδοσης σε πρόταση κρίσης (βλ. **μβ'**).Το ίδιο ισχύει και για τον χρονικο-υποθετικό λόγο στο ΙΘΑΚΗ (:**λζ'**):*εάν και μόνον εάν βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,τότε μόνον να εύχεσαι να είναι μακρύς ο δρόμος(κλπ)*.Αλλά η κατάσταση διαφέρει στον υ.λ του ποιήματος ΛΥΣΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΦΟΣ:

*όταν περνούμε στα βιβλία
ο τάφος του θα βλέπεται και θα τιμάται* (Α'43'**να'**),

όπου είναι ευνόητο ότι και σε άλλες περιπτώσεις αποδίδονταν τιμές στον τάφο του γραμματικού— το *εάν και μόνον εάν* εδώ παρέλκει.-Αντιθέτως,δεν εντοπίζω κανέναν καβαφικό υ.λ στον οποίο να έχει παραβιαστεί το θεώρημα της τυπικής λογικής,ότι δηλ. αποκλείεται να είναι αληθής η υπόθεση και ψευδής η απόδοση— σε αυτό το σημείο οι γλωσσο-λογικές επιφυλάξεις εμφανίζονται ισχνές (B. Comrie,ό.π.,σ.78)·γιατί,ακόμη και στον υ.λ **νβ'**,όπου εκ πρώτης όψεως η υπόθεση μπορεί να εκληφθεί ως αληθής και η απόδοση ως ψευδής:

*αν θάμαι δυναμωμένος με θεωρία και μελέτη,
θα φοβούμαι-και πάλι- τα πάθη μου σαν δειλός* (Α'46),

τούτο δεν ισχύει,διότι σε καμιά περίπτωση ο φόβος για τα πάθη δεν είναι **ακολουθία**(=απόδοση) της θεωρητικής ενδυνάμωσης.

Όσον αφορά στη γλωσσο-λογική θέση που έχω προαναφέρει,ότι δηλ. ο υ.λ μπορεί να μη βεβαιώνει μήτε την αλήθεια/ψεύδος της υπόθεσης μήτε την αλήθεια/ψεύδος της απόδοσης (:οι **completely open conditionals της** αγγλικής,που συχνά εκφέρονται σε οριστική μέλλοντα·βλ. B.Comrie ,σσ.90-92),ο καβαφικός υ.λ

θ'ασχήμισαν— αν ζει —τα ωραία μάτια (Α'88'και **οε'**)

υπόκειται σ'αυτήν τη γλωσσο-λογική διάκριση.

***

Η αδυναμία της τυπικής λογικής,στην παραδοσιακή είτε στην εκσυγχρονισμένη μορφή της,που οφείλεται στην ηθελημένη απογείωσή της από τη γλωσσική υπόσταση των λογικών προτάσεών της,εμφαίνεται ιδίως εκεί όπου παραθέτει παραδείγματα.Τέτοιες περιπτώσεις ταιριάζουν στις παρακάτω ενότητες (:2.2δ,ε),ωστόσο ορισμένες θα πρέπει να ενταχθούν εδώ:

Συμφωνώντας με τον Goblot (Traité de Logique,1925) ,ο Τατάκης (1966,σ. 122-123) φθάνει στο σημείο να υποστηρίξει ότι όχι μόνον οι **διαζευκτικές** κρίσεις,παρά και ορισμένες **κατηγορικές** —:εκείνες που ο Βορέας (1932,σ.62) χαρακτηρίζει **ακολουθώντας** τον Ψελλό και τον Πέτρο Ισπανό,**καθολικές**,διότι προσδιορίζονται από τις λέξεις *πας,έκαστος,ουδείς*— είναι κατ'ουσίαν υποθετικές:«Ας πάρομε ως παράδειγμα πάλι την κατηγορική κρίση "κάθε άνθρωπος είναι θνητός".Είναι κατηγορική μόνο στη μορφή[...].Το λογικά ορθό στην περί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πτωση τούτη θα ήταν η κρίση να εκφέρεται υποθετικά:αν η θνητότητα ανήκει στην ουσία του ανθρώπου,κάθε άνθρωπος είναι θνητός.[...]Η διερεύνηση μετατρέπει την κατηγορική σε υποθετική κρίση[...] >>.Ακολουθεί ο Παπανούτσος(1970: 95)που μετατρέπει σε υποθετική την κατηγορική πρόταση <<Οι προδότες θα τιμωρηθούν παραδειγματικά>>.Εξετάζοντας τους υ.λ της αρχαίας ελληνικής με τη γλωσσο-λογική μέθοδο,ο Greenberg (1986,σ.254 κε.) ταξινομεί σε αοριστολογικούς ή γενικούς υποθετικούς λόγους περιπτώσεις όπως:

εάν τις (if anyone) κλέπτη=ὅς ἄν (whoever) κλέπτη ,

ενώ και ο Frege διακινδυνεύει τέτοιους παραλληλισμούς ανάμεσα στις ονοματικές ή τις επιθετικές προτάσεις και στις υποθετικές:

who touches pitch,defiles himself (1974,p.27)

Χαρακτηριστικό είναι το πιο πάνω παράδειγμα του Παπανούτσου,που ο πρακτικός φιλόσοφος το μετατρέπει σε:

Εάν υπάρξει προδότης,θα τιμωρηθεί παραδειγματικά (ό.π.)

και επιχειρεί σημασιολογικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις δύο γραμματικές εκφορές,καταλήγοντας ότι <<η δεύτερη [:η υποθετική] εκφοράθέτει το ζήτημα με την ουδέτερη γενικότητα ενός αφηρημένου κανόνα που δεν αποτελεί μομφή [...] >>.Από την τυπικά λογική σκοπιά του,ο Παπανούτσος δεν προσέχει το γραμματικό υπέδαφος που προϊδεάζει για την υποθετικότητα της κατηγορικής κρίσης:I)την εκφορά σε χρόνο μέλλοντα και II)ότι η λ. <<προδότες>> είναι ρηματικό παράγωγο— η μετατροπή θα είταν προβληματική αν,στη θέση του *προδότες*, είχαμε ένα κύριο όνομα,π.χ. *Αθηναίοι*.

—Ας προσέξομε τις ομόλογες περιπτώσεις στην καβαφική ποίηση:

(I)*ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει*	(βλ.ι΄)
(II)*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των ώρισαν και φυλάγουν*	(ε΄)
(III)*Οι ελαφροί ας με λέγουν ελαφρόν*	(πζ΄)
(IV)*και βασιλεύς σαν πριν,πώς θα τον διώξει*	(πθ΄)
(V)*Και τώρα τί θα γένουμε χωρίς βαρβάρους*	(ιζ΄)

Στο παράδειγμα (I) η επιθετική-υποθετική (Τζάρτζ.1946,πργρ.213 σημ. β΄) μετοχή είναι λογικά εναργέστερη περίπτωση λανθάνουσας υποθετικής κρίσης μέσα σε κατηγορική κρίση,σε σύγκριση με το παράδειγμα του Παπανούτσου·και τούτο διότι το συμφραστικό περιβάλλον του καβαφικού ποιήματος —όπου παρουσιάζονται διαδοχικά και εναλλακτικά και οι δυό εκδοχές,του Ναι και του Όχι— βεβαιώνει για την υποθετικότητα της μετοχής,ενώ στο παράδειγμα του πρακτικού φιλοσόφου μόνον η μελλοντική εκφορά της απόδοσης προϊδεάζει και ευνοεί την υποθετικότητα του *προδότες*.Το περίεργο δηλ. είναι ότι ο Παπανούτσος ερείδεται στη γλωσσική προτασιακή εκφορά για να στοιχειοθετήσει την εμφώλευση υποθετικής κρίσης μέσα στην επιφανειακά κατηγορική κρίση,χωρίς να ενδιαφερθεί για την υποστήριξη της υποθετικότητας με λογικά στοιχεία από το δηλωμένο είτε άδηλο συμφραστικό περιβάλλον.-Πόσο υποθετική θα είταν όμως η κατηγορική κρίση,αν την παραλλάζαμε,*Οι προδότες Α και Β θα τιμωρηθούν παραδειγματικά*;-Αυτή είναι η αδυναμία της τυπικής λογικής που την ανέφερα παραπάνω. Η γλωσσική υπόσταση που διώχτηκε από την πόρτα,μπαίνει από το παράθυρο στο χώρο της λογικής ανάλυσης των προτάσεων.

Το παράδειγμα (II) ομολογεί προς τα αντίστοιχα του Frege και του Greenberg. Στο (IV) αντιμετωπίζομε ελλιπή **κειμενική πρόταση** (utterance) ως υπόθεση,που συμπληρώνεται από τα συμφραζόμενα.Το (V) αποτελεί,επίσης,χαρακτηριστική περί-

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πτωση υποθετικής κρίσης με επιφανειακή μορφή κατηγορικής· η υπόθεση λανθάνει μέσα στο σύνταγμα *χωρίς βαρβάρους* ενώ η εκφορά της απόδοσης γίνεται σε μέλλοντα, όπως στο παράδειγμα του Παπανούτσου.-Στα 2.2δ και 2.2ε θα εξεταστούν οι γλωσσικές μορφές της υπόθεσης στην καβαφική ποίηση — εδώ έθιξα την λογική πλευρά του θέματος, η οποία θα πρέπει να συναναγνωσθεί με τη φιλοσοφική που προηγήθηκε και τη γλωσσολογική που ακολουθεί.

Συνοψίζοντας: I)δεν εντοπίζεται κανένας καβαφικός υ.λ όπου η υπόθεση είναι αληθής και η απόδοση ψευδής· II)παρατηρούνται ''λογικά άψογοι'' καβαφικοί υ.λ καθώς και άλλοι που δεν πληρούν τις προδιαγραφές του «if a has been established, then b can immediately be included» (Melissa Bowerman 1986, p.293)· III) και στην καβαφική ποίηση συναντούμε υποθετικούς λόγους που δε δίνουν καμιά διαβεβαίωση για την αλήθεια/ψεύδος της υπόθεσης ή της απόδοσης· IV)στις κατηγορικές κρίσεις μπορεί να εμφωλεύει υποθετική κρίση, ανάλογα και με το συμφραστικό περιβάλλον τους· V)η συγκεχυμένη στάση της τυπικής λογικής απέναντι στη γλωσσική υπόσταση των υποθετικών κρίσεων μπορεί να θεραπεύεται, κάθε φορά, με την προσφυγή στο context και το circumtext[30], με άλλα λόγια στη Γραμματική (:παραδοσιακό συντακτικό είτε σύγχρονη γλωσσολογία).

2.2δ.Η γλωσσολογική άποψη: Γενικότητες.

Όπως το δηλώνει ο τίτλος αυτής της ενότητας, θα παρουσιάσω ορισμένες κύριες γλωσσολογικές απόψεις που τις θεώρησα απαραίτητες για τη διερεύνηση των καβαφικών υ.λ· εκείνες δηλ. που αφορούν στην καλύτερη κατανόηση και συμβάλλουν στην ακριβέστερη ταξινόμηση των υ.λ του ποιητή.-Τα γλωσσολογικά πορίσματα που αφορούν στα συγκεκριμένα είδη τα χρησιμοποιώ στο 2.2ε. Στην 2.2δ πραγματεύομαι τις γλωσσολογικές απόψεις που αφορούν στους υ.λ ως ε ν ι α ί ο γλωσσικό φαινόμενο: κοινοί τόποι, κοινές προϋποθέσεις και διακριτικά γνωρίσματα από άλλους (:αιτιολογικούς, ''πραγματικούς'' κλπ) λόγους έχουν τη θέση τους εδώ.

Ο υποθετικός λόγος και οι conditionals

Ο T.A van Dijk (1977, pp.67-81) διακρίνει τρεις κατηγορίες των conditionals: τους **πραγματικούς** (actual), τους **υποθετικούς**(hypothetical) και τους μη πραγματικούς (counterfactual). Στους πρώτους εντάσσει τους αιτιολογικούς λόγους· στους δεύτερους, τους υποθετικούς λόγους· στους τρίτους, τους υ.λ του μη πραγματικού. Η τριχοτόμηση φαίνεται συντακτικά ανορθόδοξη, αλλά όπως δηλώνει στον υπότιτλο του βιβλίου του, ο μελετητής επιχειρεί τη γλωσσολογική σημειο-πραγματολογική κατάταξη του λόγου. Η τάση του είναι να εξομοιώσει τους αιτιολογικούς με τους υποθετικούς λόγους και να δεχθεί ως κύρια διαφορά τους ότι οι πρώτοι αναφέρονται στον πραγματικό κόσμο ενώ οι υ.λ σ'έναν κόσμο « επιστημικά μη αποδεκτό »(ό.π., σ.76)— ωστόσο οι διακρίσεις που εισάγει έχουν ενδιαφέρον, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

Σ'έναν υ.λ, μπορεί να βεβαιώνεται μια **πιθανή αιτία** είτε μια **πιθανή συνέπεια**:

κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο, πρέπει νάσαι περήφανος κι ευτυχισμένος (γ')

Διαβάτη, αν είσαι Αλεξανδρεύς δεν θα επικρίνεις (Εθ')

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο πρώτο παράδειγμα,η υπόθεση είναι η πιθανή (και αποκλειστική)αιτία για τη σημασία της απόδοσης·βεβαίως,η γενική γνώση μας για την πρόοδο ενός καλλιτέχνη και των συναισθημάτων που του προκαλεί,δεν μας επιτρέπει να πούμε πως ο καβαφικός λόγος εκφράζει «a particular instance of a general fact» (ό.π.,σ.78) –κάτι που θα αντιμετωπίσομε λίγο πιο κάτω.-Στο δεύτερο καβαφικό παράδειγμα,έχομε την πιθανή συνέπεια,που δεν είναι καν αναγκαία,αλλά απλώς πιθανή,με την έννοια ότι η απουσία επίκρισης δεν προϋποθέτει να είναι κάποιος αλεξανδρεύς·

If you go to the store,please buy some sugar (ό.π.,σ. 78),

όπου «ο πηγαιμός στο μαγαζί μπορεί να είναι μια πιθανή συνθήκη για ν'αγοράσεις ζάχαρη,αλλά η αγορά της ζάχαρης δεν είναι συνέπεια του πηγαιμού στο μαγαζί,διότι δεν υπάρχει καμιά κατάσταση όπου η παρουσία μας στο μαγαζί συνεπάγεται την αναπόφευκτη αγορά ζάχαρης»(ό.π.σε πρόχειρη μτφρ.).

Ιδιαίτερα τονίζεται από τον ίδιο μελετητή η χρήση των υ.λ στις **γενικεύσεις** (:generalizations,σ.76 και 78),και παραπέρα στις διατυπώσεις νόμων,αρχών και κανόνων(ό.π.).Στη χρήση τους αυτήν,οι υ.λ εκφράζουν μια σχέση πραγμάτων που εικάζεται ότι αληθεύουν στον πραγματικό κόσμο,παρόντα-παρελθόντα-μέλλοντα·έτσι η υποθετική πρόταση εξειδικεύει ένα σύνολο από (πραγματικούς) κόσμους όπου ικανοποιείται η απόδοση (σ.77,υπογρμ. δικές μου).Αλλά αυτό ακριβώς κάμνει, με τους υ.λ της απεριόριστης επανάληψης ιδίως,και ο Καβάφης:

όταν οι σοφοί σπουδάζουν σοβαρά,η ακοή αυτών κάποτε ταράττεται(**κζ'**)

ή

όποτε αφίνω την αισθητική αναζήτηση,όποτε εγκαταλείπω τον ωραίο και σκληρόν ελληνισμό,οι τιμιότερές μου μέρες είν'εκείνες (οθ')

ή και το αυτούσιο παράθεμα

όπως δ'αν ο δαίμων διδώ,αι τύχαι πάρεισι (**ριδ'**).

Μια ακόμη διάκριση,που ο ίδιος πάντα μελετητής την κάμνει για τους υ.λ του μη πραγματικού (:του αντίθετου στο πραγματικό),αφορά στις υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το *όπως αν*,θα τη δούμε στο 2.2ε.

Η υποθετικότητα

Η υποθετικότητα(:hypotheticality στην αγγλική ορολογία) είναι «ο βαθμός της πιθανότητας που έχουν για να πραγματοποιηθούν οι καταστάσεις που αναφέρονται στον υποθετικό λόγο– και ειδικότερα στην υπόθεση (B. Comrie 1986,p. 88).Στην ίδια αναλυτική μελέτη γίνεται διάκριση ανάμεσα στην **μεγαλύτερη υποθετικότητα**,που συνεπάγεται **λιγότερη πιθανότητα**(πραγματοποίησης) από τη μιά, κι από την άλλη στη **μικρότερη υποθετικότητα** που συνεπάγεται **περισσότερη πιθανότητα.** Σύμφωνα με αυτήν την διάκριση,ο καβαφικός υ.λ

θα ήταν καλύτερα αν δεν σας δίναμε,άλογά μου δυστυχισμένα(**ιη'**)

εμπίπτει στην περίπτωση της μεγαλύτερης υποθετικότητας/λιγότερης πιθανότητας, ενώ ο υ.λ

Αν όμως σεις άλλα ζητείτε,ιδού κι αυτά είναι σαφή (**μστ'**)

εκφράζει την αντίστροφη σχέση ανάμεσα στουςδύο γλωσσολογικούς όρους.-Στην ίδια μελέτη,εξάλλου,η υποθετικότητα προσδιορίζεται ως ένα «**continuum**,with (perhaps) no clear-cut divisions,and different languages simply distinguish different degrees of hypotheticality along this continuum,the choice of form often being determined by subjective evaluation rather than by truth-conditional semantics. This avoids,in particular,the contorted and often empty formulations attempting to distinguish between real (open) and hypothetical conditionals,formulations such as "nothing is implied about the fulfilment or probability of fulfilment" versus "only conceded as a supposition and may or may not be fulfiled"

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[..],where it is difficult to see any rigid difference between the range of the two definitions.»(ό.π.).Χρήσιμη είναι και η σχετική παρατήρηση για το **βαθμό υποθετικότητας:** επιλέγοντας έναν συγκεκριμένο βαθμό υποθετικότητας από τις δοσμένες υποθετικές δομές,ο αφηγητής εκφράζει έναν βαθμό που δεν είναι απαραίτητο να ανταποκρίνεται στις δικές του πεποιθήσεις— πόσο μάλλον στον πραγματικό κόσμο (ό.π.,σ.91):

αν δεν έλθουν οι βάρβαροι,τί θα γίνουμε τώρα (ιζ')—

αλλά σ'αυτό θα επανέλθω όταν θα εξετάσω το είδος του πραγματικού (2.2ε).

Απροσδιοριστία και ενδεχομενικότητα (περιπτώσεις της πιθανότητας)

Παράλληλα βαίνουν και οι διακρίσεις του J. Van der Auwera(Journal, "Conditionals and antecedent possibilities",p.301κ.ε.) στη συχνά διφορούμενη σημασία της **πιθανότητας**.[31] Το πιθανό,γράφει,μπορεί να αναγνωσθεί και ως **απροσδιόριστο** και ως **ενδεχόμενο**.Ο μελετητής δίνει τα ακόλουθα και αντίστοιχα παραδείγματα στ'αγγλικά:*It may be cold in Berlin* και *It can be cold in Berlin* όπου στο πρώτο ο ομιλητής εκφράζει αβεβαιότητα για τον καιρό,δείχνοντας ότι δε μπορεί κανείς να πει ούτε ότι κάνει κρύο ούτε το αντίθετο·στο δεύτερο παράδειγμα ωστόσο,ο ομιλητής προσδίδει ένα ενδεχόμενο γνώρισμα στο βερολινέζικο κλίμα (ό.π.,σ.301).Και στον Καβάφη(όσον αφορά στις αποδόσεις):

κι αν δεν τα βρω [τα παράθυρα],θάναι ίσως καλύτερα (ιγ')

αλλά και

Τί αν ο Αντίοχος καταστράφηκε στη Μαγνησία.Ο Φίλιππος την εορτή βέβαια δεν θ'αναβάλει (μη')·

στο πρώτο παράδειγμα,εντοπίζομε την απροσδιοριστία (*δεν ξέρω αν θα βρω ή όχι τα παράθυρα,ξέρω όμως πως αν δεν τα βρω θάναι καλύτερα*),ενώ στο δεύτερο την ενδεχομενικότητα(*είναι ενδεχόμενη η πανωλεθρία του Αντιόχου στη Μαγνησία·κι αν είναι έτσι — Μπορεί να τα μεγάλωσαν·όλα δεν θάναι αλήθεια— ο Φίλιππος δε θ'αναβάλει,βέβαια,τη γιορτή*).-Το *βέβαια* εγγυάται για τις προθέσεις του Φιλίππου, των οποίων η πραγματοποίηση είναι,εφόσον πρόκειται για υποθετικό λόγο,ενδεχόμενη.-Κατά τον ίδιο μελετητή,το διφορούμενο της πιθανότητας που έχει ένας υ.λ για να πραγματοποιηθεί,παύει να υπάρχει,εάν επιλεγεί άλλος εισαγωγικός σύνδεσμος(π.χ. το whenever.ό.π.,σ.304)·στον Καβάφη(ως προς την υπόθεση):

Όταν θα θέλουν οι Έλληνες να καυχηθούν, «Τέτοιους βγάζει το έθνος μας» θα λένε για σας (λγ').

Επίσης,το διφορούμενο της πιθανότητας δεν υπάρχει,εφόσον το συμφραστικό περιβάλλον της υπόθεσης συμβάλλει σ'αυτό·στο αγγλικό του παράδειγμα

If kangaroos have not tails,they topple over

ο μελετητής θεωρεί ότι το διφορούμενο παύει με τις εξής προσθήκες:

*If,**at this very moment,those** kangaroos do not have **their** tails,then they topple over* (ό.π.,σ.304),

δηλ. με την εμβολή του χρονικού συντάγματος και των αντωνυμιών (μιας οριστικής και μιας κτητικής) στην υπόθεση,και με την πρόταξη του τυπικά εκλογικευτικού *then* στην απόδοση.Στον Καβάφη:

*κι αν με θέλει **τώρα πάλι** ο Ερμοτέλης,δεν θάναι το ίδιο διόλου* (ρη')

ή

*Σαν **έξαφνα,ώρα μεσάνυχτ'**,ακουσθεί [...]* (λγ').

***

Γενικοί και αοριστολογικοί υποθετικοί λόγοι

Όπως έχομε δει παραπάνω (:Υποθετικοί λόγοι και conditionals),είναι σημα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντική η χρήση των υ.λ στις γενικεύσεις (διατύπωση νόμων,αρχών,κανόνων).Οι γενικοί υ.λ θα πρέπει να αντιπαρατεθούν στους ειδικούς,ώστε να αποφύγομε τις–πολλές– συγχίσεις που έχουν προκληθεί γύρω από αυτό το θέμα .Το πρώτο και απλούστερο γνώρισμα ενός γενικού υ.λ,είναι ότι εκφέρει σε ενεστώτα μια γενική υποθετική κατάσταση,ενώ ο ειδικός υ.λ εκφέρει σε οποιονδήποτε χρόνο μια περίπτωση της γενικής κατάστασης.Ο γενικός υ.λ δεν έχει τοπικούς ή χρονικούς περιορισμούς,ενώ ο ειδικός υ.λ είναι τοπικά ή/και χρονικά προσδιορισμένος.Συχνά ο γενικός υ.λ εισάγεται με universal quantifiers (J. Barwise 1986,p.23-24 και 42-45) όπως οι *όποτε*,*όταν* κ.τ.ό.– ή μπορεί να τους δεχθεί,προς επαλήθευση.Οι επαναληπτικοί δεν είναι αναγκαστικά και γενικοί υποθετικοί λόγοι·διότι η επανάληψη μιας ενέργειας δε σημαίνει πως οπωσδήποτε αυτή έχει και αξιώσεις γενικότητας(ακολουθούν παραδείγματα)·συνεπώς ο γενικός υ.λ δεν έχει σχέσεις αποκλειστικότητας με το είδος της παραδοσιακής α(περι)όριστης επανάληψης στο παρελθόν ή στο παρόν/μέλλον,αφού πιο ορθόδοξα μπορεί να εκφέρεται στο είδος του πραγματικού– και σε άλλα είδη(*).

Ιδού ένας γενικός υ.λ του πραγματικού:

σ'εκείνους όπου στην ζωή των ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες,τιμή πρέπει (ε')

ενώ η εκφορά του γ' δεν επιτρέπει,παρόλο το γνωμικό του περιεχόμενο,να τον κατάξω στους γενικούς υ.λ:*Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο,πρέπει νάσαι περήφανος κι ευτυχισμένος*.Η τυπική εκφορά του ως γενικού υ.λ θα είταν:

Όποτε/αν κάποιος ποιητής είναι στο πρώτο σκαλί της τέχνης του,πρέπει νάναι περήφανος κι ευτυχισμένος

και ένας γενικός υ.λ της απεριόριστης επανάληψης:

όταν ενδίδεις επειδή αφέθηκες,τί φρικτή είναι η μέρα (κε')

Ειδικοί υ.λ είναι οι ακόλουθοι:

Αν όμως σεις άλλα ζητείτε [εδώ και τώρα],ιδού κι αυτά σαφή(πραγματικό,μστ')

ο υ.λ του μη πραγματικού:

αν δεν σας δίναμε [τότε και εκεί],άλογά μου δυστυχισμένα,θα ήταν καλλίτερα (ιη')

ο υ.λ της απεριόριστης επανάληψης:

Όταν που περνούμε στα βιβλία,έτσι θα βλέπεται και θα τιμάται ο τάφος του (να')

Στο τελευταίο παράδειγμα,η εισαγωγή με το *όταν που=όποτε* προϊδεάζει για γενικόν υ.λ·ωστόσο ο τόπος και ο χρόνος του υ.λ είναι συγκεκριμένοι.

*

Στη μελέτη του The realis-irrealis continuum in the Classical Greek conditional,ο Greenberg (1986,pp.254-257) ταυτίζει τους γενικούς με τους αοριστολογικούς και,αντίστοιχα,τους ειδικούς με τους οριστικούς (:definite) υποθετικούς

Ο Goodwin (1889) ταυτίζει τους επαναληπτικούς υ.λ της αρχαίας ελληνικής με τους γενικούς.Ξεκινώντας προφανώς από παρόμοια βάση,η Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού (Πρακτικά,σ.329) εικάζει πως ο υ.λ *Σαν έξαφνα...ακουσθεί...αποχαιρέτα την*(λγ') εκφράζει αόριστη επανάληψη στο παρόν μέλλον·θεωρώ πως ο υ.λ πρέπει να ταξινομηθεί στο προσδοκώμενο,διότι η απόδοση δεν εκφράζει επανάληψη,αλλά επιθυμία για επανάληψη.Περισσότερα βλ. παρακάτω,στη συντακτική παρουσίαση του λγ'.-Η επίμαχη υπόθεση είναι,κατά τον Γ. Θέμελη ((1970),σ.38)μια "νέα στιγμή" του στ. *όταν η μεγάλη κρίσις έλθει* (ΤΡΩΕΣ)·πράγματι ο δεύτερος αυτός υ.λ δηλώνει την απερ. επανάληψη (βλ.με'),και είναι και γενικός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λόγους.Και θεωρεί πως ο υ.λ *εάν τις κλέπτη,κολάζεται* είναι ισοδύναμος προς τον *ος αν κλέπτη,κολάζεται*(ό.π.,σ.255).Βεβαίως,αοριστολογικοί λόγοι θα πρέπει να θεωρηθούν εκείνοι που περιέχουν δείκτες αοριστολογικότητας(αντωνυμίες και επιρρήματα:κάποιος,οποιοσδήποτε,κάπου,οπουδήποτε κ.τ.ό.):

*αν ήταν να επιθυμεί **τίποτε** πολύ,καμιά κραβάτα **κάπως** ακριβή,[...] **κανένα** ωραίο πουκάμισο μαβί,το σώμα του για ένα τάλληρο ή δυο πουλούσε*
(ρι')

Αυτός ο καβαφικός υ.λ είναι έμπλεως από αοριστολογικότητα,δε μπορεί ωστόσο να ταξινομηθεί στους γενικούς υ.λ για τους λόγους που έχουν αναλυθεί στη σχετική παράγραφο.Και για τους ίδιους λόγους είναι μεν αοριστολογικός,δεν είναι όμως γενικός ο υ.λ:

*όταν **κανένας** των περνούσεν απ'της Σελευκείας την αγορά[...],οι διαβάται τον εκύτταζαν* (ξστ')

— αυτές οι διακρίσεις θα προσλάβουν την αισθητική σημασία τους στο τρίτο μέρος της εργασίας.

***

Κρίση και επιθυμία

Έχομε δει (:2.2β) ότι,από φιλοσοφική και λογικήν άποψη,οι υποθετικοί λόγοι που έχουν έγκλιση επιθυμίας (ή ερωτηματική πρόταση) στην απόδοσή τους δεν είναι αποδεκτοί— εκτός αν η έγκλιση επιθυμίας είναι μετατρέψιμη σε έγκλιση κρίσης,όπως υποστηρίζει ο Βορέας (ό.π.).Αυτή η δυνατότητα μετατροπής —που ασφαλώς παραπέμπει στη μετασχηματιστική γραμματική του Τσόμσκι— προτείνεται και από τη σύγχρονη γλωσσολογία:στο έργο του Language and Linguistics (1987,p.140-143) ο J. Lyons ορίζει ότι το **περιεχόμενο της κειμενικής πρότασης** (:utterance-meaning,ό.π.,σ.140) περικλείει,αλλά δεν εξαντλείται στο περιεχόμενο της γλωσσικής πρότασης η οποία έχει κειμενοποιηθεί:Το υπόλοιπο περιεχόμενο της κειμενικής πρότασης προσδιορίζεται από μια ποικιλία παραγόντων που ανήκουν στο συμφραστικό περιβάλλον της κειμενικής πρότασης.-Το **περιγραφικό περιεχόμενο** της κειμενικής πρότασης ταυτίζεται με το λογικό προτασιακό της περιεχόμενο,το οποίο βεβαιωνεται στις προτάσεις κρίσης και μπορεί να παρουσιάζεται,αν και δε βεβαιώνεται,στις ερωτηματικές προτάσεις ιδίως— και σε άλλες προτάσεις.[32] Και στον Καβάφη:

αν δεν έλθουν οι βάρβαροι,τί θα γένουμε τώρα (ιζ'),

το περιγραφικό περιεχόμενο της κειμενικής πρότασης (=απόδοσης) μπορεί να ταυτισθεί με το λογικό προτασιακό της περιεχόμενο,ήτοι *δεν ξέρει τί θ'απογίνουν*(πρβλ. και τον **ιε'**:*κανείς δεν ξέρει τί καινούρια πράγματα θα δείξει το φως*).

Το άλλο,είναι το **εκφρασιακό περιεχόμενο** (:expressing meaning,ή non-descriprive meaning,ό.π.,σσ.141-42),το οποίο έχει μη-λογικό-προτασιακό χαρακτήρα και δε μπορεί να αναχθεί στη διάκριση αλήθειας/ψεύδους.Η διαφορά του εκφρασιακού από το περιγραφικό περιεχόμενο της κειμενικής πρότασης εμφαίνεστο ακόλουθο καβαφικό παράδειγμα (**πβ'**):

<u>Α,στη Συρία μονάχα να βρεθεί!</u> <u>(αναφώνηση:εκφρασιακό περιεχόμενο)</u>
θέλει να φύγει (περιγραφικό περιεχόμενο)

Με παραδοσιακό τρόπο,ο Τζάρτζανος υποστηρίζει(βλ. **πβ'**) την ίδια άποψη σε εμβρυακό στάδιο,εφόσον γράφει ότι η υπόθεση του αναπόδοτου υ.λ εκφράζει θερμή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ευχή.Πρόκειται για τολμηρότερον μετασχηματισμό,αφού εδώ έχομε να κάνομε με το εκφρασιακό περιεχόμενο της υπόθεσης και όχι της απόδοσης.

Ο J.L. όσο και ο Τζάρτζανος συγκλίνουν,καθώς έδειξα,στη συναντίληψη ότι οι προτάσεις επιθυμίας και οι ερωτήσεις είναι αναγώγιμες αλλά και ανακτέες σε λογικές προτάσεις κρίσης και σ'αυτό συμπορεύονται με τη φιλοσοφική και λογική παράδοση.Αλλά ο Τζάρτζανος (1963,σσ.62κ.ε.)δέχεται τις εγκλίσεις επιθυμίας στην απόδοση των υ.λ.:*Μην πας,αν θέλεις το καλό μου*(πραγματικό),ή *Αν ιδής τον Πέτρο,πες του πως τον θέλω*(προσδοκώμενο),ή *Μα αν ήταν να πάρω γυναίκα από το σπίτι σας,δεν έπαιρνα εκείνη την αξιοθαύμαστη σε όλα Θοδωρούλα;*(ερωτημ. πρόταση στην απόδοση).Αυτή η αποδοχή σημαίνει,νομίζω,ότι για την ταξινόμηση των υ.λ με συντακτικά κριτήρια,η αναγωγή των προτάσεων επιθυμίας και των ερωτημ. προτάσεων σε προτάσεις κρίσης δεν κρίνεται (από τον Τζάρτζανο) απαραίτητη.-Εξάλλου στην περίπτωσή μας δεν έχομε να κάνομε με τη "φυσική γλώσσα" των σύγχρονων γλωσσολόγων(*) αλλά με ένα ποιητικό έργο· κρατώ,λοιπόν,τη διάκριση σε υποθετικούς λόγους κρίσης ή επιθυμίας —ανάλογα με την εκφορά της απόδοσης— ,διότι επιπλέον θεωρώ πως η συζητούμενη αναγωγή θα στερούσε το τρίτο,υφολογικό,μέρος της εργασίας μου από δεδομένα και διακρίσεις χρήσιμες για την αισθητική διερεύνηση,η οποία αποτελεί και τον τελικό —εν είδει Ιθάκης,αντλώντας απόλαυση και γνώσεις από τα "εμπορεία" των θεωρητικών και των γλωσσολόγων— σκοπό της εργασίας.

***

Η άδηλη υπόθεση ή απόδοση

Ο Τζάρτζανος αναφέρεται στην απουσία της υπόθεσης ή της απόδοσης του υ.λ σε δυο διαδοχικές παραγράφους του σχετικού κεφαλαίου του(1963,πργρ. 249 και 250).Στην πρώτη επισημαίνει ότι μπορεί η υπόθεση ή η απόδοση που παραλείπονται να εννοούνται από τα συμφραζόμενα ή να υποδηλώνονται από κάποια λέξη της πρότασης(=της ρητής υπόθεσης ή απόδοσης).Στην επόμενη παράγραφο, αναφέρεται στην παράλειψη της υπόθεσης ή της απόδοσης για λόγους που σχετίζονται με τη ρητορική χρήση του υποθετικού λόγου.Και σε μια σημείωσή του (πργρ.249) εντοπίζει δύο περιπτώσεις όπου «υπάρχει στη σειρά του λόγου μια υποθετική πρότασις,χωρίς να είναι εύκολο να καθοριστή,τί μπορεί να νοηθή απέξω ως απόδοσίς της»-εδώ πρόκειται για αναπόδοτες υποθέσεις,από τις οποίες η μία είναι αναφώνηση.

Η γλωσσολογική έρευνα μπορεί να φωτίσει πιο αναλυτικά αυτό το ζήτημα. Πριν από αυτό,θέλω να πω πως προτίμησα τον όρο **άδηλοι υποθετικοί λόγοι**,αφού στην ουσία δεν πρόκειται για απουσία ή παράλειψη,αλλά για την άδηλη (με τη σημασία της άδηλης αναπνοής) παρουσία της υπόθεσης ή της απόδοσης

(*)Οι ευχές,οι αμφιβολίες και οι ερωτήσεις συγκαταλέγονται στις κύριες πηγές απ'όπου προέκυψαν οι υποθ. λόγοι (El. Cl.Traugott,"Conditional markers.In iconicity in syntax",1985,Amsterdam:Benjamins,pp.289-307).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

I)σε μια λέξη ή σύνταγμα της ρητής πρότασης,II)στο συμφραστικό περιβάλλον (context),III)στο περικείμενο(circumtext) του άδηλου υποθετικού λόγου.-Ας σημειωθεί ότι στο (I) έχομε τους υ.λ που στη σχολική πρακτική τους αποκαλούμε **λανθάνοντες**.-Η γλωσσολογική έρευνα προσφέρει τα πορίσματά της κυρίως για την κατανόηση της περίπτωσης (III).

Αρχίζοντας από το (I),η υπόθεση μπορεί να λανθάνει σε ένα λειτουργικό σύνταγμα και σ'ένα σύνδεσμο:

* **για να μη** διω **και** φρίξω* (β'),

και βεβαιώνεται από την εκφορά των τυπικά τελικών προτάσεων.'Η μπορεί να λανθάνει στο υποκείμενο της απόδοσης:

***οι ελαφροί** ας με λέγουν ελαφρόν*(πζ')

Και σ'εναν εμπρόθετο προσδιορισμό:

***Εν πάση περιπτώσει**,δεν την φόρεσε πολύ* (οα')

Και σε μια επιθετική μετοχή:

***ο αρνηθείς** δεν μετανοιώνει* (ι')

Και στο πρωτεϊκό *που*:

*Η τιμιότερές μου μέρες είν'εκείνες **που** την αισθητική αναζήτησιν αφίνω* (οθ')

Ακόμη και σε προστακτική:

***Ας φρόντιζαν** οι κραταιοί θεοί [...]θα πήγαινα μ'αυτόν* (ρκ').

Για να περάσω στην περίπτωση (II),διευκρινίζω ότι με το "συμφραστικό περιβάλλον" εννοώ ότι στο ποιητικό κείμενο κείτονται κάποιες λεκτικές ενδείξεις της άδηλης υπόθεσης ή απόδοσης (που δεν πρέπει να συγχέονται με τους μετασχηματισμούς της περίπτωσης I)'για παράδειγμα,στην —τεχνητή βεβαίως— αναστήλωση του καβαφικού υ.λ

καλύτερα να μηνσας δίναμε άλογά μου δυστυχισμένα! (ιη')

και πιο συγκεκριμένα,για την αναστήλωση της απόδοσης (η υπόθεση εμπίπτει στην περίπτωση I) οι συμφραστικές ενδείξεις είσαν:ι)το επίρρ. *καλύτερα*, ιι)η λανθάνουσα υπ.πρ *να μην σας δίναμε*,ιιι)η αμέσως προηγούμενη και η αμέσως επόμενη του υ.λ προτάσεις *δεν έπρεπε*[14] και *Τί γυρεύατε*[15] ενδείξεις που προϊδεάζουν για την ύπαρξη άδηλου υ.λ,μεγαλύτερης υποθετικότητας (:2.26) αφού ταξινομείται στο είδος του μη πραγματικού.

Αλλά θα πρέπει να εννοηθεί από το περικείμενο (III) η υποθ. πρόταση στον υ.λ

'Ισως το φως θάναι μια νέα τυραννία (ιδ'καθώς και ιε')

διότι όλες οι λέξεις υπάγονται στην απόδοση και η υπόθεση ,*αν μπει*(ή κάτι αντίστοιχο),δεν βρίσκεται στο ποιητικό κείμενο— η υπ.πρ εννοείται λογικά,σε λογική διαδοχή της ρητής χ/υπ.πρ *όταν ανοίξει ένα παράθυρο* που προηγείται.-Και **μετά** την εικασία ότι υπάρχει άδηλος υ.λ,εικασία που προέκυψε από λογικούς συσχετισμούς,ενθαρρυνόμαστε για την ύπαρξή του από τα γλωσσικά στοιχεία της ρητής απόδοσης (:μελλοντική έκφραση,υποκείμενο κοινό και στις δύο προτάσεις του υ.λ:*το φως*).Για να επιμείνω με ένα ακόμη καβαφικό παράδειγμα:

όπου κι αν πας,καινούριους τόπους δεν θα βρείς,δεν θάβρεις [..]

Εδώ (κα') η υποθετική πρόταση εννοήθηκε από το περικείμενο'αρμολογήθηκε από το σύνταγμα *όπου κι αν* που εισάγει τον ρητό υ.λ κ' και από το ρήμα *αν θα πάγω* του ιθ'.Και είναι η λογική αντίθεση του νοήματος της πρώτης προς εκείνο της δεύτερης στροφής,που περιτυλίσσει με υποθετικότητα τον πρώτο στίχο της δεύτερης στροφής— και τον συνιστά ως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απόδοση υποθετικού λόγου(*).

***

Απλοί-σύνθετοι/σύμμικτοι,άρτιοι-ελλιπείς,επαλλάσσοντες υποθ. λόγοι

Παρόλο που κάμνει τη διάκριση ανάμεσα σε υποθετικές προτάσεις(=υποθέσεις) και σε υποθετικούς λόγους (=υποθετική πρόταση+απόδοση),εντούτοις ο Τζάρτζανος(1963) ελάχιστα πραγματεύεται τους υ.λ ως **υπερπροτασιακές** ενότητες ή **περιόδους**:έτσι,αναφέρεται (ό.π.,παρρ.248) στην περίπτωση που ένας υ.λ απαρτίζεται από δύο ή περισσότερες υπ.πρ. συνδεμένες μεταξύ τους διαζευκτικά και με κοινή απόδοση,δεν κάμνει όμως μνεία ούτε σε άλλους τρόπους σύνδεσης (ή ασύνδετου) δύο ή περισσότερων υποθέσεων ούτε στις περιπτώσεις που οι προτάσεις της απόδοσης είναι περισσότερες από μία.Θα μπορούσε να εικάσει κανείς ότι ο Τζάρτζανος υπονοεί πως και για τις υποθετικές προτάσεις ισχύουν όσα γράφει σε άλλα κεφάλαια για τη σύνδεση των προτάσεων·όπως κι αν έχει το πράγμα,ο απλός χαρακτηρισμός της υπερπροτασιακής ενότητας ως "υποθετικού λόγου" δε μπορεί να ικανοποιήσει.

Καταρχήν,ο υποθετικός λόγος αρθρώνει μια **περίοδο** του λόγου·αν αποτελείται από μιαν υπόθεση και μιαν αποδοσιακή πρόταση,τότε είναι **απλός** διότι αρθρώνει απλή περίοδο (Κύννερος,τ. Β',σ.1333 κ.ε.),ενώ είναι **σύνθετος** εάν απαρτίζεται από δύο ή περισσότερες υποθέσεις ή αποδοσιακές προτάσεις·και **σύμμικτος** μπορεί ν'αποκληθεί ο υ.λ που η περίοδός του περιλαμβάνει και άλλες προτάσεις, οι οποίες δεν ανήκουν σ'αυτόν.

Το ποίημα ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ (Α'20) αρθρώνει μία και μόνη περίοδο του **λδ'** υποθ. λόγου·είναι σύνθετος ο υ.λ,διότι απαρτίζεται από μία υποθ. πρόταση και οκτώ αποδοσιακές προτάσεις·δεν είναι σύμμικτος,διότι οι άλλες δευτερεύουσες (μη υποθετικές) προτάσεις της περιόδου εξαρτώνται από την υπόθεση ή την απόδοση του υ.λ (π.χ. η αναφορική πρόταση * που απέτυχαν*[5] έχει θέση παράθεσης στο αντικείμενο (:* τα έργα σου*[4]) του πρώτου ρήματος (:*[6]θρηνήσεις[6]) της απόδοσης.-Στον αντίποδα,ο υ.λ **κζ'** * Η ακοή αυτών κάποτε εν ώραις σοβαρών σπουδών (=όταν σπουδάζουν σοβαρά) ταράττεται*[5-7] είναι απλός,διότι συμπίπτει με τα —και στικτικά— όρια μιας γραμματικής περιόδου.-Στο ποίημα ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ(Α'67)οι υποθετικοί λόγοι (ξα'καιξβ') είναι σύμμικτοι,διότι μέσα στην περίοδό τους περιλαμβάνουν και τις ευθείες ερωτήσεις των στίχων 11-14 .

Στο ποίημα ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ (Α'69) ο **ξε'** υποθ. λόγος είναι **επαλλάσσων** με τον <u>αμιγώς χρονικό λόγο</u> της ίδιας περιόδου,έχει δηλ. κοινή την απόδοση:

όταν κατόρθωσα[11]
αν δεν είλκυε[11-13] *θάφινα το βιβλίο*[12]

(*)Πολύ χαρακτηριστικό για την εννόηση της υπόθεσης ή της απόδοσης από το περικείμενο,είναι το παράδειγμα που παραθέτει ο P.N. Johnson-Laird (1986,p.64)— την ιστορία της μητέρας,του παιδιού και του απαγορευμένου κέικ·η απειλή —και αντίστοιχα ο φόβος— της τιμωρίας δημιουργούν το περικείμενο,με βάση το οποίο η μητέρα μπορεί να αφήνει άδηλη είτε την υπόθεση είτε την απόδοση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Οσον αφορά,τέλος,στη διάκριση των υ.λ σε **άρτιους** και **ελλιπείς**:άρτιος είναι ο υ.λ που ρητά περιέχει τους κύριους όρους των δύο (ή περισσότερων) προτάσεών του,δηλ. το υποκείμενο και το κατηγόρημα(Τζάρτζ. 1946,πργρ. 5-11 και 25).Και ελλιπής είναι ο υ.λ που ένας ή περισσότεροι κύριοι όροι του δεν δηλώνονται ρητά— είτε λανθάνουν είτε εννοούνται(*).

*
***
*

Παρατακτικοί υποθετικοί λόγοι

Τρία πορίσματα της μελέτης που έκαμε ο J.Haiman (1986,p.220-225) για την παράταξη της υπόθεσης και της απόδοσης,ενδιαφέρουν εδώ.Πρώτον,ότι εφόσον δύο παρατακτικά συνδεμένες (ή απλώς ασύνδετες) προτάσεις S1 S2 δεν περιέχουν κάποια πρόσθετα διακριτικά (μορφολογικά,λεξικά ή και προσωδιακά ακόμη),τότε μόνον η γραμμική σειρά τους και η εσωτερική τους διάρθρωση μπορούν να εκφράσουν τη σημασιολογική σχέση που υποβόσκει ανάμεσά τους (ό.π.,σ.224).Δεύτερον,ότι η παρατακτική δομή S1 S2 συχνά υποκαθιστά τη ρητή εκφορά του υ.λ— δε μπορεί όμως να εγκλείει την πολυσημία του υποτεταγμένου λόγου (:ο οποίος μπορεί να επιτρέπει στην υποθετική πρόταση να συμπαραδηλώνει και αιτία ή παραχώρηση). Τρίτον,ότι η δομή S1 S2 μπορεί να εκφράζει αντίθεση.

Τα πορίσματα δεν είναι οριστικά ούτε απόλυτα— ο ίδιος ο ερευνητής συζητά τις περιπτώσεις παραβίασής τους (ό.π.)— αποτελούν όμως τη γενική αφετηρία για να εξετάσω τους παρατακτικούς υ.λ του Καβάφη.-Κοντά σ'αυτά,προσθέτω και τη γνωστή από την παραδοσιακή Γραμματική,εναλλαξιμότητα της προστακτικής με υποθετική πρόταση (Τζάρτζ.1946,σελ.297,σημ.)·πριν από αυτήν,μπορούμε να δούμε τη χρήση και υποτακτικής στον παρατακτικό υ.λ του Καβάφη;ως υπόθεσης:

*Ας **βγάλλουμε** το "είναι" όλως διόλου,και **ας πούμε**
"'Ομως αυτοί ηύραν και θεούς,"**και** δεν ηχεί κακώς*

ή

*Απόδειξις μεγαλειτέρα,**ας βάλλουμε** ένα σύμφωνον
προ του 'α" και **ας πούμε** "στον κόσμο η τόσαις
ευμορφιαίς" **και** πάλιν ηχεί καλώς*

(Η Συνάντησις των Φωνηέντων, σ.358-59)

Και στα ποιήματα,με ασύνδετο σχήμα:

*Ας **φρόντιζαν** οι κραταιοί θεοί
να δημιουργήσουν έναν τέταρτο καλό.
Μετά χαράς θα πήγαινα μ'αυτόν* (ρκ')

ή με πρόσθετα **διακριτικά**:

*η Δήμητρα κ'η Θέτις αρχινούν έργα καλά
Αλλά πάντοτε ορμά η Μετάνειρα
και πάντοτε ο Πηλεύς φοβάται κ'επεμβαίνει* (δ')

(*)Χρήσιμη θα φανεί και η διάκριση σε **συμπληρωμένους** και μη υποθ. λόγους,κατ'αναλογίαν προς τη σχετική διάκριση του Τζάρτζανου (ό.π.,πργρ.25κ.ε.)για τις προτάσεις.-Αυτή καθώς και οι δύο προηγούμενες διακρίσεις εμπίπτουν στα όρια του παραδοσιακού συντακτικού·παρεισέφρησαν εδώ,γιατί έκρινα πως συνάδουν με τις άλλες διακρίσεις αυτής της ενότητας.-Εκτός από τις συχνές αξιοποιήσεις των διακρίσεων στην αναλυτική παρουσίαση των υ.λ (:3.1),στο τέλος του Δεύτερου Μέρους έχουν καταχωρισθεί σχετικοί πίνακες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και πάλι με πρόσθετο διακριτικό στους ΤΡΩΕΣ:

*Κομμάτι κατορθώνουμε'κομμάτι
παίρνουμ'επάνω μας(...)
Μα πάντα κάτι βγαίνει και μας σταματά* (μγ')

και με ρητορική ερώτηση:

*Τί αν ο Αντίοχος κατεστράφηκε.
Ο Φίλιππος την εορτή βέβαια δεν θ'αναβάλει* (μη')

Για να ξανάρθω στα πορίσματα του γλωσσολόγου:στις πιο πάνω περιπτώσεις των παρατακτικών υ.λ (S1 S2) εμφιλοχωρεί αντίθεση ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση'στους δύο πρώτους (από το καβαφικό πεζό) ο*και* της απόδοσης σημαίνει *και παρόλα αυτά* μέσα στο συμφραστικό του περιβάλλον'στον ρκ' η αντιθετική ανάγνωση της απόδοσης είναι *παρόλα αυτά,και με τον τέταρτο ακόμη θα πήγαινα μετά χαράς*'στους δ' και μγ' τα πρόσθετα διακριτικά (με ημίμαυρα) εμφαίνουν την αντίθεση,ενώ το *πάντα/πάντοτε* υποδεικνύει τη χρονικότητα των δύο υ.λ'τέλος στον μη' παρατηρούμε ισχυρή αντίθεση λόγω της εκφοράς της υπόθεσης σε ρητορ. ερώτηση (βλ. και το σχόλιο στην αναλυτική παρουσίαση).

—Και ποιο είναι το κριτήριο της γραμμικής σειράς (πρώτο πόρισμα);Μπορεί 'να εφαρμοσ_θεί στον ρκ' του ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ που τον παράθεσα πιο πάνω:η αντιστροφή των δύο κειμενικών προτάσεων,δηλ. *Μετά χαράς θα πήγαινα μ'αυτόν.Ας φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί να δημιουργήσουν έναν τέταρτο καλό*,παράγει μη γραμματική περίοδο— άρα οι S1 S2 συνέχονται από αντίθεση(*).

Ορισμένοι παρατακτικοί υ.λ του Καβάφη δεν συνέχονται από αντίθεση,αλλά από αιτία:

*Με λόγια,με φυσιόγνωμία και με τρόπους
μια εξαίρετη θα κάμω πανοπλία'
και θ'αντικρύζω έτσι τους κακούς ανθρώπους
χωρίς να έχω φόβον ή αδυναμία* (σ')—

αν και εδώ είναι προτιμότερο να πούμε ότι η υπόθεση λανθάνει στο σύνταγμα *και έτσι*.Στον β'

για να μη διω και φρίξω

σχέση αιτίας-αποτελέσματος συνέχει την υπόθεση με την απόδοση.Τέλος,στον πα'

*Αρκεί να βρει έναν τρόπο στην Ανατολή να φθάσει,
να κατορθώσει να ξεφύγει από την Ιταλία—
κι όλην αυτήν την δύναμι που έχει
μες στην ψυχή του,όλην την ορμήν
αυτή θα μεταδώσει στον λαό*

το σύνταγμα *αρκεί να* ισοδυναμεί με το *μόνο να* ή το *αν μόνο* (Τζάρτζ.: βλ. αναλυτ. παρουσίαση του πα'),πράγμα που σημαίνει ότι ο υποθετικός λόγος εμπίπτει στις προδιαγραφές του *εάν και μόνον εάν* των ''άφογα λογικών'' προτάσεων της τυπικής Λογικής (:2.2γ).Και είναι αξιοσημείωτο ότι η έντονη λογικότητα της υπόθεσης αποτρέπει να εικάσομε πως μέσα της συλλειτουργεί αι-

(*)«One syntactic reflex of this difference[:ανάμεσα στις παραχωρητικές και αντιθετικές] is that diacritically marked concessives are not tense-iconic: they may either precede or follow the main clause;antitheticals,on the other hand,are tense-iconic:clause inversion [...]produces impossible sentences.» (J. Haiman,ό.π.,σ.224).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τία,ή χρόνος,ή παραχώρηση,ή εναντίωση(*).

—Και ποιο είναι το προσωδιακό πρόσθετο διακριτικό που αναφέρεται στο πρώτο πόρισμα;Ας δούμε την περίπτωση του ρκ'',όπου το μόνο γραμματικό στοιχείο που υποδεικνύει την παρουσία υποθετικού λόγου είναι η έγκλιση επιθυμίας *ας φρόντιζαν*— που κι αυτή,όμως,βρίσκεται στην απόδοση.Το προσωδιακό διακριτικό είναι η επιτόνιση της απόδοσης,που κορυφώνεται στο σύνταγμα *μετά χαράς*, διότι εκεί επικεντρώνεται η αντιθετικότητα της απόδοσης.Οποιαδήποτε άλλη απαγγελία της απόδοσης καταστρέφει και την αντίθεση και το συνολικό περιεχόμενο του υ.λ'με τους όρους του γλωσσολόγου,δημιουργεί "αδύνατη(=ανέφικτη, μη γραμματική) περίοδο".

Για να κλείσω με τον Haiman (Journal 1983,p.263),« In a fair number of unrelated languages,a coordinate structure of the forme S1 (and) S2 will have the force of a conditional sentence If S1,then S2» 'σύμφωνα με αυτή τη διαφορετική κωδικοποίηση που δίνει-σε άλλο άρθρο του- ο γλωσσολόγος,οι στενά νοούμενες παρατακτικές προτάσεις και οι ασύνδετες υπάγονται,και οι δυο, στο S1 (και) S2.

*
**
*

2.2ε.Η γραμματική άποψη

Για την εισαγωγή και την τυπολογία των υποθετικών λόγων'για την ερμηνεία των εγκλίσεων που τους εκφέρουν'για τη διάκριση σε ρητούς και άδηλους υ.λ' για την πρόταξη ή επίταξη της υπόθεσης και τη σειρά των λέξεων μέσα στις προτάσεις των υ.λ'για τον χαρακτηρισμό των χρονικών υποθετικών,αναφορικών υποθετικών,παραβολικών υποθετικών και παραχωρητικών υποθετικών λόγων'για τα σχήματα λόγου που συνέχουν τους υ.λ και που η σημασία τους θα επισημανθεί στο Τρίτο Μέρος της εργασίας— καθώς και για όλα τα άλλα γραμματικά ζητήματα ως αφετηρία και βάση χρησιμοποιώ το έργο του Αχ. Τζάρτζανου ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΙΣ,τ. Α'(1946) και Β'(1963 =ανατύπωσις).Τα στατιστικά στοιχεία των παραγράφων που θ'ακολουθήσουν καταχωρίζονται σε Πίνακες,στο τέλος της ενότητας.

Η εισαγωγή των καβαφικών υποθετικών λόγων

Ο *εάν* έχει εξοβελισθεί και από τα 153+1 ποιήματα του Καβάφη,ενώ βρίσκεται στα Ανέκδοτα,στα Αποκηρυγμένα,στις ποιητικές μεταφράσεις που είχε κάμει ο ίδιος,στον Πεζό λόγο και στις Σημειώσεις του.'Ο που τον βρίσκομε στα Ανέκδοτα,στέκει και μπαίνει για λόγους μετρικής:

Εάν στης Κουμαριώτισσας της Παναγιάς θελήσης (σ.17,1885)

είτε

Εάν δεν έχουν άρωμα,θα χύσουν'ευωδία (σ.129,Φεβρ.1903)

και στα Αποκηρυγμένα ποιήματα:

Εάν θελήσω ευγενές αίσθημα να υμνήσω (σ.18,1886)

(*)Η παύλα (—) που παρεμβάλλεται ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση προκαλεί προβληματισμό.Βεβαίως,η παύλα είναι "σημείο στίξης εντονότερο από την τελεία" (Καράογλου 1979,σ.300)'ποια είναι η συγκεκριμένη ένταση εδώ; Υφίσταται πάλι αντίθεση,όχι όμως ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση— αλλά ανάμεσα στην ψυχολογική και ηθική καθίζηση του ήρωα,όπως μας την παρουσιάζει ο Κ. στους στίχους 1-21 και στην αντιθετή της έξαρση και ανάταση,όπως μας την περιγράφουν οι στίχοι της απόδοσης του συζητούμενου υ.λ.Η παύλα λειτουργεί ως εφαλτήριο,και οπτικό εφαλτήριο,για την εφόρμηση προς το περιεχόμενο της απόδοσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και στο ίδιο ποίημα;

Εάν η γη καλύπτεται με σκότος,μη φοβείσαι

ή στο ΚΤΙΣΤΑΙ:

εάν επέλθη,σωρηδόν οι αγαθοί εργάται (σ.21,1891)

και στη μετάφραση από τον Σέκσπιρ:

Εάν σε χάσω,θέλω χάσει τι (ό.π.,σ.68,1891)

ή στο ίδιο

Εάν δε τότε είσαι πλούσιος (σ.70)

και πάλι για λόγους μετρικής αποφεύγει τον *εάν*;όπως π.χ. στον τροχαϊκό στίχο του σονέτου (όπ.,σελ.129):

Αν του βίου μου το σκότος (ό.π.,σ.81)

και στο ίδιο κείμενο

Αν μ'?ηγάπας,των δακρύων (ό.π.) —

όλοι οι άλλοι υποθετικοί λόγοι (και οι ερωτήσεις) των Ανέκδοτων όσο και των Αποκηρυγμένων και των ποιητικών Μεταφράσεων εισάγουν τις σχετικές προτάσεις με τον *αν*.

Αντίθετα,ο Καβάφης χρησιμοποιεί τον *εάν* στον πεζό λόγο.Στο διήγημά του ΜΙΑ ΝΥΞ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΛΙΝΤΕΡΙ βρίσκεται η υποθ. πρόταση *εάν ευρισκόμην εις άλλο μέρος* (Πεζά,σ.188).Επίσης στο προσωπικό Ημερολόγιο[33] που κρατά για τις τελευταίες μέρες ζωής του φίλου του Μικέ Ράλλη,συνυπάρχουν και ο *εάν* και ο *αν* (ο δεύτερος και ως υποθετικός και ως ερωτηματικός).Επειδή ήδη θέτω τα δεδομένα ενός προβλήματος που θα επιχειρήσω να το εξηγήσω παρακάτω,χρειάζεται να γίνω πιο συγκεκριμένος.Στο Ημερολόγιο για τον Μ. Ράλλη,βρίσκονται:

I)τρεις υποθετικοί *αν* (σσ.254,255,257)

II)πέντε ερωτηματικοί *αν* (256[2],257[2],258)

III)ένας παραχωρητικός *αν* (:και αν,σ.254)

IV)ένας υποθετικός *εάν* (258)

Σε μία περίοδο (σ.258) συναντούμε τους υποθετικούς *αν* και *εάν* και τον ερωτηματικό *αν*:

*Όπως τον έβαζα στην κώχη να με πη **αν** δεν υπήρχε α π ο λ ύ τ ω ς κ α μ μ ι ά ελπίς σωτηρίας,με λέγει ότι **εάν** κατά τας ακολούθους 5 ημέρας δεν κηρυχθή αιμορραγία ειμπορεί ίσως να σωθή·**αν** επέλθη όμως άλλη θα αποθάνη on the spot.* (τα αραιώματα του Παπουτσάκη)

Και στις "Παρατηρήσεις πάνω σε μεταφράσεις ποιημάτων του"(ό.π.) συχνή είναι η εμφάνιση του *εάν*:

V)*Εκείνο που έγραψα είναι ότι "δεν εξετάζω" **εάν** ήμαι ευτυχής ή δυστυχής. [...]και κάμνων αυτό,δεν εξετάζω **εάν** ήμαι δυστυχής ή ευτυχής[SIC].[...]Ή "Even if I have not a share of happiness".* (σ.239-40,1898)

VI)*Σκέψου λοιπόν **εάν** η λέξις "student" σε αρέση,και **εάν** σε αρέση μεταχειρίσου την.* (σ.242,1898)

VII)*Σκέψου το πράγμα και **εάν** "you satisfy yourself" που δεν γίνεται μετατροπή,άφισε τον τελευταίον στίχον ως έχει.* (σ.242)

VIII)***Εάν** ευρεθής εις την ανάγκην [...],μεταχειρίσου[...]* (σ.245-46)

Και στις Σημειώσεις του ποιητή για τη σύνθεση των στίχων ή ολόκληρων ποιημάτων του βρίσκεται ο *εάν*:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

IX)*Εάν δεν ευρεθεί αλλού,σε κανέναν βίο του Αγ. Αθανασίου,το ποίημα δεν στέκεται*(R. Lavagnini 1981,σ. 60·χρονολ.Νοέμβριος,[19]29)

Και στα Σχόλια του Καβάφη πάνω σε ποιήματά του,ο *αν* συγκατοικεί με τον *εάν* και με το παραχωρητικό σύνταγμα *κι αν*,όπως:

X) *Ερωτικά λόγια(σε αγόρια,αν θέλει) δεν μπορεί να λέη.Γιατι ακόμη κι αν υποτεθή ότι δεν ήτο (ενώ ενόμιζε ότι ήτο) έμορφος νέος,κάποτε νέος άσχημος (εκτός εάν ήναι όλως διόλου εκτρωματικός) ειμπορεί να αρέσει,αλλ'όχι γέρος άσχημος.* (D.Haas,Κύκλος 1983,σ.93)

Και στο Α'Μέρος των Πεζών του Παπουτσάκη (:ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ,σσ.3-155) ο *εάν* απαντάται συχνά.

Πριν καταλήξω,παραθέτω την περικοπή του Καβάφη,από την κριτική του για τη Grammaire du Grec Moderne του H. Pernot (Πεζά,σ.195 κ.ε.),σχετικά με τον *αν*— όπου απλώς παραθέτει όσα γράφει ο γάλλος νεοελληνιστής: «La conjonction αν garde aussi le ν final la prupart du temps:αν θέλεις,αν δείχνεις.Mais elle le perd dans un contexte comme α δε θέλεις,si tu ne veux pas.» (σ.206·1918)— χωρίς καμιά παρατήρηση για τον *εάν*.

Και καταλήγω:Ο *εάν*,που δε βρίσκεται σε κανένα από τα 153+1 ποιήματα στην υποθετική (είτε ερωτηματική είτε παραχωρητική) χρήση του και ελάχιστες φορές (βλ. παραπάνω) συναντάται στα Ανέκδοτα και στα Αποκηρυγμένα ποιήματα, επιπολάζει ωστόσο στον πεζό καβαφικό λόγο και σε όλα τα συμβατικά χωρισμένα είδη του,

— όταν προηγείται λέξη που τελειώνει σε -α-
— όταν προηγείται στίξη (τελεία ή παύλα) ή αρχίζει νέα παράγραφος
— όποτε ακολουθεί άτονη συλλαβή
— όποτε ακολουθεί άρθρο (τονισμένο ή όχι)
— όταν ο *εάν* έχει ή τείνει να πάρει τη σημασία του υποθετικού *εάν και μόνον εάν* της τυπικής Λογικής
— όταν ο —ερωτηματικός— *εάν* φορτίζεται με έμφαση (:εφιστά την προσοχή στο περιεχόμενο της πρότασης που εισάγει·μπορεί να ερμηνευθεί:*ειδικά αν*,πρβλ. με το (X) παραπάνω).(*)

Ο Καβάφης εξοβέλισε τον *εάν* από τα 153+1 ποιήματά του— και ελάχιστες φορές τον χρησιμοποίησε,καθώς είδαμε,στα Ανέκδοτα και στα Αποκηρυγμένα(**)· επιφύλαξε όμως την επιβίωσή του στον πεζό λόγο μέχρι το Νοέμβριο του 1929 τουλάχιστον (βλ. IX παραπάνω),ενώ η πρώιμη χρήση του πιστοποιείται ήδη από το ενυπόγραφο δημοσίευμα του ποιητή για ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΓΙΝΕΙΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ (Πεζά,σσ.17-22·εφημ. "Εθνική" Αθηνών,29 Απριλίου 1891·ο *εάν* απαντάται και στην υποθετική και στην ερωτηματική χρήση του).Σταδιακά,όμως,η συχνότητα του συνδέσμου (:αυτής της γραμματικής μορφής του) μειώνεται(βλ. Πίνακες),στα πλαίσια,ίσως,της προϊούσας υιοθέτησης γραμματικών τύπων της δημοτικής από τον Καβάφη.

(*)Η χρήση του ερωτημ. *εάν* δείχνει ότι ο Κ. ασφαλώς δεν είναι με την άποψη που περιέχεται εις ΤΑ ΣΟΥΤΣΕΙΑ(σ.110):« Ωσαύτως το "ας καταβώμεν εις τον Πειραιά να ίδωμεν αν έφθασε το πλοίον" ήθελεν είναι σόλοικον,εκφερόμενον δια του "εάν", διότι ήθελεν έχει την ανωτέρω έννοιαν,"εάν έφθασε το πλοίον,τότε ας καταβώμεν, άλλως δε ουχί" όπερ άτοπον»

(**)Πολύ χαρακτηριστική είναι η εισαγωγή της ίδιας πρότασης,μία φορά με τον *αν*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

***

Οι υποθετικοί δείκτες

Στο σύνολο των 122 υποθετικών λόγων των 153+1 ποιημάτων,οι **94** είναι ρητοί (:όχι λανθάνοντες/ενν. από το περικείμενο:28).Οι 94 ρητοί υ.λ περιέχουν **117** υποθετικές,χρονικές υποθετικές,αναφορικές υποθετικές,παραβολικές υποθετικές, παραχωρητικές και αναφορικές παραχωρητικές **προτάσεις**— σ'αυτές συναθροίζω και τις παρατακτικά συνδεμένες στις οποίες ο υποθετικός δείκτης δεν επαναλαμβάνεται(:***όταν** ξυπνά του σώματος η μνήμη,**κ'** επιθυμία παληά ξαναπερνά στο αίμα·**όταν** τα χείλη και το δέρμα ενθυμούνται,**κ'**αισθάνονται τα χέρια σαν ν'αγγίζουν πάλι*·μετρώ 4 χρονικές υποθετικές προτάσεις.Βλ. Α΄56 και **νθ΄**).

Οι **δείκτες** που εισάγουν τις 117 ρητές υπ.πρ είναι οι ακόλουθοι (υπογραμμίζω όσους καταγράφει ο Τζάρτζανος·μετά από κάθε δείκτη ακολουθεί μέσα σε παρένθεση η συχνότητά του):<u>αν</u> (32),<u>όταν</u> (23),<u>σαν</u>[υποθ.](12),<u>που</u>[αναφ/χρ.] (6),<u>κι αν</u> (4),<u>όσο κι αν</u> (4),<u>να</u> (3),<u>όπου κι αν</u>(3),<u>αρκεί να</u> (2),<u>να μη</u> (2),κατά που (2), <u>όποιος</u> (2),<u>όταν θα</u> (2),<u>σαν να</u>[αν/υπ](2)·από μία φορά οι δείκτες:<u>μόνο να</u>,οσάκις, <u>όσο</u>[επιρρ.],<u>όσοι</u>,<u>όπου</u>,όταν που,<u>ό,τι κι αν</u>,τί αν,ως[ομ.],ως να[ομ.].-Και τέλος οι αρχαιοι ελληνικοί δείκτες,πάλι από μία φορά:εἰ(γὰρ),ΕΙ(ΓΕ),εἰ(δ'),ἐπάν,ὅπως ἂν[ομ.] (εννοείται ότι για τους τελευταίους παρέλκει η υπογρμ).

Ο υποθ. λόγος **πδ΄** είναι και ρητός,κατά το ένα μέλος της υπόθεσης,και λανθάνων·η ρητή χ/υπ.πρ που περιέχει αθροίστηκε παραπάνω ,ενώ καταμετρήθηκε η άλλη στις λανθάνουσες υποθέσεις(βλ. παρακάτω την αναλυτ. συντακτική παρουσίαση του **πδ΄** και τους Πίνακες).

— Μια παρέκβαση για τον υποθετικό *σαν* είναι σ'αυτό το σημείο απαραίτητη. Ο Pontani(1970,σ.132) καταχωρίζει μόνον το *σαν να*,σε ''θέση υποθετικού'', ενώ ο Κοκκόλης διακρίνει τον*σαν* σε χρονικό και ομοιωματικό.Ο Τζάρτζανος θεωρεί τον *σαν* 1)αιτιολογικό,2)υποθετικό,3)χρονικό (1963,σσ.243-44) και παρακάτω γράφει ότι το *σαν να* εισάγει αναφορικές υποθετικές προτάσεις (ό. π.,σ.245).-Από τον ίδιο τον Καβάφη έχομε:1)το *$_{54-55}$κ'επί τοσούτον τόσον υψηλόν μ'εφάνη/ως **αν** ουδέποτε μη είδον άλλο* (Αποκηρυγμένα,σ.85) και 2)τη γραφή *Αὐτά **σἂν** θές εἰς τόν Νικομηδείας* (Ανέκδοτα,σ.227),που είναι παλιότερη μορφή του *$_{21}$Τέτοια σάν θές εἰς τόν Νικομηδείας*(Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΜΥΣΤΗΡΙΟΙΣ,ό.π.,σ.91)— αναφέρομαι στον επίμαχο δείκτη και όχι στους στίχους. -Η καβαφική εκδοχή,*ὡς ἂν=σἂν=σάν*,είναι και η αποδεκτή:«'Ετερος <u>υποθετικός</u> σύνδεσμος προελθών εκ του <u>αν</u> αλλ' εν συνδυασμώ μετ' άλλης λέξεως του <u>ως</u> είναι ο <u>σαν</u> (ουχί <u>ωσάν</u>),όστις πολλαχού[...]αντικατέστησε τον <u>αν</u>,γενόμενος από <u>ομοιωματικού</u> κατ'αρχάς <u>χρονικός</u> (πρβλ.Διήγ. Διγεν. εκδ. Λάμπρου 69:όμως <u>σαν</u> το ετέλεσε <u>σαν</u> έγινε αμηράς) και εκ τούτου <u>υποθετικός</u>:<u>σἂν</u> έλθη να πάμε= <u>αν</u> έλθη.»,όπως γράφει στη μελέτη του ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟΘΕΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ ΕΝ ΤΗ ΜΕΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ο Στ. Ψάλτης (1920,σ.43·οι υπογρμ. δικές μου).-Και ένας υ.λ που ο Τζάρτζανος τον παραθέτει στο προσδοκώμενο:*Σαν(=αν)με ξαναΐ-

---

και δύο με τον ερωτημ. *εάν*:πρόκειται για τον 1ο στ. του ΠΡΟΣΘΕΣΙΣ(Περίδης σ.158) ***Αν** ήμαι ευτυχής ή δυστυχής δεν εξετάζω*(μτγν.:***Αν** ευτυχής ή δυστυχής είμαι δεν εξετάζω*,Ανέκδοτα,σσ. 99 και 229) που ο Κ. στο σχόλιό του(Πεζά,σ. 239-40) τον γράφει δύο φορές:***εάν** ήμαι ευτυχής ή δυστυχής* και ***εάν** ήμαι δυστυχής ή ευτυχής*,σύμφωνα με τον εμφατικό τόνο της παραγρ. του σχολίου.-Η διάκριση που κάμνει ο Κ. ανάμεσα στο ποιητικό *αν* και στο πεζολογικό *εάν* είναι ορατή.

-Ρητορικές χρήσεις του *εάν* σημειώνονται και στο Πρώτο Μέρος (σ.31).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δής,γράψε με* (1963,σ.65.α).-Η δική μου εκτίμηση δεν είναι ο μέσος όρος:θεωρώ πως,όποτε ο *σαν* είναι κυρίως υποθετικός,έχει και έντονη ή αχνή χρονική χροιά—αλλά αυτό είναι πρόβλημα που θα συζητηθεί στην ενότητα για τους χρονικούς υποθετικούς λόγους— συνεπώς,και ως υποθετικός ακόμη,δε μπορεί να ταυτισθεί με τον υποθ. *αν*.

***

Τυπολογική ταξινόμηση (Τα είδη των καθαφικών υ.λ)

Οι νέοι ελληνικοί υποθετικοί λόγοι δεν είχαν την τύχη να γίνουν αντικείμενο τεράστιας και μακρόχρονης διαμάχης γύρω από τα προβλήματα της ταξινόμησής τους,όπως οι υ.λ της αρχαίας ελληνικής[34].Ωστόσο η ανυπαρξία ιδιαίτερης γραμματικής φόρμας για την ευκτική,η εξομοίωση των καταλήξεων των ρημάτων στην οριστική και στην υποτακτική (κυρίως),η ουδετεροποίηση των υποθετικών δεικτών με την έννοια ότι δεν εισάγουν ορισμένα μόνον είδη,συν το αυτονόητο γεγονός ότι η δημοτική είναι γλώσσα ομιλούμενη και επομένως αντιδρώσα σε πρακτικές νεκροτομείου— αυτά αποτελούν πειστικές ενδείξεις,αν όχι αποδείξεις,ότι η ταξινόμηση των υ.λ της νέας ελληνικής παρουσιάζει εξίσου— τουλάχιστον— δυσεπίλυτα προβλήματα με την αντίστοιχη των υ.λ της αρχαίας.

Στην εμπεριστατωμένη μελέτη του για τους υποθετικούς λόγους της "Μέσης και νεωτέρας ελληνικής" ο Στ. Ψάλτης (1920)εξαγγέλλει με τον τίτλο του ότι θα πραγματευθεί "Περί των υποθετικών λόγων"γενικά,αλλά τελικά περιορίζεται να εξετάσει τους υ.λ από τη σκοπιά της απόδοσης των αρχαιοελληνικών σε νεοελληνικούς υ.λ.Πράττοντας σοφά ο Τζάρτζανος (1963),στο —πρώτο— Συντακτικό της νέας ελληνικής γλώσσας όπου εξετάζονται —για δεύτερη φορά,μετά τη μελέτη του Ψάλτη— οι υ.λ με αξιώσεις επιστημονικής περιγραφής,παραθέτει πλούτο παραδειγμάτων, αλλά γράφει ελάχιστα για τη διάκριση των ειδών και μόλις θίγει(*) το φαινόμενο των υ.λ ως σχετικά αυτόνομης υπερπροτασιακής ενότητας.Εξάλλου προσδιορίζει την εκφορά του κάθε είδους,αλλά μένοντας στα όρια της τυπικής Λογικής δεν εξαρτά την ταξινόμηση από το συμφραστικό περιβάλλον του υ.λ'για παράδειγμα,ταξινομεί τον *Θα πλούτιζες,αν πήγαινες στο Παρίσι σχεδιαστής[...]* στο 3ο είδος=απλή σκέψη,ενώ η εκφορά συμπίπτει με του 2ου είδους=μη πραγματικού,και είναι θέμα συμφραζομένων η ταξινόμηση(σ. 64.3).Και τον υ.λ *Αν έπαιρνα άλλη γυναίκα,θα έπαιρνα και προίκα* ο Τζάρτζανος τον ταξινομεί στο 2ο είδος (σ.63),μολονότι θα μπορούσε να υπαχθεί στο 3ο με κριτήριο την εκφορά του— ανάλογα με το context.-Τους επαναληπτικούς και τους γενικούς υ.λ ο Τζάρτζανος δεν τους διακρίνει'και περιορίζει τους επαναληπτικούς στο 4.β είδος(ό.π.,σ.65),ενώ είδαμε (:2.26) ότι αυτοί μπορεί να παρατηρηθούν και σε άλλα είδη'για παράδειγμα,ο Τζάρτζανος ταξινομεί τον *Αν αφουγκραστής,θ'ακούσης απ'τα βαθιά ένα θόρυβο κούφιον* στο 4.α =προσδοκώμενο (σ. 65.α),ενώ μπορεί στην εκφορά του προσδοκωμένου να υπό-

---

(*)Εισαγωγικά αναφέρει ότι «Η υποθετική πρότασις λέγεται απλώς και **υπόθεσις** (ή **ηγούμενον**),και η πρότασις,που αυτή προσδιορίζει,λέγεται **απόδοσις** (ή **επόμενον** ή **συμπέρασμα**).Υπόθεσις και απόδοσις μαζί λέγονται **υποθετικός λόγος**.Υποθετικών λόγων διακρίνομε τέσσερα κύρια είδη.»(σ. 62).Και αλλού ότι οι υποθ. προτάσεις «περιέχουν μιαν **υπόθεσι**,ήτοι έναν όρο,υπό τον οποίον μπορεί να συμβαίνη ή να αληθεύη εκείνο που λέγεται στην κυρία πρότασι:Αν χρειάζεσαι χρήματα,μπορώ να σου δώσω εγώ.»(**)(σ.61).Στη συνέχεια περιγράφονται με ελάχιστες αράδες τα είδη'γίνεται αναφορά στην απουσία της υπόθεσης ή της απόδοσης'εξετάζονται οι ρητορικές χρήσεις των υ.λ (παργρ.:244-251).

(**)Τα ημίμαυρα του Τζάρτζανου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κειται η επανάληψη (:κάθε φορά που θα συμβεί να αφουγκραστείς,θα ακούσεις).

Και μια τελευταία από τις ενδεικτικές παρατηρήσεις(*):Πουθενά δε γίνεται λόγος για τη χρονική αναφορά των υ.λ και για τη χρονική σχέση (:ακολουθίας) της υπόθεσης προς την απόδοση— το δεύτερο προφανώς επειδή ο Τζάρτζανος ανάγει τους υ.λ σε υποθετικές προτάσεις,για τις οποίες θεωρεί ότι ισχύουν τα όσα πραγματεύεται στην ακολουθία των χρόνων.

Τα είδη των υ.λ είναι σύμφωνα με τον Τζάρτζανο:1ο (=πραγματικό),2ο(=μη πραγματικό,αντίθετο προς το πραγματικό),3ο (=απλή σκέψη),4.α (=προσδοκώμενο και 4.β (=αορίστως επαναλαμβανόμενο).-Σε αυτά προσθέτω και το είδος του <u>δυνατού στο παρελθόν</u>,που το υιοθετεί ο Humbert (1957,σ.214,πργρ.363)[35] για την ταξινόμηση των υ.λ της αρχαίας —και που θα χρειαστεί,όπως θα δούμε,για τον ργ' του Καβάφη.

*

<u>Το πραγματικό</u>

Για να παρουσιάσω τους καβαφικούς υ.λ του πραγματικού,θα προσφύγω σε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις του:Καταρχήν ο Τζάρτζανος γράφει ότι«η υπόθεσις λαμβάνεται ως κάτι πραγματικό,ως κάτι δηλαδή που πράγματι συμβαίνει,ανεξαρτήτως του αν τούτο είναι όντως κάτι το πραγματικό» (ό.π. σ.62).Το πρώτο ερώτημα που προκύπτει,από ποιον «λαμβάνεται ως κάτι πραγματικό»,μπορεί ν'απαντηθεί:από τον κειμενικό αφηγητή.Το επόμενο ερώτημα είναι:μόνον η υπόθεση αρκεί;Εδώ η απάντηση είναι πως ο Τζάρτζανος εξυπονοεί την τυπική Λογική, σύμφωνα με την οποία όταν η υπόθεση θεωρείται αληθής αποκλείεται να είναι η απόδοση ψευδής (:2.2γ).-Εξάλλου η αντίστοιχη για το αρχαιοελλ. 1ο είδος διατύπωση του Humbert είναι ότι «η υπόθεσις δεν βασίζεται ολιγώτερον της αποδόσεως επί της πραγματικότητος» (1957,σ.210) —πράγμα που σημαίνει ότι η απόδοση,καταρχήν αυτή,έχει μερίδιο στο πραγματικό.-Πριν να παραθέσω τη δεύτερη προσέγγιση του πραγματικού,ας δούμε τον υ.λ

*Μα αν έγιναν οι στίχοι θερμοί,συγκινημένοι
είναι που ο Εμονίδης στο ποίημα ετέθη
ως όνομα ψιλόν,ευάρμοστον εντούτοις* ρα'

όπου η αιτιολογική χροιά της υπόθεσης ευνοεί ώστε να ταξινομήσομε στο πραγματικό:ο κειμενικός αφηγητής παρουσιάζει την υπόθεση (:τη σημασία της) ως κάτι πραγματικό,και εξίσου πραγματική την ακολουθία της (:τη σημασία της απόδοσης).Το ίδιο ισχύει και για τον παραχωρητικό υ.λ γ',που τα μέλη του συνέχονται από τη σχέση αιτίου-αποτελέσματος(:*Κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο πρέπει νάσαι περήφανος κι ευτυχισμένος*.Α'101)'και εξίσου τα όσα έγραψα πιο πάνω για το πραγματικό καλύπτουν και τον σα',που η υπόθεσή του λανθάνει και στη γλωσσική προτασιακή εκδοχή της ισοδυναμεί με το *είτε την είχαμε είτε δεν την είχαμε [την πανοπλία]*.Αλλά σε υ.λ όπως ο σε'

(*)Οι οποίες δεν θα πρέπει να θεωρηθούν ως απόπειρα αναίρεσης των επαινετικών κριτικών που έχουν γραφτεί για το Συντακτικό του Τζάρτζανου— ακόμη και για την α' έκδοσή του (:Κακριδής 1936,σ.349).'Ισα ίσα που η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΙΣ αποτελεί το πλέον σταθερό σημείο αναφοράς κατά την αναλυτική παρουσίαση των υποθετικών λόγων που ακολουθεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*θ' ασχήμισαν — αν ζει — τα γκρίζα μάτια' (*)
θα χάλασε τ' ωραίο πρόσωπο.* (Λ'88)

άραγε ο Καβάφης είχε την πρόθεση να παρουσιάσει την υπόθεση ως κάτι πραγματικό,ή μήπως την αφήνει να αιωρείται ως εικασία,ως πιθανότητα laissant carrière à la conjecture[36];Και το ίδιο δε θα πούμε και για τον τίτλο του ποιήματος ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ,που αποτελεί την υπόθεση του πγ' —όπου ο *γε* υπονομεύει ολοφάνερα,ή μετριάζει,έστω,την εκλαβή της υπόθεσης ως πραγματικής;

Γι αυτούς (και για ορισμένους άλλους'βλ. Πίνακες) τους καβαφικούς υ.λ δεν επαρκούν οι προσδιορισμοί του Τζάρτζανου.Αν προσφύγουμε στις αντιλήψεις των γλωσσολόγων για το πραγματικό,τότε «...a conditional never expresses the factuality of either of its constituent propositions.That one or other of the propositions is true may be known independently of the conditional,for instance from the rest of the verbal context or from other sources,but this does not alter the crucial fact that the conditional itself does not express this factuality »(B.Comrie 1986,Conditionals:a typology,σ.89'υπγρμ. δικές μου).Παρακάτω στην ίδια μελέτη γίνεται λόγος για τους εντελώς ανοικτούς υποθετικούς λόγους,με παραδείγματα παρμένα από τον αγγλικό προφορικό λόγο:πρόκειται για τους υ.λ στους οποίους «η υποθετική πρόταση έχει τεθεί απλώς ως υπόθεση,χωρίς οποιαδήποτε διαβεβαίωση για την αλήθεια,το ψεύδος ή την πιθανότητα της υποθ. πρότασης» (ό.π.,σ.91-92).-Στην ίδια κατηγορία του πραγματικού θα πρέπει να ταξινομήσω και τον 4β' (:*'Αμωμοι σεις,αν έπταισαν ο Δίαιος κι ο Κριτόλαος*.Β'31) διότι,παρόλο που η Ιστορία τους έχει θεωρήσει "διαφθαρμένους" (**)ο Καβάφης δε θέλησε εδώ να κατακρίνει,αλλά να εξάρει τους "Αμώμους"— ίσως θεωρώντας πως η κατάκριση θα σκίαζε,αν δεν αμαύρωνε,το εγκωμιαστικό επίκεντρο του ποιήματος.Και ο μγ' (:*Αν όμως άλλα σεις ζητείτε ιδού κι αυτά σαφή*.Λ'28) εντάσσεται στην ίδια κατηγορία — νομίζω πως έγινε επαρκής δειγματοληψία — τα υπόλοιπα στους Πίνακες.

*

Ο μη'υπ.λόγος,που επίσης τον ταξινομώ στο πραγματικό,αποτελεί δείγμα χαρακτηριστικό,για να φανεί η χρησιμότητα της παραπάνω γλωσσολογικής άποψης:

*Τί αν στην Μαγνησία ο Αντίοχος κατεστράφηκε.
Ο Φίλιππος την εορτή βέβαια δεν θ'αναβάλει* (Λ'30)

Για να αποδειχθεί αληθής,ο υποθ. λόγος θα πρέπει να υποστηριχθεί I)από το συμφραστικό περιβάλλον του (:*$_{10}$Μπορεί να τα μεγάλωσαν'όλα δεν θάναι αλήθεια*) και II)από τις ιστορικές πηγές που το ποίημα προϋποθέτει(***).

*

Για την ιδιομορφία του λανθάνοντα ως προς την υπόθεση κβ' προσφεύγω στη μελέτη της Noriko Akatsouka,Conditionals are discours-bound(1986),απ'όπου

(*)Ο Ψάλτης (1920,σ.46-47) θεωρεί ότι ο προτιμότερος τρόπος ν'αποδοθεί στα νέα ελληνικά το 1ο είδος της αρχαίας ελληνικής είναι« εν τη υποθέσει ερωτηματική πρότασις» .
(**)Βλ. πρόχειρα Β' 102).
(***)'Εχει γίνει λόγος στο 2.2β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεταφέρω ένα παράδειγμα(*):

*|I|If it's Maria you want to know about,she 's washing the dishes

|II|As for (*Speaking of) Maria,she 's washing the dishes*(p.347-48) *

Η άποψη της γλωσσολόγου είναι ότι στην εκδοχή της εκφοράς (I) υπόκειται ερωτηματικός τόνος (σ.347) που υποσημαίνει ότι ο ομιλητής δεν είναι βέβαιος για τις προθέσεις του αποδέκτη του υ.λ'στην εκδοχή (II) ο ομιλητής είναι βέβαιος γι αυτό που γυρεύει ο συνομιλητής του.-Και στον καβαφικό κβ'

*|I|₁₃Για τα αλλού — μη ελπίζεις— (Α'15)

|II|'Οσο για (Μιλώντας για) τα αλλού — μη ελπίζεις—

|III| Αν είπες για τα αλλού — μη ελπίζεις —*

η κειμενική πρόταση *Για τα αλλού* μπορεί να έχει τις II,III γλωσσικές εκδοχές.Το αξιοσημείωτο εδώ είναι πως εκείνο που με βάση τον Τζάρτζανο ερμηνεύεται ως αντίθεση ανάμεσα στην υπόθεση και την απόδοση (βλ. συντ. παρουσίαση του κβ') αντιστοιχεί,τηρουμένων των αναλογιών,προς την άποψη της γιαπωνέζας γλωσσολόγου ότι οι υποθετικοί λόγοι αναφέρονται σε ''contrastive topics and not to thematic topics'' (ό.π.).-Ο Καβάφης προτίμησε την επιφανειακή δομή της αναφορικής-τοπικής εκφοράς (:*Για τα αλλού*),διότι είταν βέβαιος για τις προθέσεις του κειμενικού αποδέκτη του υποθ. λόγου.-Στην ίδια υποκατηγορία του πραγματικού θα εντάξω και τον υ.λ ι'(:*ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει*όποιος/αν κάποιος αρνήθηκε=δεν μετανοιώνει*)'και τον ε'(*Τιμή σ'εκείνους όπου/αν κάποιοι στην ζωή των...=Τιμή*) — καθώς και υποθ. λόγους των άλλων ειδών,στους σχετικούς Πίνακες(**).

*

Το πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου

Το έκτο από τα παραδείγματα που παραθέτει στο 1ο είδος ο Τζάρτζανος είναι *Αν θα πας εσύ,θα έρθω κι εγώ μαζί σου*(σ.62.1) — το μοναδικό όπου η εκφορά (οριστ. μέλλ.)της υπόθεσης και της απόδοσης συμπίπτουν'και στην υπόθεση που ''θεμελιούται επί προσδοκίας'' της αρχαιοελληνικής,ο Humbert σχολιάζει ότι ''θα ήτο αδύνατον να ορισθεί αυστηρά διάκρισις μεταξύ μέλλοντος οριστικής — ο οποίος αποδίδει το μέλλον ως εγγύς πραγματικότητα — και υποτακτικής αναμενούσης προσδοκώμενόν τι ούτινος η πραγματοποίησις δύναται να είναι άμεσος.Τοιαύτη προσπάθεια θα ήτο επί τοσούτω μάλλον ματαία καθ' όσον η υποτακτική και ο μέλλων έχουν στενήν συγγένειαν.Κατ'αρχήν,ο μέλλων επάγεταί τι το μάλλον βέβαιον,μάλλον ασφαλές ή η υποτακτική,τούτο δε φαίνεται εις πλήθος παραδειγμάτων'αλλ'επίσης απλώς η προσπάθεια ποικιλίας της εκφράσεως δύναται να επιφέρη παράλληλον χρησιμοποίησιν αμφοτέρων εντός της αυτής προτάσεως»'και ανάμεσα στα παραδείγματα περιλαμβάνει και το *ει γαρ Αργείους επάξει τοισδε δώμασιν...καμέ μή σώζειν θέλη...παρθένον τε και δάμαρτα δύο νεκρώ κατόψεται*(1957,σσ.210-211).Πάλι στ'αρχαία ελληνικά,ο Γιαγκόπουλος (1987,σ.84) διακρίνει το πραγματικό που εκφέρει την υποθ. πρότα-

(*)Η μελέτη της Ν.Α. απαντά και ενμέρει ανασκευάζει τις απόψεις του J. Haiman, ο οποίος απορρίπτει τη διάκριση σε contrastive≠thematic,διότι θεωρεί πως όλοι οι υ.λ είναι topics/givens(=old information,shared knowledge between speaker and hearer'ό.π.).

(**)Η λογική προτασιακή εκφορά του ε':*Αποφάσισαν να αντισταθούν σε υλικά υπέρτερο αντίπαλο≠Τιμή τους πρέπει* δείχνει την υποβόσκουσα αντιθετικότητα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ση και την απόδοσή του σε μέλλοντα οριστικής,σε δύο είδη:το (α),όπου ο μέλλων της υπόθεσης αποδίδει την "εγγύς πραγματικότητα" του γάλλου γλωσσολόγου·και το(β)— που το ονομάζει προσδοκώμενο— όπου "ο μέλλοντας αναφέρεται πραγματικά στο μέλλον"(δ.π.).Τέλος,η άποψη της γλωσσολόγου Melissa Bowerman(*)είναι ότι «..conditionals with low hypotheticality and future time reference — (i.e. future predictives— are <u>one of the two most basic types of conditionals in the world 's languages</u>» (1986,σ.300,υπγρ. δικές μου).

Ύστερα από αυτά,"δικαιούμαστε με το παραπάνω "να πούμε ότι το *πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου* υφίσταται,ιδίως όταν το εκφέρει ο Μακρυγιάννης (το πιο πάνω πρόγμα του Τζάρτζανου) και ο Καβάφης(**):

*Όταν θα θέλουν οι Έλληνες να καυχηθούν
"Τέτοιους βγάζει το έθνος μας" θα λένε για σας* (λγ')

ή

και σ'όποιον θέλει[βρεθεί'τύχει](***) δίδω τον λέοντα (λε')

Βεβαίως, οι καβαφικές υποθέσεις δεν εκφέρονται σε αμιγή υπ.πρ — γι αυτό θα πραγματευθώ σε χωριστή ενότητα.

*

<u>Το μη πραγματικό(ή αντίθετο στο πραγματικό ή απραγματοποίητο)</u>

Ο Τζάρτζανος Ι)ορίζει ότι η υπόθεση του μη πραγματικού «λαμβάνεται ως κάτι το αντίθετο προς το πραγματικό,ήτοι κάτι που στην πραγματικότητα δεν έγινε ή δε γίνεται,δε συνέβηκε ή δε συμβαίνει» , ΙΙ) αναφέρεται στο χρονικό σημείο αναφοράς αυτού του υ.λ,για να πει ότι αυτό το σημείο «δεν καθορίζεται απ'το χρόνο του ρήματος,αλλά συνάγεται απ'τα συμφραζόμενα ή απ'την κοινή αντίληψι των διαλεγομένων» (1963,σσ.62-64).-Ο T.A van Dijk προσδιορίζει πως « The truth conditions are such that the counterfactual if-clause must be true in some alternative to the actual world,in which its negation...holds. The consequent must then,for the whole sentence to be true,hold in one of the alternative worlds selected by the antecedent by necessitation as discussed for actual conditionals.»(1977,p.79).— αντίληψη που επιτρέπει να δούμε το 2ο είδος έξω από την αντιπαράθεσή του στο πραγματικό,όπως έχομε δει (:2.2β).

Όσον αφορά στη γλωσσο-συντακτική διάκριση ανάμεσα σε **ημι-πραγματικούς** (ψευδής υπόθεση και αληθής απόδοση) και σε **πλήρως αντι-πραγματικούς** (:ψευδής υπόθεση και απόδοση) υποθετικούς λόγους,και οι 13 καβαφικοί υ.λ υπάγονται στη δεύτερη περίπτωση(****),όπως:

*Μα αν ήμουν ακαλαίσθητος,κι αν μυστικά το είχα προστάξει—
θάβγαζαν πρώτο,οι κόλακες,και το κουτσό μου αμάξι* (πη')

στο ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΛΑ,όπου *δεν ήμουν ακαλαίσθητος,δεν πρόσταξα μυστικά=δε βγάλαν πρώτο το κουτσό μου αμάξι*.

(*)Εξετάζοντας στη μελέτη της την εμφάνιση των υ.λ στα παιδιά,παρατηρεί ότι αυτής της εκφοράς οι υ.λ υπερέχουν ανάμεσα στους πρώιμους υποθ. λόγους(:1986: 299-300).

(**)Πρβλ.με το:*Όταν ημείς,υπέργηροι,θα κείμεθα ελεεινά/και μερικοί θα μπήκαμε στον Άδη*(Ανέκδοτα,σ.127)·εδώ βέβαια υπερτερεί η χρονικότητα,γιαυτό και η ιδιωματική εκφορά της απόδοσης.

(***)Το *θέλει* είναι άκλιτο·απαντάται στη μεσαιωνική Γραμματεία και είναι "συχνότατον εν τοις εγγράφοις του Ιερού Αγώνος[1805 κ.ε.]" (Ψάλτης 1920,σ. 53 και σημείωση).

(****)Για τους παραβολικούς υ.λ ηζ'και μστ'θα γίνει ιδιαίτερος λόγος σε σχετική ενότητα που ακολουθεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Και στο Ο ΔΑΡΕΙΟΣ:

Και νάταν μόνο αναβολή,πάλι καλά (πστ')

όπου το αντιθετικό *Αλλά* που εισάγει την επόμενη του υ.λ περίοδο

Αλλά να δούμε αν έχουμε κι ασφάλεια στην Αμισό

είναι εκείνο που προβλέπει ο Τζάρτζανος:«Εκείνο που πράγματι έγινε ή γίνεται,ακολουθεί μερικές φορές <u>ευθύς μετά τον υποθετικό λόγο του β' είδους</u> σε πρόταση,που εισάγεται με τον αντιθετικό σύνδεσμο μα (ή <u>αλλά</u>)...» (ό.π.,σ.63). Εδώ είναι πλήρης η τυπική εκφορά του αντίθετου στο πραγματικό(*).Αλλά και χωρίς την τυπική αυτήν εξάρτυση,οι καβαφικοί υ.λ του 2ου είδους δηλώνουν την αντίθεση της υπόθεσης όσο και της απόδοσής τους στο πραγματικό:*Αν ένοιωθε η Μαριάμμη,αν υποπτεύονταν=θάβρισκε τρόπο το αδέρφι της να σώσει*(ξγ').

Αυτή η σαφής αντίθεση στο πραγματικό δηλώνεται ρητά,στους 9 από τους 13 υ.λ,και με **γραμματική άρνηση** στην υπόθεση (:8) ή στην απόδοση(:1):

*Μα αν ήμουν **ακαλαίσθητος**...* (**πη'**)

*Καλύτερα να **μη** σας δίναμε,άλογά μου...* (**ιη'**)

*Αν **δεν** είλκυε την προσοχή μου αμέσως μια μνεία μικρή* (ξε')

***Χωρίς** αυτήν δεν θάβγαινες στον δρόμο* (μ')

*Αν **δεν** τον έπειθε ο δεσπότης...* (ρ')

*σαν να **μη** υπήρχε καν...* (ϟζ',ϟστ')

*Και νάταν μόνο **αναβολή**...* (πστ')

*ει γαρ έγνως,**ουκ** αν κατέγνως* (ρε')

Κι από τους εναπομένοντες 4 (13-9),στους 2 παρατηρείται αρνητική σημασία σε λέξεις της απόδοσης:

*αν βαπτιζόταν...θα **κάκιωνε**...και θα του έπαυαν...* (ϟ')

*Αν φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί...**μετά χαράς** θα πήγαινα...* (ρκ')

—στον **ριθ'** η αρνητική σημασία υπόκειται στην ειρωνική/σαρκαστική χρήση του εμπρόθ. προσδιορισμού του τρόπου και της συνοδείας.

Η **χρονική** διάκριση ανάμεσα στο χρόνο της υπόθεσης ή/και της απόδοσης από τη μια και το χρόνο του κειμενικού αφηγητή από την άλλη,μπορεί να χαρακτηρισθεί απλή,διότι:Ι) οι υ.λ **πστ',πη',ϟστ',ϟζ'**και**ρκ'** αναφέρονται στο παρόν του κειμενικού αφηγητή με την υπόθεση και την απόδοσή τους,π.χ. *Και νάταν μόνο αναβολή [τώρα]=πάλι καλά [θάταν τώρα]* ή *Τον έχασ'εντελώς [τώρα]=σαν να μη υπήρχε [στο αφηγημ. παρόν] καν*.ΙΙ)οι υ.λ **ιη' μ' ξγ' ξε' ξη' ϟ' ρ' ρε'** αναπέμπουν στο παρελθόν του κειμενικού αφηγητή με την υπόθεση όσο και την απόδοσή τους·με τη διαφορά ότι ορισμένων η απόδοση εξακολουθεί να ισχύει και στο αφηγημ. παρόν:*καλύτερα να μη σας δίναμε[τότε],άλογά μου δυστυχισμένα=θάταν καλλίτερα [τότε,μέχρι τώρα που σας μιλώ]* ή *Χωρίς αυτήν [τότε]=δε θάβγαινες στον δρόμο [τότε,και συνεχίζεις να βρίσκεσαι]*.Ενδιαφέρουσα ιδιομορφία παρουσιάζει ο **ρ'**,*αν δεν τον έπειθε ο δεσπότης [τό-

---

(*)Περισσότερα για τους ημι-πραγματικούς κλπ υ.λ βλ.ON CONDITIONALS,σ.334 και 338.-Τη διάκριση σε φανταστικές και μη φανταστικές προτάσεις(JOURNAL, σ.323:εκφράζουν πράγματα αδύνατα ή πιθανά,αντιστοίχως) δεν τη βρήκα αξιοποιήσιμη για την εργασία μου —εκτός στον μ'.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τε]=θα τόκαμνε [τότε].Και θάταν [τώρα,κατά συνέπεια] ευτυχισμένος*.

Η μεγάλου ενδιαφέροντος διαίρεση των υ.λ αυτού του είδους σε εκείνους που έχουν συλλογιστική αποδεικτικήν αξία και σε εκείνους που αρθρώνουν κατουσίαν μιαν ευχή ανεκπλήρωτη με τηνυπόθεσή τους,εμπίπτει στην ρητορική και την αισθητική·θα τη δούμε στο Τρίτο Μέρος.

*

Το δυνατό στο παρελθόν (:ανεπαλήθευτο)

Ήδη έγραψα ότι αυτή η κατηγορία δεν απαντάται στον Τζάρτζανο,ισχύει όμως για τ'αρχαία ελληνικά (βλ. μ'και ργ')·για τα λατινικά (:*Si veniret,me videret*,όπου « the fulfilment or otherwise of the (past) condition was unknown or unimportant,a usage which,following tradition,we have labelled "past potential"...[Αλλά] the dinstinction between potential and unreal past conditionals is not always easy to grasp for native speakers of English at least.»(: Martin B. Harris,The historical development of si-clauses in Romance,p. 266κ.ε.).

Ο ργ' ταξινομείται στην κατηγορία του δυνατού στο παρελθόν:

*Κατήντησ' ένας τύπος που αν σ'έβλεπαν μαζύ του
συχνά,ήταν πιθανόν μεγάλως να εκτεθείς* (Β'57)

διότι ο Καβάφης άφησε,εσκεμμένα πιστεύω,μετέωρο το ερώτημα αν τελικά "σ'έβλεπαν μαζύ του συχνά" ή όχι (*).Συνεπώς μπορεί ο ργ' να υπαχθεί στους ανεπαλήθευτους υ.λ μαζί με τον πγ'(βλ. 2.2α).

*

Η απλή σκέψη

Εδώ «η υπόθεσις λαμβάνεται ως μια απλή σκέψις,κάτι δηλαδή που απλώς υποτίθεται,χωρίς διόλου να εξετάζεται,αν αυτό πρόκειται ή μπορεί να πραγματοποιηθή ή όχι»(Τζ. ό.π.,σ.64).Ο ίδιος επισημαίνει την ομοιότητα της εκφοράς ανάμεσα στο ΜΠ και στην ΑΣ·επιχειρεί να ξεχωρίσει τα δύο είδη γράφοντας ότι « οι υποθετικοί λόγοι [της ΑΣ] δεν αναφέρονται και στο παρελθόν,όπως εκείνοι [του ΜΠ],ούτε φανερώνουν κάτι το αδύνατο ή απραγματοποίητο»(ό.π.).

— Και ο ια' του Καβάφη στο CHE FECE....IL GRAN RIFIUTO (Α'104):

Αν ρωτιούνταν πάλι,όχι θα ξανάλεγε

είναι απλή σκέψη και όχι ΜΠ,διότι:Ι)δεν αναφέρεται στο παρελθόν αλλά στο παρόν-μέλλον του κειμενικού ήρωα και στο άχρονο παρόν του αφηγητή·ΙΙ)το συμφρ. περιβάλλον δεν υποδεικνύει αν η υπόθεση πραγματοποιήθηκε ή επρόκειτο να πραγματοποιηθεί ή όχι— ακριβώς επειδή έχομε εδώ μια σκέψη·εκείνο που ενδιαφέρει τον ποιητή είναι η απάντηση που θα (ξανά)δινε ο κειμενικός ήρωάς του,σε περίπτωση που θα του υπέβαλλαν την ίδια ερώτηση.

*

(*)Θα μπορούσε,από άποψη εκφοράς,να ταξινομηθεί και στην απλή σκέψη αυτός ο υ.λ (βλ. αμέσως παρακάτω)·κρίνω πως είναι ορθή η ταξινόμηση στο ΔΠ,διότι το "χωρίς διόλου να εξετάζεται" της Α.Σ δεν ισχύει στην περίπτωση·το επίρρημα *₁₂συχνά* δηλώνει ότι η υπόθεση *αν σ'έβλεπαν μαζύ του* είταν-ίσως-ήδη πραγματοποιημένη κατά ένα μέρος της.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το προσδοκώμενο

Το προσδοκώμενο ο Τζάρτζανος (ό.π.) το εντάσσει ως πρώτο από τα δύο μέλη του 4ου είδους των υ.λ.Στα αρχαία ελληνικά,το προσδοκώμενο ταξινομείται ως μία από τις τρεις περιπτώσεις των general conditionals(Greenberg 1986,σ.248 κε,όπου αποδέχεται την ταξινόμηση του Goodwin),ενώ ο Humbert (1957,σ.210) αναφέρει την υπόθεση που θεμελιώνεται "επί προσδοκίας".(:*εχθίων έση σιγώσ', εάν μη πάσι κηρύξης τάδε*≠*ει ταύτα λέξεις,εχθαρεί μεν εξ εμού*) και επισημαίνει τη μεγάλη δυσκολία της διάκρισης του προσδοκωμένου από το πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου'αναφέρει και το αναδρομικό προσδοκώμενο,με το οποίο εννοεί εκείνο που αλλιώς ονομάζεται επανάληψη στο παρελθόν(:*των εχθρών εί τινα λάβοιεν, απέκτεινον*).Τέλος ο Γιαγκόπουλος (1987,σ.87-88) ξεχωρίζει τους υ.λ του προσδοκωμένου,"που θα γίνει μόνο μια φορά",από την αόριστη επανάληψη η οποία 'εκφράζει μια πράξη επαναλαμβανόμενη ή μια γενική αλήθεια"(*).

Είναι πολλοί – βλ. Πίνακες – οι καβαφικοί υποθετικοί λόγοι που εμπίπτουν στην εκφορά του προσδοκωμένου όπως την έχει προδιαγράψει ο Τζάρτζανος(**), στην πιο τυπική εκδοχή:

'Οταν ανοίξει ένα παράθυρο θάναι παρηγορία (ιβ')

Οι βάρβαροι σαν έλθουν θα νομοθετήσουν (ιστ')

*Κι αν ο ηλίθιος κι αυτός δεν με προσλάβει,πηγαίνω παρευθύς στον Υρκανό (ριθ')

ή με προστακτική στην απόδοση:

Κι όταν θα φθάσεις στην ακμή σου...πρόσεξε (λ')

ή με ερωτηματική πρόταση(=μελλ. έκφραση) στην απόδοση:

Αν μ'εμποδίσουνε..τί φταίω εγώ (ριζ')

και με λανθάνουσα την υπόθεση:

Και τί ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις (κστ')

Τα περισσότερα εις κινδύνους θα τον φέρουν (ρθ')

και στο αφηγηματικό παρελθόν:

Κι αν εν τω μεταξύ απέθνησκεν ο γέρος,πήγαινε σ'άλλου φιλοσόφου ή σοφιστού(α')

και σε παράταξη (S1(και) S2) :

να μη διω ~~και~~ φρίξω (β')

και ο ενσωματωμένος αρχαιοελληνικός:

επάν έξω γενώμεθα,μηδείς ίδη (ριγ')

Για ορισμένους άλλους υ.λ αντιμετώπισα προβλήματα συντακτικής ερμηνείας που κρίνω σκόπιμο να τα παραθέσω,μαζί με τις λύσεις που πρόκρινα.-Ο ξβ'*όσοι [είναι] ποιηταί και γλύπται θα πενθήσουν* θα έπρεπε,εκ πρώτης όψεως,να ταξινομηθεί στο πραγματικό'αλλά η παραπομπή της σημασίας του υ.λ γίνεται στο

(*)Είναι κρίμα που το εξαιρετικό συντακτικό του Γιαγκόπουλου δεν περιλαμβάνει βιβλιογραφία και παραπομπές– θα κέρδιζε και τις τυπικά επιστημονικές ποσοστώσεις του.

(**):αν+υποτακτική αορίστου/πρκμένου=οριστική μέλλοντα/προστακτική/μελλοντική έκφραση(ό.π.,σ.65).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέλλον του κειμενικού αφηγητή,όπως υποδεικνύει ο παράπλευρος Σα'(:*όταν το μάθουνε και στ'άλλα μέρη,όταν επάνω στην Συρία διαδοθεί*)— συνεπώς δεν έχομε να κάνομε με τους ποιητές/γλύπτες του αφηγημ. παρόντος,αλλά του μέλλοντος.-Ο στ. μπορεί να ταξινομηθεί ως προς την υπόθεσή του,στο ΔΠ,εφόσον οι προτάσεις αυτές δηλώνουν,όταν εκφέρονται με οριστική ιστορ. χρόνου,κάτι που «αναφέρεται στο παρελθόν»(Τζάρτζ.,ό.π.,σ.74:ενδοτικές ή παραχωρητικές προτάσεις).Και μήτε «ενδοτικώς μια σκέψι του»(ό.π.) εκφράζει εδώ ο Καβάφης— αφού είναι προστακτική η απόδοση.Κι ούτε «παραχώρησις προς κάτι το πραγματικό»(*) γίνεται— κάτι τέτοιο θα αλλοίωνε τον αισθη/μα/τικό μετεωρισμό του ποιήματος.-Στηριγμένος στην προστακτική της απόδοσης,ταξινόμησα τον υ.λ στο προσδοκώμενο(**).

— Το ζήτημα της εισαγωγής πολλών από τους υ.λ του είδους με χρονικο-υποθετικό δείκτη το πραγματεύομαι σε χωριστή ενότητα που θ'ακολουθήσει·άλλα στοιχεία που αφορούν στην εκφορά αυτών των υ.λ και έχουν αξιοσημείωτη στατιστική συχνότητα (εγκλίσεις επιθυμίας ή οριστική μέλλοντα στην απόδοση) εμφανίζονται στους Πίνακες.

*

Η αόριστη επανάληψη

Η υπόθεση δηλώνει «κάτι το αορίστως επαναλαμβανόμενο σε οποιαδήποτε χρονική περίοδο (είτε στο παρελθόν δηλαδή,είτε στο παρόν,είτε στο μέλλον)» (Τζ.,ό.π.,σ.64.4).Θα πρέπει να συμπληρώσομε:ή κάτι γενικό,που ισχύει για οποιαδήποτε χρον. περίοδο— και για το άχρονο παρόν(***).

Στο καβαφικό πεζό ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ[37] είναι χαρακτηριστική η διαφοροποίηση ανάμεσα στο προσδοκώμενο και την αόριστη επανάληψη στο άχρονο παρόν·ολόκληρο το καβαφικό κείμενο αρθρώνεται στη δομή του χρονικο-υποθετικού λόγου:

Η αόριστη επανάληψη

υπόθεση	απόδοση
όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής·όταν ριγούν και τρέμουν οι αισθήσεις	*άφρων και ασεβής είναι όστις μένει μακράν,όστις δεν ορμά*
όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής	*όλοι οι νόμοι της ηθικής είναι μηδέν και δεν ειμπορούν να σταθούν ουδέ στιγμήν*

Το προσδοκώμενο

υπόθεση	απόδοση
*όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής	*μη αφίσης[...].Μη πιστεύεις[...].Το

(*)Ο Τζ. αναφέρει την περίπτωση όπου ο *κι αν* ισοδυναμεί με *μολονότι*,δηλ. έχομε αντίθεση και όχι παραχώρηση.
(**)Για τη σημασία της απόδοσης έχει γίνει λόγος στο 2.2α.
(***) «Many conditionals have a habitual or "timeless" meaning:the situations mentioned in the two clauses are seen as contingently linked whenever they occur or even if they never occur at all.»(M. Bowerman 1986,p.294).Πβ. και τους όρους **atemporal,omnitemporal** (A. ter Meulen,ό.π.,p.143).[38]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

	χρέος σου είναι να ενδίδης[...].Το χρέος σου είναι να καταταχθής[...]*
όταν φθάνει το Σύνταγμα της Ηδονής	*Μη κλείεσαι[...]και πλανάσαι[...].Μη λέγης[...].Μη κλείεσαι[...]'αλλά κράτει[...]δια ν'ακούσης*
όσοι σε λέγουν	*Μη απατηθής*
όταν πέσης εις τον δρόμον	*και τότε είναι (=θα είναι) η τύχη σου ζηλευτή*
όταν περάση η κηδεία σου	*θα ρίψουν[...],θα σε σηκώσουν[...] και θα σε θάψουν*

Οι δύο πρώτοι υ.λ παρουσιάζονται ως υποθετικές κρίσεις με αξιώσεις γενικότητας (:generics)'και εκφέρονται με τον ίδιο τρόπο (:όταν+υποτ. ενεστ.=οριστική ενεστώτα).Ο τρίτος και ο τέταρτος υ.λ εκφέρονται με την ίδια υποθετική πρόταση,αλλά οι αποδόσεις τους είναι εγκλίσεις επιθυμίας (που καθεμιά τους περιλαμβάνει αποφατικές πρώτα και στη συνέχεια καταφατικές προτάσεις'όσον αφορά στην απόδοση του τρίτου υ.λ,με κριτήριο το συμφρ. περιβάλλον το βάρος μετατοπίζεται από *το χρέος σου είναι* στα *να ενδίδης,να καταταχθής*)'συνεπώς πρέπει να ταξινομηθούν στο προσδοκώμενο — παρόλο που η υπόθεσή τους ηχεί γενικευτικά και γενικόλογα'ακριβέστερα,έχομε εδώ περιπτώσεις όπου κάτι γενικό,κάτι που αξιώνει να ισχύει σαν κανόνας,εκφέρεται με την αμεσότητα της — απαγορευτικής — προστακτικής,που κυριαρχεί στις αποδόσεις(*).

Από τους τρεις τελευταίους στη σειρά και δευτερεύοντες ως προς την άρθρωση του καβαφικού κειμένου υποθ. λόγους,ο πρώτος εκφέρεται στον τύπο του προσδοκωμένου και πάλι με απαγορ. προστακτική στην απόδοση,ενώ οι δύο τελευταίοι σε ενεστώτα με σημασία μέλλοντα ο πρώτος (ΤΖ.1946,πργρ.172.5:"ο λόγος παίρνει κάποιον τόνο πιο αξιωματικό και πιο δυνατό") και σε μέλλοντες ο τελευταίος.

Σταματώ τις παρατηρήσεις μου γιατι το καβαφικό αυτό κείμενο δεν ανήκει στο σώμα των 153+1 ποιημάτων'αφού προσθέσω ότι οι από κάθε άποψη πρώιμοι(**) υποθετικοί λόγοι του σίγουρα αποτελούν τους προδρόμους δόκιμων υ.λ όπως:

Αν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς,την επικράτησί σου κύταζε (λδ')
Και άν δεν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς,μη επαναπαύεσαι (λστ')
όταν ξυπνά του σώματος η μνήμη,κ'επιθυμία παληά ξαναπερνά στο αίμα' όταν τα χείλη και το δέρμα ενθυμούνται,κ'αισθάνονται τα χέρια[...]= Επέστρεφε[...] (νθ')

— Για να γυρίσω στην αόριστη επανάληψη:διακρίνεται η αόριστη επανάληψη στο παρόν-μέλλον ή άχρονο παρόν:

οσάκις είναι πλούσιοι=γενναίοι όντες (στ')

(*)Ο Σαββίδης «Μένοντας στα όρια του αμέσως εφικτού» επισημαίνει ωστόσο «την βασικά δυαδική ή τριαδική επανάληψη είτε ανταπόκριση λέξεων,φράσεων,ή και ολόκληρων προτάσεων στο εσωτερικό της συντακτικής δομής» του κειμένου (Μικρά Καβαφικά,Α',σ.280).

(**)Ο Σαββίδης το χρονολογεί «ανάμεσα 1894 και 1897»(ό.π.,σ.278).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είτε

κι όταν είναι πτωχοί=πάλ'εις μικρόν γενναίοι όντες,πάλι συντρέχοντες
(ζ')

όπου ο *όταν* ευκρινώς εμφανίζεται ως ταυτόσημος με τον προηγούμενό του *οσάκις*— λίγο υποθετικότερος ίσως:σχετικά ζητήματα θα εξετασθούν στην ενότητα για τους χρονικο-υποθετικούς κ.ά. λόγους,που ακολουθεί.-Και η αόριστη επανάληψη στο παρελθόν:

αν ήταν τίποτε να επιθυμεί πολύ, [...]ή σε βιτρίνα αν είχε δει και λαχταρούσε[...]=το σώμα του για ένα τάλληρο ή δυό πουλούσε(ρι')

ή με τον *όταν* πάλι:στο παρελθόν:

όταν ετύχαινε η παρέα μας να συναντήσει άλλη παρέα=[...]ρίχνονταν πρόθυμα σε νύχτιες ρήξεις στες οδούς (ρια')

ή με τον *σαν*:

σαν ένοιωθε[...]—σαν ένοιωθε[...]=υπέφερε,πικραίνονταν[...](π')

ή με τον πρωτεϊκό *που(:όποτε)*:στο παρόν-μέλλον:

όποτε την αισθητική αναζήτησιν αφίνω,όποτε εγκαταλείπω τον ωραίο και σκληρόν ελληνισμό=οι τιμιότερές μου μέρες είν'εκείνες (οθ')

Συνοψίζοντας, από τα παραδείγματα και τις παρατηρήσεις εμφαίνεται ότι:I)η πλειοψηφία των υ.λ της αόριστης επανάληψης είναι σύνθετοι· II)η πλειοψηφία τους αναφέρεται στο παρόν-μέλλον/άχρονο παρόν του αφηγητή και ελάχιστοι στο παρελθόν· III)είναι όλοι επαναληπτικοί βεβαίως,όχι όμως όλοι γενικοί(*).

Οι ενδοτικοί υποθετικοί λόγοι

Από τις ενδοτικές ή παραχωρητικές προτάσεις ο Τζάρτζανος θεωρεί "κατ' ουσίαν υποθετικές" εκείνες που εισάγονται με τους δείκτες *κ(α)ι αν,και να* —για να περιοριστούμε στους δείκτες που αφορούν στον Καβάφη—'με τέτοιες προτάσεις η εναντίωση/παραχώρηση γίνεται προς κάτι το μη πραγματικό,αδύνατο ή απίθανο ή απλώς ενδεχόμενο (1963,παρ.253.2).Ο ίδιος καταχωρίζει στις αναφορικές τις αναφορικές-ενδοτικές/παραχωρητικές προτάσεις(ό.π.,παρ.266.2ε).

'Οπως το συνηθίζει, ο Τζάρτζανος περιγράφει μόνον την πρόταση της υπόθεσης και δεν κάμνει άμεσο λόγο για την απόδοση.Η τελευταία δηλώνει σε όλους τους ενδοτικούς λόγους του Καβάφη— όπως και γενικότερα άλλωστε— κάτι το πραγματικό ή μιαν επιθυμία που αξιώνει να γίνει πραγματικότητα:

Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν σε γέλασε (μα')

Κι αν με θέλει ο Ερμοτέλης τώρα πάλι δεν θάναι διόλου το ίδιο(ρη')

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,τούτο προσπάθησε τουλάχιστον (μβ')

(*)Εδώ θα πρέπει να γίνουν ορισμένες εύθραυστες διακρίσεις:ο υ.λ στ'είναι γενικός,διότι οι *Θερμοπύλες* δεν αποτελούν προσδιορισμό τόπου/χρόνου,εφόσον στο ποίημα ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ λειτουργούν αλληγορικά και πάντως χωρίς αξιώσεις κυριολεξίας.Αλλά δεν είναι γενικός ο μθ' του ΗΡΩΔΗΣ ΑΤΤΙΚΟΣ,διότι ο προσδιορισμός τόπου/χρόνου λειτουργεί κυριολεκτικά μέσα στό ποίημα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όσο κι αν είναι λίγα αυτά που σταματιούνται=προσπάθησε να τα φυλάξεις
(ογ΄)

Στους δύο πρώτους υ.λ η απόδοση δηλώνει το προσδοκώμενο΄στους δύο επόμενους την επιθυμία για το πραγματικό.Από την άλλη,οι υποθέσεις των τεσσάρων ενδοτικών λόγων (και όλων όσοι ανήκουν στην κατηγορία αυτήν) εκφράζουν, όχι το μη πραγματικό,αλλά το πιθανό:

κι αν είσαι στο σκαλί το πρώτο(γ΄)

ή το ενδεχόμενο:

όσο κι αν είναι λίγα αυτά που σταματιούνται(ογ΄)

ή το δυνατό στο παρελθόν:

Κι αν ασχήμισαν τα γκρίζα μάτια(οστ΄)

Και κανενός ενδοτικού λόγου η απόδοση δεν εκφράζει το μη πραγματικό ΄ ώστε θα είχαμε την τυπική εκφορά των semifactuals:*Even if you drink (only) a little,your boss will fire you*,όπου η απόδοση παρουσιάζεται ως πραγματική κάτω από τις οποιεσδήποτε συνθήκες της υπόθεσης,εάν οι καβαφικές υποθέσεις παρουσιάζονταν ως ελάχιστα πιθανές(*).Θέλω να πω ότι οι καβαφικοί ενδοτικοί λόγοι εμπίπτουν στις προδιαγραφές,εισάγονται με «an expression [:κι αν,όσο κι αν] that marks an extreme point on a scale,thereby licensing the inference that the conditional relation ship holds for all other values of the same scale and thus for a series of antecedents»(E.König1986,p.236-37)** αλλά δεν συνθέτουν ισχυρή εναντίωση,δηλ. εναντίωση προς κάτι το απίθανο ή το ελάχιστα πιθανό(:an extreme(unlikely)value΄ όπ.,σ.231).Αντιθέτως,οι υποθέσεις τους έχουν πιθανότητες να αληθεύουν η να επαληθευθούν(:*κι αν πτωχική την βρεις* μα΄;*κι αν με θέλει ο Ερμοτέλης τώρα πάλι*ρη΄,*όπου το μάτι μου γυρίσω/όπου κι αν δω*κ΄).

Πρέπει να σημειωθεί ότι όλοι οι δείκτες *κι αν* δεν είναι ενδοτικοί.Στον οη΄ ο δείκτης ισοδυναμεί με *το ότι*:

Κι αν δεν θυμούμαι πού,ένα ξέχασμά μου δεν σημαίνει(=προεξ. παράθεση)

στον λα΄ δεν έχομε παραχώρηση,αλλά απλή υπόθεση:

Κι αν εν τω μεταξύ απέθνησκεν ο γέρος,πήγαινε σ'άλλου φιλοσόφου ή σοφιστού

διότι η σημασία της δεν είναι *ακόμη κι αν πέθαινε ο γέρος*,αλλά *αν πέθαινε,παρόλα αυτά θάβρισκε κάποιον άλλον για να πάει* — υπόκειται αντίθεση και όχι παραχώρηση.Αντίθεση,επίσης,υπόκειται και στον λβ΄:*αν(=μολονότι) ίσως έπταισαν) ο Δίαιος και ο Κριτόλαος,σεις είστε άμωμοι*,καθώς και στον μη΄ *Τί αν ο Αντίοχος κατεστράφηκε*,όπου δεν μένει πολύς χώρος για την υποθετικότητα.Πρόβλημα παρουσιάζεται στον οα΄ με τη λανθάνουσα υπόθεση:

Είτε την έκαμε,είτε δεν την έκαμε,δεν την φόρεσε πολύ΄

τέτοιες περιπτώσεις ο König τις θεωρεί άλλοτε ενδοτικές και άλλοτε απλώς υποθετικές και πάντως τις εντάσσει στον τύπο *If p,then q and if -p,then q= Whether p or -p,q*(ό.π.,σ.232),ενώ ο Τζάρτζανος τις περιγράφει ως υποθετικές

(*)Περισσότερα στον E. König :Conditionals,concessive conditionals and concessives.Areas of contrast.Overlap and neutralization.1986,pp.229-246).
(**)Και περιέχουν free-choice quantifiers (:όσο,όπου (ό.π.,σ.236-37).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προτάσεις που εκφέρουν διαζευκτικά την υπόθεσή τους για να δηλώσουν αδιαφορία (1963,σ.67,πργρ.248) ή παραχώρηση.Προτίμησα την αδιαφορία (βλ. συντακτική παρουσίαση του οα').

Οι χρονικοί υποθετικοί λόγοι

Η στενή σχέση ανάμεσα στις χρονικές και στις υποθετικές προτάσεις έχει μελετηθεί όσον αφορά στη λατινική και τις λατινογενείς γλώσσες.Η ίδια στενή σχέση,που καταλήγει να γίνεται συχνά σχέση εναλλαξιμότητας ανάμεσα στο *αν* και στο *όταν/όποτε*,έχει μελετηθεί και στη γλώσσα των παιδιών της προσχολικής ηλικίας .Βεβαίως δεν είναι υποθετικές όλες οι χρονικές προτάσεις, αλλά ωστόσο << temporal notions provide one of the major lexical sources for conditional connectives>> (König 1986,p.230).Στη μελέτη της Ν. Akatsouka (1986) εξάλλου,γίνεται χρήση παραδειγμάτων από την αγγλική,τη γερμανική και την ιαπωνική γλώσσα για να συμπερανθεί,μεταξύ άλλων,ότι η εξομοίωση (:neutralization)του *αν* με τον *όταν* είναι εφικτή όποτε η δευτερεύουσα πρόταση αναφέρεται στο μέλλον,πράγμα που σημαίνει ότι δεν έχει γίνει ακόμη πραγματικότητα(ό.π.,σ.346).Αλλά και η **εναλλαξιμότητα** του *αν* με τον *όποτε* στους υποθετικούς λόγους της(αγγλικής) που αναφέρονται στο παρόν έχει επίσης διαπιστωθεί(Heinämäki 1978).Και στα αρχαία ελληνικά παρατηρούνται σχετικά φαινόμενα όπως η εξομοίωση του *οπότε* με τον δείκτη *είποτε=αν κάποτε* (Humbert1957,πργρ.348σημ.:<< Είναι δ' όμως πάντοτε δυνατόν καθαρώς χρονικά περιστατικά να εκληφθούν ως καθαραί υποθέσεις[...]:*φρονήσεως δει πολλής προς τους πολύ πλείους και τόλμης,**οπότε** καιρός προσπέσοι*=δια την υποτιθεμένην περίπτωσιν όπου θα παρουσιάζετο ευκαιρία>> .Βλ. και Γιαννόπουλος 1987,Χρονικές Υποθετικές ή Αοριστολογικές,πργρ.211κ.ε.).

Για να εξετάσω τους χρονικούς υποθετικούς λόγους του Καβάφη,ξεκινώ με τις ακόλουθες προκείμενες:

I) Ισχύει η εναλλαξιμότητα του *αν* με τον *όταν/όποτε/οσάκις/σαν*

II)Η εναλλαξιμότητα αυτή δεν υφίσταται στο είδος του μη πραγματικού(:Reilly 1986,p.314)

III)Η χρήση του *όταν* στη θέση του υποθετικού *αν* διασυνδέει με χρονικότητα την υπόθεση και την απόδοση (Λ. Ter Meulen 1986,p.134)

IV)Είναι αποδειγμένο ότι οι υποθετικοί λόγοι που στη θέση του υποκειμένου (της υπ.πρ και της απόδοσης) έχουν αοριστολογική ονοματική φράση,μπορούν να ισοδυναμούν με χρονικούς υποθετικούς λόγους,όπου ο χρονικός δείκτης απλώς προσθέτει τη χρονική σχέση ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση(ό.π.) (*)

V) Ο *αν* δε μπορεί να χρησιμοποιηθεί όποτε ο υποθ. λόγος δείχνει βαθμιαία αλλαγή/εξέλιξη (ό.π.,p.143)

VI) Ο *όταν μπορεί να έχει και χρήση **αχρονική** ή **παντοχρονική**(ό.π.) (**)

VII)Ο *όταν* εκφράζει τη βεβαιότητα του αφηγητή,σε αντιδιαστολή με τον *αν* που δηλώνει την αβεβαιότητα/υπόθεση του αφηγητή για την πραγματοποίηση των όσων λέγονται στον υποθ. λόγο(Reilly 1986,p.312)

VIII)'Οταν η υπόθεση ενός υ.λ έχει ήδη πραγματοποιηθεί περισσότερες από μία φορές και προβάλλεται ότι θα ισχύσει και σε κάθε ανάλογη περίπτωση,τότε ο χ/υπ.λόγος κωδικοποιείται έτσι:*όποτε χ,τότε ψ=αν χ,τότε πάντοτε ψ* (Harris 1986,p.279)

(*)<<...conditionals with indefinite NPs in subject position may be paraphrased with temporal adverbs,which only add the requirement of temporal relations to the situations described by the antecedents and consequents>> (Ter Meulen 1986:134).-(**)<<...*when*...is not so much **atemporal** as **omnitemporal**>> στην πρόταση: <<Donkeys become/are stubborn, if/**when** they get older>> (ό.π.:143).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

IX) Η υποθετικότητα του *όταν* είναι έκδηλη στις περιπτώσεις που ο χρονικός υ.λ εκφέρεται, στην υπόθεση και (έστω μόνον) στην απόδοσή του, σε χρόνο μέλλοντα· σε τέτοια εκφορά, ο *όταν* δηλώνει τη βεβαιότητα του αφηγητή/ομιλητή, ενώ ο *αν* την αβεβαιότητα (M. Bowerman 1986, p.300). (*)

Παραθέτω, αριθμώντας τες με τον ίδιο λατινικό αριθμό, περιπτώσεις χρονικών υ.λ του Καβάφη για τους οποίους ισχύουν οι οχτώ προκείμενες:

I′) *αν [=όταν/όποτε] ήταν τίποτε να επιθυμεί πολύ=πουλούσε το σώμα του(ρι′)

II′) *αν [≠όταν] δεν τον έπειθε=θα τόκαμνε* (ρ′)

III′) *όταν είναι πτωχοί=πάλ᾽εις μικρόν γενναίοι* (ζ′)

IV′) *όταν [=αν] ανοίξει ένα παράθυρο=θάναι παρηγορία* (ιβ′)

V′) *όποτε/όταν [≠ αν] κομμάτι κατορθώνουμε·κομμάτι παίρνουμ᾽ επάνω μας=πάντα κάτι βγαίνει και μας σταματά* (μγ′)

VI′) *όποτε η Δήμητρα κ᾽η Θέτις αρχινούν έργα καλά=πάντοτε ορμά η Μετάνειρα* (δ′)

VII′) *όταν θα θέλουν οι ΄Ελληνες να καυχηθούν=θα λένε* (ϟγ′)

VIII′) *Αλλ᾽όταν έλθ᾽η νύχτα=ξαναπιαίνει*(=αν νυχτώσει, πάντα πηγαίνει) (ξ′)

IX′) *Κι όταν θα φθάσεις στην ακμή σου=τότε κυρίως πρόσεξε (λ′)

Ευνόητο είναι ότι οι περισσότερες από τις προκείμενες δεν αλληλοαποκλείονται —μπορεί λόγου χάρη το πρόγμα(VI′) να ισχύσει και για την(VII). Αλλά μεγαλύτερη σημασία από τις πιο πάνω διακρίσεις έχει η διαπίστωση ότι στους περισσότερους από τους υ.λ I′-IX′ εμφανίζεται αοριστολογικός(:τίποτε, ένα, κομμάτι) ή χρονικός δείκτης (:πάντα, πάντοτε, τότε κυρίως), ο οποίος προσδιορίζει ακριβέστερα είτε δίνει περισσότερη έμφαση στον εισαγωγικό δείκτη (βλ. υπγρ. στον IX′). Τέλος στο (I′) είναι αξιοσημείωτη η χρήση του συντάγματος *αν ήταν να* στη θέση του *όταν/όποτε*.

Ο *όταν* και ο *σαν* έχουν τη μερίδα του λέοντος στην εισαγωγή των χρονικών υ.λ του Καβάφη(βλ.Πίν.)— και αναφέρομαι στους ρητούς υ.λ. Θα μπορούσε νομίζω να υποστηριχθεί πως ο Καβάφης δε χρησιμοποιεί αδιάκριτα τους δύο αυτούς δείκτες, αλλά με κριτήριο: το χρόνο του ρήματος της υποθετικής πρότασης· ή τη χρονική σχέση ανάμεσα στην υπ.πρ και στην απόδοση· ή τις μετρικές/ηχητικές αναγκαιότητες.

΄Οσον αφορά στο πρώτο κριτήριο, παρατηρείται η συχνότερη χρήση του όταν+ ενεστώτα και η ελάχιστη με τον αόριστο, ενώ το αντίστροφο συμβαίνει με τον *σαν*:

όταν είναι πτωχοί(ζ′και η′,να′,νγ′,νθ′,μθ′,ξζ′,οβ′,οδ′,πδ′)

αλλ᾽ όταν έλθ᾽ η νύχτα(ξ′ και ιβ′,ξα′,με′)

οι βάρβαροι σαν έλθουν(ιστ′ και λγ′,λζ′-λη′-λθ′,νε′,νστ′,νζ′,μζ′,πε′)

σαν ξημερώνει επάνω σου πρωινό(νη′)

Στη χρήση του παρατατικού έχομε δύο φορές εισαγωγή με τον *όταν*(ξστ′,ρια′) και δύο με τον *σαν*(π′,ρζ′).-Στη θέση του *σαν*+παρατ. δε θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο *όταν* για λόγους μετρικούς:

/σαν ένοιωθε στες ομιλίες των φίλων του/

/σαν ένοιωθε που όμως πάντα υπήρχε μια κρυφή/ (π′)

και

/τα μάτια του κλαμένα. Σαν νόμιζε που λίγο/ (ρζ′)

Μετρική δέσμευση ισχύει και στη χρήση του *όταν+παρατ.*:

/Οταν κανένας των περνούσεν απ᾽της Σελευκείας(ξστ′)

(*)<<uncertain future antecedents are introduced with *if* and certain ones with *when*(compare *If John comes we ΄ll go out* and *When John comes we ΄ll go out*>>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και

/όταν ετύχαινε η παρέα μας/ (ρια'). (*)

Σχετικά με το δεύτερο κριτήριο(:τη χρονική σχέση υπ.πρ-απόδ.),είναι σχετικό με το πρώτο::ο μονοσύλλαβος *σαν* εισάγει τον αόριστο της υποθετικής πρότασης για να συστείλει τη χρονική διάρκεια της υπόθεσης— κι αυτό αποβαίνει υπέρ της χρονικής διάρκειας της απόδοσης·και μες από τη χρονική συστολή μπορεί να εκφρασθεί ο συχνά συμπτωματικός χαρακτήρας του νοήματος της υπόθεσης,σε αντιδιαστολή — και αντίθεση με τη σημασία που δίνουν οι γλωσσολόγοι— με τη μεγαλύτερη χρονική διάρκεια/αχρονικότητα/παντοχρονικότητα της απόδοσης.-Με τον *όταν*+ενεστώτα εκφέρεται ισόποση ή πάντως μεγάλη χρονική διάρκεια του νοήματος της υπόθεσης·αυτό το νόημα λειτουργεί σε επίπεδα ίσης αξίας με το αντίστοιχο της απόδοσης·η υπόθεση δεν αποτελεί εδώ την ευκαιρία για να εκφρασθεί η αλήθεια της απόδοσης,αλλά συμβάλλει ισοδύναμα στη σύνολη σημασία του υποθετικού λόγου.Παραδείγματα:

σαν μπει αγοραστής κανείς=βγάζει απ'τες θήκες άλλα και πουλεί(νζ')

σαν μπει στο σπίτι του=μελετά(νστ')

σαν μπουν κι αυτά μαζύ=σπουδαία πια θα ζει(μζ')

Εκεί σαν μπω,μες σ'εκκλησία των Γραικών=ο νους μου πιαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας(νε')

Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη=να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος (λζ')

σαν έλθουν οι βάρβαροι=θα νομοθετήσουν(ιστ')

σαν έλθουν οι σκιές της Αγάπης=Το φως του [κεριού] το αμυδρό αρμόζει πιο καλά (πε')

Σαν έξαφνα,ώρα μεσάνυχτ',ακουσθεί αόρατος θίασος να περνά=μη θρηνήσεις (λγ')

Αφήνοντας το ότι στους παραπάνω υ.λ συνισχύουν και τα τρία κριτήρια,παρατηρώ ότι ιδίως οι τέσσερεις πρώτοι υ.λ,με την υποτακτική αορίστου του *μπαίνω* όλοι(**),εκφράζουν εμφανώς τη μικρή χρονική διάρκεια (είτε για μία είτε για περισσότερες φορές πρόκειται) ισχύος του νοήματος της υπόθεσης·και στις ίδιες υποθέσεις αντιδιαστέλλεται η χρονικά εκτενέστερη σημασιακή αξία της απόδοσης (:ακόμη και στο προσδοκώμενο του μζ' ο συνεχιστικός — και όχι επαναληπτικός— μέλλοντας της απόδοσης είναι διαρκέστερος από τον στιγμιαίο αόριστο της υπόθεσης)·και στον τέταρτο υ.λ (:λζ') είναι έκδηλο ότι η υπόθεση αποτελεί μια ευκαιρία για να εγκωμιασθεί ο *ένδοξός μας βυζαντινισμός*— χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υποβαθμίζεται ο ρόλος της υπόθεσης ως συνιστώσας στην «αντικειμενική συστοιχία» του ποιήματος(***).

Και τώρα ο *όταν*+ενεστώτας·παραδείγματα:

Κι όταν είναι πτωχοί=πάλ'εις μικρόν γενναίοι(ζ')

(*)Ο όταν εισάγει και μέλλοντα·δεν εισάγει όμως ο *σαν* ώστε σύγκριση δε μπορεί να γίνει.

(**)Πρβλ.:«Η ταυτότης του παρατατικού και του αορίστου στο "έχω" (και τα δύο "είχα") είναι ουσιώδες μειονέκτημα»(Πεζά 1963,σ.222σημ.)·και την καβαφική παρατήρηση για τη διαφορά *να χάνω≠να χάσω*(όπ.,σ.223).

(***)Η υποθ. πρόταση δίνει το αντικειμενικό πλαίσιο— ακριβέστερα,το αισθησιακό πλαίσιο (:$_5$ευωδίες·$_6$φωνές και συμφωνίες,$_8$σοβαρός ρυθμός·$_9$παρουσίες,κίνηση, άμφια,στολισμός,λαμπρότητα.Λ'48), όπου επέρχεται ο συγκινησιακός συνειρμός της απόδοσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όταν προβλέπουν=περισσότερη τιμή τους πρέπει (η΄)
όταν που περνούμε στα βιβλία=ο τάφος του θα βλέπεται και θα τιμάται (να΄)
όταν θέλω=θα ξαναβρίσκω το πνεύμα μου (νγ΄)
όταν μαζεύονται=σιωπούν.Αφίνουν άγγιχτα και συλλογίζονται (μθ΄)
όταν ξυπνά του σώματος η μνήμη κι όταν επιθυμία παληά ξαναπερνά στο αίμα κι όταν αισθάνονται τα χέρια κι όταν τα χείλη και το δέρμα ενθυμούνται=επέστρεφε και παίρνε με (νθ΄)
ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ [τίτλος] (οβ΄)
όταν διεγείρονται του ερωτισμού σου τα οράματα=προσπάθησε να τα κρατήσεις (οδ΄)
όταν κλείεσαι στο σπίτι σου=τον έχεις τον Λάνη (ξζ΄)
όταν δοκιμάζεσαι ή όταν η ώρα σου πια γέρνει=θυμήσου (πδ΄)

Και εδώ ισχύουν τα ηχητικά/μετρικά κριτήρια˙στον να΄προστίθεται μάλιστα και ο πλεοναστικός *που*,ώστε να γίνει ο στίχος 13σύλλαβος όπως ο ομοιοκατάληκτος του *$_6$γραφές,εις τεύχη ελληνισμών πολλή ερμηνεία*,αλλά και να προσδοθεί μεγαλύτερη χρονική διάρκεια και συνεπώς περισσότερη αξία στην ενέργεια της υπόθεσης(:*όταν που περνούμε*).Βεβαίως τα ηχητικά/μετρικά κριτήρια διασταυρώνονται με τα σημασιολογικά.Στο ΛΑΝΗ ΤΑΦΟΣ,επιλέγεται ο *όταν* για δύο τουλάχιστον λόγους:για να μη πέσει ο τόνος στην άτονη κτητ. αντωνυμία *σου* (:*$_4$στο σπίτι σου όταν κλείεσαι την έχεις την εικόνα*:ιαμβικός 15σύλλαβος με την κύρια τομή ανάμεσα στην υποθετική και στην κύρια πρόταση της απόδοσης)˙ο δεύτερος λόγος είναι ότι η επαναληπτικότητα του υ.λ παρουσιάζεται εναργέστερα με τον *όταν* παρά με τον *σαν*.

Όσον αφορά στη χρονική σχέση της υπ.πρ με την πρόταση της απόδοσης,η πρώτη διεκδικεί μεγάλο μερίδιο από τη συνολική έκταση του υ.λ.Τη μικρότερη χρονική διάρκεια η υπόθεση την έχει στους **η΄,νγ΄,μθ΄**.Αντιθέτως,η χρονική διάρκεια της υπόθεσης φαίνεται να είναι μεγαλύτερη από της απόδοσης στους **ζ΄,νθ΄,ξζ΄,πδ΄**(στον **ξζ΄** λόγου χάρη:ο ήρωας είναι ασφαλώς κλεισμένος στο σπίτι του άλφα χρόνο και οι στιγμές που έχει τον Λάνη αποτελούν κλάσμα του άλφα˙ή στον **πδ΄**η δοκιμασία ασφαλώς προηγείται και εξακολουθεί πρίν και μετά το *θυμήσου*).Στον οβ΄ όλη η χρονική έκταση του υ.λ διατίθεται για την υπόθεση.Στον **να΄** ο χρόνος μοιράζεται ίσα στην υπόθεση και στην απόδοση. Για τον **οδ΄** θα έστεκε ότι η υπόθεση κατέχει το πλείστο της διάρκειας του υ.λ και ότι ή απόδοση παρουσιάζεται ως χρονική παρεμβολή˙ακριβέστερα,ως προσπάθεια ακινητοποίησης του χρονικά ρέοντος διεγερμένου ερωτισμού.

Στο τρίτο κριτήριο:όλες οι υποθέσεις που εισάγονται με δείκτη τον *όταν* δεν παρουσιάζουν την ευκαιριακότητα/συμπτωματικό χαρακτήρα που είδαμε ότι έχουν οι εισαγόμενες με τον *σαν*˙μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο *όταν* ισοδυναμεί,αντίθετα,με το *εάν και μόνον εάν* της τυπικής και γλωσσολογικής λογικής (βλ.):

***εάν και μόνον εάν** προβλέπουν,**τότε** περισσότερη τιμή τους πρέπει*

***εάν και μόνον εάν** θέλω,**τότε** θα ξαναβρίσκω το πνεύμα μου*

— οι υ.λ**να΄,πδ΄** δεν εμπίπτουν στο άψογο λογικά *εάν και μόνον εάν*,γιαυτό θα μπορούσε να τους δοθεί,ενμέρει,το γνώρισμα της ευκαιριακότητας(στον πδ΄ λόγου χάρη:η δοκιμασία ή η ώρα που γέρνει δεν είναι οι μόνες προϋποθέσεις ή συνθήκες μέσα στις οποίες οφείλει ο ποιητής να θυμηθεί— δηλ. να λάβει

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

υπόψη,να κρατήσει απτόητο το ηθικό του— από το έργο του).

Πρέπει να σημειωθεί ότι και στις περιπτώσεις που εισάγει την υποτακτική αορίστου (:ιβ',με',ξ',ξα') ο δείκτης *όταν* εξακολουθεί να διατηρεί τον μη ευκαιριακό/ουσιαστικό χαρακτήρα του,ακόμη κι αν δεν ερμηνευθεί ως *εάν και μόνον εάν*:

Αλλ'όταν η μεγάλη κρίσις έλθει=η τόλμη κ'η απόφασί μας χάνονται(με')
όταν ανοίξει ένα παράθυρο=θάναι παρηγορία (ιβ')
Αλλ'όταν έλθ'η νύχτα=στην ίδια μοιραία χαρά ξαναπιαίνει (*) (ξ')
Κι όταν το μάθουνε,κι όταν διαδοθεί=πολλοί θα λυπηθούν (ξα')

— παρόλο που το *εάν και μόνον εάν* θα μπορούσε,νομίζω,να ισχύει για τον πρώτο τουλάχιστο (αν όχι και για τους δύο επόμενους) από τους τέσσερεις υ.λ.

Για την περίπτωση όπου ο *σαν* εισάγει ενεστώτα,είναι σίγουρο ότι τουλάχιστον μετρικοί (σε συνδυασμό και με τη χρονική χροιά τουστιγμιαίου,που δίνει ο μονοσύλλαβος αυτός δείκτης) είναι οι λόγοι που ο Καβάφης τον προτίμησε από τον *όταν*:

Σαν ξη/μερώ/νει επά/νω σου/πρωί αυ/γουστιά/τικο (νη')
υ ́ υ ́ υ ́ υ ́ υ ́ υ ́ υ υ

Κλείνοντας την αντιπαραβολή των δεικτών *όταν,σαν* στις περιπτώσεις όπου εισάγουν ίδιους χρόνους της υποθ. πρότασης (:τις περιπτώσεις της ρητής εκφοράς και όχι της λανθάνουσας ή εννοούμενης από το περικείμενο),στέκομαι σε ορισμένες αξιοσημείωτες άλλες χρήσεις των δύο συνδέσμων,που απαντούν έξω από τα 153+1 ποιήματα του Καβάφη:

— *Ακόμη και εύπορος σαν εί|ναι|=πρέπει να σηκώνει*
— *κι ακόμη και σαν εί|ναι| dign|ified|=δίδ|ουν| θάρρος στα παιδάρια— σαν τον Παρ|...|σαν τον έλεγαν αχρειότητες* (Κύκλος Καβάφη1983,σσ.92-93)
—*άλλοτε,σαν η υγεία του τον επιτρέπει να πάη=ξέρει*(ό.π.,σ.93)
—*Κι όταν το βράδυ έλθη,αν βγης έξω και βρης=μη προχώρει*(Ανέκδοτα,σ.15)
— *Όταν ημείς,υπέργηροι θα κείμεθα και θα μπήκαμε* (όπ.,σ.127)
— *Όταν θα στάθηκες* (ό.π.,σ.157)
— *μόλις κανείς έχει τα περιώνυμα Εκβάτανα=ευθύς αθροίζει στόλο* (ό.π.,121)

Στις δύο πρώτες υποθετικές προτάσεις είναι σαφής η υποθετικότητα του δείκτη *σαν* και επειδή είναι ενδοτικός,μπορούμε να πούμε πως ελαχιστοποιείται η χρονικότητά του.Ιδίως στο δεύτερο παράδειγμα έχομε τρεις χρήσεις του *σαν* :την ενδοτική,την παραβολική και τη χρονική.Στο τρίτο παράδειγμα ο *σαν*ζυγίζει την υποθετικότητα και τη χρονικότητά του.-Στο τέταρτο,μόνον το προσδοκώμενο είναι εκείνο που δίνει χαμηλή υποθετικότητα στον *όταν*, που εδώ λειτουργεί μάλλον ως χρονικό προηγούμενο,ως χρονική προϋπόθεση για τον υποθετικό *αν* που ακολουθεί(πρβλ. με προηγ. σχόλιο στον ξ').Στο πέμπτο,παρατηρείται ακόμη μια χρήση του *όταν*+οριστ. μέλλοντα,που εδώ παρατάσσεται με το ιδιωματικό *θα μπήκαμε*(=θα έχομε μπει).Στο έκτο παράδειγμα,γίνεται και πά-

(*)θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το βράδυ θα έρθει οπωσδήποτε και συνεπώς δε μένει χώρος για υποθετικότητα του χρονικού *όταν*.Η διάκριση είναι λεπτή: το ζήτημα δεν είναι πότε,ποια περίοδο ή ώρα της ημέρας ή της νύχτας,ξαναπηγαίνει ο ήρωας στην *ίδια μοιραία χαρά*,αλλά ότι η νύχτα *$_2$με τες δικές της συμβουλές,$_3$με τους συμβιβασμούς της,και με τες υποχρεώσεις της* αποτελεί την αναγκαία και ικανή συνθήκη για να ενδώσει ο ήρωας του ΟΜΝΥΕΙ(Α'58).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λι φανερό ότι ο Καβάφης δεν έχει ενδοιασμούς για τη χρήση του *όταν*+θα+ρήμα.-Το έβδομο και τελευταίο παράδειγμα δείχνει την υποθετικότητα στον καταρχήν χρονικό (ΤΖ.1963,σ.173.ΟΑ΄) σύνδεσμο *μόλις*(=εφόσον κι αμέσως μόλις αποκτήσει κάποιος τα Εκβάτανα=είναι κανόνας να αθροίζει στόλο).

Με τον χρονικό σύνδεσμο *οσάκις*(ΤΖ.1963,σ.97.1΄ο Pontaniμεταφράζειogni volta che(=κάθε φορά που) αλλά τον χαρακτηρίζει αναφ. επίρρημα(1970,σ.111) ο Καβάφης εισάγει τον χρονικό-υποθετικό λόγο του ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ:*οσάκις είναι πλούσιοι=γενναίοι όντες*(στ΄),για να τον αντιπαραθέσει στον επίσης χ/υπ. λόγο *κι όταν είναι πτωχοί=πάλ'εις μικρόν γενναίοι*(ζ΄)'και στα Ανέκδοτα συναντούμε τον σύνδεσμο:*Οσάκις θα διέβαινα=θα επληρούντο*(σ.9).Ο λόγος που επιμένω είναι πως η κυριολεκτική μετάφραση του συνδέσμου αυτού ερμηνεύει καλά τον υ.λ του ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ.Στο ποίημα υπάρχει μία κατηγορία ηρώων,εκείνοι που φυλάγουν Θερμοπύλες'αυτοί,άλλοτε είναι πλούσιοι κι άλλοτε φτωχοί;ανάλογα με τη συγκυρία'με αυτό το νόημα,και ο *όταν* του ζ΄ παίρνει τη σημασία του *κάθε φορά που*.Γιατί ο Καβάφης αντιπαράθεσε τους δύο συνδέσμους στον ίδιο στίχο(:6) του ποιήματος;η εξήγηση περί αποφυγής της επανάληψης ασφαλώς δεν ευσταθεί,όταν ξέρομε ότι ο ποιητής αξιοποιεί αισθητικά ακόμη και των συνδέσμων την επανάληψη(:*αλλ'όταν έλθ'η νύχτα...αλλ'όταν έλθ' η νύχτα* ξ΄).Τρεις είναι οι λόγοι της εναλλαγής των δύο συνδέσμων:I)μετρικά,από το *γενναί/οι ό/ταν εί/ναι πλού/σιοι* είναι προτιμότερο το *γενναί/οι οσά/κις εί/ναι πλού/σιοι* ,II)σημασιολογικοί,ήτοι για να εισαχθούν με διαφορετικούς δείκτες οι δύο αντίθετες χ/υπ.πρ ,III)για να δοθεί βαρύτητα στο *πλούσιοι*,αφού ο *οσάκις* είναι ακουστικά πιο ισχυρός αλλά και γίνεται αντιληπτός ως πιο έγκυρος,αν μπορώ να το πω έτσι,από τον *όταν*.Ερμηνεύοντας ή μάλλον παραφράζοντας ανενδοίαστα:*όποτε είναι — και βέβαια είναι,αυτό είναι το είδος τους— πλούσιοι,είναι γενναιόδωροι'κι όποτε —παρ' ελπίδα,ως μη ώφειλε— είναι φτωχοί,πάλι είναι κατ'αναλογίαν γενναιόδωροι* (σημειώνω και την εκκρεμότητα του *όταν* στο τέλος του στίχου,η οποία δε μπορεί παρά να υποδηλώνει το αναπάντεχο,την έμφαση στο αναπάντεχο της πενίας(*).-Δεν θα παρείλκε να σημειώσω,κλείνοντας για τον *οσάκις*,ότι ο Ψάλτης συνιστά να μεταφράζονται στη νεοελληνική με τον *οσάκις,όσας φοράς* οι αρχαιοελληνικοί υποθετικοί λόγοι της αόριστης επανάληψης στο παρόν-μέλλον ή στο παρελθόν (1920,σσ.47-48).

Ο Τζάρτζανος σημειώνει ότι ο *που* μπορεί να έχει θέση εμπρόθετου προσδιορισμού του χρόνου'και παραθέτει ενδεικτικά το σολωμικό στίχο *Φριχτή 'ναι η ώρα που ο άνθρωπος βαριά ψυχομαχά*(1963,σσ.200-201.3α.Εκεί αυτός ο *που* διακρίνεται από τις άλλες χρήσεις του ως επίρρημα,σύνδεσμος,άκλιτη αντωνυμία κ.ά.).Και τέτοιος είναι ο *που* στις περιπτώσεις που εισάγει τους υ.λ οθ΄,κδ΄,κε΄:

(*)Στο τέλος του στίχου βρίσκεται μία ακόμη φορά στο ΜΥΡΗΣ[...]:*$_{32}$Από την πρώτη ώρα το γνωρίζαμε,όταν*,όπου είναι αμιγώς χρονικός'και η ακροτελεύτια θέση του οφείλεται ίσως σε λόγους μόνο μετρικούς.-Και τον υποθετικό *αν* τον βρίσκομε στο τέλος στίχου,συνοδευμένον από επίρρημα:*$_9$αυτοί.(Ευτύχημα θα ήταν αν ποτέ* (ΕΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ[...],Β΄66)'*$_5$που για μια μέρα (αν περισσότερο*(ΚΑΤΑ ΤΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ[...],Β΄87)'*$_5$σκοπό δεν τόχε να μιλήσει μαντικώς,αν πρώτα* (ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ,Β΄93).-Και μία φορά τον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι τιμιότερές μου μέρες είν' εκείνες που [=κατα τη διάρκεια των οποίων,όποτε/όταν] την αισθητική αναζήτησιν (οθ')

ή

Και τί φρικτή η μέρα που [=κατά την οποία,όταν] ενδίδεις (κε').

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο *οπόταν* είναι ένας σύνδεσμος που ο Καβάφης τον χρησιμοποίησε ως χρονικο-υποθετικό,αλλά τελικά τον εξοβέλισε από τα 153+1 ποιήματα:

*$_{3-4}$και τέρπομαι οπόταν εν αρμονικοίς
στίχοις ο Βωδελαίρος ερμηνεύει* (Ανέκδοτα,σ.19)

όπου σύνδεσμος τηρεί την πιο τυπική (:όσες φορές) σημασία του.Ο Κ. τον προτιμά από τον *όταν* για τους λόγους που ήδη έχω εκθέσει πιο πάνω.

***

Παρέκβαση:ΜΥΡΗΣ[...]·χρονικότητα και υποθετικότητα

Στο ποίημα αυτό ο κυρίαρχος τόνος είναι αυτοαφηγηματικός και αφορά στο παρελθόν.Η συχνή χρήση του χρονικού *όταν* είναι ο βασικός λόγος που επιλέγω το ποίημα.Ενδιαφέρουν οι ακόλουθοι στίχοι του:

I. *$_{2-4}$ το αποφεύγω
να εισέρχομαι στων Χριστιανών τα σπίτια,
προ πάντων όταν έχουν θλίψεις ή γιορτές*

II. *$_{37-40}$Για την υπόληψι του κόσμου ξένοιαστος,
ρίχνονταν πρόθυμα σε νύχτιες ρήξεις στες οδούς,
όταν ετύχαινε η παρέα μας
να συναντήσει αντίθετη παρέα*

III. *$_{1-2}$Την συμφορά όταν έμαθα,που ο Μύρης πέθανε,/πήγα στο σπίτι του*

IV. *$_{32-33}$Από την πρώτην ώρα το γνωρίζαμε,όταν/ προπέρσι στην παρέα μας είχε μπει*

V. *$_{47-48}$Όταν στον Ποσειδώνα κάμναμε σπονδές,/τραβήχθηκε*

VI. *$_{49-53}$Όταν ενθουσιασμένος ένας μας/είπεν[...]- ψιθύρισεν ο Μύρης*

VII. *$_{14-15}$η συγκεντρώσεις μας κ'η εκδρομές/χωρίς τον Μύρη δεν θ'αξίζουν πια*

VIII. *$_{68-70}$Πετάχθηκα έξω [..]έφυγα γρήγορα πριν αρπαχθεί,πριν αλλοιωθεί [..]
η θύμηση του Μύρη*

Στους Ι και ΙΙ,που είναι χ/υπ. λόγοι,η απόδοση εκφέρεται σε **συνεχιστικό**/επαναληπτικό χρόνο(:ενεστώτα και παρατατικό αντίστοιχα)·στους ΙΙΙ,ΙV,V και VΙ,που είναι χρονικοί λόγοι,διότι εναλλαξιμότητα του *όταν* με τον *αν* δε χωρεί,η απόδοση εκφέρεται σε **στιγμιαίο** χρόνο(:υπρσντ. στον ΙV και αόριστο στους λοιπούς λόγους).— Είναι αξιοσημείωτο ότι οι χ/υπ όσο και οι χρονικές προτάσεις δηλώνουν το προτερόχρονο ως προς την απόδοσή τους,ενώ ο χρονικός λόγος VIII,με τον οποίο λήγει το ποίημα,δηλώνει το υστερόχρονο της χρον. πρότασης σε σχέση με την απόδοση.— Ενώ όλοι οι προηγούμενοι λόγοι λειτουργούν στο αφηγηματικό παρελθόν,στο VII βλέπομε την οδυνηρή πρόβλεψη για το μέλλον·ωστόσο εδώ δεν λανθάνει υποθετικός λόγος (:χωρίς τον Μύρη=αν δεν έχομε τον Μύρη|με απόδοση την οριστ. μέλλοντα),διότι η υποθετικότητα της γραμματικής εκφοράς ακυρώνεται από το συμφρ. περιβάλλον(:είναι γεγονός ο θάνατος του Μύρη).

αρχαιοελληνικό χρονικο-υποθετικό σύνδεσμο *ἐπάν*,που επίσης ακολουθείται από επίρρημα:*$_{15}$Λακεδαιμονίων,όπως,επάν έξω* (ΛΓΕ Ω ΒΑΣΙΛΕΥ[...],Β'80 και ριβ' στη συντακτική παρουσίαση).-Αλλά αυτή η καβαφική τεχνική επεκτείνεται και πέρα από τους συνδέσμους που σχετίζονται με το θέμα μου,λόγου χάρη *$_{10}$Καλλίτερα.Γιατί έτσι **ενώ*** (ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΙΝΕΙΟΝ,Α'72),όπου ο αντιθετικός σύνδεσμος εκκρεμεί για να προσδώσει,με το διασκελισμό,έμφαση στην ίδια τη σημασία του— και έτσι να φανεί πιο ανέκκλητη/τραγική η σημασία του αμέσως επόμενου στίχου:*κείται νεκρός σ'αυτό το επίνειον*·συνάμα,υπηρετείται και η ομοιοκαταληξία με τον τελευταίο στίχο του ποιήματος(:ενώ—ζωντανό).-Νομίζω πως η συστηματική διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους ο Καβάφης αρτιώνει τους στίχους ή κάνει διασκελισμό,θα πρόσθετε ουσιαστικά στοιχεία στη γνώση μας για την ποιητική του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι αναφορικοί-υποθετικοί λόγοι

Αυτοί μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες γραμματικές κατηγορίες:I)αναφορικοί προσδιοριστικοί,II)αναφ. ενδοτικοί,III)παραβολικοί υποθετικοί.

Όλοι—εκτός από τους ϟστ' και ϟζ'που εισάγονται με το *σαν να* και αποτελούν ιδιαίτερη περίπτωση— συγκεντρώνουν τα ακόλουθα κοινά γνωρίσματα:ι)εκφέρουν την απόδοσή τους σε έγκλιση επιθυμίας(ή μέλλοντα οριστικής ή μελλοντικό ενεστώτα ή γενικό/επαναληπτικό ενεστώτα),ιι)η υποθετικότητά τους ευνοείται από το συμφραστικό περιβάλλον,ιιι)η υπόθεση και η απόδοσή τους συνέχονται (με εξαίρεση τον αρχαιοελληνικό ριδ') από αυτό που ο G.Frege έχει ονομάσει common component (1974,p.27-28):την παρουσία μιας αντωνυμίας ή ενός (όχι κύριου) ονόματος και στην υπόθεση και στην απόδοση του υ.λ'στο παράδειγμα που δίνει ο ίδιος(ό.π.):*who touches pitch,defiles himself* τόνισα με ημίμαυρα το "κοινό συνθετικό".Στον ριδ',

όπως δ'αν ο δαίμων διδώ,αι τύχαι πάρεισι ,

στην επιφανειακή δομή δεν παρατηρείται το "κοινό συνθετικό",εφόσον το *διδώ* μπορεί να σταθεί και χωρίς αντικείμενο είτε με εννοούμενο απαρέμφατο ως αντικείμενό του.Αλλά στην περίπτωση της εννόησης απαρεμφάτου από το περικείμενο,θα εννοηθεί και μία αιτιατική ως υποκείμενό του:*όπως δ' αν ο δαίμων διδώ παρείναι **τας τύχας***— και εμφανίζεται το "κοινό συνθετικό" .-Στα παραδείγματα που παραθέτω εμφαίνεται κι αυτό το γνώρισμα.

Με την απόδοση σε έγκλιση επιθυμίας:

Και,ό,τι μπορείς [μνήμη] από τον έρωτά μου αυτόν,ό,τι μπορείς |μνήμη| =μνήμη φέρε με πίσω απόψι (οζ')

ή σε οριστική μέλλοντα:

Σ' ό,τι δουλειά με βάλλουν=|εγώ| θα πασχίσω να είμαι στην χώρα ωφέλιμος (ριστ')

ή σε μελλοντικό ενεστώτα:

σ' όποιον θέλει =[του] δίδω |(=θα του δώσω)| τον λέοντα (ϟε')

ή σε γενικό/επαναληπτ. ενεστώτα:

Όπου το μάτι μου γυρίσω,όπου κι αν δω=ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ (κ')

ή με ελλιπή την υποθετική πρόταση:

όσοι [είναι] ποιηταί και γλύπται=θα πενθήσουν |όσοι| (ξβ')

ή με λανθάνουσα την υπόθεση:

αν είπες για τα αλλού= μη ελπίζεις (κβ')

Σχετικά με την εννόηση από το περικείμενο,παραθέτω τους καβαφικούς στίχους από το ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1908,

*10-12 Από χαρτιά και τάβλι τί να βγάλει το παιδί,
στα καφενεία της σειράς του,τα λαϊκά,
όσο κι αν έπαιζ' έξυπνα,όσο κι αν διάλεγε κουτούς* (Β'90)

για να υποστηρίξω ότι οι προτάσεις με τους δείκτες *όσο κι αν* είναι αναφορικές-ενδοτικές,και όχι και υποθετικές·η κατάσταση που παρουσιάζεται στο τρίστιχο θεωρείται από τον αφηγητή ως δεδομένη,ως τελειωμένη και κείμενη στο παρελθόν:δεν πρόκειται για υποθετικότητα,αλλά γι αντιθετικότητα:*μολονότι έπαιζε έξυπνα και διάλεγε κουτούς,δεν έβγαζε τίποτα*.-Οι αναφ.-ενδοτικές συνεξετάσθηκαν με τις ενδοτικές σε ενότητα που προηγήθηκε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι **παραβολικοί υποθετικοί** λόγοι του Καβάφη εκφέρουν την υπόθεσή τους σε προτάσεις που δηλώνουν Ι) ποσο και ΙΙ) τρόπο.Στην πρώτη κατηγορία ανήκει ο **κθ΄**:

*Κι **όσο** εμπροστά προβαίνεις=**τόσο** εξεταστική,προσεκτική να είσαι*

όπου,όπως ήδη έχω πει,η απόδοση εκφέρεται σε έγκλιση επιθυμίας(:**προστακτική υποτακτική**·βλ.σχόλιο στον **κη΄**),αλλά και το ''κοινό συνθετικό'' (=εσύ) συνέχει τα δύο μέλη του υ.λ.

Η πρόληψη πως οι παρομοιώσεις δεν αποτελούν ποιητικό σχήμα πρώτης ποιότητας έχει παρενεργήσει και στην περίπτωση των παραβολικών υποθετικών λόγων που εισάγονται με το*σαν να* (=όπως εάν,καθώς εάν·Τζάρτζ.1963,πργρ.267) και τα ισοδύναμά του.Σ' ένα ολογοσέλιδο σημείωμά του με τίτλο ΔΥΟ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ.Ι.ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ,ο Ανδριώτης επιτίθεται στην τάση των γραμματικών να εκλογικεύουν τις ασύνδετες παραταχτικές παρομοιώσεις των δημοτικών τραγουδιών·και είναι τόσο υπέρ αυτής της σύνταξης,ώστε να μιλά για ''εξάτμιση του χώρου μέσα στο χρόνο'' σε περιπτώσεις όπως *Τρέχουν οι ρέχτες τ' ουρανού κ'οι δεμοσές της Πόλης,/έτσι έτρεχε κι ο Τάταρης πόρχετ'από την Πόλη*. Και προεκτείνει και στη νεότερη ποίηση την άποψή του,για να υποστηρίξει πως από τη μια μεριά έχομε τη ''λογική σαρανταποδαρούσα'' της γραμματικής ανάλυσης κι από την άλλη τις ''άλογες'' και ''υποβλητικές'' παρατακτικές συγκρίσεις ποιητών όπως ο Κ. Παλαμάς ή οι ''υπερρεαλιστές''.Την αναλυτική και ακριβόλογη σύγκριση τη θεωρεί ο Ανδριώτης γνώρισμα του επιστημονικού/πεζού λόγου,ενώ την παρατακτική του ποιητικού λόγου (ό.π.,σσ.262-265)[39].

Στην εξαιρετικά ευαισθήτη μελέτη της ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ η Λύντια Στεφάνου αφιερώνει δεκαέξι σελίδες (101-116) για τη ''Συγκριτική σύνδεση'',για να αποδείξει ότι η ανταπόκριση *έτσι-όπως* είναι ποιητική ενώ η *έτσι-όπως εάν* είναι ''ξέψυχη''(σ.107)·και διακινδυνεύει να δογματίσει πως «Όσο πληθαίνουν τα φανερά ή τα κρυφά ''όπως εάν'' σ' ένα ποίημα,τόσο ελαττώνεται η αποτελεσματικότητα της ελλειπτικότητας.Τα δήθεν ''άλματα'' δημιουργούν,όχι ποιητικό χώρο αλλά ένα θολό ανακάτεμα,ένα λεκτικό συνοθύλευμα,μια λεκτική ομίχλη.»(σ.114),και καταλήγει ότι το σχήμα *έτσι-όπως* είναι ''έγκυρο'',ενώ το *έτσι-όπως εάν* είναι ''ανυπόστατο, προτείνει <u>σχέσεις ανύπαρκτες,ασύστατες,με την αξίωση να γίνουν πιστευτές''</u> (σ.116).

—Αν απόσχομε από την αισθητική υπερφόρτιση της Στεφάνου,στις τελευταίες αράδες της περικοπής της διαβάζομε ότι πρόκειται για το είδος του μη πραγματικού(βλ. δικές μου υπογρμ.).-Ή,όπως το γράφει ο Τζάρτζανος(ό.π.):«Συνηθέστατες όμως είναι και στην κοινή ομιλουμένη αναφορικές προτάσεις εισαγόμενες με το **σαν** και το **να** κατόπι του,ήτοι με **σαν να** ή **σα να** (ή **ωσάν να**) και μ'αυτές εκφράζεται **υποθετική παρομοίωσις** (σαν να=όπως εάν,καθώς εάν): [...]Έτρεχα,**σαν να** με **κυνηγούσαν**» (τα ημίμαυρα του συγγραφέα).-Είτε όπως το διατυπώνει ο T.A van Dijk: «The relation between similarity and counterfactuals may be directly expressed in the connective **as if**:

|61|The whale made a noise,as if it were singing

q|62|You are spending money,as if you were a millionaire*.

Characteristic for **as if** is that the antecedent is true in the actual world and the consequent assumed to be false in the actual world (that is,it may

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

be true in a non-accessible actual world),although a certain number of properties are shared with the fact holding in some alternative world (where whales actually sing,and where you are actually rich).The use of as if may therefore either be intended as a comparison,as in [62],or denote an APPARENT sufficient condition of the fact expressed in the antecedent,in the sense that it LOOK AS IF some fact were the case,but that the speaker is not certain whether the fact IS actually the case,as in:[64]*You look as if you have passed your exam*.In the latter case the conditional is clearly involved as may be seen from the sentence:[65]*If you had passed your exam,you would be looking like that*,in which a possible condition is cited for a possible consequence. »(1977,pp.80-81).

— Ο Καβάφης δε φαίνεται να είχε αισθητικούς ενδοιασμούς για τη χρήση του *σαν να* στην ποίησή του:

* — κ' εν τοσούτω
πρέπει να κάμνης **σαν να** μην τα νοιώθης
σαν νάσαι απλούς και δεν καταλαμβάνεις* (Ανέκδοτα,σ.61)

γράφει στο πρώιμο ποίημά του ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ(γρ.1894).Και στην ώριμη περίοδο έχομε τέτοιον υποθετικό λόγο,που επαναλαμβάνεται αυτούσιος στο ΕΝ ΑΠΟΓΝΩΣΕΙ (Β΄34,στ.6 και 11):

*Τον έχασ' εντελώς,**σαν να** μη υπήρχε καν* (4στ'και 4ζ').

Αυτόν τον υ.λ τον θεωρώ παρόμοιο με τα παραδείγματα [62,63] που παράθεσα πιο πάνω(*).

Επίσης:

***Ως να** [=ως εάν] μένει πάντα των είκοσι τεσσάρων ετών τ' ωραίο παιδί=
θα είναι ο ένας για τον άλλον* (η'),

ή ακόμη:

***κατά που** [=καθώς εάν] θέλει και **κατά που** κάμνει=οι 'Ελληνες να τον ακολουθούν* (ν')

ή και:

ως θάμαι δυναμωμένος με θεωρία και μελέτη=θάχω θέλησι (**νδ'**).[40]

«Τίποτε το [φραστικά] ταπεινόν ή το [αισθητικά] αναξιοπρεπές δεν έχουν κατ' εμέ» οι παραβολικοί υποθετικοί λόγοι του Καβάφη·πράγματι,αποτελούν αναλυτική εκφορά σε σύγκριση με το — εννοούμενο ή ρητό— *έτσι-όπως*,αλλά αν θεωρούμε πως τίθεται αισθητικό πρόβλημα με τις αναλυτικές/μη ελλιπτικές συντάξεις — τί χαλαρότερο από μια καβαφική εκφορά όπως:*μια εξαίρετη θα κάνω πανοπλία' και θ'αντικρύζω **έτσι** τους κακούς ανθρώπους*(Α΄80),όπου είναι εξόφθαλμη η πεζολογική **έκφραση**;Κι όμως,με αυτήν τη χαλαρότητα είναι που ο μάστορας Καβάφης παρουσιάζει την ανυποψίαστη αφέλεια του ήρωά του ,τα *ρήματα της καυχήσεως* του.-Αλλά μπήκα στα χωράφια της αισθητικής ανάλυσης.

(*)Διαφορετικός είναι ο *σαν να* που εισάγει **ειδικές** προτάσεις, ''ιδίως μετά από το ρήμα **φαίνομαι** και τα συνώνυμά του''(ΤΖ.1963,σ.246):*μοιάζει σχεδόν και στες επιθυμίες εκείνες σαν να δόθηκες*(=**ότι** δόθηκες'Α΄91).-Και εξίσου διαφορετικός είναι ο *σαν να* στις **ανεξάρτητες** προτάσεις(:ο Τζάρτζανος αποδελτιώνει,ό.π.,από το ΝΥΡΗΣ[...] τους στίχους *όμως **σαν να** δυσαρεστήθηκε μ'αυτόν μας τον αστεϊσμό*'και εξισώνει το *σαν να* με το *μου φαίνεται πως*).Ο **ειδικός** και ο **ανταπόδοτος** *σαν να* δεν εισάγουν παραβολικούς υ.λ— ο VAN DIJK φαίνεται (ό.π.) σα να θεωρεί πως εξάγεται υποθ. λόγος από τον ειδικό *σαν να*,αν κρίνουμε από το [64,65] παράδειγμά του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η υποτακτική

Ο Pontani επιχειρεί να διακρίνει τις περιπτώσεις όπου ο *όταν* εισάγει οριστική έγκλιση στη δευτ. πρόταση,από εκείνες όπου εισάγει υποτακτική(Lessico 1970,p.111).Πρόκειται για συστηματική και επίπονη δουλειά— από την οποία μας αφορούν μόνον οι χρήσεις του *όταν* στις προτάσεις που θεωρούμε ως χρονικές υποθετικές.

Έτσι,ο Ρ. αποδελτιώνει και ταξινομεί τον *όταν+οριστική* και στις περιπτώσεις των χ/υπ. λόγων **ζ΄**,η΄,μθ΄,νθ΄,ξζ΄,οβ΄,οδ΄,πδ΄,ριβ΄,ενώ παρενθετικά και με ερωτηματικό καταγράφει την εικασία του ότι μπορεί να πρόκειται όχι για οριστική,αλλά για υποτακτική,αφού έχομε να κάνομε με ενεστωτικούς τύπους που η γραμματική μορφή τους συμπίπτει στην οριστική και στην υποτακτική·με τη σειρά που παράθεσα τους χ/υπ. λόγους:*όταν είναι πτωχοί,όταν προβλέπουν,όταν μαζεύονται,όταν ξυπνά/τα χείλη ενθυμούνται/τα χείλη ενθυμούνται, όταν κλείεσαι,ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ,όταν διεγείρονται,όταν η ώρα σου πια γέρνει,όταν έχουν θλίψεις*.

Θεωρώ ότι το δίλημμα λύνεται,εάν και εφόσον αντιμετωπιστούν αυτές οι επίμαχες περιπτώσεις ως ανήκουσες όχι σε αυτόνομες χρονικές προτάσεις,παρά σε χρονικούς υποθετικούς λόγους·λόγου χάρη,εάν ο χ/υ.λ ζ΄

*όταν **είναι** πτωχοί=πάλ? εις μικρόν γενναίοι*

ταξινομηθεί στο Πραγματικό,τότε το ρήμα της υπόθεσης θα θεωρηθεί τύπος της οριστικής·εάν όμως πρόκειται για Προσδοκώμενο ή Λ.Ε.,τότε ο διφορούμενος τύπος πρέπει να θεωρηθεί ως υποτακτική.

Με αυτό το πρίσμα,όλες οι πιο πάνω περιπτώσεις πρέπει να ταξινομηθούν στην υποτακτική (δηλ. στην παρένθετη εκδοχή του ιταλού καβαφιστή),διότι καμία από αυτές δε μετέχει σε χ/υπ. λόγο του Πραγματικού,παρά όλες εκφέρουν την υπόθεση του Προσδοκωμένου ή της Λ.Ε. και αναφέρονται γραμματικά στο παρόν/μέλλον είτε στο άχρονο παρόν (βλ. συντ. παρουσίαση και Πίνακες).

Από τις περιπτώσεις όπου ο Ρ. καταγράφει τον *όταν+υποτ.* (και χωρίς παρένθετη ερώτηση για την υποτακτική) μας αφορά,αφού πρώτα παρατρέξομε τις ευδιάκριτες περιπτώσεις του *όταν+υποτ. αορίστου (ό.π.σ.111),η ακόλουθη δυάδα:

*όταν **θέλω**=θα ξαναβρίσκω*(**νγ΄**,Λ΄46)

*όταν που **περνούμε**=ο τάφος του θα βλέπεται και θα τιμάται*(**να΄**,Λ΄43)

Το *θέλω* του **νγ΄** το χαρακτηρίζει ο Ρ. ως αναμφίβολην,και χωρίς ερωτηματική δεύτερη εκδοχή,υποτακτική.Το*περνούμε* το χαρακτηρίζει ως υποτακτική, αλλά παραθέτει και την παρένθετη εκδοχή της οριστικής,αυτήν τη φορά.Προφανώς ο Ρ. σιγουρεύτηκε για το *θέλω* από τους μέλλοντες που κυκλώνουν αυτό το ρήμα μες στο ποίημα (:$_6$δεν θα φοβούμαι,$_7$θα δώσω,$_{12}$και θάχω θέλησι, $_{13}$θάμαι,$_{14}$θα ξαναβρίσκω)·δηλ. εικάζω ότι η σύνολη μελλοντικότητα του ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ οδήγησε τον Ρ. να προκρίνει την υποτακτική ως έγκλιση του γραμματικά διφορούμενου *θέλω*.Δεν επανέλαβε όμως τον χαρακτηρισμό της υποτακτικής και για το *περνούμε* με την ίδια βεβαιότητα,παρόλο που και εδώ η κύρια πρόταση εκφέρεται σε μέλλοντα.-Και βέβαια πρόκειται περί υποτακτικής και στις δύο περιπτώσεις,εφόσον αποδεχθούμε την ένταξη των χρονικών προτάσεων στο σχήμα των χρονικών υποθετικών λόγων(*).

(*)Τον *σαν*,επίσης,στο ΙΩΝΙΚΟΝ στ.6,ο Ρ. τον θεωρεί ως εισαγωγέα οριστικής· αλλά ο χ/υπ. λόγος δε δηλώνει το Πραγματικό παρά την Λ.Ε.,οπότε ο *σαν* εισάγει υποτακτική (:σαν ξημερώνει=περνά).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για τον χαρακτηρισμό των εγκλίσεων της απόδοσης των υ.λ ακολουθώ τον Τζάρτζανο (1946,πργρ.187 κ.ε.).Ειδικότερα όσον αφορά στη χρήση και στη σημασιολογική/πραγματολογική διαφοροποίηση της υποτακτικής από την προστακτική στο β΄ενικό πρόσωπο (ενεστ./αόρ.) ,σχετικό είναι το μελέτημα του Γ. Βελούδη (1987, σ.293-307),όπου υποστηρίζεται η "γραμματικοποίηση της αμεσότητας",ιδίως στις απαγορεύσεις:με τους τύπους *να+(μη)υποτ.* ο ομιλητής παραπέμπει σε μελλοντικές(και πιθανόν και τοπικά απόμακρες) στιγμές,ενώ με το *(μη)προστ.* σημαίνεται η άμεση χρονική (και τοπική) επαφή με την περίσταση της εκφώνησης(δ.π.). Ο Β. ειδοποιεί ότι αφορμάται και εξειδικεύει,διαφοροποιούμενος ενμέρει,τις απόψεις του Τζάρτζανου για τη σημασιολογική διαφορά στη χρήση της υποτακτικής και της προστακτικής(1946,σ.294.γ και 293.3)[41].

Τόσο η υποτακτική όσο και η προστακτική,απουσιάζουν ως ρητές εκφράσεις επιθυμίας από τα ποιήματα της περιόδου 1896-1904 (Α΄σ.95-113)˙και από τα Προ του 1911,μόνον στο Η ΠΟΛΙΣ εμφανίζεται μία απαγορευτική προστακτική (:$_{13}$μη ελπίζεις).-Αλλά το 1911 οι ρητές εγκλίσεις επιθυμίας(*) κάμνουν πανηγυρική εισβολή,αφού όχι μόνον εμφανίζονται σε 4 από τα 8 ποιήματα εκείνης της χρονιάς(:ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ,ΤΥΑΝΕΥΣ ΓΛΥΠΤΗΣ,ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ,ΙΘΑΚΗ),παρά και δίνουν τον δεσπόζοντα τόνο στα τρία,ενώ κυριαρχούν στη β΄στροφή του ΤΥΑΝΕΥΣ ΓΛΥΠΤΗΣ.-Εξάλλου την επόμενη χρονιά (1912) η προστακτική αναβαθμίζεται και σε τίτλο ποιήματος(ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ).

Για να συνδεθούμε με τη γραμματικοποίηση της αμεσότητας:Θεωρώ πολύ ενδεικτικά τα ποιήματα ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ και ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ,διότι σε αυτά παρατηρούμε και τις δύο εγκλίσεις(προστακτική και υποτακτική),στην καταφατική και στην αποφατική εκφορά τους:

<u>ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ</u> (Α΄18)

Τα μεγαλεία να φοβάσαι,ω ψυχή.
Και τες φιλοδοξίες σου να υπερνικήσεις
αν δεν μπορείς,με δισταγμό και προφυλάξεις
να τες ακολουθείς.Κι όσο εμπροστά προβαίνεις,
τόσο εξεταστική,προσεκτική να είσαι.

Κι όταν θα φθάσεις στην ακμή σου,Καίσαρ πια˙
έτσι περιωνύμου ανθρώπου σχήμα όταν λάβεις,
τότε κυρίως πρόσεξε σαν βγεις στον δρόμον έξω,
εξουσιαστής περίβλεπτος με συνοδεία,
αν τύχει και πλησιάσει από τον όχλο
κανένας Αρτεμίδωρος,που φέρνει γράμμα,
και λέγει βιαστικά <<Διάβασε αμέσως τούτα,
είναι μεγάλα πράγματα που σ΄ενδιαφέρουν>>,
μη λείψεις να σταθείς˙μη λείψεις ν΄αναβάλεις
κάθε ομιλίαν ή δουλειά˙μη λείψεις τους διαφόρους
που χαιρετούν και προσκυνούν να τους παραμερίσεις
(τους βλέπεις πιο αργά)˙ας περιμένει ακόμη
κ΄η Σύγκλητος αυτή,κ΄ευθύς να τα γνωρίσεις
τα σοβαρά γραφόμενα του Αρτεμιδώρου.

Και το δεύτερο ποίημα:

(*)Και όχι σε ρητορικές χρήσεις τους,όπως στο ΤΕΙΧΗ: <<$_{6}$Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω>> (Α΄106),όπου η ρητορική ερώτηση ισοδυναμεί με *όφειλα να προσέξω,όταν έκτιζαν τα τείχη*.-Αφού Η ΠΟΛΙΣ είναι του 1910,έχομε μια τριετία (1910-1912) με πρώτη εμφάνιση και αισθητή παρουσία των εγκλίσεων επιθυμίας στην καβαφική ποίηση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ (Α΄20)

Σαν έξαφνα,ώρα μεσάνυχτ΄,ακουσθεί
αόρατος θίασος να περνά
με μουσικές εξαίσιες,με φωνές—
την τύχη σου που ενδίδει πια,τα έργα σου
που απέτυχαν,τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες,μη ανωφέλετα θρηνήσεις.
Σαν έτοιμος από καιρό,σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την,την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
Προπάντων να μη γελασθείς,μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο,πως απατήθηκεν η ακοή σου·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό,σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν,αλλ΄ όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την,την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

Βεβαίως οι γλωσσολογικές παρατηρήσεις που έχω προαναφέρει αφορούν στη <<φυσική γλώσσα>>'αλλά αν το πρόβλημα είναι η <<φυσικότητα>>,τίποτε δεν εμποδίζει να θεωρηθεί η ποιητική γλώσσα ακόμη πιο <<φυσική>>,εφόσον μες από αυτήν αναδεικνύονται οι αρμοί και αναδύεται η ίδια η ύλη της γλώσσας ενγένει.Εξάλλου ο Τζάρτζανος,που έχει πρωτοκάμει τις διακρίσεις (ό.π.),αντλεί τα παραδείγματά του από λογοτεχνικά κείμενα.-Ευνόητο θεωρώ πως εδώ θα πραγματευθώ τη γραμματοποίηση της αμεσότητας και όχι τους υ.λ των δύο ποιημάτων που παράθεσα πιο πάνω— η συντ. παρουσίαση των υ.λ γίνεται σε επόμενη σχετική ενότητα,μαζί με όλους τους άλλους υ.λ.

Και μετά τις διευκρινίσεις:στην α΄στροφή του ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ εμφαίνονται — με τα ημίμαυρα στοιχεία— οι τρεις εκφορές-με *να+υποτακτική ενεστώτα*'στη β΄στρ. του ίδιου ποιήματος υπάρχουν :δύο καταφατικές εκφορές σε προστ. αορίστου(στ.8,12),μία επίσης καταφατική προστ. ενεστ. με πρόταξη του *ας*(:17), τρεις αποφατικές εκφορές *μη+προστ. αορίστου* (:14,14,15),και μία καταφατική εκφορά σε *να+υποτ. αορίστου(:18).Δεύτερη παρατήρηση:στην α΄στρ. είναι κοινός και στις τρεις εκφορές ο ενεστώτας,ενώ στη β΄στρ. κυριαρχεί— με την πιθανή εξαίρεση του γραμματικά διφορούμενου *ας περιμένει* — σε όλους τους τύπους ο αόριστος.—Μπορούμε να δεχθούμε ότι με το *να+υποτ.* της α΄στροφής σημαίνεται η μη αμεσότητα,εφόσον το περιεχόμενο δηλώνει πως πρόκειται για παραινέσεις εις εαυτόν που έχουν γενικό χαρακτήρα και δε συνδέονται άμεσα με κάτι,ούτε τοπικά ούτε χρονικά παρόν.ή εφαπτόμενο με το παρόν,όπως εξάλλου συμπαρομαρτεί και ο κοινός ενεστώτας.Αντιθέτως στη β΄στροφή φεύγομε από το γενικό παραινετικό ύφος και πηγαίνομε στα ενδεχόμενα που ίσως να συμβούν'από τη φιλοσοφική/θυμοσοφική τονικότητα της α΄στρ. το ποίημα συνεχίζεται με διαπίδυση στα πιθανά,στις μελλοντικές ενδεχομενικότητες.Ο αόριστος είναι εκείνος που υπογείως αντιπαρατίθεται και υπεξαιρεί τη θυμόσοφη νηνεμία της α΄στροφής.Θεωρώ με άλλα λόγια πως πράγματι οι προστακτικές χωρίς το *να*,σε συνύφανση ωστόσο με τον αόριστο χρόνο τους,παράγουν κλίμα αμεσότητας (άμεσης κινδυνολογίας) στη β΄στροφή.— Και πώς μπορεί να αιτιολογηθεί η αμεσότητα,όταν ο αφηγητής αναφέρεται σε μελλοντικά ενδεχόμενα;— Εδώ χρειάζεται το σχήμα των υποθετικών και χρονικο-υποθετικών λόγων:η χρονική

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και τοπική αμεσότητα αυτών των προστακτικών δεν παραπέμπει βέβαια στο παρόν του αφηγητή,αλλά αναφέρεται και συγχρονίζεται με τις υποθέσεις των υ.λ που λειτουργούν κυρίαρχα στη β΄στροφή:

*όταν θα φθάσεις στην ακμή σου=**τότε κυρίως**(=εκείνην ιδιαίτερα και ακριβώς τη στιγμή) πρόσεξε* (λ΄)

Με τον άμεσο τόνο της β΄στροφής δε φαίνεται να συμβαδίζει το σύνταγμα *να τα γνωρίσεις*(στ.18).Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η γραμματικοποίηση της μη αμεσότητας με την υποτακτική υπηρετεί ένα δεύτερο και μεταγενέστερο χρονικό επίπεδο (:με πρώτο το *όταν θα φθάσεις/αν τύχει=μη λείψεις*),αλλά σε μια τέτοια εκδοχή θα πρέπει να ερμηνεύσομε το *ευθύς*,που προηγείται από την υποτακτική,ως *αμέσως μετά*.-Έχω τη γνώμη πως η επιλογή του *να+υποτακτική* υπαγορεύθηκε στην περίπτωση που συζητούμε από μετρικές και αισθητικές ανάγκες˙διότι αν εικάσομε ότι ο ποιητής επέλεγε τη γραμματική αμεσότητα με την πιθανή εκφορά της *και γνώρισέ τα ευθύς*,τότε.Ι)αναιρείται η ρυθμική τάξη του τελευταίου και κρίσιμου εξάστιχου του ποιήματος— κρίσιμου,γιατί εδώ εκφωνούνται όλες οι απαγορεύσεις— όπου παρατηρούμε ότι και των έξι αυτων στίχων τα πρώτα ημιστίχια είναι οξύτονα ενώ τα δεύτερα παροξύτονα (λόγου χάρη:*$_{17}$(τους βλέπεις πιο αρ<u>κά</u>)˙ας περιμένει ακό<u>μη</u>) και II)το *ευθύς* χάνει την καίρια θέση που κατέχει στη σημασία του στίχου και γίνεται απλώς αδιάφορο ρηματικό συμπλήρωμα.

Στο ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ παρατηρούμε 4 καταφατικές και ισάριθμες αποφατικές εκφορές της επιθυμίας˙κυριαρχεί ο αόριστος και μόνον η διπλή στο ποίημα προστακτική *αποχαιρέτα*,που είναι και η σημασιολογικά καίρια, εκφέρεται σε ενεστώτα. ως στο ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ(:β΄στροφή),έτσι και εδώ υπάρχει μια εκφορά σε *να+μη+υποτακτική* περιστοιχισμένη από τις προστακτικές (:*$_9$Προπάντων να μη γελασθείς*).Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως από τη γραμματικά μη άμεση εκφορά *προπάντων να μη γελασθείς* του α΄ημιστχ. ο τόνος ανεβαίνει στο γραμματικά άμεσο *μην πεις* του β΄ημιστχ.-Και εδώ,ωστόσο,υπόκεινται μετρικές δεσμεύσεις (βλ. λγ΄),που βεβαίως δεν είναι αναιρετικές αλλά πάντως είναι πιο ισχυρές από το αίτημα της διαφοροποίησης ανάμεσα στη γραμματική αμεσότητα/μη αμεσότητα.

***

Ευθύς και πλάγιος λόγος

Η εξέταση του καβαφικού ευθύ και πλάγιου λόγου υπερβαίνει τα πλαίσια αυτής της εργασίας˙ωστόσο τα σχετικά φαινόμενα επισημαίνονται στη συντακτική παρουσίαση των υ.λ που ακολουθεί.Εδώ θα επιχειρήσω μια συνόψιση των καβαφικών ποικιλιών σε αυτό το συντακτικό φαινόμενο,που βέβαια παρουσιάζει και αισθητικό ενδιαφέρον μόλις αντικριστεί με άλλες ταξινομήσεις(λ.χ. παραινετικοί υ.λ και ευθύς λόγος˙βλ. Γ΄Μέρος) ή στα πλαίσια της γενικότερης εξέλιξης του καβαφικού λόγου(:πότε υπερτερεί ο ατελής πλ. λόγος,πότε ο ευθύς,σε ποια χρονική περίοδο πυκνώνει ο ελεύθερος πλ. λόγος).

Τον 1ο στίχο του Η ΠΟΛΙΣ,*Είπες˙ «Θα πάγω σ΄άλλη γη» *,παραθέτει ο Τζάρτζανος ως παράδειγμα **ατελούς πλάγιου λόγου** (1963:122).Και σημειώνει ότι στη γραπτή μορφή του ατελούς πλάγιου λόγου γίνεται συνήθως χρήση εισαγωγικών(ό.π.).-Ο Καβάφης βάζει εισαγωγικά (:Η ΠΟΛΙΣ) και άλλοτε προτιμά άλλους τρόπους˙στο ποίημα ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝΤΕΣ(Β΄31)συνυπάρ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χουν δύο ατελείς πλ. λόγοι,ο ένας σε εισαγωγικά:

«₅Τέτοιους βγάζει το έθνος μας» θα λένε

και ο άλλος χωρίς εισαγωγικά,είναι ολόκληρη η πρώτη στροφή του ποιήματος,που εξαρτάται από το *εγράφη* του 1ου στ. της δεύτερης στροφής.-Βεβαίως,ο ατελής αυτός πλ. λόγος δεν είναι υπο θετικός.

Κι αν στο Η ΠΟΛΙΣ το ρήμα εξάρτησης προηγείται από τον ατελή πλ. λόγο,στο ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ(Β΄9) ακολουθεί:

*«Η τιμιότερές μου μέρες είν'εκείνες
....
πάντα να μένω·των Εβραίων,των ιερών Εβραίων,ο υιός.»

Ένθερμη λίαν η δήλωσίς του.* (βλ. τον υ.λ οθ΄)

Εξάλλου μέσα στον ατελή πλ. λόγο μπορεί να ενυπάρχει και **εσωτερικός πλ. λόγος**,όπως συμβαίνει στον υ.λ πγ(ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ) με **εμφωλεύουσες** ειδικές προτάσεις.

Στον υ.λ μδ΄εξετάζεται η περίπτωση όπου ένας **εξαρτημένος** πλ. λόγος μπορεί να χαρακτηρισθεί **πλαγιοφανής**— και γίνεται συσχετισμός με την αυτοδιηγητική αφήγηση.Συγγενής είναι και η περίπτωση του ευθύ=**μετατιθέμενου** λόγου (βλ. ια΄). Αλλά μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συχνή παρουσία του **ελεύθερου πλάγιου λόγου** από τα*ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1916-1918* και εξής— μέχρι και ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ (Β΄93)— πάντα στα πλαίσια των υποθετ. λόγων:

*₃Ο Απόλλων **εξηγήθηκε με λόγου του**,στην Δάφνη!
Χρησμό δεν ήθελε να δόσει (σκοτισθήκαμε!),
σκοπό δεν τόχε να μιλήσει μαντικώς,αν πρώτα
δεν καθαρίζονταν το εν Δάφνη τέμενός του.*

(βλ. ριγ΄)·το ερώτημα αν μπορούμε να μιλούμε για απόδειξη της ωρίμανσης του καβαφικού υ.λ ,καθώς αυτός ο τελευταίος σταδιακά περνά από τις πιο ορθόδοξες γραμματικά μορφές του ευθύ και πλάγιου λόγου στις πιο ευέλικτες κι ελεύθερες, μπορεί να απαντηθεί σε γενικές γραμμές καταφατικά:ο Καβάφης προτιμά ολοένα και περισσότερο τις πιο ελεύθερες μορφές του πλάγιου λόγου— αυτό θα φανεί κατά την αναλυτική συντακτική παρουσίαση των υποθ. λόγων,που ακολουθεί (:2.3).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β΄
2.3.- ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΩΝ

Εάν ο χρόνος όλος είν' αιωνίως παρών
Όλος ο χρόνος είναι αλύτρωτος.
Ό,τι μπορούσε να ήταν είναι αφαίρεση
Μένοντας μια διαρκής δυνατότης
Μονάχα σ' έναν κόσμο εικασιών.

(T.S. ELIOT, BURNT NORTON.
μετ. Αριστ. Νικολαΐδης)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ(*)

(*) :παραπομπή στο κάτω μέρος της σελίδας

αβγδ :η φράση (:στίχος κ.ο.κ.)δε μεταφέρεται αυτοσία

<αβγδ> :λέξη ή φράση που μεταφέρθηκε σε άλλο σημείο του υποθετικού λόγου

((αβγδ)) :φράση που ανήκει στην ίδια (ημι)περίοδο,αλλά συνδέεται χαλαρά ή καθόλου με τον υποθ. λόγο

|αβγδ| :φράση (κ.ο.κ.)που εννοείται,αυτοσία,από άλλο σημείο του ποιήματος,έξω από τα όρια του υπ. λόγου

///αβγδ ///:φράση (κ.ο.κ.)που δε βρίσκεται στο κείμενο του ποιήματος·εννοήθηκε από το περικείμενο

//αβγδ// :φράση (κ.ο.κ.) τροποποιημένη,όχι αυτοσία

--> :η φορά από την υπόθεση προς την απόδοση

V :η υπόθεση και η απόδοση βρίσκονται—άσχετα αν ολοκληρώνονται— στον ίδιο στίχο

DV :η υπόθεση και η απόδοση αρχίζουν σε διαφορετικούς στίχους

CON :η υπόθεση επιτάσσεται

DST :η απόδοση βρίσκεται σε άλλην (ημι)περίοδο

NP,VP :ονοματική φράση,ρηματική φράση

υ.λ,υλ :υποθ|ετικός| λόγος

υπόθεση :οι β'ουσες υποθ. προτάσεις της υπόθεσης

απόδοση :———————— απόδοσης

υπ.πρ :υποθ. πρόταση/-εις

χ/υπ.πρ :χρονική-υποθετική πρόταση/-εις

αν/υπ.πρ :αναφορική-υποθετική πρόταση/-εις

Π :το Πραγματικό

Π.πρ :το Πραγματικό με σημασία Προσδοκωμένου

ΠΡ :το Προσδοκώμενο

ΜΠ :το Μη Πραγματικό

ΔΠ :το Δυνατό στο Παρελθόν

ΑΣ,Α.Σ :η Απλή Σκέψη

ΑΕ,Α.Ε :η Απεριόριστη Επανάληψη

3.ΑΒΓΔ(Α'6) :το 3ο καβαφ. ποίημα που περιέχει υλ'ο ΤΙΤΛΟΣ του'πρώτος τόμος,σελ. 6

Κ. :Κ.Π.Καβάφης

(*)Βλ. τις συντομογραφίες των βιβλίων που χρησιμοποιούνται συχνότερα,στο τέλος της Εισαγωγής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1896-1904

1.ΦΩΝΕΣ(Α΄95)

α΄.(στ.6-8 V) ((Καί)) //ὅποτε ἠχοῦν// |ἰδανικές φωνές κι ἀγαπημένες| ⇒γιά μιά στιγμή ἐπιστρέφουν ἦχοι ἀπό τήν πρώτη ποίησι τῆς ζωῆς μας((...)) (*)

σχόλιο

Α.Ε(όποτε+υπο τ. εν. ⇒ οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον(μη παρελθόν)· κρίσης,ελλιπής,με λανθάνουσα χ/υπ.πρ στον εμπρόθετο προσδιορισμό της ανεξ.πρ που αποτελεί την απόδοση του υ.λ·ευθύς.Την εννόηση του *όποτε* από το περικείμενο την υποδεικνύει η επαναφορά (Τζάρτζ.1963,σ.299)στους στ. 4 και 5 (κάποτε-κάποτε),η επαναληπτικότητα του ενεστώτα της απόδοσης(επιστρέφουν:κάθε φορά)και η νοηματική/χρονική ανταπόκριση της φράσης ‘‘γιά μιά στιγμή’’στην απόδοση,του υ.λ.-Οι γλωσσικές προτάσεις(SENTENCES[42]) *όποτε ομιλούνε μες στα όνειρά μας και τες ακούει μες στην σκέψι το μυαλό* υπόκεινται στο εκφώνημα/utterance της υπ.πρ,πράγμα που διαπιστώνεται από τη σύνδεση της απόδοσης του υ.λ με τους στ.4-5,με τη μεσολάβηση του αποτελεσματικού ‘‘και’’(στ.6).

(*)Για τα κριτικά σημάδια που χρησιμοποιούνται για να παρουσιαστεί το εκφώνημα του υποθ. λόγου,βλέπε στην προηγούμενη σελίδα .—Μπροστά από κάθε τίτλο καβαφ. ποιήματος μπαίνει ο αραβικός αύξ. αριθμός του,και μπροστά από κάθε υ.λ ο -ελληνικός- αύξ. αριθμός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2.ΚΕΡΙΑ(Α΄97)

β:(στ.11 V) /// ἂν ///δῶ ⇒ ((καί)) /// θά /// φρίξω

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον·κρίσης,ελλιπής,απλός,με υπ.πρ λανθάνουσα στην εκφωνηματική(τελική)πρόταση *να μή διω*στην "επιφανειακή δομή"πρόκειται για δύο παρατακτικά συνδεμένες τελικές προτάσεις,που η δεύτερη είναι,λογικά,αποτέλεσμα της προηγούμενης:*για να μη δω,πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα να φρίξω*.Η παράταξη τελικών προτάσεων παρουσιάζει μεγάλη συντακτική ποικιλία,που δεν καλύπτεται από τα συντακτικά της νέας ελληνικής γλώσσας .Στην επισήμανση του υ.λ οδηγούμαστε,πάντως,από την εκφορά της δεύτερης τελ. πρότασης(οριστ. μέλλοντα)και από το ότι στις υπ. πρ περιέχεται ένας όρος "υπό τον οποίον μπορεί να συμβαίνει ή να αληθεύει εκείνο που λέγεται στην κύρια(εδώ:η δεύτερη τελική) πρόταση"(Τζάρτζ. 1963,σ.61,πργρ.244).Από καθαρά λογικήν άποψη,εξάλλου,ο εξεταζόμενος υ.λ είναι κρίσις εξηρτημένη ή υποθετική,όπου "το μεν ηγούμενον (είναι) η διορίζουσα πρότασις,η εισάγουσαα την αιτίαν,το δ'επόμενον[...]η εκφέρουσα το συμπέρασμα" -και στα "ηγούμενα"μπορούν να υπάγονται όχι μόνον οι (συντακτικά) υποθετικές,αλλά και οι χρονικές,αιτιολογικές,τελικές κ.ά. προτάσεις (Βορέας 1932,σ.71) .-Επιτόνιση:μη,φρίξω.[43]-Δεσπόζων.

3.ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ(Α΄101)

γ:(στ.12-13 V) Κι ἂν εἶσαι στό σκαλί τό πρῶτο⇒πρέπει νἆσαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος ((.))

<u>σχόλιο</u>

Π(κι αν+οριστ. ενεστ.=οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον·κρίσης,άρτιος, με δευτερεύουσα παραχωρητική πρόταση στην υπόθεση· .Ο υ.λ "δεν είναι τίποτ'άλλο παρά απλός ρητορικός τρόπος εκφράσεως,ήτοι πολλές φορές χρησιμοποιείται υποθ. λόγος όχι για να τεθεί μιά υπόθεσις κι απ'αυτή να εξαχθεί ένα συμπέρασμα,αλλά για να εκφραστεί κάποιο διανόημα ζωηρότερα και παραστατικότερα"(Τζάρτζ.1963 πργρ.251)·στην περίπτωση δηλώνεται με την υπόθεση "το αίτιο ή το αποτέλεσμα εκείνου,που περιέχεται στην απόδοση"(ό.π.σ.71,3):*πρέπει νάσαι περήφανος επειδή είσαι στο πρώτο σκαλί*.

4.ΔΙΑΚΟΠΗ(Α΄102)

δ:(στ. 4-8 DV,DST) /// όποτε ///((Στῆς Ἐλευσῖνος...παλάτια)) ἡ Δήμητρα κ' ἡ θέτις //κι αν/// ἀρχινοῦν ἔργα καλά ((μές...καπνόν.))⇒πάντοτε ὁρμᾶ ἡ Μετάνειρα ((ἀπό τά δωμάτια...τρομαγμένη)) καί πάντοτε ὁ Πηλεύς φοβᾶται κ' ἐπεμβαίνει ((.))

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όποτε+ορ. εν.=ορ. εν.)στο παρόν-μέλλον· ·κρίσης,ελλιπής,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ και τρεις ανεξ. προτάσεις,ευθύς.Το *κι αν* προκύπτει από το "Αλλά"της απόδοσης.Η εννόηση του *όποτε* υποδεικνύεται από το σχήμα επαναφοράς (πάντοτε και πάντοτε)της απόδοσης.Ρητορικός τρόπος έκφρασης,για να δηλωθεί "ισχυρή αντίθεσις προς το περιεχόμενο της αποδόσεως"

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(ό.π. σ. 70).Η "εσωτερική,λογική σχέση των προτάσεων" του στ.8 είναι "αιτιώδης" (Τζάρτζ.1963,σ.15-16) και ισοδυναμεί η εκφωνηματική έκφρασή τους με τη λογική εκφορά (proposition) *φοβάται και γιαυτό επεμβαίνει= επειδή φοβάται,επεμβαίνει(ο.Πηλεύς πάντοτε)*.

5.ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ(Α'103)

ε'.(στ.1-2 V,CON) σ'εκείνους όπου στήν ζωή των ώρισαν καί φυλάγουν θερμοπύλες ((.)) ⇒<Τιμή> /// πρέπει ///

<u>σχόλιο</u>

Π(όπου+οριστ. αορ. = οριστ. εν.)στο παρόν'κρίσης,ελλιπής,με αν/υπ.πρ (Τζάρτζ.1963,σ.109)στην υπόθεση,ευθύς.Η δεύτερη υπ.πρόταση(και φυλάγουν) συνδέεται παρατακτικά με τον <u>και</u>, "ενώ συντακτικώς και λογικώς η δεύτερη αυτή πρότασις έπρεπε ν'ακολουθή ως δευτερεύουσα,ήτοι εξαρτημένη από την πρώτη πρόταση(...)ως δευτερεύουσα βουλητική" (Τζάρτζ.1963,σ.19).Αρα *ώρισαν να φυλάγουν θερμοπύλες* .Στην εκφωνηματική μορφή του υ.λ η απόδοση προτάσσεται για έμφαση(Για τη χρήση του <u>όπου</u>:Τζάρ. .1963,σσ.203-204: ο οποίος,οι οποίοι).Το ρ. της απόδοσης εννοήθηκε από το περικείμενο(με βάση τον στ.11).-Οι κορυφώσεις της επιτόνισης συμπίπτουν με τις λογικές ακμές του δίστιχου υ.λ-για την καβαφική εκλογίκευση της μουσικής καμπύλης των στίχων θα μιλήσομε σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας-και επιπίπτουν στις λ.:τιμή,ώρισαν,θερμοπύλες.-**Δεσπόζων.**

στ'.(στ.6 V,CON) όσάκις είναι πλούσιοι //εκείνοι όπου[...] θερμοπύλες// ⇒<γενναίοι> ///όντες/// //εκείνοι όπου [...] θερμοπύλες//

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(οσάκις+οριστ. εν.= μετοχή εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,με αν/υπ.πρ στην υπόθεση,εξαρτημένος.Η μετοχή της απόδοσης εννοήθηκε κατ'αναλογία με τις άλλες μετοχές της περιόδου : μη κινούντες,συντρέχοντες,ομιλούντες(στ.3-10).Ολόκληρη η συντακτική περίοδος (στ.3-10)στην οποία υπάγεται ο υ.λ.που εξετάζω δεν έχει μήτε λογική μήτε συντακτικήν αυτοτέλεια,καθώς αποτελεί παράθεση και λειτουργεί ως λογική στήριξη των στ.1-2.Η στίξη (.) που εμφιλοχώρησε ανάμεσα στις δύο ενότητες της πρώτης στροφής αυτού του ποιήματος (1-2,3-10)στοχεύει να δώσει αναπνοή και όψη γνωμικού στους στ. 1-2'να εξάρει την ανιδιοτέλεια του νοήματος του στ. 3,με την εκφωνηματική χρήση της απόλυτης(τ.έ. ανακόλουθης) μετοχής "μη κινούντες",από την οποία συμπαρασύρθηκαν στο ανακόλουθο σχήμα και οι επόμενες μετοχές της πρώτης στροφής και λειτουργούν ως ρήματα ανεξάρτητων προτάσεων'να επιτείνει,τέλος, τη νοηματική αντιδιαστολή μεταξύ της πρώτης και δεύτερης στροφής του ποιήματος,αποδεσμεύοντας τους στ. 1-2 ώστε να λειτουργήσουν ως **θέση** της πρώτης στροφής-και εναρκτήρια θέση ολόκληρου του ποιήματος.Αυτές οι **θέσεις** της πρώτης και δεύτερης στροφικής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ενότητας έχουν,και οι δύο,την εκφωνηματική μορφή του υ.λ.

ζ΄.(στ.6-8 DV) ((κι))όταν είναι πτωχοί //εκείνοι όπου (...)θερμοπύλες//⇛πάλ'εις μικρόν γενναίοι. /// όντες /// ,πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε /εκείνοι όπου (...)θερμοπύλες //((·))

σχόλιο

Α.Ε(όταν+οριστ. εν.═μετοχή εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,με χ/υπ.πρ στην υπόθεση,εξαρτημένος.Για τις δύο μετοχές της απόδοσης,που στην ανεξάρτητη μορφή τους σχηματίζουν δύο κύριες προτάσεις κρίσεις (ρήματα:*είναι* και *συντρέχουν*),ισχύουν όσα έχουν γραφτεί για τον στ΄υ.λ.-Σχήμα επαναφοράς(πάλι-πάλι) για έμφαση.-Ο ((κι))συνδέει παρατακτικά τους υ.λ στ΄και ζ΄και δηλώνει "απλή αντίθεση"(Τζάρτζ.1963,σ.17: ''και═απ'τ'άλλο μέρος΄')των νοημάτων(πλούσιοι-πτωχοί,γενναίοι-εις μικρόν γενναίοι).

η΄.(στ. 11-14 DV,CON) όταν προβλέπουν //εκείνοι όπου (...)θερμοπύλες// (καί πολλοί προβλέπουν) πώς ό Εφιάλτης θά φανεί στό τέλος,κ'οί Μήδοι επιτέλους θά διαβούνε ((.)) ⇛ ((Καί)) περισσότερη τιμή τούς πρέπει

σχόλιο

Α.Ε(όταν+οριστ. εν.═οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής, με χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.Μέσα στην καβαφική παρένθεση της υπόθεσης γίνεται η επιμεριστική παράθεση του υποκειμένου της πρότασης.Η υπ.πρ επιτάσσεται για έμφαση.-Η επιτόνιση της εκφωνηματικής μορφής του υ.λ συμπίπτει με τις λογικές ακμές του(λ.:περισσότερη,προβλέπουν,πολλοί,Εφιάλτης,διαβούνε).-Ο υ.λ απαρτίζει μια στροφική,συντακτική και νοηματική/λογική ενότητα,μες από την οποία εκφέρεται η καίρια θέση του μηνύματος(βλ. και τον στ΄υ.λ). -Ο ((Καί)) της απόδοσης δηλώνει,όπως και στον ζ΄υ.λ,απλή αντίθεση ανάμεσα στον **δεσπόζοντα**(βλ. επόμενο κεφάλαιο)υ.λ της πρώτης στροφής (στ.1-2) και στον υ.λ που τα όριά του συμπίπτουν με τη δεύτερη στροφή του ποιήματος.-Δεσπόζων.

6.CHE FECE....IL GRAN RIFIUTO(A΄104)

θ΄.(στ.3-5 V,CON) όποιος τόχει έτοιμο μέσα του τό Ναί ⇛Φανερώνεται αμέσως,καί λέγοντάς το πέρα πηγαίνει στήν τιμή καί στήν πεποίθησί του((.))

σχόλιο

Α.Ε(όποιος+οριστ. εν.═οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,άρτιος,με αν/υπ.πρ στην υπόθεση και δύο ανεξ. προτάσεις -παρατακτικά συνδεμένες- στην απόδοση,σύνθετος'ευθύς.Ο (και) που συνδέει τις προτάσεις της απόδοσης είναι αποτελεσματικός (Τζάρτζ. 1963 σ.17 β΄:''και φυσικά,και έτσι, έτσι που,ώστε).Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση(φανερώνεται).-Επιτόνιση του εκφωνήματος του υ.λ:αμέσως,Ναι,πέρα,τιμή.-Ο υ.λ διχάζεται και στις δύο στροφικές ενότητες του ποιήματος,για να δοθεί οπτική παράσταση του ''πέρα'' με την κενή αράδα'και για να τονιστεί το νόημα του στ.5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ι΄.(στ.6 V) //όποιος αρνήθηκε//⇒δέν μετανοιώνει.

σχόλιο

Π(όποιος+οριστ. εν. = οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής(λείπουν τα αντικείμενα των ρημάτων),με αν/υπ.πρ στην υπόθεση (που λανθάνει στην αναφορικο/αιτιολογικο/υποθετική μετοχή "ο αρνηθείς"),ευθύς.Στην υπ.πρ έθεσα την οριστική(και όχιτην υποτακτική) του αορίστου,διότι ο αμέσως επόμενος υ.λ(στ.6-7) υποδηλώνει ότι η άρνηση είναι πραγματοποιημένη.Ο υ.λ που εξετάζω αναφέρεται στο παρόν-μέλλον με βάση την απόδοσή του,ενώ η υπόθεση ανάγεται στο παρελθόν:αρνήθηκε **τότε**,δεν μετανοιώνει **τώρα**.Ωστόσο,ο συνολικός χρονικός χαρακτηρισμός του υ.λ γίνεται με βάση την απόδοση.-Επιτόνιση:δεν(στην εκφωνηματική εγγραφή του λανθάνοντος υ.λ).

ια΄(στ.6-7 DV) "Αν ρωτιούνταν πάλι⇒όχι θά ξαναέλεγε.

σχόλιο

Α.Σ(αν+οριστ. παρατ. =δυνητ. οριστ. παρατ.)στο παρόν-μέλλον' κρίσης,ελλιπής(λείπουν τα υποκείμενα του υ.λ και το αντικείμ. της υπ.πρ), απλός,ευθύς'ακριβέστερα,πρόκειται για υ.λ με τη μορφή του "μετατιθέμενου λόγου" ο οποίος παρουσιάζει τον λόγο του υποκειμένου " με το **συντακτικό** όμως της **αφηγηματικής** φωνής" (Μαλαματάρη 1987,σ.204 κ.ε.) ,πράγμα που καταρχήν σημαίνει ότι,τυπικά, ο εξεταζόμενος υ.λ είναι ευθύς.Ως προς το περιεχόμενό του,θεωρώ πως είναι ευθύς και πάλι-με την έννοια ότι δεν είναι το ποιητικό υποκείμενο,αλλά ο αφηγητής/ποιητής που υποθέτει -για λογαριασμό του υποκειμένου,χωρίς όμως πλαγίωση-την ερώτηση(πλάγιος λόγος ενυπάρχει στον υ.λ,με ρήμα εξάρτησης το "ρωτιούνταν"καί ρήμα πλαγίου λόγου το " θα ξαναέλεγε").-Επιτόνιση: αν,πάλι,όχι.

-Ο υ.λ λειτουργεί **επιδοτικά** σε σχέση με τον ι΄υ.λ(:όχι μόνο δεν μετανιώνει-παρά θα ξανάλεγε το 'Οχι,αν τον ξαναρωτούσαν). Το κόμμα ανάμεσα στην υπ.πρ και στην απόδοση,εντείνει την επίδοση και οξύνει το "όχι"της απόδοσης(δες και ιβ΄).

7.ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ(Α΄105)

ιβ΄(στ.3-4 DV) "Οταν ανοίξει ένα παράθυρο ⇒θάναι παρηγορία

σχόλιο

ΠΡ(όταν+υποτ. αορ, =οριστ. μέλλ.)'κρίσης, (η χυπ.πρ είναι το ενν. υποκείμενο του ρήματος της απόδοσης που είναι απρόσωπο),απλός,με χ/υπ. πρ στην υπόθεση,ευθύς.Λειτουργεί παρενθετικά και κατέχει θέση **αιτιολόγησης** της προηγούμενης(στ.1-3)περιόδου(*τριγυρνώ,διότι θάναι παρηγορία όταν ανοίξει ένα παράθυρο*).Παρόλη την παρενθετική εγγραφή του ο υ.λ εκφράζει την αρχική **θέση** του ποιήματος-που ανατρέπεται από τον επόμενο υ.λ. του ίδιου ποιήματος.-Επιτόνιση:ανοίξει,παρηγορία.-Η απουσία στίξης ανάμεσα σε υπόθεση-απόδοση υποβάλλει την ανάγνωση του ΟΣ "ένα παράθυρο" όχι με το ΡΣ της υπόθεσης,αλλά με την απόδοση του υ.λ:*ένα παράθυρο θάναι παρηγορία*.-Δεσπάζων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιγ΄(στ.6 V,CON) ((.))<Κι>///αν δεν//τά βρῶ ⇒|θἆναι| καλλίτερα <ἴ-σως>((.))

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+δεν+υποτ. αορ. =οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής(υποκείμενο της απόδοσης είναι η ενν. υπ.πρ),απλός,ευθύς. Στην εκφωνηματική μορφή του υ.λ η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.Μετέτρεψα το εκφωνηματικό "να μην" σε *αν δεν*,διότι "Με το μόριο να εισάγονται υποθετικές προτάσεις[...]και του δ' είδους,συνήθως της α'περιπτώσεως'(...)με έννοια ως επί το πλείστον ενδοτική ή παραχωρητική"(Τζάρτζ.1963,σ.67,πργρ. 247.2) .-Επιτόνιση:καλλίτερα,να μην.-Ο υ.λ στοιχειοθετεί την αντίθεση στο νόημα του ιβ'.Οι περίοδοι/προτάσεις που ακολουθούν (στ.7-8)ολοκληρώνουν,μαζί με τον υ.λ που εξετάζω,το καίριο νόημα/του ποιήματος.Πρόκειται για απελεύθερες αιτιολογικές περιόδους (*διότι*ίσως το φως θάναι μιά νέα τυραννία,*διότι*ποιος ξέρει τί καινούρια πράγματα θα δείξει),από τις οποίες η δεύτερη αιτιολογεί την προηγούμενή της:ο εξεταζόμενος υ.λ είναι δεσπόζων.

ιδ΄(στ.7 V) /// αν μπει/// τό φῶς ⇒<"Ἴσως> θἆναι μιά νέα τυραννία((.))

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+υποτ. αορ. = οριστ. μέλ.)στο παρόν μέλλον'κρίσης,ελλιπής, απλός,ευθύς.Η υπόθεση λανθάνει εις "το φως"και εννοείται από το περικείμενο.Ο Τζάρτζανος(1963,σ.68,πργρ.249)αναφέρει ότι η υπόθεση (είτε η απόδοση)που λείπει "ή εννοείται από τα συμφραζόμενα ή υποδηλώνεται από κάποια λέξι της προτάσεως,συνήθως από κάποιο επίρρημα ή επιρρηματική φράση ή επιφώνημα".Την ύπαρξη λανθάνοντος υ.λ τη στηρίζω και στο ότι (α)η εκφορά του στ. 7,δηλ. της απόδοσης,γίνεται σε χρόνο μέλλοντα, και (β)το σύνταγμα *μιά νέα τυραννία* ανταποκρίνεται στο ομόλογό του(του στ. 4) *άπαρηγορία* -και εξίσου ανταποκρίνονται τα αντίστοιχα ΡΣ *θάναι παρηγορία* και *θάναι(μιά νέα)τυραννία*(δες και ιβ',ιγ' και ιε').-Επιτόνιση:ίσως,νέα.

ιε΄(στ.8 DV) ///αν μπει τὸ φῶς/// ⇒Ποιός ξέρει τί καινούρια πράγματα θά δείξει.((.)) /// ;! ///

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+υποτ. αορ.= οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής, απλός,πλάγιος.Για την ενυόηση της υπ/πρ επαρκούν τα σχόλια στους υ.λ ιγ',ιδ'.με τις ακόλουθες προσθήκες:(α) η συντακτική περίοδος της απόδοσης απαρτίζεται από δύο προτάσεις(propositions),από τις οποίες η πρώτη(Ποιος ξέρει)είναι η εξαρτώσα και η δεύτερη η εξαρτημένη,σε θέση αντικειμένου της πρώτης'(β)η εξαρτώσα πρόταση είναι ρητορική ερώτηση που εκφέρεται επιφωνηματικά (Τζάρτζ. 1946 σ.326,8),χωρίς ερωτηματική στίξη,αλλά με κάτω τελεία, ώστε η ερώτηση να προσαποκτά χροιά σχετλιαστικού επιφωνήματος'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(γ)η εξαρτημένη πρόταση είναι πλάγια ερώτηση-αντικείμενο της προηγούμενης πρότασης·είναι ερώτηση μερικής άγνοιας(τί)·αποτελεί την απόδοση του εξεταζόμενου υ.λ.-Επιτόνιση:ποιος,καινούρια.

8. **ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ**(Α'107-108)

ιαζ:(στ.7 V) σάν ἔλθουν ⇒<Οἱ βάρβαροι> θά νομοθετήσουν((.))

<u>σχόλιο</u> :

ΠΡ(σαν+υποτ. αορ.═οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον(μη παρελθόν)· κρίσης, απλός,ευθύς.Με χ/υπ.πρ στην υπόθεση.-Η απόδοση ἐίναι απελεύθερη αιτιολογική πρόταση,που αναφέρεται στο νόημα της προηγούμενής της (στ.6) ρητορικής ερώτησης:*δεν θα κάμουν νόμους οι Συγκλητικοί,διότι οι βάρβαροι θα νομοθετήσουν,σαν έλθουν*.Με την ίδια σκοπιά,η απόδοση-ή μάλλον ολόκληρος ο υ.λ-αιτιολογεί και απαντά στο ερώτημα του στ. 4:*οι Συγκλητικοί κάθονται και δεν νομοθετούνε,διότι οι βάρβαροι θα νομοθετήσουν, σαν έλθουν*.-Επιτόνιση:έλθουν,νομοθετήσουν.

ιζ:(στ.35,V,CON) //αν δεν υπάρχουν πιά/βάρβαροι//⇒((Καί τώρα)) τί θά γένουμε((.))

<u>σχόλιο</u>

<u>Π</u>(αν+οριστ. εν.═οριστ. μέλ.)στο παρόν·κρίσης, ,απλός, ευθύς.Η απόδοση είναι ρητορική ερώτηση και εκφράζει έντονη άρνηση (Τζάρτζ.1946,σ.324.4:Τί μπορεί να μ'αναπάψει πιά;=τίποτε απολύτως δεν μπορεί,Σικελιανός,Αντίδωρο).Η απουσία ερωτηματικής στίξης εντείνει το νόημα της ερώτησης(πρβλ. με ιε').-Επιτόνιση:τί,χωρίς. -Δεσπόζων.

9. **ΑΠΙΣΤΙΑ**(Α'109-110)

Στο ένθετο πλατωνικό παράθεμα του καβαφικού ποιήματος παρατηρώ ότι ολόκληρη η συντακτική περίοδος αρθρώνεται με έναν υ.λ, του προσδοκωμένου *ὅταν φῇ ═οὐκ ἐπαινεσόμεθα*.Ο εμβόλιμος και αυτούσιος ομηρικός λόγος έχει θέση αντικειμένου στο *φῇ* της χ/υποθετικής πρότασης.Αλλά και η μετοχή της απόδοσης *ἐπαινοῦντες* είναι εναντιωματική.-Ωστόσο όλες οι σχετικές προτάσεις του κειμένου του ποιήματος είναι καθαρά χρονικές(στ.1,6,10,22)κι αφορούν στο παρελθόν του αφηγητή.Συνεπώς η συντακτική κυριαρχία του υ.λ στο πλατωνικό παράθεμα οφείλεται σε σύμπτωση.

10.**ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ**(Α'113)

ιη:(στ.15-16 V,CON) //αν δεν// σας δίναμε, ἄλογά μου δυστυχισμένα ⇒///θά ήταν/// <καλλίτερα> <1>

<u>σχόλιο</u>

ΜΠ(αν+παρατ.═ δυνητ.οριστ. παρατ.)στο παρελθόν(Τζάρτζ.1963, σ.63.σημ.)·κρίσης, ,απλός,ευθύς.Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.και το-μοναδικό σε καβαφικόν υ.λ- θαυμαστικό αυτήν στίζει.Ολόκληρος ο υ.λ λειτουργεί ως επεξήγηση στο σύνταγμα *έτσι άσκεπτα* του προηγούμενου στ.14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η **''ένταοις σ'ελληνική φρασιολογία''** ολόκληρου του ποιήματος κορυφώνεται σ'αυτόν τον υ.λ,ο οποίος αποτελεί το συναισθηματικό κ και αποφασιακό κέντρο του οκτάστιχου (13-20)θεϊκού ξεσπάσματος: τα προηγούμενα (στ.13-14)προεξαγγέλλουν τον υ.λ και τα επόμενα (στ.16-20)αποτελούν τον θυμόσοφο σχολιασμό του.-**Δεσπόζων.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1905-1915

111. Η πόλις

ιθ:(DVστ.8///Διότι,άν/// |θά πάγω σ'άλλη γη,| ///διότι,άν/// |θά πάγω σ'άλλη θάλασσα| ⇒Μιά πόλις άλλη θά βρεθεί καλλίτερη άπό αυτή.

σχόλιο

Π.πρ(άν+οριστ. μέλ.⇒οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον(μη παρελθόν), κρίσης,ελλιπής,σύνθετος με δύο υπ.πρ και μία απόδοση·ατελής.-Οι δύο υπ.πρ εννοούνται από το συμφραστικό περιβάλλον(περικείμενο ή context),γιατι η β'ημιπερίοδος του στ. 1 έχει θέση πρωθύστερου καταληκτικού συμπεράσματος-είτε δεσπόζουσας απόφασης ή επιθυμίας του ήρωα/υποκειμένου- μέσα στα όρια της πρώτης στροφής.-Στις εννοούμενες αυτές κειμενικές υπ.πρ υπόκειται η λογική/γλωσσική υπ.πρ *άν θά πάγω σ'άλλη γη καί θάλασσα* η οποία διχοτομήθηκε στα δύο εκφωνήματα/κειμενικές υπ.προτάσεις.-Τα δύο ενν. εκφωνήματα καταλαμβάνουν ένα ημιστίχιο το καθένα;όπου ''στο β'ημιστίχιο [...]συμπληρώνεται το νόημα του α'ημιστιχίου,διασαφείται το νόημα ορισμένης λέξεως[...]ή επαναλαμβάνεται το ίδιο νόημα με άλλα λόγια''(Πετρόπουλος 1970, σ.293) σύμφωνα με την αρχή της ισομετρίας των δημοτικών τραγουδιών·στην ίδια αρχή υπακούουν η απόδοση (που το β'ημιστίχιό της είναι δεύτερος όρος σύγκρισης) αλλά και ολόκληρος ο υ.λ ως δίστιχο:''Ισομετρία έχουμε καί σέ περιπτώσεις πού τό νόημα περατώνεται σέ δυό στίχους''.-Εκτός από το σχήμα επαναφοράς (Τζάρτζ. 1963,σ. 299) με το οποίο υλοποιείται η διχοτόμηση(θα πάγω,θα πάγω)και το σχήμα **από κοινού** (ό.π. σ.289)στο οποίο υπάγεται η εννόηση των δύο υπ. πρ,λειτουργεί εδώ και το σχήμα **εν δια δυοίν**(*γη και θάλασσα*= παραθαλάσσια γη:Τζάρτζ. 1963, σ.293).-Τόσο στη λογική παράσταση όσο και στην εκφωνηματική/ποιητική μορφή του υ.λ,η επιτόνιση(intonation,Martinet 1970 , p. 21-22)κορυφώνεται,αν εξαιρέσομε τον *αν*,στους τόνους των λ.*άλλη(γη),άλλη(θάλασσα),άλλη(θα βρεθεί),καλλίτερη*:πρόκειται για την καβαφική εκλογίκευση της μελωδικής καμπύλης των στίχων που θα μας απασχολήσει-στόν οριοθετημένο χώρο των υ.λ που εξετάζομε εδώ-σε επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας (Επιμ.Α).

κ:(στ.6-8 DV,DST) Όπου τό μάτι μου γυρίσω,όπου κι άν δώ ⇒ ερείπια μαύρα τής ζωής μου βλέπω εδώ, ((πού..χάλασα.))

σχόλιο

Α.Ε(όπου(κι αν)+υποτ. αορ.=οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον·κρίσης,άρτιος,σύνθετος,ατελής.Η πρώτη υπ.πρ *όπου γυρίσω* είναι αναφορική-υποθετική(Τζάρτζ.1963,σ.109,β:όπου γύριζες,απάνταινες)αλλά τη δεύτερη *όπου κι αν δώ* ο Τζάρτζανος την ταξινομεί (ό.π. σσ.109-110)στις ενδοτικές/παραχωρητικές αναφορικές προτάσεις(:όπου κι αν ρίξω τη ματιά μου,τη νίκη του νερού και την πλημμύρα βλέπω).Εκτός από το ασύνδετο,οι δύο αυτές προτάσεις συνέχονται από το σχήμα επαναφοράς(όπου,όπου κι αν),πράγ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μα που επιτρέπει να συμπεράνομε ότι παραχώρηση ενυπάρχει και στην πρόταση *όπου το μάτι μου γυρίσω=ακόμη κι αν γυρίσω τα μάτια μου προς όποια μεριά*.Η εκφορά των δύο προτάσεων με υποτακτική αορίστου (γυρίσω,διω)οδηγεί στο συμπέρασμα ότι,εκτός από αναφορικές-ενδοτικές,είναι και υποθετικές ή ''κατ'ουσίαν υποθετικές''(Τζάρτζ.1963,σ.74,2).-Επιτόνιση:όπου,όπου,μαύρα.
Ολόκληρος ο υ.λ λειτουργεί ως **αιτία** [illegible] για την πρωθύστερη καταληκτική απόφαση του στ.1.-Για την υπόθεση ισχύει η αρχή της **ισομετρίας**(βλ. ιθ΄υ.λ).

κα΄.(στ.9 DV) ///όπου κι αν πας///⇒Καινούριους τόπους δέν θά βρεῖς,δέν θἄβρεις ἄλλες θάλασσες((.))

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(όπου κι αν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλλ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης, ελλιπής,σύνθετος με δύο ανεξ.προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.Η υπ.πρ είναι καταρχήν αναφορική-ενδοτική(πρβλ.μευυ.λ κ΄).Στις δύο ασύνδετες προτάσεις λειτουργεί το σχήμα της επαναστροφής (Τζάρτζ,1963,σ.298,στ΄:Σε σκότωναν κι ήσουν εσύ,κι ήσουν εσύ ο φονιάς σου):*δεν θα βρεις,δεν θάβρεις*.-Ο εξεταζόμενος υ.λ στοιχειοθετεί τη **θέση** της δεύτερης στροφικής ενότητας του ποιήματος'οι υπόλοιποι στίχοι (10-16)αιτιολογούν αυτήν τη θέση-ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.Εξάλλου,αυτή η θέση αντιτίθεται και τελικά ακυρώνει την πρωθύστερη απόφαση(στ.1)του ποιήματος.-Στην απόδοση παρατηρείται η αρχή της **ισομετρίας**(βλ. ιθ΄υ.λ).

κβ΄(στ.13-14 V) ///αν είπες/// γιά ((τά)) ἀλλοῦ⇒((-))μή ἐλπίζεις((-)) //ότι ἔχει πλοῖο γιά σέ,ότι ἔχει ὁδό.//

<u>σχόλιο</u>

Π(αν+οριστ. αορ=προστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'επιθυμίας,ελλιπής, απλός,ευθύς.Σε πρώτη συντακτική ανάγνωση,ολόκληρη η περίοδος *Γιά τά αλλού...οδό*απαρτίζεται από τρεις ανεξάρτητες προτάσεις, τη μία παρενθετική(-μη ελπίζεις-)απαγορευτική προστακτική).Η υπ/πρ λανθάνει στον εμπρόθετο προσδιορισμό *για τα αλλού* και αιτιολογείται από την απαγορευτ. προστακτική της περιόδου(Τζάρτζ.1963,σ.68,πργρ.249,όπου αναφέρεται η περίπτωση να λανθάνει η υπ.πρ σε όρο της απόδοσής της).Στη λογική τους δομή και εκφορά,οι δύο προτάσεις που στην εκφωνηματική εγγραφή τους είναι ανεξάρτητες (δεν έχει,δεν έχει) θα πρέπει να θεωρηθούν εξαρτημένες,ειδικές και αντικείμενο-σε σχήμα επαναφοράς-του *μη ελπίζεις*(βλ. την παράσταση του υ.λ).-Το ρήμα της υπ.πρ εννοήθηκε κατ'αναλογία με το ρήμα εξάρτησης *είπες*(στ.1).-Ο υ.λ είναι **ρητορικός** ''τρόπος εκφράσεως''για να δηλωθεί <u>αντίθεση</u> ανάμεσα στο νόημα της υπόθεσης και της απόδοσης αντίστοιχα(Τζάρτζ.1963, σ.70,2):*κι αν είπες,μη ελπίζεις*.-Στην περίπτωση που θα αφήναμε την πρόταση *μηελπίζεις* να λειτουργεί ως παρένθετη και θα θέταμε τις δύο προτάσεις του στ.14 ως απόδοση,θα αφαιρούσαμε από τον υ.λ την απαγορευτική/συναισθηματική σημασιακή χροιά που του δίνει η απαγορ. προστακτική ως απόδοση.-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

12.Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ(Α΄16)

κγ:(στ.1-6 DV,CON) //όταν//σέ άρνεῖται ⟨ἡ ἄδικη αὐτή σου ἡ τύχη πάντα ἐνθάρρυνσι κ' ἐπιτυχία⟩·//όταν//σ' ἐμποδίζουν εὐτελεῖς συνήθειες,καί μικροπρέπειες,κι ἀδιαφορίες [[ἐνῶ εἶσαι καμωμένος...'έργα]]⇒Τί συμφορά ///είναι/// ((,)) ///!///

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όταν+υποτ. εν.=οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ευθύς.Στην εκφωνηματική μορφή τους οι δύο χ/υπ. πρ εισάγονται με το *να"(Τζάρτζ.1963,σ.61),που το μετατρέπω (όχι σε *αν*,αλλά)σε *όταν*)κατ'αναλογία προς τον κδ'υλ,ο οποίος εισάγεται με αναφορικό προσδιορισμό του χρόνου(βλ. παρακάτω).Η απόδοση είναι "επιφωνηματική πρόταση"("αναφωνήσεις και ζωηρές εκδηλώσεις συναισθημάτων":Τζάρτζ.1946,σ.38,α') γιαυτό και σημασιοδοτεί με χροιά αιτίας τις δύο προτάσεις της υπόθεσης'ωστόσο οι υποθετικές κρίσεις εμπεριέχουν και τις αιτιολογικές και τις χρονικές κρίσεις,μπορούν δηλαδή οι αντίστοιχες προτάσεις τους (propositions)να εισάγονται και με τους συνδέσμους:επειδή,όταν(Τατάκης1966,σ.122) .-Η επιφωνηματική απόδοση προτάσσεται για έμφαση και για να δώσει την εμφατική της τονικότητα σε ολόκληρο το ποίημα(οι άλλες τονικές φράσεις είναι οι αρκτικές των στ.7,13,15,19,20,21).-Επιτόνιση του υ.λ:Τί,άδικη,πάντα,ευτελείς,μικροπρέπειες,αδιαφορίες.-Η ενδοτική πρόταση *ενώ...έργα* επιτείνει,διακόπτοντας τον υ.λ,την εμφατικότητα της επιφωνηματικής απόδοσης.-Δεσπόζων υ.λ(καθώς και οι δύο επόμενοι:κδ΄,κε΄).

κδ: (στ.7-10 V,CON)Καί //όταν// ἐνδίδεις, ⟨ἡ μέρα πού ἀφέθηκες κ' ἐνδίδεις),καί //όταν//φεύγεις ὁδοιπόρος γιά τά Σοῦσα,καί //όταν// πιαίνεις στόν μονάρχην 'Αρταξέρξη ((πού εὐνοϊκά...καί τέτοια.)) ⇒τί φρικτή ///είναι/// ἡ μέρα///!///

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όταν+υποτ. εν=οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης, σύνθετος,ευθύς.Για τη μετατροπή του *πού* σε *όταν* βλ. Τζάρτζ.1963,σ.205 και πργρ. 261).Σ'αρχαία ελληνικά,η εισαγωγή του υ.λ θα είταν,υποθέτω, *ᾗ (ημέρα) ἄν* +υποτακτική ενεστώτα,είτε *ἐν ᾗ ἄν* +υποτ. ενεστώτα .Για την απόδοση,ισχύουν και εδώ όσα σχετικά έγραψα στον κγ΄-με την προσθήκη ότι ο εξεταζόμενος υ.λ αναβαθμίζει την ένταση του κγ΄(τί συμφορά-τί φρικτή μέρα)· και ότι όλες οι ανεξ. προτάσεις των στ. 9 έως και 14 είναι, στη λογική ουσία τους,αποτελεσματικές και προσδιορίζουν επεξηγηματικά το ρ. "ενδίδεις" (:ενδίδεις,ώστε να φύγεις και να πας και να δεχτείς).Ο υ.λ είναι δεσπόζων.-Επιτόνιση:τί,φεύγεις,πιαίνεις,ευνοϊκά,προσφέρει.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κε:(στ.8 V,CON) //όταν// <ενδίδεις>, //επειδή// <αφέθηκες> ⇒|τί φρικτή| ///είναι/// <ἡ μέρα> ///!///

σχόλιο

Α,Ε (όταν+υποτ. εν.=οριστ. εν.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής, απλός,ευθύς.Η χ/υπ.πρ είναι παρένθετη μαζί με την απόδοσή της (:η μέρα),γιαυτό ο υ.λ ταξινόμείται και εξετάζεται χωριστά από τον κδ'.Για τον μετασχηματισμό της εκφωνηματικής πρότασης "αφέθηκες" σε συντακτική (:αιτιολογική δευτερεύουσα),χρήσιμα είναι όσα γράφει ο Κακριδής (1966,σ.99κ.ε.) για τη λογική και την ψυχολογική σύνδεση των προτάσεων(:υπόταξη καιπαράταξη,αντίστοιχα).Με την "ψυχολογική" παραταξιακή σύνδεση ("αφέθηκες κ'ενδίδεις")επετυχαίνεται η "ζωηρότητα της διήγησης",η "ένταση της εκφοράς"που"ανήκει στην οικεία γλώσσα"·η σύνταξη αυτή εκφράζει «περισσότερο **αντιθέσεις** και διαφορές παρά ταυτότητες και συγχωνεύσεις.Ξεκινώντας από το ίδιο υποκείμενο,αναλύει σε **δύο χρόνους** την ενέργεια που εκτελεί το υποκείμενο αυτό.» (Mirambel 1978,σσ.269-271).-Για την επιφωνηματική απόδοση-που προτάσσεται στο εκφώνημα του υ.λ για έμφαση-ισχύουν τα σχετικά του σχολίου στον προηγούμενο (κδ') υ.λ.

κστ:(στ.21 V) //αν δεν έχεις αυτά//⇒((Καί)) τί ζωή θά κάμεις((.))

σχόλιο

ΠΡ(αν+υποτ. εν.=οριστ. μέλ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Η υπόθεση λανθάνει στον εμπρόθ. προσδιορισμό(χωρίς αυτά) του εκφωνήματος·στον εντοπισμό της βοηθά η εκφορά της απόδοσης σε μέλλοντα(θα κάμεις) και το συμφραστικό περιβάλλον (:οι δύο δεσπόζοντες υ.λ του ποιήματος που προηγούνται και οι εκφορές των στ. 19,20 σε χρόνο μέλλοντα).Η απόδοση είναι **ρητορική** ερώτηση(βλ. τον υ.λ ιε',σχόλιο β),με τη διαφορά ότι εδώ η ερώτηση είναι ανεξ. πρόταση.Το σύνταγμα *καί τί ζωή* προτάσσεται για έμφαση.-Σε επίπεδο "επιφανειακής δομής" ο εξεταζόμενος υ.λ αποτελεί τη συμπερασματική ολοκλήρωση (και=επομένως) του προηγούμενου (στ.18,19) ρητορικού δίστιχου,καί τη νοηματική κορύφωση και γενίκευσή του:παρότι λανθάνει η υπόθεσή του,ο υ.λ είναι δεσπόζων.-και,μαζί με τους κδ'και κε',αρθρώνει τη μορφή και το περιεχόμενο του ποιήματος.-Επιτόνιση:τί.

13.**ΣΟΦΟΙ ΔΕ ΠΡΟΣΙΟΝΤΩΝ**(Α'17)

κζ:(στ.5-7 DV) //όταν σπουδάζουν σοβαρά//⇒|:Η ἀκοή αὐτῶν| κάποτε ταράττεται((.))

σχόλιο

Α.Ε(όταν+υποτ. εν.=οριστ. εν.)στο άχρονο παρόν'κρίσης,ελλιπής, απλός,ευθύς.Η χ/υπ.πρ λανθάνει στον εμπρόθετο προσδιορισμό του χρόνου (:εν ώραις σοβαρών σπουδών),ο οποίος επεξηγεί τον επιρρ. προσδιορισμό (:κάποτε) της απόδοσης.Στην επισήμανση της αοριστης επανάληψης συμβάλλει το αυτόνομο μόνημα "κάποτε",του οποίου "η σχέση με το εκφώνημα (αυτό) περιλαμβάνεται μες στο

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σημασιολογικό περιεχόμενό του αποκλειστικά''(Mounin 1971,p.126-127).Για τον διασκελισμό των στίχων 5-6 και 6-7,χρήσιμες είναι οι παρατηρήσεις του Βουτιερίδη (1929,σσ.157-163),όπου ψέγεται το ''δυσάρεστο διασκέλισμα'' στα καβαφικά ποιήματα CHE FECE... IL GRAN RIFIUTO και ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ,αλλά γενικά ''δεν είναι καθόλου ψεγάδι το διασκέλισμα και γίνεται μάλιστα προτέρημα,όταν βοηθάη να δείχνεται περισσότερο η ιδέα που κλείεται μέσα στη λέξη ή σ στη φράση του δεύτερου στίχου(εδώ:ταράττεται)ή κάνει πιο **χτυπητή** και πιο **παραστατική** τη φράση ή τη λέξη''.Με βάση τους χαρακτηρισμούς του Βουτιερίδη για τη λέξη ή φράση,κρίνω ότι τόσο ο διασκελισμός όσο και η διακοπή -με αλλαγή στροφικής ενότητας-του υ.λ δίνουν την οπτική παράσταση στο περιεχόμενο του ρήματος της απόδοσης(ταράττεται).Το ίδιο ισχύει και για τον διασκελισμό των στ.7-8,οι οποίοι αποτελούν(δηλ. η περίοδος *Η μυστική ... γεγονότων*) την κατά παράταξη αιτιολόγηση του εξεταζόμενου υ.λ.-Αξιοσημείωτο είναι εξάλλου ότι το ποίημα παρουσιάζει δύο ακόμη ανορθόδοξους-κατά τον Βουτιερίδη-διασκελισμούς(στ.4-5 και 9-10).-Στον εξεταζόμενο υ.λ περιέχεται το καίριο-αν όχι το μοναδικό- γεγονός του ποιήματος.-Με το διασκελισμό στροφής (Βουτιερίδης,ό.π., σ.252) ανάμεσα στο μη αυτόνομο σύνταγμα *Η ακοή* και στην τροπικότητα *αυτών*,με την εκκρεμή λευκότητα του στ. 5 ,με την απουσία στίξης και την παρήχηση/εσωτερική ρίμα του στ. 6,ο υ.λ προβάλλεται ως το **οπτικό κέντρο** όλου του ποιήματος.

14.**ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ**(Α118)

κη:(στ.2-4 V) ((Καί)) <ἄν δέν μπορεῖς> <νά ὑπερνικήσεις> <τές φιλοδοξίες σου>, ⇛ <νά τές ἀκολουθεῖς>μέ δισταγμό καί προφυλάξεις ((.))

σχόλιο

Α.Ε(αν+υποτ. ενεστ.=υποτ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον επιθυμίας, άρτιος,απλός,ευθύς.Η υπ/πρ δεν εκφέρεται σε οριστική,διότι εκφράζει ''κάτι το αορίστως επαναλαμβανόμενο σε οποιαδήποτε χρονική περίοδο'' και όχι ''κάτι πραγματικό''(Τζάρτζ.1963,σσ.62-64).Η απόδοση εκφέρεται σε προστακτική υποτακτική,για να δηλωθεί ''παραίνεσις''(Τζάρτζ.1963,σ.307).Σύμφωνα με την συμβατική ταξινόμηση του Τζάρτζανου,η απόδοση όφειλε να εκφέρεται κανονικά σε οριστική ενεστώτα,αλλά οι παρεκκλίσεις δικαιολογούνται ''ιδίως όσον αφορά την απόδοσι''ενός υποθετικού λόγου(σ.66).Ο γνωμικός χαρακτήρας του περιεχομένου του,ενισχύει την άποψη ότι ο εξεταζόμενος υ.λ δηλώνει την αόριστη επανάληψη και όχι ''κάτι πραγματικό''.Εξάλλου μήτε προσδοκώμενο μπορεί να εκφράζει ο εξεταζόμενος υ.λ,διότι -σύμφωνα με την αρχαιοελληνική σύνταξη-δεν δηλώνει μια ειδική περίπτωση,που θα συμβεί άπαξ στο μέλλον,αλλά ένα γενικό ''γεγονός,ούτινος η αδιάλειπτος πραγματοποίησις είναι αντικείμενον αναμονής'' (Hümbert σελ.210 και Γιαγκόπουλος 1987 σ.87,πργρ.173-74).-Ο υ.λ είναι **ρητορικός** τρό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πος **έκφρασης** για να δηλώσει ισχυρή **αντίθεση** ανάμεσα στην υπόθεση και την απόδοση(βλ. και δ'):*δε μπορείς να υπερνικήσεις τις φιλοδοξίες σου'παρόλα αυτά,να τις ακολουθείς με διοταγμό και προφυλάξεις*.Ο εισαγωγικός *και* της περιόδου είναι διασαφητικός (Τζάρτζ.1963,σ.18,4}και=δηλαδή)και προσδιορίζει το ρηματικό/κατηγορηματικό σύνταγμα του στ.1 *να φοβάσαι*:την ίδια συντακτική λειτουργία τελεί και ο αμέσως επόμενος υ.λ.-Για την εκφωνηματική σειρά των λέξεων της υπόθεσης,ισχύει ότι "Παρενθέτονται πολλές φορές μεταξύ της λέξεως που εισάγει τη δευτερεύουσα πρότασι και του ρήματός της το υποκείμενό της ή άλλοι όροι της δευτερεύοντες[...],όταννπρόκειται αυτά έτσι να τονιστούν και να εξαρθή το νόημά τους" (Τζάρτζ.1963,σ.276 σημ. α'.Για τις θέσεις των λέξεων στις προτάσεις βλ. παράγρ. 288-293).

κθ:(στ.4-5 DVX(Κι)) Όσο προβαίνεις <έμπροστά>, ⇒τόσο νά είσαι <έξεταστική,προσεκτική>.

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όσο+υποτ. ενεστ.=υποτ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'επιθυμίας, άρτιος ,απλός,ευθύς.Η υπόθεση εμπεριέχεται στην αναφορική παραβολική πρόταση και έχει θέση επεξήγησης (Τζάρτζ. 1963 σ.103. 1) στο αυτόνομο μόνημα *τόσο*(:επιρρ. προσδιορ. του ποσού).- Ο *Κι* συνδέει με σχέση συμφωνίας(=και,έτσι,και υπ'αυτόν τον όρο,και τότε:Τζάρτζ.1963,σελ. 18.6)τους δύο υ.λ της πρώτης στροφικής ενότητας του ποιήματος(κη'και κθ').-Ισχύουν και εδώ τα σημασιο-συντακτικά σχόλυαπτουκή',εκτός από τα σχετικά για τον ρητορικό τρόπο έκφρασης.-Επιτόνιση:όσο,τόσο.

λ: (στ.6-9 DV,DST) ((Κι)) όταν θά φθάσεις στήν άκμή σου,Καίσαρ πιά'<όταν λάβεις><σχήμα> έτσι περιωνύμου άνθρώπου,<σά βγείς στόν δρόμον έξω>έξουσιαστής περίβλεπτος μέ συνοδεία,> ⇒ <πρόσεξε> τότε κυρίως ((,)) /// τούτο:///

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(όταν/σαν+υποτ. αορ.=προστ. αορ.)'επιθυμίας,άρτιος,σύνθετος με τρεις ασύνδετες χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.Επειδή "ηγούνται" στην ίδια απόδοση,οι τρεις ασύνδετες υπ.πρ δεν έχουν συντακτική ισοτιμία (πρβλ. Κύννερος 1879,σ.1194.9 και Γιαγκόπουλος 1987 σ.88.175 για τη συντακτική σχέση των ασύνδ. υποθέσεων με κοινή απόδοση στην αρχαία ελληνική γλώσσα)).Έτσι,η πρώτη χ/υπ.πρ αποτελεί την <u>κύρια</u> υπόθεση όχι μόνον του εξεταζόμενου σύνθετου υ.λ,αλλά ολάκερης της δεύτερης στροφικής ενότητας(στ.6-19) .Η δεύτερη χ/υπ.πρ (*όταν λάβεις...ανθρώπου*) λειτουργεί ως <u>επεξήγηση</u> της πρώτης υπόθεσης και αρμολογείται στο σχήμα της **αντονομασίας**(ENCYCLOPEDIA σ.40)με τη χρήση **περίφρασης**(για την υλοποίηση της αντονομασίας με περίφραση,Τζάρτζ. 1963 σ.310.Γ''και για τη χρήση μιας πρότασης ως επεξήγησης μιας άλλης:Τζάρτζ.1946 σ.64 σημ. β') .Η τρίτη χ/υπ.πρ δηλώνει το <u>υστερόχρονο</u> σε σχέση με τις προηγούμενες υποθέσεις'λογικά,είναι αμεσότερη η επιρρηματική σχέση της με την απόδοση τουυ.λ (: *πρόσεξε σαν βγεις*)'γιαυτό και δε χωρίζεται από αυτήν με στί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξη'η χρονική διάρκεια της τρίτης υπόθεσης εμπεριέχεται στο χρόνο των προηγούμενων υ.λ'η εισαγωγή της με το λειτουργικό μόνημα *σα* της δίνει σαφέστερα χρονική χροιά,σε σύγκριση με τις προηγούμενες υποθέσεις''δεν αποτελεί επεξήγηση στο αυτόνομο μόνημα της απόδοσης *τότε*(οι δύο προηγούμενες υποθέσεις συλλειτουργούν ως επεξήγηση του μονήματος-γιαυτό και χωρίζονται από αυτό με στίξη).-Ο υ.λ είναιδεσπόζων,όσον αφορά στην πρώτη-και κύρια όπως είδαμε-υπόθεσή του (αφού οι δύο επόμενες εξαρτώνται σημασιοσυντακτικά από αυτήν)και στην απόδοση.-Και οι τρεις υποθέσεις ηχούν σα μπάσο αρμονίου στον κάμπο του λα'υποθετικού λόγου.

λα:(στ.10-19)DV,DST)///ἂν τύχει καί πλησιάσει ((...)) κανένας Ἀρτεμίδωρος ((πού φέρνει...σ'ἐνδιαφέρουν'')) ⇒μή λείψεις νά σταθεῖς'μή λείψεις ν'ἀναβάλλεις κάθε ὁμιλίαν ἤ δουλειά'μή λείψεις τούς διαφόρους πού χαιρετοῦν καί προσκυνοῦν νά τούς παραμερίσεις(τούς βλέπεις πιό αργά)'ἄς περιμένει ἀκόμη κ'ἡ Σύγκλητος αὐτή,κ'εὐθύς νά τά γνωρίσεις τά σοβαρά γραφόμενα τοῦ Ἀρτεμιδώρου.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+υποτ. αορ.=υποτακτ. αορ.)'επιθυμίας, άρτιος ,σύνθετος με πέντε ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.Οι τρεις πρώτες προτάσεις της απόδοσης εκφέρονται σε απαγορευτική υποτακτική(Τζάρτζ.1946 σ.307.2)'η τέταρτη πρόταση εκφέρεται σε παραχωρητική υποτακτική (ό.π. σ.303.2) και η πέμπτη σε προστακτική υποτακτική (ό.π. σ.307.2).-Οι ασύνδετες προτάσεις της απόδοσης είναι <u>ιεραρχημένες,</u> χρονικά και σημασιολογικά,από το προγενέστερο και λιγότερο σημαντικό προς το υστερότερο και πολυσήμαντο(*στάσου πρώτα,μετά άφησε τις κουβέντες και τις υποχρεώσεις,άφησε για αργότερα τις δημόσιες σχέσεις σου'ακόμη κι η Σύγκλητος ας περιμένει-διάβασε αμέσως το γράμμα που σου δίνει ο Αρτεμίδωρος*).-Στο περιεχόμενό τους οι τέσσερις πρώτες προτάσεις της απόδοσης είναι αποτρεπτικές-αφού προτρέπουν σε αποχή ή έντονη αδιαφορίαενώ η καταληκτική πρόταση είναι προτρεπτική.-όλη η απόδοση εκφέρεται μέσα από το σχήμα επαναφοράς,ασύνδετης,που ''πλήττει τήν διάνοιαν τῇ ἐπαλλήλῳ φορᾷ'' και επιτρέπει στο πάθος να εκφραστεί ανεμπόδιστο (Περί Ὕψους,ΧΧ και ΧΧΙ'για την επαναφορά ως συνιστώσα του ''δεινού ύφους'' βλ. Περί ερμηνείας268).

<u>σχόλιο δεύτερο</u>

Ο λα' υποθετικός λόγος αποτελεί επεξήγηση στο ενν. αντικείμενο του ρήματος της απόδοσης *πρόσεξε ///τούτο///* του λ'.Από αυτό συνεπάγεται ότι ο λ' συνηχεί,ολόκληρος,στον κάμπο του λα' . Στην επιφάνεια οι δύο υ.λ είναι ασύνδετοι-τέτοιες είναι,καθώς είδαμε,οι υποθέσεις του λ'και οι αποδόσεις του λα'(:''whitch

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

enables the poet to achieve effects of extraordinary speed and economy''.ENCYCLOPEDIA,p.56)..-Οι λ'και λά' αποτελούν την εκφραστική διχοτόμηση ενός λογικά ενιαίου σύνθετου υ.λ:*όταν θα φθά - σεις/δηλ. όταν λάβεις/σα βγεις/αν τύχει=πρόσεξε/δηλ. μη λείψεις/μη λείψεις/ας περιμένει/να τα γνωρίσεις*..-Αξιοσημείωτη είναι η διαφορά του είδους των υ.λ της πρώτης και της δεύτερης στροφής του ποιήματος:από τη **γνωμική** αόριστη επανάληψη της πρώτης μεταβαίνομε στην προσδοκώμενη **περιστασιακότητα** (*αν τύχει*) της δεύτερης στροφής.

15.**ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ**(Α'19)

λβ: (στ.1-11 DV) //όποτε νιώσουμε φόβο κι έχομμε υποψίες// ///δηλ./// //όποτε έχουμε ταραγμένο νοῦ καί τρομαγμένα μάτια// ⇒λυώνουμε καί σχεδιάζουμε τό πῶς νά κάμουμε ((...)).Κι ὅμως λανθάνουμε((...))

σχόλιο

Α,Ε(όποτε+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση και τρεις ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.Η δεύτερη χ/υπ.πρ είναι επεξήγηση της πρώτης (βλ. λ'):φόβος=τρομαγμένα μάτια,υποψίες=ταραγμένος νους' σχήμα χιαστόν..-Ο **επαναληπτικός** ενεστώτας (:''εκείνο που σημαίνει το ρήμα γίνεται πάντοτε,συνεχώς ή κατ'επανάληψιν''Τζάρτζ. 1946,πργρ.171.2)των στίχων 3 και 6 του ποιήματος υποδεικνύει ότι λάνθάνει υποθετικός λόγος στα συντάγματα των στίχων 1 και 2. Οι δύο πρώτες προτάσεις της απόδοσης συνδέονται με την τρίτη (Κι όμως λανθάνουμε) με ''εντονότερη **αντίθεση**''(Τζάρτζ.1963,σ. 39.2),ενώ μεταξύ τους συνδέονται με τον τροπικό και (:*λυώνοντας από φόβο και υποψίες,σχεδιάζουμε*),.-Από την τρίτη πρόταση της απόδοσης εξαρτώνται,λογικά,όλες οι άλλες προτάσεις των στ. 6-11 ,-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

16.**ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ**(Α'20)

λγ:(στ.1-19 DV) Σάν ἔξαφνα, ((...)),ἀκουσθεῖ ἀόρατος θίασος νά περνᾶ ((...))⇒τήν τύχη σου πού ἐνδίδει πιά,τά ἔργα σου πού ἀπέτυχαν,τά σχέδια τῆς ζωῆς σου ((...)), μή ἀνοφέλετα θρηνήσεις.((...)),ἀποχαιρέτα την, ((...)). ((...)) νά μή γελασθεῖς,μήν πεῖς πώς ἦταν ἕνα ὄνειρο,πώς ἀπατήθηκεν ἡ ἀκοή σου'μάταιες ἐλπίδες τέτοιες μήν καταδεχθεῖς. ((...)),πλησίασε σταθερά πρός τό παράθυρο,κι ἄκουσε ((...)) τούς ἤχους,((...)),κι ἀποχαιρέτα την, ((...))

σχόλιο

ΠΡ(σαν+υποτ. αορ.=προστ. εν./αορ.)στο παρόν-μέλλον'επιθυμίας, άρτιος,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ στην υπόθεση και οχτώ ανεξ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προτάσεις στην απόδοση.Η εμθύς υπόθετικότητα της χρονικής πρότασης υποδηλώνεται από την προστακτική εκφορά των προτάσεων της απόδοσης .Ο Καβάφηςεχρησιμοποιεί τονά*σα(ν)* για να εισαγάγει τις χρονικές είτε χ/υποθετικές προτάσεις που εκφέρονται σε χρόνο αόριστο,ενώ με τον *όταν* εισάγει τις ίδιες προτάσεις που εκφέρονται σε ενεστώτα .-Η περιφραστική μορφή της απαγορευτικής/αποτρεπτικής υποτακτικής[44](Τζάρτζ. 1946,σ.294,γ') του στ.9 υπηρετεί τη μετρική οικονομία του-πιο συγκεκριμένα,τον ίαμβο του πρώτου ημιστιχίου(*προπά-ντωννά-μηγέ-λασθείς*) .-Οι οχτώ ανεξ. προτάσεις της απόδοσης μπορούν να σταχωθούν σε δύο λόγικές δέσμες:

άρνηση-αποτροπή:		μή θρηνήσεις
θέση-προτροπή:	. ///αλλά///	αποχαίρέτα την
άρνηση-αποτροπή:	(προπάντων)	να μη γελασθείς,μην πεις'μην καταδεχθείς
θέση-προτροπή:	.///άντιθέτως///	πλησίασε,κι άκουσε,κι αποχαιρέτα την

Η δεύτερη δέσμη λειτουργεί ως **εμφατική προσθήκη**,ως εξέχουσα περίπτωση της πρώτης δέσμης.Η επανάληψη του συντάγματος *(κι) αποχαιρέτα την* στη λήξη της δεύτερης αποδοσιακής δέσμης,επιτρέπει να χρησιμοποιήσομε εδώ,τηρουμένων βέβαια των αναλογιών,έναν γλωσσολογικό όρο που χαρακτηρίζει τις αναφορικές προτάσειςεοι οποίες εμφωλεύουν μέσα σε όμοιες προτάσεις:στην περίπτωσή μας η δεύτερη δέσμη είναι self-embedded (Chomsky 1988,p.12)στην πρώτη δέσμη της απόδοσης.Η διχοτομία/αντιθετικότητα που υπόκειται στο εσωτερικό καθεμιάς δέσμης θα εξεταστεί στο επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

17.Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ(Α'21)

λδ:(στ.1-2 DV) "Αν είσαι άπ'τούς άληθινά έκλεκτούς,⇒κύταζε πώς άποκτάς <τήν έπικράτησί σου>.

σχόλιο

Α.Ε(αν+υποτ.⇒προστακτική ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'επιθυμίας, άρτιος,απλός ,ευθύς.Για την χαξινόμηση του υ.λ(αόριστη επανάληψη στο παρόν-μέλλον) ισχύουν τα σχετικά σχόλια του κη'(÷*κύταζε,κάθε φορά,πώς επικρατείς*).Ξενίζει η σύναψη των λέξεων στο -όχι κατηγορηματικό,αλλά prédicatoïde (Mounin1971,p.129)-σύνταγμα *πώς αποκτάς*'προφανώς,το ρήμα της πλάγιας ερώτησης τέθηκε ως συνώνυμο των :προωθείς,διασφαλίζειςκ.τ.ό.(την επικράτησή σου).Εξάλλου,είναι πρόδηλη η **αμφισημία** του κατηγορηματικού συντάγματος της απόδοσης(:βλέπε ή πρόσεχε).-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**-ο **άλλος** υ.λ της πρώτης στροφικής ενότητας του ποιήματος λειτουργεί ως **αιτιολόγηση** του λδ'.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λε:(στ. 3-12 DIV;CON)Όσο κι άν δοξασθεΐς,όσο κι άν διαλαλοΰν ή πολιτεΐες <τά κατορθώματά σου> ((...)),όσα κι άν σ'έβγαλαν <τιμητικά> <ψηφίσματα> ((...)) οί θαυμασταί σου,όταν, ((...)),ό θεόδοτος σέ φέρει, ((...)),τοΰ άθλίου Πομπηίου τό κεφάλι ((.)) ⇒μήτε ή χαρά σου,μήτε ό θρίαμβος θά μείνουν,μήτε άνώτερος-((...))-άνθρωπος θά αίσθανθεΐς ((,))

<u>σχόλιο</u>

<u>ΠΡ(</u>όσο κι αν/όσα κι αν/όταν+υποτ. αορ./ενεστ. ή +οριστ. αορ. .+ορ.μέλ.) στο παρόν-μέλλον·κρίσης,

,σύνθετος,ευθύς.Οι τρεις πρώτες προτάσεις της υπόθεσης είναι αναφορικές-παραχωρητικές(Τζάρτζ.1963,σσ.109-110)απόπου π παραπέμπει στην πργρ. 253.2,για να δείξει ότι αυτές οι προτάσεις μπορούν να είναι ''κατ'ουσίαν υποθετικές'')και η τέταρτη χρονική-υποθετική(:η απόδοση εκφέρεται σε οριστική μέλλοντα).**Παρέκκλιση** παρατηρείται στην εκφορά της τρίτης υπ.πρ(:όσα κι αν σ'έβγαλαν=όσα κι αν σου βγάλουν.Τζάρτζ.1963,πργρ.246)και πργρ. 179.2),όπου η οριστική υποκατάστησε τη μελλοντική έγκλιση(υποτακτική του προσδοκωμένου:βγάλουν),διότι ''ο λόγος εκφέρεται με τόνο πλήρους βεβαιότητος κι εκείνος που μιλεί θέλει να φανερώσηι,πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα ε ξ ά π α ν τ ο ς ή α μ έ σ ω ς θα γίνηι,κι έτσι μπορεί να θεωρηθή πως έγινε κιόλας''(ό. π.,τα αραιώματα του Τζάρτζανου).Την υποκατάσταση της υποτακτικής τη δηλώνει και το σχήμα **επαναφοράς** που συνέχει τις τρεις αναφορικές-παραχωρητικές-υποθετικές προτάσεις της υπόθεσης.-Από τις προτάσεις της υπόθεσης,οι πρώτες τρεις προτάσσονται κανονικά,ενώ η χ/υπ.πρ ακολουθείστην απόδοση,Τούτο μπορεί να εξηγηθεί από το ότι:(α)είναι διαφορετική(χρονική)πρόταση από τις (αναφορικές-παραχωρητικές)προηγούμενές της·(β)είναι χρονικά πλησιέστερη προς την απόδοση·(γ)είναι νοηματικά αντίθετη προς τις τρεις προηγούμενες·(δ)αποτελεί την κύρια υπόθεση του υ.λ(Γιαγκόπουλος 1987,σ.88),για τούτο και ακολουθεί,μονήρης,για έμφαση.-Και οι τρεις πρώτες προτάσεις της υπόθεσης έχουν,παρά το ασύνδετο σχήμα,λογική και συντακτική συνοχή μεταξύ τους:**επεξηγήσεις** της πρώτης είναι η δεύτερη και η τρίτη(:*δοξασθείς,δηλ.διαλαλούν-βγάζουν ψηφίσματα*) ·τέλος,η τρίτη πρόταση(*όσα ψηφίσματα...οι θαυμασταί σου*) αποτελεί λογική **συνέπεια** της δεύτερης(:*τα κατορθώματά σου τα διαλάλησαν οι πολιτείες της Ιταλίας και της Θεσσαλίας,με αποτέλεσμα να βγάλει η Ρώμη τιμητικά ψηφίσματα για σένα*).-Οι δύο ανεξ. αποφατικές προτάσεις της απόδοσης συνδέονται μεταξύ τους με επιδοτική αποφατική συμπλοκή (Τζάρτζ. 1963,σσ. 32-35)·έτσι συνδέονται και τα εξαρτημένα συντάγματα(syndagmes non autonomes ou dépendants:Mounin 1971 p.128)της πρώτης πρότασης της απόδοσης(*η χαρά-ο θρίαμβος*).Η αποφατική συμπλοκή συνδέει προτάσεις,αλλά και έννοιες(Τζάρτζανος).Το πρώτο από τα τρία *μήτε* της απόδοσης συνδέει τόσο τα υποκείμενα της πρώτης πρότασης όσο και τις δύο ανεξ. προτάσεις της απόδοσης.-Ο υ.λ δεν είναι δεσπόζων,διότι λειτουργεί ως **αιτιολόγηση** του προηγούμενου (βλ. λδ')υποθετικού λόγου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λστ'(στ.13-15) Καί |άν| ///δεν/// |είσαι άπ'τούς άληθινά έκλεκτούς,| ⇒

μή έπαναπαύεσαι ((...)) .

σχόλιο

Α.Ε(αν+υποτ. εν.=προστ. ενεστ.) στο παρόν-μέλλον'επιθυμίας,ελλιπής,απλός,ευθύς.Για τον ταξινομικό χαρακτηρισμό του υ.λ ισχύουν τα σχόλια των κη'και λδ'.Το εκφώνημα της υπόθεσης εννοείται από το συμφραστικό περιβάλλον,κατ'αναλογίαν προς τον λδ'υ.λ των στίχων 1-2 του ποιήματος.Η υπ.πρ είναι υποθετική, και παραχωρητική'ο "Καί"είναι επιδοτικός"(ρακόμα και,έστω και.Τζάρτζ.1963,σ.158,1).Η απαγορευτική προστακτική της απόδοσης υποδεικνύει τηνλελλέιπουσαυπόθεση του υ.λ.- Αλλά και στην αναφορική-αιτιολογική πρόταση *πού στην ζωή σου ...δεν έχει* υπόκειται ασθενής υπόθεση(:στην περίπτωση που/ επειδή δεν έχει).Στα αρχαία ελληνικά η όμοια πρόταση εισάγεται με τον εί και χαρακτηρίζεται αιτιολογική,με λανθάνουσα υποθετικότητα-και δηλώνει ψευδή ή αμφισβητήσιμη αιτιολογία.Τετοια είναι και η αιτιολογία της αναφορικής-αιτιολογικής πρότασης του καβαφικού ποιήματος:εμφωλεύει μέσα της η υποθετικότητα,αλλά ως ρητορικός τρόπος,για να αποδυναμώσει την αιτιολογικότητα του *που* και να την καταστήσει αμφισβητήσιμη. -Μολονότι ελλιπής κατά το ήμισυ,ο εξεταζόμενος υ.λ είναι δεσπόζων(βλ. επόμενο κεφάλαιο).Οι υπόλοιποι στίχοι (16-19) συναπαρτίζουν την αιτιολόγησή του (;*διότι ίσως...φρικτό κεφάλι*).

σημείωση

Για την εννόηση της υπόθεσης απαραίτητη είναι η αναφορά στο περιεχόμενο του ποιήματος: "Τό σύμβολον (ό Ιούλιος Καΐσαρ)εὑρίσκεται είς τό πρῶτον μέρος τοῦ ποιήματος,ὁ ποιητής τό άφήνει στό δεύτερο μέρος ὅπου άποτείνεται είς πάντα." (Λεχωνίτης 1977,σ. 30,υπογραμμίσεις δικές μου.Πρβλ. και σ.45).Ο καβαφικός "πᾶς" (:ο καθένας) πολύ απέχει-βρίσκεται στον αντίποδα-του "έκλεκτοῦ"Ιούλιου Καίσαρα:από εδώ προκύπτει το /// δεν/// που πρόσθεσα στην υπόθεση,καθώς και η σημασιολογική ερμηνεία του "Καί" . -Αν δε λάβομε υπόψη μας το σχόλιο του Λεχωνίτη,τότε, θα πρέπει-εν ονόματι της λογικής συνέπειας και συνοχής ανάμεσα στην πρώτη και στη δεύτερη στροφή- να θεωρήσομε ότι:α)ο δεσπόζων υ.λ (λδ') της πρώτης στροφής αποτείνεται,και αυτός,"είς πάντα",ενώ ο άλλος (λε') υ.λ της ίδιας στροφής στοιχειοθετεί τη συμβολική αιτιολόγησή του'β)συνεπώς και οι δύο δεσπόζοντες (λδ'και λστ') υποθετικοί λόγοι του ποιήματος έχουν κοινό ενν. υποκείμενο-όλων των ρημάτων τους,στα "ηγούμενα"και στα "επόμενά"τους- το *εσύ,ο καθένας*'γ)αλλά στροκοινό αυτό ενν. υποκείμενο πρέπει ν'αθροιστεί,όσον αφορά στόν λδ'υ.λ,και ο Ιούλιος Καίσαρ.Η ερμηνεία ευσταθεί περισσότερο,αν δεχτεί κανείς ότι οι λδ'και λστ' είναι δεσπόζοντες,ενώ δεν είναι δεσπόζων ο λε' .

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

18.ΙΘΑΚΗ(Α΄23-24)

λζ:(στ.1-3,13,24,26 DV) Σά βγεῖς στόν πηγαιμό γιά τήν Ἰθάκη, ⇒νά εὔχεσαι νἆναι μακρύς ὁ δρόμος [[...]].Νά εὔχεσαι νἆναι μακρύς ὁ δρόμος. [[...]] Πάντα στό νοῦ σου νἄχεις τήν Ἰθάκη. [[...]]Ἀλλά μή βιάζεις τό ταξεῖδι διόλου.

σχόλιο

ΠΡ(σα(ν)+υποτ. αορ.=προστ. ενεστ.)στό μέλλον επιθυμίας,άρτιος ,ευθύς, σύνθετος με μία χ/υπ.πρ στην υπόθεση και τέσσερις ανεξ. προτάσεις επιθυμίας στην απόδοση.Η υποθετικότητα της χρονικής πρότασης υποδεικνύεται από:I)την -κοινή στις τέσσερις προτάσεις- έγκλιση της απόδοσης(βλ. και λγ΄)˙II)την έντονη υποθετικότητα του νοήματος (:*αν κι όταν-που δεν είναι απόλυτα βέβαιο- βγεις*).Ο σύνδεσμος *σα(ν)* κατατάσσεται και στους υποθετικούς (Τσολάκης 1989,σ.165)).-Η προτρεπτική(να εύχεσαι,νάχεις) όσο και η απαγορευτική (μη βιάζεις) έγκλιση των προτάσεων της απόδοσης είναι προστακτική,και όχι υποτακτική,διότι αναφέρεται σε ''λίγο πολύ απώτερο μέλλον'' ή όχι στο ''μέλλον εν γένει'' μήτε σε ''παρούσα περίπτωση'' (Τζάρτζ.1946 πργρ. 192.β,γ).-Οι τέσσερις εκφωνηματικές προτάσεις της απόδοσης μπορούν να απλοποιηθούν στη λογική πρόταση (proposition) *θάναι μακρύς ο δρόμος-θάχεις στο νου σου την Ιθάκη-δε θα βιάσεις το ταξίδι*..-Η λογική συνοχή των εκφωνημάτων της απόδοσης μπορεί να προσδιοριστεί με συντακτικούς όρους:η δεύτερη πρόταση είναι επανάληψη της πρώτης(:σχ. επαναφοράς,μολονότι μεσολαβούν άλλες περίοδοι)στο εκφώνημα του ποιήματος)˙ ˙ανάμεσα στο δεύτερο και στο τρίτο εκφώνημα μεσολαβεί,λογικά,αντιθετικός σύνδεσμος(:* ///αλλά/// Πάντα στο νου σου νάχεις την Ιθάκη*) ˙ομοιότυπη απλή αντίθεση καταδηλώνεται ανάμεσα στο τρίτο και στο τελευταίο εκφώνημα(:Αλλά μη βιάζεις*).-Το ασύνδετο σχήμα των προτάσεων της απόδοσης οφείλεται στην απόστασή τους μέσα στο συνολικό εκφώνημα του ποιήματος.-Ο εξεταζόμενος υ.λ είναι,βέβαια,δεσπόζων˙από την απόδοσή του εξαρτώνται οι περισσότεροι στίχοι του ποιήματος(βλ. επόμενο κεφάλαιο)˙και η υπόθεσή του εννοείται σε άλλους υ.λ του ποιήματος(λη΄,λθ΄).

-Ξενίζει η επιλογή της λ. ''πηγαιμός'',αφού πρόκειται για ''γυρισμό'' κατά το μυθικό πρότυπο.Ο Λεχωνίτης (1977,σ.26)αναφέρει την Ιθάκη ως απλό-καί όχι μυθικό-σύμβολο ενός ''σκοπού'' που επιδιώκει ''ο άνθρωπος εις την ζωήν του''.Καμιά μνεία επιστροφής/γυρισμού δεν γίνεται στο σχόλιο του Λεχωνίτη-πράγμα που εξηγεί,κατά την άποψή μου,την επιλογή του ''πηγαιμού'' από τον Καβάφη..Από τους μελετητές του ποιητή έχει επισημανθεί ο ανορθόδοξος τρόπος με τον οποίο ο ΚΠΚ χειρίζεται τα καθιερωμένα σύμβολα της παράδοσης[45].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λή:(στ.4-8 DV,CON) |Σά βγεῖς στόν πηγαιμό γιά τήν Ἰθάκη,| ἄν μέν ἡ σκέψις σου ὑψηλή,ἄν <ἀγγίζει> ἐκλεκτή συγκίνησις τό πνεῦμα και τό σῶμα σου <,>⇛<μή φοβᾶσαι> Τούς Λαιστρυγόνας καί τούς Κύκλωπας,τόν θυμωμένο Ποσειδῶνα((,)) ///˙ /// τέτοια στόν δρόμο σου ποτέ σου δέν θά βρεῖς<.>

σχόλιο

ΠΡ(σα,αν+υποτ. αορ./ενεστ.=προστ. ενεστ.)στο μέλλον˙επιθυμίας, άρτιος,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ και δύο υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.-Η χ/υπ.πρ εννοείται από το περικείμενο και ''αποτελεί κατά κάποιο τρόπο προϋπόθεση όλης της υποθετικής περιόδου'' που εξετάζομε (Γιαγκόπουλος 1987,πργρ.175.γ,υπογράμμιση δική μου˙ βλ. και υ.λ κη'με ασύνδετες υπ.πρ στην υπόθεση).Το **ασύνδετο** των δύο καθαρά υποθετικών προτάσεων (*αν μένει,αν αγγίζει*)δεν μπορεί να εξηγηθεί,νομίζω,με την κλείδα του Γιαγκόπουλου(1987); το σχήμα επιδιώκει την '' έμφαση ''(Λεχωνίτης 1977,σ.26).-Για την εκφορά της απόδοσης,που προτάσσεται στο εκφώνημα για έμφαση, ισχύουν τα σχετικά με την απόδοση του λζ'.-Σχήμα **πρόληψης** συνέχει το εκφώνημα της απόδοσης(:*μη φοβάσαι μήπως βρεις τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπες,τον θυμωμένο Ποσειδώνα στο δρόμο σου*ή πιο αναλυτικά *μη φοβάσαι ποτέ τέτοιο πράγμα,μήπως δηλ. βρεις στό δρόμο σου τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπες, τον θυμωμένο Ποσειδώνα*):η διστακτική πρόταση (:sentence) της απόδοσης *μήπως βρεις* αυτονομήθηκε και εμφανίζεται στο εκφώνημα ως ασύνδετη αύεξ. πρόταση (ütterance) .-

λθ:(στ.9-12 DV,CON) |Σά βγεῖς στόν πηγαιμό γιά τήν Ἰθάκη,|ἄν δέν τούς κουβανεῖς μές στήν ψυχή σου,ἄν ἡ ψυχή σου δέν τούς στήνει ἐμπρός σου<,> ⇛ <δέν θά συναντήσεις> Τούς Λαιστρυγόνας καί τούς Κύκλωπας,τόν ἄγριο Ποσειδῶνα<.>

σχόλιο

ΠΡ(σα,αν+υποτ. αορ./ενεστ.=οριστ. μέλλ.)στο μέλλον˙ κρίσης, άρτιος,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ και δύο υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.Η εκφορά της υπόθεσης πανομοιότυπη με του λη'.Η απόδοση εκφέρεται σε μέλλοντα β'ή ''συνοπτικό μέλλοντα β' '',με τον οποίο ''εκείνος που μιλεί,δείχνει τ ί α υ τ ό ς θ έ λ ε ι από κείνον προς τον οποίον απευθύνεται ή τ ί π ρ έ π ε ι ν ά κ ά μ η εκείνος προς τον οποίον απευθύνεται,και συγχρόνως είναι βέβαιος ότι εκείνος θα το κάμη''(Τζάρτζ.1946,σ.275 σημ.)οι αραιωμένες λέξεις στο πρωτότυπο,η υπογράμμιση δική μου):Φανερό είναι πως η οριστική του συνοπτικού μέλλοντα β'συγκαλύπτει την επιθυμία του ομιλητή/ποιητή˙την εκφέρει με τη βεβαιότητα των προτάσεων κρίσης˙''αντικειμενοποιεί'' την επιθυμία ,αλλά και εξωραΐζει την απαγόρευση που υποβόσκει(*μη βρεις*).-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.-Σχήμα **επαναστροφής** στην υπόθεση(:*στην ψυχή σου,ηψυχή σου 'όλως ασυνδέτως''.Τζάρτζ.1963,σ.298,στ').

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μι'.(στ. 32).//αν δεν ήταν αυτή//=δέν θἄβγαινες στόν δρόμο ///του πηγαιμού///.

σχόλιο

ΜΠ(αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.)στο παρελθόν'κρίσης, ελλιπής,με υπόθεση που λανθάνει στο σύνταγμα *χωρίς αυτήν*,ευθύς.Ο Τζάρτζανος καταγράφει (1963,σ.68) πανομοιότυπη εκφορά: ''Οι άνθρωποι ζούνε με την οργή.Και οι καλόγεροι **χωρίς αυτή**, που τους κρατεί ανθρώπους,θα **ήταν** πτώματα(=κι οι καλόγεροι,**αν δεν είχαν την οργή**,θα ήταν κλπ)'' .-Αν με τον όρο **υποθετικότητα** (hypothecality)εννοούμε τον **βαθμό πιθανότητας**[46],ο εξεταζόμενος υ.λ είναι από εκείνους που εκφράζουν τον υψηλότερο βαθμό της (B. Comrie,ON CONDITIONALS,1986,p.88-89)και μπορεί να καταχωριστεί στις ''μη-φανταστικές απραγματοποίητες προτάσεις'' (S. Saloné,Journal of Pragmatics 1983,p.323:non-fantastics unreality sentences)[47],σε αντιδιαστολή με τις ''φανταστικές''που επίσης ταξινομούνται στο μη πραγματικό (ό.π.,σ.323).-Ότι ο εξεταζόμενος υ.λ δηλώνει,όχι το δυνατόποσό παρελθόν,αλλά το μη πραγματικό,προκύπτει από το περικείμενό του(:υπήρχε η Ιθάκη,γιαυτό βγήκες στο δρόμο).Για τη διάκριση αυτών των δύο ειδών υποθετικού λόγου,χρήσιμη είναι η παρατήρηση (B.Comrie,ό.π.,σσ.89)ότι <<a conditional never expresses the factuality of either of its constituent propositions.That one or other of the propositions is true may be known independently of the conditional,for instance <u>from the rest of the verbal context</u> or from other sources,but this does not alter the crucial fact that the conditional itself does not express this factuality>>).Εξάλλου ''εις το παρελθόν δεν δυνάμεθα να ίδωμεν ή δυνατότητας[...]είτε περί δυνατού είτε περί μη πραγματικού εν τω παρελθόντι πρόκειται,έχομεν μόνον πιθανά''(J. HUMBERT 1957,σ.215).-Αξιοσημείωτο είναι ότι ο υ.λ είναι <u>υστερόχρονος</u> σε σχέση τόσο με τον δεσπόζοντα λζ'όσο και με τους άλλους δύο υποτελείς του (λη',λθ').Το χρονικό άλμα έχει ήδη επιτευχθεί στον στίχο 31(''Η Ιθάκη σ'έδωσε τ'ωραίο ταξίδι''),όπου ''εκείνος που μιλεί μεταφέρεται νοερώς σ'ένα χρονικό σημείο του μέλλοντος,κατά το οποίον εκείνο που σημαίνει το ρήμα θα ανήκει πια στο παρελθόν,κι έτσι χρησιμοποιεί τον αόριστο αντίς για ενεστώτα ή <u>μέλλοντα</u>''(Τζάρτζ. 1946,σ.273 σημ. α',υπογράμμιση δική μου).Από αυτήν τη χρονική σκοπιά,ο στ. 33 εκφέρεται και ανάγεται στο παρόν του αφηγητή,το οποίο ανήκει στο απώτερο μέλλον,αν διατηρήσομε ως σημείο χρονικής αναφοράς τον δεσπόζοντα υ.λ του ποιήματος.Και με την ίδια σκοπιά,ο υ.λ που εξετάζω εδώ δηλώνει το μη πραγματικό στο παρελθόν αναφορικά με ένα παρόν που τοποθετείται στο απώτερο μέλλον του αφηγητή-διότι **δεσπόζων χρόνος** του ποιήματος θα πρέπει να θεωρηθεί ο χρόνος του δεσπόζοντος υ.λ.-Επειδή στο κατηγορηματικό σύνταγμα της απόδοσης συνάπτεται το εξαρτημένο σύνταγμα *στον δρόμο ///του πηγαιμού///,ισχύει η παρατήρησή μου για το σύνταγμα *στόν πηγαιμό* (βλ. υποθ. λόγο λζ').

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μα:(στ.34 V)((Κι ἂν <τὴν βρεῖς> πτωχική,⇛ἡ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε((.))

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(κι αν+υποτ. αορ.=οριστ. αορ.)στο απώτερο μέλλον'κρίσης, άρτιος,απλός,ευθύς.-Η υπόθεση είναι ενδοτική πρόταση που εισάγεται με το ''Κι άν'' και είναι ''κατ'ουσίαν υποθετική''(Τζάρτζ. 1963,σ.74.2).Η ανεξ. πρόταση της απόδοσης εκφέρεται σε οριστική αορίστου ''αντίς για μέλλοντα'', επειδή ''ο λόγος εκφέρεται με τόνο πλήρους βεβαιότητος κι εκείνος που μιλή θέλει να φανερώση, πως εκείνο που σημαίνει το ρήμα εξάπαντος ή αμέσως θα γίνη,κι έτσι μπορεί να θεωρηθεί πως έγινε κιόλας''(Τζάρτζ.1946 σ.273.2).Ακριβέστερα,ο αόριστος υποκαθιστά εδώ τον συντελεσμένο μέλλοντα (:*δε θα σε έχει γελάσει*),διότι η σχέση υπόθεσης-απόδοσης είναι ευδιάκριτη:προτερόχρονο-υστερόχρονο και αίτιο-αιτιατό αντίστοιχα (για τη χρονική και αιτιακή σχέση υπόθεσης-απόδοσης,πολύ χρήσιμες είναι οι παρατηρήσεις του B.Comrie,ON CONDITIONALS 1986,p. 85-86 καί 93-96,όπου αποδεικνύεται ότι μπορεί η απόδοση να είναι είτε <u>αίτιο</u> είτε <u>προτερόχρονη</u> σε σχέση με την υπόθεση).

-Το χρονικό άλμα από τό παρόν στο απώτερο μέλλον του αφηγητή και του αποδέκτη που παρατηρούμε στον στίχο 31(βλ. και μ'υποθ. λόγο),μου δίνει το δικαίωμα να πιθανολογήσω πως η λογική προτασιακή μορφή του εξεταζόμενου υ.λ είναι-αφού βρισκόμαστε στο στ. 34 του ποιήματος-*κι αν τη βρήκες πτωχική,η Ιθάκη δεν σε γέλασε*.Κάτω από το πρίσμα αυτής της ερμηνείας,η υποτακτική αορίστου τέθηκε στην υπόθεση εμφατικά,σετθέσηαοριστικής αορίστου (:*τη βρήκες*):έτσι ο υποθετικός λόγος ταξινομείται,όχι στο προσδοκώμενο,αλλά στο δυνατό στο παρελθόν.

-Χωρίς τη βοήθεια του περικείμενου,οι δύο ερμηνείες δείχνουν ισοδύναμες.Προκρίνω την πρώτη,και τελικά ταξινομώ τον εξεταζόμενο υ.λ στο προσδοκώμενο,διότι θεωρώ ότι αφανής αλλά ακουστή προϋπόθεσή του είναι η υπόθεση του δεσπόζοντος υ.λ του σύνολου ποιήματος(:*σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,κισαν ///τελικά/// τη βρεις πτωχική,=η Ιθάκη δε θα σ'έχει γελάσει*).-Δεσπόζων.

19.ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ(Α'25)

μβ:(στ.1-10DV) Κι ἂν δὲν μπορεῖς νὰ κάμεις τὴν ζωή σου ὅπως τὴν θέλεις,⇛προσπάθησε τουλάχιστον <τοῦτο> ὅσο μπορεῖς:μὴν τὴν ἐξευτελίζεις((...)).Μὴν τὴν ἐξευτελίζεις((...))

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(κι αν+υποτ. ενεστ.=προστ.αορ.<s>υποτ.</s> ενεστ.)στο παρόν και μέλλον'επιθυμίας, άρτιος,σύνθετος με μία ενδοτική πρόταση στην υπόθεση και τρεις ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.-Στο ασύνδετο σχήμα των τριών προτάσεων της απόδοσης υπόκειται η λογική πρόταση *προσπάθησε τούτο,να μηντην εξευτελίζεις*,η οποία στο εκφώνημα μετασχηματίστηκε σε μία ανεξ. πρόταση (:*προσπάθησε*) και δύο ανεξαρτητοποιημένες-ισοτελείς ,θα έλεγα-βουλητικές προτάσεις (οι τελευταίες πλαγιώνουν,επακριβώς,τον ευθύ λόγο επιθυμίας:Τζάρτζ. 1963,σ.125.β'),οι οποίες στον υποτεταγμένο λόγο κατέχουν θέση επεξήγησης στο ουδέτερο της δεικτικής αντωνυμίας (Τζάρτζ. ό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

π.,σ.87.5) *τούτο*.-Στην απελεύθερη εκφωνηματική μορφή της,η απόδοση συνέχει τις δύο τελευταίες προτάσεις της με το σχήμα επαναφοράς.-Επειδή στις βουλητικές(καθώς και στις ειδικές και στις αναφορικές) προτάσεις η τσομσκιανή σχολή αφιερώνει εκτεταμένες έρευνες και σχόλια ,θεωρώ σκόπιμο να καταγράψω την οικεία άποψη ότι "στη βαθιά δομή φι συμπληρωματικές προτάσεις [εδώ:οι βουλητικές] έχουν μορφή κυρίων προτάσεων" (Γ. Σακελλαριάδης 1979, σ. 101 σημ. 17,και γενικά για τις βουλητικές σσ. 92-138)·σύμφωνα με τους τσομσκιανούς μετασχηματισμούς που ο ίδιος συγγραφέας επιχειρεί σε άλλη μελέτη του (1985,σ.79 κ.ε.)για τις βουλητικές προτάσεις,οι δύο απελεύθερες καβαφικές βουλητικές προτάσεις στη "βαθιά δομή" γίνονται;με την εξάρτησή τους:

προσπάθεια για τον μη εξευτελισμό

και υπακούουν στον τσομσκιανό νόμο:NP— N^S .Ευνόητο,βεβαίως,είναι ότι ο Καβάφης απελευθέρωσε και συμπαρέταξε τις δύο(λογικά) βουλητικές προτάσεις του για έμφαση,και όχι για να τις εκθέσει στη -μερική,έστω- επαλήθευση ορισμένης γλωσσολογικής θεωρίας· κι ωστόσο η -τηρουμένων των αναλογιών-σύμπτωση,αποκτά τη σχετική σημασία της,εφόσον δεχτούμε ότι ο Καβάφης ανέβηκε από τ το "πρωτο σκαλί",τ.έ. τη "γραμματική της ποίησης" στην ώριμη "ποίηση της γραμματικής" (αυτά στο επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας) .-Ο εξεταζόμενος υ.λ είναι **δεσπόζων.**

20.**ΤΡΩΕΣ**(Α΄26)

μγ:(στ.3-6 DV,DIST) ///όποτε///Κομμάτι κατορθώνουμε·κομμάτι παίρνουμ' επάνω μας·κι αρχίζουμε νάχουμε θάρρος καί καλές ελπίδες ((.)) ⇛((Μά))πάντα κάτι βγαίνει καί μας σταματά.

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όποτε+υποτ. εν.=οριστ. εν.)στο άχρονο παρόν·κρίσης,ελλιπής, σύνθετος με τρόος ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,καιτρεις χ/υπ. πρ στην υπόθεση,ευθύς.-Ο **επαναληπτικός ενεστώτας** της απόδοσης, που δηλώνει ότι το σημαινόμενο του ρήματος επαναλαμβάνεται κατά αόριστα χρονικά διαστήματα (Τζάρτζ.1946,πργρ.171.2),η **γνωμικότητα του νοήματος** του υ.λ,και η παρόμοια εκφορά του ορατού υ.λ με΄ (που είναι ο **δεσπόζων** του ποιήματος),συναπαρτίζουν τα στοιχεία για τον εντοπισμό και τηνσυμβατική ταξινόμηση του εξεταζόμενου υ.λ(ειδικότερα για την ταξινόμηση πρβλ. και με τανσχετικά σχόλια στον κη΄).-Από τις τρεις **ασύνδετες** υποπρ:η πρώτη χ/υπ. πρ είναι <u>αιτία</u> για τη δεύτερη·και η τρίτη είναι <u>αποτέλεσμα</u> της δεύτερης (:*επειδή κατορθώνουμε,γιαυτό παίρνουμε πάνω μας-και έτσι ξεθαρρεύουμε κι ελπίζουμε*.Βλ. και το σχόλιο του λ΄).Σχήμα **επαναφοράς** συνέχει τις δυό πρώτες προτάσεις της υπόθεσης.-Οι δύο προτάσεις της απόδοσης προέρχονται από υπόταξη(:*βγαίνει <u>για/ώστε να</u> μας σταματήσει*,βλ. σχόλιο στον κε΄ για τη μετατροπή της υπόταξης σε παράταξη).-Το λειτουργικό μόνημα *Μα* δηλώνει την **αντίθεση** ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση-αλλά η επαναληπτικότητα και η χρονικότητα του νοήματος δεν επιτρέπουν να χαρακτηρίσω τον υ.λ ως ρητορικό τρόπο έκφρασης (πρβλ. με τον γ΄).-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο υ.λ αποτελεί επεξήγηση στην κύρια άποψη του ποιήματος(στ.1-2). -Εξάλλου,οι στ. 7-8 επεξηγούν το εξαρτημένο μόνημα (G.Mounin 1974,p. 128.2: "non autonome(s) ou dépéndant(s)"),κάτι*,που ανήκει στην απόδοση του υ.λ.

μδ:(στ.10-11 V,CON) // αν αποφασίσομε και τολμήσομε// ⇒((.θαρ - ρούμε πώς)) θ'άλλάξουμε τῆς τύχης τήν καταφορά, ((...))

σχόλιο

Α.Ε(αν+υποτ.αορ.=οριστ. μέλ.)στο άχρονο παρόν'κρίσης,ελλιπής, με δύο υπ.πρ που λανθάνουν στο σύνταγμα *με απόφαση και τόλμη* του εκφωνήματος(βλ. και μ΄),εξαρτημένος.-Ο μέλλοντας του κατηγορηματικοειδούς (πρβλ. λδ΄) *θ΄αλλάξουμε* της απόδοσης υποδεικνύει την υποθετικότητα του εμπρόθετου προσδιορισμού.- Ο υ.λ είναι "εξαρτημένος και όχι πλάγιος", επειδή "εξαρτάται από ρήμα πρώτου προσώπου με υποκείμενο τον ίδιο τον ομιλητή"(Γιαγκόπουλος 1987,σ.225.3,για την αρχαία ελληνική γλώσσα) ή,όπως σημειώνει ο Τζάρτζανος (1963,σ.123 σημ.),"Κάποτε πάλι η έκφρασις ενός πλαγίου λόγου συμπίπτει τελείως με την έκφρασι του αντίστοιχου ευθέος λόγου",πράγμα που ισχύει για την εξεταζόμενη απόδοση'ή πάλι,έχομε εδώ μια περίπτωση "ομοδιηγητικού αφηγητή" και ειδικότερα,"αυτοδιηγητικού"

(Μαλαματάρη 1987 σ.28)'ή,τέλος,πρόκειται για μια περίπτωση όπου "σκέψις ενδιαθέτως διατυπωθεῖσα"(Humbert 1957,σ. 182)υπογρ. δική μου) ταυτίζει το υποκείμενο της εξαρτημένης μεεκείνο της ανεξάρτητης(δηλ.:εξαρτώσας) πρότασης (:*εμείς θαρρούμε,εμείς θ΄αλλάξουμε*).Τα παραπάνω αιτιολογούν,νομίζω,την άποψή μου ότι,από συντακτική άποψη,ο εξεταζόμενος υ.λ δεν είναι μόνο εξαρτημένος,μήτε πλάγιος,μήτε ευθύς,λόγος,αλλά ένα μίγμα από τις τρεις αυτές συνιστώσες:ο υ.λ που εξετάζω είναι πλαγιοφανής.- Ολόκληρος ο υ.λ (μαζί με το ρήμα εξάρτησης) αποτελεί επεξήγηση της παρομοίωσης του στ. 9.Το *θαρρούμε* παραπέμπει στο *θάρρος και καλές ελπίδες* του προηγούμενου υ.λ (μγ΄),που είδαμε ότι λειτουργεί,επίσης,ως επεξήγηση.

με:(στ. 13-17 DV)(('Αλλ'όταν <ἔλθει> ἡ μεγάλη κρίσις,⇒<χάνονται> ἡ τόλμη κ'ἡ ἀπόφασίς μας'κἡ ψυχή μας> ταράττεται ,παραλύει'//καί//<τρέχουμε> ὁλόγυρα ἀπ'τά τείχη ζητῶντας νά γλυτώσουμε μέ τήν φυγή.

σχόλιο

Α.Ε(όταν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.) στο άχρονο παρόν'κρίσης, άρτιος,σύνθετος με τέσσερις ανεξ. προτάσεις ασύνδετες στην απόδοση,ευθύς.-Στην υπόθεση,ο αόριστος της χ/υπ.πρ υποδεικνύει την έντονα χρονική χροιά του υ.λ,αφού με την εκφορά αυτήν η επαναληπτικότητα περιορίζεται αποκλειστικά στην απόδοση(πρβλ. μετο *όταν η μεγάλη κρίσις έρχεται*) .-Χρονική διαδοχή και αιτιακή σχέση συνέχει τις προτάσεις της απόδοσης(:*επειδή ταράττεται,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γιαυτό/μετά παραλύει,και επειδή παραλύει,γιαυτό/μετά τρέχουμε*;. βλ. και σχετικό σχόλιο στον λα')με την προσθήκη ότι εδώ η πρώτη ημιπερίοδος της απόδοσης είναι προϋπόθεση για τις δύο επόμενες-ό,τι δηλ. έδειξα ότι ισχύει για την υπόθεση του κη'),που εκφέρονται-και οι τέσσερις-σε επαναληπτικό ενεστώτα.-Με το *ζητώντας να* εισάγεται τελική πρόταση (=γιασνα*),μετά το ρήμα κίνησης *τρέχουμε*.,το οποίο αποτελεί ανταπόκριση στο κατηγόρημα *στεκόμεθα* του στ. 12.-Ο στ. 12 είναι ουραγός του υ.λ μδ',ακριβώς όπως ο στίχος 17 λειτουργεί για τον με'.-Ο με'είναι νοηματικά αντιφατικός προς τον μδ',ως προς το σκέλος της υπόθεσης: ''η ετέρα είναι άρσις της ετέρας''(Βορέας 1932 σ.76 για τις κρίσεις).-Ο υ.λ λειτουργεί ως επεξήγηση του στ. 9.-Δεσπόζων.

21.Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ(Α'28)

μστ:(στ.6 V) "Αν όμως σεις ζητείτε άλλα, ⇒ ιδού ///είναι/// κι αυτά σαφή.

σχόλιο

Π (αν+οριστ. ενεστ.=οριστ. εν.)στο παρόν'κρίσης,ελλιπής,απλός, ευθύς.-''Η υπόθεσις λαμβάνεται ως κάτι πραγματικό,ως κάτι δηλαδή που πράγματι συμβαίνει,ανεξαρτήτως του αν τούτο είναι όντως κάτι το πραγματικό.[...]Αν θέλει,μπορεί(=αν όντως θέλει-αν δεχτούμε ως πραγματικό ότι θέλει)'' (Τζάρτζ.1963 σ.62.1).-Η αρχή της ισομετρίας ισχύει για τον υ.λ (πρβλ. και ιθ').-Με τον υ.λ αρχίζει η δεύτερη νοηματική ενότητα του ποιήματος-αντίθετη στην πρώτη. Οι δύο επόμενοι στίχοι (7-8) αποτελούν επεξήγηση στο εξαρτημένο μόνημα *άλλα* της υπόθεσης.-Ο υ.λ είναι δεσπόζων.-Το λειτουργικό μόνημα *όμως* είναι ο αρμός των δύο αντίθετων νοημάτων του ποιήματος.

22.Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ(Α'29)

μζ:(στ.19-22 V) <σάν μπούν> κι αυτά μαζύ <Μέ τ'άλλα του τά χρήματα>, ⇒ <θάαζεί> σπουδαία πιά <ώς εύπορος>,καί θά μπορεί νά πολιτεύεται -χαρά!- κι αυτός μές στήν βουλή,κι αυτός στήν αγορά.

σχόλιο

ΠΡ(σαν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλ.)στο απώτερο μέλλον'κρίσης,άρτιος, σύνθετος με δύο ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,πλάγιος.-Για την ταξινόμηση ισχύουν οι διακρίσεις του λ '),Η χ/υπ.πρ της υπόθεσης δηλώνει στιγμιαία πράξη,ενώ ο απλός μέλλοντας α'της απόδοσης ότι η πράξη θα συνεχίζεται στο μέλλον,μέσα σε ορισμένα χρονικά όρια (Τζάρτζ.1946 σ.270,πργρ.176).''μέλλοντας συνεχιστικός'' και όχι επαναληπτικός).-Σχέση αιτίου-αποτελέσματος συνέχει τις δύο προτάσεις της απόδοσης (*με αποτέλεσμα να μπορεί να πολιτεύεται*: ''Συνδέεται δηλαδή πολλές φορές μιά πρότασις με άλλη προηγούμενη πρότασι παρατακτικώς με το καί,ενώ συντακτικώς και λογικώς η δεύτερη αυτή πρότασις έπρεπε ν'ακολουθή ως δευτερεύουσα ,ήτοι εξαρτημένη από την πρώτη πρότασι'' .'Ετσι,ο και συμπλέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κει και πρόταση "που έπρεπε ν'ακολουθή ως δευτερεύουσα **αποτελεσματική**",Τζάρτζ.1963,σ.19 πργρ.220 και σ.21.4)Βλ. παραπάνω και λα').-Ολόκληρος (στ.19-22) ο υ.λ έχει θέση **παραθετικού** προσδιορισμού στο σύνταγμα *τρία τάλαντα,πολύ ποσόν* του στ.18(: *πράγμα που σημαίνει πως,σαν μπουν μαζί,θα ζει και θα μπορεί να πολιτεύεται*)˙διαπιστώνω εδώ έναν type d'expansion,την παράταξη (coordination),"dans lequel le segment ajouté á l' énoncé [ο εξεταζόμενος υ.λ] a la même fonction syntaxique que l' élement préexistant"(Mounin 1971,p.130)˙αλλά η διαφορά είναι ότι η επέκταση λειτουργεί εδώ σε διαπροτασιακό επίπεδο και όχι στα όρια μιας περιόδου..Ακριβέστερα,η εκφωνηματική εγγραφή του υ.λ ισοδυναμεί με τη λογική μορφή *με τα οποία (τάλαντα,πολύ ποσόν) θα ζει και θα μπορεί να πολιτεύεται,αν κι όταν μπουν κι αυτά μαζί με τ'άλλα χρήματά του*-η απόδοση είναι **απελεύθερη** αναφορική πρόταση με ένθετη αποτελεσματική(τη δεύτερη κύρια του εκφωνήματος) πρόταση.-Ως **πλάγιος** λόγος,ο εξεταζόμενος υ.λ ανάγεται στη ρηματική φράση (VP) *ο λογισμός του μελετά*.Στον ευθύ λόγο το εκφώνημα θα είταν:* "Μέ τ'άλλα **μου** τά χρήματα κι αυτά μαζύ σάν μπουν,ως εύπορος σπουδαία πια θά **ζω**,καί θά **μπορω** νά **πολιτεύομαι** κχαρά!- κι **εγώ ο ίδιος μές** στήν βουλή,κι **εγώ ο ίδιος** στήν αγορά" *(Τζάρτζ.1963,σσ.122-130).Η μόνη μετατροπή είναι,καθώς φαίνεται παραπάνω,η αλλαγή του τρίτου προσώπου σε πρώτο,ενώ το καβαφικό ύφος διατηρείται άθικτο.Για τέτοιες περιπτώσεις αναλυτικά η Μαλαματάρη (1987 σσ.204-216) χρησιμοποιεί τους όρους "**ελεύθερο πλάγιο** ύφος" και "**ελεύθερος πλάγιος λόγος**(ΕΠΛ)"˙η Μαλαματάρη καταγράφει την περίπτωση όπου "ο ΕΠΛ μοιάζει με ευθύ και η γραμματική του αφηγητή φαίνεται μόνο από τη χρήση της τριτοπρόσωπης αντωνυμίας"(σ.211).-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

23.Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ(Α'30)

μη:(στ.7-8,13 DV,DIST) ((Τί)) ἄν ὁ Ἀντίοχος κατεστράφηκε <στήν Μαγνησία>((.)) ⇛ <δέν θ'ἀναβάλει> ὁ Φίλιππος τήν ἑορτή βέβαια.

<u>σχόλιο</u>

Π(αν+οριστ. αορ.=οριστ. μέλ.)στο παρόν˙κρίσης,άρτιος,απλός,πλάγιος.-Η υπόθεση περιέχεται -αλλά <u>δεν</u> εκφέρεται- σε ρητορική ερώτηση που εκφράζει "πλήρη αδιαφορία"(Τζάρτζ.1946,σ.326.8).-Η απόδοση εκφέρεται με απλό μέλλοντα β'που εκφράζει "απόφασι του υποκειμένου" (Τζάρτζ.1946,σ.274,πργρ.181.1).-Ο υ.λ είναι **ρητορικός τρόπος έκφρασης**,για να δηλωθεί **ισχυρή αντίθεση** ανάμεσα στα σημαινόμενα της υπόθεσης και της απόδοσης.-Η τροπή του **πλάγιου** εκφωνήματος σε ευθύ:*Τί άν στήν Μαγνησία ο Αντίοχος κατεστράφηκε.Τήν εορτή βέβαια δέν θ'**αναβάλω***(βλ. και μζ')˙πρόκειται,εδώ,για **ελεύθερο πλάγιο λόγο**,με απώτερη εξάρτηση από τό *διατείνεται* του στ. 5.-Ο υ.λ συνηχεί σε όλους τους στίχους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του ποιήματος(εκτός βέβαια από την πρόταση όπου ανήκει το ρήμα εξάρτησης):ο υ.λ είναι δεσπόζων.

24.ΗΡΩΔΗΣ ΑΤΤΙΚΟΣ(Α΄39-40)

μθ΄(στ.12-18,19-25 DV,CON) ὅταν μαζεύονται στά ἐκλεκτά τραπέζια πού πότε ((...)) ἐξαίσια, ⇒Πόσα παιδιά στήν 'Αλεξάνδρεια τώρα,στήν 'Αντιόχεια,ή στήν Βηρυτό [...],ἔξαφν' ἀφηρημένα σιωποῦν.‹ἀφίνου=νε› "Αγγιχτα τά ποτήρια κοντά των,καί συλλογίζονται τήν τύχη του 'Ηρώδη ((...)),μόνο.

σχόλιο

Α.Ε(όταν+υποτ. ενεστ.=οριστ. ενεστ.) στο παρόν μέλλον'κρίσης, άρτιος,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ στην υπόθεση και τρεις ανεξάρτητες προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.-Ο ενεστώτας της απόδοσης είναι επαναληπτικός (βλ. και μγ΄).Το λειτουργικό σύνταγμα της υπόθεσης σημαίνει *όποτε,όσες φορές*.-Οι τρεις προτάσεις της απόδοσης είναι ασύνδετες (βλ. και λα΄) και συνέχονται με τη χρονική διαδοχή τους (:*σιωπούν,μετά αφήνουν,τέλος συλλογίζονται)'η χρονική διάρκεια της πρώτης και δεύτερης ενέργειας εξακολουθεί και στη διάρκεια της τρίτης(:όσο συλλογίζονται,μένουν σιωπηροί και δεν αγγίζουν τα ποτήρια).-Η πρώτη ενέργεια της απόδοσης απομονώνεται από τις δύο ακόλουθες με κάτω τελεία για να γίνει εμφατικότερη και χρονικά διαρκέστερη-"Στίξη καθαυτό ελληνική δεν γνωρίζω να είχαμεσστους νεότερους χρόνους. Στίξη ιταλική,ναίσκε'στίξη γαλλική,ναί'στίξη γερμανική,μάλιστα'στίξη αγγλική,βεβαίως-ενίοτε δε και στίξη ισπανική.[...] θα βάλουμε χέρι στην στίξη του Καβάφη,ο οποίος εψείριζε τα πάντα,και έβαζε κόμμα μετά από έκθλιψη;"(Σαββίδης 1987,σ.41). Μετά από αυτά,μπορώ να επαναλάβω ότι η συζητούμενη κάτω τελεία μπήκε,για να γίνει η σιωπή-με την υποστήριξη της λοιπής λευκής αράδας που την ακολουθεί στον ίδιο στίχο- εμφατικότερη'και για να φανούν οι δυό επόμενες ενέργειες (*αφήνουν,συλλογίζονται*) στημένες στο σιωπηρό βάθρο.-Το κόμμα μετά το *των* υποδεικνύει ότι ο και είναι χρονικός και δηλώνει την "απλή ακολουθία πράξεων"(Τζάρτζ.1963 σ.15.1β:και=και έπειτα,και κατόπιν,κι ευθύς κατόπιν).-Η πρόταξη μέρους της απόδοσης γίνεταιγια έμφαση.- Η παρένθετη ρητορική ερώτηση (στ. 21) στοιχειοθετεί,μαζί με τις δύο αναφορικές τροπικές (στ.22) και τις πέντε βουλητικές που ακολουθούν (στ.23-25),επεξήγηση στο εξαρτημένο μόνημα *την τύχη* -και συγχρόνως "παρεκβολή του λόγου" στη ροή της διήγησης(Genétte 1987,σ. 39)'αυτός ο επεξηγητικός σωρείτης συνιστά,παράλληλα,και μορφή ατελούς πλάγιου λόγου (Τζάρτζ.1963 πργρ.278.1. Πρβλ. και Η ΠΟΛΙΣ,ιθ΄): *συλλογίζονται' "ποιός ἄλλος σοφιστής τ' ἀξιώθηκεν αὐτά;-κατά πού θέλει καί κατά πού κάμνει οἱ "Ελληνες-(οἱ "Ελληνες!) νά τόν ἀκολουθοῦν,μήτε νά κρίνουν ἤ νά συζητοῦν,μήτε νά ἐκλέγουν πιά, ν'ἀκολουθοῦνε μόνο."*-Δεσπόζων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ν'.(στ.22-25 DV) κατά πού θέλει ///ὁ Ἡρώδης/// καί κατά πού κά-
μνει ⇒|τ' ἀξιώθηκεν αὐτά| ///, ///οἱ Ἕλληνες(οἱ Ἕλληνες!)νά τόν ἀκολουθοῦν,μήτε νά κρίνουν ἤ νά συζητοῦν,μήτε νά ἐκλέγουν πιά,ν' ἀκολουθοῦνε μόνο.

σχόλιο

Α.Ε(κατά που+υποτ. ενεστ.=υποτ. ενεστ.)στο άχρονο παρόν κρίσης, ,σύνθετος με δύο αναφορικές προσδιοριστικές τροπικές προτάσεις στην υπόθεση και πέντε βουλητικές στην απόδοση , πλάγιος.-Το λειτουργικό σύνταγμα (ή λέξημα:Μπαμπινιώτης 1984, σ.256 και ''κένημα''σ.235,όπου ακολουθεί τις διακρίσεις του J. Lyons για τη σημασία του εκφωνήματος) *κατά που* σημαίνει:καθώς,όπως(Τζάρτζ.1946,πργρ.137.3α και Μηνάς 1985 σ.85.22,αλλά θεωρεί το *που* ως ''πλεοναστικό''στη χαρακτηριστική χρήση του *καθώς που θα το ακούσατε* στο ΤΥΑΝΕΥΣ ΓΛΥΠΤΗΣ,δ.π.σ.78)και δηλώνει συμφωνία (τζάρτζ. δ.π.).-Την υποθετικότητα των δύο αναφορικών προτάσεων την υποδεικνύει η εγκλιτική εκφορά της απόδοσης,αλλά και-κυρίως-η επαναληπτικότητα του λογικού περιεχομένου (propositional content) της απόδοσης (:όπως κι αν θέλει/κάμνει=οι Ελληνες τον ακολουθούν*) .-Η πρώτη πρόταση της υπόθεσης αποτελεί προϋπόθεση (Γιαγκόπουλος 1987,σ.88,πργρ.175.γ) της δεύτερης.-Οι προτάσεις της απόδοσης(που καταρχήν έχουν θέση επεξήγησης στο ενν. σύνταγμα *τ' αξιώθηκεν αυτά*,αλλά στην ουσία επεξηγούν την *τύχη* του στ.20) εκφέρονται με βουλητική υποτακτική,η οποία ωστόσο δηλώνει ''έκπληξη και αποδοκιμασία'' όπως το δείχνει και η παρένθετη επιφώνηση του υποκειμένου τους· επομένως το νόημα αυτής της υποτακτικής ''μπορεί να αποδίδεται [...] με μια απ' τις φράσεις <u>περίεργο</u> ή <u>παράδοξο πράγμα</u>,<u>ανέλπιστο πράγμα</u>,<u>φοβερό πράγμα</u> κ.τ.δ. και με μετατροπή του ρήματος στην οριστική του αντίστοιχου χρόνου:[...]Ακόμα να χορτάση!=ακόμα δεν εχόρτασε''(Τζάρτζ.1946,πργρ. 199.5),ώστε οι πέντε προτάσεις της απόδοσης ισοδυναμούν,στον **ευθύ λόγο**,με ανεξάρτητες προτάσεις κρίσης που θα εκφέρονταν με οριστική ενεστώτα(επαναληπτικού)-αυτή είναι και η μόνη αλλαγή που υφίσταται ο εξεταζόμενος υ.λ κατά τη μετατροπή του από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο·το πρόσωπο δεν μεταβάλλεται,διότι ο διάλογος δεν διαμείβεται ανάμεσα στον Ηρώδη τον Αττικό και τους έλληνες,αλλά ανάμεσα στους ''αϋριανούς ρήτορες'' του ποιήματος.Για τη μορφή του **ατελούς πλάγιου λόγου** βλ. μθ'.-Σχήμα **επαναφοράς** στην υπόθεση (:*κατά που,κατά που*) και **αντιστροφής** (:''It also describes the repetition of a word or phrase at the end of <u>successive clauses</u>''. ENCYCLOPEDIA 1974,p.39 και **επιστροφή ή επιφορά**,Τζάρτζ. 1963,πργρ.301.Η') στην απόδοση.-Ο υ.λ αποτελεί την κύρια λογική **(επ)εξήγηση** στη *δόξα* του στ. 1,και είναι **δεσπόζων**.

-Ιδιόρυθμη είναι η χρήση του *μήτε* στην επιδοτική αποφατική συμπλοκή της απόδοσης:η αναμενόμενη συντακτική διάταξη θα είταν *να μη κρίνουν μήτε να συζητούν* είτε *μήτε να κρίνουν μήτε να συζητούν* κ.τ.δ.,διότι ''Πολύ σπάνια σε μια αποφατική πρότασι η σύνδεσις δύο ομοταγών όρων [εδώ:προτάσεων]της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γίνεται με το και (αντίς με το ούτε ή μήτε) |είτε το διαζευκτικό ή|:(...)Δεν είν'τ'αβγά μου μελανά και τα πουλιά μου μαύρα(= ούτε τα πουλιά μου)'' (Τζάρτζ. 1963,πργρ.227.3 σημ. β').Αλλά είναι μάλλον φανερό ότι ο Καβάφης επιλέγει αυτήν τη συμπλοκή,για να δείξει ότι οι προτάσεις *νά κρίνουν ή να συζητούν* απαρτίζουν μια φραστική ενότητα,που ολόκληρη συμπλέκεται αποφατικά με την πρώτη πρόταση του στ. 25.-Από την άποψη της λογικής-συντακτικής συνοχής της,η απόδοση δομείται:*να τον ακολουθούν,δηλ. μήτε[...] μήτε [...]'αρκεί ν'ακολουθούνε.

25.ΛΥΣΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΦΟΣ(Α'43)

να:(στ.7-8 DV,CON) ὅταν πού περνοῦμε στά βιβλία<,>⇒((Κ'ἐπίσης)) <ὁ τάφος του> θά βλέπεται καί θά τιμᾶται <ἀπό μᾶς> <ἔτσι>.

σχόλιο

Α.Ε(όταν+υποτ. ενεστ.=οριστ. μέλ.) στο παρόν-μέλλον'κρίσης,άρτιος,~~σύνθετος~~ ευθύς.-Η χ/υπ.πρ επιτάσσεται,στο εκφώνημα,για έμφαση.-Η χρήση του *που* είναι ιδιωματική (Μηνάς 1985,σ.78 σημ.3 και Κολακλίδης 1984 σ.141) .-Οι δύο ανεξ. προτάσεις της απόδοσης έχουν σχέση χρονικής διαδοχής(:*μόλις κι όποτε τον βλέπομε,θα τον τιμούμε*).Η παθητική σύνταξη της απόδοσης σκοπεύει στην ονομαστική έξαρση του *τάφου* ως υποκειμένου(=εμείς θα βλέπομε και θα τιμούμε τον τάφο του),η οποία εντείνεται από τον διασκελισμό.-Ο υ.λ ταξινομείται στην Α.Ε και όχι στο ΠΡ,διότι Ι)η απόδοσή του εκφέρεται με απλό μέλλοντα α'(=επαναληπτικός μέλλοντας,Τζάρτζ.1946,πργρ.176'πρβλ. και υ.λ νγ')και ΙΙ)το σύνταγμα *όταν που* σημαίνει *όποτε*.-Ο υ.λ είναι δεσπόζων.

26.ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ(Α'46)

νβ:(5-6 DV) ''|ὡς θἆμαι| Δυναμωμένος μέ θεωρία καί μελέτη,⇒ ἐγώ <δέν θά φοβοῦμαι> τά πάθη μου σά δειλός.((...))''

σχόλιο

Π.πρ(ως+οριστ. συντελ. μέλ.=οριστ. μέλ.)'κρίσης, ,απλός, ευθύς(ατελής πλάγιος,πρβλ. με ιθ',μθ').-Οι μέλλοντες της υπόθεσης και της απόδοσης συνεπάγονται ότι η πρώτη είναι αναφορική-υποθετική πρόταση,αφού δηλώνει τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες προσδοκάται η δεύτερη πρόταση (*με την προϋπόθεση ότι θα έχω δυναμώσει,δεν θα φοβούμαι*) .-Η υποθετικότητα,εξάλλου,της αναφορικής τροπικής πρότασης διαπιδύεται και στο σύνταγμά της *με θεωρία και μελέτη* (=αν μάθω τη θεωρία και μελετήσω,δεν θα φοβουμαι) .-Οι υπόλοιποι στίχοι (7-15) του ποιήματος,που περιέχουν και τους υ.λ νγ'και νδ',είτε επεξηγούν(*Το σώμα μου...κανέναν φόβο*) είτε αιτιολογουν (*γιατι...ασκητικό*) τον εξεταζόμενο υ.λ -ο οποίος είναι δεσπόζων.-Ως ατελής πλάγιος,ο υ.λ εξαρτάται από το λεκτικό *είπε* του στ. 1'και,ανάμεσα στο ρήμα της εξάρτησης και στον ατελή πλάγιο υ.λ,παρεμβάλλονται μόνον το υποκείμενο του ρήματος και η παράθεσή του (στ.1-4).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νγ:(στ.11,14-15 DV) //''// ὅταν θέλω [...] ⇛<((γιατί))> <θά ξαναβρί-σκω τό πνεῦμα μου>στές κρίσιμες στιγμές, [...] .. ἀσκητικό.''

σχόλιο

Α.Ε (όταν+υποτ. εν.=οριστ. μέλ.) στο μέλλον·κρίσης, ,α-πλός,εξαρτημένος.-Η υπόθεση βρίσκεται στη χ/υπ.πρ και η απόδοση -που είναι αιτιολογική πρόταση εξαρτημένη από το σύνταγμα *χωρίς κανένα φόβο* (στ.11),συνεπώς εμφωλεύει στην επεξήγηση του προηγούμενου υ.λ- εκφέρεται σε οριστική **επαναληπτικού μέλλοντα α'** (πρβλ. με να'),ο οποίος δηλώνει την ''επανάληψι μιας πράξεως στο μέλλον,σε καθορισμένα ή ακαθόριστα χρονικά διαστήματα'' (Τζάρτζ. 1946 πργρ.176):συνεπώς ο *όταν*=όποτε,όσες φορές.Και το*όποτε* μπορεί να θεωρηθεί ως **γενίκευση** του *αν*,όπως συμβαίνει με το whenever/if (T.A. van Dijk 1977,pp. 76-77).-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.-Ως λογικά εξαρτημένος (:*γιατι*,στ.11) από τον νβ',ο υ.λ έχει τη μορφή,κι αυτός,του **ατελούς πλάγιου λόγου** (βεβαίως, είναι ημιδιαφανής -και ενισχύει- και η εξάρτησή **του από τό απώ**τερο *είπε* του στ. 1).

νδ:(στ.12-13 DV, CON) - <καί> ὡς θᾶμαι <δυναμωμένος> μέ θεωρία καί μελέτη<,> ⇛ θἄχω θέλησι-

σχόλιο

Π.πρ(ως+οριστ. συντελ. μέλ.=οριστ. μέλ.)·κρίσης, ,απλός, ευθύς(**ατελής πλάγιος**).Για την εισαγωγή,την έγκλιση και τους χρόνους του υ.λ ισχύει επακριβώς το σχετικό μέρος του σχολίου στον νβ'.-Η απόδοση προτάχτηκε για έμφαση.-Ο *και* είναι **αιτιολογικός**(=γιατι·Τζάρτζ.1963πργρ.220.2·'' ενώ συντακτικώς και λογικώς η δεύτερη αυτή πρότασις [γιατι θάχω θέληση] έπρεπε ν'ακολουθή ως δευτερεύουσα''στην εισαγωγή της ίδιας πργρ.·για την επιλογή της παράταξης αντί για υπόταξη βλ. υ.λ κε').-Ο παρένθετος αυτός υ.λ αποτελεί **επαναφορά** του νβ':τον επαναλαμβάνει,αυτούσιον και με αρτιωμένο το εκφώνημα της **υπόθεσης**,έτσι ώστε να συμπέσει με την προτασιακή μορφή του,και χωρίς αλλαγές στη διαδοχή των μονημάτων/συνταγμάτων·στην-προτασσόμενη-απόδοση έγκειται η **παράλλαξη** ως προς τον νβ'.Στον νδ'αυξάνεται η έκταση της υπόθεσης - και μειώνεται εκείνη της απόδοσης,σε σύγκριση με τον νβ'.-Η υποθετικότητα διαπιδύεται και στον εμπρόθ. προσδιορισμό (βλ. νβ').

27.ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ(Α'48)

νε:(στ.4-11 DV,DIST) σάν μπῶ < ›Εκεῖ>,μές σ'ἐκκλησία τῶν Γραικῶν· ⇛μέ τῶν θυμιαμάτων της τές εὐωδίες,[...] ὁ νοῦς μου πιαίνει σέ τιμές μεγάλες τῆς φυλῆς μας,στόν ἔνδοξό μας Βυζαντινισμό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχόλιο

Α.Ε(σαν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης, ,απλός,ευθύς.-Η πλέον τυπική εκφορά της Α.Ε,με υποτακτική αορίστου στην χ/υπ.πρ και ενεστώτα οριστικής (επαναληπτικό) στην απόδοση(Τζάρτζ.1963 πργρ.245 4.β).-Για τη στίξη (βλ. και μθ΄) θα επισημάνω μόνον ότι η πάνω τελεία χωρίζει την υπόθεση από την απόδοση,προκαλώντας έτσι νοηματική και οπτική εκκρεμότητα,με αποτέλεσμα ναξεχωρίζει εμφατικά το δεύτερο ημιστίχιο του στ.4- και ιδίως η πλέον εκκρεμής λέξη του(:Γραικών)'θα επανέλθω διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.-Στο ΠΟΛΥ ΣΠΑΝΙΩΣ που ακολουθεί (νστ΄) γίνεται χρήση του ίδιου κατηγορηματικού(κατηγορηματικοειδούς,όμως,για την περίοδο του υ.λ:βλ. Mounin 1971,p. 128-29.5) συντάγματος (:*σαν μπω/ει),με διαφορετική δείξη(α΄-γ΄πρόσωπο αντίστοιχα'για τη δείξη βλ. Cooper 1978,pp.219-220), αλλά και η απόδοση εκφέρεται πανομοιότυπα.-Η αρχή της ισομετρίας (πρβλ. με ιθ΄) ισχύει για την υπόθεση,όπου το β΄ημιστ.. είναι επεξήγηση στο αυτόνομο σύνταγμα *εκεί* του α΄ημιστιχίου.- Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

28.ΠΟΛΥ ΣΠΑΝΙΩΣ(Α΄49)

νστ΄(στ.4-6 V) ((Κι ὅμως)) σάν μπεῖ στό σπίτι του /// γιά/// νά κρύψει τά χάλια καί τά γηρατειά του,⇛μελετᾶ τό μερτικό πού ἔχει ἀκόμη αὐτός στά νειάτα.

σχόλιο

Α.Ε(σαν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.-Για την εκφορά βλ. νε΄.-Την υπόθεση συμπληρώνει μια τελική πρόταση'η αναφ. προσδιοριστική *που...νιάτα* παρατίθεται στο αντικείμενο του ρήματος της απόδοσης.-Η δεύτερη στροφή του ποιήματος είναι **επεξήγηση** στο εξαρτημένο μόνημα *το μερτικό* και -γιαυτό- ο ενεστώτας όλων των προτάσεών της(:λένε(στ.7),περνούν(στ.8),συγκινούνται(στ.11))είναι,κάτω από την επήρεια του κατηγορήματος της απόδοσης,**επαναληπτικός**.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

-Για τη διαφορά διήγησης-λόγου (récit-discours) θα σχολιάσω στο επόμενο κεφάλαιο:πώς δηλ. αυτή εμφανίζεται μέσα και έξω από τον υ.λ.

29.ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ(Α΄50)

νζ΄(στ.8-10 DV) σάν μπεῖ <κανείς> ἀγοραστής <στό μαγαζί>⇛βγάζει ἄλλα <ἀπ'τές θῆκες>-περίφημα στολίδια-βραχιόλια,ἀλυσίδες,περιδέραια,καί δαχτυλίδια ///,για να/// //πουλήσει//<.>

σχόλιο

Α.Ε(σαν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.-Για την ταξινόμηση βλ. νε΄,για το σύνταγμα *σαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μπει* τους υ.λ νε΄και νστ΄-καθώς και τη νοηματική αντίθεση του *μπει≠βγάζει*,ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση .-Το ένθετο σε παύλες σύνταγμα *περίφημα στολίδια* λειτουργεί ως προεξαγγελτική παράθεση στα ασύνδετα ουσιαστικά του στ. 10,και ως παράθεση στο ουσιαστικοποιημένο *άλλα* του στ. 9(Τζάρτζ. 1946 πργρ. 30 και κυρίως 33).-Για την τροπή της δεύτερης ανεξ. πρότασης του εκφωνήματος σε τελική,εξαρτημένη από το ρήμα *βγάζει* ως επιρρηματικός προσδιορισμός του,βλ.κε΄.-Η λευκή αράδα (μεταβατική από το τέταρτο στο ληκτικόδίστιχο του ποιήματος) λειτουργεί εδώ στικτικά (Καράογλου 1979)˙δηλαδή,α)εκφράζει οπτικά τη χρονική απόσταση υπόθεσης-απόδοσης και την επιτείνει˙β)υποδηλώνει την **αντίθεση** των προηγουμένων προς το ληκτικό δίστιχο-αντίθεση περιεχομένου:το *ωστόσο* υποβόσκει στη λευκή αράδα που χωρίζει την υπόθεση από την απόδοση.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων.**

30.ΙΩΝΙΚΟΝ(Α΄53)

νη΄:(στ. 6-10 DV) Σάν ξημερώνει <πρωΐ αὐγουστιάτικο> ἐπάνω σου ⇛ <περνᾶ> τήν ἀτμοσφαίρα σου σφρῖγος ἀπ᾿τήν ζωή των˙καί <περνᾶ> κάποτ᾿ αἰθερία ἐφηβική μορφή,ἀόριστη,μέ διάβα γρήγορο,ἐπάνω ἀπό τούς λόφους σου.

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(σαν+υποτ. ενεστ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν-μέλλον˙κρίσης, ,σύνθετος με δύο ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.-Αυτού του είδους η υπόθεση σπάνια (Τζάρτζ.1963,πργρ.245.4β) εκφέρεται σε ενεστώτα,˙ο οποίος στις χ/υπ.πρ δηλώνει μια πράξη ''αορίστως επαναλαμβανόμενη''(Τζάρτζ.1963,πργρ.262.3β).Η απόδοση εκφέρεται σε επαναληπτικό ενεστώτα(πρβλ. και μγ΄).-Στο λειτουργικό μόνημα *κάποτε* λανθάνει η πρώτη πρόταση της απόδοσης ως <u>προϋπόθεση</u> της δεύτερης(:*αν/όταν περνά σφρίγος=περνά εφηβική μορφή*πρβλ. με λγ΄,λζ΄).-Στη λογική (προτασιακή) εκδοχή του το εκφώνημα της απόδοσης συνέχεται από τό σχ. επαναφοράς,ενώ ως εκφώνημα από το σχήμα του -ελλειψοειδούς-**κύκλου**(Τζάρτζ. 1963 πργρ. 295.Δ).-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων.**

Για την υποθετικότητα της χρονικής πρότασης πρβλ.:*ὁπόταν ὀργιζώμεθα,μαινόμεθα πάντες(='' ήτοι,κάθε φορά που οργιζόμεθα'')* Τζάρτζ. 1968 πργρ. 147.2β˙και από λογική άποψη,''ὅταν ὑπάρχῃ φῶς,ὑπάρχει σκιά''(Βορέας 1932 σ.71.2) .

31.ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ(Α΄56)

νθ΄:(στ.1-8 DV,CON και DIST) ὅταν ξυπνᾶ <ἡ μνήμη> τοῦ σώματος, κ᾿ //ὅταν// ἐπιθυμία παληά ξαναπερνᾶ στό αἷμα˙ὅταν <ἐνθυμοῦνται> τά χείλη καί τό δέρμα,κ᾿ //ὅταν// αἰσθάνονται τά χέρια σάν ν᾿ἀγγίζουν πάλι//.// ὅταν <ἐνθυμοῦνται> τά χείλη καί τό δέρμα<,> ⇛ <->Ἐπέστρεφε συχνά καί παῖρνε με,ἀγαπημένη αἴσθησις ἐπέστρεφε καί παῖρνε με<.>˙Ἐπέστρεφε συχνά καί παῖρνε με τήν νύχτα <....>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όταν+υποτ. εν.=προστ. εν.) στο παρόν-μέλλον˙επιθυμίας,άρτιος,σύνθετος με πέντε χ/υπ.πρ στην υπόθεση και έξι ανεξ. προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.-Σύμφωνα με τη συμβατική ταξινόμηση του Τζάρτζανου,η εκφορά της απόδοσης δηλώνει το **προσδοκώμενο** και όχι την αόριστη επανάληψη μιας πράξης ή ενέργειας˙αλλά ο εξεταζόμενος υ.λ σαφώς αναφέρεται στο ''λίγο ή πολύ απώτερο μέλλον'' (Τζάρτζ. 1946,πργρ.192.3α,για τον ενεστώτα της προστακτικής)και μάλιστα σε ενέργειες αορίστως επαναλαμβανόμενες,οπότε πρέπει να αποκλειστεί το προσδοκώμενο (πρβλ. και Humbert 1957,πργρ. 357, όπου δεν γίνεται δεκτή η στεγανή διάκριση ανάμεσα στο προσδοκώμενο και στην Α.Ε,παρά στην ''ειδικήν περίπτωσιν ανήκουσαν εις το μέλλον'' και στο ''γενικόν γεγονός,ούτινος η αδιάλειπτος πραγματοποίησις είναι αντικείμενον αναμονής'''το καβαφικό αυτόνομο μόνημα *συχνά* της εξεταζόμενης απόδοσης εμπίπτει στη δεύτερη εκδοχή του συγγραφέα,και στην Α.Ε του Τζάρτζανου).-Οι πέντε προτάσεις της υπόθεσης μπορούν να υποδιαιρεθούν σε τρεις λογικές ενότητες:οι δύο πρώτες,οι δύο επόμενες και η τελευταία.Η συντακτικο-λογική σχέση των τριών ενοτήτων όσο και των πέντε προτάσεων ως διακριτών υποενοτήτων,είναι πολύπλοκη και πολυπλόκαμη˙παραθέτω τη διευκολυντική παράσταση και λογική διάταξή τους, με την προσημείωση ότι ο *και*,που συνδέει τις προτάσεις των δύο πρώτων ενοτήτων,υποδεικνύει <u>χρονική</u> και <u>λογική</u> διαδοχή-γι-αυτό και έπεται μετά από κόμμα:

	<u>υπόθεση του υ.λ</u>		<u>απόδοση του υ.λ</u>
1.	|αίτιο/προτερ./υπόθεση|	*όταν ξυπνά*(στ.3)<,>	*επέστρεφε συχνά
2.	|αιτιατό/υστερ./απόδοση|	*ξαναπερνά*(στ.4)<·>	//για να με παίρνεις//*
	απόδοση/παράθεση της υπόθεσης του υ.λ		
3.	|αίτιο/προτερ./υπόθεση|	*όταν ενθυμούνται*(στ.5)<,>	(η ίδια απόδοση)
4.	|αιτιατό/υστερ./απόδοση|	*αισθάνονται* (στ.6) <.>	
	αναδίπλωση ή παλιλλογία		
5.		*όταν ενθυμούνται* <,>	(η ίδια απόδοση)

Στην εκφωνηματική εγγραφή του (5) η απόδοση παραλλάσσει από εκείνην των (1-4),με την παράλειψη της κλητικής προσφώνησης και την προσθήκη του συντάγματος *την νύχτα*.Είναι ορατός ο ρόλος της στίξης στο διαχωρισμό των (υπο)ενοτήτων(:πάνω τελεία για τις πρώτες ενότητες,και τελεία ανάμεσα σε αυτές και στην τρίτη ενότητα˙και κόμματα για τη διάκριση των υποενοτήτων).Η τελεία χωρίζει τις δύο υπερενότητες (στ. 1-6 και 7-8 αντίστοιχα) του υ.λ,οι οποίες έχουν χωριστές εκφωνηματικές αποδόσεις -και θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν ως δύο υποθετικοί λόγοι˙προτίμησα την ενοποίησή τους,επειδή ο πέμπτος είναι συντακτικά ομοιότυπος με τον τρίτο,με ορισμένες λεξικές και στικτικές διαφορές που διαφοροποιούν το ύφος.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.-Σχήματα **παλιλλογίας** και **υποσιώπησης**(Τζάρτζ. 1963,πργρ.299.Δσημ˙και για τις σχετικές διακρίσεις[αποσιώπηση-παρασιώπηση,υποσιώπηση] χρή-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιμα είναι όσα αναφέρει η ENCYCLOPEDIA,σ.41-42 και 217 για την αποσιώπησή και το σχήμα έλλειψης[48]).Οι τέσσερις-επιτατικές-στιγμές της υποσιώπησης (η οποία εδώ έχει λειτουργία **επέκτασης**˙Mounin 1971 p. 129:L'expansion) επεκτείνουν,λογικά,το περιεχόμενο της απόδοσης(του στ. 7)˙αν και θα ευσταθούσε η εκδοχή ότι,στο εκφώνημα,συμβάλλουν ώστε να αναγνώσομε είτε να ακροαστούμε την χ/ύπ.πρ(:στ.8) ως ανεξάρτητη ,αφού αυτή είναι η καταληκτική πρόταση/στίχος του ποιήματος.

32.**ΟΜΝΥΕΙ**(Α΄58)

ε: (στ. 2-6 V) (('Αλλ')) ὅταν ἔλθ' ἡ νύχτα [...]˙ ((ἀλλ')) ὅταν ἔλθ' ἡ νύχτα (...), ⇒ <ξαναπιαίνει> στήν ἴδια μοιραία χαρά,χαμένος((,)).

<u>σχόλιο</u>

Α.Ε(όταν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.) στο παρόν-μέλλον/άχρονο παρόν˙κρίσης, σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς. Η εκφορά είναι απολύτως σύμφωνη με την ταξινόμηση του Τζάρτζανου.Ο ενεστώτας της απόδοσης είναι επαναληπτικός.-Σχήμα **επαναφοράς**(*όταν έλθ' η νύχτα*)[49]στην υπόθεση,συνέχει τις δύο ασύνδετες χ/υπ.πρ

.-Η πρώτη χ/υπ.πρ είναι γενικότερη και αποτελεί την <u>κύρια</u> υπόθεση όλης της υποθετικής περιόδου'' (Γιαγκόπουλος 1987,πργρ.175.α).-Ολόκληρος ο υ.λ είναι ως περιεχόμενο **αντίθετος** στους όρκους του στ. 1.-το *αλλά* επισημαίνει την αντιθετική μετάβαση από την πρώτη στη δεύτερη περίοδο του ποιήματος.-Για τα εμβόλιμα λευκά των στίχων 2,3,4 -που ο Σεφέρης τα χαρακτηρίζει ''στιγμές σιωπής στο ρυθμό του [Καβάφη]'',που ''τον κόβουν στη μέση,χωρίς να παρακολουθούν αναγκαστικά το νόημα''(1974,τ.1ος,σ.432)- θα κάμω παρατηρήσεις και στο επόμενο κεφάλαιο .-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

33.ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ(Α΄67-68)

ξα:(στ.6-8 DV) ((Κι)) ὅταν τό μάθουνε καί στ᾿ἄλλα μέρη,ὅταν <διαδοθεῖ> ἐπάνω στήν Συρία, ⇒ κι ἀπό τούς Ἕλληνας πολλοί θά λυπηθοῦν·

σχόλιο

ΠΡ(όταν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλ.)'κρίσης,ελλιπής,σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση, ευθύς .-Η δεύτερη πρόταση της υπόθεσης λειτουργεί ως **παραθετικός** προσδιορισμός της πρώτης,με σχέση "όλου και μέρους"(Τζάρτζ. 1946 πργρ. 34.4).-Ο ελεύθερος **πλάγιος λόγος** του ποιήματος είναι ακουστός,κατά την κρίση μου,από τον στ. 11 και εξής·στον εξεταζόμενο υ.λ,έχομε να κάνομε με τον ευθύ λόγο του αφηγητή,που επιχειρεί την καταξίωση του θρήνου για τον Αριστόβουλο .Η **παλιλλογία** σαρκώνεται εδώ με την τροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική(:*το μάθουνε=διαδοθεί*).

ξβ:(στ.9 V) ὅσοι /// είναι/// ποιηταί καί γλύπται ⇒ θά πενθήσουν ((,))

σχόλιο

ΠΡ (όσοι+υποτ. εν.=οριστ. μέλ.)'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Για την αν/υπ.πρ της υπόθεσης ο Μηνάς (1985 σ.80) παρατηρεί πως "οπωσδήποτε δεν ακολουθεί τους συντακτικούς κανόνες της κοινής Νεοελληνικής",επειδή απουσιάζει το συνδ. ρήμα μετά το *όσοι*. Ο Τζάρτζανος (1963 πργρ. 268) αναφέρει,αντίθετα, ότι αυτές ακριβώς οι -εισαγόμενες με:όσος,ό,τι,όσο κ.ά.- αναφορικές προτάσεις "εκφέρονται συχνά ελλιπώςήτοι με παράλειψι κάποιου ή κάποιων όρων τους,<u>ιδίως του ρήματός τους</u>"(υπογρ. δική μου),το οποίο εννοείται από το περικείμενο "κατά το σχήμα από κοινού ή κατ᾿αναλογίαν".Στην περίπτωση που εξετάζω το συνδετικό ρήμα δε βρίσκεται στα προηγούμενα είτε στα επόμενα του εκφωνήματος·αλλά πρόκειται για το πιο ευνόητο και χρηστικό ρήμα,συνεπώς κρίνω ότι η επίμαχη αν/υπ.πρ εμπίπτει απολύτως στους κανόνες της γραμματικής,και πρέπει να αποσειστεί από πάνω της η υποψία της συντακτικής αταξίας.-Οι στ. 11-14 συνιστούν αιτιολόγηση της απόδοσης του υ.λ.-Ολόκληρος ο υ.λ λειτουργεί ως **παραθετικός προσδιορισμός**,με σχέση όλου και μέρους , του προηγούμενου υ.λ(ξα΄). Η υπόθεση είναι υποκείμενο του ρ. της απόδοσης.

ξγ:(στ. 27-28 DV) ᾿Αν ἔνοιωθε ἡ Μαριάμμη,ἂν ὑποπτεύονταν, ⇒ θάβρισκε τρόπο <νά σώσει> τό ἀδέρφι της·

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχόλιο

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν' κρίσης,άρτιος,σύνθετος με δύο υπ.πρ στην υπόθεση,πλάγιος. Ως προς την υπόθεση όσο και ως προς την απόδοσή του,ο υ.λ αναφέρεται στο παρελθόν(:η Μαριάμμη θρηνεί **τώρα** -στο αφηγηματικό παρόν- για τη δολοφονία του αδελφού της που διαπράχθηκε **τότε** -στο αφηγηματικό παρελθόν).-Σχήμα **παλιλλογίας** συνέχει τις δύο προτάσεις της υπόθεσης-το κατηγόρημα της δεύτερης **επεξηγεί** το αντίστοιχο της πρώτης(:το σημαινόμενο του *ένοιωθε* εξειδικεύεται ως *υποπτεύονταν*).-Ο υ.λ εκφέρεται σε ελεύθερο **πλάγιο λόγο** -ο οποίος εκκινά από τον στ. 20 της ίδιας στροφικής ενότητας'το εξαρτημένο σύνταγμα *το αδέρφι της*,ιδιαίτερα,συνιστά ό,τι η Μαλαματάρη ονομάζει ''ένδειξη προφορικότητας μέσα στο αφηγηματικό πλαίσιο'' (1987 , σσ. 204 κ.ε.,214),καθώς δεν εναρμονίζεται με τον λόγιο τόνο φωνής του αφηγητή(πρβλ. με το *πνίχθηκε* του στ. 1,το οποίο δίνει την τονικότητα της αφηγηματικής φωνής).Στον ευθύ λόγο το εκφώνημα του υ.λ θα αρθρωνόταν:*Αν ένιωθα |εγώ η Μαριάμμη|,αν υποπτευό**μουν**,θάβρισκα τρόπο το αδέρφι **μου** να σώσω*.-Η ανεξ. πρόταση που ακολουθεί τον υ.λ (στ.29)είναι απελεύθερη **αιτιολογική** (:*γιατι-τέλος-είναι βασίλισσα, θα μπορούσε κάτι*).-**Δεσπόζων**.

34.**ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ**(Α'69-70)

ξδ:(στ.9-10V)"Αν ///θα/// πεῖς γιά τές γυναῖκες τῆς γενιᾶς, ⇒ κι αὐτές,ὅλες ἤ Βερενίκες κ'ἤ Κλεοπάτρες /// είναι /// θαυμαστές.

σχόλιο

Π (αν+οριστ. μέλ.=οριστ. ενεστ.) στο παρόν'κρίσης,άρτιος, απλός,ευθύς.-Η υπόθεση '' είναι μια **διακοσμητική** προσθήκη του λόγου ή μια απλή επιβεβαίωσις των λεγομένων'' (Τζάρτζ . 1963 πργρ. 249 σημ. ,τα **μαύρα** στοιχεία δική μου υπογράμμιση). Η λογική εκδοχή του εκφωνήματος είναι:*αν με ρωτήσεις,σίγουρα θα σου πω ότι(...)*'πρόκειται,συνεπώς,για **ρητορικό** τρόπο έκφρασης,προκειμένου να ενταθεί η ειρωνία του περιεχομένου-η οποία έχει εκκινήσει ήδη από τον στ. 6.

ξε:(στ.12-14 V,CON)   ἄν<δέν εἷλκυε τήν προσοχή μου ἀμέσως> μιά μνεία μικρή,κι ἀσήμαντη,τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος ⇒θἄφινα τό βιβλίο<.....>

σχόλιο

ΜΠ(αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν'κρίσης, άρτιος,απλός,ευθύς.-Η προτασιακή εκδοχή του εκφωνήματος:* είλκυσε,και δεν το άφησα*.-Και η αμιγώς χρονική πρόταση (στ. 11) της περιόδου έχει ως απόδοσή της την απόδοση του υ.λ.Χρονικά,προηγείται η χρονική πρόταση'και ακολουθούν οι -ταυτόχρονες-υπόθεση και απόδοση:ο χρονικός λόγος και ο υποθετικός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είναι **επαλλάσσοντες**,διότι συμπίπτουν στην απόδοσή τους (πρβλ. Βορέας1932,πργρ.35.6 για τις έννοιες).-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.-Για την επεκτατική λειτουργία των πέντε στιγμών βλ. νθ' και το επόμενο κεφάλαιο.-Ο υ.λ διαδραματίζει καίριο ρόλο στην αφηγηματική πλοκή-και είναι **δεσπόζων**.

35.ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ (Α'73)

Εσ:(στ.1-19 DV) "Όταν κανένας των περνούσεν άπ'τῆς Σελευκείας τήν άγορά,(...) μαλλιά,⇒οἱ διαβάται τόν ἐκύτταζαν κι ὁ ἕνας τόν ἄλλονα ρωτοῦσεν ((...)) ξένος:Άλλά μερικοί,((... ,)) ἐκαταλάμβαναν καί παραμέριζαν'κ' [...]ἐρέμβαζαν [...]Δώματα.

σχόλιο

Α.Ε (όταν+οριστ. παρατ.=οριστ. παρατ.) στο παρελθόν'κρίσης, άρτιος,σύνθετος με μία χ/υπ.πρ στην υπόθεση και πέντε ανεξάρτητες προτάσεις στην απόδοση,ευθύς.-"'Όταν η επανάληψις αναφέρεται ορισμένως στο παρελθόν,τότε και η υπόθεσις και η απόδοσις εκφέρονται σε οριστική παρατατικού",Τζάρτζ.1963,πργρ.245. 4β σημ.).-Το λειτουργικό μόνημα*όταν*=*όποτε*.-Η απόδοση,που υφαπλώνεται σε όλες τις ανεξ. προτάσεις του ποιήματος ,αρθρώνεται σε μία συντ. περίοδο (στ.6-8) και δύο ημιπεριόδους (στ. 8-10 και 10-19 αντίστοιχα).Η λογική σχέση και ιεράρχηση των πέντε αυτών προτάσεων είναι:*εκύτταζαν και ///στη συνέχεια/// (:χρονικός και) ρωτούσε.Αλλά (:αντίθεση της πρώτης περιόδου προς τις δύο ακόλουθες ημιπεριόδους) εκαταλάμβαναν και ///γιαυτό/// παραμέριζαν'και ///στη συνέχεια/// (:χρονικός και)ερέμβαζαν*. -Η πέμπτη πρόταση της απόδοσης θα μπορούσε να εκληφθεί,λογικά,και ως τελική (από το ρήμα κίνησης:παραμέριζαν),αλλά η παρέμβλητη πάνω τελεία επιτονίζει,καθώς ενισχύεται και από την αμιγώς χρονική πρόταση του στ. 11,τη χρονική ακολουθία των ρημάτων της τέταρτης και πέμπτης πρότασης.-Ο χρονικός και ο υποθετικός λόγος είναι **επαλλάσσοντες** (:η απόδοση του χρονικού λόγου-στ.11- συμπίπτει με μέρος της απόδοσης -η πέμπτη πρόταση- του υ.λ.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**,και όλες οι εξαρτημένες προτάσεις του ποιήματος συμπληρώνουν την απόδοσή του.

36.ΛΑΝΗ ΤΑΦΟΣ(Α'74)

Εζ:(στ. 3-6 DV,CON) ὅταν κλείεσαι <στό σπίτι σου> καί βλέπεις τήν εἰκόνα,((...,))⇒|Μάρκε| <τόν έχεις> τόν Λάνη πού ἀγάπησες πιό κοντά σου.

σχόλιο

Α.Ε (όταν+υποτ. ενεστ.=οριστ. ενεστ.) στο παρόν-μέλλον'κρίσης, ,σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.-Ο *και* του εκφωνήματος,που συνδέει παρατακτικά τις δύο προτάσεις της υπόθεσης,είναι τελικός (:για να),αφού προηγείται ρήμα κωλυτικό (*κλείεσαι*) .Συνεπώς οι δύο αυτές χ/υπ.πρ είναι,από άποψη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λογικού περιεχομένου (:propositional content),ιεραρχημένες (πρβ. και σχόλιο του κε').-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.-Ο *όταν* του εκφωνήματος,λογικά:*όποτε,οσάκις*.-Επιτόνιση:στο σπίτι σου, βλέπεις,αυτή,αυτή.

ξη'.(στ.12 V) (// ·άν τον έκαμνε έτσι //.. ⇒ <ή εικών του> θ'ακούονταν <πιό πολύ>) ((.))

σχόλιο

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν'κρίσης, ελλιπής,απλός,ευθύς.-Η υπόθεση λανθάνει στο σύνταγμα *μ'αυτόν τον τρόπο*.-Από στενά και στεγανά συντακτικήν άποψη,θα ευσταθούσε, ίσως,η εκδοχή πως ο εξεταζόμενος παρένθετος υ.λ εκφέρεται σε μορφή (απ)ελεύθερου πλάγιου λόγου-ως μετατροπία του πλάγιου λόγου που προηγείται (στ. 11 ,όπου ο *που* εισάγει ειδική πρόταση εξαρτημένην από το σύνταγμα *να σας πείσει* του στ. 10)'αν ίσχυε αυτή η εκδοχή,τότε η τροπή του εκφωνήματος του πλάγιου και (απ)ελεύθερου πλ. λόγου(στ.11 και 12) θα έδινε:*"ως Υάκινθον εξάπαντος πρέπει να σε κάμω,///γιατι /// //αν σε κάμω έτσι// ,πιο πολύ θ'ακουστεί η εικών σου"* ,οπότε θα είχαμε το προσδοκώμενο που έχει μεταφερθεί στο παρελθόν του αφηγητή,και έτσι η από - δοση μετέτρεψε τον μέλλοντα σε παρατατικό (Τζάρτζ.πργρ.281.2 , 1963),ενώ για την υπόθεση που λανθάνει δεν συντρέχει λόγος τροπής.Αλλά το συμφραστικό περιβάλλον (περικείμενο) του εξεταζό - μενου υ.λ υποδεικνύει ότι η "πανουργία"(στ.9) του " Κυρηναίου ζωγράφου" (στ.8) θα αποσιώπησε την ωφελιμιστική σκοπιμότητα της πρότασής του προς τον "Λάνη"'ότι στόχευε να παραπείσει τον "Λάνη",με τον ισχυρισμό πως θα εί α -τάχα- πιο όμορφος,αν τον απεικόνιζε " ως Υάκινθον"'ότι,συνεπώς,ο δείκτης *του* (στ. 12) δεν αποτελεί πλάγια αναφορά στον " Λάνη" ,παρά στον "ζωγράφο"'τέλος,ότι ο παρένθετος υ.λ είναι ερμηνευτικό σχόλιο του αφηγητή που εξηγεί -σε <u>ευθύ</u> λόγο- τη συμπεριφορά του " ζωγρά - φου".-'Ενας παρένθετος στίχος μπορεί,ορισμένες φορές όπως στο Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ,να " αποτελεί <u>την βάσιν ολοκλήρου του ποιήματος</u>" (Λεχωνίτης 1977,σ.23):ο εξεταζόμενος υ.λ είναι δεσπόζων.

37.ΙΑΣΗ ΤΑΦΟΣ (Α'75)

ξθ'.(στ.6-7 DV,CON) ·· άν είσαι 'Αλεξανδρεύς,⇒<Διαβάτη,> δέν θά έπικρίνεις.

σχόλιο

Π (αν+οριστ. ενεστ.=οριστ. μέλ.) στο παρόν (άχρονο παρόν)'κρίσης,'άρτιος,απλός,ευθύς.-Η υπόθεση " λαμβάνεται ως κάτι που πράγματι συμβαίνει,ανεξαρτήτως του αν τούτο είναι όντως κάτι το πραγματικό" (Τζάρτζ. 1963,πργρ. 245.1'του προσδοκωμένου ο υ.λ εκφέρεται σε υποτακτική αορίστου/παρακειμένου, ό.π.σ.65α').

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στον συνοπτικό μέλλοντα β' της απόδοσης υπόκειται,ως ένα βαθμό,η προσταγή ''με τόνο διακριτικό και ευγενικό'' (Τζάρτζ.1946 πργρ. 181,1 σημ.,όπου καταγράφεται η εναλλακτικότητα της οριστ. συνοπτ. μέλ. β' με την προστακτική)'σ'αυτήν την περίπτωση 'εκείνος που μιλεί,δείχνει <u>τί αυτός θέλει</u> από εκείνον προς τον οποίον απευθύνεται ή <u>τί πρέπει να κάμη</u> εκείνος προς τον οποίον απευθύνεται,και συγχρόνως δείχνει πως είναι βέβαιος ότι εκείνος θα το κάμη'' (ό.π.,υπογρμ. του Τζάρτζανου):'' it is generally the case that the sender will intend that the receiver should believe what he is told:that he should hold it to be true and should store it in memory as a fact.''(Lyons 1987,v.1, p. 34)'εντέλει η ''δεοντική δέσμευση'' της προστακτικής έχει επικαλυφθεί,στη συγκεκριμένη απόδοση,με το προσωπείο της ''επιστημικής''οριστικής μέλλοντα (deontic και epistemic αντίστοιχα,βλ. Lyons v.2/p. 827 και 848,ό.π.).-Η επόμενη και ληκτική (στ.7-8) περίοδος του ποιήματος επεξηγεί το περιεχόμενο του υ.λ (:*/// διότι/// Ξέρεις...υπερτάτη*).-Ο διασκελισμός (στ.6) του υ.λ επιτείνει τη σημασία της κλητικής προσφώνησης.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

38.**ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ,ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ**,(Α'80)
628-655 Μ.Χ.

ο'.(στ. 3-4) //αν |<θά κάμω> <μιά ἐξαίρετη> πανοπλία <Μέ λόγια,μέ φυσιογνωμία,καί μέ τρόπους>|// ⇒ θ'ἀντικρύζω τούς κακούς ἀνθρώπους χωρίς νά ἔχω φόβον ἤ ἀδυναμία.

<u>σχόλιο</u>

Π.πρ (αν+οριστ. μέλ.=οριστ. μέλ.) στο παρόν-μέλλον'κρίσης,ελλιπής,απλός,ατελής πλάγιος.-Η υπ.πρ λανθάνει στο σύνταγμα *και έτσι* του στ. 3 (πρβλ. και κβ'),με την εννόηση των στ. 1-2— πρόκειται,επομένως,για υποτεταγμένο λόγο που παρατάχθηκε σε δύο ημιπεριόδους,οι οποίες στο εκφώνημα περιλαμβάνουν από μία ανεξ. πρόταση και λογικά αντιστοιχούν στην υπόθεση και στην απόδοση του υ.λ.-Επειδή η υπόθεση εννοήθηκε από τα προηγούμενα, γιαυτό δεν τέθηκε στην εκφορά της η υποτακτική αορίστου,αλλά η οριστική του απλού μέλλοντα β''η απόδοση εκφέρεται σε επαναληπτικό μέλλοντα α'-ο οποίος υποδεικνύει την απεριόριστη επανάληψη,αλλά η υπόθεση σημαίνει κάτι που θα γίνει άπαξ,και επομένως η Α.Ε παρέλκει.-Για να επιμείνω,η υπόθεση ταξινομείται στο προσδοκώμενο,και η απόδοση στην Α.Ε.-Για τον **ατελή πλάγιο λόγο** βλ. μθ''εδώ,το εκφώνημα του υ.λ στον **εντελή πλάγ. λόγο** θα είχε τη μορφή:*Ρήματα της καυχήσεως[...],/// δηλ. ο Αιμιλιανός Μονάη καυχήθηκε ότι/// θα κάμει και έτσι θ'αντικρύζει*,ενώ θα ίσχυε στον ευθύ λόγο το εκφώνημα αυτούσιο,αν απαλειφόταν η τελευταία στροφική ενότητα του ποιήματος.-Η δεύτερη στροφ. ενότητα **επεξηγεί** τον υ.λ'είναι **δεσπόζων**.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οα: (στ.11 V) //Είτε την έκαμε,είτε δεν την έκαμε// ⇒ δέν τήν φόρεσε πολύ.

σχόλιο

Π (είτε-είτε+οριστ. αορ.=οριστ. αορ.) στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής,με λανθάνουσα τη διαζευκτική (Τζάρτζ. 1963 πργρ. 248) υπόθεσή του,ευθύς.-Στο σύνταγμα *εν πάση περιπτώσει* λανθάνει η υπόθεση·το εκφώνημά της προκύπτει από την ευθεία ερωτηματική πρόταση που επιστεγάζει τον εξεταζόμενο υλ(στ.10):η εκφορά αυτής της ερώτησης σε **να+οριστ. αορίστου** (: ''όταν εκείνος που ρωτά [sender] <u>αμφιβάλλει εκ των προτέρων</u>,αν μπορεί να δοθή ορισμένη απάντησις στην ερώτησί του.'' Τζάρτζ.1946,πργρ. 204.3·υπογρμ. δικές μου) υποδεικνύει την -σχήμα από κοινούέννόηση του ρήματός της,στην ίδια γραμματική μορφή αλλά με απαλειφή του ερωτημ. *να*,για το σχηματισμό της διαζευκτικής υπόθεσης.Σύμφωνα με τον Τζάρτζανο (1963,σ.67) ,το λειτουργικό σύνταγμα *είτε-είτε* εισάγει τις υποθετικές προτάσεις όταν πρόκειται να δηλωθεί ''<u>αδιαφορία</u>''-κι αυτό δηλώνει το σύνταγμα *εν πάση περιπτώσει* του εκφωνήματος (=έτσι κι αλλιώς,όπως κι αν έχει το πράγμα,σε οποιαδήποτε περίπτωση).Η προτασιακή έκδοχή του υπερπροτασιακού εκφωνήματος (στ.10-11) μπορεί να παρασταθεί έτσι:*έκαμε την πανοπλία;αμφιβάλλω·είτε την έκαμε,είτε δεν την έκαμε,δεν τη φόρεσε πολύ.*.-Ο ληκτικός στίχος (12) του ποιήματος **αιτιολογεί** τον υ.λ(:*δεν τη φόρεσε πολύ /// γιατί /// πέθανε*).

39. **ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ**(Α'81)

οβ: (τίτλος) |ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ| ⇒

σχόλιο

Α.Ε (όταν+υποτ. ενεστ.=) στο παρόν-μέλλον·αναπόδ. ,ελλιπής, με χ/υπ.πρ στην υπόθεση,απλός,ευθύς.-Ως απόδοση θα μπορούσε να εννοηθεί το σώμα του ποιήματος,είτε τα ρήματα των ανεξ. προτάσεων,είτε μόνο το *προσπάθησε*,που είναι το εξαρτών ρήμα όλων των αποδόσεων του ποιήματος (βλ. τους δύο επόμενους υ.λ)·τελικά πρόκρινα το **αναπόδοτο** σχήμα (particula pendens ή ''wanting apodosis'',ENCYCLOPEDIA p.32-33),διότι έκρινα ότι ο Καβάφης έχει επιγράψει ('Αγρας 1980,σ.109:'' Οι τίτλοι στα ποιήματά του [Καβάφη] είναι,σχεδόν ανεξαίρετα λόγιοι:επιγραφικοί.[...]άλλοτε είναι παρμένοι από το ποίημα,-μα ποτέ απ'την αρχή,πάντα από το βάθος' '') αυτό το ποίημά του με τη ρηματική φράση *όταν διεγείρονται*-που είναι 'παρμένη από το βάθος'' του ποιήματος.-Διαφορετική είναι η περίπτωση του υ.λ που σχηματίζει ο τίτλος του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ(βλ. υ.λ πγ')με το σώμα του αντίστοιχου ποιήματος·ενώ εξίσου -αλλά διαφορετικά- αναπόδοτες είναι, για παράδειγμα,οι υποθέσεις/τίτλοι ποιημάτων όπως το ''IF...'' του Μ. Αναγνωστάκη (1971,σ.129) είτε το ομόηχο αλλά διαφορετικό ''If-'' του Kipling (1970,p. 217-18),ή και η ενσωματωμένη στον πεζό λόγο αναπόδοτη υπόθεση * 'καί ἤν μέν ξυμβῇ ἡ πεῖρα:*(θου-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κυδίδης 3.3).-Και στην υποτακτική ο ενεστώτας (*διεγείρονται*) δηλώνει κάτι ''εξελισσόμενο ή διαρκές''(Τζάρτζ.1946,πργρ.170. 4β),γιαυτό χαρακτήρισα τον υ.λ ως Α.Ε -σε συνδυασμό,βέβαια,και με το συμφραστικό του περιβάλλον.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.-Σχήμα **επαναφοράς** με τον οδ'.

ογ'(στ.1-4 DV,CON) Όσο κι άν είναι λίγα αυτά πού σταματιούνται <,> |///:/// Τοῦ ἐρωτισμοῦ σου τά ὁράματα((.)) | ///,/// ⇒ Προσπάθησε νά τά φυλάξεις,ποιητή<.>|Βάλ'τα,μισοκρυμένα,μές στές φράσεις σου.|

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (όσο κι αν+υποτ. ενεστ.=προστ. αορ.) στο μέλλον'επιθυμίας,άρτιος, σύνθετος,ευθύς.Η παραχωρητική αναφορική πρόταση (Τζάρτζ.1963 πργρ.266.2ε)είναι ''κατ'ουσίαν υποθετική''(ό.π. 253.2).Η επεξήγηση στο υποκείμενο της υπόθεσης παρατάχθηκε (στ.3)για να γίνει εμφατικότερη,στην απελεύθερη εκφωνηματική μορφή της.-Ενώ ο οβ' ταξινομήθηκε στην Α.Ε,ο εξεταζόμενος υ.λ καταχωρίζεται στο προσδοκώμενο,διότι α)στον οβ'υφίσταται μόνον το εκφώνημα της υπόθεσης,που η εκφορά του σε ενεστώτα υποδεικνύει την επαναληπτικότητα (:*όποτε διεγείρονται*),β)στον εξεταζόμενο ογ' η απόδοση εκφέρεται σε προστακτική αορίστου(:*προσπάθησε,βάλ'τα*),συνεπώς ο ρηματικός τρόπος της (aspect verbal.Mounin 1971 p.75) είναι <u>στιγμιαίος</u>'ή αλλιώς,παρουσιάζει τη ρηματική ενέργεια ως ''συμπτυγμένη ή εν συνόψει''(Τζάρτζ.1946,πργρ.170.4β,για τη σημασία των χρονικών βαθμίδων στις άλλες-πλην οριστικής-εγκλίσεις)'άρα ο υ.λ παρουσιάζει το σημαινόμενό του ως στιγμιαίο (ponctuel),ακριβέστερα ως ''συμπτυγμένη'' επανάληψη,ώστε να εκφράζει εμφατικότερα την επιθυμία.-Η απόδοση απαρτίζεται από δύο προτάσεις,ανεξάρτητες στο εκφώνημα,που ιεραρχούνται λογικά:η δεύτερη είναι χρονικά <u>ύστερη</u>,και δηλώνει τον <u>σκοπό</u> της πρώτης (:*προσπάθησε να τα φυλάξεις/φύλαξέ τα,για να τα βάλεις μετά στις φράσεις σου*).-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.-Σχήμα **επαναφοράς** συνέχει αυτόν με τον επόμενο υ.λ.

οδ'(στ.5-7 DV,CON) Όταν διεγείρονται μές στό μυαλό σου τήν νύχτα ή μές τήν λάμψι τοῦ μεσημεριοῦ<,>⇒Προσπάθησε νά τά κρατήσεις,ποιητή<.> /// Τοῦ ἐρωτισμοῦ σου τά οράματα ///

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (όταν+υποτ. ενεστ.=προστ. αορ.) στο μέλλον'επιθυμίας,ελλιπής,απλός,ευθύς.Για την εκφορά ισχύει το σχόλιο του ογ'.-Σχήμα **επαναφοράς** συνέχει τον υ.λ:ως προς την υπόθεση,με τον οβ''και ως προς την υπόθεση+απόδοση,με τον ογ'.-Η λογική εστίαση της υπόθεσης πέφτει εδώ-σε σύγκριση με τον οβ'-στα σχόλια (comments)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δηλ. στα συντάγματα του τόπου (*μες στο μυαλό σου*) και του χρόνου (*την νύχτα...μεσημεριού*)-αν και ο ΄Αγρας (1980 σ.109)υποστηρίζει πως ο τελικός στίχος των καβαφικών ποιημάτων ''αντί να είν' ο εντονώτερος,είναι ίσα-ίσα ο ασθενέστερος απ'όλους.''-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

40.ΓΚΡΙΖΑ (Α'88)

οε:(στ.7-8 V,CON) ((-))'άν ζεῖ- ⇒θ' ἀσχήμισαν τά γκρίζα μάτια·θά χάλασε τ' ὡραῖο πρόσωπο.

<u>σχόλιο</u>

Π (αν+οριστ. εν.=πιθαν. οριστ. αορ.) στο παρόν·κρίσης, σύνθετος,ευθύς.Η απόδοση εκφέρεται σε**πιθανολογική οριστική**,που δηλώνει το απλώς πιθανό,και το λέξημα *θα* σημαίνει *πιστεύω* (:*πιστεύω πως ασχήμισαν*,ή *ίσως ασχήμισαν*.Τζάρτζ.1946,πργρ. 191.1).-Η απόδοση προτάσσεται -ακριβέστερα:η υπόθεση την εμβολίζει- για έμφαση.Αν,εξάλλου,είταν η υπόθεση ορατή και ακουστή από την αρχή του στίχου (7),θα υπονόμευε την **αντίθεση** των υ.λ οε'και οστ' (:*κι αν χάλασε,κι αν ασχήμισαν≠ φύλαξέ τα σύ ως ήσαν*).-Οι δύο ανεξ. προτάσεις/ημιπερίοδοι της απόδοσης συνέχονται με σχέση **όλου και μέρους**.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

οστ:(στ.8 DV) ((/// Ἀλλά///)) ///Κι αν|ἀσχήμισαν τά γκρίζα μάτια·|/// ///κι αν |χάλασε τ'ὡραῖο πρόσωπο|///⇒ Μνήμη μου,φύλαξέ τα σύ ὡς ἦσαν.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(κι αν+οριστ. αορ.=προστ. αορ.) στο παρόν-μέλλον·επιθυμίας, ελλιπής,σύνθετος με δύο εναντιωματικές προτάσεις στην υπόθεση,ευθύς.Το λειτουργικό μόνημα *αλλά* εννοείται από το περικείμενο,όπου υπόκειται στην αντίθεση των υ.λ οε'και οστ'.Οι δύο εναντιωματικές/παραχωρητικές προτάσεις της υπόθεσης δηλώνουν εναντίωση προς 'κάτι το απλώς ενδεχόμενο''(Τζ. 1963 πργρ.253.2) και όχι μη πραγματικό ή απίθανο (ό.π.)·η υπόθεση εννοήθηκε από την απόδοση του οε'-εννόηση ~~αναγκαστική~~ (πιο συγκεκ.),διότι χωρίς την εναντίωση αυτήν η προστακτική (*φύλαξέ τα εσύ*) θα έχανε όλην τη δραματική έντασή της:η μνήμη θα είταν παθητική συντηρήτρια γκρίζων ματιών και ωραίων προσώπων-ενώ με την εννόηση των εναντιωμ. προτάσεων λειτουργεί ως ενεργός και ωραϊστική δύναμη.-Στεγανοποιημένη η υπόθεση αναφέρεται στο παρελθόν-παρόν,ενώ η απόδοση στο -εγγύς ή απώτερο- μέλλον·εξάλλου,μόνη η υπόθεση παραπέμπει στο δυνατό του παρελθόντος,ενώ η απόδοση υποδεικνύει (το πραγματικό ή) το προσδοκώμενο,συνεπώς ο υ.λ είναι ταξινομικά μικτός,οπότε τον καταχωρίζω με υπερτερούν κριτήριο την απόδοση.-Για τη σχέση που έχουν μεταξύ τους οι δυό προτάσεις της υπόθεσης ισχύουν τα σχετικά του οε'.-Ο υ.λ είναι δε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σπόζων,και αντίθετος προς το περιεχόμενο του προηγούμενου υ.λ.

οζ:(στ.9-10 V,CDN) ((Καί,)) ὅ,τι μπορεῖς ἀπό τόν ἔρωτά μου αὐτόν,ὅ,τι μπορεῖς ⇒<μνήμη,> φέρε με πίσω ἀπόψι.

σχόλιο

ΠΡ (ό,τι+υποτ. ενεστ.=προστ. αορ.) στο (άμεσο) μέλλον'επιθυμίας,άρτιος,σύνθετος με δύο αν/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.Για την υποθετικότητα των αν/πρ της υπόθεσης,πρβλ. "ό,τι θέλετε δώστε μου" (ΤΖ.1963,πργρ.266.26)'εξάλλου,η μελλοντικότητα της προστακτικής υποδεικνύει κανονικά την παρουσία υποθετικής πρότασης,που προηγείται ή ακολουθεί ή λανθάνει.-Σχήμα επαναφοράς συνέχει τις δύο προτάσεις της υπόθεσης'η δεύτερη πρόταση είναι,εδώ,θραύσμα της πρώτης-η επαναφορά του κατηγορήματος για έμφαση και "δεινότητα".-Σημειωτέα είναι η λήξη του υ.λ,και όλου του ποιήματος,με τα σχόλια του τόπου και του χρόνου (πρβλ. με τον ληκτικό στίχο του ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ,υ.λ οδ').-Ο *και* (στ. 9) είναι προσθετικός (=και επιπλέον,κάιτέλος.ΤΖ.1963,σ. 157.Ν:"τίθεται πολλές φορές ο προσθετικός *και* στην αρχή του τελευταίου μέλους έτσι σαν συγκεφαλαιωτικός").-Ο υ.λ είναι δεσπόζων-μαζί με τον οστ'συναρθρώνουν την αντίθεση στον οε'.

41.ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΤΡΑΠΕΖΙ (Α' 90)

οη:(στ.8 V) ((Κι)ἄν δέν θυμοῦμαι,ποῦ=ἕνα ξέχασμά μου δέν σημαίνει.

σχόλιο

Π (αν+οριστ. ενεστ.=οριστ. ενεστ.)στο παρόν'κρίσης, άρτιος,απλός,ευθύς.Η πρόταση της υπόθεσης είναι υποθετική και όχι εναντιωματική,και έχει θέση προεξαγγελτικής παράθεσης,οπότε ισοδυναμεί με ειδική πρόταση (πρβλ. ΤΖ.1963,πργρ.251.4:"Κι άν εἶσαι μοναχός,τί τάχατε σημαίνει;(=το ότι είσαι μ. δεν σημαίνει τίποτε)Σικελ[ιανός,ΑΝΤΙΔΩΡΟ 1943,σελ.]124").Ο υ.λ είναι ρητορικός τρόπος έκφρασης(=*το ότι δεν θυμούμαι,πού-δεν σημαίνει τίποτε αυτό το ξέχασμά μου*),με λειτουργία παρενθετική μέσα στο ποίημα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1919-1933

42.**ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ** (Β΄9)

οθ΄:(στ.4-8 DV,CON) <''> //όποτε// <ἀφίνω> τήν αἰσθητική ἀναζήτησιν <,>
//όποτε// ἐγκαταλείπω τόν ὡραῖο καί σκληρόν ἑλληνισμό,[...]μέλη ⇒
'Η τιμιότερές μου μέρες εἶν' ἐκεῖνες<.> ((''))

σχόλιο

Α.Ε (όποτε+υποτ. ενεστ.=οριστ. εν.) στο παρόν-μέλλον (άχρονο παρόν)· κρίσης, σύνθετος με δύο χ/υπ. πρ στην υπόθεση,ατελής πλάγιος. Το *που* ισοδυναμεί με εμπρόθετο αναφορικό προσδιορισμό του χρόνου (Τζ.1963 σ.200.3α).Ο ενεστώτας της απόδοσης είναι επαναληπτικός.-Σχήμα **επιδιόρθωσης** συνέχει τις δυο προτάσεις της υπόθεσης:η δεύτερη επακολουθεί ''ως τροποποίησις,ως μια ακριβέστερη διατύπωσις,ως συμπλήρωσις της πρώτης''(Τζ. 1963 πργρ.301.ΙΒ΄)·το σχήμα γειτνιάζει με την επεξήγηση-η δεύτερη πρόταση εξειδικεύει την πρώτη.-Ο **ατελής πλάγιος λόγος** εξαρτάται λογικά από το εξαρτημένο σύνταγμα *η δήλωσίς του* (στ. 11).-Οι στ. 9-10 εκφράζουν το αποτέλεσμα του περιεχομένου του υ.λ (=ώστε να γίνω).-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων.**

43.**ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ**.(162-150 π.Χ.) (Β΄12-13)

π΄.(στ.8-17 DV,CON) σάν ἔνοιωθε στές ὁμιλίες τῶν φίλων του,[...]τόν υἱό— σάν ἔνοιωθε πού ὅμως [...] ἀκατάλληλες⇒'Υπέφερε,πικραίνονταν στήν Ρώμη <.>

σχόλιο

Α.Ε (σαν+οριστ. παρατ.=οριστ. παρατ.) στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής, σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ευθύς.'' Όταν η επανάληψις αναφέρεται ορισμένως στο παρελθόν,τότε και η υπόθεσις και η απόδοσις εκφέρονται σε οριστική παρατατικού''(Τζ.1963 πργρ. 245.4β σημ.).-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση .-Σχήμα **επαναφοράς** συνέχει τις δύο προτάσεις της υπόθεσης-χωρίς να μπορεί να αποκλειστεί εντελώς το **ανανταπόδοτον** με την έννοια του Marouzeau,ενός σχήματος δηλ. '' in which after an interruption,an antecedent expression is restated in a changed form''.ENCYCLOPEDIA p.33),και τούτο επειδή η παύλα (-) μοιάζει να διακόπτει την αφηγηματική ροή-και να την επαναφέρει(πρβλ.:'' si vous vous recusez,—et vous en avez le droit—si c'est là votre attitude,j' agirai en consequence.'',ό.π.).-Οι δύο χ/υπ.πρ συμπεριέχουν και αιτία(:όποτε+ επειδή ένιωθε,υπέφερε*).-Οι στίχοι 18-21 επεξηγούν την απόδοση του υ.λ,ως απελεύθερη επέκτασή της.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πα΄(στ.22-26 DV) //αν μόνο// βρεῖ ἕναν τρόπο <νά φθάσει>στήν Ἀνατολή,//αν μόνο// κατορθώσει νά ξεφύγει ἀπό τήν Ἰταλία— ⇛((κι)) <θά μεταδώσει στόν λαό> ὅλην αὐτήν τήν δύναμι πού ἔχει μές στήν ψυχή του,ὅλην τήν ὁρμήν αὐτή<.>

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (αν μόνο+υποτ. αορ.=οριστ. μέλλ.)˙κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ελεύθερος πλάγιος.-Το λειτουργικό σύνταγμα του εκφωνήματος *αρκεί να* ισοδυναμεί με το *μόνο να*,το οποίο ισοδυναμεί με το *αν μόνο* (ΤΖ.1946 πργρ. 199.2 σημ. β΄,και 1963σ.175 σημ.)˙με το *μόνο να* εκφράζεται αξίωση ή παράκληση "που κυρίως ειναι <u>υπόθεσις</u>,και μ'αυτή δηλούται ο απαραίτητος όρος,υπό τον οποίον μπορεί να εκτελεστή εκείνο που λέγεται σε άλλη σχετική πρόταση"(ό.π. με σχετικά παραδείγματα,υπογρμ. δική μου).-Σχήμα **επιδιόρθωσης** συνέχει τις δύο υπ.πρ της υπόθεσης (βλ. οθ΄).-Ο **ελεύθερος πλάγιος λόγος** του υ.λ θα είταν στον ευθύ πρωτοπρόσωπος(:*αρκεί να βρῶ...να φθάσω...να κατορθώσω να ξεφύγω...που έχω μές στην ψυχή μου...θα μεταδώσω στον λαό*),χωρίς άλλη μεταβολή-αφού εκφέρεται στις εγκλίσεις του προσδοκωμένου,παρόλο που αναφέρεται στο παρελθόν του αφηγητή, για να προσδώσει ζωηρότητα στην αφήγηση καθώς το προσδοκώμενο μεταφέρεται από το παρελθόν στο παρόν/μέλλον της αφηγηματικής ενέργειας .-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

πβ΄(στ.27) Ἀ //αν μόνο βρισκόταν// <στήν Συρία>! ⇛

<u>σχόλιο</u>

(αν μόνο+οριστ. παρατ.) στο παρελθόν˙κρίσης,ελλιπής,απλός,ελεύθερος πλάγιος.Για την τροπή του συντάγματος *μόνο να* σε *αν μόνο* βλ. πα΄.-Σε υποθετικούς λόγους του ΜΠ ή της ΑΣ "παραλείπεται η απόδοσις και η υπόθεσις,που μένει,παίρνει την έννοια θερμής ευχής" ή και "απειλής"(ΤΖ.1963,πργρ.250.2 και 251.5)-αν και στην "απειλή"η απόδοση δεν παραλείπεται..-Από το περικείμενο-τα ιστορικά συμφραζόμενα- του υ.λ προκύπτει ότι,μεταξύ των δύο λύσεων που υποδεικνύει ο Τζάρτζανος (ό.π.) για τέτοιες περιπτώσεις,προτιμητέα είναι η ΑΣ-ωστόσο το προσδοκώμενο θα ευσταθούσε εδώ,αμετάβλητο.-Σχήμα **αναπόδοτο** υπόκειται στην αναφωνηματική "θερμή ευχή".-Στον ευθύ λόγο,ο **ελεύθερος πλάγιος** θα είταν πρωτοπρόσωπος (:*να βρεθῶ*)˙ λογικά, εξαρτάται από το *όμνυε* (στ. 18),από το οποίο θα εξαρτιόταν -ως ειδική πρόταση σε θέση αντικειμένου- και ο πα΄και ο εξεταζόμενος πβ΄,στην περίπτωση του εντελούς και συνταγμένου πλάγιου λόγου.

./.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

44.ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ (Β΄14-15)

πγ:(τίτλος,και στ. 1-24 DV,DIST)

ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ |ὁ Σοφός| ⇛ ///Περί ((γάρ)) τρόπου,καθ'ὅν ἐτελεύτα, πλείους μέν λόγοι,Δάμιδι δέ οὐδείς εἴρηται,ἐμοί δέ οὐδέ τοῦτο χρή παραλελεῖφθαι ///

''Ποῦ ἀπεσύρθηκε,ποῦ ἐχάθηκε ὁ Σοφός;"Επειτ' ἀπό τά θαύματά του [...] ἐκρύφθηκ' αἴφνης //ὥστε// δέν ἔμαθε κανείς μέ θετικότητα τί ἔγινε (οὐδέ κανείς ποτέ εἶδε τάφον του). (("Εβγαλαν μερικοί πώς)) πέθανε στήν "Εφεσο.<ὅμως> Δέν τὄγραψεν ὁ Δάμις·<ὁ Δάμις> <δέν ἔγραψεν> τίποτε γιά θάνατο τοῦ Ἀπολλωνίου. ///"Η/// (("Αλλοι εἴπανε πώς)) ἔγινε ἄφαντος στήν Λίνδο.Ἤ ((μήπως εἶναι <ἀληθινή> ἐκείν' ἡ ἱστορία,πού))ἀνελήφθηκε στήν Κρήτη,[...].— 'Αλλ'ὅμως ἔχουμε τήν θαυμασία,τήν ὑπερφυσικήν ἐμφάνισί του εἰς ἕναν νέον σπουδαστή στά Τύανα.—///"Η/// "Ισως δέν ἦλθεν ὁ καιρός γιά νά ἐπιστρέψει γιά νά φανερωθεῖ στόν κόσμο πάλι·ἤ <,ἴσως,> <γυρίζει ἀγνώριστος> <μεταμορφωμένος> μεταξύ μας.—Μά θά ξαναφανερωθεῖ ὡς ἤτανε,διδάσκοντας τά ὀρθά·καί τότε βέβαια θά ἐπαναφέρει τήν λατρεία τῶν θεῶν μας καί τές καλαίσθητες ἑλληνικές μας τελετές.''
"Ετσι ἐρέμβαζε [...] ἕνας ἀπό τούς λίγους ἐθνικούς,[...].

<u>σχόλιο</u>

Π (ειγε+οριστ. παρατ.=/// οριστ. παρκ.,οριστ. ενεστ.+απρμφ. πρκ. ///,οριστ. αορ. ,ενεστ., μέλλοντα)στο παρόν-παρελθόν-μέλλον·κρίσης, ,σύνθετος, πλάγιος.-Από το περικείμενο του ποιήματος εννοήθηκε το πρώτο σκέλος της απόδοσης (*είρη/ν/ ται,χρή παραλελεῖφθαι*)·στα αρχαιοελληνικά συμφραζόμενά της,η πρόταση της υπόθεσης είναι παρενθετική,με ερωτηματική χροιά (:*για τον τρόπο που πέθανε —αν πράγματι πέθανε/// πέθανε άραγε; ///—...*). Η χρήση του *γε* είναι περιοριστική— πολύ συχνή στις υποθετικές,αιτιολογικές και αναφορικές προτάσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας— και δηλώνει την περίπτωση ''μερικής τινος επιβεβαιώσεως,εν η αι <u>επιφυλάξεις</u>,αίτινες άγουν προς ό,τι ευρίσκεται <u>εκτός της επιβεβαιώσεως</u>,έχουν <u>μεγαλυτέραν</u> σπουδαιότητα διά τον λαλούντα <u>ή αυτή αύτη η επιβεβαίωσις</u>.'' (Humbert 1957,σ.379 πργρ. 705,υπγρμ. δικές μου):στον προκείμενο υ. λ,ο *γε* σημαίνει (δίνει τη σήμανση·στην κυριολεξία) ότι ο ''ένας από τους λίγους εθνικούς ... '' του ποιήματος υποδηλώνει,με τον *γε*,ισχυρότατες επιφυλάξεις για την εκδοχή του θανάτου του ''Σοφού'',την οποία και υπονο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεύει,εντείνοντας την υποθετικότητα της υπόθεσης και laissant carrière à la conjecture με τις αντίθετες στην υπόθεση και αλλεπάλληλες προτάσεις της απόδοσης (για το μποντλερικό παράθεμα,για τις ''δοκιμαστικές υποθέσεις'' και για τη ''μαθηματική μαντική'' του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ βλ. Σαρεγιάννης 1964 σσ.88-91;).Στα ίδια αυτά πλαίσια της εμπρόθετης επιφυλακτικότητας διακινείται και η μετάφραση της υπ.πρ από τον Σαββίδη,''εάν και εφόσον πέθανε'' (B'98),ενώ ο Κύννερος (19 ,σ.895)δίνει τις παρεμφερείς μεταφράσεις του *ε<u>ίγε</u>* :αν τω όντι,αν τουλάχιστον,εφόσον τω όντι,εν περιπτώσει καθ'ην όντως* — για τις οποίες ισχύει η προηγούμενη σημασιο-συντακτική παρατήρηση για τις επιφυλάξεις.-Με την υφολογική κάτοψη του τίτλου του ποιήματος (πρβλ. και οβ') [illegible] είναι σχετική η άποψη του Riffaterre (1984)(*)για τη λειτουργία των τίτλων ποιημάτων ως ''dual signs''.-Ενώ στον οβ' ο τίτλος επιστέφει το ποίημα μες από το αναπόδοτο σχήμα,και προέρχεται από την επανάληψη ενός μέρους του στ. 6,στον προκείμενο υ.λ του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ ο τίτλος λειτουργεί ως υπόθεση καθεαυτήν,οργανικά ενταγμένη στο συντακτικό και λογικό σχήμα του υ.λ.

Η ''άμεση εξάρτηση [του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ] από την [αρχαιοελληνική] πηγή'' έτσι όπως την απέδειξε ο Γ. Δάλλας (1984,σσ.124-147·για την υφολογική όψη θα επανέλθω στο επόμενο κεφάλαιο),με οδήγησε να προτάξω ως πρώτο σκέλος της απόδοσης την αρχαιοελληνική περίοδο(βλ. στην παράσταση αυτού του υ.λ),της οποίας **επεξήγηση** αποτελεί,σε μεγάλη έκτασή του,το αρχαιοελλ. κείμενο του Φιλοστράτου έως και το συμπερασματικό ''Τάφῳ μὲν οὖν ἢ ψευδοταφίῳ τοῦ ἀνδρὸς οὐδαμοῦ προστυχὼν οἶδα'' (Δάλλας ό.π.,σσ.125-126),-όσο και το νεοελλ. κείμενο της πρώτης στροφικής ενότητας του ποιήματος:επεξήγηση και ανάπτυξη μαζί.Για να επιστρέψω σε στενότερα συντακτικά όρια,η καβαφική απόδοση του υ.λ μπορεί να διακριθεί σε λογικές/υπερπροτασιακές ενότητες,με κριτήριο το σχήμα υποφοράς και **ανθυποφοράς** (Τζ. 1963,σ.300.Ι')που τη συνέχει(για οικονομία σημειώνω τα ρήματα των εκφωνηματικών προτάσεων):

<u>Τζάρτζανος</u>	<u>καβαφική απόδοση</u>
υποβάλλεται πρώτα μία ερώτησις,με την οποίαν ζητείται ο λόγος	*απεσύρθηκε,εχάθηκε*///γιατί;/// (στ.1)
ή γίνεται πρώτα διαπίστωσις κάποιου γεγονότος |ο Καβάφης κάμνει και ερώτηση,και διαπίστωση|	*εκρύφθηκ' αίφνης,έμαθε,είδε* (στ.5,7)
προβάλλεται κατόπιν ερωτηματικώς κάποια πιθανή εξήγησις του φαινομένου ή γεγονότος	* ///μήπως/// πέθανε,έγινε άφαντος, ανελήφθηκε, //εμφανίσθηκε//* (στ.8,11,13,15-16)
*και τέλος (**ανθυποφέρεται,ήτοι**) αναιρείται η πιθανή αυτή εξήγησις |η ''αλυσίδα των συλλογισμών που βασίζεται στα πιθανά'',Σαρεγιάννης 1964 σ. 90 |	*δεν ήλθεν,γυρίζει αγνώριστος* (στ. 18,21) |και η ανθυποφορά των στ. 9-10)|
και επακολουθεί δήλωσις του τί πράγματι συμβαίνει	*θα ξαναφανερωθεί,θα επαναφέρει* (στ. 21,23)

Αριθμώ τις ενότητες της απόδοσης (Ι.1—Ι.5),για να παρατηρήσω ότι οι <u>χρονικές</u> σχέσεις που τις διέπουν,στη συνάρθρωσή τους ~~και~~ αλλά ως προς τον αφη-

(*)<<Titles too can function as dual signs.They then introduce the poem they crown,and at the same time refer to a text outside of it.[...]By referring to another text the dual title points to where the significance of its own poem is explained.The other text enlightens the reader through comparison...>>(Riffaterre 1984:99).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γητή και ως προς την υπόθεση του υ.λ,είναι οι ακόλουθες:

χρόνος/ακολουθία:	ως προς την υπόθεση	ως προς τον αφηγ.	ανάρθρωση
παρελθόν		I.1,2,3	
προτερόχρονο	I.1,2(εκρύφθηκε)		I.1,2 (ολόκληρη)
παρόν		I.4	
σύγχρονο/μεταγενέστ.	I.2(έμαθε,είδε),3		I.3,4
μέλλον		I.5	
υστερόχρονο	I.4,5		I.5

Τα ρήματα της ενότητας I.1 και το πρώτο ρήμα (:εκρύφθηκε) της I.2 εκφέρονται σε αόριστο,που ισοδυναμεί με υπερσυντέλικο(:*είγε ετελεύταπού είχε αποσυρθεί/χαθεί;είχε κρυφθεί*)·ο Τζάρτζανος προβλέπει (1946, πργρ. 179.2 σημ. β΄) ότι ο αόριστος μπορεί,σε δευτερεύουσες προτάσεις, να ισοδυναμεί με υπερσυντέλικο— και οι προτάσεις των ρημάτων που παρένθεσα πιο πάνω είναι επιφανειακά κύριες,αλλά λογικά δευτερεύουσες(: ειδικές),καθώς στοιχειοθετούν τον πλάγιο λόγο,που ανάγεται στο *ερέμβαζε* (στ. 25) ως ρήμα — λογικής — εξάρτησης.Αυτοί οι αόριστοι/υπερσυντέλικοι δηλώνουν το προτερόχρονο ως προς την υπόθεση·κανονικά και συνήθως η απόδοση είναι σύγχρονη ή υστερόχρονη ως προς την υπόθεση, "but conditionals are perfectly possible where the time reference of the apodosis <u>precedes</u> that of the protasis." (B. Comrie, 1986,p.95,στο κεφ.Time Reference).

Η συνοχή της απόδοσης πραγματοποιείται,όσον αφορά στις εικασίες των ενοτήτων I.3,I.4 και I.5 (οι I.1 και I.2 λειτουργούν ως εισαγωγή στα πλαίσια του σχ. υποφοράς και ανθυποφοράς) και με την **αποκλείουσα /εγκλείουσα (παρα)διάζευξη** που συνδέει τις προτάσεις(:exclusive/inclusive disjunction:T. A. Van Dijk 1977,pp.63-64[50])αυτών των ενοτήτων:

(παρα)διάζευξη

αποκλείουσα

8*πέθανε στην 'Εφεσο*

///ή///

11*έγινε άφαντος στην Λίνδο*

//ή μήπως

13*αναλήφθηκε στην Κρήτη*

εγκλείουσα

///ή///

15-16*θαυμασία,υπερφυσική εμφάνισι στα Τύανα*

///ή///

18*δεν ήλθεν ο καιρός*

αντιθέσεις

9-10*Δεν τόγραψεν ο Δάμις **όμως**,τίποτε δεν έγραψεν*

Μα

21-22*θα ξαναφανερωθεί,θα επαναφέρει*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Οσον αφορά στον **εσωτερικό πλάγιο λόγο** της απόδοσης (στ.8,11, 12-15)οι ειδικές αυτές προτάσεις (:*πως πέθανε στην 'Εφεσο*,*πως έγινε άφαντος στην Λίνδο* και *που ανελήφθηκε στην Κρήτη,στο αρχαίο της Δικτύννης ιερόν*)είναι **εμφωλεύουσες** (nested[51]) μέσα στον ατελή πλάγιο λόγο που λογικά εξαρτάται,καθώς έχω ήδη πει,από το 25*ερέμβαζε*(:*ερέμβαζε <u>ότι</u> έβγαλαν μερικοί <u>πως</u> πέθανε στην 'Εφεσο* κ.τ.ό.) που το θεωρώ λεκτικό ρήμα (=συλλογιζόταν απολαμβάνοντας τους συλλογισμούς του).

Υιοθετώντας καταρχήν την παρατήρηση ότι η **παύλα** είναι "σημείο στίξης εντονότερο από την τελεία"(Καράογλου 1979,σ.300),προχωρώ και στην εξειδίκευσή της μέσα στη συγκεκριμένη καβαφική απόδοση:οι τρεις παύλες (στ.14,17 και 21) Ι)εντείνουν την αντίθεση των εκατέρωθεν περιόδων όσον αφορά στην εκφορά και στο περιεχόμενό τους,ΙΙ)αυξάνουν τη χρονική διάρκεια της προηγούμενής τους κάτω τελείας,ΙΙΙ)υποβάλλουν την αλλαγή του τόνου φωνής,εισάγοντας έτσι ένα στοιχείο υπαίθριας,θεατρικής ρητορικότητας στον εσωτερικό μονόλογο της απόδοσης.

Εκτός από το σχήμα (ανθυ)ποφοράς,εντοπίζω και το σχ. **αντιστροφής ή επιφοράς** (Τζ.1963,σ.300.Η')[52] στους στίχους 9-10,το οποίο υπηρετεί την έμφαση στο όνομα "Δάμις".-'Ηδη από την ένταξη της απόδοσης στο σχήμα (ανθυ)ποφοράς,έχει γίνει φανερό ότι η ενότητα Ι.5 έχει τη μεγαλύτερη νοηματική αξία:

ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ⟹Μα θα ξαναφανερωθεί,θα επαναφέρει

Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

45.ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ (400 Μ.Χ.) (Β'16)

πδ:(στ.17-18 DV,CON): (>>)//'Οταν δοκιμάζεσαι //,ἢ ὅταν <γέρνει> <πιά> ἡ ὥρα σου ⟹ <θυμήσου> καί πάλι τό ἔργον σου<.> (>>)

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ: (όταν+υποτ. εν.=προστ. αορ.) στο(παρόν)·μέλλον·επιθυμίας, ,σύνθετος με δύο χ/υπ.πρ στην υπόθεση,ατελής πλάγιος.-Η πρώτη χ/υπ.πρ λανθάνει στο σύνταγμα 18"μές στήν δοκιμασίαν" .-Οι δύο προτάσεις της υπόθεσης συνδέονται με εγκλείουσα διάζευξη (βλ. πδ'), και η δεύτερη συνιστά μια καίρια εκδοχή της πρώτης (η πρώτη "είναι γενικότερη και αποτελεί την κύρια υπόθεση όλης της περιόδου",Γιαννόπουλος 1987 πργρ.175.α).-Η εκφορά της υπόθεσης (:όσες φορές δοκιμάζεσαι-γέρνει) οδηγεί στην Α.Ε,αλλά η προτρεπτική προστακτική (Τζ. 1946,πργρ. 193.1) της απόδοσης,η οποία αναφέρεται "είτε στο άμεσο μέλλον (σε μια προκείμενη δηλαδή περίπτωση) είτε στο λίγο ή πολύ απώτερο μέλλον" (Τζ.,ό.π.,πργρ.192.3α),συμπτύσσει την επανάληψη σε άπαξ προσδοκώμενη ενέργεια,για την έμφαση.Τούτο σημαίνει, κατά την κρίση μου,πως η υπόθεση πρέπει να ερμηνευθεί ως *όταν δοκιμαστείς,όταν γείρει*.-Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.-Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.-Η αρχή της ισομετρίας (πρβλ. με ιθ') συνάπτει και συνέχει τη λανθάνουσα με την ορατή υπ.πρ του στίχου 18.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

46.ΓΙΑ ΝΑΡΘΟΥΝ (Β΄17)

πε:(στ.1-3 DV,CON) //σάν ἔρθουν ἡ Σκιές τῆς Ἀγάπης//,⇒Τό φῶς του |//κεριοῦ//| τό ἀμυδρό ἁρμόζει πιό καλά,θἆναι πιό συμπαθές<.>

σχόλιο

ΠΡ (σαν + υποτ.-αορ.=οριστ. ενεστ.,οριστ. μέλλοντα)·κρίσης,ε ,σύνθετος,ευθύς.—Η υπόθεση διχοτομείται στο εκφώνημα σε δύο χ/υπ.πρ που συνέχονται με το σχήμα ταυτολογίας (Τζ.1963,σ.297.Ε΄)[53] — πρόκειται για μια λογική πρόταση (proposition,system-sentence) που διπλασιάστηκε ως προς τον εισαγωγικό σύνδεσμο και το ρήμα,ενώ το σύνταγμα *οι σκιές της αγάπης*,που λειτουργεί ως υποκείμενο της λογικής πρότασης,μοιράστηκε τολμηρά στις δύο εκφωνηματικές εγγραφές της υπόθεσης.Από συμβατική συντακτικήν άποψη,η τροπικότητα *της αγάπης* είναι γενική του δημιουργού (Τζ.1946,πργρ. 67.1γ΄και 1δ΄.θα είταν γενική της προέλευσης,αλλά η ''Αγάπη'' είναι εδώ προσωποποιημένη).Ο Βουτιερίδης (1929,σ.162-163) κατακρίνει το ''παραγέμισμα του στίχου'' και παραπέμπει στην άποψη του Πιναρού Ρακενδύτη(στο έργο του τελευταίου ''Σύνοψις Ρητορικής'')όπου αναφέρεται σε ''ταυτολεξίας'' και ''περιττολεξίας''·επιφυλάσσεται ωστόσο και ο Βουτιερίδης και παρατηρεί ότι ''Το ξαναγύρισμα της ίδιας λέξης γίνεται πολλές φορές ή για να δυναμωθῆ η φράση ή για να γίνη πιο ζωγραφικό εκείνο,που θέλει να ειπῆ ο στιχουργός.Και τότε η φράση γίνεται πραγματικά πιο ποιητική''·-αλλά αυτά είναι ζητήματα που θα εξεταστούν στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.Για τη διπλή τυπογραφική απόσταση ανάμεσα στις δύο χ/υπ.πρ του εκφωνήματος (στ.3) αρκούμαι να σημειώσω ότι συμπίπτει με τη μετρική τομή του στίχου— ή ότι ''Η παύση-οποιαδήποτε παύση,π.χ. η τομή- παρατείνει την ακουστική εντύπωση των προηγουμένων και ταυτόχρονα μας δίνει τη δυνατότητα να ανεβάσουμε τη φωνή στα επόμενα.'' (Καράογλου 1979,σ.300)·συνυπολογίζοντας εξάλλου και την οπτική εντύπωση του διπλού τυπογραφικού λευκού τετραγώνου,θα πρέπει να θεωρήσομε ότι η λειτουργία της μεγαλύτερης λευκής απόστασης είναι τετραπλή:ακουστική,ακροαστική, οπτική και σχηματολογική.— Η απόδοση απαρτίζεται από δύο ανεξ. προτάσεις και προτάσσεται για έμφαση.Ασύνδετες καθώς είναι οι προτάσεις αυτές,εντείνουν περισσότερο τη διπλή τυπογραφική λευκή απόσταση που μεσολαβεί— οι σχετικές παρατηρήσεις για την υπόθεση ισχύουν και για τις προτάσεις της απόδοσης.— Αν εκλογικεύσομε περισσότερο το εκφώνημα του υ.λ,θα πάρει τη μορφή:*Το αμυδρό φως του κεριού αρμόζει πιο καλά·και (=ώστε) θάναι πιο συμπαθές,σαν έρθουν οι σκιές της Αγάπης* — συνεπώς η δεύτερη πρόταση της απόδοσης είναι αποτέλεσμα της πρώτης,συμπαρασύροντας στα όρια του αποτελέσματος και την υπόθεση:με βάση αυτήν,τη δεύτερη πρόταση του αποδοσιακού εκφωνήματος,ταξινομήθηκε ο υ.λ στο προσδοκώμενο.

—Αξιοπρόσεκτη είναι η παράλλαξη των δύο χ/υπ.πρ του εκφωνήματος σε τελικές,στη β΄στροφή του ποιήματος (στ. 7-8),όπου επαναλαμβάνεται η ίδια τολμηρή διάσπαση στο σύνταγμα που λειτουργεί ως υποκείμενο:*για νάρθουν της Αγάπης, για νάρθουν οι Σκιές*.Από το ποιητικό (με την ευρύτερη σημασία του όρου) αίτιο της πρώτης στροφής περνούμε στο τελικό αίτιο της δεύτερης,στα πλάσια ενός **κλιμακωτού παραλληλισμού** με ανιόντα ρυθμό (Encyclopedia 1974,p.599:''cli-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

mactic parallelism" και "ascending rhythm"[54], ως μία από τις τέσσερις εκδοχές του πολύ σημαντικού αυτού σχήματος που "seems to be the basic aesthetic principle of poetic utterance").

47.Ο ΔΑΡΕΙΟΣ (Β'18-19)

πστ: (στ.26 V) Καί // αν ήταν // μόνο ἀναβολή, ⇛/// θα ήταν /// πάλι καλά.

σχόλιο

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρόν·κρίσης, ελλιπής, απλός, ελεύθερος πλάγιος.— Για τη μετατροπή του *νάταν* του εκφωνήματος σε *αν ήταν* βλ. την ανάλυση και τα σχετικά παραδείγματα του Τζάρτζανου (1963 πργρ. 245.2).— Και η υπόθεση και η απόδοση αναφέρονται στο παρόν του αφηγητή [ποιητής Φερνάζης].— Για τον ελεύθερο πλάγιο λόγο, που διαποτίζει ολόκληρο το ποίημα, ισχύουν γενικά όσα έχουν σημειωθεί στον μζ''ο εξεταζόμενος υ.λ θα παρέμενε αναλλοίωτος στον ευθύ όσο και στον εντελή ή ατελή πλάγιο λόγο— το συμφραστικό περιβάλλον (στ.25 και ιδίως ο πρωτοπρόσωπος στ. 27:*αλλά να δούμε αν έχουμε...*) είναι που υποδεικνύει ότι ο υ.λ βρίσκεται σε ελεύθερον πλ. λόγο: ο Φερνάζης υποθέτει, διαμπερώς, μες από τον λόγο του ποιητή.

48.ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΑΡΧΩΝ, ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ, ΣΤΙΧΟΥΡΓΩΝ (Β'21)

πζ: (στ.1 V) //όσοι είναι // ἐλαφροί, ⇛ ἄς μέ λέγουν ἐλαφρόν.

σχόλιο

Π (όσοι+οριστ. εν.=υποτ. ενεστ.) στο παρόν-μέλλον·επιθυμίας, ελλιπής, απλός, ευθύς.— Η υπόθεση λανθάνει στην τροπικότητα *οι* του υποκειμένου του εκφωνήματος·τούτο γίνεται φανερό από το ότι: Ι) η πρόταση του εκφωνήματος (utterance) εκφέρεται σε παραχωρητική υποτακτική (Τζ. 1946, πργρ.198.2:*ό,τι θέλει ας γίνη!*), η οποία είναι έγκλιση που αναφέρεται στο μέλλον ιδιαίτερα, αφού συχνά υποθάλπει υπόθεση (βλ. ό.π., παραδείγματα), ΙΙ) οι "λόγιοι της Κωνσταντινουπόλεως" αποκτούν την ιδιότητα του *ελαφρού*, εάν και εφόσον χαρακτηρίσουν τον αφηγητή ως "ελαφρόν"·αντίστροφα; εάν/όσοι είναι ελαφροί, μπορούν να τον χαρακτηρίζουν έτσι — συνεπώς η ΝΡ και η VP του εκφωνήματος διέπονται από αμφίδρομη υποθετική (και αιτιολογική: bicausal στο ON CONDITIONALS, 1986, σ. 96, όπου ταξινομούνται και σχολιάζονται τέτοιοι υποθετικοί λόγοι[55]) σχέση.— Ο υ.λ είναι δεσπόζων.

49.ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΛΑ (Β'23)

πη: (στ.8-9 DV) (((Μά)) ἂν ἤμουν ἀκαλαίσθητος, κι ἂν τό εἶχα προστάξει <μυστικά> —< ((,)) οἱ κόλακες ((,)) > θἄβγαζαν πρῶτο καί τό κουτσό μου ἀμάξι).

σχόλιο

ΜΠ (αν+ορ. παρατ./υπερσ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρόν·κρίσης, σύνθετος με δύο υπ.πρ, ελ. πλάγιος.— Από τις δύο προτάσεις της υπόθεσης, η

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πρώτη είναι ''κατά κάποιο τρόπο προϋπόθεση όλης της υποθετικής περιόδου'' (Γιαγκόπουλος 1987,πργρ.175.γ):*στην περίπτωση που θα ήμουν ακαλαίσθητος,αν το είχα προστάξει...αμάξι*.Κατά συνέπεια,η α'υπ.πρ λογικά προηγείται από τη β'.Ο *κι* (στ. 8) δηλώνει ''φυσικό ή λογικό επακολούθημα''(ΤΖ.1963,πργρ.219.2β':*και επομένως,και κατ'ακολουθίαν*. Η εκφορά των δύο προτάσεων της υπόθεσης σε παρατατικό και υπερσυντέλικο αντίστοιχα δηλώνει τη χρονική διαφοροποίηση:Ι) της β' ως προς την α'πρόταση (:*ήμουν—είχα προστάξει*) ,όπου η άποψη του πρώτου ρήματος εμφαίνεται ως νοηματικά διαχρονική (:*ήμουν* στο παρελθόν—παρόν—μέλλον,*ήμουν* ενγένει) και όχι ως μεταγενέστερη του δεύτερου , ΙΙ)της β'υπ.πρ ως προς την απόδοση:η τελευταία είναι σαφώς υστερόχρονη (:*αν το είχα προστάξει **προηγουμένως**,θάβγαζαν **τώρα**).—Το λειτουργικό μόνημα *μα* αντιθέτει το περιεχόμενο του υ.λ προς εκείνο των στ. 1-2.—Για να τροποποιήσω μια παρατήρηση του Καράογλου (1979,σ.300),η παύλα που διχοτομεί τον υ.λ είναι ''εντονότερη από'' το κόμμα είτε από την απουσία στίξης·επιπλέον η παύλα,εδώ,λειτουργεί ως παρατεταμένη διακοπή της υποθέτουσας σκέψης,ως οπτική απομάκρυνση,ώστε να σημανθεί εμφατικότερα ο ληκτικός στίχος/απόδοση.—Ο παρένθετος υ.λ είναι **δεσπόζων**—για την υφολογική κάτοψη των παρενθέσεων θα κάμω τις σχετικές παρατηρήσεις στο επόμενο κεφάλαιο.—Σε ελεύθερο πλάγιο λόγο εκφράζεται η πρωτοπρόσωπη αφήγηση όλου του ποιήματος,εκτός από τον τίτλο,ο οποίος ακριβώς υποδεικνύει τον λανθάνοντα αφηγητή/Καβάφη.

50.**Ο ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ** (Β'25-26)

πθ:(στ. 20—22 V) |<<| καί ///αν και όταν γίνει///βασιλεύς σάν πρίν,⇒ πῶς θά τόν διώξει ἀμέσως,πῶς θά τόν ἐξευτελίσει ἐκεῖνον τόν ραδιοῦργον Λεωτυχίδη.///<<///

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλλοντα)·κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ελεύθερος πλάγιος.Η πρόταση της υπόθεσης εννοήθηκε από το περικείμενο — την εισάγω με δύο λειτουργικά μονήματα,για να δείξω ότι το περιεχόμενο του προσδοκωμένου ακυρώνεται τελεσίδικα με τον ληκτικό στίχο του ποιήματος (:*που οι Έλληνες θα βγούνε νικηταί*)Αν η ακύρωση δεν ελάμβανε χώρα μέσα στο ποίημα,τότε η εννοημένη πρόταση θα όφειλε να είναι χρονική παρά υποθετική·ενώ τώρα είναι χρονική-υποθετική.—Η απόδοση απαρτίζεται από δύο ομοιότυπες **ρητορικές ερωτήσεις** (ΤΖ.1946,πργρ.205.3) που δηλώνουν έντονη βεβαίωση — παρόλο που τέτοιες ερωτήσεις είναι κανονικά αποφατικές:ό.π. —και εκφέρονται σε **συνοπτικό μέλλοντα β'** που δηλώνει ''θέλησι,προθυμία ή απόφασι του υποκειμένου [Δημαράτου]'' (ό.π.,πργρ.181.1)·συνέχονται,εξάλλου,από το σχ. **επαναφοράς**.—Ο **ελεύθερος πλ. λόγος** λειτουργεί στα όρια της αφήγησης του *νέου σοφιστή*(στ.3),η οποία έχει μεταφερθεί από το ιστορικό παρελθόν στο παρόν του αφηγητή/νέου σοφιστή,για να προσδώσει μεγαλύτερη παραστατικότητα στην αφηγηματική ροή·σ'αυτής της **ατελούς πλάγιας** αφήγησης τα όρια (στ.5-34),ο εξεταζόμενος υ.λ εκφράζει τον ΕΠΛ του *Δημαράτου*.Στον ευθύ λόγο,ο υ.λ όφειλε να είναι πρωτοπρόσωπος (:*αν/όταν γίνω,θα διώξω,θα εξευτελίσω*).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

51.ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ (Β΄28-29)

4΄.(στ.10-13) ///αν βαπτιζόταν και περνούσε χριστιανός///⇒((.)) θά κάκιωνε ἀσφαλῶς μέ τούς γονεῖς του,ἐπιδεικτικά ἐθνικούς·καί θά τοῦ ἔπαυαν — πρᾶγμα φρικτόν — τά λίαν γενναῖα δοσίματα <εὐθύς>.

<u>σχόλιο</u>

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ελεύθερος πλάγιος.—Η εννόηση των δύο υπ.πρ γίνεται από το περικείμενο (circumtext): "Under what circumstances" (B.Comrie, [illegible] 1986,p. 86; όπου η ερώτηση υποκαθιστά την υπόθεση) *θα κάκιωνε* και *θα του έπαυαν*;=*αν βαπτιζόταν και περνούσε χριστιανός*.Στην εννόηση παρωθεί και η δυνητική οριστική της απόδοσης.—Σχέση **αιτίου—αποτελέσματος** συνέχει τις δύο προτάσεις/ημιπεριόδους της απόδοσης (:*θα κάκιωνε και γιαυτό θα του έπαυαν* είτε:*αυτό θα είχε σαν αποτέλεσμα να του παύσουν*),ενώ οι προτάσεις της υπόθεσης αποτελούν,η πρώτη την **προϋπόθεση** της δεύτερης (Γιαγκόπουλος 1987,πργρ.175.γ).—Η παρένθετη παράθεση της δεύτερης πρότασης της απόδοσης υποδεικνύει ότι ο υ.λ αρθρώνεται σεελεύθερο **πλάγιο λόγο**·στον ευθύ,ο υ.λ θα εκφερόταν πρωτοπρόσωπος (:*βαπτιζόμουν, περνούσα,θα κάκιωνα,γονείς **μου**,θα **μου** έπαυαν*) χωρίς άλλη μεταβολή.—Ο υ.λ **αιτιολογεί** την προηγούμενή του πρόταση "Μά γρήγορα τήν γνώμη του άλλαξε" .

4α΄.(στ.23—25 DV) ((Κι)) ἄν ἀπέθνησκεν ὁ γέρος <ἐν τῷ μεταξύ>,⇒πήγαινε σ'ἄλλου φιλοσόφου ἤ σοφιστοῦ·πάντοτε βρίσκεται κατάλληλος κανείς.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής,απλός,ελεύθερος πλάγιος.— "Μια μελλοντική υποτακτική,που υπάρχει σε υποθετική [...] πρόταση,όταν η πρότασις αυτή μεταφερθή σε πλάγιο λόγο εξαρτώμενο από ρήμα χρόνου ιστορικού,μπορεί να μετατρέπεται σε οριστική παρατατικού"(Τζ.1963,πργρ.281.2 σημ. α΄),και έτσι η υπόθεση στον ευθύ λόγο θα εκφέρεται σε υποτακτική αορίστου (:*αν αποθάνει*). Η απόδοση εκφέρεται σε **παρατατικό του ενδεχομένου** (=*"ήταν ενδεχόμενον να" πάει*.Τζ.1946,πργρ.174.5) που στον ευθύ λόγο αντιστοιχεί σε **μελλοντικό ενεστώτα** (*πηγαίνω=θα πάω*.Τζ. 1946,πργρ.172.5 σημ. β΄ — πρβλ. και "Κι αν ο ηλίθιος κι αυτός δέν μέ προσλάβει,<u>πηγαίνω</u> παρευθύς στόν Υρκανό",Β΄86,στ.6—7,στο ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ).Τα πρόσωπα του ευθέος λόγου θα ήταν γ΄ και α΄ για την υπόθεση και την απόδοση,αντίστοιχα.— Η ημιπερίοδος του στ. 25 εγκλείει κύρια πρόταση που λογικά είναι αιτιολογική (:*///γιατι/// πάντοτε...κανείς*).—Σε **ελεύθερο πλάγιο λόγο** εκφέρεται όχι μόνον ο υ.λ,αλλά ολόκληρο το ποίημα;με την εξαίρεση ορισμένων στίχων·και..,το εκφώνημα του στ. 25 ακούγεται διφορούμενο — και ως ευθύς και ως ελεύθερος πλ. λόγος:Ως ευθύς,εκφέρεται στο παρόν του λανθάνοντος αφηγητή/ποιητή·ως ΕΠΛ,αναφέρεται στοπαρελθόν του αφηγητή/ποιητή,αλλά εκφέρεται σε ενεστώτα για έμφαση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

52.ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΠΟΛΕΜΗΣΑΝΤΕΣ (Β΄31)

4β:(στ.3 V,CON) Ἂν ἔπταισαν ὁ Δίαιος καί ὁ Κριτόλαος<,> ⇒<σεῖς> /// είστε /// Ἄμωμοι<.>

σχόλιο

Π (αν+οριστ. αορ.=οριστ. ενεστ.) στο παρελθόν'κρίσης,ελλιπής,απλός, ατελής πλάγιος.— Ο ενεστώτας της απόδοσης είναι ιστορικός'εννοήθηκε αντί γι αόριστο οριστικής,ως γραμματικός τύπος πιο οικονομικός από συλλαβική/μετρική άποψη — και θεωρώ ότι ο ποιητής βραχυλογεί για ν' αποφύγει τη μετρική χαλάρωση του στίχου από την αναπόφευκτη χασμωδία (:*άμωμοι είστε ή υπήρξατε*κ.τ.δ.) που θα προκαλούνταν είτε από την πρώτη,είτε από την τελευταία,είτε και από τις δυο αυτές συλλαβές όποιου ρήματος θα χρησιμοποιούσε.— Ισχυρή αντίθεση υπόκειται στα περιεχόμενα της υπόθεσης και της απόδοσης.— Ως ατελής πλάγιος,ο υ.λ εξαρτάται λογικά από το ρήμα *εγράφη* (στ.7)'στον εντελή πλάγιο λόλο η υπόθεση θα παρέμενε αμετάβλητη,ενώ το ρήμα της απόδοσης θα τρεπόταν — ή θα εννοούνταν— σε τρίτο πληθυντικό (:*αυτοί είναι άμωμοι*)' στον ευθύ λόγο,ο υ.λ θα είχε τη γραμματική μορφή του ατελούς πλαγίου. —Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση,και η επιτόνιση όλου του στίχου συμπίπτει με τον τονισμό της πρώτης λέξης του (:*άμωμοι*).—

4γ:(στ.4-6 DV) Ὅταν θά θέλουν οἱ Ἕλληνες νά καυχηθοῦν,⇒<θά λένε γιά σᾶς> ''Τέτοιους βγάζει τό ἔθνος μας'' <.>

σχόλιο

Π.πρ (όταν+οριστ. μέλ.=οριστ. μέλ.) στο μέλλον'κρίσης,ελλιπής, απλός, ατελής πλάγιος.— Η απόδοση εκφέρεται σε επαναληπτικό μέλλοντα'και το μόνημα *όταν* της υπόθεσης μπορούσε να ερμηνευθεί *όσες φορές*,οπότε θα είχαμε την Α.Ε.Αλλά η εκφορά του εκφωνήματος του υ.λ σε μέλλοντα οριστικής,στην υπόθεση όσο και στην απόδοση,υποδεικνύει ότι η Α.Ε εμφανίζεται συμπτυγμένη,χρονικά,ως πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου.— Στον ατελή πλάγιο υ.λ εμφωλεύει έτερος ατελής πλ. λόγος,που είναι ένθετος μέσα στα εισαγωγικά και λογικά εξαρτάται από το ρήμα (:*θα λένε*) της απόδοσης.Για τη λογική/συντακτική εξάρτηση του υ.λ ισχύουν τα σχετικά του ρβ',με τη διαφορά ότι θα παρέμενε αμετάβλητο το πρώτο πρόσωπο στον ένθετο ατελή πλ. λόγο.—

53.ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΕΠΙΦΑΝΗ (Β΄32)

4δ:(στ.5-8)|>>| — καί | //αν νικήσουν //| ⇒<δίδω> σ'ὅποιον θέλει τόν λέοντα καί τούς ἵππους,...Ἀντίοχε ἐπιφανῆ.>>

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)'κρίσης,ελλιπής,απλός,ατελής πλάγιος. Η υπόθεση προκύπτει από το πρώτο ημιστίχιο του στ.5,του οποίου το σύνταγμα *ας ήταν* είναι ισοδύναμο με το ευχετικό μόριο *είθε*(ΤΖ.1946 πργρ.190.2β'σημ. β',σελ. 288):η αναλυτικότερη εκφορά του εκφωνήματος του στίχου θα ήταν *μακάρι να νικήσουν—κι αν νικήσουν,δίδω...*.Βέβαια,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στην εκφωνηματική εγγραφή του στ. 5 η υπόθεση υπόκειται μέσα στο ευχετικό πρώτο ημιστίχιο·η αναλυτικότερη εκδοχή απλώς υπηρετεί τη διερεύνηση του υ.λ.Η απόδοση απαρτίζεται από μία ανεξ. πρόταση και μία αναφορική (:*σ'όποιον θέλει*).Το ρ. *δίδω* είναι **βουλητικός ενεστώτας** που "σημαίνει ότι το υποκείμενο προσφέρεται,είναι πρόθυμο,αναλαμβάνει,υπόσχεται να πράξη εκείνο που σημαίνει το ρήμα.[...]'Ο,τι θες σου δίνω=είμαι πρόθυμος να σου δώσω" (ΤΣ.1946 πργρ. 172.6 σ.263). Συνεπώς η απόδοση είναι μελλοντική έκφραση·το περιεχόμενό της,καθώς και εκείνο της υπόθεσης,αφορούν άπαξ ενέργειες που θα συμβούν στό μέλλον (του *νέου Αντιοχέως*)·άρα ο υ.λ δηλώνει το προσδοκώμενο.—Ιδιόμορφη είναι η ρηματική εκφορά της αναφορικής (στ.5) πρότασης—που είναι και υποθετική και εξετάζεται παρακάτω ως χωριστός υ.λ.—Η αναφορική πρόταση του στ. 8 *όσ'άλλα μ'έχεις δώσει* είναι προσδιοριστική, συναριθμείται ως αντικείμενο του ρήματος της απόδοσης και δεν πραγματεύεται ως πρόταση της απόδοσης.—Ως ατελής **πλάγιος**,ο υ.λ εξαρτάται από το ρήμα *είπε* του στ. 1.—Για την παύλα καθώς και τη διπλή τυπογραφική απόσταση βλ. πε',καθώς και στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.—Για την ισοδυναμία του ατελούς πλ.λ σε ευθύ και εντελή πλάγιο λόγο βλ. το σχόλιο του επόμενου υ.λ.—Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

ϟε:(στ.5-8V) |>>|σ'όποιον //θέλει βρεθεί·τύχει//⇒δίδω τόν λέοντα..:Επιφανή.>>

<u>σχόλιο</u>

Ππρ(σ'όποιον+οριστ. μέλ.=οριστ. ενεστ.)·κρίσης,ελλιπής,απλός,ατελής πλάγιος.—Η σημασία του ρήματος της αν/υπ.πρ δεν είναι κυριολεκτική—και δεν έχομε να κάνομε με τη μετασημασιολόγηση της λέξης,αλλά ίσως με την ανασημασιολόγησή της,αν δεχθούμε ότι το *θέλει* είναι το παραλλαγμένο πρώτο ήμισυ του συντάγματος *ήθελε βρεθεί/τύχει*,το οποίο αποτελεί "γνησίως δημώδη" μελλοντική έκφραση (Ψάλτης 1920,σσ.50 και 55·και για το σχηματισμό της έκφρασης και τη σημασία της σ.53,όπου -σημ. 1- γίνεται και η εξίσωση της έκφρασης με τον μέλλοντα)·μια άλλη εικασία για τη χρήση του *θέλει* ,θα ήταν ότι η αν/υπ.πρ=*σ'όποιον νάναι* ,*σ'όποιον θέλεις*.— Με όποια εκδοχή,ο υ.λ δηλώνει το πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου (για το αποδοσιακό *δίδω=θα δώσω* βλ. στον ρδ').— Ως ατελής **πλάγιος**,ο υ.λ εξαρτάται από το *είπε*(στ.1)· στον ευθύ λόγο θα παρέμενε αμετάβλητος,ενώ στον εντελή πλ.λ θα μετέτρεπε το αποδοσιακό ρήμα σε τρίτο πρόσωπο(=δίδει),και ο στ.8 θα γινόταν:*κι όσ'άλλα του έχει δώσει ο Αντίοχος Επιφανής*.

54.ΕΝ ΑΠΟΓΝΩΣΕΙ (Β'34)

ϟστ'(στ.6 V,CON) σάν νά μή ὑπῆρχε κάν<,>⇒Τόν ἔχασ'ἐντελῶς<.>

<u>σχόλιο</u>

ΜΠ (σαν να+οριστ. παρατ.=οριστ. αορ.) στο παρόν ·κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Με το λειτουργικό σύνταγμα *σαν να* εισάγονται "αναφορικές υποθετικές προτάσεις παρομοιαστικές (=όπως εάν)" (ΤΣ.1963,σ.245. ΙΙΙ.1).Ο υ.λ είναι **ρητορικός τρόπος έκφρασης** και εκφράζει παραστατι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κότερα,με την υπόθεσή του,μια παρομοίωση "συνήθως προς κάτι το μη πραγματικό,το αδύνατο ή απίθανο" (Τζ.1963,πργρ.251.1).— Οι επόμενοι στίχοι (7-10) της στροφικής ενότητας **αιτιολογούν** το σημαινόμενο του υ.λ.— Το διπλό τυπογραφικό λευκό —το "μεγάλο κενό" όπως το ονοματίζει ο Σαββίδης (1984 σελ. 13)— στην τομή του στίχου,συμπίπτει με την προτασιακή όσο και με τη λογική διάκριση της υπόθεσης από την απόδοση-ώστε "συμπίπτει η λογική και μετρική διαίρεσις,η τοιαύτη δε στιχουργία θεωρείται εύρυθμος και αρέσκει,πάσα δε παράβασις τουτέστι διαφωνία της λογικής και ρυθμικής διαιρέσεως θεωρείται άρρυθμος και δυσαρεστεί"(Σεμιτέλος,Μετρική,σ.308).— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**·η απόδοσή του εμφανίζεται στο εκφώνημα του πρώτου στίχου της πρώτης στροφικής ενότητας,επανεμφανίζεται με τήν υπόθεσή της στον πρώτο στίχο της δεύτερης στροφικής ενότητας (στ.6)— και ολόκληρος ο υ.λ **επαναλαμβάνεται** στον πρώτο στίχο της τρίτης και τελευταίας στροφ. ενότητας:αν ο τίτλος δηλώνει τη matrix-sentence του ποιήματος,τότε η απόδοση του υ.λ είναι η κύρια παραλλαγή της (:model,Riffaterre 1984,σ.19 κ.ε.[56]).

4ζ:(στ.11 V,CON) σάν νά μή ὑπῆρχε κάν <,>⇒Τόν ἔχασ' ἐντελῶς<.>

σχόλιο

Ισχύει το σχόλιο του 4στ'.—Ο υ.λ συνέχεται με την περίοδο που τον ακολουθεί (στ.12-14) με σχέση **αιτίου—αποτελέσματος**(:*τον έχασε,με αποτέλεσμα να ζητεί*).Δεσπόζων.

55.ΠΡΙΝ ΤΟΥΣ ΑΛΛΑΞΕΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ (Β'39)

4η:(στ.12-13 V,CON) ὡς νά μένει πάντα τῶν εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν τ' ὡραῖο παιδί⇒ὁ ἕνας γιά τόν ἄλλον θά εἶναι<.>

σχόλιο

ΠΡ (ως να+υποτ. ενεστ.=οριστ. μέλλ.)·κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.— Η πρόταση της υπόθεσης είναι"αναφορική υποθετική παρομοιαστική" (Τζάρ. 1963,σ.245.ΙΙΙ.1)·η παρομοίωση —που για την εκλογικευμένη μορφή της θα γίνει λόγος σε ... κεφάλαιο,με αφορμή το πολύ σχετικό μελέτημα του Ανδριώτη (1945),ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ— γίνεται εδώ προς κάτι το μη πραγματικό (πρβλ. και ρστ') από λογική και συντακτικήν άποψη·αλλά η ποιητική άδεια θέτει το ΜΠ με τη συντακτική μορφή του προσδοκωμένου .— Η απόδοση εκφέρεται σε **συνεχιστικό μέλλοντα**,που δηλώνει ότι η ρηματική ενέργεια θα συνεχιστεί στο μέλλον "μέσα σε κάποια ορισμένα χρονικά όρια" (Τζ.1946,πργρ.176,όπου γίνεται και η αναγκαία διάκριση από τον **επαναληπτικό** μέλλοντα).— Για τη διπλή τυπογραφική απόσταση βλ. ρστ'.—Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**,και απαντά στην αμέσως προηγούμενη (στ. 9-11) ερώτηση·η ερωταπάντηση αυτή,που εμπεριέχει και τη μητρική (βλ. ρστ') του ποιήματος φράση *πριν τους αλλάξει ο χρόνος*,στηλώνει την καίρια **εγκλείουσα διάζευξη** του ποιήματος :

*Ήταν η περιστάσεις ((.—)) Ή μήπως ... ο Χρόνος ///;///

///όπως και νάχει/// ο ένας για τον άλλον...τ'ωραίο παιδί.*

Και στο ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ (44,πγ')παρατηρείται πανομοιότυπη **άρση της διάζευξης** με ληκτικό υ.λ του **προσδοκωμένου** (ενότητα Ι.5:*Μα θα ξαναφανε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρωθεί,θα επαναφέρει*).

56.Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ΥΠΕΡΙΣΧΥΕΙ (Β΄42)

4θ΄.(στ.6-7 DV,CON) ἂν πάει <νά πέσει> στά πόδια του ⇒ Ἄραγε νά τόν λυπηθεῖ ὁ Καντακουζηνός//;// ((Ἤ,στήν κυρία Εἰρήνη νά προσπέσει,νά κλαυθεῖ;))

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=υποτ. αορ.)˙επιθυμίας,ελλιπής,απλός,ελεύθερος πλάγιος.—Η απόδοση εκφέρεται σε **απορηματική υποτακτική**,καθώς είναι ευθεία (=ΕΠΛ) ερώτηση:το λειτουργικό *άραγε* φαίνεται πως πλεονάζει,διότι κανονικά προτάσσεται στις ερωτήσεις που εκφέρονται σε *να+οριστική κάθε χρόνου εκτός του μέλλοντα* (Τζ.1946,πργρ.204.3,4α΄).Και η εξαίρεση του μέλλοντα,που προτείνει ο Τζάρτζανος,δεν επιτρέπει να εικάσομε ότι η ερώτηση μπορούσε να ισοδυναμεί με το *άραγε θα τον λυπηθεί*.Προτιμότερη θεωρώ την εκδοχή ότι πρόκειται για μικτή εκφορά (:το *άραγε* προέρχεται από τις ερωτήσεις κρίσης και η απορηματική υποτακτική από τις αντίστοιχες ερωτήσεις της επιθυμίας — και βέβαια ο ρηματικός τύπος θα πρέπει να θεωρηθεί υπέρτερος του ερωτηματικού μορίου.—Η ευθεία ερωτηματική πρόταση της απόδοσης είναι **ολικής άγνοιας**,καθώς εισάγεται με το ερωτηματικό μόριο (Τζ. ό.π.,πργρ.203.2).Και είναι **διμελής** (ό.π., πργρ.203.1 σημ. β΄)— χωρίς ωστόσο να αποτελεί το δεύτερο μέλος της πρόταση της απόδοσης,γιαυτό και τέθηκε διπλοπαρένθετο στη λογικο-συντακτική παράσταση του εκφωνήματος του υ.λ.Για να επιμείνω,το δεύτερο μέλος της ερώτησης (στ. 9) στοιχειοθετεί,από λογικήν άποψη,τη διαζευκτική εκδοχή ολόκληρου του υ.λ:*αν...πέσει,άραγε...ο Καντακουζηνός;...— ή να προσπέσει ,να κλαυθεί στην κυρία...///για να τον λυπηθεί; ///*:Σημειώνω την εναλλαγή ανάμεσα στον υποθετικό και στον τελικό λόγο.—Στον ευθύ λόγο,ο ΕΠΛ θα ήταν *Άραγε να **με** λυπηθεί ο Καντακουζηνός αν πάω στα πόδια του να πέσω;*.—

ρ΄.(στ.19-24 DV,CON) ἂν <δέν τόν ἔπειθε> ὁ δεσπότης τήν τελευταία στιγμή, μέ τήν ἱερατική του ἐπιβολή,...καί τές βλακεῖες<,> ⇒ ((Καί)) θά τὄκαμνε.Καί θἆταν τώρα εὐτυχισμένος,μεγάλος ἄρχοντας πάντα,καί στεριωμένος<.>

σχόλιο

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν˙κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ελεύθερος πλάγιος.—Η απόδοση απαρτίζεται από δύο ανεξ. προτάσεις,από τις οποίες η πρώτη συνέχεται με τη δεύτερη με σχέση προτερόχρονου και αιτίου (:*θα τόκαμνε ///**τότε**/// καί ///**κατά συνέπεια**/// θάταν **τώρα** ευτυχισμένος*).Η υπόθεση και η πρώτη πρόταση της απόδοσης λειτουργούν στο παρελθόν του αφηγητή,ενώ η δεύτερη πρόταση της απόδοσης στο παρόν του.—Στον ευθύ,ο ΕΠΛ θα ήταν πρωτοπρόσωπος και κατά τα άλλα θα παρέμενε αμετάβλητος:*αν δεν με έπειθε,θα τόκα**μνα**,θά**μουν***.
—Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

57.ΤΕΜΕΘΟΣ,ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ·400 Μ.Χ. (Β'43)

ρα:(στ.4-5,8-9 V) ((Μά)) ἂν ἔγιναν οἱ στίχοι θερμοί,συγκινημένοι ⇒εἶναι πού ὁ Ἑμονίδης ||...|| <ετέθη> στό ποίημα ὡς ὄνομα φιλόν·εὐάρμοστον ἐν τούτοις.

<u>σχόλιο</u>

Π (αν+οριστ. αορ.=οριστ.ενεστ./αορ.) στο παρελθόν·κρίσης,άρτιος,απλός, ευθύς.Το κατηγορηματικό σύνταγμα της απόδοσης *είναι που ετέθη* το θεωρώ,μαζί με το υποκείμενό του (Εμονίδης) ως μία και ενιαία ρηματική φράση (VP) της πρότασης.— Αλλά ο υ.λ είναι **ρητορικός τρόπος** έκφρασης και η υπόθεσή του δηλώνει ''το <u>αποτέλεσμα</u> εκείνου,που περιέχεται στην απόδοση'' (Τζ.1963,παρ.251.3):*επειδή ετέθη=έγιναν*— αν και θάταν φρονιμότερο να δεχθεί κανείς και την αντίστροφη φορά (:*επειδή έγιναν=ετέθη*);και κατά συνέπεια η αιτιακή σχέση της υπόθεσης με την απόδοση είναι <u>αμφίδρομη</u> (bicausal,βλ. πζ').— Η διπλή τυπογραφική απόσταση έχει σχολιαστεί στον υ.λ πε… (βλ. και ροτ').— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

58.ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ Ο ΤΥΑΝΕΥΣ ΕΝ ΡΟΔΩ; (Β'48)

ρβ:(στ.4-8 DV) «//Εἰ δ'ἐγώ παρέλθοιμι// <ἐς ἱερόν>⇒πολλῷ ἂν ἥδιον ἐν αὐτῷ μικρῷ ὄντι ἄγαλμα ἐλέφαντός τε καί χρυσοῦ ἴδοιμι ἤ ἐν μεγάλῳ κεραμεοῦν τε καί φαῦλον»«(εἶπεν ὁ Τυανεύς στο τέλος))».—

<u>σχόλιο</u>

ΑΣ (ει+ευκτ. αορ.=δυνητ. ευκτ.) στο παρελθόν·κρίσης,λανθάνων,απλός,ατελής πλάγιος.— Η υπόθεση λανθάνει στη μετοχή του εκφωνήματος *παρελθών* (Ασώπιος 1841,σ.579.12 και ιδίως Humbert 1957,σ.123,πργρ. 221 όπου αποδελτιώθηκε αντίστοιχο παράδειγμα ''καθαράς υποθέσεως'',τ.έ. ΑΣ).— Για την προέλευση και τη νεοελληνική μετάφραση του αρχαιοελληνικού παραθέματος βλ. Β'107.— Ο ατελής **πλάγιος λόγος** εξαρτάται λογικά από το εκφωνηματικό *είπεν* (στ.5)·ως εντελής,θα μετέτρεπε την ανεξ. πρόταση της απόδοσης σε — κατά πάσα πιθανότητα— δευτερεύουσα ειδική,και το πρώτο πρόσωπο σε τρίτο(:*παρελθών/ει παρέλθοι,ίδοι*).—Σε υποκατάσταση του εντελούς,ο ατελής πλ. λόγος υπηρετεί την έμφαση και την αυτόλεκτη ενσωμάτωση του αρχαιοελληνικού παραθέματος στο ποίημα.— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.Τα υφολογικά του θα εξεταστούν στο σχετικό κεφάλαιο.

59.ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1896 (Β'57)

ργ:(στ.11-12 DV,CON) ἂν σ'ἔβλεπαν μαζύ του συχνά,⇒((Κατήντησ'ἕνας τύπος //ὥστε//)) ἦταν πιθανόν νά ἐκτεθεῖς <μεγάλως>.

<u>σχόλιο</u>

ΔΠ(αν+οριστ. παρατ.=περιφραστική δυνητ. οριστ. παρατ.)·κρίσης,ελλιπής, απλός, εξαρτημένος. Η λογικά αναλυτική (propositional) παράσταση του εκφωνήματος:*Κατήντησε ένας τύπος τέτοιος,ώστε θα εξετίθεσο μεγάλως,αν σ'έβλεπαν μαζί του συχνά*.Πρόκειται για υ.λ του δυνατού στο παρελθόν και όχι του μη πραγματικού,διότι η δυνατότητα δεν ακυρώνεται από το συμφραστικό περιβάλλον του ποιήματος (για το ''σχεδόν παρεγνωρισμένον'' είδος του

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΠ,βλ. HUMBERT 1957,πργρ. 363,όπου παρατηρείται η σύγχιση ανάμεσα στο ΜΠ και το ΔΠ της αρχαίας ελληνικής·το τελευταίο "Το πολύ το περιορίζουν εις μερικάς παγίας εκφράσεις ως *έγνως αν*,δεν φαίνεται δ'όμως να το τοποθετούν εις τους υποθετικούς λόγους.).— Η αποδοσιακή πρόταση είναι συμπερασματική και συνεπώς ο υ.λ είναι **εξαρτημένος**.— Το δεύτερο **πρόσωπο** της υπόθεσης και της απόδοσης είναι γραμματικό και ρητορικό(:*αν έβλεπαν κάποιον μαζί του...*).χωρίς συγκεκριμένη αναφορά:" Ο αναγνώστης μπορεί να υποκατάστήση αυτό το πρόσωπο,να αισθάνεται διαβάζοντας ότι ο ποιητής απευθύνεται σ'αυτόν"(Καψωμένος 1975,σελ. 213.6).— Ο υ.λ λειτουργεί ως νοηματική κορύφωση της 1ης στροφικής ενότητας και,από την άποψη αυτή,**αντιστίζει** τον επόμενο (βλ. ρδ').— Για τη διπλή τυπογραφική απόσταση σχολιάζω στον υ.λ ρστ',πε'.

— Για την ισοδυναμία απρόσωπου ρήματος με επίρρημα,βλ. στον Τζάρτζανο(1946,σ.255,σημ.α').

ρδ:(στ.15-19 V,CON) άν ἰδωθεῖ ἀπό αὐτήν ⇛ ((Μιά ἄποψις ἄλλη ὑπάρχει //ὥστε//)) φαντάζει,συμπαθής·φαντάζει,ἁπλό καί γνήσιο <παιδί> τοῦ ἔρωτος, (...) ἡδονή.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. εν.)·κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,εξαρτημένος.Η απόδοση απαρτίζεται από δύο συμπερασματικές προτάσεις·για τη μετατροπή του εκφωνηματικού *που* σε *ώστε* βλ. και Μήνα(1985 σ.78)— προσθέτω ότι ο συμπερασμός γίνεται εμφανέστερος,αν ο *που* αναχθεί στο *άλλη*(στ.15)· οι δύο αυτές προτάσεις συνέχονται με σχήμα **επαναφοράς**,και η δεύτερη αποτελεί **επεξηγητική** επέκταση και συνάμα αιτιολόγηση της πρώτης.— Σε **μελλοντικό ενεστώτα** εκφέρεται η απόδοση,για να δηλωθεί "κάτι βεβαιότατο (για κείνον που μιλεί),κάτι που εξάπαντος θα γίνη" (Τζ.1946 σ.261.5).— Για τη διπλή τυπογρ. απόσταση βλ. ρστ'.— Ο εξεταζόμενος υ.λ **αιτιολογεί** τους αμέσως προηγούμενους (13-14) στίχους.Και είναι αξιοπαρατήρητο ότι,μολονότι αντιστίζει νοηματικά τον σγ',δεν τον αναιρεί(:πρόκειται για **άλλη**, και όχι για **αντίθετη** άποψη·στ.15)— μήτε και οι δύο ληκτικοί στίχοι του ποιήματος δεν αναιρούν το περιεχόμενο του ργ'.— Ο ρδ'είναι **δεσπόζων**.

60.ΟΥΚ ΕΓΝΩΣ (Β'62)

ρε:(στ. 6-7 DV) //»// εἰ γάρ ἔγνως,⇛ οὐκ ἄν κατέγνως »

<u>σχόλιο</u>

ΜΠ(ει+οριστ. αορ.=δυνητ. οριστ. αορ.)στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής,απλός, ατελής πλάγιος.Ο υ.λ δηλώνει το σύγχρονο στο παρελθόν,καθώς η υπόθεση όσο και η απόδοσή του εκφέρονται σε αόριστο (: Παγκόπουλος 1987,σ.85, 1γ).Από ιστορικήν άποψη,ωστόσο,εντοπίζω χρονική διάσταση ανάμεσα στον υ.λ και στο ρήμα λογικής εξάρτησής του *απαντήσαμεν αμέσως* από τη μιά, και στην παροιμιακή φράση *ανέγνων,έγνων,κατέγνων*(στ.2-3) αφετέρου.Βεβαίως η επισήμανση αφορά στο πραγματολογικό υπόστρωμα του ποιήματος, αλλά έμμεσα και τον συντακτικό σχολιασμό του υ.λ:η παροιμιακή φράση αποδίδεται στον Ιουλιανό (4ος αι. μ.Χ.),ενώ η απάντηση (στ.6-7) αποδίδεται στον επίσκοπο της Νεοκαισάρειας Γρηγόριο τον Θαυματουργό,ο οποίος απαντά τον 5ον αιώνα με τη φράση *Α μέντοι ανέγνως,ουκ έγνως·ει γάρ έγνως,ουκ αν κατέγνως*—παραλλαγή της οποίας είναι οι καβαφικοί στίχοι:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

<u>Γρηγόριος :</u> ***Α μέντοι ανέγνως,** ουκ έγνως·ει γαρ έγνως,ουκ αν κατέγνως*
<u>Καβάφης :</u> ***Ανέγνως,αλλ'** ουκ έγνως·ει γαρ έγνως,ουκ αν κατέγνως*

Τα παραπάνω είναι επαρκή για να δείξουν το χρονικό άλμα ενός αιώνα που επιχειρείται με το επίρρημα *αμέσως*,το οποίο μετέχει στο σύνταγμα του ρήματος απόπου εξαρτάται λογικά ο **ατελής πλάγιος** υποθετικός λόγος(:*απαντήσαμεν*).— Από λογικήν άποψη,ο υ.λ εμπίπτει στο σχήμα των **επιμέρους υποθετικών συλλογισμών:**

Εάν είναι Α,δεν είναι Β·		Ει έγνως,ουκ αν κατέγνως·
<u>είναι Β·</u>	⟹	<u>κατέγνως·</u>
δεν είναι άρα Α **(modus tollens)**		ουκ έγνως

(θ. Βορέας 1932,σελ. 122,4Ββ
και Β. Τατάκης 1966,σελ.212Βγ)

Είναι,ωστόσο,συλλογισμός "παρά την λήψιν του ζητουμένου",διότι η προκείμενη/υ.λ μένει αναπόδεικτη(θ.Βορέας ό.π.,σ. 212).— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**·έχει λειτουργία **αιτιολόγησης/επιχειρήματος** που στηρίζει την πρώτη ημιπερίοδο του ατελούς πλ. λόγου(:*ανέγνως,αλλ'ουκ έγνως*).

61.ΕΝ ΜΕΓΑΛΗ; ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΑΠΟΙΚΙΑ,, 200π.Χ. (Β'66-67)
ρστ: (στ.9-10 V,CON) (ἄν δέν τούς χρειάζονταν κανείς <ποτέ> ⟹θά ἦταν<Εὐτύχημα>)

<u>σχόλιο</u>

ΑΣ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.)·κρίσης,άρτιος,απλός,ευθύς.Πρόκειται για απλή σκέψη (Τζ.1963 σ.64.3) και όχι για μη πραγματικό,διότι:I)το περιεχόμενο του υ.λ αναφέρεται στο μέλλον και όχι στο παρελθόν (ό.π.,σημ.), II)η υπόθεση είναι και παρένθετη και τριτοπρόσωπη,ενώ η αφηγηματική ροή του ποιήματος κινείται στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο·το υποκείμενο της υπόθεσης,ιδιαίτερα,αίρει το περιεχόμενο ολόκληρου του υ.λ πάνω από την αφήγηση,σε επίπεδο άχρονου/διαχρονικού **γνωμικού**,III)το αυτόνομο μόνημα *ποτέ* επιτείνει τη γνωμικότητα του υ.λ,τον απεγκλωβίζει από την περίσταση/περικείμενο.— Στο εκφώνημα,η υπ.πρ έχει θέση υποκειμένου στην απρόσωπη έκφραση *ευτύχημα θα ήταν* της απόδοσης-οπότε είμαστε υποχρεωμένοι να υποψιαστούμε ότι η υπ.πρ έχει χροιά ερωτηματική.— Θα έστεκε η εικασία πως πρόκειται για υ.λ του **ΜΠ**,ο οποίος παρεντέθηκε στη μορφή της **ΑΣ** για λόγους που σχετίζονται με το ύφος του ποιήματος και —προπάντων— με το ήθος και το αίσθημα ασφάλειας του πληθυντικού πρωτοπρόσωπου αφηγητή (:*ευτύχημα θα ήταν αν ποτέ δεν τους χρειαζ**όμασταν**— να,όμως,που έχομε **ουκ ολίγους**$_4$ που νομίζουν ότι έφθασε ο καιρός να φέρουμε Πολιτικό Αναμορφωτή$_{4-5}$).— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων.**

62.ΚΙΜΩΝ ΛΕΑΡΧΟΥ,22 ΕΤΩΝ,ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ (ΕΝ ΚΥΡΗΝΗ,) (Β'69-70)
ρζ:(στ.5-7 V) Σάν νόμιζε πού <εἶχ'ἀποκοιμηθεῖ> λίγο,⟹ἔπεφτεν ὡς ἀλλόφρων <//στό //ἄκρον> //τῆς// κλίνης μου.

<u>σχόλιο</u>

ΑΣ (σαν+οριστ. παρατ.=οριστ. παρατ.) στο παρελθόν·κρίσης,ελλιπής,απλός,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ατελής πλάγιος. Το λειτουργικό μόνημα *σαν* που εισάγει την χ/υπ.πρ σημαίνει *κάθε φορά που* (Τζ.1963,σ.244.36· και στη σημ. β΄ της σ.245 παρατηρείται η υποθετική χρήση του συνδέσμου· το ίδιο και σ.244.2).— Στον εντελή πλ. λόγο, που θα εξαρτιόταν από το *επιτύμβιο$_{12}$*, το πρώτο πρόσωπο θα γινόταν τρίτο (:*είχ/ε/$_{6}$, του$_{7}$*) και η ανεξάρτητη πρόταση της απόδοσης, ειδική δευτερεύουσα.— Η συνημμένη στον υ.λ πρόταση *που λίγο είχ᾽ αποκοιμηθεί$_{5-6}$* είναι ειδική (που=ότι[58]). —Για τη διπλή τυπογρ. απόσταση βλ. ρστ΄).

ρη΄:(στ.24-25 DV,CON) ,κι᾽ ἄν μέ θέλει <ὁ Ἑρμοτέλης> τώρα πάλι ⇒ <//ὥστε//> δέν θἄναι τό ἴδιο <διόλου>.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(κι αν+υποτ. ενεστ.=οριστ. μέλλ.)· κρίσης, ελλιπής, απλός, εξαρτημένος. Η υπόθεση εκφέρεται σε υποτακτική· και είναι ενδοτική πρόταση που, μαζί μέ την απόδοση, αναφέρονται "στο μέλλον ή στο παρόν" (Τζ.1963,σ.75,παράγρ. 253.2β)· ακριβέστερα, η υπόθεση αναφέρεται στο παρόν (:*τώρα$_{24}$*) και η απόδοση στο παρόν-μέλλον. Η πρόταση της απόδοσης είναι συμπερασματική (*που$_{24}$*=ώστε, βλ. Τζ.1963,σελ.207.3), ως λογική απόρροια του νοήματος των στίχων 22-23: *μ΄ όλο που με είχε κλέψει την αγάπη του Ερμοτέλη, με αποτέλεσμα να μη είναι καθόλου ίδιος ο δεσμός μας, ακόμη κι αν με θέλει πάλι τώρα ο Ε.*— Οι υπόλοιποι (25-230) στίχοι του ποιήματος αιτιολογούν το περιεχόμενο του εξεταζόμενου υ.λ, ο οποίος είναι **δεσπόζων**.

63. ΕΝ ΠΟΡΕΙΑ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΙΝΩΠΗΝ (Β΄71-72)

ρθ΄:(στ.18 V) /// Αν ζητήσει περισσότερα /// ⇒ <θά τόν φέρουν> εἰς κινδύνους.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(αν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλ.)· κρίσης, ελλιπής, απλός, ατελής πλάγιος. Η υπόθεση λανθάνει και "υποδηλώνεται από κάποια (=τα περισσότερα) λέξι της προτάσεως" (Τζ.1963,σ.68,παράγρ.249)· εξάλλου το περικείμενο (στ.17,19,20) ενισχύει την εικασία για λανθάνουσα υπόθεση (:*ν᾽ αρκεσθεί, φρονώ, με τόσα που έχει ο βασιλεύς ///διότι αν ζητήσει/// περισσότερα, εις κινδύνους θα τον φέρουν*).—Η αποδοσιακή πρόταση είναι τυπικά ανεξάρτητη (και στο βάθος αιτιολογική) και εκφέρεται σε **συνοπτικό μέλλοντα β΄**.—Ο υ.λ περιλαμβάνεται μέσα στην τελευταία στροφική ενότητα του ποιήματος, η οποία εκφέρεται ολόκληρη σε ατελή **πλ.** λόγο που λογικά εξαρτάται από το ρήμα *είπε$_{14}$*.— Ο υ.λ **αιτιολογεί** το περιεχόμενο του στ. 17.

64. ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1909, ΄10, ΚΑΙ ΄11 (Β΄73)

ρι΄.(στ.6-12 DV) ἄν ἦταν <νά ἐπιθυμεῖ> τίποτε πολύ, καμιά κραβάτα κάπως ἀκριβή, καμιά κραβάτα γιά τήν Κυριακή, ἤ <ἄν εἶχε δεῖ> σέ βιτρίνα καί /// γιαυτό /// λαχταροῦσε κανένα ὡραῖο πουκάμισο μαβί, ⇒ <πουλοῦσε> τό σῶμα του γιά ἕνα τάλληρο ἤ δυό.

<u>σχόλιο</u>

ΑΕ(αν+οριστ. παρατ./υπερσυντ.=οριστ. παρατ.) στο παρελθόν· κρίσης, ελλιπής, σύνθετος, ευθύς. Την υπόθεση απαρτίζουν δύο υπ.πρ που συνδέονται

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεταξύ τους με **εγκλείουσα διάζευξη** (βλ. πγ',ρη')˙ακριβέστερα,η δεύτερη υπ.πρ <u>επαυξάνει</u>(:κραβάτα+πουκάμισο) και <u>κλιμακώνει</u> (:επιθυμεί πολύ+λαχταρούσε)[59] την πρώτη,στο ίδιο χρονικό επίπεδο του παρελθόντος.— Η λογική παράσταση του εκφωνήματος της δεύτερης υπ.πρ:*αν λαχταρούσε, επειδή είχε δει σε βιτρίνα,κανένα ωραίο πουκάμισο μαβί*— για την τροπή της υπόταξης σε παράταξη βλ. κε' καθώς και στο επόμενο μέρος αυτής της εργασίας.— Ο υ.λ και ο χρονικός λόγος *$_6$Το βραδυνό,σαν έκλειε το μαγαζί* είναι **επαλλάσσοντες** (βλ. ξε').— Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**.

—*$_7$ήταν να επιθυμεί*:επρόκειτο,συνέβαινε να (ΤΣ.1963,σ.81-2, 2α και σημ.).

65.**ΜΥΡΗΣ˙ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΤΟΥ 340 Μ.Χ.** (Β'74-76)

ρια΄(στ.37-40 DV,CON) ὅταν ἐτύχαινε <νά συναντήσει> ἡ παρέα μας ἀντίθετη παρέα⇛ρίχνονταν πρόθυμα σέ νύχτιες ρήξεις στές ὁδούς<,ξένοιαστος> <Γιά τήν ὑπόληψι τοῦ κόσμου>.

<u>σχόλιο</u>

ΑΕ(όταν+οριστ. παρατ.=οριστ. παρατ.) στο παρελθόν˙κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Το λειτουργικό μόνημα *όταν*=όποτε,όσες φορές.—Το σύνταγμα *$_{37}$Για την...ξένοιαστος* υπάγεται στην ανεξάρτητη πρόταση της απόδοσης και δηλώνει τρόπο— αυτόνομο σύνταγμα,επικεντρωμένο στο επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου *ξένοιαστος*.— Η απόδοση προτάσσεται για έμφαση.— Παρά τα φαινόμενα,το ρήμα της χ/υπ.πρ είναι απρόσωπο (ΤΣ.,ό.π.) και συνεπώς το εξαρτημένο σύνταγμα *$_{39}$η παρέα μας* έχει λειτουργία υποκειμένου στη βουλητική πρόταση(στ.40),η οποία,με τη σειρά της,είναι υποκείμενο του απρόσωπου ρήματος.

ριβ'.(στ.2-5 DV,CON) πρό πάντων ὅταν ἔχουν θλίψεις ἤ γιορτές<,>⇛((μ'ὅλο πού))τό ἀποφεύγω νά εἰσέρχομαι στά σπίτια <τῶν Χριστιανῶν><.>
ΑΕ(όταν+υποτ. εν.=οριστ. ενεστ.) κρίσης,άρτιος,απλός,ευθύς.[60]

66.**ΑΓΕ Ω ΒΑΣΙΛΕΥ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ** (Β'80)

ριγ΄(στ.15-18 V,CON) ///>>///ἐπάν ἔξω γενώμεθα, ⇛((ὅπως)) μηδείς ἴδῃ δακρύοντας ἡμᾶς μηδέ ἀνάξιόν τι τῆς Σπάρτης ποιοῦντας.///<<///

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ(επάν+υποτ. αορ.=όπως μη|δείς|+υποτ. αορ.)˙ ,ελλιπής,απλός,ατελής πλάγιος.Η υπόθεση είναι χ/υπ.πρ και η απόδοση τελική πρόταση που εκφέρεται σε **υποτακτική του προσδοκωμένου** (Humbert 1957,πργρ.370, 381,382,383,384)˙ο Σαββίδης (Β'σ.113)μεταφράζει την τελική με *ώστε* — αλλά "μεταξύ <u>ακολουθίας</u> και <u>τέλους</u> δεν υπάρχει ενίοτε ειμή μόνον διαφορά απόψεως" (ό.π.,πργρ.370.α) .—Το παράθεμα προέρχεται από τον <<Κλεομένη>> του Πλουτάρχου (V.III,σ.448,32-36)˙το σχολιάζω συντακτικά,διότι δεν το θεωρώ ανόσμωτο ξένο σώμα,παρά <<μεταλλαγμένο και μεθερμηνευμένο >> (Βελούδης 1981,σ.20) καβαφικό απόσπασμα (πβ. και ρβ',ρε',ριγ').
— Ως **ατελής πλάγιος**,ο υ.λ εξαρτάται λογικά από το *$_{14}$είπε*.—**Δεσπόζων** υ.λ,όπως και ο,επίσης αρχαιοελληνικός,ριδ'.

ριδ΄(στ.19 V,CON)///>>/// ὅπως ἄν ὁ δαίμων διδῷ,⇛αἱ τύχαι δέ πάρεισι >>.

<u>σχόλιο</u>

ΑΕ (όπως αν+υποτ. εν.=οριστ. εν.) στο παρόν-μέλλον (άχρονο παρόν˙κρίσης,άρτιος,απλός,ατελής.Η πρόταση της υπόθεσης είναι αναφορική-τροπική και εκφέρεται σε έγκλιση που σπανίζει ˙ η απόδοση είναι ανεξάρτητη πρό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταση – στα όρια του ατελούς πλ. λόγου.που λογικά εξαρτάται από το ρήμα *$_{14}$είπε*.– Ο υ.λ έχει γνωμικό χαρακτήρα.Είναι δεσπόζων(βλ.ριβ΄).– Για τη μετάφρασή του βλ. Β΄σ.113.

67.ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ (Β΄85-86)

ριε΄(στ. 8) | (|ὅ,τι κι ἂν πεῖς ⇒ ///ξέρω καί παραξέρω /// <.)>

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (ό,τι κι αν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)˙κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ευθύς.Η υπόθεση εκφέρεται με αναφορική-ενδοτική πρόταση˙και οι ενδοτικές προτάσεις που εισάγονται με το *...κι αν* είναι ''κατ᾽ουσίαν υποθετικές''(Τζ. 1963,σ.109.ε και σ.74.2).Η απόδοση εννοήθηκε από το συμφραστικό περιβάλλον (στ. 7)˙εννοήθηκε,και δεν τέθηκε όπως έχει (στ.7),διότι η πρόταση της υπόθεσης λειτουργεί στο εκφώνημα ως αντικείμενο των δύο ρημάτων.–Οι δύο ανεξάρτητες προτάσεις της απόδοσης εκφέρονται σε μελλοντικό ενεστώτα,ο οποίος ακριβώς ''ακολουθεί ύστερ᾽από κάποια υπόθεσι'' (Τζ. 1946,παρ.172,σ.262)˙ωστόσο θα έστεκε να θεωρηθεί ο εξεταζόμενος ενεστώτας ως αποτελεσματικός(=*το έχω μάθει και παραμάθει*,Τζ. ό.π.,σ.260.2).Ακόμη και σ'αυτή την περίπτωση,ο υ.λ δηλώνει το προσδοκώμενο(:ό,τι κι αν πεις=θα το έχω μάθει...).–Σχήμα επιδιόρθωσης[61] συνέχει τις δύο αποδοσιακές προτάσεις (: <<Μιά πίπα μαύρη,κατάμαυρη>>,Τζ.1963,σ.302.ΙΒ΄),όπου η δεύτερη επιτείνει το νόημα της πρώτης.–Το 2ο πρόσωπο της υπόθεσης είναι συμβατικό (πβ.ργ΄).

ριϛ΄(στ.18-19 V) Σ᾽ὅ,τι δουλειά μέ βάλλουν ⇒ θά πασχίσω νά εἶμαι<ὠφέλιμος> στήν χώρα.Αὐτή εἶν᾽ ἡ πρόθεσίς μου.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (σ'ό,τι+υποτ. αορ.=οριστ. μέλλ.)˙κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Η αναφορική πρόταση της υπόθεσης δεν είναι ενδοτική,αλλά περικλείει αντίθεση προς το περιεχόμενο της απόδοσης(:όμως εγώ θα πασχίσω.Τζ.1963,παρ. 251.2),όπου παρατηρείται η χρήση των υ.λ ως ρητορικών τρόπων έκφρασης). Αν εξαιρεθεί η βουλητική πρόταση της απόδοσης,οι δύο προτάσεις του εκφωνήματος είναι μόνον επιφανειακά ανεξάρτητες και παρατεταγμένες˙ λογική σχέση τους είναι η υπόταξη:*Πρόθεσίς μου είναι να πασχίσω να είμαι ωφέλιμος στην χώρα*.Είναι προφανές ότι η παράταξη δεν ικανοποιούσε την καβαφική αισθητική στην περίπτωση,γιαυτό ο ποιητής προτίμησε την εναλλακτική χρήση της υπόταξης.Παραθέτω το παράπλευρο,αλλά οξύ και καίριο σχόλιο που ισχύει και για την εξεταζόμενη απόδοση του υ.λ: <<Generally we find that in actual speaking practice an intention to subordinate almost always underlies the use of the coordinate form(...)<u>Subordination</u> is not exclusively expressed by means of conjunctions;<u>other grammatical forms can play the same role</u>.'' (The New Rhetoric 1971,p.156.Η υπογράμμιση δική μου).

ριζ΄(στ.20-22) Ἂν πάλι μ᾽ἐμποδίσουνε μέ τά συστήματά τους– τούς ξέρουμε τούς προκομένους:νά τά λέμε τώρα;ἂν μ᾽ἐμποδίσουνε, → τί φταίω ἐγώ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)'κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ευθύς.Η υπόθεση συναρθρώνεται από δύο ασύνδετες μεταξύ τους υπ.πρ,οι οποίες συνέχονται από το σχήμα **επανάληψης** (:ENCYCLOPEDIA 1974,p.242:"the repetition of a word or words after an intervening word or words... for emphasis""και «Δημήτριος Περί 'Υφους» 196:"Επανάληψις δε εστι συνδέσμου επιφορά του αυτού εν τοις δια μακρού επιφερομένοις λόγοις", αι υπογραμμίσεις δικές μου).Η παρένθετη περίοδος(στ.21) είναι ο λόγος για την εμφατική επανάληψη– καθώς και η ορατή πρόθεση του Καβάφη για επίτευξη προφορικότητας στην αυτοδιήγηση.– Η πρόταση της απόδοσης είναι **ρητορική** ερώτηση (=*δε θα φταίω εγώ*),που εκφέρεται σε **μελλοντικό ενεστώτα**, "αντίς για μέλλοντα,κι έτσι με το να παρουσιάζεται,πως γίνεται κιόλας κάτι που μέλλει να γίνη,ο λόγος παίρνει κάποιον τόνο πιο αξιωματικό και πιο δυνατό"(Τζ.1946,σ.261.5).–Ο υ.λ είναι **δεσπόζων** – και το περιεχόμενό του είναι **αντίθετο** προς εκείνο του ριε'(βλ. και τους τρεις επόμενους υ.λ).

ριη':(στ.24-25 DV) ((κι)) ἂν ὁ μωρός αὐτός δέν μ' ἐκτιμήσει,⟹ θά πάγω στόν ἀντίπαλό του,τόν Γρυπό.

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. μέλλ.)'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Ο *κι* συνδέει αντιθετικά την απόδοση του υ.λ με την ανεξάρτητη πρόταση του στ. 23,η οποία όμως δεν σχετίζεται άμεσα με τον υ.λ.– Η απόδοση είναι μία ανεξ. πρόταση που εκφέρεται σε οριστική απλού μέλλοντα β'.–Υπόθεση και απόδοση καταλαμβάνουν από έναν στίχο (αρχή της ισομετρίας,πβ. με ιθ').– Ο υ.λ είναι **δεσπόζων**– μαζί με τον ριη' συναποτελούν **επεξήγηση** στο *$_{18}$Σ'ό,τι δουλειά με βάλλουν* (βλ. και τους δύο προηγούμενους και τους δύο επόμενους υ.λ).

ριθ':(στ.26-27 DV) ((Κι)) ἂν ὁ ἠλίθιος κι αὐτός δέν μέ προσλάβει,⟹ πηγαίνω παρευθύς στόν Ὑρκανό.

σχόλιο

ΠΡ (αν+υποτ. αορ.=οριστ. ενεστ.)'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Η απόδοση εκφέρεται σε μελλοντικό ενεστώτα (πβ.ριζ').– Ο υ.λ είναι **αντίθετος** στον ριη'.Είναι **δεσπόζων** και συναποτελεί **επεξήγηση** (βλ. ριη' και τον επόμενο υ.λ).

ρκ':(στ.34-36 DV,DIST) //'Αν// φρόντιζαν οἱ κραταιοί θεοί νά δημιουργήσουν ἕναν τέταρτο καλό //,// ⟹ θά πήγαινα μ'αὐτόν <Μετά χαρᾶς>.

σχόλιο

ΜΠ (αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρόν'κρίσης,ελλιπής, απλός,ευθύς.Για τη μετατροπή της ανεξ. πρότασης του εκφωνήματος (στ. 34-35) σε υποθετική δευτερεύουσα βλ. το σχόλιο στον ριστ'.Τη μετατροπή υποδεικνύουν:Ι)η δυνητική οριστική παρατατικού *$_{36}$θα πήγαινα*,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που γενικά εκφέρει την απόδοση του ΜΠ,ΙΙ)το γεγονός ότι αυτή η έγκλιση χαρακτηρίζεται υποθετική και δηλώνει,μεταξύ άλλων,το απραγματοποίητο (Κ. Ντίνας 1987,σσ.380 και 388'και Mirambel 1978,σσ.138-139)[68],ΙΙΙ) η λογική σχέση του εξεταζόμενου τρίστιχου (34-36) με τους υποθετικούς λόγους ριε',ριστ',ριζ' και ριη' όπως φαίνεται αμέσως παρακάτω:

16για να υπηρετήσω:

<u>επέκταση</u> | <u>επεξήγηση</u>   <u>αντίθεση</u>

18Σ'ό,τι δουλειά...θα πασχίσω (ριε') ≠ *20Αν πάλι μ'εμποδίσουνε...* (ριστ')

<u>επεξήγηση</u>

24κι αν ο μωρός αυτός... (ριζ')   *26Κι αν κι ο ηλίθιος κι-αυτός...* (ριη')

<u>δικαιολόγηση</u>

34Αν φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί... (ριθ')

Και ο εξεταζόμενος υ.λ ρκ' είναι δεσπόζων.Για τη μετατρεψιμότητα της ανεξάρτητης πρότασης (στ.34-35) σε υποθετική βλ. το σχόλιο στον ριε'.

68.**ΚΑΤΑ ΤΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΑΡΧΑΙΩΝ**
ΕΛΛΗΝΟΣΥΡΩΝ ΜΑΓΩΝ (Β'87)

ρκα'.(στ.5-9,12-13 V,CON) ///>>/// (ἂν δὲν φθάν' ἡ δύναμίς του <περισσότερο>), ⇒ ((πού)) <νά μέ φέρει ξανά> τά εἴκοσι τρία μου χρόνια <γιά μιά μέρα,ἤ καί γιά λίγην ὥρα>'<νά μέ φέρει ξανά> τόν φίλον μου στά εἴκοσι δυό του χρόνια— τήν ἐμορφιά του,τήν ἀγάπη του.||...|| ((πού,)) <νά ἐπαναφέρει> <καί τήν μικρή μας κάμαρη> <,> σύμφωνα μέ τήν ἀναδρομήν.»

<u>σχόλιο</u>

<u>ΠΡ</u> (αν+υποτ. αορ.=υποτ. αορ.)' ,ελλιπής,σύνθετος,εξαρτημένος,ατελής πλάγιος.Η —παρένθετη— υπ.πρ συνάπτεται καταρχήν στο σύνταγμα *5για μια μέρα6ή και για λίγην ώρα*.Με την παρένθεσή της η υπόθεση εγκλωβίζεται και επιφανειακά απομονώνεται,στην ουσία όμως λειτουργεί ως νοερή σκέψη ενός φωναχτού δραματικού μονόλογου,ως σκέψη που αφορά μόνο τον απαγγέλτη—και αν όχι νοερή,η παρένθετη υπόθεση θα μπορούσε να εκληφθεί ως ψίθυρος,το πολύ,που μόλις σχηματίζεται στα χείλη'με αυτή την έννοια,οι παρενθέσεις εντείνουν και δραματοποιούν τη λειτουργία της υπόθεσης.— Ο υ.λ εξαρτάται από την ευθεία ερωτηματική πρόταση (η οποία και δίνει την τονική δεσπόζουσα στο ποίημα) *1,10 Ποιο απόσταγμα να βρίσκεται...*.Τρεις εκδοχές υπάρχουν για το συντακτικό χαρακτηρισμό των τριών ομοιότυπων προτάσεων της απόδοσης'να είναι:Ι)κύριες που εκφέρονται σε ευχετική υποτακτική και εισάγονται με τον *που* (Τζ.1946,παρ.199.3,σ.309),ΙΙ)να είναι αναφορικές τελικές (*που να*=για να, Τζ. 1963,παρ.266.23,σ.107) και ΙΙΙ)αναφορικές προσδιοριστικές που εκφέρονται σε υποτακτική για να δηλωθεί κάτι ενδεχόμενο (Τζ.ό.π., παρ.266.1ε,σ.106).Αλλά:Ι)δεν είναι κύριες,διότι θέση κύριας επέχει η ευθεία

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ερωτηματική πρόταση' II) θα μπορούσαν να είναι αναφορικές-τελικές,καθώς εισάγονται με το *που να*' III)είναι όμως αναφορικές προσδιοριστικές,διότι(εκτός από την εισαγωγή τους,που είναι κοινή και στις αναφ./τελικές)—το πιο καθοριστικό— εκφέρονται σε ευχετική υποτακτική(Τζ.ό.π., σ.106.δ),η οποία είναι η καταλληλότερη έγκλιση για να εκφράσει τη συναισθηματική υπερφόρτιση του * αισθητή*₂ — ενώ των αναφ./τελικών η υποτακτική δηλώνει κάτι ενδεχόμενο,αποσιωπά δηλ. την έντονη επιθυμία(= ευχή) του αφηγητή.— Σχήμα(αντιστροφής ή επιστροφής ή) επιφοράς συνέχει τις τρεις ασύνδετες προτάσεις της απόδοσης.(*να με φέρει ξανά*, *να με φέρει ξανά*,*να επαναφέρει*:Τζ.1963,σ. 300.Η' και ENCYCLOPEDIA1974,"ANADIPLOSIS"σσ.33-34 :"epiphora or epistrophe (the ending of a series of units of discourse with the same word or words")[63],με τη διαφορά ότι το ρηματικό σύνταγμα της δεύτερης πρότασης ακολουθείται από επεξήγηση(στ.9),χωρίς αυτό να μεταβάλει τη σειρά των βασικών όρων της πρότασης (:αντικ.+ρήμα,ακριβώς όπως και στις άλλες δύο αποδοσιακές προτάσεις).— Το σχήμα της επιφοράς πραγματώνεται κλιμακωτά:στην 1η πρόταση γίνεται ανάκληση ευχετική της νεότητας του *αισθητή*'στη 2η πρόταση,η ευχή τείνει να ανακαλέσει τον ερωτικό σύντροφο και ομήλικο του *αισθητή*'στην 3η,τέλος,η ευχή ανατρέχει στο άψυχο υπόλοιπο (:*την μικρή μας κάμαρη*) της "αντικειμενικής συστοιχίας" .— Ο υ.λ διακινείται στα όρια του ατελούς πλ. λόγου,που λογικά εξαρτάται από την πρόταση *₂είπ'ένας αισθητής*— αυτή είναι και η μοναδική πρόταση ευθέος λόγου σε ολόκληρο το ποίημα.

69.**ΣΤΑ 200 π.Χ.** (Β'88-89)

ρκβ' (στ. 7-10) ///αν δεν είχε/// Σπαρτιάτη βασιλέα γι' άρχηγό⟹ μιά πανελλήνια έκστρατεία δέν θά τούς φαίνονταν πολλής περιωπής.<'Άλλωστε>.

σχόλιο

ΠΡ(αν+οριστ. παρατ.=δυνητ. οριστ. παρατ.) στο παρελθόν'κρίσης,ελλιπής,απλός,ευθύς.Η υπόθεση λανθάνει στο αυτόνομο σύνταγμα *χωρίς Σπαρτιάτη βασιλέα γι αρχηγό*₈₋₉ (πβ. Τζ.1963,σ. 68,πργρ. 249: *Και οι καλόγεροι χωρίς αυτή...θα ήταν πτώματα=αν δεν είχαν...θα ήταν...*.Το ίδιο και στα αρχαία ελληνικά:*'Ανευ αρχόντων ουδέν αν ούτε καλόν ούτε αγαθόν γένοιτο=ει μη άρχοντες είεν...* Ξενοφ. Ανάβ.,III.1,38.).—Ο υ.λ αναφέρεται στο παρελθόν (του αφηγητή),γιαυτό και παρατηρούνται οι ακόλουθες μεταβολές:I)η μελλοντική υποτακτική της υπόθεσης έχει μετατραπεί σε οριστική παρατατικού (Τζ. 1963,σ.129,σημ.α',όπου παρατίθενται σχετικά παραδείγματα)'II) η οριστική μέλλοντα της απόδοσης έγινε θα+παρατατικός(Τζ. ό.π.,σ.128.2) — αν και θα μπορούσε να ήταν εξαρχής δυνητική οριστική,διότι ο υ.λ του ΠΡ μπορεί να έχει ως απόδοσή του μια εν γένει μελλοντική έκφραση (Τζ.,ό.π.,σ.65,πργρ.245.4α)'εξάλλου η δυνητ. οριστική ,που εκφράζει και με "λεπτότητα και ευγένεια"(Τζ.1946,σ.290 σημ. α')ό,τι αξιωματικά εκφράζει η απλή οριστική,θα υπηρετούσε αποτελεσματικότερα την καβαφική ειρωνεία που υποβόσκει στην απόδοση(βλ. αμέσως παρακάτω,για το σχήμα λιτότητας).—Προκρίθηκε το προσδοκώμενο,διότι το *είχε* της υπόθεσης είναι αόριστος,οπότε στη μετατροπή του στο παρόν,μόνον ως υποτακτι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κή θα μπορούσε να σταθεί·και διότι την απλή σκέψη δε θα μπορούσε να εκφράζει στο παρελθόν ο υ.λ (Π.1963,σ.64 σημ.).— Σχήμα **λιτότητας** συνέχει την απόδοση·και υπηρετεί —διαποτισμένο από τη δυνητική οριστική που έχω σχολιάσει— την καβαφική ειρωνεία (:"A figure,...usually used to secure emphasis or <u>irony</u>...is also an effective satiric instrument"ENCYCLOPEDIA 1974,p. 459·υπογρμ. δική μου).— Δεν πρόκειται για ΕΠΛ,αλλά για ερμηνευτικό-ειρωνικό-στρεψόδικο σχόλιο του αφηγητή σε ευθύ λόγο(:μπορούμε να εικάσομε,με αρκετή αυθαιρεσία,ότι οι Λακεδαιμόνιοι δε θα χρησιμοποιούσαν τέτοια εκφορά στην απόδοση).— Ο υ.λ αποτελεί το δεύτερο σκέλος της **"αιτιολόγησης"**,που συναρθρώνεται συνολικά στους στ. 5-10 και ειρωνικά υπονομεύει το *Πλην Λακεδαιμονίων*.

70.**ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ** (Β'93-94)

ρκγ'(στ.4-6 V,CON) ἂν δέν καθαρίζονταν <πρῶτα> τό ἐν Δάφνῃ τέμενός του<,> ⇒δέν ἤθελε νά δώσει <Χρησμό>.(σκοτισθήκαμε!),δέν τὄχε <σκοπό> νά μιλήσει μαντικῶς.

<u>σχόλιο</u>

ΠΡ (αν+οριστ. παρατ.=οριστ. παρατ.)·κρίσης,ελλιπής,σύνθετος,ελεύθερος πλάγιος.Για τη μετατροπή των εγκλίσεων,εξαιτίας της μεταφοράς του υ.λ από το παρόν στο παρελθόν (του αφηγητή),ισχύουν τα—σχετικά— σχόλια του ρκα',με τη διαφορά ότι εδώ πρόκειται για ελεύθερο **πλάγιο λόγο** που λογικά εξαρτάται από τη ρηματική φράση (VP) *Ο Απόλλων εξηγήθηκε με λόγου του*,και δεύτερον ότι η απόδοση εκφέρεται σε "μελλοντική έκφραση" (Π.1963,σ.65.α') :*δεν ήθελε να δώσει*=δεν έδινε(μελλοντικός ενεστ.),και *σκοπό δεν τόχε να μιλήσει*=δεν θα μιλούσε.— Στον ευθύ λόγο και μεταφερμένος στο αφηγηματικό παρόν,ο εξεταζόμενος υ.λ θα είχε τον τύπο: αν+οριστ. μέλλοντα=οριστική μελλοντικού ενεστώτα— το πρόσωπο θα μπορούσε να είναι (εφόσον πρόκειται για χρησμό) 1ο ή και 3ο.— Σχήμα **αναφώνησης** ή **επιφώνησης** συνιστά η παρένθετη ρηματική φράση *σκοτισθήκαμε!* (Π.1963,σ.302.ΙΙ').— Οι δύο ανεξάρτητες και ασύνδετες προτάσεις της απόδοσης συνέχονται από το σχήμα της **διπλότητας** ή **ταυτολογίας**·και είναι χαρακτηριστικό της καβαφικής εύστροφης εμμονής,ότι:η δεύτερη πρόταση μήτε υποκοριστικό της πρώτης χρησιμοποιεί,μήτε πρόσθετο χαρακτηρισμό περιέχει,μήτε και αλλαγή του ρηματικού χρόνου επιχειρεί— παρά, μέσα στα όρια της λογικά αυστηρής ταυτολογίας,Ι)αφαιρείται η (έτσι κι αλλιώς παρένθετη) ρηματική φράση και ΙΙ)γίνεται άλλη επιτόνιση (:στην 1η πρόταση,οι κορυφώσεις της μελωδικής καμπύλης βρίσκονται στις λέξεις *Χρησμό* και *σκοτισθήκαμε!*,ενώ στην 2η πρόταση η κορύφωση εμπίπτει στις λ. *σκοπό δεν*).— Στον εντελή πλ. λόγο,ο υ.λ θα είχε θέση αντικειμένου στο *εξηγήθηκε* είτε επεξήγησης στο *με λόγου του*.-**Δεσπόζων.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ποίημα δε εστιν,
λέξις έμμετρος ή ένρυθμος
μετά σκευής
το λογοειδές εκβεβηκυία
(Ποσειδώνιος[1])

Η ποίησή του [Καβάφη]
είναι μόλις λίγη έξαρση
απάνω από την καθημερινή ομιλία
(Τ. Άγρας[2])

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3.1. οι δεσπόζοντες υποθ. λόγοι (±1884-±1900, ±1900-±1920, ±1920-±1933)

31α. Η έννοια και τα γνωρίσματα του δεσπόζοντος υ.λ. Εισαγωγικά

Ο δεσπόζων είναι διαμετρικά αντίθετος από τον αυτοματικό υπ. λόγο·αν ο δεύτερος οφείλει την παρουσία του στους μηχανισμούς του γλωσσικού αυτοματισμού, ο δεσπόζων λειτουργεί ως πάντοτε ελεγμένη και συχνά επιλεγμένη μονάδα του ποιητικού εκφωνήματος: μονάδα διανοητική και γραμματική, αρθρωτική και ευρύτερα ρητορική. Τα γνωρίσματα του δεσπόζοντος θα παρουσιασθούν παρακάτω— αφού πρώτα επισημανθούν μέσα από συγκεκριμένα ποιήματα.

Στο χρονικά πρώτο από τα σωζόμενα ποιήματα του Καβάφη ο ίδιος υποθετικός λόγος με τέσσερα ποικίλματα συνέχει και τους είκοσι στίχους του εκφωνήματος· και στο χρονικά πρώτο δημοσιευμένο (Μάρτιος 1886) ποίημα, το ΒΑΚΧΙΚΟΝ[3], η μελοδραματικά κυρίαρχη τελευταία στροφή[4] αρθρώνεται στο σχήμα του σύνθετου υ.λ (με διπλή υπόθεση)·αλλά και στο ύστατο ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ένας υ.λ λειτουργεί ως αφηγηματικός ενεργοποιητής του ποιήματος:

> Χρησμό δεν ήθελε να δώσει (σκοτισθήκαμε!),
> σκοπό δεν τόχε να μιλήσει μαντικώς, αν πρώτα
> δεν καθαρίζονταν το εν Δάφνη τέμενός του.
> Τον ενοχλούσαν, δήλωσεν, οι γειτονεύοντες νεκροί.
>
> (Β΄, σ.93, στ.4-7)

Αυτά τα τρία χρονικά όρια εγκλείουν την ποιητική διαδρομή του ΚΠΚ, ο οποίος ασκήθηκε αρχικά στη χρήση του πρωτόλεια ευθέος, εύλογα αναφομοίωτου και αφεύκτως ηχηρού υποθετικού λόγου, για να κατορθώσει, αφού πέρασε από ενδιάμεση φάση-που θα την εκθέσω κι αυτήν παρακάτω-να φθάσει στις ώριμες πλαγιώσεις και στην πολύπλευρη ποιητική αξιοποίηση του συντακτικού και λογικού σχήματος που διερευνώ, κατά την ύστερη φάση (:±1920 και μετά)[5] της παραγωγής του. Και την ποιητική, ακριβώς, διαδρομή του υποθετικού λόγου στην ποίηση του ΚΠΚ θα εξετάσω σε αυτό το τρίτο μέρος της δικής μου εργασίας.-Το χρονικά πρώτο ποίημα του ΚΠΚ σώθηκε με την ακόλουθη μορφή:

> <u>ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ</u>
> Εκ του Γαλλικού[6]
>
> Αν του βίου μου το σκότος
> φαεινή έρωτος ακτίς
> διεθέρμαινεν, ο πρώτος
> της αλγούσης μου ψυχής
> ο παλμός ήθελεν ήτο ραψωδία ευτυχής.
> Δεν τολμώ να ψιθυρίσω
> ό,τι ήθελον σε ειπεί:
> πως χωρίς εσέ να ζήσω
> μοι είναι αφόρητος ποινή-
> αν μ'ηγάπας....πλην, φευ, τούτο είν'ελπίς απατηλή!
>
> Αν μ'ηγάπας, των δακρύων
> ήθελον το τέρμα ιδεί·
> και των πόνων των κρυφίων.
> Οι δε πλάνοι δισταγμοί
> δεν θα ετόλμων πλέον να δείξουν την δολίαν των μορφή.
> Εν τω μέσω οραμάτων
> θείων ήθελ'ευρεθείς.
> Ρόδα θαλερά την βάτον
> θα εκόσμων της ζωής-
> αν μ'ηγάπας....πλην, φευ, τούτο είν' απατηλή ελπίς!
>
> (Ανέκδοτα, σ.1)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παράθεσα ακέραιο το καβαφικό πρωτόλειο,γιατι το θεωρώ πρώιμο και πρότυπο δείγμα **δεσπόζοντος** υποθετικού λόγου(*) της ποίησης του αλεξανδρινού·αφού περιλαμβάνει όλα τα κύρια γνωρίσματα (πλήρως εξελιγμένα είτε in nucleo[7])που μας απασχολούν στην παρούσα εργασία:υποθετικές προτάσεις υπάρχουν στον τίτλο και στους στίχους 1,(±7),10,11,και 20·αν εξαιρεθεί ο ανανταπόδοτος τίτλος,οι άλλες υπ.πρ σχηματίζουν ισάριθμους υποθ. λόγους·ρητοί είναι όλοι οι υ.λ,εκτός από τον αμφίβολο του στ. 7·πρόταξη της υπόθεσης παρατηρείται στους υ.λ των στίχων 1-5 και 11-15,ενώ πρόταξη της απόδοσης στους υ.λ των στ. 6-10 και 16-20·απλοί είναι οι υ.λ των στ. 1-5 και 6-10,ενώ σύνθετοι είναι των στ. 11-15 και 16-20(με δύο ανεξάρτητες προτάσεις στις αποδόσεις τους)·στίζονται με ποικίλους τρόπους οι υ.λ,δηλαδή έχομε καταρχήν τον άστικτο υ.λ του τίτλου,έπειτα τον ορθόδοξο διαχωρισμό της υποθετικής πρότασης από την απόδοσή της με κόμμα (στ. 3,11) ,την παύλα που αντίστοιχα χωρίζει τον υ.λ στους στ. 6-10 και τα τέσσερα επόμενα αποσιωπητικά[8],όπως και την παύλα του υ.λ των στ. 16-20,την κάτω τελεία που χωρίζει τις προτάσεις της απόδοσης των υ.λ στους στ. 11-15 και 16-20,επίσης την πάνω τελεία που ανορθόδοξα και για λόγους έμφασης στίζει τις δυο φράσεις της πρώτης από τις δύο προτάσεις της απόδοσης του υ.λ (στ.11-15);πλάγιος λόγος παρατηρείται στην απόδοση του υ.λ(στ.6-10) με την απλή μορφή της βούλής τελείας και της επακόλουθης ειδικής πρότασης – οι υπόλοιποι υ.λ εκφέρονται στον ευθύ λόγο—·ο ευθύς όσο κι ο πλάγιος λόγος εκφέρονται εδώ πρώιμα πρωτοπρόσωποι.-Το στροφικό σύστημα του καβαφικού πρωτόλειου ταυτίζεται απόλυτα,σε υποδειγματικά σχολ(αστ)ικό βαθμό,με τη δομή των υποθετικών λόγων – που περικλείουν τις ενότητες των στροφών και τις εκφέρουν:καθεμιά από τις δύο στροφές υποδιαιρείται σε δύο ενότητες,και οι τέσσερεις αυτές ενότητες συμπίπτουν με τους ισάριθμους υποθετικούς λόγους (στ.1-5,6-10,11-15 και 16-20)·καθεμιά στροφή περιλαμβάνει έναν υ.λ με πρόταξη και έναν με επίταξη της υπόθεσης,και κάθε στροφής ο πρώτος και ο τελευταίος στίχος ολοκληρώνονται είτε αρχίζουν με υποθετικές προτάσεις·η α΄στροφή περιλαμβάνει απλούς υ.λ,ενώ η β΄ σύνθετους (επειδή είναι και τελευταία του πρωτόλειου)·όσον αφορά στους στίχους,πρώτη παρατήρηση είναι πως και οι τέσσερεις υ.λ του κορμού του πρωτόλειου είναι πεντάστιχοι,και γραμμένοι στο ίδιο μέτρο και με ανάλογη ομοιοκαταληξία[9]·και επιπλέον ισχύει η αρχή της ισομετρίας (π.χ. η απόδοση του υ.λ,στίχοι 6-9) και εφαρμόζεται κατά κόρον ο διασκελισμός (:στ.1-3).-Σχήματα λόγου συνέχουν τους υποθ. λόγους·καταρχήν το ανανταπόδοτο στον υ.λ του τίτλου,στη συνέχεια το ασύνδετο σχήμα (:οι προτάσεις της απόδοσης του τελευταίου υ.λ,στ.16-19) και η έμφαση (πρόταξη απόδοσης),η οποία εξάλλου υπηρετείται από την παρασιώπηση (στ.10,20):και από το ασύνδετο – αλλά κυρίως από την επανάληψη,που η παρουσία της ως ρυθμικής και κλιμακούμενης συνιστώσας έχει επισημανθεί[10]: ο σύνδεσμος *αν* επαναλαμβάνεται πέντε φορές και η υπ.πρ *αν μ'ηγάπας* τέσ-

---

(*) Προτίμησα τη λ. *δεσπόζων* και όχι π.χ. *κυρίαρχος* ως όρο,για να είναι εμφανής και η ακουστική πτυχή της κυριαρχίας (πρβλ. με τη *δεσπόζουσα* στις μουσικές συγχορδίες).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σερεις'τούτη η «διλογία ενάργειαν ποιεί μάλλον,ή το άπαξ λέγειν» και συνιστά θεματικό γνώρισμα εκείνου που ο Δημήτριος ονομάτισε « ισχνόν χαρακτήρα » (λιτό ύφος)[11].-Αν μήτρα (matrix)(*) του καβαφικού πρωτόλειου είναι η λογική πρόταση «στέρηση(αγάπης)» ή,όπως θέλει ο Ριφατέρ για ανάλογο απόσπασμα ποιήματος του Γιοτιέ[12]«vox clamans in deserto »,τότε τρόπος(model)* για τη λεκτική πραγμάτωση της μήτρας είναι οι υποθετικοί λόγοι του εκφωνήματος' δηλαδή,η μη γραμματική στέρηση αγάπης κειμενοποιήθηκε[13] στις πέντε παραλλαγές του υποθετικού λόγου του καβαφικού εκφωνήματος:οι πέντε κειμενικοί υποθετικοί λόγοι ανάγονται σημειολογικά στη μη γραμματική μήτρα τους — ενώ για τη γραμματική τους προέλευση ισχύουν πάντοτε οι σχετικές παρατηρήσεις του Τέλλου Άγρα για τους τίτλους των καβαφικών ποιημάτων(**)'τέλος,εδώ είναι κατάλληλος ο χώρος για να παρατηρηθεί πως ,αν και οι πέντε (ή έξι,με τον λανθάνοντα του στ. 7) υποθ. λόγοι του πρωτόλειου συμποσούνται σε μία σημειωτική υπερπροτασιακή ενότητα καθώς το είδαμε,οι δύο υ.λ της β'στροφής απαρτίζονται από διαπροτασιακές ενότητες με γραμματικό κριτήριο,αφού και οι δύο στίζονται ενδιάμεσά τους από κάτω τελείες.-Το εάν και μόνον εάν της Λογικής (βλ.σ. 60) ισχύει για όλους (πλην του τιτλικού ανανταπόδοτου) τους υποθ. λόγους (:*Αν μ'ηγάπας,των δακρύων/ήθελον το τέρμα ιδεί/και των πόνων των κρυφίων./Οι δε πλάνοι δισταγμοί/ δεν θα ετόλμων πλέον να δείξουν την δολίαν των μορφή* στ.11-15)'συναφώς εύλογη είναι και η υψηλή υποθετικότητα (βλ.226) που χαρακτηρίζει όλους τους υποθ. λόγους (που συντακτικά ανήκουν στο είδος του μη πραγματικού στο παρόν)'επίσης όλοι οι υ.λ μπορούν να θεωρηθούν ως επιμέρους υποθετικοί συλλογισμοί[14]'αποφατική είναι η εκφορά των τριών πρώτων υ.λ και καταφατική του ληκτικού υ.λ του πρωτόλειου:οι συλλογισμοί υπηρετούν την αδόκιμα ρητορική παρουσίαση της απογοήτευσης/απελπισίας (:η επιφάνεια της ''μητρικής'' στέρησης), — δηλαδή η ανάπτυξη του λυρικού(σχετλιαστικού) *φευ!*(στ.10,20[15]) επιχειρήθηκε με τρόπους που προσιδιάζουν στα ρητορικά γυμνάσματα[16],μια συμβατική εξομολόγηση χύθηκε στους τύπους όχι της λογοτεχνικής,αλλά της ρητορικής ποιητικής[17]:ο πρώτος υ.λ (1-5) παρουσιάζει δίκην προοιμίου τη γενική θέση του απέλπιδος αφηγητή για την υπεραξία του έρωτα, στον 2ο(στ.6-10) ο ίδιος αποτείνεται σε β'πρόσωπο για να σχετλιάσει,μετά από την παρασιώπηση,ότι η ερωτική ανταπόκριση ανήκει στη σφαίρα του μη πραγματικού,στον 3ο υ.λ (11-15) συγκεκριμενοποιεί και εκθέτει τα ψυχικά ωφελήματα που ο ίδιος θα είχε αν ο υ.λ ανήκε στο είδος του πραγματικού,και στον 4ο υ.λ περιγράφεται ο χαμένος παράδεισος (χαμένος ακριβοδίκαια:οι απώλειες της αγαπημένης και οι απώλειες του αφηγητή σε δυο στίχους αντίστοιχα,16-17 και 18-19):μια συμβατική κλιμάκωση(ως την κορύφωση του απολεσμένου παραδείσου) είναι το ρητορικό/υφολογικό γνώρισμα που εδώ ενδιαφέρει,και η σοφιστι-

---

(*)«The poem results from the transformation of the matrix,a minimal and literal sentence, into a longer,complex,and nonliteral periphrasis.The matrix is hypothetical,being only the grammatical and lexical actualization of a structure.The matrix may be epitimized in one word,in which case the word will not appear in the text.It is always actualized in successive variants;the form of these variants is governed by the first or primary actualization, the model.Matrix,model and text are variants of the same structure.» M. Riffaterre 1984 σ.19.

(**)Ο Άγρας (1980 σ.109)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κή προδιάθεση[18] για πειθώ που υπόκειται στο "επιχείρημα" — ιδίως — του ληκτικού υποθ. λόγου (στ. 16-20).-Ακόμη και του Τίμου Μαλάνου[19] το ψυχαναλυτικό δαιμόνιο θα μπορούσε να δραστηριοποιηθεί για μια φροϊδική παρανάγνωση των *κρυφίων πόνων$_{13}$* και των *δισταγμών$_{14}$* με την *δολία μορφή$_{15}$*.-

Προτού να σταχώσω τα κύρια γνωρίσματα του δεσπόζοντος καβαφικού υποθετικού λόγου με βάση όσα γράφτηκαν για τους υ.λ του ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ,θεωρώ χρήσιμο να παραθέσω ένα ακόμη χαρακτηριστικό καβαφικό πρωτόλειο,[20] το «πεζό ποίημα»[21] ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ.Η παράθεση θα γίνει καί για να δευτερώσω τα δείγματα πρωτόλειων που «ανήκουν πλήρως» και απ'άκρο σ'άκρο στο σχήμα του υποθετικού λόγου,καί επειδή στην προκείμενη περίπτωση θα δούμε έναν χρονικό υποθετικό λόγο:

*Το Σύνταγμα της Ηδονής

Μη ομιλείτε περί ενοχής,μη ομιλείτε περί ευθύνης.
Όταν περνά το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και με σημαίας·
όταν ριγούν και τρέμουν οι αισθήσεις,άφρων
και ασεβής είναι όστις μένει μακράν,
όστις δεν ορμά εις την καλήν εκστρατείαν,την βαίνουσαν
επί την κατάκτησιν των απολαύσεων και των παθών.
Όλοι οι νόμοι της ηθικής — κακώς νοημένοι,
κακώς εφαρμοζόμενοι— είναι μηδέν
και δεν ειμπορούν να σταθούν ουδέ στιγμήν,όταν περνά
το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και Σημαίας.

Μη αφίσης καμμίαν σκιεράν αρετήν να σε βαστάξη.Μη πιστεύεις
ότι καμμία υποχρέωσις σε δένει.Το χρέος σου είναι
να ενδίδης,να ενδίδης πάντοτε εις τας Επιθυμίας,που είναι
τα τελειότατα πλάσματα των τελείων θεών.Το χρέος σου είναι
να καταταχθής πιστός στρατιώτης,με απλότητα καρδίας,όταν περνά
το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και Σημαίας.

Μη κλείεσαι εν τω οίκω σου και πλανάσαι
με θεωρίας δικαιοσύνης,με τας περί αμοιβής
προλήψεις της κακώς καμωμένης κοινωνίας.Μη λέγης,
Τόσον αξίζει ο κόπος μου
και τόσον οφείλω να απολαύσω.Όπως η ζωή είναι κληρονομία
και δεν έκαμες τίποτε δια να την κερδίσης ως αμοιβήν,
ούτω κληρονομία πρέπει να ήναι και η Ηδονή.

Μη κλείεσαι εν τω οίκω σου·αλλά κράτει
τα παράθυρα ανοικτά,ολοάνοικτα,δια να ακούσης
τους πρώτους ήχους της διαβάσεως των στρατιωτών
όταν φθάνει το Σύνταγμα της Ηδονής με μουσικήν και Σημαίας.
Μη απατηθής από τους βλασφήμους όσοι σε λέγουν
ότι η υπηρεσία είναι επικίνδυνος και επίπονος.
Η υπηρεσία της Ηδονής είναι χαρά διαρκής.Σε εξαντλεί,
αλλά σε εξαντλεί με θεσπεσίας μέθας.Και επιτέλους
όταν πέσεις εις τον δρόμον,και τότε
είναι η τύχη σου ζηλευτή.Όταν περάση η κηδεία σου
αι Μορφαί τας οποίας έπλασαν αι επιθυμίαι σου
θα ρίψουν λείρια και ρόδα λευκά
επί του φερέτρου σου,θα σε σηκώσουν εις τους ώμους των έφηβοι
Θεοί του Ολύμπου,και θα σε θάψουν εις το Κοιμητήριον του Ιδεώδους
όπου ασπρίζουν τα μαυσωλεία της ποιήσεως.*

Σπεύδω να διευκρινίσω ότι ο Καβάφης άφησε το πιο πάνω πρωτόλειο σε οπτική — και μόνον οπτική κατά τη γνώμη μου— μορφή πεζού κειμένου.Αποτόλμησα τη μεταγραφή σε στίχους,διότι έκρινα πως έτσι η λειτουργία του υποθετικού λόγου καί φαίνεται καί ακούγεται ευκρινέστερα.[22] Και,εδώ,είναι δεσπόζουσα όχι η υποθετικότητα,αλλά η χρονικο-υποθετικότητα[23]·θα πρέπει να σημειωθεί και η ύπαρξη αναφορικών υποθ. λόγων που εκφέρονται επαλλάσσοντες με τον χ/υπ (στ.1-6)·και η παρου-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σία μιας επιφανειακά ανεξάρτητης περιόδου (:*'Οπως η ζωή...και η Ηδονή$_{21-23}$*) που ωστόσο είναι αιτιολογίας υποτελής στην αποδοσιακή περίοδο *Μη λέγης... να απολαύσω$_{19-21}$*)'το ίδιο ισχύει και για τις περιόδους *Η υπηρεσία...Σε εξαντλεί...μέθας$_{30-31}$* που αιτιολογούν την αποδοσιακή περίοδο (στ.29-30)— μέσα στην οποία υπάρχει ένας ακόμη αναφορικός υ.λ (στ.29)όχι δεσπόζων,όπως και οι δύο προηγούμενοι όμοιοί του:Η υπόθεση των στίχων 17-21 εννοείται από το συμφραστικό περιβάλλον.-Τέλος,αξιοσημείωτη είναι η διαφορά των ληκτικών χ/υπ.λ (:*όταν περάσης·όταν πέσης ...*$_{32-38}$) από όλους τους προηγούμενους:εδώ ο συντελεστής της χρονικότητας είναι αυξημένος, σε αντιδιαστολή με την κανονιστική αοριστολογικότητα των προηγούμενων χ/υπ.λ του καβαφικού κειμένου — τούτη η διαφοροποίηση εμφαίνεται και στην αλλαγή του χρόνου από ενεστώτα επαναληπτικό σε άπαξ αόριστο.

— Μπορούμε τώρα να δοκιμάσομε μια πρώτη στάχωση των γνωρισμάτων του **δεσπόζοντος καβαφικού υποθετικού λόγου:**η υποθετικότητά του διαπιδύεται στο εκφώνημα του ποιήματος,από τον τίτλο ίσαμε τον ληκτικό στίχο,ή σε ενότητα του εκφωνήματος'ακόμη κι όποτε αυτός ο υ.λ παρουσιάζεται επιφανειακά ελλιπής ή λανθάνει είτε εννοείται από το συμφραστικό περιβάλλον/περικείμενο,η υποκατάσταση ή η παράλειψή του είναι αδιανόητη'κατά τη δόμηση του ποιητικού εκφωνήματος ο δεσπόζων υ.λ προτιμήθηκε (προγραμματικά ή όχι,αυτό είναι διαφορετικό ζήτημα) από τον ποιητή,και η παρουσία του δεν οφείλεται σε εναλλάξιμη μηχανιστική λογοσυρμή'εκφέρει ένα καίριο για τη σημασία του εκφωνήματος νόημα (συλλογισμό,θέση/αντίθεση,προοίμιο/κατακλείδα,ενθύμημα[24],παραίνεση,εικασία,ισχυρό /συν/αίσθημα ή εντύπωση,ικεσία/επίκληση,ειρωνία,παντοχρονική αλήθεια/γνωμικό/παροιμιώδη έκφραση,καθοριστική ενέργεια/πράξη και τα όμοια[25]) ή/και συνεργεί δραστικά στις μεταπτώσεις της ποιητικής αφήγησης'ως ηχητικό, φραστικό,λογικό,νοηματικό και ρητορικό σχήμα[26],αυτός ο υ.λ καθορίζει απόλυτα ή τουλάχιστον προσδιορίζει σε αποφασιστικό βαθμό την τονικότητα[27] του ποιήματος ή μιας ενότητάς του.Συνοψίζοντας,ο δεσπόζων υ.λ λειτουργεί <u>και έξω</u> από τα όρια της προτασιακής εγγραφής του.

Αρνητικά:εάν ένας καβαφικός υ.λ περιορίζει την υποθετικότητά του στα προτασιακά του όρια'εάν,παρόλο που είναι και ρητός και άρτιος,ακόμη,φαίνεται φραστικά εναλλάξιμος ή εμπάσει περιπτώσει οφείλει την ύπαρξή του σε γλωσσικό αυτοματισμό ή σε μη προγραμματική ρύμη του λόγου'αν δεν εκφέρει ένα καίριο νόημα ή δεν αποτελεί αρμό της ποιητικής αφήγησης'αν η επιτόνισή του εξαντλείται μέσα στα προτασιακά του όρια — τότε ένας τέτοιος υποθετικός λόγος δεν είναι δεσπόζων,εφόσον δε συμβάλλει δραστικά,με τον έναν ή τον άλλο τρόπο,στη δημιουργία του ύφους του ποιήματος.

— Το ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ και ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ δεν ανήκουν στη δόκιμη ποιητική παραγωγή του Καβάφη.Συνεπώς η χρησιμότητά τους ως δειγμάτων της φραστικής υπεραξίας του δεσπόζοντος υ.λ είναι και σχετική και,ίσως,αμφισβητήσιμη. Γιατι είναι ευνόητο ότι όλες οι παρατηρήσεις,οι μελέτες, τα συμπεράσματα και οι μετρήσεις είναι έγκυρες, όταν αρχίζουν και τελειώνουν στο δοσμένο ποιητικό σώμα — στα 153+1 ποιήματα του ΚΠΚ.'Ολα τα υπόλοιπα σωζόμενα παίζουν στην καλύτερη περίπτωση ρόλους πελταστών-χώρια ότι θα μπορούσαν να μη βρίσκονται, χωρίς μεγάλη ζημιά στη γνώση μας για το καβαφικό (ή όποιο)έργο.-Ωστόσο έδειξα τον δεσπόζοντα υ.λ στα δύο καβαφικά πρωτόλεια γιατι θεωρώ πως,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαζί με όσα έγραψα στο πρώτο μέρος της εργασίας μου για την παρουσία του υ.λ στον πεζό λόγο του ΚΠΚ,συμπληρώνεται η εικόνα της συστηματικής χρήσης (:συχνής παρουσίας) του υ.λ ως λειτουργικού στοιχείου μέσα στην ποιητική και την πεζολογική καβαφική σκέψη,την πρώιμη όσο και την ώριμη.

3.1β.Οι δεσπόζοντες υ.λ της πρώτης φάσης

Κατά τον Γ.Π.Σαββίδη η «απαρχή της καλλιτεχνικής ωρίμανσης» του Καβάφη εξικνείται από το 1891,που είναι η χρονιά του ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΒΩΔΕΛΑΙΡΟΝ· την περίοδο έως το 1891 ο Σαββίδης τη χαρακτηρίζει «πρώιμη»,και στη συνέχεια χωρίζει τις ακόλουθες περιόδους:1891-1900,1901-1910,1911-20 και 1921-1932[28]. Από τη σκοπιά και για τις ανάγκες της δικής μου εργασίας συμψηφίζω τις δεκαετίες του Γ.Π. Σαββίδη— που «είναι μεν ουσιώδεις αλλά τί να γίνει»— στις εξής φάσεις:(με τη σχετική ελαστικότητα):

Πρώτη φάση :1884(;)—±1900
Μέση φάση :±1900—±1920
Ύστερη φάση :±1920—±1932

Ήδη εξετάσαμε τη λειτουργία του δεσπόζοντος υ.λ στα πρωτόλεια ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ και ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ.Μπορούμε να κάνουμε μερικές ακόμη επαληθεύσεις στα Ανέκδοτα Ποιήματα:

«Αν εγεννώμην Χριστιανή θα ήμην ελευθέρα 16
εις πάντας να δεικνύομαι και νύκτωρ κ'εν ημέρα·
και άνδρες μετά θαυμασμού,γυναίκες μετά φθόνου,
θα ομολόγουν,βλέποντες το κάλλος μου,εκ συμφώνου,—
Ότι η φύσις ως εμέ άλλην δεν θα παράξει.
Οσάκις θα διέβαινα εν ανοικτή αμάξη
θα επληρούντο της Σταμπούλ με πλήθος αι οδοί
ίνα καθείς με ιδή.» 24
([DÜNYA GÜZELİ],1884,Ανέκδοτα σ.7-8)

ή:

«Εάν στης Κουμαριώτισσας της Παναγίας θελήσης 21
την εκκλησία να μπης μ'εμέ,φανατικός συγχώρει
αν ήμ'εκεί.Άλλην θαρρώ χάριν η παρακλήσεις
έχουνε στο πιστό Νιχώρι.

Αν δε να μείνης δεν 'μπορείς,πριν,ξένε,αναχωρήσεις
πρέπει να πας μια Κυριακή στην σκάλα του Γρηγόρη·
ειρήνη,νειάτα,και χαρά θα 'δης,και θα εννοήσης
τί είναι αυτό μας το Νιχώρι.» 28
(ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ,1885,Ανέκδοτα σ.15-16)

ή ακόμη:

«Προς πείσμα αν εγένοντο καρδίας ερωτόλου, 6
και προς καταστροφήν·
αν εις την γην εστάλλησαν υπό θεού οργίλου·
αλλοίαν την μορφήν

θα είχον,και ο ήπιος των ουρανίων θόλος
δεν έδιδε ποσώς το τρυφερόν του χρώμα,
ο ευεργέτης ήλιος δεν έστεργεν ουδόλως
ίνα τοις δοθή η φλόξ η φωτοβόλος
από το πύρινον,ερόν του σώμα.» 14
(ΚΥΑΝΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ,Ανέκδ.,σ.41)

επίσης:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*Οταν η μνήμη εις το κοιμητήριον
τα βήματά σου διευθύνει,
μ'ευλάβειαν το ιερόν μυστήριον
του σκοτεινού μας μέλλοντος προσκύνει.
Τον νουν σουκύφου προς τον Κύριον.*
(ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΩ,1893,Ανέκδ. σ.49)

είτε:

*Οποιος απέτυχε,όποιος ξεπέσει
τί δύσκολο να μάθη της πενίας
την νέα γλώσσα και τους νέους τρόπους.*
(ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ,1894,Ανέκδ. σ.61)

είτε:

*αλλά ο Λοεγκρίν δεν έρχεται ποτέ του.

Και όμως απαράβατη θα εφυλάσσετο η πίστις.*
(ΛΟΕΓΚΡΙΝ,1898,Ανέκ.,σ.104)

ακόμη και:-

* μόλις κανείς έχει
τα περιώνυμα Εκβάτανα,τα Σούσα
και την Περσέπολιν,ευθύς αθροίζει στόλο
και πιαίνει προς τους Ελληνας να ναυμαχήσει.*
(Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ 1899,Ανέκδοτα,σ.121)

Στην περικοπή από το ΝΤΟΥΝΙΑ ΓΚΙΟΥΖΕΛΙ (ό.π.),δηλ. στην τελευταία στροφή του πρωτόλειου,ο δεσπόζων υ.λ ενθυλακώνει μια ευχή ανεκπλήρωτη ή ακριβέστερα το ρητορικό ανάπτυγμά της·η υποθετική κατάσταση εκφράζει αντίθεση προς την πραγματική (της προηγ. στροφής)·λογικά ο υ.λ έχει τη μορφή του «καθόλου υποθετικού συλλογισμού»[29]·στο τέλος του υ.λ βρίσκεται εντόσθιος ο αναφορικός υ.λ (στ. 22-24) που επαναλαμβάνει και συνοψίζει σε μια εικόνα τον σύνολο υ.λ·αν η τονικότητα του πρωτόλειου εκπηγάζει από το εκφώνημα της ανεκπλήρωτης ευχής (:*Ας ήμην Χριστιανή!$_{16}$*),ο δεσπόζων υ.λ στοιχειοθετεί το φραστικό ανάπτυγμα,υπό τύπο αιτιολόγησης (:Διότι αν εγεννόμην Χριστιανή,θα...),της ανεκπλήρωτης ευχής,δηλάδή αντηχεί αυτή την τονικότητα(*).

Στις δύο στροφές από ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ παρατηρούμε την εναλλαγή του *εάν$_{21}$* με τον *αν$_{25}$* για λόγους μετρικούς .Με τους δύο δεσπόζοντες υ.λ που συμπίπτουν με τα όρια των δύο στροφών,εκφράζονται τα σπουδαιότερα νοήματα του πρωτόλειου·χαρακτηριστική είναι η χρήση των συνδέσμων *σαν$_1$* και *όταν$_5$* :ο πρώτος είναι χρονικός-υποθετικός με ισόμοιρη χρονικότητα-υποθετικότητα,ενώ ο *όταν* είναι χρονικός (:*όταν το βράδυ έλθη,αν βγης έξω να περπατήσης$_5$*)·αντιθέτως ο άλλος*αν$_{23}$* δεν είναι αμιγής υποθετικός αλλά εκφράζει την υποκειμενική αιτιολογία (:*συγχώρει αν ήμ'εκεί$_{22-23}$*.Οι δύο δεσπόζοντες υ.λ αποτελούν τους κύριους ρητορικούς αρμούς στην προσπάθεια να στηθεί ένας «πανηγυρικός "επιδεικτικός λόγος"»[30] για το Νιχώρι- προσπάθεια που αχρηστεύεται από τις «σκουριές του Ρομαντισμού και του Παρνασσισμού»[31].Οι υ.λ του παραθέματος συνηχούν,μαζί με τους υπόλοιπους υ.λ ,την τονικότητα του καβαφικού πρωτόλειου.

Οι ίδιες «σκουριές» κατατρώγουν τους δύο δεσπόζοντες υ.λ του ΚΥΑΝΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ(ό.π.),που παρουσιάζουν τυπική μορφή «επιμέρους υποθετικού συλλογισμού» ο οποίος έχει θέση απόδειξης ως προς τη βασική ρητορική θέση του πρωτόλειου (:*Δια την περιφρόνησιν οι ζωηροί φωστήρες/δεν έγιναν αυτοί,ωραία Κιρκασία.$_{1-2}$*)

---

*Πρβλ. με το *Α στην Συρία μονάχα να βρεθεί!* του ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ (βλ. συντ. παρουσίαση στο Δεύτερο Μέρος,πβ'):μέσα στην ανεκπλήρωτη ευχή λανθάνει η υπόθεση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ενώ είναι φανερή η ομοιοτυπία με τους δεσπόζοντες υ.λ του ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ και του DÜNYA GÜZELI (το μη πραγματικό).-Αξιοπρόσεκτη είναι εδώ η δόμηση ολόκληρου του πρωτόλειου πάνω στα λανθάνοντα πρότυπα ρητορικού γυμνάσματος:το "θέμα" είναι ο τίτλος— ΟΙ ΚΥΑΝΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ·ακολουθεί η α'στροφή εν είδει ρητορικού "προοιμίου" (Ανέκδοτα,στ.1-5) και έπονται οι δύο δεσπόζοντες υ.λ που σαφώς έχουν θέση "απόδειξης"— ενώ από τον συμπερασματικό *και$_{10}$* θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αρχίζει ο "επίλογος"[32].Όπως στο ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ,και εδώ είναι αξιοσημείωτοι οι διασκελισμοί των στίχων και των στροφών,καθώς και η στίξη.Και βέβαια,οι δύο δεσπόζοντες υ.λ δίνουν στο πρωτόλειο την τονικότητα ρητορικού γυμνάσματος.

Χρονικός είναι ο δεσπόζων υ.λ στο ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΩ (ό.π.) και συμπίπτει με την α'στροφή του πρωτόλειου.Είναι και επαναληπτικός.Και είναι δεσπόζων, όχι απλώς επειδή συμπίπτει με την α'στροφή,αλλά και διότι λειτουργεί ολόκληρος,μαζί με τη γραμματική απόδοσή του (:*προσκύνει$_4$* και *ύψου$_5$*),ως προϋπόθεση παραινετική για τη θέση της β'στροφής:ο υ.λ είναι το μπάσο αρμονίου πάνω στο οποίο παίζεται η ιδεοληψία του υπόλοιπου κειμένου·συνεπώς δεν καθορίζει την τονικότητα,παρά μετέχει στη διαμόρφωσή της όσο το συνοδευτικό μπάσο στην κύρια μελωδική φράση ενός μουσικού εκφωνήματος.

Στο ΛΟΕΓΚΡΙΝ ο δεσπόζων υ.λ βρίσκεται στην κατακλείδα·είναι ο έσχατος στίχος του πρωτόλειου και χωρίζεται από την προηγούμενη στροφή με διπλό τυπογραφικό λευκό.Η υπόθεση λανθάνει στον τελευταίο στίχο (20) της προηγούμενης στροφής(:*Και όμως απαράβατη θα εφυλάττετο η πίστις.[Αν ήρχονταν]$_{21}$*) — πρόκειται για εκφορά που ο Καβάφης θα την επαναλάβει, σχεδόν αυτούσια, στο ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ (1904)[33].Σημειώνω ότι ο υ.λ που συζητούμε βρίσκεται έξω από την ποιητική αφήγηση και τη σχολιάζει,σα μονόστιχο εκφώνημα αρχαίου χορικού.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ περιέχει έναν δεσπόζοντα χ/υπ.λ·για την ιδιοτυπία της εισαγωγής του έχει ήδη γίνει λόγος (Δεύτερο Μέρος,Οι χρονικοί υ.λ).Ο υ.λ εκφράζει την μόνη γενικευτική θέση — παντοχρονική άποψη δίκην στρατιωτικοπολιτικού πεπρωμένου— του καβαφικού πρωτόλειου.Αυτή η θέση αποτελεί την πραγματολογική προϋπόθεση για τους κοπετούς όλων των άλλων στίχων του κειμένου·κι ωστόσο ο υ.λ είναι δευτερεύων στη φραστική επιφάνεια,αφού αποτελεί επεξήγηση του *έτσι$_{15}$*.

Άφησα τελευταίον τον δεσπόζοντα υ.λ του ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ(ό.π.),επειδή θεωρώ ότι η εκφορά του είναι η επιφανειακά λιτότερη και ουσιαστικά συνθετικότερη σε σύγκριση με των άλλων δειγμάτων από τα Ανέκδοτα της Πρώτης Φάσης.Καταρχήν είναι αναφορικός υ.λ με κοινό υποκείμενο στην υπόθεση και στην εξαρτημένη πρόταση της απόδοσης·δεύτερο και σπουδαιότερο,οι δύο ασύνδετες αναφορικές υποθ. προτάσεις του εκφέρονται η πρώτη σε παρελθοντικό και η επόμενη σε μελλοντικό χρόνο,και επιπλέον η δεύτερη είναι χρονικά και λογικά επακόλουθη της πρώτης (:όποιος απέτυχε,πράγμα που θα έχει ως συνέπεια να ξεπέσει).Εξάλλου η αρχή της ισομετρίας που ισχύει για την υπόθεση (:ολόκληρη σε έναν στίχο·και στο α'ημιστ. η εξασύλλαβη αναφ/υπ.πρ,στο β'η πεντασύλλαβη), ισχύει και για το σύνολο του υ.λ (:ένα τρίστιχο)— παραβιάζεται όμως στα εντόσθια της απόδοσης με τον διασκελισμό (:*της πενίας/την νέα γλώσσα$_{2-3}$*).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από την άποψη του νοήματος,η υπόθεση αυτού του υ.λ δεν εκφέρεται σε αμήχανες και-γιαυτό-τυπολατρικά λογικές υποθετικές προτάσεις (:ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ,DUNYA GUZELI) αλλά με εύστοχες(*) αναφορικοϋποθετικές.Και επιπλέον εκφέρει το θέμα,που «σκοπεύει ρητορικώς να το αναπτύξει»/ο ποιητής στη β'στροφή.Η τονικότητα του πρώιμου ποιήματος απορρέει από τον δεσπόζοντα υ.λ:αυτός ακούγεται,σαν βαθυτυπία,κάτω από κάθε στίχο της β'στροφής.

Προχωρώ στους δεσπόζοντες υ.λ των ποιημάτων της Πρώτης Φάσης που περιλαμβάνονται στα 153+1 του καβαφικού σώματος.Στη συνέχεια θα επιχειρήσω να δώσω τα γενικά υφολογικά γνωρίσματα των δεσποζόντων υ.λ αυτής της φάσης.

'Ισως ο υ.λ στα ΚΕΡΙΑ (Α'97) δε μοιάζει εκ πρώτης όψεως δεσπόζων·θα μπορούσε,ακόμη,να προβληθεί η άποψη — όχι απόλυτα αδιάκωτη — πως δεν υπάρχει καν υποθ. λόγος σ'αυτό το ποίημα.Πέρα από τη συντ. παρουσίαση (βλ. Δεύτ. Μέρος, β'),μεταγράφω εδώ τον επίμαχο υ.λ χωρίς τη συντακτική του εξάρτηση και σε ορθόδοξα γραμματικό ύφος:*αν διω τί γρήγορα που μακραίνει η σκοτεινή γραμμή [και] τί γρήγορα που πληθαίνουν τα σβυστά κεριά,θα φρίξω*.Στο σχόλιό του[34] για το ποίημα ο Καβάφης δεν έχει γράψει τίποτε σχετικό,,εκτός ίσως από τα παρακάτω: «Τώρα ας έλθουμε στα κεριά των ημερών του παρελθόντος.Πριν γίνουν κεριά του παρελθόντος αυτά ήσαν κεριά του μέλλοντος.»,—τούτο το παίξιμο με τους άξονες της χρονικότητας δεν είναι άσχετο με τον υποθ. λόγο του προσδοκωμένου που συζητούμε·παίξιμο,που κειμενοποιήθηκε στο εκφώνημα του ποιήματος ρητά (λ.χ. *του μέλλοντος η μέρες$_1$* ή *Η περασμένες μέρες$_4$*).Πρόκειται για ποίημα που έχει ως θέμα τον χρόνο;Η απάντηση θα είταν καταφατική,αν στεκόμασταν στη ρητή δήλωση του ΚΠΚ: «Αλλά εις το υπ'όψιν ποίημα δεν γράφομεν περί κεριών,γράφομεν περί ημερών»(**).Ωστόσο εδώ δεν παρατηρείται η μέθεξη της χρονικότητας στην αφήγηση — είναι νωρίς για τέτοιες ποιητικές επιτεύξεις·που συναντούμε λ.χ. στο Ο ΔΑΡΕΙΟΣ — ,παρά μια έξωθεν και στατική θέαση της χρονικής ροής που τη βεβαιώνει ο ποιητής όταν τονίζει ότι ΤΑ ΚΕΡΙΑ είναι ποίημα όχι «αλληγορικό» αλλά «οραματικό»,και ότι «Το οραματικόν ύφος δεναπαιτεί λογικήν εξέλιξιν των αντικειμένων διότι δεν μεταχειρίζεται τα αντικείμενα <u>εν ενεργεία</u> (ως εν τω αλληγορικώ ύφει) αλλ'<u>εν εικόνι</u>»,δηλ. στατικά στην περίπτωση.-Γυρίζοντας στον υ.λ μπορούμε νομίζω να πούμε πως αυτός είναι που εκφράζει το έντονο και δεσπόζον συναίσθημα όλου του ποιήματος·πως αυτό το συναίσθημα εκφράζεται ρητά και στην προηγούμενη του υ.λ στροφή του ποιήματος με επίκεντρο το ρ. *λυπεί$_{8,9}$*,το οποίο όμως απλώς προεξαγγέλλει την ένταση του *φρίξω$_{11}$*·και πως αυτό το τελευταίο ρήμα είναι το τονικό κέντρο όλου του ποιήματος:ο υ.λ είναι δεσπόζων.

ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ (Α'113) περιέχουν έναν δεσπόζοντα υ.λ της γραμματικής κατηγορίας του απραγματοποίητου[35].Το ιδιαίτερο γνώρισμα —για να μη επαναλάβω κοινούς τόπους με τους δεσπόζοντες υ.λ των Ανέκδοτων— είναι ότι το δεύ-

---

(*)Πρβλ. με το «σ'όποιον θέλει δίδω» (Δεύτ. Μέρος,4ε')του ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΕΠΙΦΑΝΗ(Β'32)·και με το «Φανερώνεται αμέσως όποιος τόχει/έτοιμο μέσα του το Ναι»(Α'104 και Δεύτ. Μ.,θ')·και ιδίως με το «Ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει» (ό.π.).-Μόνον αυτές τις δυο φορές παρουσιάζεται το *όποιος* στα 153+1 ποιήματα, και τις δύο ως αναφορικός/υποθετικός δείκτης.-Η αν/υπ. μτχή *αρνηθείς* αποτελεί συνθετικότερη εκδοχή.(Βλ. αναφορικοί υ.λ,Δεύτερο Μέρος της εργασίας).

(**)ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τερο πρόσωπο είναι εδώ κειμενικό (:τα άλογα του Αχιλλέως)— ενώ οι β΄πρόσωποι δεσπόζοντες υ.λ των Ανέκδοτων αποτελόνται σε εξωκειμενικό πρόσωπο (:ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ)είτε «εις πάντα»[36] (:ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ).-Ο υ.λ εκφέρει την κορύφωση του ξεσπάσματος του Δία·και κυριαρχεί στην τονικότητα του θεϊκού λόγου(:στ.13-20).

Μπορούμε τώρα να συνοψίσομε τα υφολογικά γνωρίσματα των δεσποζόντων υποθετικών λόγων της Πρώτης Φάσης(:1884-±1900):εμπεριέχουν ολόκληρο το ποίημα ή μια μεγάλη ενότητά του·κατά κανόνα είναι εναρκτήριοι ή ληκτικοί[37] του ποιήματος ή της ενότητας·είτε (σύνήθως) ρητοί είτε άδηλοι ή λανθάνοντες,τις περισσότερες φορές είναι αμιγείς υποθετικοί λόγοι(με σημαντικές εξαιρ.:Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ, ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ,ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΩ)·είναι συνήθως σύνθετοι·συχνότερα δηλώνουν το μη πραγματικό,παρά το προσδοκώμενο ή την αόριστη επανάληψη ή το πραγματικό[38].Με εξαίρεση τον υ.λ του ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ που αναφέρεται στο παρελθόν,οι άλλοι δεσπόζοντες υ.λ αναφέρονται στο παρόν του αφηγητή (λ.χ.ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ),ή στο παρόν-μέλλον (:ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ),είτε στο παντοχρονικό παρόν (:ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ). Στον ευθύ λόγο εκφέρονται αυτοί οι υ.λ,με εξαίρεση τον ατελή πλ. λόγο του ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ .Η πρωτοπρόσωπη ενική (:ΚΕΡΙΑ) ή πληθυντική (:ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ) αφήγηση είναι κανονικά «δεμένη με τη συγκινησιακή λειτουργία»·του δεύτερου προσώπου η χρήση είναι «ικετευτική» (:ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ) ή «παραινετική» (:ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΩ),για να εξακολουθήσω με την ορολογία του Γιάκομπσον[39]—είτε ανάμικτη (:ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ),στην περίπτωση που δεν είναι σαφές αν «το πρώτο πρόσωπο είναι υποταγμένο στο δεύτερο ή το δεύτερο στο πρώτο» —,και μάλιστα παραινετική εις ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ·η «επική»,κατά τον Γιάκομπσον,τριτοπρόσωπη αφήγηση είναι εδώ πρωτόλεια και επαμφοτερίζει με τη δευτεροπρόσωπη:έτσι ο επιφανειακά γ΄πρόσωπος υ.λ του ΚΥΑΝΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ (ό.π.) περιέχει την β΄πρόσωπη αποστροφή προς την *ωραία Κιρκασία*,ενώ το τριτοπρόσωπο

όποιος απέτυχε,όποιος ξεπέσει(ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ,ό.π.)

είναι μάλλον παραινετικό,ώστε θα πρέπει να θεωρηθεί απώτερος φραστικός πρόγονος του

τα έργα σου που απέτυχαν(Α΄20,ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ)

ή του αφηγηματικά ώριμου τριτοπρόσωπου

κι απέτυχεν οικτρά κ'εξουδενόθη(Α΄34,ΟΡΟΦΕΡΝΗΣ)[40]

είτε και μη φραστικός,αλλά σίγουρα παραινετικός πρόδρομος του

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις
(Α΄25,ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ),

το οποίο δίνει την αντιστικτική νοηματική λύση στη ρητορική ερώτηση που συνέχει την απόδοση του ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ(ό.π.).

*Λαλήσωμεν,λαλήσωμεν — αφού λαλεί εντός μας
η θεία σκέψις,της ψυχής άυλος ομιλία*

προτρέπει με υποθετικό λόγο πάλι,στο αποκηρυγμένο του στιχούργημα της ίδιας περιόδου ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΣΙΓΗ (1892)[41]— ακριβώς αυτό:η καβαφική ομιλία είναι ακόμη *άυλος*,οι υποθετικοί λόγοι ακούγονται τις περισσότερες φορές σαν ασκήσεις εγχειριδίου της Τυπικής Λογικής·πάντοτε ευθείς — και ο ατελής πλ. λόγος του ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ είναι ευθύς,και μόνον υπόσχεση πλαγίωσης δίνει—,ασυνδύαστοι[42] με χρονικούς ή άλλους λόγους μέσα στην ίδια περίοδο,και μήτε καν διακοπτόμενοι από άλλες παρέμβλητες ή παρένθετες προτάσεις·και τις περισσότερες φορές αντιαφηγηματικοί εξαιτίας της τυπικά λογικής τάσης τους·ή το πολύ με το ρόλο του πα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρεμβασία έξωθεν της αφήγησης (:ΛΟΕΓΚΡΙΝ)·αλλά και με το σχήμα της επανάληψης και συχνό και άκρως αισθητό,και καθώς είδαμε συνεκτικό ολόκληρων ποιημάτων με τη διαμεσολάβηση του δεσπόζοντος υ.λ (:ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ,ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ,ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ)·αυτού του καίριου σχήματος η πιο εύστοχη εκφορά κρίνω πως είναι, στην Πρώτη Φάση,ο αναφορικός υ.λ του ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ (δ.π.)[43].

Ισχύει η αντιστρόφως ανάλογη σχέση ανάμεσα στη μορφή και στο περιεχόμενο των δεσποζόντων υ.λ της Πρώτης Φάσης:όπου το περιεχόμενο ελαχιστοποιείται ή μηδενίζεται,εκεί παρατηρούμε και την τυπικότερη γραμματική εκφορά·και όπου το ποιητικό περιεχόμενο διεκδικεί σημαντικό μερίδιο στο εκφώνημα (:ΚΕΡΙΑ),εκεί συναντούμε την άδηλη ή λανθάνουσα εκφορά του υ.λ.Με άλλα λόγια:όποτε οι γραμματικές αρθρώσεις του υ.λ είναι ευδιάκριτα ακουστές,η *θεία σκέψις* δεν ξεπερνά την *άυλη* αχρονικότητα ενός εξω-ποιητικού,<<επιμέρους>> ή <<καθόλου>>,υποθετικού συλλογισμού.Ο Καβάφης δε μπορεί ακόμη να κατορθώσει την εξισορρόπηση ανάμεσα στη μορφή και στο περιεχόμενο— με τη σημασία που έχει δώσει ο Έλιοτ στη δυναμική σχέση των δύο όρων,στην εισαγωγή του στα ποιήματα του E. POUND[44]:στην Πρώτη Φάση,ο αλεξανδρινός δοκιμάζει τα εργαλεία του,ασκείται στην τεχνική,ετοιμάζεται για να συναντήσει το περιεχόμενο,στις επόμενες Φάσεις της ποίησής του.

Στη Μέση και την Ύστερη Φάση θα δούμε τις μετατροπίες που υφίσταται η αναλογία μορφής-περιεχομένου:για τώρα,μένομε στο ότι η υπερτέρηση της μορφής χαρακτηρίζει την Πρώτη Φάση της καβαφικής ποίησης.

3.1γ. Οι δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης (±1900-±1920)
(από τη ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ στην ΙΘΑΚΗ)

Στις δύο μέσες δεκαετίες της καβαφικής παραγωγής κυριαρχεί η χρονική υποθετική εκφορά,πράγμα που φαίνεται τόσο από την απλή καταμέτρηση των δεσποζόντων υ.λ αυτής της Φάσης και την αριθμητική σύγκριση των χ/υπ.λ με τα άλλα (:αμιγείς υποθετικοί,ενδοτικοί,αναφ. υ.λ) είδη εκφοράς,όσο και από την πολύ χαρακτηριστική περίπτωση όπου η παρελθοντική αφήγηση του ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ της Πρώτης Φάσης (1894[45]) επανεγγράφεται στον χρονικό υποθετικό λόγο του ΙΘΑΚΗ (1911).Αλλά και από τους αμιγώς χρονικούς λόγους είναι καταφανώς περισσότεροι οι χρονικοί υ.λ— με εξαίρεση τη θεματική συλλογή 1916-1918 .Αφού πρώτα εξετάσω τα παραπάνω ζητήματα,θα προχωρήσω στα άλλα γνωρίσματα των δεσποζόντων υ.λ της Μέσης Φάσης.

*

Επίκεντρο της κυριαρχίας της χρονικής υποθ. εκφοράς είναι τα 40 ποιήματα της θεματικής συλλογής 1905-1915·στα προγενέστερα ποιήματα αυτής της Φάσης οι διαφορές συχνότητας δεν είναι αξιοσημείωτες,ενώ στην επίσης θεματική συλλογή 1916-1918 ο χ/υπ.λ σαφώς υστερεί σε σύγκριση με τον αμιγώς υ.λ όσο και με τον αμιγώς χρονικό λόγο(βλ. Πίν. II).Παραθέτω τον ενδεικτικό κατάλογο:

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ 1905-1915

τίτλος ποιήματος	χ/υπ.λόγοι	άλλοι υπ.λόγοι	χρονικοί λ.
Η ΠΟΛΙΣ		*όπου κι αν* (κα΄)	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τίτλος ποιήματος	χ/υπ. λόγοι	άλλοι υπ. λόγοι	χρον. λόγοι
Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ(Α'16)	*όταν*(κγ',κδ',κε')	*αν*(κστ')	
ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ(Α'18)	*όταν*(λ')		
ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ(Α'19)	*όποτε*(λβ')		
ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ|...|(Α'20)	*σαν*(λγ')		
Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ(Α'21)		*αν*(λδ'),*κι αν*(λστ)	*όταν*
ΙΘΑΚΗ(Α'23-24)	*σαν(λζ')	*κι αν*(μα')	
ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ(Α'25)		*κι αν*(μβ')	
ΤΡΩΕΣ(Α'26)	*όταν*(μδ')		
Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ(Α27)			*σαν,όταν*
Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛ.(Α'28)		*αν*(μστ')	
Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟ-ΝΥΣΟΥ(Α'29)	*σαν*(μζ')		
Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝ.(Α'30)		*τι αν*(μη')	
ΟΡΟΦΕΡΝΗΣ(Α'33)			*σαν*
ΗΡΩΔΗΣ ΑΤΤΙΚΟΣ(Α'39)	*όταν*(μθ')	*κατά που*(ν')	
ΛΥΣΙΟΥ|...|ΤΑΦΟΣ(Α'43)	*όταν που*(να')		
ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ(Α'46)	*όταν θέλω*(νγ')	*ως*(νβ')	
ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ(Α'48)	*σαν*(νε')		
ΠΟΛΥ ΣΠΑΝΙΩΣ(Α'49)	*σαν*(νστ')		
ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ(Α'50)	*σαν*(νζ')		
ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΠΡΩΙΟΥ(Α'52)			*σαν*
ΙΩΝΙΚΟΝ(Α'53)	*σαν*(νη')		
ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ(Α'56)	*όταν*(νθ')		
ΟΜΝΥΕΙ(Α'58)	*όταν*(ξ')		
24	15(17)	9(10)	4

Στα 24 από τα 40 ποιήματα της θεματικής συλλογής 1905-1915 βρίσκεται ένας τουλάχιστον δεσπόζων υ.λ,ρητός ή άδηλος·και όπως δείχνουν τα παρένθετα αθροίσματα της δεύτερης και τρίτης στήλης,27 είναι οι δεσπόζοντες υ.λ των 40 ποιημάτων,ενώ οι χρονικοί λόγοι είναι 4(πλάι σε κάθε χρονικο-υποθετικό ή άλλον δείκτη ακολουθεί παρένθετη η παραπομπή στη συντακτική παρουσίασή του στο Δεύτερο Μέρος της εργασίας).

*

Μια παρέκβαση για την υστέρηση του χρονικού λόγου (που ήδη είπαμε ότι δε θεραπεύεται από την αισθητά αυξημένη παρουσία του στη συλλ. 1916-18,παρά μόνον εάν συνυπολογίσομε και τους χρονικούς λόγους της περιόδου 1900-1904,δηλ. των πρώτων ετών της Μέσης Φάσης,που είναι 9 έναντι 3 χ/υπ , 2 υποθετικών και 1 αναφ/υπ. λόγου·και πάλι όμως συγκριτικά θα μειωθεί η παρουσία του,αν προσθέσομε και τους 3 δεσπ. χ/υπ λόγους των ποιημάτων 1919-1920[46]) σε σύγκριση με τους δεσπόζοντες υποθετικούς λόγους,χρονικούς ή όχι,είναι εδώ απαραίτητη:η χρονικότητα αποτελεί κυριότατο γνώρισμα της Μέσης Φάσης,αλλά — κι αυτή είναι μια καβαφική ιδιομορφία— δεν εκφράζεται τόσο με τους ρητούς χρονικούς λόγους,μήτε με το μερίδιο που έχει η χρονικότητα στους χρονικούς-υποθ. λόγους,όσο με χρονικά συντάγματα και σε παρατακτική σύνταξη.Παραθέτω δύο ποιήματα που δείχνουν πώς εκφέρεται η καβαφική χρονικότητα μες από **παρατακτικά χρονικά συντάγματα:**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΠ'ΤΕΣ ΕΝΝΙΑ-

Δώδεκα και μισή.Γρήγορα πέρασεν η ώρα +
απ'τες εννιά που άναψα την λάμπα, +
και κάθισα εδώ.Κάθουμουν χωρίς να διαβάζω,
και χωρίς να μιλώ.Με ποιόνα να μιλήσω
κατάμονος μέσα στο σπίτι αυτό.

Το είδωλον του νέου σώματός μου,
απ'τες εννιά που άναψα την λάμπα, +
ήλθε και μ'ηύρε και με θύμισε
κλειστές κάμαρες αρωματισμένες,
και περασμένην ηδονή — τί τολμηρή ηδονή! +
Κ'επίσης μ'έφερε στα μάτια εμπρός,
δρόμους που τώρα έγιναν αγνώριστοι, +
κέντρα γεμάτα κίνησι που τέλεψαν, +
και θέατρα και καφενεία που ήσαν μια φορά. +

Το είδωλον του νέου σώματός μου
ήλθε και μ'έφερε και τα λυπητερά·
πένθη της οικογένειας,χωρισμοί,
αισθήματα δικών μου,αισθήματα
των πεθαμένων τόσο λίγο εκτιμηθέντα.

Δώδεκα και μισή.Πώς πέρασεν η ώρα. +
Δώδεκα και μισή.Πώς πέρασαν τα χρόνια. +
(1918'Α'63)

Και το δεύτερο ποίημα:

ΝΑ ΜΕΙΝΕΙ

Η ώρα μιά την νύχτα θάτανε, +
ή μιάμισυ. +

Σε μιά γωνιά του καπηλειού·
πίσω απ'το ξύλινο το χώρισμα.
Εκτός ημών των δυό το μαγαζί όλως διόλου άδειο.
Μιά λάμπα πετρελαίου μόλις το φώτιζε.
Κοιμούντανε,στην πόρτα,ο αγρυπνισμένος υπηρέτης.

Δεν θα μας έβλεπε κανείς.Μα κιόλας +
είχαμεν εξαφθεί τόσο πολύ,
που γίναμε ακατάλληλοι για προφυλάξεις.

Τα ενδύματα μισοανοίχθηκαν — πολλά δεν ήσαν
γιατί επύρωνε θείος Ιούλιος μήνας. +

Σάρκας απόλαυσις ανάμεσα
στα μισοανοιγμένα ενδύματα·
γρήγορο σάρκας γύμνωμα — που το ίνδαλμά του
είκοσι έξη χρόνους διάβηκε·και τώρα ήλθε +
να μείνει μες στην ποίησιν αυτή.
(1919'Β'8)

Σημείωσα με ένα(+)στη δεξιά μεριά τους στίχους που περιέχουν τα πιο εξώφθαλμα παρατακτικά χρονικά συντάγματα των δύο ποιημάτων του Καβάφη.Και τα παραδείγματα θα μπορούσαν πολύ εύκολα να πολλαπλασιασθούν[47],έτσι ώστε,μετά από μελέτη — που υπερβαίνει τα πλαίσια της εργασίας αυτής— θα μπορούσε να αποσαφηνισθεί η καβαφική μέθοδος για τη χωρική αξιοποίηση της χρονικότητας'και,παραπέρα,η αντιστροφή της,δηλ. η χρονική μετάλλαξη της χωρικότητας:πώς,λογουχάρη,ο ποιητής αξιοποιεί τις χρονικές ή τις χρονικο-υποθετικές εκφορές σε εκφωνήματα που κατουσίαν δεν είναι αφηγηματικά παρά εκθέσεις απόψεων (:ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ,ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ,ΙΘΑΚΗ,ΠΟΛΥ ΣΠΑΝΙΩΣ,για να περιοριστώ στην απλή παράθεση παραδειγμάτων από τη Μέση Φάση).Και βέβαια το σκέλος της αντιστροφής αφορά και στη δική μου έρευνα.-Στο ΑΠΙΣΤΙΑ (1904'Α'109) παρατηρείται ορισμένη ισορροπία ανά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεσα στην αφήγηση και στους χρονικούς λόγους της εκφοράς της(:*Σαν πάντρευαν$_1$*,*σαν είπε$_6$*,*Κι όταν μεγάλωνεν$_{10}$*,*όταν τον υιό της σκότωναν$_{22}$*) από τη μια,και ανάμεσα στην αφήγηση και τα παρατακτικά χρονικά συντάγματά της (:* αλλά μια μέρα ήλθαν...κ'είπαν$_{13-14}$*,*Και μες στον οδυρμό της...θυμήθη'και ρώτησε$_{18-19}$*,*εκατέβηκε...,και σκότωσε$_{24-25}$*).-

Δηλαδή:στη Μέση Φάση ο Καβάφης μπάζει δραστικά στην ποίησή του τη χρονικότητα'επιχειρεί να εμπλουτίσει τον άχρονο ορθολογισμό της Πρώτης Φάσης:όπως τα μαθηματικά με τους συντελεστές της φυσικής.Μπάζει τη χρονικότητα,ακριβέστερα ενισχύει τις πρώιμες εκδηλώσεις της στην Πρώτη Φάση,I)με τα χρονικά παρατακτικά συντάγματα,II)με τους χρονικούς λόγους, III) με τους χρονικούς αιτιολογικούς λόγους(:*Δεν ανησύχησε ο Νέρων όταν άκουσε$_1$*,Α'71'ή *Αφού τα πήραν όμως,ανησυχήσαν οι ιερείς για τον χρησμό$_{3-4}$*,Α'66), IV) με τους χρονικούς υποθετικούς λόγους,V)με αφηγηματικά θέματα ή πλοκές(:ΑΠΙΣΤΙΑ,ΝΑ ΜΕΙΝΕΙ).

— Για τη χωρική αντίληψη του καβαφικού χρόνου θα επανέλθω σε επόμενη ενότητα αυτού του Μέρους.(33).

*

Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το φιλολογικό πλαίσιο που αφορά στο ΙΘΑΚΗ και στη σχέση αυτού του ποιήματος με τα προηγούμενά του:ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ και το ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ.Χρονικά πρώτο γράφτηκε το ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ(Ιαν. 1894), «τρεις μήνες μετά» το καβαφικό άρθρο ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ και τρίτη η ΙΘΑΚΗ(1910) που δημοσιεύτηκε στα 1911— τα δύο άλλα πρωτοδημοσιεύθηκαν σχολιασμένα από τον Γ.Π.Σαββίδη[48].Ο Στρατής Τσίρκας συσχετίζει το ΙΘΑΚΗ με το ποίημα του Στάθη Καραβία ΣΤΟΝ ΟΔΥΣΣΕΑ[49] σχολιάζοντας ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ο Σαββίδης κρίνει ότι η ομηρική ΟΔΥΣΣΕΙΑ «τελικά δε συντέλεσε παρά στο εκκεντρικό ή εξωτικό κρυστάλλωμα της "Ιθάκης".Κρυστάλλωμα που,σήμερα πια[1973],το θεωρώ αποτέλεσμα της τριπλής πίεσης του Ομήρου,του Ντάντε και του Τέννυσον,επάνω στην ευαισθησία του Καβάφη.»,για να προσθέσει ότι συμφωνεί με τον Τσίρκα πως «το ποίημα του Καραβία,δημοσιευμένο στην Νέα Ζωή Αλεξανδρείας τον Ιανουάριο 1910,πιθανότατα στάθηκε αφορμή για να γράψει ο Καβάφης το δικό του ποίημα [ΙΘΑΚΗ] — και να εξαφανίσει ολότελα το πρόσωπο ή και το όνομα του Οδυσσέα.».Ο ίδιος μελετητής χαρακτηρίζει το ΙΘΑΚΗ «ασυνεπή διδακτική αλληγορία» προφανώς επειδή με το ακροτελεύτιο δίστιχο του ποιήματος «τινάζεται η υποβολή στον αέρα — η Ιθάκη ξαφνικά πολλαπλασιάζεται σε Ιθάκες και το σύμβολο αποδεικνύεται αλληγορία.»[50] και σχολιάζοντας το ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ κρίνει πως «δεν πρόκειται για απλό πρόπλασμα της "Ιθάκης"[...],όπως έως τώρα εύλογα υποθέταμε,αλλά για τελείως διαφορετική,αρτιότερη κατά τη γνώμη μου,σύνθεση.»— Ο Δ.Ν. Μαρωνίτης (1983) διαπιστώνει ότι η ΙΘΑΚΗ είναι το έσχατο ποίημα του «αρχαιόμυθου καβαφικού κύκλου» και παρατηρεί πως «Στην "Ιθάκη" η θεματική και αξιολογική προτίμηση για το διάμεσο ταξίδι υπονομεύει πια (πάντα με την αναγκαία δόση σεβασμού) την πατροπαράδοτη εστία ενός αρχέτυπου νόστου.Η διορθωτική τόλμη της καβαφικής ανάγνωσης έφθασε εδώ στο ακραίο της σημείο,και τούτο, πιστεύω,δικαιολογεί κάπως την αμηχανία που αποτυπώνεται στην εξηγητική κατακλείδα του ποιήματος[...]»[51].

Μετά από αυτήν τη μικρή φιλολογική οδύσσεια,που είναι «μείζων ίσως» απ'όσο φαίνεται σε πρώτη ματιά,παραθέτω το ανέκδοτο καβαφικό ποίημα:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Dante: «Inferno, Canto XXVI»
Tennyson: ''Ulysses''

Οδύσσεια δευτέρα και μεγάλη,
της πρώτης μείζων ίσως.Αλλά φευ,
άνευ Ομήρου,άνευ εξαμέτρων.

Ήτο μικρόν το πατρικόν του δώμα,
ήτο μικρόν το πατρικόν του άστυ,
και όλη του η Ιθάκη ήτο μικρά.

Του Τηλεμάχου η στοργή,η πίστις
της Πηνελόπης,του πατρός το γήρας,
οι παλαιοί του φίλοι,του λαού
του αφοσιωμένου η αγάπη,
η ευτυχής ανάπαυσις του οίκου
εισήλθον ως ακτίνες της χαράς
εις την καρδίαν του θαλασσοπόρου.

Και ως ακτίνες έδυσαν.
Η δίψα
εξύπνησεν εντός του της θαλάσσης.
Εμίσει τον αέρα της ξηράς.
Τον ύπνον του ετάραττον την νύκτα
της Εσπερίας τα φαντάσματα.
Η νοσταλγία τον κατέλαβε
των ταξειδίων,και των πρωινών
αφίξεων εις τους λιμένας όπου,
με τί χαράν,πρώτην φοράν εμβαίνεις.

Του Τηλεμάχου την στοργήν,την πίστιν
της Πηνελόπης,του πατρός το γήρας,
τους παλαιούς του φίλους,του λαού
του αφοσιωμένου την αγάπην,
και την ειρήνην και ανάπαυσιν
του οίκου εβαρύνθη.
Κ'έφυγεν.

Ότε δε της Ιθάκης αι ακταί
ελειποθύμουν βαθμηδόν εμπρός του
κ'έπλεε προς δυσμάς πλησίστιος,
προς Ίβηρας,προς Ηρακλείους στήλας,—
μακράν παντός Αχαϊκού πελάγους,—
ησθάνθη ότι έζη πάλιν,ότι
απέβαλλε τα επαχθή δεσμά
γνωστών πραγμάτων και οικιακών.
Και η τυχοδιώκτις του καρδιά
ηυφραίνετο ψυχρώς,κενή αγάπης.

(Τεύχη 1986,σ.|7|13)

ΙΘΑΚΗ

Σαν βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη,
να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος,

Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν
σε γέλασε.

Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη.
Το φθάσιμον εκεί είν'ο προορισμός
σου.

Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν
σε γέλασε.

μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει
η Ιθάκη.

Να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
που με τί ευχαρίστησι,με τί χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμέ-
νους.

Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν
σε γέλασε.

Το φθάσιμον εκεί είν'ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου.

να σταματήσεις σ'εμπορεία φοινικικά,

Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν
σε γέλασε.
Έτσι σοφός που έγινες,με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες η Ιθάκες τί ση-
μαίνουν.
(Α'23-24)

Όπως προειδοποίησα στην αρχή αυτής της ενότητας,έχομε να κάνομε με μια μετατροπία:[52] πρόκειται για μεθοδευμένη αλλαγή της τονικότητας:από την παρελθοντική αφήγηση του ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ ο Καβάφης μεταβαίνει στην παροντική/μελλοντική και ακριβέστερα,παντοχρονική χρονικο-υποθετική αφήγηση της ΙΘΑΚΗΣ.Πλάι στους στίχους του καβαφικού ανέκδοτου ποιήματος σημείωσα τα φραστικά σημάδια αυτής της — αντιστικτικής,για να μείνω στην ορολογία της μετατροπίας— μετάβασης,όπως τα βρίσκομε στην τελειωμένη ΙΘΑΚΗ.

Πώς κάνει ο Καβάφης τη μετατροπία;Ο τριτοπρόσωπος αλλά ευθύς λόγος του ανέκδοτου μεταλλάζει στον δευτεροπρόσωπο (:απρόσωπο,''εις πάντα'')λόγο του ΙΘΑΚΗ,οπότε αντίστοιχα ο επικός αφηγηματικός τόνος γίνεται στο τελειωμένο ποίημα παραινετικός·την αλλαγή του τόνου εκφέρουν και οι εγκλίσεις των ρημάτων:από την απολύτως κυρίαρχη οριστική/έγκλιση κρίσης του ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ περνούμε στη σχετική κυριαρχία των εγκλίσεων επιθυμίας του τελειωμένου ποιήματος(με εξαίρεση τις δύο τελευταίες στροφές του).Και από τον παρελθοντικό χρόνο αφήγησης του ανέκδο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του μεταβαίνομε στην παραινετική παντοχρονικότητα της ΙΘΑΚΗΣ.-Με εξαίρεση την τελευταία στροφή του ανέκδοτου,όλες οι προτάσεις των υπόλοιπων πέντε στροφών του εκφέρονται παρατακτικά,ενώ το εκφώνημα της ΙΘΑΚΗΣ συνέχεται από τους δύο δεσπόζοντες (λζ',μα') και τους άλλους (χ/)υπ. λόγους (λη',λη',μ') και από τον συμπερασματικό λόγο των δύο ακροτελεύτιων στίχων,συνεπώς το συνέχει ο υποτεταγμένος λόγος.-Οι αφηγηματικές δομές των δύο κειμένων είναι,ως προς τον τρόπο που πλέκουν το θέμα του ομηρικού νόστου,αντίθετες·όχι όμως αντιφατικές.Αντιφατικές δεν είναι,διότι η «ανταρσία» είναι η λύση της αφηγηματικής δομής του ανέκδοτου και η «διορθωτική τόλμη» το τελικό θυμοσοφικό συμπέρασμα του ΙΘΑΚΗ, συνεπώς και οι δύο αφηγ. δομές λύονται αιρετικά ως προς το παραδομένο μυθολογικό θέμα τους.Αφετέρου,η προηγούμενη περιγραφή της μετατροπίας οριοθέτησε την αντίθεσή τους.

Λογικός και ιδεολογικός άξονας αυτής της αντίθεσης είναι εκείνος που συνδέει τον χρονικό λόγο του ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ με τον δεσπόζοντα χρονικο-υποθετικό[53] και τους άλλους υ.λ του ΙΘΑΚΗ.

— Γιατί έκαμε τη μετατροπία ο Καβάφης;γιατί φύλαξε τη ρομαντική ανταρσία της δεύτερης οδύσσειας και δημοσίευσε,εφτά χρόνια αργότερα,την παραινετική και ριζοσπαστική εκδοχή της Ιθάκης;Μια περιγραφική απάντηση στο ερώτημα θα συνέδεε την πρόκριση του ΙΘΑΚΗ με την τομή του 1911,όπου αυτό το ποίημα θα μπορούσε να πάρει το ρόλο αμήχανου μεταβατικού δείκτη της πορείας προς τον καβαφικό συμβολισμό.Μια πραγματολογική απάντηση θα είταν ίσως ότι ο Καβάφης,ποιητής «ελληνικός»,δε θέλησε να προτιμήσει τη λύση του Δάντη και του Τέννυσον σε βάρος της ομηρικής εκδοχής.Και μια πιο ιδεοληπτική από την πραγματολογική,απάντηση μπορεί να είναι πως ο Καβάφης,που στο χρονικό διάμεσο των δύο ποιημάτων είχε συγγράψει την «ΠΟΙΗΤΙΚΗ»[54] του,έκρινε πως μια δεύτερη οδύσσεια που θα γίνει με τους παλιούς συντρόφους κατάντά,αν όχι «γελοία υπερβολή»,πάντως «άλογος δυνατότης»[55].
Από τη σκοπιά της δικής μου εργασίας,η απάντηση είναι ότι η ΙΘΑΚΗ γράφτηκε στη Μέση Φάση,όταν δηλ. ακμάζει και επιπολάζει ο χρονικός υ.λ'κι όχι μόνον αυτό,αλλά γράφεται (1910) και δημοσιεύεται(1911) στη θεματική συλλογή 1905-1915,όπου έχομε δει (ό.π.) ότι αποκορυφώνεται η ακμή του χ/υπ. λόγου·ακόμη ειδικότερα,από τον σχετικό χρονολογικό πίνακα σύνθεσης ποιημάτων που έκαμε ο Καβάφης(F5) και δημοσίευσε[56] ο Γ.Π.Σαββίδης,φαίνεται ότι ο Κ. ανέγραψε τους τίτλους τριών άλλων,εκτός από την ΙΘΑΚΗ,συνθέσεων:Η ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΛΕΥΚΙΔΟΥ,ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ και ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ — και τα τέσσερα αποτελούν συνεπώς τελειωμένες συνθέσεις του 1910·με εξαίρεση τη ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ[...],στα άλλα τρία παρατηρούνται δεσπόζοντες χρονικοί υποθ. λόγοι(λβ',λγ',λζ',μα')·επίσης,και στα τρία και μοναδικά ποιήματα που ο Κ. πρωτοδημοσιεύει[57] στα 1910,Η ΠΟΛΙΣ,Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ και ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ παρατήρησα δεσπόζοντες αναφ. υποθετικούς (ΗΠΟΛΙΣ,κα') ή χρονικούς υ.λ (Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ,κγ',κδ',κε',ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ λ')·ακόμη,στα 1910 ξαναγράφει το ΑΠΟΥΣΙΑ[58],που θα φανεί[59] στα 1920 ως ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ,δηλ. θα γίνει υποθετικός λόγος ολόκληρο (βλ. παρακάτω,Ύστερη Φάση)·τέλος,στη θεματική κατάταξή της μέσα στη συλλογή 1905 - 1915 η ΙΘΑΚΗ χωρίζεται με ένα ποίημα (ΜΟΝΟΤΟΝΙΑ) από τα δύο προηγούμενα (ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ[...] και Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ) που περιέχουν δεσπόζοντες χρονικούς υποθετικούς (το πρώτο) είτε υποθετικούς λόγους(το δεύτερο),ενώ την ακολουθούν δύο ποιήματα που περιέχουν ενδοτικό (το πρώτο) είτε χρονικό/υπ. λόγο (το δεύτερο).

***

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3.15.Διδακτισμός και δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης

Η Σόνια Ιλίνσκαγια έχει επισημάνει ότι «όλα σχεδόν τα "φιλοσοφικά" του [Καβάφη] ποιήματα,που εκφράζουν τις αντιλήψεις του για τη ζωή και για τον άνθρωπο,είναι γραμμένα στην πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα.» (1983,σ.132)— που συμπίπτει με την πρώτη από τις δύο 10ετίες της Μέσης Φάσης,σύμφωνα με το δικό μου διαχωρισμό(:±1900-±1920).Στους 35 από τους 46[60] δεσπόζοντες υ.λ της Δεύτερης φάσης εμφαίνεται ένα <<φιλοσοφικό>> περιεχόμενο[61] που εκφωνείται στον τόνο του απροκάλυπτου είτε του διακριτικού **διδακτισμού**[62].Και αντίστροφα:οι υποθετικοί,οι χρονικο-υποθετικοί (ιδίως) και οι άλλοι μικτοί υ.λ αξιοποιούνται για την εκφορά του <<φιλοσοφικού>> περιεχομένου των ποιημάτων.Αυτό το ζήτημα εξετάζω αμέσως παρακάτω.

Ο διδακτισμός είναι η εμπρόθετη τάση για προβολή,υποβολή ή και επιβολή της γνώσης.Ο όρος *γνώση* εκλαμβάνεται εδώ με σημασία ελαστική,ώστε να περιλάβει τις καβαφικές «αντιλήψεις για τη ζωή» της Ιλίνσκαγια,τις «απόψεις» ή «thèses» του Τ. Άγρα(1980,σ.78-79),τις αξίες και τις γενικές ή μερικές αλήθειες,καθώς και τις μεταγγίσιμα εκλογικευμένες παραδειγματικές (:exempla magis possunt quam praecepta)εμπειρίες — κοντολογίς ολόκερο το καβαφικό ιδεολόγημα.Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ είναι ποίημα που χαρακτηριστικά «παθαίνεται η ύπαρξίς του όλη» από διδακτισμό·αρθρώνεται με υποθετικούς λόγους που εκφέρουν παραινετικά τις αποδόσεις τους·και είναι ποίημα που σφύζει από όλες τις βασικές ποικιλίες του καβαφικού **ιδεολογήματος**,με άνυσμά του τον διδακτισμό:I)θυμοσοφικός και ηθικολόγος τόνος, II) φιλοσοφικά ψήγματα(λ.χ.:*αληθινά εκλεκτοί*),III)αντιλήψεις για τη ζωή (:*περιορισμένη,τακτοποιημένη και πεζή*) και για τον άνθρωπο (:*μήτε ανώτερος — τί ανώτερος;— άνθρωπος θα αισθανθείς*),IV)απόψεις (:*μήτε η χαρά σου,μήτε ο θρίαμβος θα μείνουν*),V) θέσεις (:*αν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς,την επικράτησί σου κύτταζε πώς αποκτάς*) και αντιθέσεις (:*Και μη επαναπαύεσαι*), VI) αξίες (:*δοξασθείς*,*ψηφίσματα τιμητικά*,*νοικοκερεμένο σπίτι*), VI) πιθανοφάνειες με αξιώσεις αλήθειας (:*μπαίνει φέροντας τέτοιο ένα φρικτό κεφάλι*), VII) προσωποποιημένη παραδειγματική εμπειρία (:ο θεόδοτος).-Η προβολή της γνώσης κειμενοποιείται με τον εναρκτήριο υ.λ του ποιήματος (:*Αν είσαι...πώς αποκτάς*)·η υποβολή της επιχειρείται με την ιστορική αναφορά που αμέσως ακολουθεί (:*Όσο κι αν δοξασθείς...του αθλίου Πομπηίου το κεφάλι*)·και τρίτη έρχεται η ανοίκεια τάση για επιβολή της γνώσης με το εκφώνημα ολόκληρης της β'στροφής — επιβολή <<δι'ελέου και φόβου περαίνουσα>> το ποίημα.

—Κι ας μη θεωρείται ο διδακτισμός ως αντίπαλο δέος του ηδονισμού: <<Για τον νεώτερο πουριτανό νου είναι εκ πρώτης όψεως αιφνιδιαστικό ότι η παιδευτική αντίληψη μπορεί να συμβιώνει αρμονικά με την ηδονιστική αντίληψη,όμως στην [αρχαία] Ελλάδα αναμφίβολα εσυμβίωνε,και κάθε Έλληνας εγνώριζε ότι οποιονδήποτε άλλο σκοπό και αν ενδεχομένως είχαν η τέχνη και η λογοτεχνία,ήσαν ασφαλώς προορισμένες να δίδουν ηδονή.[...]ας σημειώσουμε ότι ο διδακτικός Ησίοδος,ο άγριος Αρχίλοχος,και ο πολιτικός Σόλων δοκιμάζουν τόση ηδονή στην ποίηση όση οι φανερότεροι ηδονιστές σαν τον Ανακρέοντα ή τον Σιμωνίδη.>>,όπως γράφει ο T.B.L. Webster στο μελέτημά του για τις «Ελληνικές θεωρίες τέχνης και λογοτεχνίας μέχρι το 400π.Χ.»(1978,σ.186κ.ε.).Εξάλλου οι μεγάλοι καλλιτέχνες και συγγραφείς του 5ου π.Χ. αιώνα αποδέχονταν την παιδευτική θεωρία ως σκοπό της τέχνης τους:«Ευριπίδης και Αισχύλος δέχονται αμφότεροι αυτό [το παιδευτικό] το κριτήριο της ποίησης όταν κρίνονται από τον Διόνυσο» ,ενώ «η ρήση του

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σοφοκλή ότι ποιούσε ιδεώδεις χαρακτήρες δηλοί ότι αυτός επρέσβευε την παιδευτική θεωρία» (ό.π.,σ.185).-Κι αν όλα τα παραπάνω φαίνονται πολύ μακρινά ακόμη και για έναν αυτοπροβαλλόμενο ως «ελληνικό» ποιητή όπως ο Καβάφης, νομίζω πως πείθει η άποψη της Μ. Γουρσενάρ που στην εισαγωγή της για τη γαλλική μετάφραση των ποιημάτων του Καβάφη γράφει: «Ποιήματα ερωτικά,δηλ. ποιήματα γνωμικά με θέμα τον ερωτισμό μάλλον παρά τον έρωτα.» (1981,σ.55·υπογρμ. δική μου).Και είναι αυτονόητος ο διδακτισμός των γνωμικών ποιημάτων.Το νέο που προσθέτει η Γιουρσενάρ είναι πως διδακτισμός και ηδονισμός μπορούν όχι απλώς να συμβιώνουν,παρά και να χρησιμεύσει ο δεύτερος ως θέμα του πρώτου:

*Προσπάθησε να τα φυλάξεις,ποιητή,
όσο κι αν είναι λίγα αυτά που σταματιούνται.
Του ερωτισμού σου τα οράματα.
Βάλ'τα,μισοκρυμμένα,μες τες φράσεις σου.
Προσπάθησε να τα κρατήσεις,ποιητή,
όταν διεγείρονται μες το μυαλό σου
την νύχτα ή μες την λάμψι του μεσημεριού.*

(ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ,Α'81)—

— μες από τρεις υποθετικούς λόγους δεσπόζοντες (:οβ',ογ',οδ')·κι αν η παρουσία του ηδονισμού είναι αισθητή στο προηγούμενο ποίημα,σε ένα άλλο ποίημα της Μέσης Φάσης ο ηδονισμός φθάνει να γίνει αποστασιοποιημένο θέμα:

*Ο Ηδονισμός κ'η Τέχνη της Αλεξανδρείας
αφοσιωμένο τους παιδί τον είχαν.*

(ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ(50 Μ.Χ.,Β'9)

στη λήξη του ποιήματος,ενώ έχουν προηγηθεί οι «λίαν ένθερμες δηλώσεις» για την αποκήρυξη του ηδονισμού (στ.4-10·βλ. τον χ/υπ. λ οθ').

'Εγραψα ότι από τους 46 δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης οι 35 διατρέχονται από απροκάλυπτονή διακριτικό διδακτισμό.-Τους υπόλοιπους 11 τους εξετάζω μετά από αυτήν την ενότητα.- Από τους 35 οι 20 δεσπόζοντες είναι χρονικοί-υποθετικοί,οι 7 αμιγείς υποθετικοί, 3 ενδοτικοί, 2 αναφορικοί-ενδοτικοί,2 αναφορικοί-παραβολικοί και 1 αναφ.-υποθ. λόγοι(βλ. Πίν. ΙΙ, και σ. 76).Η καταρχήν ποσοτική υπερτέρηση του χ/υ.λ δεν είναι συμπτωματική·καθώς έχομε δει στο Δεύτερο Μέρος(σ.89),ο χ/υπ.λ είναι ένα «σχήμα διανοίας»[63] πολύ κατάλληλο για να εκφράσει παντοχρονικές αλήθειες,αρχές και νόμους του πεζού ιδίως λόγου.Ο Καβάφης αξιοποιεί αισθητικά αυτό το γνώρισμα του χ/υπ.λ,για να εκφέρει τα κανονιστικά συστατικά στοιχεία του δικού του ιδεολογήματος,τις δικές του παντοχρονικές ή προσδοκώμενες ή επαναλαμβανόμενες «αλήθειες», τις δικές του αξίες ή προτροπές ή αποτροπές.Και θεωρώ πως και οι 20 δεσπόζοντες χ/υ.λ εμπίπτουν στους συμβατικά συντακτικούς τύπους του Προσδοκωμένου ή της Α(περι)όριστης Επανάληψης,ακριβώς επειδή αυτοί οι τύποι είναι οι πιο ενδεδειγμένοι για την εκφορά των κανονιστικών συνιστωσών του καβαφικού ιδεολογήματος,καθώς χρονικά αναφέρονται στο παρόν/μέλλον είτε στο άχρονο/παντοχρονικό παρόν.Και είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι κανείς από τους 20 χ/υπ.λ δεν εμφανίζει πλαγίωση των εγκλίσεων:όλες ανεξαιρέτως οι εγκλίσεις των υποθέσεων και των αποδόσεων είναι απαράλλαχτες του ευθέος λόγου:η εκφορά είναι μελλοντική ή παντοχρονική στον πιο τυπικό βαθμό.Και μάλιστα,μόνον στις 4 (:λ',λγ',λζ',οδ')περιπτώσεις η απόδοση εκφέρεται σε έγκλιση επιθυμίας·οι αποδόσεις των άλλων 16 χ/υπ.λ εκφέρονται σε οριστική,και προσδίδουν στους χ/υπ.λ χροιά λογικών αποφάνσεων,η οποία συνάδει με το κανονιστικό τους περιεχόμενο.Ως προς τον χρόνο,η οριστική και των 16 α-

ποδόσεων τίθεται σε ενεστώτα ή σε μέλλοντα·οι δύο αυτοί χρόνοι είναι οι καταλληλότεροι για να δώσουν τη χρονική βαθμίδα του Προσδοκώμενου ή της Α.Ε:την αχρονικότητα/παντοχρονικότητα ο πρώτος και το ενδεχόμενο στο παρόν/μέλλον ο μέλλοντας[64].Τέλος,για τα πρόσωπα είναι αξιοσημείωτο ότι μόνον οι 6 από τους 20 δεσπόζοντες χ/υπ.λ εκφέρονται σε β΄ενικό πρόσωπο (οι 4 από αυτούς είναι επιθυμίας·βλ. Πίν.ΙΙ),και από τους 6 μόνον οι 2 είναι και στην υπόθεση και στην απόδοση δευτεροπρόσωποι(:λ΄,λζ΄),ενώ οι λοιποί είναι β΄πρόσωποι είτε στην υπόθεση(:κγ΄,κδ΄) είτε μόνο στην απόδοση(:λγ΄,οδ΄)[65].Οι άλλοι 14,ή μάλλον 13 αφού ο οβ΄ είναι ανανταπόδοτος,εκφέρονται σε α΄πρόσωπο του ενικού ή της πληθυντικής συνενοχής,είτε σε γ΄ ενικό ή πληθυντικό.Η σαφώς μειωμένη παρουσία του κατεξοχήν παραινετικού β΄πρόσωπου ενικού λόγου σε έγκλιση επιθυμίας,έχει εδώ τη σημασία της:ο καβαφικός διδακτισμός της Μέσης Φάσης κειμενοποιείται σε α΄/γ΄πρόσωπους χ/υπ. λόγους κρίσης κατά μεγάλη πλειοψηφία·επιλέγεται η εκφορά σε τυπικά λογικές αποφάνσεις σε βάρος της ικεσίας/προσταγής του παραινετικού λόγου·προκρίνεται η προβολή της γνώσης(:του καβαφικού ιδεολογήματος,ό.π.) μάλλον παρά η επιβολή ή υποβολή της με τις παραινετικές εκφορές(:προστακτική-υποτακτική)·παραδείγματα για όσα έγραψα σ΄αυτή την ενότητα:

– η παντοχρονική αξία εκφέρεται σε δεσπόζοντα χρονικό-υ.λ που ταξινομείται στην Α.Ε·χρονική βαθμίδα του χ/υπ.λ είναι το παρόν/μέλλον από τη στενά συντακτικήν άποψη,και λογικά το παντοχρονικό παρόν του αφηγητή·η απόδοση εκφέρεται σε γενικό ή επαναληπτικό ενεστώτα (Τζάρτζ.1946,πργρ.171.2), ο οποίος δηλώνει ότι <<εκείνο που σημαίνει το ρήμα γίνεται πάντοτε,συνεχώς ή κατ΄επανάληψιν>>(ό.π.)· ο διδακτισμός λανθάνει στην οριστική της απόδοσης,η παραίνεση είναι διαφανής μέσα στη σημασία του ρήματός της(:*και περισσότερη τιμή τους πρέπει$_{11}$*)·ωστόσο ο διδακτισμός δεν εκλύθηκε στην απροκάλυπτη παραινετικότητα της προστακτικής ή της υποτακτικής,αλλά κειμενοποιήθηκε με οριστική ενεστώτα και έτσι έχει τη μορφή αξιώματος ή κανόνα·πρόκειται για προβολή ,και όχι για υποβολή[66] ή επιβολή,μιας αξίας του καβαφικού ιδεολογήματος:

*Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ΄οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.*

(ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ,Α΄103,η΄)

– πανομοιότυπος στην εκφορά είναι ο-σύνθετος- χ/υπ/λ του ΤΡΩΕΣ,με τη διαφορά ότι εδώ παρατηρούμε το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο της συνενοχής·και είναι αξιοσημείωτο πως ο κανόνας της «πτώσης» των Τρώων εκφέρεται στους δύο πρώτους στίχους του χ/υπ.λ–·στους υπόλοιπους τρεις στίχους ακολουθεί το αιτιατό του *χάνονται$_{14}$*,λιγότερο κανονιστικό,πιο συναισθηματικό με το ασύνδετό του:

*Αλλ΄όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
η τόλμη κ΄η απόφασίς μας χάνονται·
ταράττεται η ψυχή μας,παραλύει·
κι ολόγυρα απ΄τα τείχη τρέχουμε
ζητώντας να γλυτώσουμε με την φυγή.*

(ΤΡΩΕΣ,Α΄26,με΄)

– το Προσδοκώμενο εκφράζουν και οι 2 (από τους 4) δεσπόζοντες χ/υπ.λ που εκφέρουν σε μέλλοντα την απόδοσή τους (:ιβ΄,μζ΄,να΄,νγ΄).Σε όλες τις περιπτώσεις ο μέλλοντας είναι ο «απλός μέλλοντας α΄» του Τζάρτζανου(1946,πργρ.176).Αυτός ο μέλλοντας είναι «συνεχιστικός» (ιβ΄,μζ΄) ή «επαναληπτικός»(να΄,νγ΄) κατά τις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διακρίσεις του Τζάρτζανου(δ.π.)'προσθέτω ότι στο παράδειγμα από τις ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ εξαρτώνται από τον ενεστώτα της απόδοσης δύο «απλοί μέλλοντες β'»(Τζάρτζ. 1946,πργρ.180)'επιμένω,για να δείξω ότι μες από την εκφορά του Προσδοκωμένου (ιβ',μζ') εκφράζεται,και πάλι,μια κανονιστική αξία του καβαφικού ιδεολογήματος,η οποία κειμενοποιείται ακριβώς στη συνεχιστικότητα του απλού μέλλοντα α' της απόδοσης του χ/υπ. λόγου(*):

*Με τ'άλλα του τα χρήματα κι αυτά μαζύ
σαν μπουν,ως εύπορος σπουδαία πια θα ζει,
και θα μπορεί να πολιτεύεται — χαρά! —
κι αυτός μες στην βουλή,κι αυτός στην αγορά.*

(Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ,Α'29,μζ')

Στον χ/υπ.λ να' ,που εκφέρει κι αυτός σε απλό μέλλοντα α' την απόδοσή του,εκφράζεται με την Α.Ε όχι μια παντοχρονική αξία,αλλά μια αξιοσύστατη πράξη που θα επαναληφθεί πολλές φορές στο παρόν και μέλλον του αφηγητή:

*Κ'επίσης έτσι από μας θα βλέπεται και θα τιμάται
ο τάφος του,όταν που περνούμε στα βιβλία.*

(ΛΥΣΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΦΟΣ,Α'43,να')

— Και άλλα παραδείγματα κανονιστικής Α.Ε στο παρόν/μέλλον,που εκφέρει την απόδοσή της σε «αρχήθεν άχρονο» ενεστώτα (Τζάρτζ.1946,σ.266,σημ.γ'):

εκεί σαν μπω=ο νους μου πιαίνει(νε')
σαν μπει στο σπίτι του=μελετά το μερτικό(νστ')
σαν μπει αγοραστής=βγάζει άλλα(νζ')
σαν ξημερώνει=περνά (νη')
αλλ'όταν έλθ'η νύχτα=ξαναπιαίνει(ξ')
όποτε αφίνω,όποτε εγκαταλείπω=οι τιμιότερές μου μέρες είν'εκείνες(οθ')
Και όταν ενδίδεις=τί φρικτή είναι η μέρα(κδ')

Για τους 4 δεσπόζοντες χ/υπ.λ της Μέσης Φάσης που εκφέρουν τον διδακτισμό τους σε εγκλίσεις επιθυμίας θα γίνει τώρα λόγος.Ο ένας είναι από το ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ (:λ'),ένας από το ΙΘΑΚΗ (:λζ'),ένας από το ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ(:λ') και ένας από το ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ(:οδ''ο επίσης χ/υπ.λ ογ' έχει τον τίτλο του ποιήματος ως υπόθεση,και είναι ανανταπόδοτος).-Την καίρια συσχέτιση του καβαφικού διδακτισμού με τις εγκλίσεις της επιθυμίας την έχει κάμει,για το πρώτο από τα παραπάνω ποιήματα,ο Γ.Π. Σαββίδης: «Ωστόσο,ίσως το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της δομής του ποιήματος αυτού[ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ] είναι οι οκτώ απανωτές προστακτικές σε δεύτερο ενικό [...].Πράγμα που μας επιτρέπει να κατατάξουμε αδίστακτα το "Απολείπειν ο θεός Αντώνιον" στα "φιλοσοφικά" ή διδακτικά ποιήματα του Καβάφη— ακριβέστερα:στα παραινετικά "εις εαυτόν" ή μάλλον "εις πάντα αρμόδιον".[...]Προσθέτω πως μια λεπτομερέστερη εξέταση [...] θα μας οδηγούσε να επισημάνουμε την εναλλαγή θετικών και αρνητικών ενοτήτων[...].'Ομως,η μέθοδος αυτή,για να κατοχυρωθεί αντικειμενικά,οφείλει να ε-

(*) «Ο κ. Περνό επισύρει προσοχήν στες διαφορές — άλλως τε πολύ γνωστές — που εκφράζει το ελληνικόν ρήμα πράξεως επαναλαμβανομένης,ή πράξεως συντελεσθείσης ή στιγμιαίας."[..]Δεν θέλω να χάνω [...]Κόντεψα να χάσω ." Μεγάλο πλεονέκτημα του ελληνικού ρήματος» σχολιάζει ο Καβάφης στα ΠΕΖΑ(1963,σ.223,υπογρμ. δικές μου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φαρμοστεί σε <u>μικρότερες συντακτικές ενότητες</u> ή λεκτικές μονάδες του ποιήματος, με αυστηρά σημασιολογικά κριτήρια[...]» (1985,σ.192-193 ,υπγρμ. δικές μου)[67].Ύστερα από αυτά,δεν απομένει παρά να προτείνω πως το σχήμα του χ/υπ.λ είναι τέτοια κατάλληλη συντακτική ενότητα,αλλά και «σχήμα διανοίας» μέσα στο οποίο μπορούν να λάβουν θέση οι «οκτώ απανωτές» εγκλίσεις επιθυμίας — αλλά και η εναρκτήρια χρονικο-υποθετική πρόταση του ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ[...]"και βέβαια η δική μου απάντηση είναι καταφατική,εφόσον η εργασία μου επιχειρεί να αποδείξει και ότι ο καβαφικός λόγος,όπως και κάθε ποιητικός λόγος εξάλλου,μπορεί και επιβάλλεται ν'αντιμετωπίζεται I)ως λεξικό σύνολο, II) ως φραστικό(:συνταγματικό)ψηφιδωτό,αλλά και III)ως δυναμικό άθροισμα από διαπροτασιακές(π.χ.:χρονικός λόγος,υποθετικός λόγος) ενότητες,καθώς και IV) ως ακολουθία διαπροτασιακών ενοτήτων .-Στην προκείμενη περίπτωση,θεωρώ πως αντικρίζομε μία και μόνη διαπροτασιακήν ενότητα,η οποία συμπίπτει με τα όρια ολάκερου του ποιήματος— και είναι η λογικο-συντακτική και υφολογική φόρμα του χ/υπ.λ:

***Σαν** έξαφνα **ακουσθεί**=μη θρηνήσεις-αποχαιρέτα την-να μη γελασθείς-μην πεις-μην καταδεχθείς-πλησίασε-κι άκουσε-κι αποχαιρέτα την*

— η σχετική ανάλυση έχει γίνει στο Δεύτερο Μέρος(:**λγ'**).Και τα τρία άλλα ποιήματα που σχολιάζω σε τούτη την παράγραφο έχουν την άρθρωσή τους ταυτισμένη με το σχήμα του χ/υπ.λ.

Η πρόκριση,στο συζητούμενο ποίημα,του χ/υπ.λ ως αρμοδιότερου σχήματος για να διοχετευθεί ο διδακτισμός του Καβάφη,φωτίζεται από τη συσχέτιση με το ανέκδοτο ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ(Ανέκδοτα,σ.147).Το ανέκδοτο ποίημα αρχίζει

*Αλλά **σαν** άκουσε που εκλαίγαν οι γυναίκες*

και μετά έχει τις εγκλίσεις της επιθυμίας

*κ'είπε «**Να μη** τον **κλαίνε**.Δεν ταιριάζουν τέτοια.
Μα **να** τον **εξυμνούνε πρέπει** μάλλον* 10-11

δηλαδή:όπως είδαμε τη χρονικά παρελθοντική ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ να υποθετικοποιείται σε ΙΘΑΚΗ,με χρονική βαθμίδα το παρόν/μέλλον (:την παντοχρονικότητα του τυπικού διδακτισμού),έτσι και στην περίπτωση του ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ[...] γίνεται χρονική-υποθετική πρόταση η χρονική πρόταση του ανέκδοτου(:*σαν άκουσε≠ σαν ακουσθεί*).Η παρελθοντική αφήγηση γίνεται παντοχρονικός διδακτισμός.Οι εγκλίσεις επιθυμίας εντάσσονται στον χ/υπ.λ και επιστεγάζονται από την εναρκτήρια χ/υπ. πρόταση.

Εξετάσαμε τους 20 δεσπόζοντες χρονικούς υ.λ της Μέσης Φάσης που διατρέχονται από τον καβαφικό διδακτισμό.Και άλλοι 15 υ.λ,όχι χρονικοί —παραπάνω έχω καταγράψει την τυπολογική ταξινόμησή τους— ανήκουν στην "φιλοσοφική περιοχή" της καβαφικής ποίησης και διακρίνονται για τον διδακτισμό τους.Παρουσιάζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές από τους 20 χ/υπ. λόγους.Αυτά θα δούμε με συντομία.

Οι 7 από τους 15 είναι αμιγείς υποθετικοί λόγοι.Ταξινομήθηκαν τυπολογικά,2 στο Πραγματικό (:**ιζ'**,**ξθ'**),1 στο Πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου(:**ο'**),1 στην Απλή Σκέψη(:**ια'**),2 στο Προσδοκώμενο(:**ιγ'**,**κστ'**) και 1 στην Α.Ε(:**λδ'**).Ωστόσο και οι 7 έχουν χρονική βαθμίδα το παρόν-μέλλον του αφηγητή,κι αυτή είναι μια υπογραμμίσιμη ομοιότητά τους με τους χ/υπ. λόγους.Παρόλα αυτά,δε μπορούμε να μιλήσομε εύκολα εδώ για παντοχρονικές αλήθειες/αξίες του καβαφικού ιδεολογήματος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θα είταν ακριβέστερος εδώ ο όρος *αχρονικές αλήθειες/αξίες*:

*Αν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς,
την επικράτησί σου κύτταζε πώς αποκτάς.*
(Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ,Α'21,λδ'),

ή

άν είσαι Αλεξανδρεύς,δεν θα επικρίνεις.
(ΙΑΣΗ ΤΑΦΟΣ,Α'75,ξθ'),

ή ακόμη

Και τώρα τί θα γένουμε χωρίς βαρβάρους.
(ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ,Α'108,ιζ'),

ή

Και τί ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις.
(Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ,Α'16,κστ').

Στους υπόλοιπους 3 υ.λ δεν παρατηρώ ούτε παντοχρονικότητα ούτε αχρονικότητα, διότι η αφηγηματική τους ένταξη μερικεύει τις αλήθειες/αξίες που εκφράζουν:

Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω [τα παράθυρα].
(ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ,Α'105,ιγ').

Και δεν είναι μόνον η αφηγηματική ένταξη,αλλά και η προβολή της γνώσης μες από ένα exemplum quod magis potest,που επιφέρει τη μερίκευση στους 2 από τους 3 συζητούμενους υ.λ: ο μέγας αρνητής

Αν ρωτιούνταν πάλι,όχι θα ξαναέλεγε.
(CHE FECE[...],Α'104,ια'),

και ο ρηματικός καυχησίας

*μια εξαίρετη θα κάμω πανοπλία'
και θ'αντικρύζω έτσι τους κακούς ανθρώπους*
(ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ[...],Α'80,ο').

Με τους 3 υ.λ εκφέρονται χρονικές στιγμές που εκφράζουν αλήθειες/αξίες μερικής ισχύος: <<Αν δεν έχουν τα ποιήματά μου γενική εφαρμογή,έχουν μερική.Αυτό δεν είναι λίγο.'Εχουν ηγγυημένη την αλήθειά των έτσι.>> έγραψε ο Καβάφης στα 1905.[68]

Από τους 7,μόνον ο υ.λ λδ' εκφέρει την απόδοσή του σε έγκλιση επιθυμίας,ενώ σαφώς λανθάνει η παραίνεση και στην απόδοση του ξθ'(:*δεν θα επικρίνεις). Σε διδακτικό 2ο πρόσωπο εκφέρονται και στην υπόθεση και στην απόδοσή τους οι 3 από τους 7 (:κστ',λδ',ξθ') υποθ. λόγοι,ενώ παρατηρούμε το 1ο πληθ. πρόσωπο της συνενοχής στον ιζ'.Αυτά τα γνωρίσματα επιτρέπουν να παραλληλίσομε την εκφορά των υποθετικών με εκείνη των χρονικών υποθετικών λόγων.-Τέλος,στους 2 από τους 7 υ.λ η απόδοση είναι ρητορική ερώτηση(:ιζ',κστ'),που προσδίδει τη χροιά της και επιτείνει τη διδακτική γνωμικότητα του περιεχομένου.

Απομένουν 8 (:20+7+8=35) δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης που διατρέχονται από διδακτισμό.Από αυτούς οι ενδοτικοί και οι αναφ.-ενδοτικοί (:λστ',μα',μβ' και κα',ογ'αντίστοιχα) εκφέρονται και οι πέντε σε παραινετικό β'πρόσωπο στην υπόθεση και στην απόδοσή τους— με εξαίρεση την υπόθεση του ογ'.Οι τρεις (:λστ', μβ',ογ') εκφέρουν σε έγκλιση επιθυμίας την απόδοσή τους,ο ένας (κα') σε οριστική απλού μέλλοντα β'και ο πέμπτος σε οριστική αορίστου που ισοδυναμεί με συντελεσμένο μέλλοντα(:βλ. μα').Και οι πέντε δηλώνουν το Προσδοκώμενο ή την Α.Ε στο παρόν/μέλλον (πβ. Πίν. ΙΙ).Συνεπώς παρουσιάζουν βασικά γνωρίσματα όμοια με των χ/υπ. λ που ήδη εξετάσαμε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι 3 απομείναντες από τους 8,είναι αναφ.-παραβολικοί(ν΄,νβ΄) και αναφορικός υ.λ(ε΄).Κανείς τους δεν είναι β΄πρόσωπος . . .).Παρόλο που δεν παρουσιάζουν αξιοπρόσεκτα κοινά σημεία,ο διδακτισμός «πάει κι έρχεται»:

*Τιμή σ'εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.*
(ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ,Α΄103,ε΄)

ή:

*Δυναμωμένος με θεωρία και μελέτη,
εγώ τα πάθη μου δεν θα φοβούμαι σα δειλός.*
(ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ,Α΄46,νβ΄)

Στην πρώτη περίπτωση,η παραίνεση υποφώσκει κάτω από την επιφάνεια της οριστικής του ενεστώτα(:τιμή πρέπει=πρέπει να τιμούμε),το απρόσωπο επιγραμματικό ύφος επιλέχθηκε για την επιβολή της αξίας.Στη δεύτερη περίπτωση,έχομε την προβολή των αξιών μες από το παράδειγμα,με ατελή πλ. λόγο.

Και οι 8 τελευταίοι υ.λ αναφέρονται στο παρόν/μέλλον[69].Αυτό τους παραβάλλει με τους χ/υπ.λ (δ.π.).

— Οι 15 υ.λ που σχολίασα εκφέρονται,στη συντριπτική πλειοψηφία τους . . . σε ευθύ και σπανιότερα σε ατελή πλάγιο λόγο— δηλ. σε λόγο οικείο για την προβολή ή την επιβολή της γνώσης:για τον διδακτισμό.

3.1ε. **Οι αφηγηματικοί δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης**

Γράφοντας για τον τόνο φωνής του Καβάφη,ο Edmund Keeley διαστέλλει τους τρόπους της σε «λυρικό,διδακτικό,αφηγηματικό,και δραματικό,ανάμεσα σε άλλους»[70]. Και ο Κ.Θ. Δημαράς επίσης γράφει ότι «πολλά ποιήματα του Κ. ξεκινούν σε αφηγηματικό ύφος και τελειώνουν λυρικά»[71].Δεν προτίθεμαι να υπεισέλθω στα βάθη της περίπλοκης καβαφικής αφηγηματικής τεχνικής˙οι δύο γνώμες που παράθεσα ενδιαφέρουν και από τη δική μου σκοπιά,διότι διαστέλλουν,με τον τρόπο τους,το διδακτικό από το αφηγηματικό ύφος.Θα μπορούσε σχηματοποιώντας κανείς να πει ότι ενίσχυση του αφηγηματικού τόνου συνεπάγεται αποδυνάμωση του διδακτικού τόνου και αντίστροφα-πάντοτε σε επίπεδο προτάσεων ή/και διαπροτασιακών συνόλων όπως ο υ.λ,και όχι σε επίπεδο νοήματος απογειωμένου από την κειμενική υπόσταση.

Τέτοιοι υποθετικοί λόγοι είναι 7(:μη΄,ξγ΄,ξε΄,ξστ΄,ξη΄,π΄,πα΄).Τρεις από αυτούς ταξινομήθηκαν στο Μη Πραγματικό,δύο στην Α.Ε,ένας στο Πραγματικό και ένας στο Προσδοκώμενο (βλ. Πίν.ΙΙ),κι αυτή είναι μια πρώτη σημαντική διαφορά τους από τους υ.λ του διδακτισμού που στην πλειοψηφία τους ταξινομούνται στο Προσδοκώμενο και την Α.Ε˙επιπλέον,οι περισσότεροι από τους 7 υ.λ έχουν χρονική βαθμίδα το παρελθόν:

*Όταν κανένας των περνούσεν
οι διαβάται τον εκύτταζαν
κι ο ένας τον άλλονα ρωτούσεν
Αλλά μερικοί εκαταλάμβαναν και παραμέριζαν
και ερέμβαζαν*
(ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ,Α΄73,ξστ΄).

Οι έξι είναι τριτοπρόσωποι και ο ένας (ξε΄) πρωτοπρόσωπος.Αυτή είναι μια τρίτη διαφορά από τους διδακτικούς υ.λ.Τέταρτη,είναι ότι οι χ/υπ.λ εδώ είναι μόνον 2 (ξστ΄,π΄) ενώ οι λοιποί 5 είναι,4 αμιγείς υ.λ και ένας (:μη΄) ενδοτικός.Πέμπτη διαφορά είναι ότι ο ΕΠΛ κάνει την ώριμη εμφάνισή του:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*Τί αν στην Μαγνησία ο Αντίοχος κατεστράφηκε.
Ο Φίλιππος την εορτή βέβαια δεν θ'αναβάλει.*
(Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ,Α'30,μη')

και

*Αρκεί να βρει έναν τρόπο στην Ανατολή να φθάσει,
να κατορθώσει να ξεφύγει από την Ιταλία—
κι όλην αυτήν την δύναμι που έχει
μες στην ψυχή του,όλην την ορμήν
αυτή θα μεταδώσει στο λαό.*
(ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ|...|,Β'12-13,πα')

Για τους 3 υ.λ του Μη Πραγματικού,μπορούμε να θυμηθούμε όσα γράφτηκαν στην αρχή αυτής της ενότητας για τους δεσπόζοντες υ.λ:και οι τρεις λειτουργούν ως κόμβοι της αφήγησης:

*θάφινα το βιβλίο αν μια μνεία μικρή
δεν είλκυε την προσοχή μου αμέσως*
(ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ,Α'69,ξε')

ακόμη

*Αν ένοιωθε η Μαριάμμη,αν υποπτεύονταν,
θάβρισκε τρόπο το αδέρφι της να σώσει*
(ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ,Α'68,ξγ'),

όπως και οι υπόλοιποι— εκτός του ξστ'(ό.π.) που εμπεριέχει και συνέχει ολόκληρο το εκφώνημα του ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ.-Έκτη διαφορά:και οι 7 είναι υ.λ κρίσης.

Έγραψα ότι είναι αντίστροφη η σχέση ανάμεσα στον αφηγηματικό και στον διδακτικό τόνο:στον ξ' ο αφηγ. τόνος φθάνει στο ζενίθ και ο διδακτισμός έχει μηδενισθεί'αλλά στον μη',παρατηρώ μια εξισορρόπηση των δύο τόνων φωνής:πρόκειται για ΕΠΛ,δηλ. για κατεξοχήν αφήγηση,κι ωστόσο υπόκειται ο διδακτισμός μες από την εναντίωση της υπόθεσης προς την απόδοση,μες από την προβολή της παραδειγματικής ενέργειας του Φιλίππου:σε συντακτικό όσο και σε νοηματικό επίπεδο.-Πέρα από την σχηματοποιημένα αντίστροφη σχέση,υπογραμμίζω ότι ο διδακτισμός όσο και οι αφηγηματικές τεχνικές του Καβάφη θα μελετηθούν καλύτερα,αν ερευνηθούν και σε διαπροτασιακό επίπεδο (υ.λ,χρονικοί λόγοι κ.ά.).

3.1στ.Οι λυρικοί δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης

Είναι 4,αλλά κατουσίαν 3 (ιοστ',οζ',νθ')— θεωρώ ότι ο οε' συμπαρασύρεται από τον οστ'.[72] Οι 3 εκφέρονται σε δευτεροπρόσωπες εγκλίσεις επιθυμίας στην απόδοσή τους και μάλιστα ικετευτικές προστακτικές.Άλλη μια φορά,πρέπει να θυμηθούμε τη γνώμη ότι ο λυρισμός είναι ένας διαφορετικός «τρόπος» του καβαφικού τόνου φωνής(ό.π.)'και η ελάχιστη παρουσία λυρικών δεσποζόντων υ.λ δηλώνει ότι το σχήμα του υ.λ δεν ενδεικνυόταν για την εκφορά του καβαφικού λυρισμού.Θα διακινδυνεύσω τη γενίκευση ότι η «ανάπτυξη ενός επιφωνήματος» (όπως έχει επιγραμματικά ορίσει τον λυρισμό ο Πολ Βαλερί) δε μπορεί εύκολα να ρεύσει σ'ένα «σχήμα διανοίας» σαν τον υ.λ.Και από την άποψη αυτή,δε μπορεί ασφαλώς να είναι τυχαίο ότι σε δύο καθαρά λυρικές συλλογές του Γ. Σεφέρη, ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ και ΣΤΕΡΝΑ,δεν απαντάται ούτε μία υποθετική πρόταση καθώς έδειξε ο Ερ. Καψωμένος(1975,σ.90)[73].Ο ίδιος μελετητής κάμνει την ουσιαστική παρατήρηση ότι «οι προτάσεις που αποφεύγει ο ποιητής [Σεφέρης] έχουν βασικά χαρακτήρα <u>λογικό</u>:αιτιολογικές,<u>υποθετικές</u>,συμπερασματικές.Οι σχέσεις αιτία-αποτέλεσμα,<u>υπόθεση-απόδοση</u>,προϋπόθεση-συμπέρασμα εκφράζουν μια <u>διανοητική σύλληψη</u> των πραγμάτων. »,για να διευκρινίσει ότι « [ο Σ.] δουλεύει μετα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναφ. προσδιοριστικές (39,8%),βουλητικές(20,83%),τελικές(6,16%) και χρονικές (13,44%)[74].Αυτά τα είδη υπερέχουν σαφώς και σταθερά σε όλες τις συλλογές του>> (ό.π., σ.90-91).

Συνοψίζω τα υφολογικά γνωρίσματα των δεσποζόντων υ.λ της Μέσης Φάσης(:±1900-±1920):στην πλειοψηφία τους είναι μικτοί,και από αυτούς οι περισσότεροι είναι χρονικοί υ.λ – σε αντιδιαστολή με την πλειοψηφία από αμιγείς υ.λ της Πρώτης Φάσης·είναι ελάχιστη η αριθμητική υπεροχή των σύνθετων σε σύγκριση με τους απλούς υ.λ,πράγμα που δείχνει την αισθητή αύξηση του αριθμού των απλών υ.λ·σε αντιδιαστολή με την Πρώτη Φάση,εδώ η πλειοψηφία των υ.λ δηλώνει το Προσδοκώμενο και την Α.Ε·όπως στην Πρώτη Φάση,έτσι και εδώ η μεγάλη πλειοψηφία έχει χρονική αναφορά στο παρόν/μέλλον·επίσης οι περισσότεροι υ.λ βρίσκονται στον ευθύ είτε στον ατελή πλ. λόγο,όπως εκείνοι της Πρώτης·και η δευτεροπρόσωπη και η τριτοπρόσωπη εκφορά είναι συχνές,και πιο συχνές είναι οι εγκλίσεις κρίσης παρά επιθυμίας·εμφανίζονται στη Μέση Φάση και οι επαλλάσσοντες υ.λ·τις περισσότερες φορές αυτοί οι υ.λ είναι εναρκτήριοι ή ληκτικοί ολόκληρου του ποιητικού εκφωνήματος ή τουλάχιστον μιας ενότητάς του·ελάχιστες φορές είναι διακοπτόμενοι ή παρέμβλητοι·το σχήμα της επανάληψης είναι αισθητό και στη Μέση Φάση·και βέβαια,η μεγάλη πλειοψηφία αυτών των υ.λ είναι αντι-αφηγηματική (διδακτικοί κυρίως και πολύ λίγοι λυρικοί υ.λ).Τέλος,όσον αφορά στη σχέση μορφής και περιεχομένου ,και κρατώντας στο νου όσα είπαμε συμπερασματικά για τους υ.λ της Πρώτης Φάσης,εδώ παρατηρούμε ότι I)η μορφή – στη γραμματική και αισθητική συνάμα έκφανσή της– δεν είναι πλέον τυπικά άκαμπτη,στις περιπτώσεις (και είναι,είδαμε,οι περισσότερες) όπου ο υ.λ είναι μικτός (:χ/υπ.,ενδοτικός υ.λ κ.ο.κ.)··η αχρονικότητα της τυπικής λογικής γίνεται εδώ συχνά παντοχρονικότητα. ·II)το ποιητικό περιεχόμενο ανεβάζει τη στάθμη του και ακούγεται εξίσου και περισσότερο από τη γραμματική μορφή·μπορεί,μάλιστα,να την κάμει πολύ (στα πλαίσια του ευθέος λόγου,ωστόσο) ευέλικτη:

***Θ'ασχήμισαν – αν ζει – τα γκρίζα μάτια·**
θα χάλασε τ'ωραίο πρόσωπο.

Μνήμη μου,φύλαξέ τα συ ως ήσαν.(*)
Και,μνήμη,ό,τι μπορείς από τον έρωτά μου αυτόν,
ό,τι μπορείς φέρε με πίσω απόψι.*

(ΓΚΡΙΖΑ,Α΄ 88)

– τόσο ευέλικτη,ώστε να συνυπάρχουν στο παράθεμα τρεις υ.λ,ένας αμιγής (σε΄),ένας ενδοτικός (οστ΄) και ένας αναφορικός (ος΄) υ.λ,χωρίς καθόλου να ασφυκτιά το λυρικό περιεχόμενο μέσα στα σχήματά τους.
–Για τις αριθμητικές συγκρίσεις βλ. Πίνακες.

(*)Η υπόθεση του ενδοτικού υ.λ εννοείται από τα προηγούμενα:*Κι αν ασχήμισαν τα γκρίζα μάτια*·βλ. συντακτική ανάλυση του οστ΄.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3.13. Οι δεσπόζοντες υ.λ της Ύστερης Φάσης (±1920±1933)
(Από την ΑΠΟΥΣΙΑ στο ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ)

Η επάνοδος των αμιγών υποθ. λόγων χαρακτηρίζει την Ύστερη Φάση θριαμβευτική επάνοδος μάλιστα, σύμφωνα με τον δικό μου διαχωρισμό, αφού η Φάση ανοίγει με τη μετατροπία του ΑΠΟΥΣΙΑ στο ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ. Ελάχιστοι είναι οι χρονικοί υ.λ και πολύ λίγοι οι αναφορικοί υ.λ(Βλ. Πίν.Ι και ΙΙ). Ως προς την ταξινόμηση, αξιοσημείωτη είναι η παρουσία του ΜΠ. Μόνον δύο υ.λ (:πδ'και πζ') εκφέρονται στις καθαυτό εγκλίσεις της επιθυμίας. Το είδος του Προσδοκωμένου υπερέχει σαφώς, αριθμητικά, έναντι των άλλων ειδών (με 2ο το ΜΠ, 3ο το Π και στην 4η θέση την Α.Ε και την ΑΣ' βλ. Πίν. ΙΙ).-Σπανίζει το 2ο πρόσωπο, ενώ συχνή είναι και του 1ου και του 3ου προσώπου η χρήση .-Οι **παραθεματικοί** υ.λ αποτελούν γνώρισμα αυτής της Φάσης.-Ο διδακτισμός υποχωρεί και στο προσκήνιο παίρνει θέση η **ρητορική** χρήση των υ.λ, που υπηρετεί την αφηγηματική ροή είτε τη σοφιστική πειθώ— και ευκρινώς λιγότερο τον διδακτισμό.

*

Ο Γ. Δάλλας(1984)[35] έχει πραγματευθεί τη σχέση της "πρωτόλειας" μορφής του ΑΠΟΥΣΙΑ με την "επεξεργασμένη" μορφή του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ, από αισθητική και ιδεολογική σκοπιά:«Με τη χωριστή ανάλυση [των δύο μορφών] θα αξιολογηθεί και η <u>ιδέα</u> και η <u>μορφοποίηση</u> των βασικών μοτίβων της' και με τη συγκριτική ανάλυσή τους θα διακριθεί, πέρα από την αρχική της θεωρητική αρχή και τακτική που περιγράψαμε, η αναγνωστική διάμεσος και η συγκεκριμένη συμβολή της στην ποιητική και ιδεολογική κατεργασία, προκειμένου να τελειωθεί το ποίημα.» (ό.π.,σ.125). Ο Δάλλας θεωρεί ότι ,συγκριτικά,«ο μύθος του ποιήματος μετατοπίζεται και θα γίνει ιδεολογικότερος και η εκτέλεση και η γραφή του απλοποιείται και μεστώνει για να γίνει ρεαλιστική [στο ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ]»' επίσης προσέχει ότι, συγκριτικά, «ο σκελετός και όλος ο ειρμός του θέματος παύει τώρα θα στηρίζεται στο κλίμα της μαγείας»(σ.137)' ιδιαίτερα ενδιαφέρει εδώ η παρατήρησή του ότι «Καταρχήν ο τίτλος "Απουσία", που σημαίνει φιλοσοφικά την αντιστροφή του "Παρουσίασις", δηλαδή της θείας "επιφάνειας" του ήρωα, αποκαθηλώνεται και αντικαθίσταται. Και θυμίζοντας ακόμη και το ύφος της σοφιστικής αντίρρησης, με άμεση εξάρτησή του τώρα από την πηγή —Περί γαρ του τρόπου καθ'ον ετελεύτα, είγε ετελεύτα— αναθεωρείται και διατυπώνεται "Είγε ετελεύτα".»(ό.π.,σ.137). Και αλλού:«Είναι μια γραφή [του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ] στοχαστική:λογική στη λειτουργία και την άρθρωσή της και όμως ρεαλιστική στην εκφορά της»(σ.145).

Από τη δική του σκοπιά της Δεύτερης Σοφιστικής, ο Δάλλας ρίχνει το βάρος στον «ιστορικό και αναγνωστικό διάμεσο»(σ.136), ήτοι στη δεύτερη ενότητα που ο Καβάφης πρόσθεσε όταν ξανάγραψε και μετάγραψε το ΑΠΟΥΣΙΑ(σ.139κ.ε.). Ωστόσο η καίρια παρατήρησή του για τον τίτλο (ό.π.) μας αφορά εδώ, ακριβώς επειδή αυτή η επένθετη «σοφιστική αντίρρηση» που επιστέφει το ποίημα είναι εκείνη που του δίνει τη νέα τονικότητα. Ακριβέστερα, θεωρώ ότι το ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ συντίθεται Ι) στον μικτό τόνο του υ.λ πγ' και ΙΙ)στον τόνο του ιστορικού και αναγνωστικού διάμεσου της 2ης ενότητάς του. Με την επένθεση της υποθετικής πρότασης/τίτλου, η 1η ενότητα του ποιήματος ηχεί, όχι πια με την ερωτηματική αφέλεια του ΑΠΟΥΣΙΑ, αλλά πάνω στον διφορούμενο τόνο που της επιδίδει η υπόθεση. Η επαναξιοποίηση του υ.λ ως λογικού σχήματος που παράγει αισθητική απόλαυση, υπερβαίνει τη λογική ξηρότητα της Πρώτης Φάσης(σ.184)' αφού πρώτα διέφυγε από τη λογική ξηρότητα αξιοποιώντας τον χρονικό-υποθετικό λόγο (Μέση Φάση), ο Καβάφης επανέρχεται στον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αμιγή υποθετικό λόγο,φορτίζοντάς τον με τα στοιχεία που πολύ χαρακτηριστικά εμφαίνονται στο ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ:I)ιστορική διάσταση με τη χρήση της λόγιας πηγής, II) προοπτικό βάθος με την αυτούσια μεταφορά του αρχαιοελληνικού παραθέματος μέσα στο ποίημα,και την ανάκληση των συμφραζομένων του, III)διφορούμενη κειμενική σημασία της υπόθεσης (:ερωτηματική ως προς την 2η ενότητα και απορριπτική ως προς την 1η ενότητα του ποιήματος:*αν πέθανε-που δεν πέθανε-αφού θα ξαναφανερωθεί*, στην 1η'*ερέμβαζε:πέθανε άραγε;*,στη 2η),που επιτείνει τη σοφιστική της χρήση, IV)απεγκλωβισμός από τη συμβατική στενότητα των προτασιακών υ.λ της Πρώτης Φάσης και διαμόρφωση υποθετικού λόγου που διακινείται απελεύθερος μέσα σε υπερπροτασιακο σύνολο(βλ. συντ. παρουσίαση του πγ'). .Κοντά σ'αυτά,πρέπει να αναφέρω και την ιδιότυπα καβαφική τεχνική:από παρένθετη που είναι στο αρχαιοελληνικό πρωτότυπο,η υποθετική πρόταση γίνεται τίτλος και ενεργοποιητής ενός καβαφικού ποιήματος(Ο Καβάφης έχει φροντίσει να μνημειώσει αυτή την τεχνική καιστον ποιητικό λόγο του:*θ'άφινα το βιβλίο αν μια μνεία μικρή κι ασήμαντη δεν είλκυε την προσοχή μου αμέσως* ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ,Α'69'ή και *ανάμεσα στα φύλλα του [βιβλίου] λησμονημένη ηύρα μια υδατογραφία άνευ υπογραφής*,Σ'ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΛΗΟ[79]—,Β'33).'Οπως το δείχνουν τα παρένθετα παραθέματα,αυτή η τεχνική δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα της 'Υστερης Φάσης'αλλά καταγράφεται εδώ ως πρόσθετο σχόλιο στη μετατροπία του ΑΠΟΥΣΙΑ σε ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ.

– θεωρώ σκόπιμο να αντιπαραθέσω τα καίρια σημεία της πρώτης σωζόμενης και της τελικής μορφής του ποιήματος,που σαρκώνουν τη μετατροπία της απόδοσης του υποθετικού λόγου:

ΑΠΟΥΣΙΑ	ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ
5 Αλλ'έλεγαν ότι ποτέ δεν θ'αποθάνη	*7 (ουδέ κανείς ποτέ είδε τάφον του). 8 'Εβγαλαν μερικοί πως πέθανε στην 'Εφεσο*
8 Αλλά θα φανή εκ νέου	*21 Μα θα ξαναφανερωθεί 22 ως ήτανε,διδάσκοντας τα ορθά'και τότε βέβαια 23 θα επαναφέρει την λατρεία των θεών μας *
---	*25 'Ετσι ερέμβαζε*

Ο στ.5 της πρώτης μορφής είναι ένα συγκρατημένο επιφώνημα,αν κοιταχτεί σε σύγκριση με την εγκράτεια του στ. 7 της τελικής μορφής'εκτός από την αλλαγή αυτή της απόχρωσης,οι δύο στίχοι διαφέρουν και στη σημασία:ο πρώτος προτείνει έναν ισχυρισμό,φαναϊκό και ιδεόληπτο,υποστηριγμένον μόνο από τη συναισθηματική έξαρση,χωρίς αναφορική αξία'ο δεύτερος,στίχος 7,και αναφορική αξία έχει(:η ανυπαρξία τάφου παρουσιάζεται ως αντικειμενική πληροφορία μέσα στον μύθο του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ)και ανιδεόληπτος είναι.Και το σπουδαιότερο:η σημασία του στ. 7 συμβάλλει στον μετεωρισμό του υποθετικού τίτλου του ποιήματος— στην αμφισημία του.- Παρακάτω, η μελλοντική εκφορά του στ.8 της πρώτης μορφής εγκρίνεται και επαυξάνεται με τους στ. 21-23 της τελικής μορφής.-Τέλος,ο στ. 25 δείχνει ότι η απόδοση του υ.λ βρίσκεται ολόκληρη σε ατελή πλάγιο λόγο,ένθετο σε εισαγωγικά:αυτές οι αλλαγές εντείνουν τη διφορούμενη σημασία αλλά και την υποθετικότητα του τίτλου του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ .

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στη Μέση Φάση,είδαμε ότι η παρελθοντική αφήγηση του ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ μετατρέφθηκε στον απροκάλυπτο διδακτισμό του ΙΘΑΚΗ·στην 'Υστερη Φάση,ο διαλεκτικός μονόλογος του ΑΠΟΥΣΙΑ υποθετικοποιείται,στην τελική μορφή του,από τον τίτλο που επιστεγάζει το ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ,και έτσι η ρητορική και σοφιστική χρήση του υποθετικού λόγου ως σχήματος ποιητικού καταξιώνεται αισθητικά.Θέλω να πω ότι η ποιητικότητα του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ είναι αδιανόητη χωρίς τον δεσπόζοντα υποθετικό λόγο του ποιήματος.Ακόμη περισσότερο:αν αποσυσχετίσομε αυτό το ποίημα από τη συντακτική δομή και επιφάνειά του,θα αντιληφθούμε ότι λειτουργούν και άλλοι υποδόρειοι υποθετικοί λόγοι μέσα στις προτάσεις της συντακτικής απόδοσης.Ο Σαρεγιάννης έχει εντοπίσει αυτούς τους υ.λ στο δοκίμιό του <<Ο Καβάφης άνθρωπος του πλήθους>>(σσ.89-90).<<Η λογική πρόοδος με τις δοκιμαστικές υποθέσεις του ''Είγε ετελεύτα'',γράφει ο Σαρεγιάννης,θυμίζει [...]και τα μαθηματικά και τον τρόπο που λύνομε τα προβλήματά τους.[...]Η αλυσίδα των συλλογισμών που βασίζεται στα πιθανά — που είναι και δεν είναι— που είναι σωστά και δεν είναι— είναι μια αστείρευτη πηγή από συγκινήσεις.[...]Αν όμως η καβαφική και η μαθηματική μαντική μοιάζουν,δεν είναι όμοιες.Ο μαθηματικός δεν μπορεί να ικανοποιηθεί,αν δεν προσεγγιωθεί,αν δεν βρει τη λύση.Ο Καβάφης όμως όταν τελειώνει τα ποιήματά του,μας αφήνει στο μετέωρο.>>(ό.π.,σ.90).-Ποιες *υποθέσεις* εντοπίζει ο σπουδαίος καβαφιστής;Τις

₈'Εβγαλαν μερικοί πως πέθανε στην 'Εφεσο.
₁₁'Αλλοι είπανε πως έγινε άφαντος στην Λίνδο
*₁₂'Η μήπως είν'εκείνη η ιστορία
₁₃αληθινή,που ανελήφθηκε στην Κρήτη*

Αυτές οι *υποθέσεις* δεν εμφανίζονται στο συντακτικό επίπεδο·λειτουργούν ωστόσο σε νοηματικό επίπεδο,και μάλιστα ως ενδοτικοί είτε αντιθετικοί υποθετικοί λόγοι (:ο Σαρεγιάννης μιλά για <<αντιρρήσεις>>,ό.π.):

αν πέθανε στην 'Εφεσο,δεν τόγραφεν ο Δάμις όμως
είτε έγινε άφαντος στην Λίνδο,είτε ανελήφθηκε στην Κρήτη,έχουμε όμως την θαυμασία,την υπερφυσικήν εμφάνισί του —

συνεπώς η υποθετικότητα δεν περιορίζεται στον δεσπόζοντα και ρητό υποθετικό λόγο,παρά σφύζει λανθάνουσα μέσα στις προτάσεις της απόδοσης.Το διαβρωτικό <<γε>> της υποθετικής πρότασης του τίτλου διαχέει την αμφιβολία,την αμφισβήτηση και αναπαράγεται στα *όμως* των ενδοτικών-αντιθετικών υ.λ που εντόπισε ο Σαρεγιάννης (*).

Ακόμη μια φορά:ο συζητούμενος αμιγής υποθετικός λόγος σηματοδοτεί την επάνοδο αυτών των υ.λ στην 'Υστερη Φάση της καβαφικής ποίησης.Σ'αυτήν τη Φάση ο Καβάφης υπερβαίνει τον διδακτισμό που πληθώριζε,καθώς έχουμε δει,στη Μέση Φάση και ξαναχρησιμοποιεί το σχήμα του αμιγούς υ.λ,όχι πια με τον αδόκιμο τρόπο που είχε επιχειρήσει στην Πρώτη Φάση,αλλά με πολύπλευρο βάθος και ομόλογη τεχνική — όπως την εξετάσαμε σε μια στιγμή της κορύφωσής της,στον δεσπόζοντα ρη-

---

(*)Και από γλωσσολογικήν άποψη έχει γίνει αποδεκτό ότι ορισμένες εκφράσεις ή μερικοί ενεργοποιητές μπορούν να έχουν <<επαρκή υποθετικότητα>> είτε να είναι <<σχεδόν συνώνυμοι>> με το σχήμα του υποθ. λόγου.Στη μελέτη του Conditionals and antecedent possibilities(1983) — απ'όπου και οι δύο παραπάνω όροι— ο Johan Van der Auwera γράφει : << Of course,the operators [:therefore,since,because,for, so,hence] have a lot in common with ''if...then''.So there may well be languages in which ''if...then'' translates into the same word(s) as one or more of the operators listed [...] >> (ό.π.,σ.307).Τα παραδείγματα που παραθέτει ο με-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τό και αμιγή υ.λ του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ.

*

Στην εισαγωγική παράγραφο αυτής της ενότητας έγραψα ότι είναι ελάχιστοι οι χ/υπ. λόγοι στην Ύστερη Φάση.Τέτοιος,υποδειγματικός για τον διδακτισμό του,είναι ο πδ':

*μες στην δοκιμασία ή όταν η ώρα σου πια γέρνει
θυμήσου και πάλι το έργον σου*

(ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ,Β'16)

με την απόδοσή του σε έγκλιση επιθυμίας,για να επιδειχθεί ο απροκάλυπτος διδακτισμός και ο διακηρυκτικός τόνος'βρισκόμαστε στην απαρχή της Ύστερης Φάσης (1920) και η διδακτική κεκτημένη διαρκεί.-Συγκαλυμμένος ωστόσο,μες στο πλαίσιο της αφηγηματικής δράσης,είναι ο διδακτισμός του ριγ':

*επάν έξω γενώμεθα,
μηδείς ίδη δακρύοντας ημάς*

(ΑΓΕ Ω ΒΑΣΙΛΕΥ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ,Β'80),

ενώ αξιοσημείωτος είναι ο si temporelle[79] στον ρι':

*αν|=όποτε| ήταν να επιθυμεί τίποτε πολύ,
ή αν είχε δει και λαχταρούσε|...|,
το σώμα του για ένα τάλληρο ή δυο πουλούσε*

(ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ1909,'10,ΚΑΙ '11,Β'73)

όπου ο *αν* είναι χρονικο-υποθετικός ενεργοποιητής(πβ. και σ.).

*

Ο Καβάφης προάγει τους **παραθεματικούς** υποθετικούς λόγους σε ξέχωρη κατηγορία με κοινά γνωρίσματα.-Πρόκειται για τους δεσπόζοντες υ.λ της Ύστερης Φάσης **πγ',ρβ', ρε',ριγ',ριδ'**που,και οι πέντε,έχουν γραφτεί στην αρχαία ελληνική γλώσσα ή στην αττικίζουσα(ρε''περισσότερα στη συντ. παρουσίαση του Δεύτερου Μέρους της εργασίας)'επίσης διακρίνονται για τον σεβασμό τους στο γράμμα του πρωτότυπου κειμένου'οι τρεις πρώτοι είναι αμιγείς υ.λ,ο τέταρτος χρονικός-υ.λ και ο πέμπτος είναι αναφορικός υ.λ.'εκτός από τον **ρβ'**οι άλλοι είναι και ρητοί'εκτός από τον **πγ'**(:Είγε ετελεύτα) οι άλλοι σαρκώνονται στο καβαφικό ποίημα με την υπόθεση και την απόδοσή τους'είναι δεσπόζοντες,και μάλιστα εκφράζουν όλοι μιαν άποψη που εκφέρεται ρητορικά και σοφιστικά,όπως π.χ.:

ει γαρ έγνως,ουκ αν κατέγνως (ρε',Β'62)—

θέλω να πω ότι ο λανθάνων διδακτισμός δεν είναι αυτοσκοπός,αλλά υπηρετεί τη σοφιστική,όπως στον **ρε'**,ή τη δράση του ποιήματος (*όπως αν ο δαίμων διδώ,αι τύχαι πάρεισι,**ριδ'**,Β'80).-Επιπλέον και οι πέντε εκφέρονται σε ατελή πλ. λόγο με απώτερην εξάρτηση από λεκτικό ρήμα (:*ερέμβαζε,είπεν,απαντήσαμεν,είπε,είπε* αντίστοιχα),ώστε δικαιολογείται και ένα παρεπόμενο κοινό γνώρισμα αυτών των υποθ. λόγων,

---

λετητής αφορούν σε περιπτώσεις παρατακτικής όσο και υποτεταγμένης σύνταξης του αγγλικού πεζού λόγου (:This is Brussels and therefore I am in Belgium * This is Brussels.So Iam in Belgium * I am in Belgium for this is Brussels * I am in Belgium,because this is Brussels).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

η ένθεσή τους σε εισαγωγικά (εξαιρείται η υπόθεση του πγ').-Τέλος,και οι πέντε παραθεματικοί υ.λ σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα,ως προς την υπόθεση ή την απόδοσή τους,με τους τίτλους των ποιημάτων όπου ανήκουν[80]:η υπόθεση ή η απόδοσή τους αναπαράγει είτε αναπαράγεται,ενόλω ή ενμέρει,από τον τίτλο:

*ΟΥΚ ΕΓΝΩΣ [=τίτλος]

«Ανέγνως,αλλ'ουκ έγνως'ει γαρ έγνως,**ουκ** [αν κατ]**έγνως**»*

(ρε',Β'62)

*ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ **Ο ΤΥΑΝΕΥΣ** ΕΝ ΡΟΔΩ, [=τίτλος]

«παρελθών [=ει παρέλθοιμι] πολλώ αν ήδιον εν αυτώ μικρώ όντι άγαλμα ελέφαντός τε και χρυσού ίδοιμι [...]» είπεν **ο Τυανεύς** στο τέλος*

(ρβ',Β'48)

Στο δεύτερο από τα προηγούμενα παραδείγματα είναι η εξάρτηση του υ.λ πού,το υποκείμενο του ρήματος της εξάρτησης ακριβέστερα,που εμφανίζεται και στον τίτλο του ποιήματος.

'Εχω ήδη προϊδεάσει για την άποψη που θα υποστηρίξω εδώ,ότι στην 'Υστερη Φάση οι πλείστοι δεσπόζοντες υ.λ χρησιμοποιούνται **ρητορικά**,σε σοφιστικά πλαίσια και ενταγμένοι στην αφηγηματική ροή των ποιημάτων.θυμίζω ότι ρητορική χρήση των υ.λ συναντήσαμε και στην Πρώτη Φάση (ΑΝ Μ'ΗΓΑΠΑΣ).Ποια είναιη ρητορική χρήση;Καταρχήν, είναι εκείνη που εκφράζεται και στο συντακτικό επίπεδο (λ.χ. ρητορικές χρήσεις της υποθετικής πρότασης ή της απόδοσης,όπως έχουν παρουσιασθεί στη συντακτική ανάλυση του Δεύτερου Μέρους της εργασίας)'δεύτερον,είναι εκείνη που εμπίπτει στην ανάλυση του Γ. Δάλλα για «Τα νέα είδη μιας ρητορικής ποιητικής»[81]'τρίτον,είναι η χρήση που σχετίζεται με τη γενικότερη — και λιγότερο οριοθετημένη— Ρητορική.Η τελευταία έχει μια μακρόχρονη παράδοση στενότατων σχέσεων με την Ποιητική:αυτές οι σχέσεις,σχέσεις αλληλοδιαπίδυσης,εντοπίζονται στη Ρητορική του Αριστοτέλη και φθάνουν μέχρι τη «Νέα Κριτική» του Ι.Α. Richards(*).-Προς το παρόν,μπορούμε να ξεκινήσομε με δύο γενικές σκέψεις που ο Αριστοτέλης έγραψε στη «Ρητορική» του (1984)'λέει ότι «Η τέχνη της ρητορικής φανερά συνίσταται στη δημιουργία πεποίθησης:Και η πεποίθηση είναι το αποτέλεσμα κάποιας απόδειξης.»,και «Είναι λοιπόν φανερό πως η ρητορική δεν ανήκει σε κάποιο ορισμένο είδος,αλλά ενεργεί όπως και η διαλεκτική και είναι χρήσιμη.Και δεν είναι έργο της να δημιουργεί πλήρη πεποίθηση,αλλά να υποδεικνύει την πιθανότερη όψη του κάθε ζητήματος.» (σσ. 26 και 28 αντίστοιχα).Υπογραμμίζω ότι η αριστοτελική «Ρητορική» βρίθει από στίχους (ομηρικούς ή λυρικούς ή τραγικούς).Και προχωρώ,με έναν καβαφικό υποθετικό λόγο που ανοίγει ένα ποίημα στο οποίο «η σοφιστική ποιητική συναντά και υπερκαλύπτει την αισθητική»(Γ.Δάλλας,όπ ,σ.356):

οι ελαφροί ας με λέγουν ελαφρόν(πζ',Β'21)—

πρόκειται για το ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΑΡΧΩΝ,ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ,ΣΤΙΧΟΥΡΓΩΝ που ο Δάλλας το ταξινομεί στα ρητορικά γυμνάσματα που ονομάζονται «σκηνικοί μονόλογοι»(όπ,σ.357-358).Ο αναφορικός-υποθ. λόγος που ανοίγει το ποίημα είναι ανασκευαστικό **ενθύμημα**[82].Και στηρίζεται «πάνω στα εναντία» ο κοινός τόπος του:δηλαδή,« εξετάζουμε αν,όταν

(*)Βλ. Rhetoric and Poetics,Encyclopedia 1974,σ.702-705,όπου γίνεται περιεκτική επισκόπηση αυτών των σχέσεων.Για μια σύγχρονη αντίληψη της παραδοσιακής ρητορικής βλ. The New Rhetoric,1969,όπου επανεξετάζονται όλοι οι παραδομένοι όροι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ένα πραγματικό γεγονός υπάρχει,υπάρχει και το αντίθετό του κι αν δεν υπάρχει,αναιρούμε αυτή την ιδέα>>[83].Αυτός είναι ο αριστοτελικός κοινός τόπος Α΄[84]και,σύμφωνα με τα παραδείγματα του Αριστοτέλη,το καβαφικό ανασκευαστικό ενθύμημα αναλύεται έτσι:

Με λέγουν ελαφρόν.Επειδή είναι ελαφροί

ή,σύμφωνα με το δεύτερο αριστοτελικό παράδειγμα,

Αν είναι ελαφροί,και όσοι είναι ελαφροί,μόνον τότε και μόνον αυτοί με λέγουν ελαφρόν —

και ο ίδιος αναφορικός-υ.λ εμπίπτει,αν συνεκληφθεί με τα επιχειρήματα των υπόλοιπων στίχων του ποιήματος,στον ΚΒ κοινό τόπο της αριστοτελικής Ρητορικής,διότι στο ποίημα εξετάζονται οι αντιφάσεις ανάμεσα στον ισχυρισμό του αφηγητή και στους ισχυρισμούς των αντιπάλων του << λογίων της Κωνσταντινουπόλεως>> (<<Ρητορική>> σ.229).

Ενθύμημα,που εμπίπτει στον κοινό τόπο Κ του Αριστοτέλη[85],είναι και ο υποθετικός λόγος πη΄:*μα αν ήμουν ακαλαίσθητος,κι αν μυστικά το είχα προστάξει,θάβγαζαν πρώτο οι κόλακες και το κουτσό μου αμάξι*.Ενθυμήματα είναι και οι υ.λ πζ΄,ϟδ΄, ρ΄,ρα΄,ρβ΄,ρδ΄,ρη΄,ρε΄,ρστ΄,ριζ΄,ριη΄,ριθ΄,ρκ΄ ΄αλλά και ο παραθεματικός υ.λ ριδ΄,που είναι γνωμικός,αποτελεί μέρος ενθυμήματος:

αι δε τύχαι,όπως αν ο δαίμων διδώ,πάρεισι (Β΄80),

διότι <<σχεδόν πάντοτε γνωμικά είναι είτε μόνο το συμπέρασμα είτε μόνο η αρχική πρόταση (η μείζων πρόταση) ενός ενθυμήματος,αφού της αφαιρέσουμε τ'άλλα στοιχεία του συλλογισμού>>[86].Η περίπτωση είναι πολύ χαρακτηριστική,για να προσέξομε την όσμωση του διδακτισμού στη ρητορική των καβαφικών υ.λ:ο ασυγκάλυπτος διδακτισμός του γνωμικού δεν καταργείται,αλλά μεταποιείται΄γίνεται διδακτισμός οσμωμένος μέσα στο ύψιστο στάδιο της καβαφικής αισθητικής:τη σοφιστική.

Από την άλλη,διακρίνομε και υποθετικούς λόγους που δεν είναι ενθυμήματα.Το ενθυμηματικό στοιχείο δεν τους απολείπει — αφού είναι σύμφυτο στους λογικούς υποθετικούς λόγους,άρα και στους καβαφικούς—,κι ωστόσο η αφηγηματική ροή είναι εκείνη που υπερέχει:

Τον έχασ'εντελώς, σαν να μη υπήρχε καν(ϟστ΄)΄

τέτοιοι είναι και οι ϟζ΄,ϟη΄,ρκγ΄[87].

*

Εξετάζοντας το λυρισμό στους δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης(σ.198) υποστήριξα πως το σχήμα του υ.λ δεν είναι ευεπίφορο στην <<ανάπτυξη ενός επιφωνήματος>> — και τώρα,στην Ύστερη Φάση της καβαφικής παραγωγής,ο άδολος λυρισμός περνά στο παρασκήνιο΄ακριβέστερα,τον παρατηρούμε να υπόκειται στον μοϊκανό , διδακτισμό του πγ΄ (*και πάλι το έργο σου θυμήσου*,ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ,Β΄16)΄από εκεί κι έπειτα,συναντούμε στη θέση του άδολου λυρισμού τη συναισθηματική έξαρση,τη συναισθηματική ένταση που αναπτύσσει τον εμφωλεύοντα λογικό πυρήνα.Στους παρακάτω υ.λ, << με δύναμη συλλαμβάνει ο νους>> και μετά,ή συγχρόνως,<< η καρδιά θερμά αισθάνεται ό,τι ο νους συνέλαβε>> κατά τη σολωμική προτροπή΄στους καβαφικούς υ.λ αυτής της Φάσης η συναισθηματική έξαρση δεν αυτονομείται και δεν υποθάπτει τον λογικό πυρήνα της:

*αν δεν τον έπειθε ο δεσπότης την τελευταία στιγμή,
θα τόκαμνε.Και θάταν τώρα ευτυχισμένος,μεγάλος άρχοντας πάντα,και στεριωμένος*(ρ΄,Β΄42)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και βέβαια εκφέρεται στις εγκλίσεις των προτάσεων κρίσης,ακόμη κι όταν παρουσιάζεται ο λογικός πυρήνας στην πλέον εντεταμένην,επιφωνηματική όψη του:

Ας ήταν να [=αν] νικήσουν,και σ'όποιον θέλει δίδω(4δ',Β'32),

όπου παρατηρούμε ότι η εκφορά επιθυμίας εμφανίζεται στην υπόθεση,ενώ η απόδοση εκφέρεται σε οριστική(βλ. συντ. παρουσίαση)'αλλά η «επιφωνηματική εκπνοή» της υπόθεσης δεν «διαφεύγει από τον αποδειχτικό κλοιό»[88] του όλου ποιήματος [=ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΕΠΙΦΑΝΗ],το οποίο έχει ταξινομηθεί στα ρητορικά γυμνάσματα:αυτά δηλ. που συνιστούν «τον πυρήνα και την έδρα της σοφιστικής ποιητικής»[89].

Αν συνοψίσομε,και διαφορίζοντας από τις δύο προηγούμενες Φάσεις,οι δεσπόζοντες υ.λ της 'Υστερης καβαφικής Φάσης:είναι στη μεγάλη πλειοψηφία τους αμιγείς (όπως και της Πρώτης'στη Μέση είναι πολλοί οι μικτοί)'είναι περισσότεροι οι απλοί από τους σύνθετους'στην Πρώτη Φάση πλειοψηφεί το ΜΠ,στη Μέση τα Πρ,ΑΕ ενώ στην 'Υστερη μετά το Πρ κάμνει σημαντική παρουσία το ΜΠ'οι εγκλίσεις επιθυμίας έχουν έντονη παρουσία μόνον στη Μέση Φάση,ενώ στην 'Υστερη υπερτερούν αποφασιστικά οι εγκλίσεις κρίσης'ο ατελής ΠΛ γίνεται ιδιαίτερα αισθητός στην 'Υστερη Φάση (στην Πρώτη κυριαρχεί ο ευθύς)'οι παραθεματικοί υ.λ συνιστούν ιδιότυπο γνώρισμα της 'Υστερης Φάσης.-Το περιεχόμενο υστερεί στην Πρώτη Φάση,ισοστοιχίζεται και ακροζυγιάζεται με τη μορφή στα όρια του διδακτισμού της Μέσης, και ελέγχει τη μορφή με τη σοφιστική ποιητική της 'Υστερης Φάσης.-Κοινό γνώρισμα των δεσποζόντων υλ είναι,και στις τρεις Φάσεις,ο μη αφηγηματικός χαρακτήρας τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

8.2. ΡΗΤΟΡΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΘΕΤΙΚΩΝ ΛΟΓΩΝ

Συζητητής των ανθυπάτων μια φορά
κι αυτοσχεδιαστής διατριβών.Π.χ.
<<Ο χαρακτήρ του Τάδε και του Δείνος>>
(Γ. Δάλλας)

Πρόκειται για τις γραμματικές τεχνικές που ο Καβάφης χρησιμοποιεί για να αυξήσει την πειθώ των υποθετικών λόγων του.Προειδοποιητικά,το θέμα κοιτάχτηκε κατά την εξέταση των δεσποζόντων υ.λ κατά Φάσεις,που έχει προηγηθεί.Στους δεσπόζοντες της Μέσης Φάσης,είδαμε ότι το αριστοτελικό ενθύμημα μπορεί να εντοπισθεί στους καβαφικούς υποθ. λόγους(σ.204).

Αν τα παραπάνω συνδυασθούν με τις τεχνικές της τυπικής λογικής που συχνά ο Καβάφης αξιοποίησε στα ποιήματά του (:ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ,ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ˙βλ. Δεύτερο Μέρος), αλλά και στη δοκιμιογραφική παραγωγή του όπως έδειξα στο Πρώτο Μέρος,δηλώνουν ότι ο ποιητής εμπιστευόταν τη λογική ως ευεπίφορη παράμετρο για τους ρητορικούς χειρισμούς του.Ο ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ αποτελεί ένα ρητορικό γύμνασμα όπου η ρητορική της λογικής -και όχι η λογική της ρητορικής- επιβεβαιώνεται .Αλλά η καβαφική ρητορική δεν εξαντλείται στις παραπάνω χρήσεις˙παρακάτω θα εξετασθούν άλλες όψεις της <u>ρητορικής χρήσης</u> των υποθετικών λόγων:την πρόταξη/επίταξη της υπόθεσης πρόσεξε η σύγχρονη γλωσσολογική έρευνα-σχετικές παρατηρήσεις ήδη έκαμα στο Πρώτο Μέρος για τους υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου (σ.38κ.ε.).Εξάλλου θα κοιτάξω και τους εναρκτήριους/ληκτικούς υποθ. λόγους σε συνδυασμό με τους διακοπτόμενους και θα κάμω τις σχετικές παρατηρήσεις.

8.2α.Η **πρόταξη** της υποθ. πρότασης εκδηλώνει,κατά τον Τζάρτζανο ,τη "φυσική ροή" του νεοελληνικού λόγου˙η **επίταξή** της εξηγείται χονδρικά ως τρόπος έμφασης στο περιεχόμενο της υποθ. πρότασης.Ασφαλώς η άποψη για τη "φυσικότερη" πρόταξη έχει στηριχθεί στο κριτήριο της συχνότητας- και ισχύει και για τους υ.λ του Καβάφη,εφόσον οι προτασσόμενες υποθέσεις είναι υπερδιπλάσιες από τις επιτασσόμε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νες(Πίν.III).Ωστόσο η πρόταξη της υπόθεσης φαίνεται ότι έχει και λογικές αιτίες.Στη μελέτη τους για τη θέση της υποθετικής πρότασης μέσα στη σειρά του (προφορικού και) γραπτού αγγλικού λόγου,οι C.E.Ford και S.A. Thomson[90] διαπίστωσαν ότι η επίταξη της υπόθεσης παρατηρείται μόνον στο 23% του γραπτού αγγλικού λόγου(*).Ξεκινώντας από γλωσσολογικές προκείμενες-και ιδίως από την άποψη του Haiman ότι οι υποθετικές προτάσεις είναι "θέματα" (:topics),δηλ. πληροφοριακά αποταμιεύματα που χρησιμεύουν ως σκελετός για τη γλωσσική ύλη που τα ακολουθεί (ό.π.,σ.361),οι δύο μελετήτριες δεν αποφεύγουν να μπουν σε στατιστικές αναλύσεις που αφενός είναι πολύ ενδιαφέρουσες,και αφετέρου δεν απέχουν πολύ από ό,τι θα ονομάζαμε συμβατική λογική διερεύνηση του ζητήματος:με βάση τα στατιστικά δεδομένα,προχωρούν σε ταξινομήσεις των προτασσόμενων και των επιτασσόμενων υποθετικών προτάσεων,για να καταλήξουν σε συμπεράσματα που αφορούν στον γραπτό και στον προφορικό αγγλικό λόγο.

Ο Πίν. III προέκυψε από τις ταξινομήσεις της παραπάνω μελέτης.Οι υ.λ του Καβάφη χωρούν,με ορισμένες τροποποιήσεις,στις ταξινομήσεις αυτές.Καταρχήν,αν στο σύνολο του γραπτού/προφορικού αγγλικού λόγου η αναλογία των προτασσόμενων προς τις επιτασσόμενες υποθ. προτάσεις είναι 3:1(ό.π.,σ.354),στους καβαφικούς υ.λ είναι 2+:1 - άρα η στατιστική ενθαρρύνει την εφαρμογή της μεθόδου και στη δική μου εργασία.Παρακάτω αναλύω τον σχετικό Πίνακα.

Η <u>πρόταξη</u> της υπόθεσης εντάσσεται στις εξής περιπτώσεις:

<u>Χ.Αν υποθέσομε Χ,τότε Υ.</u>Στην περίπτωση αυτή (:Α1 του Πίνακα) η υποθ. πρόταση χρησιμεύει συνήθως ως σκελετός για ό,τι ακολουθεί, επαναλαμβάνοντας μια προηγούμενη σκέψη με υποθετικόν τρόπο(όπ,σσ. 356-357):στον υ.λ ιβ'*'Οταν ανοίξει ένα παράθυρο θάναι παρηγορία* ο Χ είναι η φράση *για νάβρω τα παράθυρα$_3$*,που προηγείται και μετασχηματίζεται σε χρονικο-υποθ. πρόταση μέσα στον υ.λ.-Και στον υ.λ μα',*Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν σε γέλασε*,η υποθ. πρόταση επαναλαμβάνει υποθετικά τον Χ,ο οποίος είναι:η προηγούμενη στροφή του ποιήματος(:*Η Ιθάκη σ'έδωσε τ'ωραίο ταξείδι$_{31}$.[...]'Αλλα δεν έχει να σε δώσει πια$_{33}$*),αλλά και ο προηγούμενος της στροφής στίχος *μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη$_{30}$*.

<u>Χ.(Αλλά) αν όχι Χ,τότε Υ.</u>Εδώ (:Α2),η υπόθεση αντιτίθεται σε κάτι που έγινε ή ειπώθηκε προηγουμένως:στον υ.λ κη'*Και τες φιλοδοξίες σου να υπερνικήσεις αν δεν μπορείς,με δισταγμό και προφυλάξεις να τες ακολουθείς*$_{2-4}$ η αντίθεση λειτουργεί προς το περιεχόμενο του προηγούμενου στίχου *Τα μεγαλεία να φοβάσαι,ω ψυχή*$_1$'συνεπώς ο *Και* που βρίσκεται στην αρχή του υποθ. λόγου είναι αντιθετικός (=αλλά).-Ας σημειωθεί ότι οι περισσότεροι καβαφικοί υ.λ είναι αντιθετικοί(:CONTRASTING ό.π.,σ.357),ανεξάρτητα από την εσωτερική αντιθετικότητά τους (:εκείνη ανάμεσα στην υπόθεση και την απόδοση'πβ. τον υ.λ λστ' που είναι και αντιθετικός και,συγχρόνως,η υπόθεσή του είναι παραχωρητική πρόταση). Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί να εικάσουμε ότι η <u>αντιθετικότητα</u>,η <u>δυαδικότητα</u> του ποιητικού λόγου,που έχει αναλυθεί σε συγκεκριμένα νεοελληνικά ποιήματα από τον Ερ. Καψωμένο[91],μπορεί να ισχύει και για προτασιακά (:υποθ. πρόταση-απόδοση) αλλά και για υπερπροτασιακά σύνολα (: ο υποθ. λόγος σε αντιθετική σχέση με προηγούμενη ενότητα του νοήματος).Τέτοιος είναι λογου χάρη ο υ.λ μβ',ο οποίος απαρτίζει δυαδική/αντιθετική σχέση με τον τίτλο που επιστέφει το ποίημα:

ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ≠Κιαν δεν μπορείς,προσπάθησε

ή επίσης:

Θαρρούμε πως αν αποφασίσομε και τολμήσομε,θ'αλλάξομε της τύχης την καταφορά(μδ')≠Αλλ'όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,η τόλμη κ' η απόφασίς μας χάνονται (με')

όπου και τα δύο σκέλη της αντιθετικότητας είναι υποθετικοί λόγοι,δη-

---

(*)Βλ. τη μελέτη τους στο ON CONDITIONALS 198 ,σ.353-372.-Εκεί μελετούν χωριστά τους υ.λ στο γραπτό και στον προφορ. αγγλικό λόγο'και εξάγουν ιδιαίτερα και κοινά συμπεράσματα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λαδή υπερπροτασιακά σύνολα.Σχετική είναι η παρατήρηση του Τ. 'Αγρα για το υπερπροτασιακό σύνολο της ποιητικής στροφής,ότι "Το στροφικό σύστημα του Καβάφη βασίζεται ιδίως στην λογικήν οργάνωση του ποιήματος.Εισαγωγή,θέση,αντίθεση,συμπέρασμα.Κάθε στροφή ανταποκρίνεται και σε λογικήν ενότητα.Κυριολεκτικότερα,-κάθε στροφή του Καβάφη είναι πάντα μια πρότασις,μια περίοδος."(Κριτικά 1980,σ.109 ,υπογρμ. δικές μου).Το παράδειγμα των υ.λ μδ'και με' που παράθεσα πιο πάνω αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση·πρόκειται για το ποίημα ΤΡΩΕΣ (Α'26),όπου ο υ.λ μδ'συνέχει την 3η στροφή και ο με'την 4η. Επιπλέον συμβαίνει αυτές οι δύο στροφές να κρατούν το λογικό βάρος του ποιήματος,ενώ οι άλλες στροφές επαναλαμβάνουν με διαφορετική φραστική και συναισθηματική ποικιλία.Και πάλι ο 'Αγρας (ό.π.) προσέχει ότι η "μια πρότασις,μια περίοδος" δεν είναι ποτέ "δύο,εκτός αν πρόκειται για ταυτολογία".Η άποψη του 'Αγρα αφορά στο λογικό περιεχόμενο της κάθε στροφής,μπορούμε ωστόσο να τη μεγεθύνομε ώστε να ισχύσει και για τις στροφικές ενότητες·για να μείνομε στο ποίημα ΤΡΩΕΣ,η 1η+2η στροφή αποτελούν προοιμιακή ταυτολογία της κύριας λογικής αντίθεσης του ποιήματος.Μέσα στο προοίμιο η αντίθεση λειτουργεί ανάμεσα στην 1η (:*Κομμάτι κατορθώνομμε$_{3-5}$*) και στη 2η στροφή (:*Μα πάντα κάτι βγαίνει$_6$*).Ακολουθεί η κύρια αντίθεση που εκφέρεται με τους υλ μδ'και με'της 3ης και 4ης στροφής.Και το ποίημα λήγει με την 5η στροφή που είναι επίσης αντίθετη (:*'Ομως η πτώσις μας είναι βεβαία$_{18}$*) ,συνθετικά αντίθετη,στην αντίθεση της 3ης+4ης στροφής.Συνεπώς το ΤΡΩΕΣ αποτελεί υπόδειγμα κλιμακωτής αντίθεσης που ερείζεται σε υπερπροτασιακά σύνολα,εστιάζει την κύρια αντίθεση σε δύο υποθ. λόγους και λήγει με συνθετικήν αντίθεση που το ένα σκέλος της είναι η αντιθετική ενότητα των δύο μαζί υποθετικών λόγων.

Η αντίθεση του υ.λ προς κάποιο νόημα μπορεί και να μη έχει έκδηλη γραμματική υπόσταση.Είδαμε ότι στο ΤΡΩΕΣ λειτουργούσαν και ρητά αντιθετικά συντάγματα (:μα,όμως,αλλά).Στο ποίημα ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ (Α'46) ο αναφορικός υποθ. λόγος *ως θάμαι δυναμωμένος με θεωρία και μελέτη,εγώ τα πάθη μου δεν θα φοβούμαι σα δειλός$_{5-6}$* (:υ.λ νβ') δεν παρουσιάζει γραμματική αντίθεση·ωστόσο η αντίθεση υπόκειται: 1)στον τίτλο (:ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ),2)στο σύνταγμα της απόδοσης *εγώ τα πάθη μου δεν θα φοβούμαι σα δειλός*,3) στο σύνταγμα *εν μέρει εθνικός$_4$* και σε όσα αυτό ανακαλεί από το περικείμενο του ποιήματος, 4)στον συσχετισμό του ποιήματος με το καβαφικό κλίμα των ενδόσεων στην ηδονή.Αυτά τα ψήγματα υποκρούουν την αντίθεση σε μη γραμματικό επίπεδο,στον κάμπο του ποιήματος:*Μπορεί τα πάθη και οι ηδονές να είναι επικίνδυνα πράγματα,αλλά εφόσον θάμαι δυναμωμένος με θεωρία και μελέτη δεν θα τα φοβάμαι*.Ολόκληρο το ποίημα αποτελεί αντίθεση σε ό,τι υπαινίσσεται ο τίτλος του.-Ταξινομείται στο Α1 του Πίνακα ,επειδή ακριβώς η αντίθεση λανθάνει.Παρόμοιο παράδειγμα μη γραμματικής αντίθεσης είναι ο χ/υπ.λ νη' στο ΙΩΝΙΚΟΝ (Α'53),που ταξινομείται στο Γ1.

Πρέπει να αναφερθεί και η περίπτωση όπου η αντίθεση είναι ρητά εκφρασμένη μέσα στο εκφώνημα του ποιήματος,λείπει όμως η υπόθεση και δεν είναι βέβαιο αν αυτή προτάσσεται ή επιτάσσεται στην απόδοση·τέτοιος είναι ο υ.λ κα'του Η ΠΟΛΙΣ(Α'15) που γιαυτόν το λόγο ταξινομείται στο 4 του Πίνακα.

-Σημειώνω τέλος ότι το Μη Πραγματικό είναι το είδος που ενδείκνυται για την έκφραση αντίθεσης,σύμφωνα με τις δύο μελετήτριες (όπ, σ. 357)·και στον Καβάφη τέτοιοι είναι οι υ.λ μ',ξγ',πη',ϟ'.

Γενικότητα(Για παράδειγμα) αν όχι Χ,τότε Υ.Στην περίπτωση αυτή ο υποθ. λόγος δίνει μιαν εξήγηση,με παράδειγμα,μιας γενικότητας που έχει προηγηθεί (ό.π.,σ.357-58).Αυτοί οι υ.λ ταξινομήθηκαν στη στήλη Γ2 του Πίνακα ΙΙΙ.Τέτοιος είναι ο αν/υπ. λόγος κ' του Η ΠΟΛΙΣ (Α' 15)·η γενικότητα προηγείται στους στίχους 1-5,επικεντρώνεται στο σύνταγμα *μες στον μαρασμόν αυτόν*$_5$,και ακολουθεί η εικονογραφική

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

("a particular case or illustration of a generalization",ό.π.,σ.357-358) επεξήγηση.

<u>X.Αν επιλέξομε Y,τότε Z.</u>'Οπως δείχνουν και τα κεφαλαία X-Y-Z,η υπ. πρόταση δεν είναι απαραίτητο να έχει άμεση σχέση με όσα προηγήθηκαν,αλλά "μάλλον διανοίγει καινούριες δυνατότητες που οι συνέπειές τους θα πρέπει να διερευνηθούν"(ό.π.,σ.358).Το 50% των υ.λ του γραπτού αγγλικού λόγου ταξινομείται από τις δύο μελετήτριες σε αυτήν την κατηγορία (ό.π.).Μεταφράζω το σχετικό απόσπασμα από τον Μπ. Ράσελ που παραθέτουν (ό.π.):

> *Αν αφήνονταν τα πράγματα ανεξέλεγκτα,...θα γινόταν ατομικός πόλεμος.Σ'έναν τέτοιο πόλεμο,ακόμη κι αν οι χειρότερες συνέπειες αποφεύγονταν,η Δυτική Ευρώπη στην ουσία θα εξολοθρευόταν- μαζί και η Μ. Βρετανία.<u>Αν η Αμερική και η ΕΣΣΔ επιβίωναν</u> ως οργανωμένα κράτη...*
>
> (υπογρμ. δική μου)

Και ένα ακόμη παράδειγμα που δίνεται στην παραπάνω μελέτη δείχνει δύο τέτιους υ.λ,που συνδέονται αντιθετικά μεταξύτους (ό.π.).Και για να γυρίσομε στον Καβάφη;οι υ.λ ργ'-ρδ'του ποιήματος ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1896 (Β'57) ανιχνεύουν δύο αντιτιθέμενες δυνατότητες του X(=*Εξευτελίσθη πλήρως*$_1$):

> *Κατήντησ'ένας τύπος που αν σ'έβλεπαν μαζύ του συχνά,ήταν πιθανόν μεγάλως να εκτεθείς*$_{11-12}$

και

> *Μια άποψις άλλη υπάρχει που αν ιδωθεί από αυτήν φαντάζει συμπαθής*$_{15-16}$

όπου η αντιθετικότητα εκδηλώνεται και με το σύνταγμα *Αλλ'όχι μόνο τούτα*$_{13}$·

<u>Σχήμα ευγένειας.</u>Στη μελέτη που χρησιμοποιούμε εδώ,αυτή η χρήση αναφέρεται μόνον για τον προφορικό λόγο της αγγλικής γλώσσας-και μάλιστα καταμετρήθηκαν μόνον 23 από τις 331 προτασσόμενες υποθετικές προτάσεις (ποσοστό 7%'ό.π.,σ.365).-Η προφορικότητα του καβαφικού ποιητικού λόγου επιτρέπει να ταξινομηθεί ο υ.λ ξδ' σε αυτήν την κατηγορία:*Αν πεις για τες γυναίκες της γενιάς,κι αυτές,όλες η Βερενίκες κ'η Κλεοπάτρες θαυμαστές*$_{9-10}$.Η υποθ. πρόταση ισοδυναμεί εδώ με αναφορική πρόταση (='Οσον αφορά στις γυναίκες της γενιάς),που ελαφρώνει με ευγένεια και χάρη μες από την προφορική χρήση του υποθ. λόγου:η ευγένεια θα πρέπει να εκληφθεί ως προφορικός ακκισμός που τον συνοδεύει η χειρονομία του αφηγητή στο ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ (Α'69).-Πβ. με τις χρήσεις του υ.λ στον πεζό καβαφικό λόγο,όπου είναι σαφέστερη η επιδίωξη της ευγένειας (σ. 40).

Η επίταξη της υπόθεσης

Η επίταξη της υπόθεσης αφορά σε 37 υ.λ της καβαφικής ποίησης(:Α3 στον Πίνακα III),δηλ. λιγότερους από το 50% του καταταγμένου συνόλου.Στον γραπτό αγγλικό λόγο το αντίστοιχο ποσοστό είναι 23% και στον προφορικό 18%(ό.π., σ. 359 και 366).'Οπως σημειώνουν οι δύο μελετήτριες στον επίλογο της εργασίας τους χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη έρευνα για για την επίταξη της υπόθεσης'προσέχουν ωστόσο ότι η επίταξη παρατηρείται κυρίως σε διαλογικά κείμενα του γραπτού όσο και του προφορικού αγγλικού λόγου (σ. 369).Επειδή η έρευνα είναι σε πρώιμο στάδιο,δεν διακινδύνευσα την παραπέρα ταξινόμηση των επιταγμένων υποθέσεων,θα παραθέσω όμως περιπτώσεις που εμπίπτουν στις κατηγορίες που έχει κατασκευάσει η γλωσσολογική έρευνα(ό.π.,σ.359-361 και 366-369).

Το <u>μέγεθος</u>,η έκταση της υποθ. πρότασης είναι ένας λόγος που την επιτάσσει από την απόδοση:*Και περισσότερη τιμή τους πρέπει|όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν) πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος κ'οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε* (η').Στον ίδιον υποθ. λόγο το νόημα της υπόθεσης συμβαίνει να είναι "<u>νέο,βαρυσήμαντο</u>"(ό.π., σ. 360) για το ποιητικό κείμενο,οπότε η υποθ. πρόταση επιτάσσε -

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ται·-και σημειωτέον ότι στ'αγγλικά η τάση είναι να εκφέρονται τα βαρυσήμαντα νοήματα με ανεξάρτητη πρόταση,γεγονός που αναγκάζει μιαν υποθ. πρόταση που εκφράζει βαρυσήμαντο νόημα να επιταχθεί,ώστε να εξομοιωθεί στη λογική σειρά και στην επιτόνιση με ανεξάρτητη (όπ,σ.360).-Στο ίδιο και πάλι παράδειγμα,γίνεται σύγκριση του ηθικού περιεχομένου της υπόθεσής του με το ανάλογο περιεχόμενο του υ.λ ε'(οι στ. 1-2 του ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ,Α'103),γιαυτό κι εκείνος και αυτός ο υ.λ επιτάσσουν τις υποθέσεις τους.

Η εμφώλευση της υπόθεσης(και της απόδοσης ενίοτε) μέσα σε απαρεμφατική πρόταση,σε αναφορική πρόταση ή η ονοματοποίησή της είναι αιτίες που την οδηγούν στην επίταξή της(:ό.π.,σ.359-360).-Είδαμε τον υ.λ ε' στην περίπτωση της σύγκρισης·για την επίταξη της υπόθεσής του ισχύει και η ονοματοποίησή της (:*Τιμή σ'εκείνους όπου στην ζωή των ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες*=Οι αυτοπροαίρετοι φύλακες των θερμοπυλών πρέπει να τιμώνται).Χαρακτηριστικότερη περίπτωση ονοματοποίησης είναι ο υ.λ ιη' (*καλλίτερα να μην σας δίναμε,άλογά μου δυστυχισμένα!*),όπου η υπόθεση εμφωλεύει ως υποκείμενο της απρόσωπης έκφρασης.-Σε αναφορική πρόταση εμφωλεύει η υπόθεση στον υ.λ ρκα'.-Και στον αρχαιόγλωσσο υ.λ ριγ'η υπόθεση εμφωλεύει σε τελική πρόταση.-Τέλος στον 4θ' η ερωτημ. πρόταση της απόδοσης εξηγεί την επίταξη της υποθ. πρότασης (ό.π.,σ.369).

Η εξέταση του φαινομένου της πρόταξης και επίταξης της υπόθεσης στους καβαφικούς υποθ. λόγους οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα:Πρώτον,η υπόθεση λαμβάνει θέση μέσα στην περίοδο τόσο κανονικά,ώστε να μπορεί να εξετασθεί σε παραλληλισμό με τις υποθέσεις του γραπτού/προφορικού (και πάντως όχι ειδικά ποιητικού) αγγλικού λόγου.-Δεύτερον,οι περιπτώσεις πρόταξης/επίταξης παρατηρούνται ομοιότυπες στον ποιητικό όσο και στον πεζό καβαφικό λόγο(:Πρώτο Μέρος).-Τρίτον,η εμφανής υπεροχή του αντιτιθέμενου υ.λ είναι χτυπητό δείγμα για το γεγονός ότι η καβαφική ποιητική συντίθεται στα όρια της ορθολογισμένης ρητορικής·όχι μόνον δεν σπάζει την αντοχή τους,παρά αντλεί από τους πιο ξηρούς κανόνες την ουσία της.

3.2ℓ.Η ταξινόμηση των υ.λ σε εναρκτήριους,ληκτικούς,ενδιάμεσους και παρένθετους αφορά στην οπτική καταρχήν,αλλά και λογική και συνεπώς λειτουργική θέση του υ.λ μέσα στο ποιητικό εκφώνημα:για να θυμηθούμε τον Τσόμσκι,ο εστιασμός της πρότασης σχετίζεται με την επιφανειακή δομή,όπως και το θέμα της και η"σκοπιά των λογικών στοιχείων" (Μορφή και Νόημα,σ.26).Κατά προέκταση,η θέση του υ.λ μέσα στο ποίημα είναι ζήτημα της επιφανειακής δομής κατά κύριον λόγο.Με άλλα λόγια,είναι ζήτημα δόμησης της μορφής του ποιήματος,συνεπώς ζήτημα αισθητικής.Τα στατιστικά δεδομένα των καβαφικών υ.λ (:Πίνακας Ⅴ) οδηγούν σε παρατηρήσεις και συμπεράσματα.Αλλά καταρχήν πρέπει να δοθούν εξηγήσεις για τους παραπάνω όρους.

Εναρκτήριο ονομάζω τον υ.λ που η υπόθεση ή η απόδοσή του αποτελούν την αφετηριακή πρόταση ενός ποιήματος ή μιας στροφής.Στον σχετικό Πίνακα ταξινομούνται ξέχωρα οι εναρκτήριοι ποιήματος (στήλη 1),στροφής (:2) και ποιήματος+στροφής (:3).Το ίδιο γίνεται και για τους ληκτικούς υ.λ (στήλες 4, 5,6).Ενδιάμεσος είναι ο υ.λ που η υπόθεση κι η απόδοσή του δεν αποτελούν ούτε αφετηρία ούτε λήξη του ποιήματος ή μιας στροφής,παρά βρίσκονται ενδιάμεσα·οι ενδιάμεσοι ξεχωρίζονται σε εκείνους που εκτείνονται σε μια στροφή του ποιήματος (στήλη 7) και σε όσους εκτείνονται σε δύο στροφές (:8). Τέλος οι παρένθετοι υ.λ είναι εκείνοι που η υπόθεση ή/και η απόδοσή τους βρίσκονται σε () ή – –,ενώ συγχρόνως είναι εναρκτήριοι ή ληκτικοί ή ενδιάμεσοι·-επίσης έχομε υ.λ με μία παύλα:περισσότερα παρακάτω(:Πίνακας Ⅴ).

Από τα δεδομένα του Πίνακα προκύπτει ότι οι ενδιάμεσοι είναι οι υ.λ με τη μεγαλύτερη συχνότητα (37+3).Ωστόσο οι εναρκτήριοι και ληκτικοί αθροιστικά είναι περισσότεροι από τους ενδιάμεσους.Η άθροιση είναι θεμιτή διότι πολλοί εναρκτήριοι υ.λ είναι συγχρόνως και ληκτικοί ποιήματος ή στροφής.Από τον συνδυασμό των στηλών του Πίνακα προκύπτει ότι τα ποιή-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ματα ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ,ΙΘΑΚΗ,ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ,ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ συνέχονται ολόκληρα από το σχήμα των ίδιων (:λγ',λζ',νθ'και ξστ' αντίστοιχα) υποθ. λόγων.Η παρατήρηση αποκτά σημσία,μόλις προσέξομε ότι λ.χ. το ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ (Α'56) δεν είναι άλλο από ποικιλίες του ίδιου χρονικού υ.λ,στον οποίο μετέχουν όλες ανεξαιρέτως οι φράσεις του ποιήματος.Επιπλέον,καθεμιά από τις δύο στροφές αρχίζει και τελειώνει με την υποθ. πρόταση ή την απόδοση του χ/υπ. λόγου.Αυτό το πολλαπλά αναλυμένο ποίημα (δες και συντακτική ανάλυση:νθ'),που αποτελεί σημαντική στιγμή του καβαφικού λυρισμού, δε χάνει τίποτε από την "καθαρότητά" του αν το κοιτάξομε μες από το σχήμα του χ/υπ. λόγου'αντιθέτως,οφείλομε να δεχθούμε ότι ο άδολος λυρισμός είναι πιο ευεπίφορος να ενταχθεί σε στερεότυπα σχήματα'και η δύναμη του ποιητή είναι,ακριβώς,η δημιουργική ικανότητά του να εντείνει όσο μπορεί τα όρια των σχημάτων,έτσι ώστε ο ποιητικός παλμός να χωνεύει και να ενεργοποιεί τη λανθάνουσα δυναμική.Εδώ δεν έχομε αναπαρθένευση ή ανασημασιολόγηση της λέξης,παρά του σχήματος διανοίας που λέγεται υποθετικός λόγος:

ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ

Επέστρεφε συχνά και παίρνε με,
αγαπημένη αίσθησις,επέστρεφε και παίρνε με-
όταν ξυπνά του σώματος η μνήμη,
κ'επιθυμία παληά ξαναπερνά στο αίμα'
όταν τα χείλη και το δέρμα ενθυμούνται,
κ'αισθάνονται τα χέρια σαν ν'αγγίζουν πάλι.

Επέστρεφε συχνά και παίρνε με την νύχτα,
όταν τα χείλη και το δέρμα ενθυμούνται.... (Α'56)

Πολύ περισσότεροι,και περίπου ισάριθμοι μεταξύ τους,είναι οι εναρκτήριοι και οι ληκτικοί υ.λ της στροφής ποιήματος.Κατέχουν τη 2η και 3η θέση σε συχνότητα μετά τους ενδιάμεσους-που είπαμε ότι αθροιστικά τους ξεπερνούν (Πίν. Χ)- και λειτουργούν μέσα στη στροφή τους ως εκφορείς μιας βασικής θέσης/αντίθεσης.Παραδείγματα-για όλες τις στήλες του Πίνακα:

Και τώρα τί θα γένουμε χωρίς βαρβάρους (εναρκτ. στροφής'υ.λ ιζ')
Κ'επίσης έτσι από μας θα βλέπεται και θα τιμάται ο τάφος του,όταν που περνούμε στα βιβλία (ληκτ.ποιήματος να')
θάφινα το βιβλίο αν μια μνεία μικρή δεν είλκυε(εν.+ληκτ.στροφ. ξε')
Τιμή σ'εκείνους όπου ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες(εναρκτ.ποιήμ+στροφ.'ε')
*Εκεί σαν μπω,ο νους μου πιαίνει*ληκτ.ποιήμ.,εναρκτ. +ληκτ. στροφής'νε')
ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ (εναρκτ. ποιήμ.+στροφ.'πγ')
Αλλ'όταν έλθ'η νύχτα ξαναπιαίνει (ληκτ. ποιήματος 'ξ')
κι όταν είναι πτωχοί,πάλ'εις μικρόν γενναίοι(ενδιάμ. σε 1 στροφή ζ')
Φανερώνεται αμέσως όποιος τόχει έτοιμο μέσα του το Ναι (ενδιάμεσος σε 2 στρ.'θ')
αν τύχει και πλησιάσει,μη λείψεις (ληκτικός ποιήμ.+στροφ.'λα')

Χαρακτηριστικός είναι ο υ.λ πγ',ο οποίος είναι εναρκτήριος ποιήματος, αφού βρίσκεται στον τίτλο (:ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ)'είναι και εναρκτήριος στροφής, διότι εννοείται με απόδοση την 1η στρ. του ποιήματος (βλ. Δεύτερο Μέρος)' επομένως είναι εναρκτήριος ποιήματος+στροφής'τέλος είναι και ληκτικός στροφής (στήλες: , ,).-Χαρακτηριστικότερος είναι ο υ.λ νζ'(ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ) που είναι εναρκτήριος στροφής,ληκτικός ποιήματος+στροφής,και ενδιάμεσος σε δύο στροφές.

Η ρητορική συσσώρευση και η αισθητική καταξίωση του υ.λ είναι συχνά συνυφασμένη με τις περισσότερες από μία θέσεις του στην ταξινόμηση του παραπάνω Πίνακα.Είδαμε το ποίημα ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ,που συνέχεται ολόκληρο από το υποθετικό λόγο του.Μπορούμε να προσέξομε και ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΤΡΑΠΕΖΙ (Α'90), για να δούμε τη ρητορική χρήση ενός απλού απλού υποθ. λόγου (:οη') ο ο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποίος είναι εναρκτήριος+ληκτικός όχι ολόκληρου ποιήματος,παρά μιας στροφής·ταξινόμείται επίσης και στους υ.λ που περιέχουν μία παύλα που χωρίζει την υποθ. πρόταση από την απόδοσή της:

Κι αν δεν θυμούμαι,πού-ένα ξέχασμά μου δεν σημαίνει.

Μόνος του ο υ.λ απαρτίζει μια μονόστιχη στροφή.Η στροφή αυτή εκφράζει την αντίθεση μέσα στο ποίημα:τη διακοπή της αναπόλησης και την επάνοδο στο αφηγηματικό παρόν.Η αντίθεση,για την οποία έχομε μιλήσει σε προηγούμενη ενότητα του Μέρους,εξειδικεύεται εδώ σε δύο ανύσματα:αφενός,ολόκληρος ο υποθ. λόγος αντιτίθεται νοηματικά προς τις δύο προηγούμενες στροφές όσο και προς την επόμενή του·αφετέρου,η υπόθεση αντιτίθεται στην απόδοση μέσα στον υ.λ.-Η αντίθεση δεν αναφέρεται στο κείμενο του υπόλοιπου ποιήματος παρά στο περικείμενό του:οι αμφιβολίες για τον τόπο της παλιάς ερωτικής συνεύρεσης δεν κειμενοποιούνται,αλλά λανθάνουν στην εξωτερική στοιβάδα των δύο πρώτων στροφών,για να εξουδετερωθούν από την τρίτη στροφή του υποθ. λόγου,έτσι ώστε στην 4η και τελευταία στροφή του ποιήματος να υψωθεί ο παροντικός επιφωνηματικός τόνος (:*Α τώρα,νά*$_{10}$) της οπτικής ερωτικής φαντασίωσης.-Η αντίθεση στο πρώτο της άνυσμα είναι ελαφρά,ενώ είναι έντονη ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση.-Η υποθ. πρόταση έχει θέση προεξ. παράθεσης και ισοδυναμεί και με ειδική πρόταση (Δεύτ. Μέρος,οη').
-Ο στίχος είναι πολυσύλλαβος (:16)·η υπόθεση έχει ιαμβικό μέτρο,και η απόδοση τροχαϊκό (6 και 10 συλλαβές αντίστοιχα).Η ποσοτική υπεροχή της απόδοσης και ο ανατρεπτικός - σε αντιδιαστολή με τον ίαμβο- τροχαίος εστιάζουν πάνω της την αντιθετικότητα του υποθ. λόγου,πουπρέπει να ακουστεί: *κιανδέν θυμού μαιπού--ένα ξέχα σμάμου δένση μαινει*.Οι τόνοι δείχνουν την επιτόνιση του στίχου,και οι υπογραμμισμένοι τόνοι τις κορυφώσεις της επιτόνισης.-Για τη διαχωριστική παύλα,που εδώ πέφτει και ως οπτική τομή εκεί που γίνεται το πέρασμα από τον ίαμβο στον τροχαίο,θα σχολιάσω σε επόμενη παράγραφο.

Οι ενδιάμεσοι υποθ. λόγοι είναι 40 (στήλη 7+8 του Πίνακα),με έναν υποθετ. λόγο -τον νζ'- κοινό με τους ληκτικούς και τους εναρκτήριους·ούτως ή άλλως όμως οι εναρκτήριοι και ληκτικοί είναι αθροιστικά υπερδιπλάσιοι από τους ενδιάμεσους,αφού απομένουν 123-40=83 υποθ. λόγοι.Σε αυτούς εννοείται ότι ανήκει και ο νζ'·τον παραθέτω,διότι αποτελεί τη μοναδική περίπτωση υποθ. λόγου που είναι συγχρόνως εναρκτήριος,ληκτικός και ενδιάμεσος:

*τα είδεν ή τα σπούδασε.Μες στο ταμείον θα τ'αφίσει,

δείγμα της τολμηρής δουλειάς του και ικανής.
Στο μαγαζί σαν μπει αγοραστής κανείς

βγάζει απ'τες θήκες άλλα και πουλεί-περίφημα στολίδια-
βραχιόλια,αλυσίδες,περιδέραια,και δαχτυλίδια*.

(ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ,Α'50)

-ειδικότερες παρατηρήσεις για τον νζ' έχουν γραφεί στη συντ. παρουσίασή του (Δεύτ. Μέρος) και δεν θα επανέλθω.-Προχωρώντας τις παρατηρήσεις στον ίδιο Πίνακα,το άθροισμα των στηλών 1-6 είναι(6+29+8)+(13+35+15)=106·η διαφορά από τους 83 (:123-40) έως τους 106 υ.λ οφείλεται ότι μερικοί εναρκτήριοι είναι συγχρόνως και ληκτικοί,όπως φαίνεται στον Πίνακα.Τούτο δεν εμποδίζει να παρατηρηθεί η συχνότητα των εναρκτήριων σε σύγκριση με τους ληκτικούς με μέτρο τα τεχνητά αθροίσματά τους- διότι τα τελευταία δείχνουν την πραγματική λειτουργία των υποθ. λόγων.Η σειρά της συχνότητας είναι:

-ληκτικοί στροφής:35		στήλη 5η
-εναρκτ. στροφής:29		2η
-ληκτικοί ποιήματος και στροφής:15		6η
-ληκτικοί ποιήματος:13		4η
-εναρκτ. ποιήματος και στροφής:8		3η
-εναρκτ. ποιήματος:6		1η
ΣΥΝΟΛΟ:	106	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καταρχὴν,τόσο στους εναρκτήριους όσο και στους ληκτικούς είναι μεγάλη η αριθμ. υπεροχή της στροφής και στις δύο περιπτώσεις (:35 οι ληκτικοί στροφής και 29 οι εναρκτ. στροφής αντίστοιχα).Δεύτερον,το άθροισμα των ληκτικών ποιήματος και ποιήμ.+στροφής είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο άθροισμα των εναρκτήριων υ.λ (13+15,ενώ 6+8).Τρίτον,οι ληκτικοί οποιασδήποτε θέσης υπερτερούν στο σύνολό τους από τους εναρκτήριους (13+35+15 έναντι 6+29+8).

Συμπερασματικά:Ο Καβάφης χρησιμοποίησε υπερδιπλάσιους υ.λ ως εναρκτήριους ή ληκτικούς παρά σε ενδιάμεσες θέσεις,πράγμα που δηλώνει ότι η χρήση των υποθ. λόγων είναι καθοριστική για την κατασκευή των ποιημάτων του.Ακόμη περισσότερο,οι στήλες 1 και 4 δείχνουν ότι 16 ποιήματα αρχίζουν ή περαίνουν με υποθ. λόγους,και 3 ακόμη αρχίζουν και περαίνουν με τους ίδιους υποθ. λόγους·επίσης άλλα 20 ποιήματα αρχίζουν ή περαίνουν με υ.λ οι οποίοι επιπλέον κλείνουν και στροφές αυτών των ποιημάτων,ενώ 3 ακόμη ποιήματα αρχίζουν και περαίνουν,αυτά και στροφές τους,με υποθ. λόγους,όπως δείχνει ο συσχετισμός των στηλών 3 και 6.-Ο κατά βάση αντι-αφηγηματικός,αντι-λυρικός,λογικός χαρακτήρας του υποθετικού λόγου (:πβ. και τα συμπεράσματα του Καψωμένου για την ποίηση του Σεφέρη,Πρώτο Μέρος,σ.21) εξηγεί ώς ένα βαθμό για ποιον λόγο οι υ.λ κατέχουν περίοπτες θέσεις στη Μέση (διδακτική κυρίως) και στην Ύστερη(ρητορική/σοφιστική) Φάση της καβαφικής ποίησης.

Οι διακοπτόμενοι υποθετικοί λόγοι ενδιαφέρουν ως ζήτημα ρητορικής χρήσης,και αυτό,των υ.λ.-Σε αυτούς τους υ.λ παρεμβάλλεται μια άλλη(διαφορετική)πρόταση ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση,και διακόπτει προσωρινά τη λειτουργία του υποθ. λόγου.Από στενά συντακτική άποψη,ο Γιαγκόπουλος έχει εξετάσει το ζήτημα όσον αφορά στους αρχαιοελληνικούς υλ[92].Εδώ το φαινόμενο ενδιαφέρει από τη ρητορική του όψη.-Είναι λίγοι οι διακοπτόμενοι υποθ. λόγοι του Καβάφη,συνεπώς οι πλείστοι είναι συνεχόμενοι.Αμέσως παρακάτω θα δούμε ορισμένες περιπτώσεις διακοπής της συνέχειας των υ.λ- αφού πρώτα διευκρινίσομε ότι,εάν η παρέμβλητη άλλη πρόταση δεν βρίσκεται ανάμεσα στο ρήμα της υπόθεσης και σε εκείνο της απόδοσης,τότε δεν θεωρώ ότι είναι διακοπτόμενος ο υποθ. λόγος·λόγου χάρη ο παρένθετος κε' βρίσκεται μέσα στον κδ',αλλά δεν τον διακόπτει·ή στον λα' (ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ) βρίσκεται μια παρένθετη πρόταση ανάμεσα στις προτάσεις της απόδοσης του υποθ. λόγου,άρα δεν τον διακόπτει.-Και τώρα οι διακοπτόμενοι υ.λ:

*Ο υποθ. λόγος διακόπτεται από άλλον υ.λ,που παρεμβάλλεται ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση του πρώτου:"όταν θέλω-δυναμωμένος ...μελέτη-θα ξαναβρίσκω",όπου ο νδ'διακόπτει τον νγ'.

*Ο υποθ. λόγος διακόπτεται από άλλην,άσχετη με τον υ.λ,πρόταση.Τέτοιος είναι ο ριζ'(ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ):"Αν πάλι μ'εμποδίσουνε με τα συστήματά τους-τους ξέρουμε τους προκομένους:να τα λέμε τώρα;αν μ' εμποδίσουνε,τί φταίω εγώ".Επίσης και ο μη'(Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ),που διακόπτεται από στροφές προτάσεων:"Τί αν στην Μαγνησία ο Αντίχος κατεστράφηκε.Λένε πανωλεθρία έπεσ'επάνω...Μπορεί να τα μεγάλωσαν'όλα δεν θάναι αλήθεια.Είθε.Γιατι αγκαλά κι εχθρός,ήσανε μια φυλή. Ομως ένα "είθε" είν'αρκετό.Ίσως κιόλας πολύ.Ο Φίλιππος την εορτή βέβαια δεν θ'αναβάλει."

*Ο υποθ. λόγος διακόπτεται από επαλλάσσοντα λόγο:ο κγ'(Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ) διακόπτεται από παραχωρητική πρόταση:"Τί συμφορά,ενώ είσαι καμωμένος...έργα η άδικη αυτή σου η τύχη...να σε αρνείται"·-- ο μβ'(ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ),ο λε'(Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ) και ο ξε'(ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ) είναι επαλλάσσοντες,όχι όμως διακοπτόμενοι.

*Θα πρέπει να αναφερθεί και η περίπτωση των υ.λ νε'(ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ) και ξ'(ΟΜΝΥΕΙ),οι οποίοι διακόπτονται από αναφορικά συντάγματα,τα οποία ωστόσο εξαρτώνται από τις υποθ. προτάσεις,ακριβέστερα από όρους αυτών των προτάσεων:τον νε'τον διακόπτει η παράθεση που βρίσκεται ανάμεσα σε παύλες (:"λαμπρότατοι μες στων αμφίων τον στολισμό"$_9$),και τον ξ'τον διακόπτει το σύνταγμα "του σώματος που θέλει και ζητεί"$_5$.-Αλλά εφόσον πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις για ε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξαρτώμενα αναφορικά συντάγματα,δεν έχομε διακοπτόμενους ,παρά η-μιδιακοπτόμενους -αν μπορεί να ειπωθεί έτσι- υποθ. λόγους.

Συναφείς είναι οι υποθ. λόγοι που παρεμβάλλουν την υπόθεση μέσα στην από-δοσή τους.Χαρακτηριστικός είναι ο σε΄:*Θ'ασχήμισαν -αν ζει- τα γκρίζα μάτια'θα χάλασε τ'ωραίο πρόσωπο.* Τέτοιοι είναι και οι ιστ΄,κστ΄,ριδ΄,ρκα΄. Από μιαν άποψη,και ο ξθ΄ εδώ πρέπει να ταξινομηθεί,εφόσον η κλητική προσφώνηση χρεωθεί στην απόδοση:*Διαβάτη,αν είσαι Αλεξανδρεύς,δεν θα επικρίνεις*(ΙΑΣΗ ΤΑΦΟΣ).

Το συμπέρασμα για τους διακοπτόμενους υ.λ είναι εξ αντιθέτου:ο Καβάφης σπάνια παραβιάζει εκείνο που ονομάστηκε,για τη σειρά των λέξεων,"φυσική τάξις των ονομάτων"[93],-και που κάλλιστα μπορεί να ισχύσει και για τη "φυσική τάξη" των προτάσεων του υποθ. λόγου.Και όταν διακινδυνεύει την παραβίαση,φθάνει στα άκρα : το αναφορικό σύνταγμα *του σώματος που θέλει και ζητεί*,που το είδαμε προηγουμένως,αρχίζει με μια γενική παρακινδυνευμένη.Στο Περί Ερμηνείας ο Δημήτριος υποστηρίζει ότι οι αφηγήσεις πρέπει να αρχίζουν με ονομαστική ή με αιτιατική,γιατι οι άλλες πτώσεις "ασάφειάν τινα παρέξουσιν και βάσανον τω τε λέγοντι αυτώ και τω ακούοντι" (ό.π. πργρ. 199-201).-Πολύ ωριμότερα στον ριζ΄(ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ,βλ. προηγ.) ο Καβάφης φροντίζει να επαναλάβει ένα μέρος της υποθ. πρότασης,ώστε να την ξανασυνδέσει νοηματικά με την απόδοση και να κατορθώσει έτσι έναν αριστοτεχνικά διακοπτόμενο-με επιφωνηματική παρέκβαση παρμένη από τονική κορύφωση της καθημερινής κουβέντας- υποθετικό λόγο.(*)

3.2γ. Η καβαφική στίξη είναι ζήτημα που έχει τη δική του αυτοτέλεια'παρατηρήσεις σχετικές έχουν γίνει στο Δεύτερο Μέρος.Το πρόβλημα είναι συνολικό, αφού η ελληνική στίξη δεν έχει μελετηθεί(Σαββίδης 1987:41 ,)[94].Η ιδιοτυπία της καβαφικής στίξης προσέχτηκε από τον Καράογλου στο μικρό μελέτημά του "Ένα σημείο στίξης [το τυπογρ. κενό] στα ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη"[95].Μιλώντας γενικά,μπορούμε να πούμε ότι ο αλεξανδρινός αξιοποίησε αισθητικά τη στίξη περισσότερο από τους άλλους νεοέλληνες ποιητές,και το μελέτημα του Καράογλου δείχνει την κατεύθυνση για μια σφαιρική διαπραγμάτευση του ζητήματος.-Ασφαλώς και δεν θα εξετασθούν εδώ οι ιδιοτυπίες της καβαφικής στίξης,θα παρατηρηθούν όμως ορισμένα γνωρίσματα της χρήσης της στους υποθετ. λόγους.

Από τους παρένθετους καβαφικούς υ.λ συγκριτικά μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσοι βρίσκονται μέσα σε παύλες ή περιέχουν παύλες ή διχάζονται από αυτές'οι παρένθετοι μέσα σε () είναι πολύ λιγότεροι.-Για να αρχίσω από τους τελευταίους,διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:1)μέσα στις () βρίσκεται και η υπόθεση και η απόδοση:*(Ευτύχημα θα ήταν αν ποτέ δεν τους χρειάζονταν κανείς)* ρστ΄.2)μέσα στις () εγκλείεται μόνον η υπόθεση:*(αν περισσότερο δεν φθάν'η δύναμίς του)* ρκα΄.-Ο υ.λ πη΄,που υπάγεται στην πρώτη κατηγορία,είναι ενισχυμένος και με μία παύλα που χωρίζει την υπόθεση από την απόδοσή του.

Σύμφωνα με τον Μ. Τριανταφυλλίδη,η παρένθεση εγκλείει κάτι που "εξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα αλλά και που μπορεί να παραλειφτή" (Νεοελλ. Γραμματική 1978,σ. 63).Και τα δύο αυτά γνωρίσματα τα βρίσκομε στον υποθ. λόγο ριε΄:

> *(ξέρω και παραξέρω Αριστοτέλη,Πλάτωνα'τί ρήτορας,τί ποιητάς,τί ό,τι κι αν πεις)*
>
> ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ

Αυτός ο υ.λ λειτουργεί ως επεξήγηση του προηγούμενου συντάγματος *Κάτο-

---

(*)Ο Δημήτριος πάλι υποστηρίζει ότι η σωστή σειρά των λέξεων μέσα στην περίοδο είναι,πρώτα οι ζωηρές και μετά οι πολύ ζωηρές.Και φέρνει ως παραδείγματα δύο χρονικοϋποθ. λόγους από την Πολιτεία του Πλάτωνα,στους οποίους οι υποθέσεις προηγούνται με υποδειγματικόν τρόπο:"επάν μεν τις μουσική παρέχη καταυλείν και καταχείν δια των ώτων" και "όταν δε καταχέων μη ανή,αλλά κηλή,το δη μετά τούτο ήδη τήκει και λείβει"(ό.π.,πργρ.50-51).-Ο Κ. στον υλ ριζ΄ακολουθεί την οδηγία τηςζωηράδας,αφού αφήνει για το τέλος του (διακοπτόμενου) υ.λ το ζωηρότερο σύνταγμα "τι φταίω εγώ".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χος της ελληνικής θαυμάσιος*$_6$.Αμέσως μετά την παρένθεση,ο ήρωας του ποιήματος συναριθμεί και ένα ακόμη προσόν του:

*Από στρατιωτικά έχω μιαν ιδέα,
κ'έχω φιλίες με αρχηγούς των μισθοφόρων.*$_{9-10}$,

κι αυτό υποδηλώνει ότι ο παρένθετος υ.λ λειτουργεί ισοδύναμα με τον στίχο 10.Η νοηματική δομή όλης της 2ης στροφής του ποιήματος είναι:

ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΗΡΩΑ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΛΩΣΗΣ
είμαι νέος$_5$	-
με υγείαν αρίστην$_5$	-
Κάτοχος της ελληνικής θαυμάσιος$_6$	*(ξέρω και παραξέρω...)*$_{7-8}$
Από στρατιωτικά έχω μιαν ιδέα$_9$	*κι έχω φιλίες...*$_{10}$
Είμαι μπασμένος κάμποσο και στα διοικητικά$_{11}$	-
κάπως γνωρίζω τα της Αλεξάνδρειας$_{13}$	*έμεινα έξι μήνες πέρσι*$_{12}$

Ο Καβάφης αφήνει χωρίς υποστήριξη τις λιγότερο σημαντικές για το ποίημα δηλώσεις του ήρωα,ενώ φροντίζει να εξάρει με τον παρένθετο λόγο ένα προσόν του ήρωα που μας αποτρέπει να θεωρήσομε τον ανέστιο και πένη ως ασήμαντο τυχοδιώκτη.Παραλλάσσοντας το σχόλιο του ποιητή για την παρένθεση του ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ ,μπορούμε να πούμε ότι:όσο προσέχομε την εμφατική παρένθεση,που φάνηκε ασήμαντη και ίσως περιττή στο πρώτο κοίταγμα,τόσο ο τυχοδιωκτισμός του ήρωα χάνεται,τόσο συμπαθητικότερος γίνεται,και τόσο περισσότερο μας θυμίζει το ανθρώπινο δράμα των "ελλήνων λογίων εν ταις ρωμαϊκαίς οικίαις"[96].Συνεπώς ο παρένθετος υποθ. λόγος όχι μόνον δε θα μπορούσε "να παραλειφτή",παρά αντιθέτως λειτουργεί καθοριστικά μέσα στο ποίημα.-Εξίσου καθοριστικός,αφού εκφράζει με διαβρωτική διακριτικότητα στον τύπο της Απλής Σκέψης την θεμέλια αντίρρηση του αφηγητή,είναι καιο παρένθετος υ.λ ρστ' στο ΕΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ,200 π.Χ. (Β'66),ενώ για τον παρένθετο υ.λ του ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ έχει σχολιάσει ο Καβάφης'και ο παρένθετος πη' (ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΛΑ,Β'23) εκφράζει επίσης κάτι θεμελιακό για το ήθος του ήρωα αυτοαφηγητή'και για την παρένθετη υπόθεση του ρκα'(ΚΑΤΑ ΤΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ...) ισχύει κάτι ανάλογο:εκφέρει την πλέον θλιμμένη παραχώρηση του ποιητή προς τη φθορά του χρόνου,ενώ συνάμα εντάσσεται στα χαρακτηριστικά καβαφικά συντάγματα (:εν μέρει,για λίγο,για μια μέρα,για λίγην ώρα κ.τ.ό.) που διακινούν την ποσοτική (:χρονική,χωρική) παράμετρο του ποιητικού ιδεολογήματος.

Το συμπέρασμα είναι και ευδιάκριτο και σαφές:ο Καβάφης αξιοποιεί την παρένθεση στην ποίησή του,με προσποίηση:επιφανειακά αποδέχεται την συμπληρωματική,επεξηγητική και προπάντων προαιρετική παρουσία της,ενώ ουσιαστικά παρενθέτει σ'αυτήν θεμελιακά νοήματα του ποιήματος,νοήματα που είτε παρουσιάζουν μια βασική (αντι)θέση είτε καθορίζουν το ήθος των ηρώων/αφηγητών.Συνεπώς η καβαφική παρένθεση λειτουργεί στους υποθ. λόγους εκ διαμέτρου αντίθετα από τις υποδείξεις της παραδοσιακής γραμματικής.

Περνούμε στους παρένθετους υποθ. λόγους μέσα σε <u>παύλες</u>.Εισαγωγικά,πρέπει να αναφερθεί η παρατήρηση του Καράογλου ότι η παύλα είναι "σημείο στίξης εντονότερο από την τελεία" (ό.π.,σ.300).Ο Τριανταφυλλίδης την ερμηνεύει με κριτήριο τη χρήση της'τη βάζομε,γράφει,"για να φανή αντίθεση των προηγουμένων στα ακόλουθα",ή "για να δειχτή απότομη αλλαγή ή ανακολουθία στη φράση",ή τέλος "ύστερα από τελεία,για να γίνη μεγαλύτερο σταμάτημα" (ό.π., σ. 65).Αυτά αφορούν στη <u>μονή παύλα</u>'για τη <u>διπλή παύλα</u> γράφει ότι τη χρησιμοποιούμε "ιδίως όταν δεν θεωρούμε το μέρος αυτό [:ανάμεσα στις δύο παύλες] τόσο δευτερώτερο ώστε να κλειστή σε παρένθεση" (ό.π.)- το τελευταίο

σημαίνει μια σύγκριση:ότι η παρένθετη σε () φράση είναι "δευτερώτερη" από την παρένθετη σε διπλή παύλα.-Στο λεξικό βρίσκομε ένα άλλο πολύ σημαντικό γνώρισμα της παύλας,που δεν το δίνει η στενά λογική ερμηνεία της παύλας από τον Τριανταφυλλίδη,ότι η παύλα είναι "παύσις,σταμάτημα" (Λεξικό Δημητράκου 6.).-Με βάση την καβαφική χρήση της παύλας,μπορούμε να προσθέσομε τα ακόλουθα-αλλά και να εξειδικεύσομε όσα προβλέπει ο Τριανταφυλλίδης:

*την <u>οπτική</u> υπόσταση της παύλας,από την οποία απορρέει ο χρονικός χαρακτήρας της,-σαν μια οπτική παράταση ή εκκρεμότητα που χρονικοποιείται-,και που φαίνεται λ.χ. στις μετεωριζόμενες μονές παύλες σε τίτλους ποιημάτων:

ΗΛΘΕ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΕΙ- (Β΄40)
ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΚΑΠΗΛΕΙΑ- (Β΄52)
Σ'ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΛΗΟ- (Β΄33)
ΓΙΑ ΝΑΡΘΟΥΝ- (Β΄17)
'ΡΩΤΟΥΣΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ- (Β΄83)

Στις περιπτώσεις αυτές η παύλα δεν είναι υποκατάστατο της τελείας˙ είναι πρωτογενής η χρήση της.Η χρονική παράταση επιβεβαιώνεται και από χρήσεις όπως:

* .'Επειτα-
ίσως εκ νέου στον Σακκά να πήγαινε." (ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ...,Β΄28-29)-
όπου η παύλα αντιπροσωπεύει μια δεκαετία:*Τουλάχιστον για δέκα χρόνια ακόμη η καλλονή του θα διαρκούσεν.$_{20-21}$*.(πβ. και Β΄8).

*τη <u>θεατρική</u> λειτουργία της παύλας,δηλ. την εμβολή της στη φραστική ροή δίκην χειρονομίας:

*Θυμάται πόσο στην Συρία θρήνησαν,τί είδος λύπη

είχαν,σαν έγινε σκουπίδι η μάνα των Μακεδονία.-
Ν'αρχίσει το τραπέζι.Δούλοι˙τους αυλούς,τη φωταψία.$_{16-18}$*
(Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ,Α΄30)

ή ακόμη:
*Είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι.-
Τα φάρμακά σου φέρε Τέχνη της Ποιήσεως$_{7-8}$*
(ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ...,Β΄24)

ή ως θεατρική χειρονομία ρητορικού υστερόγραφου:
* .-Είπα,στην Αντιόχεια˙
μα και στην Αλεξάνδρεια,μα και στην Ρώμη ακόμη,
δεν βρίσκετ'ένας νέος εράσμιος σαν τον Μέβη.$_{10-12}$*
(ΣΟΦΙΣΤΗΣ ΑΠΕΡΧΟΜΕΝΟΣ...,Β΄54)

Και βέβαια είναι θεατρική η χρήση της μονής παύλας στην τεχνητή στιχομυθία του ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ (Α΄107).Αλλά είναι συμβατική,διότι δεν εμπεριέχει χρονικότητα.

*τη <u>σχηματολογική</u> χρήση της μονής παύλας στην επανάληψη (βλ. Β΄12, Β΄17,Α΄86,Α΄87),λόγου χάρη:*Μέσα στην ρέμβην όλως [...]-μέσα στην ρέμβην έτσι*$_{5-7}$ (ΓΙΑ ΝΑΡΘΟΥΝ-,Β΄17).

*τη λειτουργία της ως <u>συντακτικού αρμού</u> μέσα στην ποιητική φράσηεδώ θυμόμαστε τις εκλογικεύσεις του Τριανταφυλλίδη.Ο Καβάφης χρημοποιεί τη μονή παύλα -και τη διπλή,επίσης- σε μεγάλο αριθμό επιμέρους συντακτικών φαινομένων.Επειδή πρέπει να επανέλθω στους υποθ. λόγους,καταγράφω με κάθε δυνατή συντομία:

-μονή παύλα ως ισοδύναμο του "όταν αίφνης":*στο πληκτικό χωριό όπου αναμένει-έπεσε στο κρεββάτι απόψι ερωτοπαθής*$_{8-9}$(ΣΤΟ ΠΛΗΚΤΙΚΟ ΧΩΡΙΟ,Β΄47),
-η επεξηγητική μονή παύλα:*Είν'όλα αυτά τα πράγματα πολύ παληάτο σκίτσο,και το πλοίο,καιτο απόγευμα*$_{11-12}$(ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ,Β΄11΄βλ. και Β΄10_3,Β΄16_{21},
-η μονή παύλα για την απότομη αλλαγή του νοήματος:*μοιάζει και στις επιθυμίες εκείνες σαν να δόθηκες-πώς γυάλιζαν,θυμήσου*$_{8-10}$,Α΄91,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

-η αντιθετική μονή παύλα:*-αλλ'* Β'40,*-μα* Β'64,*-μ'όλο που* Α'36, *-όμως* Β'9,*-και [=αλλά,κι όμως]* Β'58,

-η μονή παύλα που εισάγει παράθεση:*Δεν τα ηύρα πια ξανά-τα τόσο γρήγορα χαμένα....* (ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1903,Α'92)

-η μονή παύλα ως μίγμα από πάνω και κάτω τελεία,ερωτηματικό και θεατρική χειρονομία απογοήτευσης:*Τ'άλλα-ήσαν όνειρα και ματαιοπονίες.Αυτή η Συρία-σχεδόν δεν μοιάζει σαν πατρίς του.*$_{45-46}$,Β'13,

-η μονή παύλα ως πάνω και κάτω τελεία:*Ο Αλέξανδρος-τον είπαν βασιλέα[...].Ο Πτολεμαίος-τον είπαν βασιλέα*$_{8-10}$,Α'35 (βλ. και Α'45$_{9}$, Β'62),

-η μονή παύλα μετά από ερωτηματικό (Β'42) ή μετά από θαυμαστικό (Β'43),που οδηγεί στην αλλαγή του νοήματος,

-η τελεία και παύλα (.-) που εισάγει υστερόγραφο (Β'54,Β'31),ή αλλάζει τη νοηματική ακολουθία (Β'38,Β'45,Α'109),

-η διπλή παύλα ως παράθεση:*την λίαν νοήμονα Κυρίαν 'Αννα Δαλασσηνή-την αξιόλογη στα έργα της,στα ήθη-*$_{3-4}$ (Β'56),

-η διπλή παύλα ως προεξ. παράθεση:*-φρικτόν ειπείν-*(Β'51),*-πράγμα φρικτόν-* (Β'28),

-η διπλή παύλα που εγκλείει έναν παρατιθέμενο επιρρ. προσδιορισμό: *-κωμικοτραγικές-*(Α'100,επιρρ. κατηγορ. τρόπου)'*-για λίγο-*(Β'24,επιρρ. προσδ. ποσού),

-η διπλή παύλα με τις συνήθεις παρένθετες στην αφηγηματική ροή φράσεις:*-ως είπε-,-είπ'εκείνος* (Β'34)*-λέγει ο Μαρδόνιος-* (Β'38).

Τα δύο ποιήματα του Καβάφη που περιέχουν τις περισσότερες -επτά- παύλες, μονές ή διπλές,είναι ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ (Α'113) και το ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ (Β'14).Στο πρώτο και σχετικά πρώιμο ποίημα είναι αξιοπαρατήρητη η συσσώρευση ψευδορομαντικών παραθέσεων μέσα στις έξι από τις επτά παύλες:*και θρηνούσαν τον Πάτροκλο που ενοιώθανε άψυχο -αφανισμένο- μια σάρκα τώρα ποταπή -το πνεύμα του χαμένο- ανυπεράσπιστο -χωρίς πνοή- εις το μεγάλο Τίποτε επιστραμμένο απ'τηνζωή.*$_{7-11}$,όπου τίποτε δεν εμποδίζει να θεωρήσομε πως οι παύλες λειτουργούν με διπλό άνυσμα,και επομένως λειτουργούν παραθετικά και οι ανυπογράμμιστες φράσεις.Του δεύτερου και ώριμου καβαφικού ποιήματος οι παύλες δεν παρουσιάζουν μονοτονία:οι τέσσερεις τελευταίες εγκλείουν,ανά δύο,επιρρ. προσδιορισμό του χρόνου η πρώτη δυάδα και η δεύτερη τα κατηγορούμενα ελλιπούς πρότασης'οι πρώτες τρεις παύλες του ποιήματος,(.-) ακριβέστερα,χωρίζουν αντιθετικές αλλαγές της νοηματικής ακολουθίας στην απόδοση του υποθ. λόγου πγ'.

-Οι καβαφικοί υποθ. λόγοι που περιέχουν ή περιέχονται σε παύλες μπορούν να ξεχωρισθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

1.-Η διπλή παύλα περιέχει τον υ.λ και τον χωρίζει από άλλες προτάσεις (:ιβ',ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ'με τελείες και παύλες.Βλ. και τον νδ').

2.-Η μονή παύλα που χωρίζει τη μια πρόταση της υπόθεσης ή της απόδοσης από άλλην όμοιά της (:π' ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ'πγ'ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ).

3.-Η μονή παύλα που χωρίζει την υπόθεση από την απόδοσή της (:κβ'Η ΠΟΛΙΣ, λγ'ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ [...],νγ'ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ -διακοπτόμενος από τον νδ'-,νε' ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ,νθ'ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ,οη'ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΤΡΑΠΕΖΙ,πα'ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ, πη'ΕΥΝΟΙΑ...ΒΑΛΑ,ϟδ'ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΕΠΙΦΑΝΗ.).Τούτη η διαχωριστική μονή παύλα λειτουργεί στις περιπτώσεις αυτές με αντιθετικήν έμφαση' ως παράδειγμα ; ισχύουν όσα ήδη έγραψα για τον οη'(στους διακοπτόμενους,βλ. παραπάνω).

Συνοψίζοντας για την παύλα,μονή ή διπλή:Ο Καβάφης διευρύνει τη χρήση της πέρα από τα συμβατικά συντακτικά και εκλογικευτικά όρια,αλλά και μέσα σε αυτά τη διακινεί με πολυποίκιλες συντακτικές παραλλάξεις.Βασικά και πολύ συχνά γνωρίσματά της είναι η χρονική παράταση ή παύση,η αντιθετικότητα, η αλλαγή της νοηματικής ακολουθίας'όχι σπάνιο γνώρισμά της είναι ότι παραπέμπει στο σύστημα των μη γλωσσικών σημείων,στις κινήσεις και χειρονομίες του προφορικού ομιλητή ή αφηγητή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το κόμμα,η τελεία και η πάνω τελεία στίζουν τους υποθ. λόγους:ανάμεσα στην υπόθεση και την απόδοση,είτε ανάμεσα σε προτάσεις της υπόθεσης και/ή της απόδοσης."Η στίξις δεν πρέπει ν'απατά,ας παρουσιάζεται πυκνή.Το πραγματικό βάθος [του καβαφικού ποιήματος] είναι πάντα μια φράσις.",γράφει ο Τ. Άγρας (1980,σ.109),κρίνοντας το νόημα της καβαφικής στροφής."συνείληπται γαρ διάνοια τω κώλω όλω όλη,και άμφω συγκαταλήγουσιν",γράφει ο Δημήτριος (Περί Ερμηνείας,σ.38):μια ολοκληρωμένη σκέψη δηλαδή συμπίπτει,αρχίζει και τελειώνει,με τα φραστικά της όρια,με τα όρια της περιόδου ή του "κώλου". Αλλά μπορεί το "κώλον",δηλ. μια φράση της περιόδου,να μη περιέχει ένα ολόκληρο νόημα,παρά ένα ολόκληρο μέρος του,ένα "μέρος όλον" της "όλης διανοίας" (ό.π.,σ.40).Ο Άγρας έχει δίκαιο όσον αφορά στο ολοκληρωμένο νόημα μιας μεγάλης περιόδου ή στροφής.Αλλά "ούτω και διανοίας τινός όλης ούσης μεγάλης εμπεριλαμβάνοιτ'αν μέρη τινά αυτής ολόκληρα όντα και αυτά"(ό.π.). Τα σημεία στίξης χωρίζουν τα "ολόκληρα μέρη" των νοημάτων,δηλ. τις υποθέσεις και τις αποδόσεις των καβαφικών υποθετ. λόγων(*).

Η λειτουργία της στίξης στην καβαφική ποίηση είναι πολύ μεγάλο ζήτημα ώστε να μπορεί να εξετασθεί εδώ.Αλλά μπορούμε καταρχήν να ξεχωρίσομε ορισμένες κατηγορίες που αφορούν στους υ.λ:1)συχνά η υπόθεση χωρίζεται με κόμμα από την απόδοση ή από άλλες υποθ. προτάσεις (ια',λδ',λε',μζ',να', νβ',νδ',νστ')˙2)Η υπόθεση μπορεί να χωρίζεται με κάτω τελεία από την απόδοση (μγ',μη')˙3)οι προτάσεις της υπόθεσης μπορούν να χωρίζονται μεταξύ τους με πάνω τελεία (:λ',ξ'),με κόμμα (:πδ',πη')˙4)οι προτάσεις της απόδοσης μπορούν να χωρίζονται μεταξύ τους με πάνω τελεία (:λα',με',νη', ξστ'),με τελεία (:λγ',λζ',μβ',πγ'),ή με κόμμα (:λγ').-Πέρα από τις κατηγορίες,αυτά τα τρία σημεία στίξης λειτουργούν άλλοτε για να χωρίσουν προτάσεις ή φράσεις με στενά συντακτικά κριτήρια,άλλοτε για να απομονώσουν ένα μερικό νόημα,άλλοτε για να υπηρετήσουν απαγγελτικές σκοπιμότητες και ανάγκες.Οι τελευταίες σχετίζονται άμεσα με τη χρονική παράμετρο αυτών των σημείων στίξης:αν δεχθούμε ότι η παύλα σημαίνει τη μεγάλη ή παρατεταμένη παύση,τότε το κόμμα μπορεί να δηλώσει τη βραχεία παύση,η πάνω τελεία την παρεστιγμένη βραχεία παύση και η τελεία τη μέση παύση.Παραδείγματα ακολουθούν:

*Αλλ'όταν η μεγάλη κρίσις έλθει,
η τόλμη κ'η απόφασίς μας χάνονται˙
ταράττεται η ψυχή μας,παραλύει˙
κι ολόγυρα απ'τα τείχη τρέχουμε
ζητώντας να γλυτώσουμε με την φυγή.* (ΤΡΩΕΣ,με')

Στο παράδειγμα υπάρχει σύμπτωση των στενά συντακτικών με τα χρονικά και τα απαγγελτικά/ακουστικά κριτήρια.Αλλά το κόμμα ειδικά αποφεύγεται,όταν ο Καβάφης θεωρεί ότι η υπόθεση πρέπει να διαβασθεί ως ενιαίο σύνολο με την απόδοση,επειδή δεν υπάρχει λόγος να τονισθεί νοηματικά ή απαγγελτικά το ένα από τα δύο "ολικά μερικά νοήματα" του υποθ. λόγου:

Όταν ανοίξει ένα παράθυρο θάναι παρηγορία (Α'105)

Στην περίπτωση,εκείνο που επιδιώκεται με την αποφυγή του κόμματος είναι να προσληφθεί από τον αναγνώστη/ακροατή η ταυτοχρονικότητα των νοημάτων υπόθεσης και απόδοσης.Αντίθετα,στον υ.λ

Αν ρωτιούνταν πάλι,όχι θα ξαναέλεγε (Α'104),

τα δύο "ολικά μερικά νοήματα" παρουσιάζονται ως διαφορετικές χρονικές στιγμές˙και με το κόμμα επιδιώκεται έμφαση στη χωριστή νοηματική τους υπόσταση και στην αντιθετικότητα που ανάμεσά τους λανθάνει.Η τάση πάντως του Καβάφη είναι να στίζει με κόμμα,έστω και για στενά συντακτικούς μόνον λόγους,και να το αποφεύγει μόνον εάν ειδικοί λόγοι σαν τους παραπάνω του το υπαγορεύουν.

Συμπερασματικά:Η καβαφική στίξη είναι μεγάλο ζήτημα-που βέβαια δε θα μπορούσε να επιλυθεί στα όρια της δικής μου εργασίας.Μπορεί ωστόσο να υποστηριχθεί πως η ποικιλία της (από το κόμμα ίσαμε το διπλό τυπογραφικό κενό και την λευκή τυπογρ. αράδα) και η πολλαπλότητα των χρήσεών της την

(*)Ο Δημήτριος αναφέρει ως "ολόκληρο μέρος" νοήματος την επιμεριστική παράθεση "πρεσβύτερος μεν Αρταξέρξης,νεώτερος δε Κύρος"(ό.π.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καθιστούν θεμελιακό παράγοντα της καβαφικής μουσικότητας.Επιπλέον,χρήσεις σαν εκείνες της παύλας και της παρένθεσης υποδεικνύουν ότι ο Καβάφης δεν αρκείται στο συνδυασμό του οπτικού παράγοντα με τη στίξη,όπως είναι κατάδηλο στο ΕΝ ΤΟ ΜΗΝΙ ΑΘΥΡ,παρά κατορθώνει να πετύχει και τη διαπίδυση της προφορικής χειρονομίας μέσα στα σημεία της στίξης.-Η ρητορική ερώτηση που είχε απευθύνει σε συνομιλητή του ο ποιητής,"Τί άλλο είναι η τέχνη παρά λεπτομέρειες" ,θα πρέπει να διευρυνθεί ωστε στην κατάφασή της να συμπεριλάβει κοντά στις ιστορικές,λογικές και άλλες "λεπτομέρειες" και εκείνη της στίξης.Ξεπερνώντας τις λύσεις της καταναγκαστικής στίξης-αγγαρίας ή της στίξης που από τις εικαστικές τέχνες μεταφέρθηκε στη σημειολογία του γραπτού ποιητικού κειμένου,ο Καβάφης αναβάθμισε τα σημεία στίξης σε νόμιμους μετόχους της ποιητικής κατασκευής.Διατήρησε την όποια παράδοση της νεοελληνικής στίξης,εμπλουτίζοντάς την με τις νέες και συχνά απροσδόκητες χρήσεις που κατόρθωσε η μαστοριά του.(*)

(*)Τέτοιες απροσδόκητες χρήσεις βρίσκονται λ.χ. στο ΕΝ ΔΗΜΩ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ (Β'50),όπου το κόμμα μπαίνει στην εσωτερική πλευρά των ληκτικών εισαγωγικών (:"τον δίκην παρωδίας Καίσαρα,"[7] και "εν λόγω ελληνικώ που είν' ο φορεύς της φήμης,"[24] ενώ η κάτω τελεία μπαίνει -όπως συνήθως- έξω από τα εισαγωγικά:"απ' τον ολέθριον Αντώνιον".[9]).Το ζήτημα δεν αφορά ειδικά στους υποθ. λόγους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

3.3. ΚΑΒΑΦΗΣ-ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ:ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

Θαμπορούσε να υποστηριχθεί πως για τις ποιήσεις των δύο ισχύει το φαινόμενο της πολυγενεσίας,που αρχίζει καιτελειώνει στο δημοσιοϋπαλληλικό γλωσσικό τους ιδιόλεκτο,αφού περάσει από τα θεματικά μοτίβα,το ιδεολόγημα του καθενός τους,αλλά και τους κοινούς τόπους που έχουν στον τρόπο θέασης της πραγματικότητας:"Ο ρεαλισμός,ο αστικός ρεαλισμός,ο ρεαλισμός του πραγματικού περιβάλλοντός μας,επρόβαλε καθαρός στην ποίηση,με το έργο του Καβάφη.-Με την ποίηση του Καρυωτάκη,αυτός ο ρεαλισμός έγινε νεοαστικός" γράφει ο Τέλλος 'Αγρας,ενώ ο Τ. Μαλάνος επιχειρεί να ξεχωρίσει τον τόνο φωνής των δύο ποιητών:"Εκείνο που έκανε και ο Καβάφης [...],να υποτάσσει δηλαδή τον στίχο του στον εναλλασσόμενο ρυθμό της ομιλίας,το κάνει κι ο Καρυωτάκης.Με τη μόνη διαφορά πως ο μεν Καβάφης στον ποιητικό του λόγο διατηρεί τον τόνο και τον ρυθμό του σκεπτόμενου και του συλλογιζόμενου,ενώ ο Καρυωτάκης τον τόνο του πικραμένου που,κι όταν ακόμη σαρκάζει,πονάει,γιατί σ' αυτόν ο σαρκασμός είναι η ίδια η έκφραση της αισθαντικότητάς του".(*)Θεωρώ πως υφίστανται εκλεκτικές συγγένειες ανάμεσα στους δυό ποιητές,τις οποίες ωστόσο δεν θα εξετάσομε εδώ'αλλά στα πλαίσια της δικής μου εργασίας θα δείξω ότι οι υποθ. λόγοι των δύο ποιητών βαίνουν παράλληλα,έτσι ώστε να δικαιώνεται ενμέρει η άποψη του 'Αγρα πως "ο Καρυωτάκης των Σατιρών-αυτός επήρε κάτι από τον ρεαλισμό και την τραγικότητα του Καβάφη" (ό.π. σ. 198):να δικαιώνεται-στο γλωσσικό επίπεδο των υποθ. λόγων.

1.-Καταρχήν εντοπίζονται ομοιότητες στην <u>εισαγωγή</u> και στην <u>εκφορά</u> των υποθ. λόγων'δείγματα:

<u>ΚΑΒΑΦΗΣ</u>	<u>ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ</u>[97]
1α.Αν ρωτιούνταν πάλι,θα ξαναέλεγε (Α'104)	Αν,τουλάχιστον,μέσα στους ανθρώπους/ αυτούς,ένας επέθαινε από αηδία.../ Σιωπηλοί,θλιμμένοι,με σεμνούς τρόπους,/ θα διασκεδάζαμε όλοι στην κηδεία.$_{21-24}$ (ΠΡΕΒΕΖΑ,σ.142)
1β.Ευτύχημα θα ήταν,αν δεν τους χρειάζονταν κανείς ποτέ (Β'66)	Ενας ακόμη θά 'σουνα νεκρός, αν οι νεκροί δεν είχαν τη γαλήνη.$_{7-8}$ (Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ,3,σ. 46)
1γ.'Αμωμοι εσείς,αν έπταισαν (Β'31)	Αν έζησαν οι Πόε δυστυχισμένοι, κι αν οι Μπωντλαίρ εζήσανε νεκροί, η Αθανασία τους είναι χαρισμένη.$_{9-11}$ (ΜΠΑΛΑΝΤΑ,σ.27'πβ. σ. 109$_{3-5}$)
1δ.αν ο μωρός δεν μ'εκτιμήσει, θα πάγω (Β'86)	Αν έρθει πάλιν η άνοιξη,πάλι θα μας αφήσει$_{3-4}$ (ΥΣΤΕΡΟΦΗΜΙΑ,σ.63'πβ. και σ.52$_{5-6}$, σ.140$_{13-19}$)
1ε.Τί αν στην Μαγνησία κατεστράφηκε.Δεν θ'αναβάλει (Α'30)	Τί τώρα κιαν ασπρίζουνε οι κροτάφοι; Τί τότε κι αν η μοίρα ήταν κακή; Ενα συρτάρι εβένινον εκεί των αναμνήσεων κρύβει το χρυσάφι.$_{5-8}$ (Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ,σ.44)
1στ.ξέρω και παραξέρω,ό,τι κι αν πεις (Β'85)	ό,τι κι αν πούνε,δε χρησιμεύει$_{7-8}$ (ΤΑΦΟΙ,σ.91)

(*)Βλ. στον τόμο Κ.Γ.Καρυωτάκης,Ποιήματα και πεζά,επιμ. Γ.Π.Σαββίδης,Ερμής 1972,σ.204 και 240 αντίστοιχα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1ζ.όσο κι αν δοξασθείς,όσα ψηφίσματα κι αν σ'έβγαλαν,μήτε θα μείνουν,μήτε θα αισθανθείς

(Α'21)

μα θάνατο [...]
μόνο,για μας η ζωή θα φέρει,όσο αν
γελά η αχτίνα/του ήλιου και οι αύρες πνέουνε.$_{10-12}$

([ΤΙ ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΦΤΑΣΑΜΕΝ ΕΔΩ,..,] σ. 67)

1η.όπου το μάτι μου γυρίσω,όπου κι αν δω,βλέπω

(Α' 15)

Είναι μαζί μου όπου να πάω,μαζί μου ό,τι να κάνω$_{3}$

([ΜΙΑ ΣΚΙΑ],σ.71)

1θ.όσοι ποιηταί και γλύπται θα πενθήσουν

(Α'67)

κι εμείς θαν το γλεντήσουμε το βράδυ,
όσοι έχουμε το μάτι μας ογρό$_{14-15}$

(GALA,σ.4·πβ. καισ.13$_{10}$)

1ι.Φανερώνεται όποιος τόχει

(Α'104)

Αλλος δεν ξέρει ότι βρισκόμαστε,παρά όποιος πατάει$_{10-11}$

(ΑΝΔΡΕΙΚΕΛΑ,σ.89)

1ια.και θάχω θέλησι,ως θάμαι

(Α'46)

Κι ως θα σας λέω για κάτι ωραίο κι αβρό
[...] θα βρω$_{25-228}$

(GALA,σ.5)

1ιβ.όταν μαζεύονται,σιωπούν

(Α'39)

Και μονάχα η τιμή τους απομένει,
όταν ανηφορίζουνε τους δρόμους$_{9-10}$

(ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ,σ.104· πβ. σ. 88,87)

1ιγ.όταν έλθ'η νύχτα,ξαναπηαίνει

(Α'58)

[...],όταν την εύκολον
λείαν αποκομίσει,
φεύγει,διστάζει [...],ελίσσεται$_{46-49}$

(ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΚΑΛΒΟΝ,σ.100)

1ιδ.όταν θα θέλουν,θα λένε

(Β'31)

εγώ γιαυτό λιγότερο δεν θα σας αγαπήσω,/όταν θα μ'έχετε προσπεράσει$_{12-13}$

([ΔΕΝΤΡΑ ΜΟΥ...],σ.70)

1ιε.όταν το μάθουνε,θα λυπηθούν

(Α'67)

Είναι πολλά [...] τα χρέη,
πολλές οι αμαρτίες,που θα διαβάσουν
οι γενεές,όταν σε παρομοιάσουν$_{9-11}$

(ΣΤΟ ΑΓΑΛΜΑ...,σ.98·πβ. και 70$_{7-8}$,4$_{17-24}$)

1ιστ.Α,στη Συρία μονάχα να βρεθεί

(Β'13)

Ω,να μπορούσε έτσι κανείς να θάλλει$_{21}$

(ΑΠΟΣΤΡΟΦΗ,σ.102)

1ιζ.Ας ήταν να νικήσουν

(Β'32)

ας ήτανε ανατέλλοντα τα μάτια σου να ιδώ$_{26}$

(ΤΩΡΑ ΠΟΥ...,σ.50)

1ιθ.Ας φρόντιζαν.Θα πήγαινα

(Β'86)

Ας με χτυπούν/πάντα κι ακόμα./
Θά μαι το χώμα/που το πατούν.$_{13-16}$

(ΠΑΙΔΙΚΟ,σ.78)

1κ.Αρκεί να βρει έναν τρόπο να φθάσει,κι όλην την δύναμι θα μεταδώσει στον λαό

(Β'12-13)

Δώσ'μου λίγο καιρό,Νύχτα μεγάλη!
Θα καταβάλω όλη τη θέλησή μου.$_{5-6}$

(ΕΠΙΚΛΗΣΙΣ,σ.92)

1κα.θ'ασχήμισαν-αν ζεί-τα γκρίζα μάτια

(Α'88)

Να ζεί;Και πάντα να τον αγαπούν;
Μην έχει τάχα-σαν αυτή-πεθάνει;$_{13-14}$

(Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ,2,σ.45)

Για αυτά τα παράλληλα δείγματα μπορεί να παρατηρηθεί ότι I)στα πλείστα η εισαγωγή αλλά και οι εγκλίσεις της υπόθεσης και της απόδοσης παρουσιάζουν ομοιοτυπία (:1ιβ-1ιε)˙II)κατά συνέπεια,εντάσσονται στα ίδια είδη υποθ. λόγων (ΜΠ,ΠΡ κ.ο.)˙III)προσομοιάζουν και οι παρατακτικοί υποθ. λόγοι (:1ε,1ιθ)˙ IV)είναι εξόφθαλμη η αντιθετικότητα ανάμεσα στην υπόθεση και στην απόδοση (:1γ,1δ)˙ακόμη και στις περιπτώσεις όπου δεν έχει ο υ.λ παραχωρητική πρόταση ˙V)και στους δύο ποιητές διαπιστώνεται υποθ. λόγος που ελλοχεύει μέσα σε επιφωνηματική αναπόδοτη φράση (:1ιστ) ή τέτοια φράση με απόδοση (:1ιζ)το "εάν και μόνον εάν"της τυπικής λογικής λειτουργεί και στους υ.λ του Καρυωτάκη (:1α) και του Καβάφη (:1β) .-Οι παράλληλοι υ.λ του 1κα δείχνουν την προτίμηση του Καρυωτάκη στον ερωτηματικό τόνο,εκεί που ο Καβάφης επιλέγει τον παρένθετο σε παύλες λόγο.Κάτι παρόμοιο ισχύει και για τους υ.λ του 1κ, όπου ο Καβάφης επιλέγει την περίφραση της επιθυμίας,εκεί που ο Καρυωτάκης στίζει με θαυμαστικό:

<u>ΚΑΒΑΦΗΣ</u>	<u>ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ</u>
Αρκεί να βρει έναν τρόπο	Δώσ'μου λίγο καιρό,Νύχτα μεγάλη!
(=Αχ να βρισκε έναν τρόπο!)	(=Αρκεί να μου δώσεις λίγο καιρό)

Παρένθετες μπήκαν οι εναλλαγές του ύφους των δύο ποιητών.-Αλλά και εκεί όπου και οι δύο κάνουν χρήση της αναφώνησης(:της ανάπτυξης ενός επιφωνήματος) ο πρώτος αρχίσει με εγκρατές *Α,* ενώ ο Καρυωτάκης δε διστάζει να ταυτισθεί με το συναίσθημα που εκφράζει,αρχίζοντας με *Ω,* (:1ιστ).

2.-Πιο σημαντική είναι η παράλληλη κατασκευή υποθ. λόγων που η υπόθεσή τους <u>λανθάνει</u>.'Εχομε δει τους καβαφικούς λανθάνοντες υ.λ,αλλά και το ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ του Καρυωτάκη. Στον Καρυωτάκη η υπόθεση μπορεί να λανθάνει μέσα σε σύνταγμα της απόδοσης και συγχρόνως στον τίτλο του ποιήματος, όπως:

ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ (σελ. 115)

<u>Τότε λοιπόν</u> [=εάν κι όταν δικαιωθώ] αδέσποτο θ'αφήσω$_1$
θα του κρατούν τον ίσο$_4$
θα ξαπλωθώ,τα μάτια μου θα κλείσω$_5$
θα γελώ$_6$
θα πω$_8$

Ο λανθάνων υποθ. λόγος συνέχει ακέραιες τις δύο (από τις τέσσερεις) στροφές του ποιήματος˙και στις άλλες δύο στροφές,που καταρχήν συνέχονται από τον ρητό χ/υπ. λόγο *όταν θα παίρνουμε τον δρόμο*$_9$,υπόκειται η υπόθεση τού λανθάνοντος υποθ. λόγου:

<u>ΛΑΝΘΑΝΟΥΣΑ ΥΠΟΘΕΣΗ</u>	<u>ΡΗΤΗ ΥΠΟΘΕΣΗ</u>	<u>ΑΠΟΔΟΣΗ</u>
*εάν/όταν δικαιωθώ	*όταν αργά θα παίρνουμε το δρόμο*$_9$	*η παρουσία μου κάπως θα βαραίνει*$_{10}$
		το φτυάρι θα με ραίνει$_{13}$

-το καβαφικό αντίστοιχο βρίσκεται στο ΙΘΑΚΗ ή στο ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ (:Δεύτ. Μέρος,υ.λ λη'-λθ'και λ'-λα' αντιστοίχως).'Οπως και στα δύο καβαφικά ποιήματα,έτσι κι εδώ το ποίημα συνέχεται από την υποθετικότητα,που είναι έκδηλη από τους μέλλοντες της απόδοσης,ταξινομείται στο Προσδοκώμενο,και χαρακτηρίζεται από ενδεχομενικότητα με υψηλό βαθμό υποθετικότητας (Δεύτ. Μέρος,σ. 64).

Και σε ερωτηματική πρόταση μπορεί να λανθάνει η υπόθεση,όπως συμβαίνει στο καρυωτακικό ποίημα ΥΠΝΟΣ (σ.47):*θα μας δοθεί το χάρισμα και η μοίρα/ να πάμε να πεθάνουμε μια νύχτα/στο πράσινο ακρογιάλι της πατρίδας;*$_{1-3}$,ενώ στην απόδοση που συνέχει όλο το υπόλοιπο ποίημα βρίσκουμε διαδοχικούς μέ οντες:*θα κοιμηθούμε$_4$,θε να φεύγουν$_5$,θα μας χαϊδεύει$_7$,θα μας τραβάει$_9$, θά ναι$_{10}$,θα μας μυρώνει$_{11}$,θα γελάμε$_{13}$,θα κινήσουν$_{14}$,θα ρθουν$_{15}$,θ'αφήσουνε$_{17}$,θα κοιμηθούμε$_{18}$,θα στέκουνε$_{20}$,θα μας μιλούνε$_{21}$,θα μας διηγιέται$_{27}$,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θα κατεβεί$_{29}$,θα κοιμηθούμε$_{32}$.Η απόδοση αρχίζει και λήγει με το ίδιο ρήμα.-Και στην καβαφική ποίηση λανθάνει η υπόθεση σε ερωτηματική πρόταση, πιο αναλυτικά ωστόσο:*Άραγε νάκαμε ποτέ την πανοπλία αυτή;Εν πάσει περιπτώσει,δεν την φόρεσε πολύ.* (βλ. Δεύτ. Μέρος,οα').

-Οι παραπάνω λανθάνοντες υ.λ του Καρυωτάκη είναι δεσπόζοντες.

3.-Οι δεσπόζοντες υποθ. λόγοι είναι πολύ βασικό κοινό γνώρισμα του Καβάφη και του Καρυωτάκη.Εκτός από τους δεσπόζοντες υ.λ του Καρυωτάκη που ήδη είδαμε στους λανθάνοντες πιο πάνω,ρητοί δεσπόζοντες συνέχουν και τα [ΟΤΑΝ ΚΑΤΕΒΟΥΜΕ...],ΥΠΟΘΗΚΑΙ,ΕΥΓΕΝΕΙΑ (σσ. 140,106,21).Παραθέτω το πρώτο από τα τρία ολόκληρο,σε παραλληλισμό με ποίημα του Καβάφη:

[ΟΤΑΝ ΚΑΤΕΒΟΥΜΕ...]	ΙΘΑΚΗ
Όταν κατέβουμε τη σκάλα,τί θα πούμε στους ίσκιους που θα μας υποδεχθούνε, αυστηροί γνώριμοι,αόριστοι φίλοι, μ'ένα χαμόγελο στ'άνύπαρκτά τους χείλη;	Σαν βγεις$_1$ να εύχεσαι$_2$
Τουλάχιστον δωπέρα είμαστε μόνοι, περνάει η μέρα μας,η άλλη ξημερώνει, και μες στα μάτια μας διατηρούμε ακόμα κάτι που δίνει στα πράγματα χρώμα.	Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη./Το φθάσιμον εκεί είν'ο προορισμός σου.$_{24-25}$
Αλλά εκεί κάτου τί να πούμε,πού να πάμε; Αναγκαστικά ο ένας τον άλλο θα κοιτάμε, με κομμένα τα χέρια στους αγκώνες, ασάλευτοι σαν πρόσωπα σε εικόνες.	Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου.Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει'|...|$_{26-31}$
Αν έρθει κανείς την πλάκα μας να χτυπήσει, θα φαντάζεται πως έχουμε ζήσει. Αν πάρει ένα τριαντάφυλλο ή αφήσει χάμου, το τριαντάφυλλο θα ναι της άμμου.	αν μέν'$_7$,αν αγγίζει$_{7-8}$ μη φοβάσαι$_5$ αν δεν κουβανείς$_{11}$,αν δεν στήνει$_{12}$ δεν θα συναντήσεις$_{10}$
Κι αν ποτέ στα νύχια μας ανασηκωθούμε, τις βίλες [...] θα δούμε, Κύριε,Κύριε,και το τερραίν του Παραδείσου όπου θα παίζουν [...] οι οπαδοί Σου.	Κι αν πτωχική την βρεις$_{34}$ δεν σε γέλασε$_{34}$

Οι χρονικο-υποθ. λόγοι λειτουργούν μέσα και πάνω από τους υποθετικούς λόγους και στα δύο αντικριστά ποιήματα.Ταξινομούνται στο Προσδοκώμενο,και αυτοί και οι απλοί υποθ. λόγοι που ακολουθούν- με εξαίρεση τον τελευταίο του Καβάφη,για τον οποίο βλ. τη συντακτική ανάλυση στο Δεύτ. Μέρος.Ο δεσπόζων χαρακτήρας των χρονικοϋποθετικών όσο και των υποθ. λόγων και στα δύο ποιήματα αποδεικνύεται και αρνητικά,δηλ. με την παρατήρηση ότι οι δύο στροφές του Καρυωτάκη που δεν περιέχουν υπόθεση,όπως και οι αντικρισμένες του καβαφικού ποιήματος,λειτουργούν και αυτές ως ασθενέστερες αποδόσεις,κυρίως όμως ως επιχειρήματα εξ αντιθέτου (:*Αλλά εκεί κάτου τί να πούμε*,*Αλλά μη βιάζεις το ταξείδι διόλου*) ή ως επιφυλάξεις για την κίνηση της χρονικής υπόθεσης αντίστοιχα (:*Τουλάχιστον δωπέρα είμαστε μόνοι*,*Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη*).Επίσης είναι παράλληλη η ισχυρή αντίθεση ανάμεσα στο νόημα της υπόθεσης και εκείνο της απόδοσης,που υπόκειται στον εναρκτήριο και στον ληκτικό υ.λ των δύο ποιημάτων:

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ:*Θα κατεβούμε [αλλ'όμως] δεν θα ξέρουμε τί να πούμε*
θα ανασηκωθούμε |αλλ'όμως| τις βίλες θα δούμε

ΚΑΒΑΦΗΣ :*Θα βγεις [αλλ'όμως] να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος*
Θα την βρεις πτωχική [αλλ'όμως] δεν σε γέλασε

Στο δεύτερο από τα τρία καρυωτακικά ποιήματα που προανέφερα ολόκληρη η ποιητική κατασκευή συνέχεται από χρονικο-υποθ. λόγους.Πιο συγκεκριμένα,στις πέντε πρώτες στροφές του ΥΠΟΘΗΚΑΙ λειτουργούν έξι χ/υπ. λόγοι,ενώ η έκτη και τελευταία στροφή του ποιήματος αποτελεί απόδοση κοινή των περισσότερων χ/υπ. λόγων που προηγούνται.Χαρακτηριστική είναι η 1η στροφή:

*Όταν οι άνθρωποι θέλουν να πονείς,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μπορούνε με χίλιους τρόπους.
Ρίξε το όπλο και σωριάσου πρηνής,
όταν ακούσεις ανθρώπους.* (σ.106)

Σε καθεμιά από τις τετράστιχες αυτές στροφές έναν στίχο κατέχει η χρονικο-υποθ. πρόταση και τους τρεις λοιπούς η απόδοση,που στους πέντε από τους έξι υποθ. λόγους είναι προστακτική.-Το ποίημα παρουσιάζει ομοιότητα με λ.χ. το καβαφικό ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ (Α'56),Ι)στο ότι απαρτίζονται και τα δύο,ολόκληρα,από χ/υπ. λόγους (Καρυωτάκης:ΑΕ και Προσδ.,Καβάφης:ΑΕ)˙(*). ΙΙ)στο ότι κατά το σχηματισμό μιας στροφής η υπόθεση άλλοτε προτάσσεται και άλλοτε επιτάσσεται˙ΙΙΙ)στο ότι η υπόθεση εκφέρεται σε ενεστώτα (εκτός από μία εξαίρεση στον Καρυωτάκη$_5$)˙IV)στο ότι και τα δύο ποιήματα απευθύνονται σε ένα δεύτερο ενικό πρόσωπο.-Θεωρώ ότι η συνοχή των ποιημάτων αυτών μέσα στο "σχήμα διανοίας" του υποθ. λόγου γίνεται ευκρινέστερη,επειδή το ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ είναι μια επίκληση της ηδονής ενώ το ΥΠΟΘΗΚΑΙ του Καρυωτάκη έχει ηθικολογικόν τόνο,οπότε η συναισθηματική διαφορά τους επιτρέπει να δούμε ευκολότερα τη δομή του υποθ. λόγου που υπόκειται,παρόλα αυτά,και στα δύο.-Ανάλογες συγκρίσεις μπορούν να γίνουν λ.χ. και ανάμεσα στο καρυωτακικό ΕΥΓΕΝΕΙΑ (σ.21) και στο καβαφικό ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ (Α'20),που και τα δύο συνέχονται ολόκληρα από χ/υπ. λόγους του προσδοκωμένου και έχουν συσσώρευση προτρεπτικών και αποτρεπτικών προστακτικών στις αποδόσεις τους.

4.-Ο χρόνος μέλλοντας είναι καθοριστικός στην ποίηση του Καρυωτάκη.Συχνά αυτός αποτελεί τη μοναδική ή πάντως την απόλυτα καθοριστική άποψη του ποιήματος (ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΑΚΙ ΑΠΟΨΕ... σ. 36,ΣΕ ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΗ σ. 30,ΥΠΝΟΣ σ. 47, ΟΙ ΑΓΑΠΕΣ σ. 75,[ΤΗΝ ΩΡΑ ΑΥΤΗ...] σ. 76,ΠΑΙΔΙΚΟ σ.78,ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ σ.115, ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ σ. 112).Ασφαλώς δεν έχομε υποθ. λόγους σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις,η υποθετικότητα ωστόσο διακριτικά λανθάνει˙το ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ λόγου χάρη εκφέρεται αποκλειστικά σε μέλλοντες (εκτός από τις δύο εξαρτημένες από μέλλοντες προτάσεις του),και η υπόθεση υποβόσκει στον τίτλο:*[Όταν σταδιοδρομήσω] Τη σάρκα,το αίμα θα βάλω/σε σχήμα βιβλίου μεγάλο*$_{1-2}$(και στη συνέχεια:θα γράψουν$_4$,θα δίνω$_8$,θα πηγαίνω$_{10}$,θα βρίσκω$_{11}$,θα 'χουν$_{13}$,θ'αφήσω$_{16}$,θα φύγουν,και θά 'ναι$_{17}$).Παρόμοιες -καθοριστικές- συχνότητες του μέλλοντα βρίσκονται και στα άλλα ποιήματα που δειγμάτισα πιο πάνω.

Στην καβαφική ποίηση δεν είναι συχνοί οι μέλλοντες που να δεσπόζουν στο γραμματικό επίπεδο όσο και στην τονικότητα του ποιήματος,ωστόσο τέτοια δείγματα βρίσκονται (:Η ΠΟΛΙΣ Α'15,ΑΙΜΙΛ. ΜΟΝΑΗ Α'80,ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ Α'107-108:και στα τριαεντοπίζονται υποθ. λόγοι).Αντί για την εκφορά σε γραμματικό μέλλοντα,ο Καβάφης προτιμά την ποιητική διαπραγμάτευση του ίδιου του μέλλοντα ως μοτίβου καθοριστικού μέσα στο ποιητικό ιδεολόγημα˙έτσι, Ι)κάμνει δηλώσεις ρητές για το μέλλον (:*Του μέλλοντος η μέρες*$_1$Α'97 και ιδίως το ΣΟΦΟΙ ΔΕ ΠΡΟΣΙΟΝΤΩΝ Α'17,*Τα μέλλοντα γνωρίζουν οι θεοί*$_2$,*Εκ των μελλόντων οι σοφοί τα προσερχόμενα αντιλαμβάνονται*$_{4-5}$ -αλλά και η *Τράπεζα του Μέλλοντος* σε ανέκδοτο στιχούργημά του)˙ΙΙ)χρησιμοποιεί τη χρονική αναφορά προς το μέλλον,άσχετα αν ο γραμματικός μέλλοντας κειμενοποιείται ή όχι (:ΓΙΑ ΝΑ ΡΘΟΥΝ Β'17,Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ Α'21,ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ Α'46),η οποία δίνει την κυρίαρχη τονικότητα στο ποίημα˙ΙΙΙ)συχνότερα από όλα τα είδη των υ.λ χρησιμοποιεί το Προσδοκώμενο και την ΑΕ στο παρόν-μέλλον˙IV)χειρίζεται τον γραμματικό μέλλοντα για να δώσει την τονικότητα σε επιμέρους ενότητες των ποιημάτων του (:*ιδού που έχει θέλησιν αυτός˙/θ'αγωνισθεί,θα κάμει,θ'ανυψώσει [Αν φθάσει στην Ανατολή και παλινορθώσει τη δυναστεία]*$_{20'21}$,ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ[...],Β'12-13˙η μελλοντολογία συνεχίζεται ώσπου διακόπτεται από το *Και τώρα;*$_{34}$).-Ως δείγμα για την παράλληλη πορεία των δύο ποιητών

(*)Παρόλο που οι καβαφικές αποδόσεις εκφέρονται σε προστακτική.Βλ. στο Δεύτερο Μέρος,συντακτ. παρουσίαση,νθ'.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στη χρήση του μέλλοντα,παραθέτω ένα δίστιχο του καθένα τους,όπου όχι ο γραμματικός μέλλοντας,παρά η μελλοντικότητα γίνεται αντικείμενο ποιητικής διαπραγμάτευσης (των δίστιχων όσο και των ποιημάτων όπου ανήκουν)˙η μελλοντικότητα,που αποτελεί εναλλάξιμη μορφή της επιθυμίας,και που είναι θεμέλια συνιστώσα του ποιητικού ιδεολογήματος και των δύο:

ΚΑΒΑΦΗΣ
*Είπες˙θα πάγω σ'άλλη γη,θα πάγω
σ'άλλη θάλασσα.
Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη από αυτή.*
(Η ΠΟΛΙΣ,Α'15)

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ
*Θέλω να φύγω πια από δώ,θέλω να φύγω πέρα,
σε κάποιο τόπο αγνώριστο και νέο.*
(σ.79)

Με τη μελλοντικότητα εννοώ τη μετάπτωση(*) του παρόντος (ή και του παρελθόντος) στο μέλλον.Στο καβαφικό παράθεμα η "αβάσταχτη βαρύτητα του είναι" μετατίθεται "απεριγράφως και αορίστως" στο μέλλον με αποφαντικό ρηματικό τρόπο˙στου Καρυωτάκη τους στίχους η ίδια βαρύτητα εκφέρεται με ευκτικόν τρόπο συγκαλυμμένον από την οριστική *θέλω*.Η εναλλαξιμότητα είναι φανερή: *Θέλω να πάγω* και *θα φύγω πια από δω*.Και είναι μια μελλοντικότητα που είναι γραμμικά χρονική,συνυφασμένη με τη διάσταση του χώρου:το καβαφικό και το καρυωτακικό *θα* υποσημαίνουν τη μετάπτωση του *εδώ* στο *εκεί* (*θα φύγω πια από δώ*=*θα πάγω σ'άλλη γη*).Η γραμμική χωρικότητα του καβαφικού και του καρυωτακικού χρόνου (:της παρελθοντικότητας ή της μελλοντικότητας) δεν σχετίζεται με τον ελιοτικό χρόνο των Κουαρτέτων .Το μέλλον είναι για τους δύο έλληνες ποιητές γραμμική συνέχεια του παρόντος και του παρελθόντος.

Γενικότερα:η μελλοντικότητα,γραμματικά ρητή ή εικαστέα,χρησιμοποιείται και από τον Καβάφη και από τον Καρυωτάκη,αλλά με διαλεκτική ποικιλία από τον πρώτο και μονόχορδα αρνητικά από τον δεύτερο.Του Καβάφη η μελλοντικότητα μπορεί να παρουσιάζει θετικά ενδεχόμενα (:*Με τ'άλλα του τα χρήματα κι αυτά μαζύ/σαν μπουν,ως εύπορος σπουδαία πια θα ζει,/και θα μπορεί να πολιτεύεται 'χαρά!' /κι αυτός μες στην βουλή,κι αυτός στην αγορά*(Α'29$_{19-22}$) ή να επιτρέπει την θετική έκφραση μεγαλόστομων δηλώσεων που η πραγματοποίησή τους μένει ανοιχτή για το μέλλον (:ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ,Α'46),ή να διαμελίζεται σε μέλλοντα και σε "προσιόντα" (Α'17),ή πάλι να αξιοποιείται ως ηδονική προσήλωση (ΓΙΑ ΝΑΡΘΟΥΝ Β'17,ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ Α'56).Αλλά και η αρνητική εκδοχή της καβαφικής μελλοντικότητας είναι εξώφθαλμη:ως φοβία για το μέλλον (ΚΕΡΙΑ Α'97,Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ Α'21),είτε ως ρεαλιστικά παρουσιασμένος φόβος (ΠΡΙΝ ΤΟΥΣ ΑΛΛΑΞΕΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ Β'39) για τη φθοροποιά επίδραση του χρόνου,είτε ως ειρωνεία (ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ),είτε και ως απροσδόκητος ευτελισμός του παρόντος (ΕΝ ΔΗΜΩ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ,Β'50),η καβαφική μελλοντικότητα εμφανίζει μιαν αρνητική όψη που επιτρέπει να την παραλληλίσομε με την καρυωτακική μελλοντικότητα,που είναι η μετάπτωση της απόγνωσης από το παρόν στο μέλλον,στην ύστατη στιγμή του μέλλοντος,εκεί όπου θα φανεί και τελεσίδικη, στη μεταθανάτια προέκταση της σαρκαστικής εμπάθειάς της:

*Όταν αργά θα παίρνουμε το δρόμο,
η παρουσία μου κάπως θα βαραίνει
-πρώτη φορά!- σε τέσσερων τον ώμο.* (ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ,σ.115)

Αν ο Κ. είναι διαλεκτικός μελλητής του μέλλοντος,ο Καρυωτάκης είναι εμμανής μελλοθάνατος.Η μελλοντοφοβία τους παραλληλίζει,η διαλεκτικότητα του πρώτου αφίσταται από την προγραμματική μονομανία του δεύτερου.- Αρνητικά: κοινός τόπος τους είναι το παρελθόν,το καταφύγιο που φθονούνε(**).

5.-Άλλο λιγότερο σχετικό,αλλά παρατηρητέο οπωσδήποτε,κοινό γνώρισμα των δύο ποιητών είναι η χρήση του χρονικού (και όχι υποθετικού) λόγου για

(*)Υιοθετώ τον όρο από το χαρακτηρισμό ορισμένων "συνημμένων αξιωμάτων",δηλ. εκείνων των υ.λ που εκφέρουν την υπόθεση σε ενεστώτα και την απόδοση σε μέλλοντα,ως "μεταπιπτόντων απεριγράφως",επειδή δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί πότε θα πάψει να ισχύει η αλήθεια του μέλλοντα της απόδοσης (βλ.FRAGMENTA,σ. 67,πργρ. 206.-Επίσης στο ίδιο,σ.73 πργρ.221,όπου εξετάζεται αν μπορούν να ισχύουν τα στωικά αξιώματα για το μέλλον).

(**)Δειγματοληπτώ το καβαφ. ΝΟΗΣΙΣ(Α'64) όπου το παρελθόν αξιοποιείται στο παρόν.-Για τον Καρυωτάκη,χρήσιμη είναι η σύνδεση ολόκληρου του ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΜΗΤΕ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

την κατασκευή των ποιημάτων.'Οπως είδαμε δεσπόζοντες υποθ. λόγους,έτσι και οι χρονικοί λόγοι μπορούν να δομούν καθοριστικά ένα ποίημα.Χαρακτηριστικό είναι το[ΟΤΑΝ ΑΝΘΗ ΕΔΕΝΑΤΕ...] του Καρυωτάκη (σ.93),το οποίο δομείται με το σχήμα του χρονικού λόγου'καθεμιά από τις τρεις στροφές του ποιήματος επαναλαμβάνει τον χ.λ με διαφορετική φρασεολογία'αυτοί οι χ.λ είναι εναρκτήριοι και ληκτικοί (ο τρίτος περιέχει και ενδιάμεσην χρονική πρόταση στ. 15) του ποιήματος και των στροφών του'οι χρονικές προτάσεις χωρίζονται από τις αποδόσεις τους με μονή αντιθετική παύλα'ο χρονικός λόγος είναι εδώ αφηγηματικός και δεσπόζων.

Για να βρούμε πανομοιότυπη καβαφική κατασκευή πρέπει να πάμε στο ανέκδοτο ποίημα ΟΤΑΝ,ΦΙΛΟΙ ΜΟΥ,ΑΓΑΠΟΥΣΑ... (σ.11),που ο χρονικός λόγος του επιγράφεται στον τίτλο,συνέχει όλο το ποίημα,είναι εναρκτήριος και ληκτικός (:1η και τελευταία στροφή),αφηγηματικός και δεσπόζων.-Στα 153+1 καβαφικά ποιήματα,το Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (Β'8) αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα

Ο ΕΡΩΤΑΣ,και ιδίως των δύο τελευταίων στροφών του (σ. 50):

*Ύστερα,στο κορύφωμα του απελπισμένου δρόμου,
ας ήτανε ανατέλλοντα τα μάτια σου να ιδώ,
πρώτη αγαπούλα,και να κράταες άνθος τ'όνειρό μου,
τ'όνειρο που μαδώ.

Α,πώς η λύπη μου κατά τα περασμένα στρέφει!
Όμοια και η νύχτα πάντοτε γυρίζει το πρωί.
Α,πώς τα χρόνια σαν καπνός εχάθηκαν,σα νέφη,
σαν πάχνη,σα ζωή!*

με τον στίχο *Τώρα η ζωή μας γίνεται ξένη,παλιά ιστορία*[8]του ΩΧΡΑ ΣΠΕΙΡΟΧΑΙΤΗ (σ.107).-Σε πολλές περιπτώσεις ο Καρυωτάκης αντιπαραθέτει το θετικό παρελθόν στο αρνητικό "τώρα":

-*Τώρα μακραίνουνε/πύργοι,παλάτια./Κλαίνε μου οι θύμησες,/κλαίνε τα μάτια./
Τώρα θανάσιμη/νύχτα με ζώνει./Μέσα μου ογκώνονται/οι άφραστοι πόνοι.*
(ΔΡΟΜΟΣ,σ.42,στ.1-8)

-*Τί τώρα κι αν ασπρίζουνε οι κροτάφοι;
Τί τότε κι αν η μοίρα ήταν κακή;
Ένα συρτάρι εβένινον εκεί/των αναμνήσεων κρύβει το χρυσάφι.*
(Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ,σ.44,στ.5-8)

-*Αχ,πάει κι αυτή που μ'έθρεφεν ελπίδα η πιο μεγάλη'
[...]Κι αφού πια τώρα ενύχτωσε-για θάνατο νυστάζω!*
(ΕΠΙΛΟΓΟΣ,σ.60,στ.5,16)

-*Ο κήπος είμαι που άλλοτε με τ'άνθη του ευωδούσε
κι εγέμιζε με χαρωπό τιτύβισμα πουλιών,[...]
που αντί λουλούδια τώρα πια στ'αγκάθια έχει ταφεί,
που σώπασαν τ'αηδόνια του και πνίγεται στα φίδια.*
([Ο ΚΗΠΟΣ ΕΙΜΑΙ...],σ.64,στ.1-2,7-8)

-*Ήταν ευτυχισμένη τότε η ώρα,/ήταν ένα δείλι ζωγραφιστό.
Έχω πεθάνει τόσα χρόνια τώρα,κι έμεινε το παράθυρο κλειστό.*
([ΟΛΑ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ...],σ.66,στ.9-12)

-*Φύγε,καθώς τα χρόνια εκείνα εφύγανε[...]
Τώρα τα χείλη μου διψούν το φίλημα της μάνας,
της μάνας γης,και ανοίγονται στο γέλιο των αιώνων.*
(ΦΥΓΕ,Η ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΝΟΣΤΑΛΓΕΙ,σ.69,στ.5,9-10)

-*Δεκάξι χρονών εγελάσαν/πέρα,στ'ανοιξιάτικο δείλι.
[...]Τώρα καθένας,με ωχρό στόμα,σκύβοντας,φιλεί τα δεσμά του.*
(ΙΣΤΟΡΙΑ,σ.86,στ.1-2,9-10)

-*των άδειων ημερών που τώρα ζούμε*(στ.3)
Πριν φτάσουμε στη μέση αυτού του δρόμου
εχάσαμε τη χρυσή πανοπλία* (στ.5-6)
([ΠΟΙΑ ΘΕΛΗΣΗ ΘΕΟΥ...],σ.88)

-*η ελπίδα κι η νεότης έννοια αφηρημένη*
(ΑΝΔΡΕΙΚΕΛΑ,σ.89,στ.10)

-*Αν άλλοτε αντιφέγγιζε στο νου,στα μάτια,σ'ό,τι,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δεσπόζοντος,αφηγηματικού,εναρκτήριου και ληκτικού χρονικού λόγου.Αλλά διαφέ-

είναι η ζωή πια σκοτεινή κι ανέφικτη σα θρύλος,
είναι πικρία στο χείλος.*

([ΔΥΣΤΥΧΙΑ],σ.109,στ.3-5)

-*Φίλε,η καρδιά μου τώρα σα να εγέρασε.
Τελείωσεν η ζωή μου της Αθήνας*

(ΣΕ ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΗ,σ.30,στ.1-2)

-*είκοσι χρόνια παίζοντας,/έχασα τη ζωή.
Φτωχός τώρα ξαπλώνομαι*

(ΣΤΡΟΦΕΣ,σ.31,στ.3-5)

-*Αντίο!Αντίο!Με τα ουρανιά
μάτια σας και με βιόλες
στο λαιμό,εφύγατε,ξανθές
ερώτων νέων ελπίδες.*

(ΣΤΡΟΦΕΣ 9,σ.35,στ.1-4)

Με χρονικούς δείκτες (:τώρα,άλλοτε,πια) ο Καρυωτάκης υποδεικνύει τη γραμμική αντίληψή του για το χρόνο,που στην περίπτωση αφορά στην αντιπαράθεση του αρνητικού παρόντος με το θετικό παρελθόν.-Η συνύφανση του γραμμικού χρόνου με τον χώρο[98],λ.χ. το εδώ-και-τώρα,υπόκειται και όπου δεν είναι ρητή,όπως στο στίχο *Φτωχός [εδώ,]τώρα ξαπλώνομαι* που τον είδαμε λίγο παραπάνω,ή σε περιπτώσεις όπου ο χρόνος δεν είναι ρητός με δείκτη,όπως λ.χ. *Τί νέοι που φτάσαμεν [τώρα] εδώ,στο έρμο νησί*(σ.67,στ.1).-Για την καβαφική χωρικότητα του χρόνου έχω απλώς σχολιάσει για το ποίημα ΝΑ ΜΕΙΝΕΙ (βλ. σ.187).Παραθέτω εδώ, για τον παραλληλισμό, τους καβαφικούς στίχους όπου Ι)η γραμμικότητα του χρόνου δηλώνεται με ρητούς δείκτες και ΙΙ)ο χρόνος συνυφαίνεται με τον χώρο με εξηγητικά συντάγματα:(ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ,Β'8):

-*Μια νύχτα-Ηκάμαρα ήταν* (τίτλος και στ.1)
-*Κ'εκεί [τότε] στο λαϊκό,το ταπεινό κρεββάτι* (στ.7)
-*που και τώρα που γράφω,έπειτ'από τόσα χρόνια!,[εδώ]μες στο μονήρες σπίτι μου,μεθώ ξανά.* (στ.10-12).

Το θέμα είναι πολύ βαθύ και ευρύ για να εξετασθεί στη σημείωση αυτή.Εδώ επισημαίνεται,με τη γενική παρατήρηση ότι η συμβολιστική μουσικότητα είναι εκείνη που τείνει να καταργήσει τη γραμμικότητα του χρόνου και να αποδυναμώσει ή να αποσυνδέσει το χρόνο από τη χωρικότητά του'στον σεφερικό στίχο *στιγμή[χρόνος] σπειρί της άμμου[χώρος]*,ή σε ολόκληρο το ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, οι διαστάσεις του χώρου και του χρόνου υφίστανται απίσχνανση ή ακυρώνουν τις ρεαλιστικές και ορθολογικές αναφορές τους.

-Για να επανέλθω στη μελλοντικότητα:μια σπάνια εξαίρεση όπου ο Καρυωτάκης κατορθώνει να δει θετικά το μέλλον,είναι στους στίχους: *Ευτυχίζω σε σένα/ τις ερχόμενες τύχες* (ΩΔΗ Σ'ΕΝΑ ΠΑΙΔΑΚΙ,σ.85$_{31-32}$).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρει από τον χρον. λόγο του Καρυωτάκη:Ι)εισάγεται με τον *σαν*+οριστ. αορίστου,ενώ του Καρ. με *όταν*+παρατατικό·ΙΙ)η χρον. πρόταση δεν επαναλαμβάνεται-οι 10 από τους 12 στίχους του ποιήματος απαρτίζουν την καβαφική απόδοση·ΙΙΙ)η χρον. πρόταση δε στίζεται από την απόδοση,ενώ στου Καρ. στίζεται με τη μονή αντιθετική παύλα·ΙV)στου Κ. τον χρον. λόγο υπόκειται σχέση αιτίου-αποτελέσματος,ενώ στου Καρ. η αντιθετικότητα·V)η καβαφική απόδοση εκφέρεται σε αορίστους,ενώ του Καρ. σε υπερσυντέλικους·VI)η ποσοτική σχέση χρον. πρότασης-απόδοσης είναι αντιστρόφως δυσανάλογη:στου Κ. είναι 2:10 ενώ στου Καρ.14:4 στίχοι (παρόλο που στων δύο ποιημάτων τους χρον. λόγους η απόδοση έχει καθοριστική σημασία,ιδιαίτερα μάλιστα η τελευταία πρότασή της:*αλλάζει φορεσιά κι απέρχεται*,Καβάφης·*είχατε πεθάνει*,Καρ.).

6.-Μερικές ακόμη τεχνικές παρατηρήσεις για τους υποθ. λόγους των δύο ποιητών.Για την πρόταξη/επίταξη της υπόθεσης δε μπορεί να γίνει λόγος παράλληλος,διότι ο Καρ. μπορεί να επιτάξει την υπόθεση και για μετρικούς λόγους:*Κατάμονη σε μι'άκρη,όπως εκείνη,/σε παρατούν ο κόσμος,ο καιρός./ Ενας ακόμη θά 'σουνα νεκρός,/αν οι νεκροί δεν είχαν τη γαλήνη.* (Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ,3,σ.46,στ. 5-8)-παρόλο που εδώ ισχύουν και οι λόγοι επίταξης που έχουν αναπτυχθεί για τους υ.λ του Καβάφη,δηλ. ότι η υπόθεση είναι ποσοτικά μεγαλύτερη και το νόημά της παρουσιάζεται ως πιο ενδιαφέρον από της απόδοσης.Παρόμοιες μετρικές δεσμεύσεις ισχύουν και λχ. για την πρόταξη των υποθέσεων στο ποίημα [ΟΤΑΝ ΚΑΤΕΒΟΥΜΕ...] (σ.140,στ.13-16),συν τη δέσμευση της ομοιοκαταληξίας.-Οι υ.λ του Καρυωτάκη δεν είναι διακοπτόμενοι ούτε σύμμικτοι,γεγονός που τους παραλληλίζει με την όμοια καβαφική τάση(εκεί αυτοί είναι πολύ λίγοι),αλλά κυρίως με την αναλυτική ροπή της δημοτικής γλώσσας που δεν ανέχεται τις περιπλοκές της σύνταξης.-'Οπως ο Κ. έτσι και ο Καρυωτάκης χρησιμοποιεί τους σύνθετους υποθ. λόγους.

Συνοψίζοντας:Το κοινό γλωσσικό υλικό υποβάλλει στους δύο ποιητές τεχνικές πανομοιότυπες- παρόλες τις διαφορές τους σε επίπεδο ποιητικού ιδεολογήματος.Η γενικότερη προκείμενη των κοινών τεχνικών είναι η συναντίληψη του Κ. και του Καρυωτάκη για τη γραμμικότητα του χρόνου και τη συνύφανσή του με το χώρο.Από τούτη την ορθολογιστική συναντίληψη και τις ρεαλιστικές αναφορές της απορρέει η καταρχήν τριχοτόμηση του χρόνου σε παρελθόν/παρόν/μέλλον σεγραμμική διαδοχή.Και για τους δύο,το παρόν (:ο παροντικός αφηγηματικός χρόνος) είναι παρατηρητήριο ή αποδέκτης των ποιητικών κρυσταλλωμάτων που αναφέρονται στο παρελθόν ή το μέλλον.Και για τους δυο,το παρελθόν κανονικά είναι κιβωτός των θετικών εμπειριών·για τον Καρυωτάκη σε πολύ μεγάλο βαθμό και για τον Κ. ενμέρει,το μέλλον είναι επίφοβο είτε στην καλύτερη περίπτωση θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και πάλι ως προσεχές παρόν για την ποιητική ενατένιση και αποθησαύριση του παρελθόντος-του εφηβικού κυρίως παρελθόντος.

Στα πλαίσια της δικής μου εργασίας,έδειξα με όση συντομία μπόρεσα πώς υλοποιούνται οι κοινές τεχνικές -ποιητικές πρακτικές,ακριβέστερα- στο γλωσσικό πεδίο των υποθετικών λόγων,του μέλλοντα,και των δεσποζόντων χρονικών λόγων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3.4. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ

Η "κοινωνικοποίηση [της καβαφικής ποιητικής ύλης] διαμέσου της Ιστορίας" και η "χαρτογράφηση της ιστορικής εμπειρίας" του Κ. έχουν καταδειχθεί και διεξοδικά και σε επίπεδο επιστημονικό από τον Γ. Δάλλα (1974):η ιστορικοποίηση είναι θεμελιώδης αρχή της ποιητικής του Καβάφη˙πρόκειται για μιαν αρχή,που εξελίχθηκε σταδιακά,ξεκινώντας από τη χρήση της Ιστορίας "για την κάλυψη ή επένδυση των προσωπικών ροπών [του Καβάφη].Συνέχισε [ο Κ.] χρησιμοποιώντας την [Ιστορία] σαν σκηνή προβολής της της σύγχρονης κοινωικής εμπειρίας.[...]Και εμπεδώνεται [:η ιστορικοποίηση] με την έννοια της διαστολής του χρόνου,που του [:Καβάφη] επιτρέπει,πέρα από την αναζήτηση της συστοιχίας των εποχών,την αναγωγή της πραγματικότητας στην αντικειμενική,πυκνή,κριτική διάσταση της Ιστορίας." (σ.206˙υπγρμ. δικές μου).

Πιο συγκεκριμένα,ο Κ. μεθοδεύει εξόδους που θα τον φέρουν από την ιδιωτεία των αισθημάτων στη διάσταση της Ιστορ ίας.Στην πρώτη φάση της μεθόδευσης, το καβαφικό ποίημα προτείνει μια "σύμμετρη στάση ζωής" και,προς το τέλος του, "συνήθως εντελώς φευγαλέα,προσαναφέρεται για ενίσχυση μια ιστορική τεκμηρίωση"˙τέτοια ποιήματα είναι Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ,η ΙΘΑΚΗ,Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ (ό.π.,σ.140-141).Σε δεύτερο στάδιο,η ιστορική τεκμηρίωση "αντί ν'απωθηθεί στην κατάληξη διαχύνεται σ'όλη την επιφάνεια του ποιήματος[...]˙αλλά και τότε η διάχυτη,σχεδόν αποχρωματισμένη,αναφορά του δεν χρησιμεύει παρά απλώς σαν παράδειγμα αποδεικτικής σημασίας για την αξία της σύμμετρης συμπεριφοράς.Είναι,θα λέγαμε,η περίοδος των ιστορικών του [Κ.] προφάσεων."(ό.π.)˙εδώ ανήκουν ποιήματα όπως ΤΡΩΕΣ, ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ,ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ.-Η επόμενη μεθόδευση της καβαφικής εξόδου είναι το συμπέρασμα ή επιμύθιο.Πρόκειται για "τακτική αντίστροφη" προς την προηγούμενη:"Σύμφωνα μ'αυτήν,την κύρια έκταση,και φυσικά την προτεραιότητα [στο ποίημα],κατέχει η ιστορική αναφορά του[...]Αλλά σαν υπόκρουση,-ή μάλλον σκοπιμότητα,συμπορεύεται ή ακολουθεί κατά κανόνα ένα συμπέρασμα."Τέτοια είναι τα ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ,Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ(ό.π.).-Τελική μεθόδευση της εξόδου είναι η περιγραφική,"που εγκαινιάζεται περίπου μετο Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ (δημ. 1911) [...]Και κλείνει [...] με το ποίημα ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ(1933).Σύμφωνα μ'αυτήν,τίποτε δεν προλέγεται ή δεν επιλέγεται,παρά σ'όλη την έκταση του ποιήματος παρέχεται η αναφορά ασχολίαστη˙ο τυχών σχολιασμός,ακόμη και η πρωτοπρόσωπη εκφορά,όπου επιβιώνεται,γίνεται από την ίδια την ιδεολογική ή την αντίπαλή της σκοπιά των ιστορικών του προσώπων.[...]η περιγραφική μέθοδος και περίοδός του [Κ.] δεν μας μεταφέρει απλώς,παρά μας διακινεί ζωηρά με την ιστορικότητά μας συνόργανη˙που σημαίνει μ'όλη τη χρονικότητά μας.˙Ετσι η Ιστορία γίνεται πράγμα˙και η ύλη της,ιστός της ποιητικής λειτουργίας του [Κ.]"(όπ.,σ. 142 κ.ε.).

-Και τί είναι η ιστορικοποίηση:η αρχή που διαθέτει "δύναμη για συμπύκνωση, συναισθηματική απόσταση και κριτική στάση"(όπ.,σ.14-15)-αρχή που ο Δάλλας την εντοπίζει και στον Μπρεχτ.

-Και τη λειτουργία της υπόθεσης ή της απόδοσης των υ.λ την εντοπίζει ο ίδιος μελετητής:"μια στερεότυπα επαναλαμβανόμενη τεχνική αναφορικής πλοκής των κρίσεων (*αν είσαι...*,*σαν ακουσθεί...*|...) και προτρεπτικών ή ευχετικών συμπερασμάτων [=αποδόσεων] (*τα μεγαλεία να φοβάσαι...*,*να εύχεσαι νάναι...*)— όλα αυτά βέβαια στα πλαίσια της μεθόδευσης όπου τεκμηριώνει ο Κ. με ιστορικό παράδειγμα τη σύμμετρη στάση ζωής που προτείνει" (ό.π.,σ.208).

-Την έννοια της υποθετικότητας την έχομε δει στο Δεύτερο Μέρος˙είναι ο βαθμός πιθανότητας που έχουν για να πραγματοποιηθούν οι καταστάσεις που αναφέρονται στον υποθ. λόγο.Η υποθετικότητα βρίσκεται σε αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την πιθανότητα πραγματοποίησης:όσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες να πραγματοποιηθούν οι καταστάσεις ,τόσο μεγαλύτερη είναι η υποθετικότητα του υποθ. λόγου.Προσθέτω ότι αυτή η σχέση είναι και αμφίδρομη.

Στην παρούσα ενότητα προτίθεμαι να εξετάσω την αισθητικοποίηση της (όχι μόνον γραμματικοποιημένης) υποθετικότητας,δηλ. του "βαθμού πιθανότητας",στα ιστορικά ποιήματα του Καβάφη.Ορισμένες προκαταρκτικές διασαφήσεις είναι αναπόφευκτες.Καταρχήν,η γραμματικοποιημένη υποθετικότητα έχει εξετασθεί συντακτικά και από αισθητικήν άποψη.Εκτός από εκείνην,υπάρχει η εξωκειμενική υποθετικότητα,ακριβέστερα η καβαφική εικασία,ένας δηλ. περιορισμένος τρόπος της υποθετικότητας,που αποτελεί προκειμένη των ποιημάτων,αλλά δεν λειτουργεί μέσα στο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποιητικό κείμενο˙βρίσκεται έξω και πριν από το ποίημα.Λόγου χάρη,η εξωκειμενική εικασία παράγει τη σκηνή και το ψήφισμα του ποιηματος ΕΝ ΔΗΜΩ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ (Β'50) ή τον επιδεικτικό μονόλογο του ΙΕΡΕΥΣ ΤΟΥ ΣΕΡΑΠΙΟΥ (Β'51) είτε πορτρέτα σαν του ποιήματος ΦΙΛΕΛΛΗΝ (Α37)˙-και Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ,που είδαμε προηγουμένως ότι εγκαινιάζει την περιγραφική -τελική- μεθόδευση της καβαφικής εξόδου,έχει κατασκευασθεί από την πρόκειμενή του εικασία˙και είναι ένας "φανταστικός ευθύς λόγος" που "αυξάνει την αίσθηση του παρόντος με την τεχνητή απόδοση λόγων σ'ένα πρόσωπο (SERMOCINATIO) ή σ'ένα γκρούπ προσώπων[...].Ο φανταστικός ευθύς λόγος μπορεί να έχει διάφορους στόχους,όλοι τους ωστόσο σχετίζονται με την υπόθεση.[...]Η χρήση του φανταστικού ευθέος λόγου θα αποκαλύψει τις προθέσεις που αποδίδονται σε ένα πρόσωπο"(*):

Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ
Είμ'ο Λαγίδης,βασιλεύς.Ο κάτοχος τελείως
(με την ισχύ μου και τον πλούτο μου) της ηδονής.
Η Μακεδών,ή βάρβαρος δεν βρίσκεται κανείς
ίσος μου,ή να με πλησιάζει καν.Είναι γελοίος
ο Σελευκίδης με την αγοραία του τρυφή.
Αν όμως σεις άλλα ζητείτε,ιδού κι αυτά σαφή.
Η πόλις η διδάσκαλος,η πανελλήνια κορυφή,
εις κάθε λόγο,εις κάθε τέχνη η πιο σοφή. (Α'28)

Εδώ η καβαφική εικασία -η "υπόθεση" του μεταφρασμένου παραθέματος- παράγει τον φανταστικό ευθύ μονόλογο ενός Λαγίδη,μένοντας η ίδια ως μη γραμματοποιημένη διατύπωση εκτός του ποιητικού κειμένου:"Τί θάπρεπε να δηλώσει ένας από τους Λαγίδες,έτσι ώστε και τις προσωπικές εμπειρίες μου να υποδηλώνει αλλά και την ιστορικοποίηση των διωτικών αισθημάτων μου να εκδηλώνει;"-σ'αυτήν τη μη κειμενοποιημένη εικασία απαντά το ποιητικό κείμενο του Καβάφη.Η υποθετικότητα μένει στο καβαφικό εργαστήριο απόπου,άδηλη,γεννά την "υποθετική εμπειρία" του ποιήματος,χωρίς η ίδια να μετέχει στην κειμενοποίησή του.Πολλά είναι τα ποιήματα που ανήκουν στην ιστορική περιοχή της καβαφικής ποίησης και κατακρατούν την εικασία εκτός του κειμένου τους.

Υπάρχει ωστόσο και η κατηγορία των ιστορικών ποιημάτων του Κ. στα οποία η υποθετικότητα (:ο βαθμός πιθανότητας) κειμενοποιείται.Τούτο δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα των ιστορικών ποιημάτων,σ'αυτήν όμως την "περιοχή" προσιδιάζει.Η αισθητική αξιοποίηση της υποθετικότητας μέσα στα ιστορικά ποιήματα αποτελεί σημαντικό καβαφικό γνώρισμα.Αυτό το γνώρισμα,αλλού διατυπώνεται και στη γραμματική μορφή του υποθ. λόγου,ενώ σε άλλες περιπτώσεις διαχέεται με άλλες εκφορές στο ποιητικό κείμενο.Παρακάτω θα δούμε και τις δύο ενεργές παρουσίες της υποθετικότητας αυτής δίνοντας χαρακτηριστικά δείγματα.Εξάλλου η αισθητικοποίηση της υποθετικότητας έχει σχολιασθεί στη συντακτική ανάλυση των υποθ. λόγων˙ ,εδώ ωστόσο θα γίνει πιο συστηματική παρουσίαση του φαινομένου.

Όσο λιγότερο πραγματοποιήσιμη,τόσο υψηλότερη είναι η υποθετικότητα˙μπορεί να είναι γραμματικοποιημένη ή όχι˙σχετίζεται στενά με τη λύση της αφήγησης ή με το τέλος της λυρικής εκπνοής,είτε με την κορύφωσή τους- είναι συνεπώς διαστρωμένη στο ποιητικό περιεχόμενο˙και είναι τελεσίδικη ή μετέωρη.

Η ακμή της υποθετικότητας εντοπίζεται στην Ύστερη Φάση (±1920-1933) και βέβαια στην ιστορική περιοχή της καβαφικής ποίησης.Αλλά και νωρίτερα,όπως λ.χ. στο ΟΡΟΦΕΡΝΗΣ (Α'33-34):

*Το τέλος του κάπου θα γράφηκε κ'εχάθη˙
ή ίσως η ιστορία να το πέρασε,
και,με το δίκιο της,τέτοιο ασήμαντο
πράγμα δεν καταδέχθηκε να το σημειώσει.* 41-44

όπου η υποθετικότητα εντοπίζεται γραμματικά στην πιθανολογική οριστική του εκφωνήματος-χωρίς να βρίσκομε υποθ. λόγο˙είναι υψηλή,διότι η συμπερίληψη του Οροφέρνη στην Ιστορία παρουσιάζεται ελάχιστα πιθανή˙τέλος η υποθετικότη-

(*)Πρόκειται για ρητορικό και αισθητικό τέχνασμα που χρησιμοποίησε σε ευρεία έκταση ο Ρ. Μπράουνιγκ (THE NEW RHETORICS,σ.176).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα είναι του περιεχομένου και συνυφαίνεται στη λύση της αφήγησης,διότι κειμενοποιεί και κορυφώνει την αφήγηση του βίου και της πολιτείας του Οροφέρνη,ενώ συνάμα αποτελεί την αιχμηρή αντίθεση στο ληκτικό πεντάστιχο του ποιήματος (*Αυτός που εις το τετράδραχμον επάνω...Αριαράθου$_{45-49}$).

Πρίν από την Ύστερη Φάση,η υποθετικότητα παρουσιάζεται συχνά τελεσίδικη και όχι μετέωρη,και συνήθως υψηλή:

και τί ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις(Α'16,Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ)
σ'όλην την γη την χάλασες (Α'15,Η ΠΟΛΙΣ)
ήσαν μια κάποια λύσις (Α'108,ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ...)
Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρώ(Α'105,ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ)
Αν ρωτιούνταν πάλι,όχι θα ξαναέλεγε(Α'104,CHE FECE...)
*ξεύροντας πως δεν θάλθει πια ο υιός που περιμένει"(Α'99,ΔΕΗΣΙΣ)
θυμάται ορμές που βάσταγε...κάθ'ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαίζει (Α'98,ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ)
χωρίς να εκπληρωθούν (Α'96,ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ)
κι αποχαιρέτα την,την Αλεξάνδρεια που χάνεις(Α'20,ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ...)
Κι αν πτωχική την βρεις,η Ιθάκη δεν σε γέλασε(Α'24,ΙΘΑΚΗ)
Όμως η πτώσις μας είναι βεβαία(Α'26,ΤΡΩΕΣ)
ο λογισμός του κάθε τόσο μελετά(Α'29,Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ)
όταν θέλω,θα ξαναβρίσκω (Α'46,ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ)
Αν ένοιωθε η Μαριάμμη,αν υποπτεύονταν(Α'68,ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ)
θ'άφινα το βιβλίο,αν δεν είλκυε(Α'69,ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ)
Με φαίνεται που ο Λεύκιος μεγάλως θ'αγαπήθη(Α'78,ΕΝ ΤΩ ΜΗΝΙ ΑΘΥΡ)
Εν πάση περιπτώσει,δεν την φόρεσε πολύ(Α'80,ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ...)
Θ'ασχήμισαν -αν ζει- τα γκρίζα μάτια(Α'88,ΓΚΡΙΖΑ)
μοιάζει σχεδόν και στες επιθυμίες εκείνες σαν να δόθηκες(Α'91, ΘΥΜΗΣΟΥ,ΣΩΜΑ...)
Αρκεί να βρει έναν τρόπο...να φθάσει(Β'13,ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ...)

Κειμενική ασφαλώς,και γραμματικοποιημένη ή όχι,τούτη η υποθετικότητα ταυτίζεται συνήθως με τις χαμένες δυνατότητες του παρελθόντος είτε με τις πρόωρες βεβαιότητες του μέλλοντος.Είναι υψηλή στις περισσότερες περιπτώσεις,αλλά μοιάζει στατική,δεδομένη,τελεσίδικη,μη αναστρέψιμη:Είναι η αισθητικοποίηση του απολιθώματος της υποθετικότητας,έκδηλη και στα δείγματα από τα ποιήματα ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ και ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ,που δεν είναι ιστορικά παρά ακόμη πραγματεύονται τις προσωπικές εμπειρίες του Κ. χωρίς την παρασημαντική της δημόσιας ζωής και χωρίς την ιστορική συμπύκνωση.

Στην Ύστερη Φάση η καβαφική υποθετικότητα,υψηλή ή χαμηλή,γίνεται δρώσα μέσα στην αισθητική υπόσταση των ποιημάτων.Ο μετεωρισμός της,αφηγηματικός ή στενά λογικός -ή και λυρικός-,γίνεται ενεργοποιητής θεμέλιος για την αισθητική υπόσταση και απόλαυση του κειμένου˙εδώ ο κανόνας είναι ότι η υποθετικότητα σφύζει από μετεωρισμούς και εκκρεμότητες,και τέτοια παραμένει έως την έξοδο του ποιήματος˙πρόκειται,κυριολεκτικά μιλώντας,για ποίηση των πιθανολογήσεων που έχουν διαπιδυθεί στην Ιστορία (:στην περιγραφική μεθόδευση της εξόδου,ό.π.),και που "με τί ευχαρίστηση,με τί χαρά" εκφέρονται συχνά σε ελεύθερον πλάγιο λόγο(:πστ',Ο ΔΑΡΕΙΟΣ).-Τέτοια προφανής υποθετικότητα δεσπόζει στην 1η ενότητα του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ (πγ',Β'14-15)˙επίσης:

Αυτή η ορθότης,πιθανόν,είν'η αιτία της μομφής(Β'21,ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ...)
*δεν είναι˙δεν το παραδέχεται˙
πώς να το πει χαρά;* (Β'26,Ο ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ)
* .Έπειτα-
ίσως εκ νέου στον Σακκά να πήγαινε.
Κι αν εν τω μεταξύ απέθνησκεν ο γέρος,[...]
Ή,τέλος,δυνατόν και στα πολιτικά/να επέστρεφεν*(Β'29,ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ..)
*Ας ήταν να νικήσουν[...]
Ίσως να συγκινήθη κομμάτι ο βασιλεύς.*(Β'32,ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ...)
Εμείς οι μυημένοι/γνωρίζουμε για ποιόνα(Β'43,ΤΕΜΕΘΟΣ...)
*Αραγε να τον λυπηθεί ο Κανταχουζηνός

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αν πάει στα πόδια του να πέσει.*(Β'42,Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ...)
*Ευτύχημα θα ήταν αν ποτέ/δεν τους χρειάζονταν κανείς
[...].'Ισως δεν έφθασεν ακόμη ο καιρός.*(Β'66-67,ΕΝ ΜΕΓΑΛΗ...)
*Το ίνδαλμα του Μαρύλου/θάρχεται αναμεσό μας,και θα νομίζω που/
με λέγει* (Β'70,ΚΙΜΩΝ...)
δεν έγινε,εννοείται,άγαλμά του ή ζωγραφιά(Β'73,ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1909...)
μήπως κ'είχα γελασθεί/από το πάθος μου,και πάντα του ήμουν ξένος
(Β'76,ΜΥΡΗΣ...)
Και μες στο πλοίο μπήκε,πιαίνοντας προς το "διδώ"(Β'80,ΑΓΕ...)
*Θα με θελήσει πάντως ένας απ'τους τρεις.
Κ'είν'η συνείδησίς μου ήσυχη
για το αψήφιστο της εκλογής.
[...]Μετά χαράς θα πήγαινα μ'αυτόν.* (Β'86,ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ)
*Μπορούμε κάλλιστα να φαντασθούμε
'πώς θ'αδιαφόρησαν παντάπασι στην Σπάρτη*(Β'88,ΣΤΑ 200 π.Χ.)
'*που για μια μέρα (αν περισσότερο
δεν φθάν'η δύναμίς του),ή και για λίγην ώρα*(Β'87,ΚΑΤΑ ΤΕΣ...)
-* .Ας πάει να λέει.
Δεν αποδείχθηκε'ας πάει να λέει.
Το ουσιώδες είναι που έσκασε.* (Β'94,ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ...)

Ο Καβάφης αξιοποιεί τις πιθανότητες,πότε με χαμηλή και πότε με υψηλή υποθετικότητα'ωστόσο έχω τη γνώμη πως ο μετεωρισμός της υποθετικότητας συντείνει στην αισθητικοποίηση πιο δραστικά στις περιπτώσεις όπου οι παρουσιαζόμενες ιστορικές πιθανότητες ακροζυγιάζονται σαν τις πλάστιγγες πολλαπλής ζυγαριάς,με άλλα λόγια όταν η υποθετικότητα είναι μέση'διότι τότε ο μετεωρισμός είναι πιο δυναμικός,καθώς οι αντίπαλες κι αντίρροπες πιθανότητες αντιμάχονται η μια την άλλη με ισοδύναμη ορμή.Τέτοια είναι η υποθετικότητα,λόγου χάρη, στο πρώτο και στο τελευταίο από τον κατάλογο που προηγήθηκε:*Το ουσιώδες είναι που έσκασε*- δηλαδή ο έσχατος στίχος του ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ έρχεται και "σκάει" πάνω στη διφορούμενη πιθανότητα του προηγούμενού του.

-Αυτή η ίδια η προσφιλής στον ποιητή υποθετικότητα,μπορεί και να υπονομευθεί,όπως συμβαίνει στο ΗΓΕΜΩΝ ΕΚ ΔΥΤΙΚΗΣ ΛΙΒΥΗΣ (Β'68).Το απόγειό της είναι ο στίχος *Θάταν βαθύς στες σκέψεις,διεδίδετο*$_{11}$ και η κριτική ανατροπή της γίνεται στη 2η και 3η στροφή,χωρίς ωστόσο η θετική εντύπωση που είχε καταφέρει να δώσει ο"ηγεμών" να ανατρέπεται.Η υπονόμευση γίνεται μόνον στο εσωτερικό,μόνον για τους "μυημένους",ενώ προς τα έξω ο ηγεμών *Αρεσε γενικώς*$_1$'ο Καβάφης δεν διχάζει το εσωτερικό και το εξωτερικό του ηγεμόνα,δεν αρκείται στο-ευκολότερο-ξεσκέπασμα κάποιας "ουσίας".Δίνει τη διαλεκτική σχέση του ανθρώπινου μέσα/έξω -τη διαφορά δυναμικού που έχει η συμπεριφορά σε αντιβολή με τις τάσεις που την παράγουν.Το εξωτερικό παρουσιαστικό του ηγεμόνα δεν ανατρέπεται'η δυνατότητα να "αρέσει γενικώς στην Αλεξάνδρεια" ισχύει και μετά την υπονόμευση μέσω της σκληρής κριτικής (:*ένας τυχαίος,αστείος άνθρωπος*$_{14}$).Ο στίχος 11,που είναι το απόγειο της υποθετικότητας,διαβρώνεται μόνον από την εσωτερική πλευρά της σημασίας του.

-Η υποθετικότητα μπορεί,επίσης,όχι απλώς να εντείνει την ιστορική πραγματικότητα με τις λελογισμένες καβαφικές εκκρεμότητες των πιθανοτήτων της,παρά και να την υπερβαίνει στο όνομα της πλέον εξειδικευμένης θεότητας,της Τύχης.Τούτο συμβαίνει σε ένα ποίημα που,αν επιμείνει κανείς στη σημασία των τεσσάρων πρώτων στίχων του,θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί βαθιά ιστορικό(*):

ΠΡΙΝ ΤΟΥΣ ΑΛΛΑΞΕΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ
Λυπήθηκαν μεγάλως στον αποχωρισμό των.
Δεν τόθελαν αυτοί' ήταν η περιστάσεις.
Βιοτικές ανάγκες εκάμνανε τον ένα

(*)Θεωρώ επικουρική την παρατήρηση ότι "Το δίλημμα κατέχει εξαιρετική θέση στην ποίηση του Καβάφη"(Δάλλας 1974,σ.119):Το δίλημμα σ'αυτό τό ποίημα τίθεται με τύπο ερώτησης,πλάγια,προς τους ήρωες και άμεσα προς τον αναγνώστη (στ.9-13).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να φύγει μακρυά- Νέα Υόρκη ή Καναδά.
Η αγάπη των βεβαίως δεν ήταν ίδια ως πριν·
είχεν ελαττωθεί η έλξις βαθμηδόν,
είχεν ελαττωθεί η έλξις της πολύ.
Ομως να χωρισθούν, δεν τόθελαν αυτοί.
Ηταν η περιστάσεις- Ή μήπως καλλιτέχνις
εφάνηκεν η Τύχη χωρίζοντάς τους τώρα
πριν σβύσει το αίσθημά των, πριν τους αλλάξει ο Χρόνος·
ο ένας για τον άλλον θα είναι ως να μένει πάντα
των είκοσι τεσσάρων ετών τ'ωραίο παιδί. (Β'39)

Εδώ το δυνατό στο παρελθόν δε λειτουργεί στα διάκενα του πραγματικού,παρά έρχεται σωρευτικά και μέχρι την αναίρεση του πραγματικού.Η αναίρεση ωστόσο (:*'Η μήπως...*) τίθεται σε τύπο ερώτησης και η παρελθοντική δυνατότητα μένει μετέωρη,ερμηνευτική δυνατότητα που συλλειτουργεί με τις πραγματικές "περιστάσεις" αμέσως μετά την αντιθετική παύλα.-Και θα λέγαμε ότι τούτο είναι το ακραίο σημείο απόδοσης της υποθετικότητας:αφενός είναι τελεσίδικη και μη αναστρέφιμη,αφετέρου μετεωρίζεται αλλοιώνοντας τα δεδομένα του πραγματικού κόσμου·ο "πιθανός κόσμος"(:βλ.2.2β) προσχώνεται στις *περιστάσεις* του "πραγματικού κόσμου" όχι για να τον υποκαταστήσει,μήτε για να τον αλλάξει, παρά για να τον εμπλουτίσει σεμνά,και αυστηρά,με ποιητικό περιεχόμενο.Η καβαφική ποίηση είναι τέχνη *σχεδόν ανεπαισθήτως τον βίον συμπληρούσα*(Β'27) με τους μετεωρισμούς της υποθετικότητας·με νέες δυνατότητες που -ακόμη μια φορά- δεν ανατρέπουν τον "πραγματικό κόσμο" της Ιστορίας,δίνουν όμως ποιητικήν υπόσταση στα δεδομένα και στα διάκενά του.

-Προσθέτω ότι η ανοιχτή δυνατότητα που περιγράφτηκε πιο πάνω λειτουργεί και σε -λίγα- ποιήματα που δεν ανήκουν στην ιστορική περιοχή της καβαφικής ποίησης,μοιάζει ωστόσο σαν συρρικνωμένη διότι δεν πάλλεται σε όλο το ποίημα ή σε βασική ενότητά του·-ή,κι αν πάλλεται,δεν μετεωρίζεται όσο στα ιστορικά ποιήματα:

* .Δεν είν'απίθανον η ζωή του αυτή
σε σκάνδαλον ολέθριο να τον φέρει.* (Β'45,ΤΟ 25ον ΕΤΟΣ...)

ή

*Μια άποψις άλλη υπάρχει που αν ιδωθεί από αυτήν
φαντάζει,συμπαθής* (Β'57,ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1896)

ή και

Θα βρίσκονται ακόμη τα καϋμένα πουθενά(Β'7,Ο ΗΛΙΟΣ...)

Ακόμη και στα δυο πρώτα δείγματα,όπου η υποθετικότητα φαίνεται να διαδραματίζει δεσπόζοντα ρόλο στη λύση και στην ερμηνεία των αντίστοιχων ποιημάτων,περιορίζεται -νομίζω εγώ- στα όρια του εκφωνήματός της,μόλις τη δούμε ως αισθητικόν ενεργοποιητή·σε αντιπαραβολή προτείνω το ΚΑΤΑ ΤΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ [...] (Β'87) όπου η υποθετικότητα:I)διαχέεται σε ολόκληρο το εκφώνημα,II)μετεωρίζεται ως υψηλής υποθετικότητας πιθανότητα,III)συνιστά το <u>θέμα</u> του ποιήματος αλλά και ταυτίζεται με τη λύση του (βλ. και Δεύτ. Μέρος,ρκα'),IV)δρα ως θεμέλιος ενεργοποιητής της αισθητικής απόλαυσης του κειμένου.-Και στην Ύστερη Φάση,ο Κ. προτιμά όχι την εκκρεμή,αλλά την τελεσίδικη και μη αναστρέψιμη δυνατότητα (πραγματοποιημένη ή *μισογυρνάμενη* ή απραγματοποίητην)στα ποιήματά του που δεν είναι ιστορικά·τέτοια,χαμηλής υποθετικότητας και προπάντων τελεσίδικη,είναι η δυνατότητα στο ιστορικοφανές ποίημα ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΚΑΠΗΛΕΙΑ- :

* .Το μόνο που με σώζει
σαν εμορφιά διαρκής, σαν άρωμα που επάνω
στην σάρκα μου έχει μείνει, είναι που είχα[=που μπόρεσα και είχα] δυο χρόνια
δικό μου τον Ταμίδη*(Β'52).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

προηγεῖται γαρ η φαντασία,είθ'η διάνοια
εκλαλητική υπάρχουσα,ο πάσχει υπό της
φαντασίας,τοῦτο εκφέρει λόγω

ένιαι γαρ φαντασίαι πάλιν από υπάρχοντος
μεν εισιν,ουκ αυτό δε το υπάρχον ινδάλλονται

(STOICORUM FRAGMENTA)

Οι υποθετικοί λόγοι της καβαφικής ποίησης διερευνήθηκαν στο συντακτικό επίπεδο·τα όρια της διερεύνησης αυτής διαστέλλονταν από παρατηρήσεις άλλης τάξης (γλωσσολογικές,φιλοσοφικο-λογικές,στατιστικές,ρητορικές,υφολογικές).Τούτο σημαίνει ότι η παραδοσιακή συντακτική παρουσίαση αποτέλεσε την αφετηρία,απλώς, για την κύκλωση του υποθετικού λόγου·κύκλωση,που στόχευσε στην παρουσίαση της λειτουργίας του υ.λ ως θεμελιώδους δομικού σχήματος μέσα στην καβαφική ποιητική και ποίηση:σχήματος γλωσσο-λογικού και υφο-συντακτικού.

Για να ευκολυνθεί η διερεύνηση,κατέφυγα στην εισαγωγή ξενικών όρων και στην επινόηση άλλων·από τους δεύτερους υπογραμμίζω τη χρήση του όρου *δεσπόζων υποθετικός λόγος*,που αφορά στους υ.λ με πολυσήμαντη (:συντακτική,ρητορική,άρα και υφολογική) λειτουργία.-Τα γνωρίσματα του δεσπόζοντα υ.λ περιγράφθηκαν για καθεμιά από τις τρεις Φάσεις της καβαφικής ποίησης,και κατατέθηκαν τα σχετικά συμπεράσματα και οι συναφείς παρατηρήσεις.Η σκοπιμότητα της αντιδιαστολής του δεσπόζοντα υ.λ από τους υπόλοιπους είναι ευδιάκριτη:να ανακουφισθεί η υποθετικότητα από τις αυτοματικές,απλούστερες,ή μονοσήμαντες γλωσσικές χρήσεις.

Ιδιαίτερα το Τρίτο Μέρος της εργασίας πραγματεύεται τους δεσπόζοντες υποθ. λόγους.Από τη σχετική ανάλυση προέκυψε ότι αυτοί επιπολάζουν,με τη χρονικο-υποθετική εκφορά τους προπάντων,στη Μέση Φάση (:±1900—±1920) της καβαφικής δημιουργίας.Η χρονικο-υποθετική εκφορά είναι αξιοσημείωτη,γιατί ευεπίφορη καθώς είναι στη διατύπωση γενικών αρχών και κανόνων,ήταν η πλέον δεκτική για την έκφραση του καβαφικού διδακτισμού (:ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ).Στην Ύστερη Φάση (:±1920 κ.ε.) οι υποθ. λόγοι απογαλακτίζονται από τον απροκάλυπτο διδακτισμό και ανακαλούν τον απωθημένο ορθολογισμό της Πρώτης Φάσης,ο οποίος από το 1920 και μετά αξιοποιείται με ώριμους —:ενταγμένους στη σοφιστική ρητορική και στις απεριόριστες δυνατότητες του ελεύθερου πλ. λόγου που αυτή παρέχει— τρόπους.

Ακόμη μια φορά:ο υποθ. λόγος δρα ως όργανον της καβαφικής σκέψης·ο Καβάφης στοχάζεται μες από το σχήμα της υπόθεσης-απόδοσης (ARS POETICA).—Δεύτερον,ο υποθ. λόγος αξιοποιήθηκε παρατεταμένα από την καβαφική ποιητική,ως διανοητικό πλέγμα απαραίτητο για τη διερεύνηση των <<συνθηκών αληθείας>>, αλλά και για την πρώτη έως και ημιτελική κατασκευή των ποιημάτων (:ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ).— Τρίτον,και πρόσθετο στα δύο προηγούμενα,ο υποθ. λόγος καταξιώθηκε,εκτός από τη λειτουργία του ως διαμεσολαβητικού μηχανισμού ανάμεσα στην ποιητική ύλη και την ποιητική μορφή— και ως υφο-συντακτικό πλέγμα που ο Καβάφης το φορτίζει με τόσην ένταση, ώστε αυτό το ίδιο να αποβαίνει πηγή αισθητικής απόλαυσης(:ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ).

Στην προηγούμενη παράγραφο συμποσούται το κεντρικό εξαγόμενο της εργασίας που έκαμα·σ'αυτό πρέπει να προστεθεί ότι η υποθετικότητα μπορεί(εκτός από τις φορές που είναι ρητή είτε λανθάνει στο ποιητικό εκφώνημα) να συνυφαίνεται με την πιθανότητα, και να υπόκειται στο ποίημα,ως μη κειμενικός ενεργοποιητής του (:Ο ΔΑΡΕΙΟΣ).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

— Σε ξεχωριστές ενότητες του Τρίτου Μέρους εξετάσθηκαν τα υποθέματα <<Καβάφης-Καρυωτάκης:υποθετικοί λόγοι παράλληλοι>> και <<Υποθετικότητα και Ιστορική Δυνατότητα>> (:3.3,3.4).Στο πρώτα υποθέμα εξακριβώθηκε η ομοιοτυπία στην εκφορά του υποθ. λόγου και εξετάσθηκε η μελλοντικότητα ως κοινός τόπος του Καρυωτάκη και του Κ.-Στο δεύτερο υποθέμα,αναλύθηκε η διαπίδυση της υποθετικότητας,ρητής είτε άδηλης,στο ιστορικό γεγονός αλλά και στο ιστορικό διάκενο:για την *ιστορικοποίηση της εμπειρίας* (ό.π.) η υποθετικότητα συνιστά τον κύριο τρόπο,και διαδραματίζει ρόλο διαρθρωτή.

— Δεν πρέπει να παραλείψω την επιμονή μου σε συντακτικά φαινόμενα όπως η πρόταξη και επίταξη της υπόθεσης·οι εναρκτήριοι και ληκτικοί υ.λ·οι ενδιάμεσοι· η στίξη των υ.λ και ιδίως η μονή και διπλή παύλα:<<Τί άλλο είναι η Τέχνη παρά λεπτομέρειες;>> είχε ρητορικά και εμπρόθετα απορήσει ενώπιον συνομιλητή του ο αλεξανδρινός ποιητής.Οι <<λεπτομέρειες>> που εξέτασα έδειξαν,ελπίζω,ότι η καβαφική τέχνη αντλεί τη δύναμή της από την πειθάρχηση στους κανόνες της Γραμματικής.Γενικεύοντας:

Ο Καβάφης υποτάχθηκε στους συντακτικούς και γραμματικούς κανόνες,έτσι ώστε να δυνηθεί να τους αξιοποιήσει —και να τους καταξιώσει αισθητικά— σε μέγιστο βαθμό.Σταδιακά εγκατέλειψε τον συμβολισμό,και την *απόκλιση από τη νόρμα* που εκείνος υποβάλλει στους πιστούς του.Στον αντίποδα τελικά,ο Καβάφης προσηλώθηκε σαν παλιός γραμματικός στη γλώσσα και κατόρθωσε τη μέγιστη σύγκλιση της ποιητικής δυνατότητας·υποτάχθηκε στους κανόνες,για να απελευθερωθεί από αυτούς— μαζί με αυτούς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[illegible]

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο.Α

(Η επιτόνιση στους υποθ. λόγους)

[illegible]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η επιτόνιση στους υποθ. λόγους

Η επιτόνιση είναι η κορύφωση-εις της μελωδικής καμπύλης του στίχου (ή και μιας φράσης που δεν είναι λογοτεχνική).Πώς σχηματίζεται η καμπύλη;Τα ορχηστρικά συμπλέγματα των συμφώνων και των φωνηέντων από τα οποία στοιχειοθετείται γλωσσικά ο στίχος,αποτελούν έναν τρόπο για να σχηματίσομε την καμπύλη,ιδίως σε περιπτώσεις ηχητικών σωρεύσεων με συμβολιστική τεχνοτροπία:*η σκοτεινάγρα του βυθού ξεχνιέται στον αφρό*[1].Στον σεφερικό στίχο η επιτόνιση πέφτει στο υποκείμενο της πρότασης του στίχου,το οποίο συμβαίνει να είναι και το ηχητικά ισχυρότερο σύνταγμα.Αλλά και στην παλιότερη από τον συμβολισμό μελοποιία[2] ,στον έμμετρο πάλι στίχο,η επιτόνιση είναι ευανάγνωστη:*ΑΚΡΑ του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει* .Και μπορούμε να πιθανολογήσομε ότι στους ευδιάκριτα έμμετρους στίχους τα ισχυρά ηχητικά συμπλέγματα υποθάλπουν,όπου υπάρχουν βεβαίως,την επιτόνιση·στη σεφερική φράση *θα ροδαμίσει του όρθρου η μαρμαρυγή*[3] η επιτόνιση πέφτει στο μεσαίο σύνταγμα·και το τρίτο σύνταγμα περιέχει δύο ρω,που όμως απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από ό,τι του μεσαίου συντάγματος,και έτσι παράγουν πιο αναλυμένο τον ήχο·εκτός από τους ήχους,το μεσαίο σύνταγμα δυναμώνει από τη μετρική τομή της φράσης αλλά και από τη συντακτική αναβάθμισή του-είναι γενική του δημιουργού εξαρτημένη από το τρίτο σύνταγμα,που ωστόσο προτάχθηκε και βρίσκεται αμέσως μετά από το μοναδικό ρηματικό σύνολο της φράσης.-Και σε καβαφικούς στίχους μπορούν να εφαρμοσθούν τέτοια κριτήρια για την εύρεση της επιτόνισης·το *με την χαρά της αφθαρσίας μες στα μάτια* ηχεί την επιτόνισή του στο μεσαίο σύνταγμα αλλά χωρίς συντακτική αντιμεταχώρηση,και με σαφέστατη τη νοηματική υπεροχή του.-Και άλλα κριτήρια,όπως η συχνότητα χρήσης των λέξεων και ο βαθμός της οικειώσής τους από τον αναγνώστη/ακροατή,ή η "ομορφιά" ορισμένων λέξεων,αλληλοδιεισδύουν με τα προηγούμενα.Εξάλλου η ελιοτική αντίληψη (που την επεξεργάστηκε ο Σεφέρης) προτείνει τις δυναμικές συνάφειες των ιδεών και των νοημάτων για να κατανοηθεί η μουσική της ποίησης·και μαζί με τις συνάφειες αυτές,προτείνει επίσης τη μουσικότητα ως αποτέλεσμα λεκτικών συνδυασμών μέσα στο στίχο[4].Πράγματι,η μουσικότητα του στίχου συχνά καθορίζεται από τέτοιες συνάφεις και συνδυασμούς·κι η επιτόνιση,που είναι ζήτημα της μουσικότητας,μπορεί να είναι απόρροια τέτοιων συνάφεων και συνδυασμών:

*τ'ΑΝΑΞΙΑ ρούχα,και τα μπαλωμένα εσώρουχα.
Κ'έμενε ΟΛΟΓΥΜΝΟΣ·ΑΨΟΓΑ ωραίος·ένα θαύμα.
[...]
από την ΓΥΜΝΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΙΟΥ στα μπάνια,και στην παραλία*27-31
(ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1908,Β'90)

Στον πρώτο στίχο του παραθέματος είναι η ανορθόδοξη σύναψη των νοημάτων που αναδεικνύει την επιτόνιση·και στον τελευταίο στίχο ο τολμηρός λεκτικός συνδυασμός εστιάζει τη φράση και δίνει την επιτόνιση[5].

Το ζήτημα της επιτόνισης δε μπορεί να λυθεί στα πλαίσια της δικής μου εργασίας,θα ακολουθήσουν όμως παρατηρήσεις για την επιτόνιση στους καβαφικούς υποθ. λόγους.Ακριβέστερα:θα δούμε πώς κορυφώνεται η μελωδική καμπύλη του καβαφικού στίχου μέσα στα όρια του "σχήματος διανοίας" του υποθ. λόγου.Και θα εξετασθεί αν μπορεί να προσδιορισθεί η επιτόνιση στο <u>σύνολο</u> του υποθ. λόγου- διότι θα καταδειχθεί ότι ο υ.λ δεν απαρτίζει μόνον μια "διάνοια" ή μια προτασιακή ενότητα,αλλά λειτουργεί και ως ενιαίο τονικό σύνολο.

Για παράδειγμα,ο δίστιχος υποθ. λόγος

*Μα αν ήμουν ακαλαίσθητος·κι αν μυστικά το είχα προστάξει-
θάβγαζαν πρώτο,οι κόλακες,και το κουτσό μου αμάξι* (Β'23)

είχε και την ακόλουθη εγγραφή της υπόθεσης:

Μα αν ήμουν ακαλαίσθητος <u>και</u> μυστικά το είχα προστάξει

-Γιατί αντικαταστάθηκε ο *και* από το σύνταγμα *κι αν*;Πρώτον για να δοθεί έμφαση στην υπόθεση·δεύτερον,για να έχει δύο επιτονίσεις ο πολυσύλλαβος στίχος της υπόθεσης (από μία στο καθένα ημιστίχιό του).Με τις δύο επιτονίσεις της η υπόθεση γίνεται ηχητικά ισχυρότερη από την απόδοση·η τελευταία θα πρέπει να απαγγελθεί σιγά,αποσιωπητικά,έτσι ώστε να ενισχυθεί το νόημά της από την ίδια την αντίθεσή του προς την αποσιωπητική απαγγελία του.Συνεπώς,από ηχητικήν άποψη,η επιτόνιση του υποθ. λόγου πέφτει στα δύο αν* της υπόθεσης.-Αν ο Κ. άφηνε την προγενέστερη γραφή του στίχου της υπόθεσης,τότε η κο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρύφωση —οι εμφατικοί τόνοι της επιτόνισης— (*) θα έπεφτε στα συντάγματα *Μα αν* της υπόθεσης,αλλά και *πρώτο,οι κόλακες* της απόδοσης.Και άλλα δείγματα όπου η επιτόνιση κυμαίνεται και κορυφώνεται σε συντάγματα της υπόθεσης είναι:

*ΑΝ ΜΕΝ' η σκέψις σου υψηλή,ΑΝ ΕΚΛΕΚΤΗ
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει* (Α'23)
ΧΩΡΙΣ ΑΥΤΗΝ δεν θάβγαινες στον δρόμο (Α'24)
ΤΙ ΑΝ στην Μαγνησία ο Φίλιππος κατεστράφηκε (Α'30)
κανέναν φόβο,γιατι ΟΤΑΝ ΘΕΛΩ (Α'46)
Κι όμως ΣΑΝ ΜΠΕΙ στό σπίτι του ΝΑ ΚΡΥΨΕΙ (Α'49)
*ΑΛΛ ' ΟΤΑΝ ΕΛΘ'Η ΝΥΧΤΑ με τες δικές της συμβουλές,
|...|ΑΛΛ' ΟΤΑΝ ΕΛΘ ' Η ΝΥΧΤΑ με τη δική της δύναμι* (Α'58)
*ΑΝ ΕΝΟΙΩΘΕ Η ΜΑΡΙΑΜΜΗ,ΑΝ ΥΠΟΠΤΕΥΟΝΤΑΝ,
θάβρισκε τρόπο το αδέρφι της να σώσει* (Α'68)
*ΑΝ ΠΕΙΣ για τες γυναίκες της γενιάς,ΚΙ ΑΥΤΕΣ,
όλες η Βερενίκες κ'η Κλεοπάτρες θαυμαστές* (Α'69)
Ας Η Τ Α Ν να νικήσουν (Β'32)

Μπορεί η επιτόνιση του υποθ. λόγου να πέφτει στην <u>απόδοσή</u> του,όπως:

*Στο μαγαζί σαν μπει αγοραστής κανείς
ΒΓΑΖΕΙ απ'τες θήκες ΑΛΛΑ και πουλεί—ΠΕΡΙΦΗΜΑ ΣΤΟΛΙΔΙΑ—
ΒΡΑΧΙΟΛΙΑ,ΑΛΥΣΙΔΕΣ,ΠΕΡΙΔΕΡΑΙΑ,και δαχτυλίδια* (Α'50)
*'Οταν θα θέλουν οι 'Ελληνες να καυχηθούν,
ΤΕΤΟΙΟΥΣ ΒΓΑΖΕΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΜΑΣ θα λένε (Β'31)
ΤΙ ΣΥΜΦΟΡΑ,[...]να σε αρνείται (Α'16)
*σαν μπουν,ως εύπορος ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΠΙΑ θα ζει,
και θα μπορεί να πολιτεύεται—ΧΑΡΑ!— * (Α'29)
*Κ'επίσης έτσι από μας ΘΑ ΒΛΕΠΕΤΑΙ και ΘΑ ΤΙΜΑΤΑΙ
ο τάφος του,όταν που περνούμε στα βιβλία* (Α'43)
και ΘΑΧΩ ΘΕΛΗΣΙ,δυναμωμένος ως θάμαι (Α'46)

Μπορεί,επίσης,η επιτόνιση να κυμαίνεται με ίσην έμφαση στην υπόθεση όσο και στην απόδοση του υποθ. λόγου,όπως:

και ΤΙ ΖΩΗ ΧΩΡΙΣ ΑΥΤΑ θα κάμεις (Α'16)
* ΟΣΟ ΚΙΑΝ δοξασθείς,[...]/ΟΣΟ ΚΙ ΑΝ διαλαλούν η πολιτείες,
ΟΣΑ ψηφίσματα τιμητικά
ΚΙ ΑΝ Σ'ΕΒΓΑΛΑΝ στη Ρώμη οι θαυμασταίσου,
ΜΗΤΕ η χαρά σου,ΜΗΤΕ ο θρίαμβος θα μείνουν,
ΜΗΤΕ ανώτερος* (Α'21)
*ΚΙ ΑΝ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙΣ να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΕ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ* (Α'25)
ΘΑΦΙΝΑ το βιβλίο ΑΝ μια ΜΝΕΙΑ ΜΙΚΡΗ (Α'69)

(*)Στην επιτόνιση (και στους μουσικούς τόνους) αφιερώνει μικρά κεφάλαια ο MOUNIN 1984 &(σ.70 κ.ε.).Η επιτόνιση είναι η <<ιδιαίτερη μελωδική καμπύλη της φωνής>> ,ένα <<υπερτμηματικό φαινόμενο>> που <<επιστέφει την άρθρωση>> (ό.π.σ.70)'ο εμφατικός τόνος δίνει τις κορυφώσεις της επιτόνισης,λ.χ. στη φράση <<είναι ΤΡΟ-με-ρό!>>(ό.π.,σ,54),και άλλο παράδειγμα σελ. 70.Η επιτόνιση μπορεί να σημειωθεί και στον γραπτό λόγο με <<στίξη ή τη χρήση τυπογραφικών μέσων>>(σ.72'πβ. τα αραιωμένα στοιχεία στο σύνταγμα *Ας ή τ α ν*),

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*Και θάταν τώρα ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ,
ΜΕΓΑΛΟΣ άρχοντας πάντα,και ΣΤΕΡΙΩΜΕΝΟΣ,
ΑΝ ο δεσπότης ΔΕΝ τον ΕΠΕΙΘΕ * (Β΄42)
ΕΙ ΓΑΡ ΕΓΝΩΣ,/ΟΥΚ ΑΝ ΚΑΤΕΓΝΩΣ (Β΄62)
*ΕΥΤΥΧΗΜΑ θα ήταν αν ΠΟΤΕ
δεν τους χρειάζονταν κανείς* (Β΄66)
*που ΚΙ ΑΝ με θέλει τώρα ο Ερμοτέλης πάλι
ΔΕΝ ΘΑΝΑΙ ΔΙΟΛΟΥ το ίδιο* (Β΄70)
*ΑΝ ΗΤΑΝ τίποτε να επιθυμεί πολύ,
[...]ή σε ΒΙΤΡΙΝΑ αν είχε δει και λαχταρούσε
κανένα ΩΡΑΙΟ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ μαβί,
το σώμα του για ΕΝΑ ΤΑΛΛΗΡΟ Η ΔΥΟ πουλούσε* (Β΄73)
*ΧΡΗΣΜΟ δεν ήθελε να δώσει (ΣΚΟΤΙΣΘΗΚΑΜΕ!),
ΣΚΟΠΟ δεν τόχε να μιλήσει μαντικώς,ΑΝ ΠΡΩΤΑ
ΔΕΝ ΚΑΘΑΡΙΖΟΝΤΑΝ το εν Δάφνη τέμενός του* (Β΄93)

Η επιτόνιση των καβαφικών υποθ. λόγων κορυφώνεται συνήθως στην υπόθεση, εκτός από τους λανθάνοντες υποθ. λόγους,όπου μπορεί να ρυθμίζει την τονικότητα η απόδοση(βλ. παραδείγματα).Σε όποια ποικιλία της επιτόνισης,μπορούμε να παρατηρήσομε ότι οι κορυφώσεις της πέφτουν κατά κανόνα εκεί όπου εξαίρεται η ακμή του ποιητικού περιεχομένου·με άλλα λόγια,οι κορυφώσεις συμπίπτουν με τις λογικές ακμές των προτάσεων του υποθ. λόγου.Ο καβαφικός τόνος φωνής δεν ξεμακραίνει από τις καθημερινές γλωσσικές χρήσεις.Για παράδειγμα,στην υπόθεση *ΤΙ ΑΝ στην Μαγνησία ο Φίλιππος κατεστράφηκε* η κορύφωση δεν πέφτει στο ρήμα της πρότασης,διότι η <u>εναντίωση</u> αποτελεί την ακμή του λογικού όσο και ποιητικού περιεχομένου της φράσης,μόλις αυτή συσχετισθεί με το συμφραστικό περιβάλλον της (Α΄30).-Διακινδυνεύοντας έναν κανόνα,το σύνταγμα * όσο (κι) αν* εμπίπτει στις κορυφώσεις της μελωδικής καμπύλης του καβαφικού στίχου,λόγου χάρη:*ΑΝ ΔΕΝ τους κουβανείς ΜΕΣ ΣΤΗΝ ΨΥΧΗ σου,ΑΝ Η ΨΥΧΗ ΣΟΥ δεν τους στήνει εμπρός σου*(Α΄ 23).Τούτο αποτελεί ένδειξη,αν όχι απόδειξη,ότι ο υποθ. λόγος λαμβάνει ενεργό μέρος στη διαμόρφωση της τονικότητας του καβαφικού στίχου.Και αυτό ισχύει όχι μόνον στις περιπτώσεις όπως το τελευταίο παράδειγμα,όπου ο *αν* έχει τη σημασία του *εάν και μόνον εάν*,παρά ακόμη και σε χρήσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν συμβατικά ρητορικές:*ΑΝ ΟΜΩΣ σεις ΑΛΛΑ ζητείτε,ΙΔΟΥ κι αυτά σαφή* (Α΄28).Γενικεύοντας ακόμη περισσότερο,παρατηρώ ότι τα υποθετικά εισαγωγικά συντάγματα επιτονίζονται στους ρητούς υποθ. λόγους που λειτουργούν ως δεσπόζοντες- είτε απλοί είτε σύνθετοι είναι· δείγμα τέτοιου δεσπόζοντος και σύνθετου υ.λ:*Και ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΤΙΜΗ τους πρέπει/ΟΤΑΝ ΠΡΟΒΛΕΠΟΥΝ (και ΠΟΛΛΟΙ προβλέπουν*(Α΄103).

και είναι <<ό,τι μένει από τη γλωσσική μελωδία όταν ικανοποιηθούν οι πραγματικά βασικές γλωσσικές ανάγκες>>(MARTINET 1985,σ.30).-Παρατηρήσεις για την επιτόνιση στην καθημερινή χρήση της (αγγλικής) γλώσσας κάμνει ο PALMER (1983,σ.29-31):δείχνει με παραδείγματα πώς μια <<ανιούσα>> ή αντίθετα μια <<πτωτική>> επιτόνιση μεταβάλλει τη σημασία της πρότασης·μπορεί,επίσης,η επιτόνιση να συμπίπτει με σημεία της στίξης (:κόμματα είτε ερωτηματικά:<< Intonation can,of course,mark grammatical dinstinctions that are also marked by punctuation.>>(σ.30).-Η επιτόνιση εξάλλου προσδιορίζει την πιο οικεία ερμηνεία μιας πρότασης (SMITH N. και WILSON D.,1986,σ.184)[6].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ-ΙΘΑΚΗ:ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΕΣ

Σημειώνονται ορισμένες μουσικολογικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα δύο ποιήματα— ως υστερόγραφη προσθήκη στους δεσπόζοντες υποθ. λόγους της Δεύτερης Φάσης,όπου γράφω για τη μετατροπία από το ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ στο ΙΘΑΚΗ (:189).Οι αντιστοιχίες που ακολουθούν συμβάλλουν,πιστεύω,στην καλύτερη κατανόηση της σχέσης των δύο ποιημάτων(*).

ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ [ρομαντικό,με γραμμική εξέλιξη]	ΙΘΑΚΗ [στατικό,μπαρόκ]
στ.1-6: εξαγγελτικό μέρος	στ.1-12:SUBITO PIANISSIMO στουςστ. 11-12, δηλ. λέγεται κάτι σπουδαίο με αιφνίδια χαμηλήν ένταση
στ.7-14:STACCATO (:μικρό <<τσίμπημα>> του ήχου.KAROLYI:49).Η αντιθετική επανάληψη (στ. 12 και 14) είναι <<άνοιγμα>> και <<κλείσιμο>>.	στ.13-23:LEGATO,δηλ. γίνεται αναπεπταμένη ανάπτυξη με πολλές -συγγενικές- μετατροπίες (το LEGATO V. STACCATO)
στ.30:STRAPATO(:παίζουν δυνατά έγχορδα και πνευστά)	στ.24-30:STACCATO.Στον στ. 30 μετατροπία, που υποδεικνύει αλλαγή τόνου
στ.29-36:από ελάσσονα σε μείζονα	
στ.37-38:<<απροσδόκητη πτώση>>,δηλ. γίνεται αλλαγή απότομη και άσχετη με τα προηγούμενα,χωρίς προετοιμασία.	στ.31-36:STRETTO,δηλ. στένεμα και πύκνωση που δημιουργεί ένταση και αναδεικνύει το νόημα.-Όλου του ποιήματος η φόρμα κινείται στο στρέτο.

(*)Τις χρωστώ στον πιανίστα Διονύση Μαλούχο,που από καρδιάς τον ευχαριστώ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Β
(Αποσπάσματα από θεωρητ. κείμενα)

Ειδοποίηση:
Τα θεωρητικά παραθέματα που ακολουθούν φωτίζουν συγκεκριμένες όψεις του υποθ. λόγου.Τα πλείστα τα χρησιμοποίησα στις σελίδες που προηγήθηκαν·εδώ,τα αντιγράφω μαζί με το συμφραστικό περιβάλλον τους.

Συγκεκριμένα:στο (1) δίνεται μια ορισμένη φιλοσοφική άποψη για την πρόταση·στο (2) οι αποθησαυρισμένες σημασίες του *αν*·στο (3)παρατηρήσεις για την άδηλη υπόθεση,την υποθ. παρομοίωση,την ευχετική υπόθεση,τον χρονικό και τον αιτιολ. SI της γαλλικής·στο (4)ένα σχόλιο για την εναντιωμ. πρόταση ως εκδίπλωση ρητορική του υποθετικού συστήματος·στο (5)σχολιάζεται ένας γαλλισμός που βρίσκεται και στους υ.λ του Κ.·στο (6) σχόλια για τον χρονικό *SI*·στο (7) σχολιάζεται η σχέση υποθετικών και χρονικών προτάσεων ·στο (8) συσχετίζονται οι υποθετικές με τις αιτιολ. προτάσεις·στο (9) ένα γλαφυρό δείγμα εννόησης της υπόθεσης (ή της απόδοσης) από το περικείμενο·στο (10) η λογική σκοπιά και ο <<χαμαιλεοντισμός>> των υ.λ·στο (11) η λειτουργία του υ.λ μέσα στον επιστημικά αποδεκτό, τον μη αποδεκτό κόσμο,η χρήση του στις γενικεύσεις και τις συγκρίσεις·στο (12) ένα σχόλιο για τη σχέση της λογικής με την ποίηση·στο (13) η σεφερική <<δομή συμμετρίας>> και η ένταξη του υ.λ μέσα σ'αυτήν·στα (14,15) παρατηρήσεις για την καβαφική επαναφορά και την επανάληψη·και στο (16) παρατηρήσεις για τη γραμμικότητα και τη χωρική φόρμα στην ποίηση του Κάλβου.Τέλος,στο (16) κατατίθενται στωικές απόψεις για το *συνημμένον*— μέρη των οποίων έχουν αξιοιηθεί στο Δεύτερο Μέρος (:2.3).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.Σύνδεσμοι και προτάσεις

<<Οι προτάσεις παριστάνουν [στον Αριστοτέλη] καταστάσεις πραγμάτων και η Γραμματική της γλώσσας αντικατοπτρίζει,στα ουσιαστικά της γνωρίσματα,την οντολογική δομή του κόσμου.>> (Αυγελής 1980,201)

<<Ο Αριστοτέλης διακρίνει τα στοιχεία της γλώσσας σε δύο ομάδες.Μια ομάδα περιλαμβάνει τα στοιχεία εκείνα που δεν έχουν νόημα,είναι οι ''σύνδεσμοι και τα άρθρα'' και η άλλη περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που έχουν νόημα,δηλ. τα ονόματα,τα ρήματα και τις προτάσεις (κρίσεις).>> (ό.π.,197)

<<Ο σύνδεσμος είναι ''φωνή άσημος'' κατά τον Αριστοτέλη.>>(ό.π.,199)

<<Η πρόταση είναι''φωνή σημαντική'' ,δηλ. έναρθρος ήχος που έχει νόημα. [...]Τιμή αληθείας ωστόσο δεν έχουν όλες οι προτάσεις,που σημαίνει ότι υπάρχουν προτάσεις που είναι αληθείς ή ψευδείς (αποφαντικός λόγος) και προτάσεις που δεν είναι (π.χ. μια ευχή ή μια προσταγή)>> (ό.π.,197)

2.Οι **σημασίες του *αν*** (στη μεσαιων. ελληνική και δημώδη Γραμματεία)

-(καθαρώς υποθ.) αν

-(ενδοτικός) ακόμη και αν,και στην περίπτωση που

-(Αοριστολογικός[...]),όποιος κι αν

-(Απορημ.)α)μήπως,αν β)μήπως

-(Χρον.)όταν:αν περπατούν,νυστάζουσιν'αν κάθηνται,κοιμώνται

-(σε φράση χωρίς ανταπόδοση'για δήλωση απειλής κλπ) είθε να,μακάρι να [...]

(Κριαράς,ΛΕΞΙΚΟ 1971,36-38)

3.La conjonction "si"

Parfois,la conditionnée est seule exprimée,la condition n' étant que sous--jacente,implicitement contenue dans le contexte.[...]Parfois aussi,et c'est fréquent,c'est la conditionnante,introduite par "si",que l'on rencontre seule. (Renchon 1969,71-72) — [Καβ.:*και τί ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις*]

-Les comparatives hypothétiques[...].*elle se penchait comme si elle avait perdu la force de se soutenir* (72) [Καβ.:*σαν να μη υπήρχε καν*]

-Conditionelles éliptiques.

Si je pouvais savoir!(hypothéses de souhait)

Α στην Συρία μονάχα να βρεθεί!

Tout cela est si simple,si vous saviez(des hypoth. sollicitant l'intérêt de l'"allocutaire") (ό.74-78)

Αν πεις για τες γυναίκες της γενιάς,κι αυτές

-Hypothétiques avec valeur temporelle ou conséquentielle:*If I feel any doubt,I ask my friends* (ό.80)

αν ήταν τίποτε να επιθυμεί πολύ

Si vous avalez,après l'avoir dissous dans l'eau,un comprimé d'aspirine,votre migraine disparaît:le retour de telle conséquence lorsque telle condition se trouve réalisée (ό.81)

[στον Καβάφη με τον *όταν*,λ.χ. *όταν ξυπνά η μνήμη,επέστρεφε*]

-Les subordonnées causales:*Qui donc attendons-nous,s'ils [=puisqu'ils] ne reviendront pas?* (ό.108)

Γι αυτό αν μερικά άσματα παρουσιάζουν στίχους ατελείς,η αιτία είναι(Πρώτο Μέρος,υ.λ 138)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4. -L'oppositive-concessive est,à notre sens,un développement "rhétorique" du système hypothétique,un artifice de présentation du raisonnement:le fait que l'on concède est,par définition,un fait admis par l'interlocuteur qu'il s'agit de convaincre ou un fait dûment constaté par le locuteur lui-même.Celui-ci lui donne l'allure d'une proposition conditionnante en lui ôtant la caractéristique morphologique de ce genre de proposition,le fait à opposer se présentant dès lors sous l'aspect d'une conséquence du fait concédé qui le conditionne.Ajoutons que,par son balancement,cette présentation offre l'avantage supplémentaire de mettre les termes du raisonnement particulièrement bien en évidence."Si" se voit donc confier un rôle [...]de"logique et didactique".[...]De là la fréquence de l'oppositive-concessive dans les exposés techniques,scientifiques et autres,où le souci d'enseigner,de convaincre,est essentiel. (ό.π.,σ. 113-114).[Και σ'αυτήν τη χρήση του,ο "si" <<a sa valeur suppositive>>(σ.114).-Παράδειγμα:
S'il fut calme pendant les siècles,il ne l'est plus maintenant(σ. 111)
'Αμωμοι σεις,αν έπταισαν ο Δίαιος κι ο Κριτόλαος(Β'31,υ.λ β':εκεί επισημαίνεται η ισχυρή αντίθεση ανάμεσα στην υπόθεση και την απόδοση του καβαφικού υ.λ).

5.-Αν...,είναι διότι...
Στον Καβάφη η χρήση είναι:
Μα αν έγιναν οι στίχοι θερμοί...,είναι που[=διότι]ο Ευμονίδης(Β'43,υ.λ ρα')
Στα γαλλικά,το παράδειγμα και το σχόλιο είναι:
S'il eut pour l'argent un mépris parfois exagéré,c'est par tradition de famille
Οπού ο "si" :1)Il met en vedette le fait qu'il s'agit d'expliquer,mais il faut remarquer qu'il ne lui donne aucunement le caractère d'une supposition; [...]sans qu'il y ait ici d'hypothèse,une légère coloration hypothétique s'imprime pourtant dans la phrase pour en amortir le ton.—2)Grâce à son pouvoir unissant,plus fort que celui de "quand",il relie d'une manière étroite les deux propositions;il semble ne présenter la première que comme provisoire,et no s faire désirer l'autre,qui a pour objet d'en compléter le sens.(Le Bidois 1935, σ.532)

6.-Si:Quand
<<Il est presque toujours possible d'attribuer une valeur conditionnelle plus ou moins nette à la proposition introduite par "si",même si celle-ci exprime en premier lieu la cause,le temps,l'opposition,la concession etc>> (Sundell 1985,p.61).-Παράδειγμα από τονZola:<<Et si,tantée,elle regardait et qu'il ne fût pas là,elle en était toute triste,jusqu'au lendemain[:"si"= toutes les fois que]>> (ό.π.,σ.61).->>[...]les liens de parenté qui existent souvent entre "si" et "quand"| .χ.:|"Lorsqu'on élève la voix[...],si l'on ivoque[...],il répond">> (ο.π.,σ. 66)—Και στον Καβάφη:
όταν θα φθάσεις,όταν λάβεις,σαν βγεις,αν τύχει=τότε κυρίως πρόσεξε,μη λείψεις (Α'18).
-<<un "quand" réellement hypothètique>> (Renchon 1969,p.192).
-<<Les cas sont relativement nombreux où "si" et "quand" s'accomodent de constructions identiques et concourent à la formation de tours dont ils gar-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

dent le monopole>> (ό.π.,σ.192).-<<une affinité certaine entre "si" et "quand" (ό.π.,σ.197).

-<<"Si" est ce qu'on pourrait appeler une "variable" dont les valeurs sémantiques et fonctionnelles conservent entre elles assez d'affinité pour que l'on puisse essayer de les ramener à une unité originelle>>(ό.π.,σ.38).

7.-Conditional and temporal clauses

-Essentially,we may say that a time clause relating to past time,or to p present or future time where the intended reading is not doubtful or counterfactual,can be equated with a real condition,whereas a time clause whose actual realization is uncertain equates with a potential condition.From this it follows that conditional conjunctions are frequently used with a temporal value and that temporal conjunctions are often best interpreted conditionally.[...]The overlap between iterative temporal and "real" conditional clauses is quite clear:an antecedent which has on more than one occasion been fulfilled and has on each occasion led to a given outcome gives rise to a (factual) statement whenever x,then y (=if x,then always y).[...]"when" and "if" are primarily distinguished by the degree of certainty they convey.Such an epistemic notion is just not relevant to generic statements:hence it is case the very significant degree of overlap between if and when(ever).Conversely, a time clause the content of which may or may not actually be realized is very close indeed to a potential condition.Latin DUM "while",for example,is normally found with the indicative,but the same form in the sense of "until" often co-occurs with the subjunctive.We have already discussed "quand"(même) with a potential sense in French;[...]the overlap between "se" an "quando" in Italian[...].All in all,therefore,one can see that there are good reasons for considering simultaneously a number of clause types which have traditionally been considered as quite separate.[...]we find conjunctions whose primary value is not "conditional" used in this sense whenever the temporal/modal value of the sentence as a whole imposes this interpretation.We thus conclud that,while we needed at the outset to make certain clear distinctions for expository reasons,we are indeed dealing with an area where a complex range of pragmatic,semantic,syntactic and morphological facts interact in such a way that a watertight system of classification or analysis is just not possible[...]. (Harris Martin B.,1986,σ.279-280)

8.-Conditional and causal sentences

Consider first the sentence "If John came,then Peter went".This is clearly liable to be interpreted ih the sense that John's arrival caused Peter's departure.Naturally,the whole sequence may still be hypothetical— we may not know for certain,or may not choose to admit,that John did in fact come— but conversely it may now be taken to be true.(Compare also,"If you believe that, you are a fool" or "If you only paid $5 for that,you got a bargain".)What we find is that whereas a future-referring condition is in general seen only as more or less likely to be fulfilled ("real" or "potential" respectively),in the present or past,it may be (taken to be) actually realized,and hence no longer a hypothesis at all.As Lehmann [...]puts it,"it is a well-known fact that the proposition in the antecedent of a conditional sentence is not asserted but ''left open''.This constitutes the main difference between conditional and causal sentences". (Harris M.B.,σ.277)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9.Η ενυόηση της υπόθεσης ή της απόδοσης του υ.λ από το περικείμενο

For example,a mother observing her child about to grab a forbidden cake can assert:
I 'll smack you
The force of this utterance is not that the mother will smack the child regardless,but rather that she will do so if the child takes the cake.Indeed,should the mother be uncertain about her child's intentions she could equally well assert:
If you take the cake,I'll smack you
Even with counterfactuals,the antecedent can be omitted where the speaker and the listener are conscious that the antecedent event was imminent but did not occur.Hence the mother,observing instead that her child has mastered the temptation to take the cake,can assert:
I'd have smacked you
where the force of the utterance is that she would have done so if the child had taken the cake.

[...]When the speaker and listener are conscious that the actual state of affairs does correspond to the antecedent,then indeed it is odd to assert the antecedent.The mother would not say:
If you take the cake...
in a contexte where the child has plainly taken it.Here,it would only be appropriate to use an antecedent that designates a generic state of affairs that subsumes what has happened:
If you take cakes...

(P.N. Jhonson-Laird,Conditionals and mental models 1987:64)

10. Conditionals and mental models

-What are the logical properties of conditionals?They are meny and various.Conditionals are not creatures of a constant hue.Like chameleons,as I once put it,they take on the colour suggested by their surroundings.Their logical properties depend on the relation between antecedent and consequent,and that in turn depends on beliefs.Even where the antecedent specifies completely the state of affairs in which the consequent is to be evaluated,the relation may be an entailment:

If a man has a suit,then he has a jacket and trousers

or a mutual entailment:

If a woman has a husband,then she is married

The former supports inferences in the form of modus ponens and modus tollendo tollens;the latter,in addition,supports valid inferences of the form:

*Mary is married.Therefore,she has a husband
Mary does not have a husband.Therefore,she is not married*

-What do conditionals mean?*If* is a cue to consider a possible or hypothetical state of affairs.Where the relation between antecedent and consequent is one of "relevance",the conditional is true if and only if its consequent is true.Otherwise,the conditional is true if and only if the consequent is true in the antecedent model and there is no alternative model in which it is false.The majority of conditionals,however,lack clear-cut truth conditions because their antecedents and the beliefs they trigger place insufficient constraints on the set of possible antecedent models.If the consequent is a request,or a question,or some other illocution,then the extension of the conditional is the same mutatis mutandis.The states of affairs in which a request,for instance,should be carried out are those that correspond to the antecedent model.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

What I have presented in this paper is not,of course,a complete theory of conditionals. That would require a much more detailed and comprehensive account of the compositional semantics of conditionals,of their systemic contrast to other structures based on *when,unless, because*,and of the mental processes underlying the construction and manipulation of models.Nevertheless,mental models do seem to be one way -the only way that has so far been advanced- to make psychological sense of conditionals in the light of the work on "possible world" semantics.

(P.N.Jhonson-Laird,δ.π.:73-74)

11.Hypothetical Conditionals

Interdependencies of facts do not exist only in the actual world,but also in possible alternative worlds,and of course in those (actual) worlds which are not epistemically accessible for the speaker.We may know from experience or knowledge of the language that facts may be or must be connected,but not know whether the facts are realized in some world.The typical connectives used to express such a relationship are *if...(then),in case ...then*:

|49|If it does not rain this summer,the soil will dry out.

|50|If it does not rain this summer,we must irrigate our fields.

|51|If he flunked his maths exam,he has not worked hard enough.

|52|If he has not worked hard enough,he will flunk his maths exam.

The connections established here are the same as those for actual conditionals:ie in terms of conditions and consequences,etc,where in |51| a probable cause or reason is asserted and in |52| a probable consequence.In this respect the truth/satisfaction and connection conditions for *if...then* are the same as for *because*.The main difference,[...]is that the clauses are to be satisfied in an epistemically non-accessible world:future worlds,or past worlds in which either a cause or a consequence is known or assumed but not the corresponding consequence or cause,respectively.

The specific importance of being able to state relations between facts in any world,makes the hypothetical conditional specifically important in GENERALIZATIONS,and hence in the formulation of laws,principles and rules.[...]the *if *-clause specifies the set of (actual) worlds where the *then*-clause is satisfied.

[...]A sentence like |49| expresses a particular instance of the general proposition "if (whenever) it does not rain,the soil will dry out".Instead of taking *if...then* as a hypothetically modalized causal or implicational connective,we may also take it to represent this implicit inference,where the if-clause indicates the assumed premise and the then-clause the asserted conclusion[...].

Note that there may be a difference between the "degree" of knowledge in hypotheticals.In |49-50| it is not known at all whether it will rain or not this summer,whereas in |51-52| the if-clause nearly has the certainty of a presupposition[...].

If...then does not only express the IF-modality of causals and implications (:If he is a bachelor,he is not married),but may also correspond to a much weaker connection,in which the consequence is not necessitated but just a possible fact in some condition or situation as specified by the antecedent,as in "conditional" conjunctions.Compare for instance the following sentences:|54|If you go to the store,please buy some sugar.|55|Go to the store please, and buy some sugar.|56|I went to the store,and bought some sugar.—Although going to the store may be a probable condition of buying sugar,buying sugar is not a consequence (as defined) of going to the store,be.ause there is no situation in which our being in the store

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

inevitably results in buying sugar.The conditional request of |54| is to be satisfied in an epistemically non-accessible world as specified by the if-clause,in which the consequent CAN be realized.The conjunction of |56| may denote the "same" facts,but only in a known (past) world.

[...]GENERALIZATIONS.Instead of making assertions about an epistemically non-accessible world,we may analogously make assertions about NON-SPECIFIED worlds or about SETS of specific worlds:

|57|a:If sugar is put in water,it dissolves.

b:If Archibald wanted to smoke pot,he went to Charlie's.

The generalization over worlds or moments of time more clearly appears in the possible use of *when(ever) in such sentences.

In the conditional schema $p \to q$,it is the truth or satisfaction of p which determines q.In the connective *unless* the conditional is combined with negation:

Unless you give me some more liquor,I 'll go home.

"Unless p,q,or,q unless p," is satisfied in an epistemically inaccessible world,where the antecedent is false (or rather:where the negation of the antecedent is true)and a sufficient condition for the truth of the consequent. Hence *unless p,q* is semantically equivalent with *if $\sim$p,then q*,and often implies *if p,then $\sim$q*.[...]we would only say *If you give me some liquor,then I won't go home.* if the topic of conversation already includes the possibility that I might go home,whereas in |58| the topic of conversation rather includes the fact that I may not get any more liquor.[...]

[...]Essential <u>counterfactuals</u> are of the type:*If I could fly...,If the moon were made of green cheese...*,etc.Such counterfactuals may become true as long as there are accessible worlds where the connection would hold.Some counterfactuals ,however,are IMPOSSIBLE and would hold nowhere (or rather:would hold in some impossible world):*If the ball were both round and square...*[...]If the conventional conceptual structure of words were slightly changed in some context,such sentences may of course be assigned a meaningful interpretation and be true in some world.[...]

[...]Counterfactuals used in non- compound sentences function as <u>optatives:</u>

|61|If (only) he hadn't flunked that easy exam!

The relation between similarity and counterfactuals may be directly expressed in the connective *as if*:

|62|The whale made a noise,as if it were singing

*|63|...

The use of *as if* may therefore either be intended as a comparison,as in |62|,or denote an APPARENT sufficient condition of the fact expressed in the antecedent,in the sense that it LOOKS AS IF some fact were the case,but that the speaker is not certain whether the fact IS actually the case,as in:

|64|You look as if you have passed your exam

In the latter case the conditional is clearly involved as may be seen from the sentence:

|65|If you had passed your exam,you would be looking like that.

in which a possible condition is cited for a possible consequence.

(Teun A van Dijk,TEXT AND CONTEXT[...]1977:
:76-81)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

12. Λογική και Ποίηση

Τη σχέση λογικής και ποίησης θα την περιορίσουμε και στα δυο της σκέλη: τη λογική θα τη δούμε στα πλαίσια της σύνταξης, αφού η σύνταξη των λέξεων, της πρότασης και της περιόδου συνιστά κατ'εξοχήν τη λογική δομή οποιασδήποτε μορφής λόγου— επομένως και του ποιητικού.[...]

[...]Να ζητήσει κανείς να πλησιάσει, πολύ περισσότερο να καταλάβει τη νέα ποίηση με τη βοήθεια του συντακτικού, δεν είναι βέβηλη βαναυσότητα; [...]κανένας δεν θ'απαιτήσει να πάρει στα χέρια του ο νέος ποιητής ένα συντακτικό στην κλασική του μορφή, να το μάθει πρώτα και ύστερα να κάνει ποίηση. Αυτά για τον ποιητή. Όμως για τον κοινό αναγνώστη που χρησιμοποιεί τη γλώσσα στην ορθόδοξή της μορφή, θα μπορούσε άραγε το συντακτικό να του σταθεί χρήσιμο στη μελέτη της νέας [:μετά το 1930] ποίησης; [...]η κατάφαση στην προηγούμενη ερώτηση και επιτρεπτή είναι και χρήσιμη, φτάνει να ξεκαθαρίσουμε μέσα μας δύο απαραίτητες προϋποθέσεις: πρώτα ότι το συντ ακτικό γράφεται με βάση τη μελέτη της ζωντανής, γραπτής και προφορικής γλώσσας και δεν τη βιάζει ούτε τη δεσμεύει σαν ένα προαιώνιο ταμπού' ύστερα ότι η επιστήμη της σύνταξης έχει το δικαίωμα και το καθήκον της μελέτης οποιασδήποτε μορφής λόγου, όταν αυτή δεν εξαντλείται σε μια μόνο λέξη. Όπου υπάρχουν και δύο έστω λέξεις, υπάρχει επομένως και σ ύ ν τ α ξ η λέξεων, το συντακτικό έχει τη θέση του[...].

(Δ.Ν.Μαρωνίτης 1964:23)

13. Η <<Δομή Συμμετρίας>> στον υ.λ του Γ. Σεφέρη.(Επανάληψη, αντιθετικότητα)

—Ο υποθ. λόγος χρησιμοποιείται από τον Σεφέρη ως <<Δομή συμμετρίας Γ', που αποτελεί μια νοηματική, ηχητική και ρυθμική αλυσίδα, όπου τα μέλη δένονται ανά δύο με χωριστές επαναλήψεις, κατά σχήμα επαναστροφής (με την έννοια που κλείνει ένα μέλος αρχίζει το επόμενο). Κάθε μέλος περιλαμβάνει δύο βασικές έννοιες και ως σύνολο δηλώνει τη σχέση ανάμεσα σ'αυτές.>>

(Καψωμένος 1975:504)

—Την απλούστερη μορφή της δομής Δ αντιπροσωπεύουν ορισμένα διμελή σχήματα, που αντί για δυο παράλληλες οριζόντιες αντιθέσεις έχουν μία ή δυο κάθετες ανάμεσα σε αντίστοιχους όρους. Το γεγονός ότι αποτελούν μικρές νοηματικές ενότητες από κύρια και δευτερεύουσα πρόταση (υποθετικούς λόγους), με αυστηρές αντιστοιχίες, δεν μας επιτρέπει να τις κατατάξουμε στις απλές δομές:

[...]

*Α θυμηθεί λίγο λιγότερο απ'ό,τι χρειάζεται σβήνει'
α θυμηθεί λίγο περισσότερο απ'ό,τι χρειάζεται σβήνει.

Αν γεννηθεί κάποιος κύκλος θα πλατύνει
αν πεθάνει κάποιος ο κύκλος θα στενέψει*

Στις περιπτώσεις αυτές δεν έχομε κάθετη κλιμάκωση, εφόσον η σχέση ανάμεσα στα δύο μέλη είναι σχέση αντίθεσης. Λειτουργεί ωστόσο κάποια άλλη κλιμάκωση, οριζόντια, ανάμεσα στις δευτερεύουσες και κύριες προτάσεις, κατά το λογικό σχήμα :προϋπόθεση-αποτέλεσμα. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι η επανάληψη εκτείνεται σ' όλο το πλάτος της φράσης εκτός από τους όρους που συνιστούν την αντίθεση. Η ταυτότητα αυτή υπογραμμίζει έντονα τη διαφορά, δηλ. την αντίθεση[...]>>

(ό.π.:505-506)

—<<Σπάνια είναι επίσης η τετραμελής δομή Δ[...]. Αντιπροσωπεύεται κι αυτή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από δύο παραδείγματα χαλαρής συμμετρίας,που το ένα απαρτίζεται από ζεύγη κύριων προτάσεων,το άλλο από ζεύγη εξαρτημένων.Οι εξαρτημένες αποτελούν ζεύγη αντιθέτων σε διάζευξη,που σε συνάρτηση με την πρόταση από την οποία εξαρτούνται συνιστούν οριζόντιες αντιφάσεις.Συνδυάζουν κάθετη επανάληψη,αυστηρή —οριζόντια και κάθετη— αντιστοιχία στα τρία από τα τέσσερα μέλη και κάθετη κλιμάκωση:

*[Κάθε άνθρωπος περπατά χωρίς να ξέρει]
αν άρχισε ή αν τελείωσε
αν πηγαίνει στη μητέρα του στην κόρη του ή στην ερωμένη του
αν θα δικάσει ή αν θα δικαστεί
αν θ'αποδράσει,αν έχει διαφύγει·
[δεν ξέρει]*>>

(ό.π.:511-512)

14.Η επαναφορά στον Καβάφη

<<Τα σχήματα λόγου στον Σικελιανό αφθονούν,όπως και στον Καβάφη.Εκείνο όμως το σχήμα λόγου,που στον Καβάφη επικρατεί περισσότερο απ'όλα τα άλλα,είναι η επαναφορά ή επάνοδος.Το σχήμα αυτό είναι μία από τις μορφές του σχήματος πλεονασμού[...]>>

(Θεόδωρος Ξύδης 1963:1592)

15.Η καβαφική επανάληψη

<<Η επανάληψη μέσα στο ίδιο ποίημα είναι ένας από τους πιο συνηθισμένους τρόπους προβολής και αξιοποίησης των λέξεων[...].Η επαναλαμβανόμενη λέξη μπορεί να είναι απ'τις κοινότερες,το ρήμα ''είναι'' λόγου χάρη·επάνω του όμως, ώς ένα βαθμό,είναι χτισμένο ολόκληρο το ποίημα,όπως το ''Ηλθε για να διαβάσει''. [...]Το επαναλαμβανόμενο μπορεί να είναι κάτι ασήμαντο σαν το *και σαν*[...] επανάληψη με διαφορετικούς συνδέσμους:*σαν έρθουν*,*για νάρθουν*>>

(Πέτρος Κολακλίδης,Πρακτικά 1984:129)

16.Η <<χωρική φόρμα>>

<<Στην ποίηση του Κάλβου είναι αισθητή η χωρική φόρμα,δηλ. η διατάραξη της γραμμικότητας και της οργανικής χρονικής διαδοχής με την τεχνική της συμπαράταξης.Αυτή η τεχνική στις *Ωδές* λειτουργεί σε δύο επίπεδα.Το πρώτο επίπεδο είναι το καθαρά γραμματικό και συντακτικό,όπου η γραμματική αιτιότητα και η συντακτική ακολουθία υπονομεύεται,όπως στους στίχους:

[...]
Αν της δικαιοσύνης
περιβλαστή το σκήπτρον (:ΕΙΣ ΨΑΡΡΑ)

[...]η συντακτική τάξη του ρήματος και του υποκειμένου καταργείται[...].Η ''χωρική φόρμα'',κατά τον J.FRANK που εισήγαγε τον όρο,είναι χαρακτηριστικό των μοντερνιστικών κειμένων (όπως του ELIOT,του POUND και του JOYCE),όπου η ιστορία και η αφηγηματική ακολουθία υποκαθίστανται από το μυθικό ταυτοχρονισμό καταλύοντας τις συνήθεις συντακτικές ακολουθίες και αναμενόμενες συνέχειες.Τούτο συνεπάγεται,σύμφωνα με τον FRANK,ότι ο αναγνώστης ωθείται <<στο να

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συλλάβει το έργο τους χωρικά σε μία χρονική στιγμή παρά διαδοχικά>>.

(Δ.Τζιόβας:1987)

17.<<Περί λεκτών αυτοτελών>>

Καλούσι δε οι Στωικοί τον μεν αποφαντικόν λόγον αξίωμα,τον δε ευχτικόν αρατικόν,τον δε κλητικόν προσαγορευτικόν,προστιθέντες τούτοις έτερα πέντε λόγων είδη σαφώς υπό τινα των υπηριθμημένων αναφερόμενα·λέγουσι γαρ το μεν τι είναι ο μ ο τ ι κ ό ν οίον *ίστω νυν τόδε γαία*,το δε ε κ θ ε τ ι κ ό ν οίον *έστω ευθεία γραμμή ήδε*,το δε υ - π ο θ ε τ ι κ ό ν οίον *υποκείσθω την γην κέντρον είναιτης του ηλίου σφαίρας* το δε ό μ ο ι ο ν α ξ ι ώ μ α τ ι οίον *ως ωραΐζεται η τύχη εις τους βίους*,άπερ άπαντα δεκτικά όντα ψεύδους τε και αληθείας υπάγοιντο αν τω αποφαντικώ.— Πέμπτον δε τι προς τούτοις είναι φασι το ε π α π ο ρ η τ ι κ ό ν οίον *Δάος πάρεστι·τί ποτ'επαγγελών άρα;*, όπερ εναργώς ταυτόν ον τυγχάνει τω ερωτηματικώ,πλην ότι προστίθησι την πρόφασιν της ερωτήσεως.

(FRAGMENTA:61-62·τα αραιώματα στο πρωτότ.)

— .<<Περί των ουχ. απλών αξιωμάτων>>

Έτι των αξιωμάτων κατά τε αλήθειαν και ψεύδος α ν τ ι κ ε ί μ ε ν α αλλήλοις εστίν,ών το έτερον του ετέρου εστιν αποφατικόν,οίον το *ημέρα εστίν* και το *ουχί ημέρα εστίν*.Σ υ ν η μ μ έ ν ο ν ουν α λ η θ έ ς ε σ τ ι ν,ου το αντικείμενον του λήγοντος μάχεται τω ηγουμένω,οίον *ει ημέρα εστί,φως εστι*.Τούτο αληθές εστι·το γαρ *ουχί φως <εστι>*,αντικείμενον τω λήγοντι,μάχεται τω *ημέρα εστί*.Σ υ ν η μ μ έ ν ο ν δε ψ ε ύ δ ο ς ε σ τ ι ν ου το αντικείμενον του λήγοντος ου μάχεται τω ηγουμένω,οίον *ει ημέρα εστί,Δίων περιπατεί*,Το γαρ *ουχί Δίων περιπατεί* ου μάχεται τω *ημέρα εστί*.|...|Α ι τ ι ώ δ ε ς δε α λ η θ έ ς εστιν,ο αρχόμενον από αληθούς εις ακόλουθον λήγει,ου μην έχει τω λήγοντι το αρχόμενον ακόλουθον,οίον *διότι ημέρα εστίν,φως εστι*.Τω μεν γαρ *ημέρα εστί* ακολουθεί το *φως εστι*,τω δε *φως εστιν* ουχ έπεται το *ημέρα εστίν*.Α ι τ ι ώ δ ε ς δε ψ ε ύ δ ο ς εστιν ό ήτοι από ψεύδους άρχεται ή μη εις ακόλουθον λήγει ή έχει τω λήγοντι το αρχόμενον ακόλουθον,οίον *διότι νυξ εστι,Δίων περιπατεί*.

|Το συνημμένον| τοίνυν συνέστηκεν εξ αξιώματος διαφορουμένου ή εξ αξιωμάτων διαφερόντων δια του *ει* ή *είπερ* συνδέσμου·οίον εκ διαφορουμένου μεν αξιώματος και του *ει* συνδέσμου συνέστηκε το τοιούτον συνημμένον *ει ημέρα εστίν,ημέρα εστίν*.Εκ διαφερόντων δε αξιωμάτων και δια του *είπερ* συνδέσμου το ούτως έχον *είπερ ημέρα εστίν,φως εστι*.Των δε εν τω συνημμένω αξιωμάτων το μετά τον *ει* ή τον *είπερ* σύνδεσμον τεταγμένον η γ ο ύ μ ε - ν ό ν τε και πρώτον καλείται,το δε λοιπόν λ ή γ ο ν τε και δεύτερον,και εάν αναστρόφως εκφέρηται το όλον συνημμένον,οίον ούτως *φως εστν,είπερ ημέρα εστιν*·και γαρ εν τούτω λήγον μεν καλείται το *φως εστιν* καίπερ πρώτον εξενεχθέν,ηγούμενον δε το *ημέρα εστίν* ,καίπερ δεύτερον λεγόμενον,δια το μετά τον *είπερ* σύνδεσμον τετάχθαι.Η μεν ουν σύστασις του συνημμένου,ως εν συντόμω ειπείν,εστί τοιαύτη,ε π α γ γ έ λ ε σ θ α ι δε δ ο κ ε ί τ ο τ ο ι ο ύ τ ο ν α ξ ί ω μ α α κ ο λ ο υ θ ε ί ν τ ω ε ν α υ τ ώ π ρ ώ τ ω τ ο ε ν α υ τ ώ δ ε ύ τ ε ρ ο ν,και όντος του ηγουμένου έσεσθαι το λήγον.Ό θ ε ν σ ω ζ ο μ έ ν η ς μ ε ν τ η ς τ ο ι α ύ τ η ς ε π α γ γ ε λ ί - α ς κ α ι α κ ο λ ο υ θ ο ύ ν τ ο ς τ ω η γ ο υ μ έ ν ω τ ο υ λ ή γ ο ν τ ο ς α λ η θ έ ς γ ί ν ε τ α ι κ α ι τ ο σ υ ν η μ μ έ ν ο ν,μ η σ ω ζ ο μ έ ν η ς δ ε ψ ε ύ δ ο ς.

(FRAGMENTA:70-71·τα αραιώματα στο πρωτότυπο,οι υπγρμ. δικές μου)

—.Περί σημείου

Βραχέα ίσως δεήσει και περί του αρέσκοντος αυτοίς |:στους στωικούς| προλαβείν,καθ'ο αξίωμα θέλουσιν είναι το σημείον,και δια τούτο νοητόν.Υπογράφοντες τοίνυν φασί σ η μ ε ί ο ν ε ί ν α ι α ξ ί ω μ α ε ν υ γ ι ε ί σ υ ν η μ μ έ ν ω καθηγούμενον,ε κ κ α λ υ π τ ι κ ό ν του λ ή γ ο ν τ ο ς.Κρίσεις δε του υγιούς συνημμένου πολλάς μεν και άλλας είναι φασιν,μίαν δ'εξ απασών υπάρχειν— την αποδοθησομένην.Παν γαρ συνημμένον ή από αληθούς αρχόμενον εις αληθές λήγει,ή από ψεύδους αρχόμενον επί ψεύδος λήγει,ή απ' αληθούς επί ψεύδος,ή από ψεύδους επ' αληθές.Από μεν ουν αληθούς αρχόμενον επ' αληθές λήγει το *ει εισί θεοί,προνοία θεών διοικείται ο κόσμος*,από ψεύδους δε επί ψεύδος το *ει πέταται η γη,πτέρυγας έχει η γη*,από ψεύδους δε επ' αληθές το *ει πέταται η γη,έστιν η γη*,από δε αληθούς επί ψεύδος το *ει κινείται ούτος,περιπατεί ούτος* μη περιπατούντος μεν αυτού,κινουμένου δε. Τεσσάρων μεν ουσών του συνημμένου συζυγιών,——κ α τ ά μ ε ν τ ο υ ς π ρ ώ τ ο υ ς τ ρ ε ι ς τ ρ ό π ο υ ς φ α σ ί ν α λ η θ έ ς τ ο ύ τ ο γ ί γ ν ε σ θ α ι—κ α θ ' έ ν α δ ε μ ό ν ο ν γ ί ν ε σ θ α ι ψ ε ύ δ ο ς,ό τ α ν α π' α λ η θ ο ύ ς α ρ χ ό μ ε ν ο ν λ ή γ η ε π ί ψ ε ύ δ ο ς.Τούτων δε ούτως εχόντων αναζητητέον,φασίν,το σημείον ουκ εν τω μοχθηρώ τούτω συνημμένω αλλ' εν τω υγιεί·είρηται γαρ αξίωμα το εν υγιεί συνημμένω καθηγούμενον.

(όπ.:72-73)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Γ
(Πίνακες)

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι (*)

(αντιστοίχηση των υποθ. λόγων με τα 153+1 ποιήματα)

α/α του υ.λ (1)	τίτλος του ποιήματος (2)	α/α του ποιήμ. (3)	τόμος και σελ. (4)	αριθ. υ.λ ποιήμ (5)	στίχοι με τον υ.λ (6)	έτος δημοσ. (7)	καβαφική συλ-λογή (8)	οι τρεις φάσεις (9)
α΄	ΦΩΝΕΣ	1	Α΄95	1	3/8	1904	1896-1904	Μέση Φάση
β΄	ΚΕΡΙΑ	2	Α΄97	1	3/13	1899	>>	Πρώτη Φάση
γ΄	ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ	3	Α΄101	1	2/26	1899	>>	>>
δ΄	ΔΙΑΚΟΠΗ	4	Α΄102	1	4/8	1901	>>	Μέση Φάση
ε΄	ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ	5	Α΄103	4	2/14	1903	>>	>>
στ΄	>>				1/14		>>	>>
ζ΄	>>				3-1/14		>>	>>
η΄	>>				4/14		>>	>>
θ΄	CHE FECE....IL GRAN RIFIUTO	6	Α΄104	3	3/8	1901	>>	>>
ι΄	>>				1/8		>>	>>
ια΄	>>				2-1/8		>>	>>
ιβ΄	ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ	7	Α΄105	4	2/8	1903	>>	>>
ιγ΄	>>				1/8		>>	>>
ιδ΄	>>				1/8		>>	>>
ιε΄	>>				1/8		>>	>>
ιστ΄	ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ	8	Α΄107	2	1/36	1904	>>	>>
ιζ΄	>>		Α΄108		1/36		>>	>>
	ΑΠΙΣΤΙΑ	9	Α΄109			1904	>>	>>
ιη΄	ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ	10	Α΄113	1	2/22	1897	>>	Πρώτη Φάση
ιθ΄	Η ΠΟΛΙΣ	11	Α΄15	4	1/16	1910	1905-1915	Μέση Φάση
κ΄	>>				3/16		>>	>>
κα΄	>>				1/16		>>	>>
κβ΄	>>				2/16		>>	>>
κγ΄	Η ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ	12	Α΄16	4	6/21	1910	>>	>>
κδ΄	>>				5/21		>>	>>
κε΄	>>				1/21		>>	>>
κστ΄	>>				1/21		>>	>>
κζ΄	ΣΟΦΟΙ ΔΕ ΠΡΟΣΙΟΝΤΩΝ	13	Α΄17	1	3/10	1915	>>	>>
κη΄	ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ	14	Α΄18	4	3/19	1911	>>	>>
κθ΄	>>				1-1/19		>>	>>
λ΄	>>				4/19		>>	>>
λα΄	>>				10/19		>>	>>
λβ΄	ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ	15	Α΄19	1	6/11	1911	>>	>>
λγ΄	ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ	16	Α΄20	1	19/19	1911	>>	>>
λδ΄	Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ	17	Α΄21	3	2/19	1915	>>	>>
λε΄	>>				10/19		>>	>>
λστ΄	>>				3/19		>>	>>
λζ΄	ΙΘΑΚΗ	18	Α΄23-4	5	6/36	1911	>>	>>
λη΄	>>		Α΄23		5/36		>>	>>
λθ΄	>>		Α΄23		4/36		>>	>>
μ΄	>>		Α΄24		1/36		>>	>>
μα΄	>>		Α΄24		1/36		>>	>>
μβ΄	ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ	19	Α΄25	1	10/10	1913	>>	>>
μγ΄	ΤΡΩΕΣ	20	Α΄26	3	4/21	1905	>>	>>
μδ΄	>>				2/21		>>	>>
με΄	>>				5/21		>>	>>
μστ΄	Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ	21	Α΄28	1	1/8	1911	>>	>>
μζ΄	Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ	22	Α΄29	1	4/22	1907	>>	>>
μη΄	Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	23	Α΄30	1	3/18	1915	>>	>>
μθ΄	ΗΡΩΔΗΣ ΑΤΤΙΚΟΣ	24	Α΄39-40	2	8/25	1912	>>	>>
ν΄	>>		Α΄40		4/25		>>	>>
να΄	ΛΥΣΙΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΦΟΣ	25	Α΄43	1	2/8	1914	>>	>>
νβ΄	ΤΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ	26	Α΄46	3	2/15	1911	>>	>>
νγ΄	>>				3/15		>>	>>
νδ΄	>>				2/15		>>	>>
νε΄	ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ	27	Α΄48	1	8/11	1912	>>	>>
νστ΄	ΠΟΛΥ ΣΠΑΝΙΩΣ	28	Α΄49	1	3/11	1913	>>	>>
νζ΄	ΤΟΥ ΜΑΓΑΖΙΟΥ	29	Α΄50	1	3/10	1913	>>	>>
νη΄	ΙΩΝΙΚΟΝ	30	Α΄53	1	5/10	1911	>>	>>
νθ΄	ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ	31	Α΄56	1	8/8	1912	>>	>>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι (συνέχεια)

α/α του υ.λ	τίτλος του ποιήματος	α/α του ποιήμ.	τόμος και σελ.	αριθ. υ.λ ποιήμ	στίχοι με τον υ.λ	έτος δημοσ.	καβαφική συλλογή	οι τρεις φάσεις
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
ξ'	ΟΜΝΥΕΙ	32	Α'58	1	5/6	1915	1905-1915	Μέση φάση
ξα'	ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ	33	Α'67	3	3/37	1918	1916-1918	>>
ξβ'	>>		Α'67		1/37		>>	>>
ξγ'	>>		Α'68		2/37		>>	>>
ξδ'	ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ	34	Α'69	2	2/30	1918	>>	>>
ξε'	>>		>>		3/30		>>	>>
ξστ'	ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ	35	Α'73	1	19/19	1917	>>	>>
ξζ'	ΛΑΝΗ ΤΑΦΟΣ	36	Α'74	2	4/16	1918	>>	>>
ξη'	>>		>>		1/16		>>	>>
ξθ'	ΙΑΣΗ ΤΑΦΟΣ	37	Α'75	1	2/8	1917	>>	>>
ο'	ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ[...]	38	Α'80	2	4/12	1918	>>	>>
οα'	>>				1/12		>>	>>
οβ'	ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ	39	Α'81	3	τίτλος	1916	>>	>>
ογ'	>>				4/7		>>	>>
οδ'	>>				3/7		>>	>>
οε'	ΓΚΡΙΖΑ	40	Α'88	3	2/11	1917	>>	>>
οστ'	>>				1/11		>>	>>
οζ'	>>				2/11		>>	>>
οη'	ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΤΡΑΠΕΖΙ	41	Α'90	1	1/11	1918	>>	>>
οθ'	ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ	42	Β'9	1	8/15	1919	1919-1933	>>
π'	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ[...]	43	Β'12	3	10/47	1919	>>	>>
πα'	>>		Β'12--13		5/47		>>	>>
πβ'	>>		Β'13		1/47		>>	>>
πγ'	ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ	44	Β'14	1	24/35	1920	>>	Ύστερη Φάση
πδ'	ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΣΙΔΩΝΟΣ	45	Β'16	1	2/26	1920	>>	>>
πε'	ΓΙΑ ΝΑΡΘΟΥΝ—	46	Β'17	1	3/8	1920	>>	>>
πστ'	Ο ΔΑΡΕΙΟΣ	47	Β'19	1	1/37	1920	>>	>>
πζ'	ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΑΡΧΩΝ, [...]	48	Β'21	1	1/19	1921	>>	>>
πη'	ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ [...] ΒΑΛΑ	49	Β'23	1	2/9	1921	>>	>>
πθ'	Ο ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ	50	Β'25--26	1	3/34	1921	>>	>>
ϟ'	ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ[...]	51	Β'28	2	4/29	1921	>>	>>
ϟα'	>>		Β'29		3/29		>>	>>
ϟβ'	ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΧΑ'Ι'ΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ[...]	52	Β'31	2	1/8	1922	>>	>>
ϟγ'	>>		>>		3/8		>>	>>
ϟδ'	ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΝ [...]	53	Β'32	2	4/13	1922	>>	>>
ϟε'	>>		>>		4-4/13		>>	>>
ϟστ'	ΕΝ ΑΠΟΓΝΩΣΕΙ	54	Β'34	2	1/14	1923	>>	>>
ϟζ'	>>		>>		1/14		>>	>>
ϟη'	ΠΡΙΝ ΤΟΥΣ ΑΛΛΑΞΕΙ[...]	55	Β'39	1	2/13	1924	>>	>>
ϟθ'	Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ΥΠΕΡΙΣΧΥΕΙ	56	Β'42	2	2/24	1924	>>	>>
ρ'	>>				5/24		>>	>>
ρα'	ΤΕΜΕΘΟΣ, ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ 400Μ.Χ.	57	Β'43	1	4/14	1925	>>	>>
ρβ'	ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ[...]ΕΝ ΡΟΔΩ	58	Β'48	1	5/11	1925	>>	>>
ργ'	ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1896	59	Β'57	2	2/21	1927	>>	>>
ρδ'	>>		>>		5/21		>>	>>
ρε'	ΟΥΚ ΕΓΝΩΣ	60	Β'62	1	2/7	1928	>>	>>
ρστ'	ΕΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΑ, 200 Π.Χ.	61	Β'66	1	2/36	1928	>>	>>
ρζ'	ΚΙΜΩΝ ΛΕΑΡΧΟΥ[...]	62	Β'69	2	3/30	1928	>>	>>
ρη'	>>		Β'70		2/30		>>	>>
ρθ'	ΕΝ ΠΟΡΕΙΑ, ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΙΝΩΠΗΝ	63	Β'72	1	1/26	1928	>>	>>
ρι'	ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1909,'10,ΚΑΙ'11	64	Β'73	1	6/19	1928	>>	>>
ρια'	ΜΥΡΗΣ·[...]	65	Β'75	2	4/70	1929	>>	>>
ριβ'	>>		Β'74		3/70		>>	>>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι (συνέχεια)

α/α του υ.λ	τίτλος του ποιήματος	α/α του ποιήμ.	τόμος και σελ.	αριθ. υ.λ ποιήμ	στίχοι με τον υ.λ	έτος δημοσ.	καβαφική συλλογή	οι τρεις φάσεις
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
ριγ΄	ΑΓΕ Ω ΒΑΣΙΛΕΥ [...]	66	Β΄80	2	4/20	1929	1919-1933	Ύστερη Φάση
ριδ΄	>>		>>		1/20		>>	>>
ριε΄	ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ	67	Β΄85	6	1/36	1930	>>	>>
ριστ΄	>>		>>		2/36		>>	>>
ριζ΄	>>		Β΄85- -86		3/36		>>	>>
ριη΄	>>		Β΄86		2/36		>>	>>
ριθ΄	>>		>>		2/36		>>	>>
ρκ΄	>>		>>		3/36		>>	>>
ρκα΄	ΚΑΤΑ ΤΕΣ ΣΥΝΤΑΓΕΣ [..]	68	Β΄87	1	6/13	1931	>>	>>
ρκβ΄	ΣΤΑ 200 Π.Χ.	69	Β΄88	1	4/31	1931	>>	>>
ρκγ΄	ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ	70	Β΄93	1	3/35	1933(γρ)	>>	>>

(*)Στήλη (1):Ο αύξων ελληνικός αριθμός των υ.λ,έτσι όπως παρουσιάστηκαν στο Δεύτερο Μέρος της εργασίας.-Στήλη (2):Τα (>>) δείχνουν ότι στο προηγούμενό τους ποίημα/τίτλο ανήκει και ο υ.λ της αράδας των (>>).-Στήλη (3):Αριθμούνται μόνον τα ποιήματα στα οποία βρίσκεται υ.λ.-Στήλη (4):Η παραπομπή γίνεται στη δίτομη έκδοση του Γ.Π.Σαββίδη(Α΄και Β΄)·ο αριθμός που ακολουθεί παραπέμπει στη σελίδα όπου βρίσκεται ο υ.λ,συνεπώς όπου αναγράφονται δύο σελίδες (:για τον υ.λ ριζ΄ η στήλη 4 παραπέμπει:Β΄85-86)σημαίνει ότι ο υ.λ εκτείνεται σε στίχους και των δύο σελίδων.Τα (>>) αυτής της στήλης δείχνουν ότι στην ίδια σελίδα βρίσκεται και ο υ.λ της αράδας τους.-Στήλη (5):Αναγράφεται ο συνολικός αριθμός των υ.λ του ποιήματος.Εάν ένα ποίημα περιέχει περισσότερους από έναν υποθ. λόγους,τότε ο συνολ. αριθμός αναγράφεται σ'αυτήν τη στήλη και στην αράδα του τίτλου,ενώ οι αράδες που αφορούν τους υπόλοιπους υ.λ του ίδιου ποιήματος μένουν κενές·αλλά η αράδα του τίτλου παρουσιάζει,στις στήλες 6-9,τα στοιχεία του πρώτου υ.λ του ίδιου ποιήματος.-Στήλη (6):Ο πρώτος αριθμός υπολογίζει τους στίχους που περιέχουν τον υ.λ και ο δεύτερος το σύνολο των στίχων του ποιήματος.Στον πρώτο αριθμό καταμετράται ένας στίχος,έστω κι αν μια μόνο λέξη του υπάγεται στον υ.λ (λ.χ.δ΄,ΔΙΑΚΟΠΗ)·στην περίπτωση που ίδιοι στίχοι εκφέρουν δύο υ.λ,τότε αφαιρούνται και η αφαίρεση γίνεται αμέσως μετά τον πρώτο αριθμό, κατά τη δεύτερη αναφορά τους (:κθ΄,ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΟΙ,στήλη 6:1-1/19,δηλ.αυτός ο υ.λ εκτείνεται σε έναν από τους 19 στίχους του ποιήματος,ο οποίος έχει ωστόσο υπολογισθεί στον προηγ. υποθ. λόγο κζ΄).Δεν καταμετρούνται τα μέρη του υ.λ που εννοούνται από το συμφρ. περιβάλλον ή από το περικείμενο (:στον υ.λ ϟ΄,οι 4 στίχοι εκφέρουν μόνον την απόδοση).Στη στιχαρίθμηση — ο δεύτερος αριθμός της στήλης — υπολογίζονται ως μονοί οι στίχοι που διχοτομούνται από διπλό τυπογραφικό κενό (:ρζ΄,ΚΙΜΩΝ ΛΕΑΡΧΟΥ[...],3/30).-Στήλη (7):Αναγράφεται το έτος της πρώτης δημοσίευσης — με τη γνωστή εξαίρεση του ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.-Στήλη (8):και τα ποιήματα της περιόδου 1919-1933 έχουν μπει κάτω από τον τίτλο <<καβαφική συλλογή>>,για τις ανάγκες αυτού του Πίνακα.-Στήλη (9):Για την τριχοτόμηση σε φάσεις βλ. στο Τρίτο Μέρος της εργασίας μου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ
(ταξινόμηση των υποθετικών λόγων)

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΩΝ ΣΤΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ ΕΙΔΗ							ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΩΝ									ΑΛΛΕΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ					
								ΥΠΟΘΕΣΗ					ΑΠΟΔΟΣΗ									
α/α του υ.λ	Πραγματικό	Π.πρ	ΜΠ	ΔΠ	Απλή Σκέψη	ΑΕ	ΠΡ	υποθετικές	ενδοτικές	αναφ./υποθ.	παραβ./υποθ	χρον./υποθ.	ανεξάρτητες	εξαρτημένες	κρίσης	επιθυμίας	ρητοί/λανθ.	άρτιοι/ελλ.	απλοί/σύνθ.	σύμμικτοι	επαλλάσσ.	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ Υ.Λ (στην ίδια αράδα της ταξινόμησής τους)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
α΄						+						1	1		1		α	-	Α			
β΄							+	1						1	1		α	-	Α	+		
γ΄	+								1				1		1		ρ	+	Α			
δ΄						+						1	3		3		α	-	Σ			
ε΄	+									1			1		1		ρ	-	Α			
στ΄						+				1				1	1		ρ	-	Α	+		με τον υ.λ ζ΄(21)
ζ΄						+						1		2	2		ρ	-	Σ	+		με τον στ΄(21)
η΄						+						1	1	1	1		ρ	-	Α	+		
θ΄						+				1			2		2		ρ	+	Σ			
ι΄	+									1			1		1		α	-	Α			
ια΄						+		1					1		1		ρ	-	Α			
ιβ΄							+					1	1		1		ρ	+	Α			
ιγ΄							+	1					1		1		ρ	-	Α			
ιδ΄							+	1					1		1		α	-	Α			
ιε΄							+	1					1		1		α	-	Α			
ιστ΄							+					1	1		1		ρ	+	Α			
ιζ΄	+							1					1		1		α	+	Α			
ιη΄			+					1					1		1		ρ	+	Α			
ιθ΄		+						2					1		1		α	-	Σ			
κ΄						+			1	1			1		1		ρ	+	Σ			ενδ./αναφ/υπ (10)
κα΄							+		1				2		2		α	-	Σ			—΄΄— (10)
κβ΄	+							1					1			1	α	+	Α			
κγ΄						+						2	1		1		ρ	-	Σ	+	ε	
κδ΄						+						3	1		1		ρ	-	Σ	+		με τον κε΄(21)
κε΄						+						1	1		1		ρ	-	Α	+		με τον κδ(21)
κστ΄							+	1					1		1		α	-	Α			
κζ΄						+						1	1		1		α	-	Α			
κη΄						+		1					1			1	ρ	+	Α			
κθ΄						+				1			1			1	ρ	+	Α			
λ΄							+					3	1			1	ρ	+	Σ			
λα΄							+	1					5			5	ρ	+	Σ			
λβ΄						+						2	3		3		α	-	Σ			
λγ΄							+					1	8			8	ρ	+	Σ	+		
λδ΄						+		1					1			1	ρ	+	Α			
λε΄							+		3			1	2		2		ρ	+	Σ		ε	
λστ΄						+			1				1			1	α	-	Α			
λζ΄							+					1	4			4	ρ	+	Σ	+		
λη΄							+	2				1	2		1	1	2ρα	±	Σ			
λθ΄							+	2				1	1		1		2ρα	±	Σ			
μ΄			+					1					1		1		α	-	Α			
μα΄							+		1				1		1		ρ	+	Α			
μβ΄						+			1				3			3	ρ	+	Σ		ε	
μγ΄						+						3	2		2		α	-	Σ			
μδ΄						+		2						1	1		α	-	Σ	+		
με΄						+						1	4		4		ρ	+	Σ			
μστ΄	+							1					1		1		ρ	-	Α			
μζ΄							+					1	2		2		ρ	+	Σ			
μη΄	+							1					1		1		ρ	+	Α	+		
μθ΄						+						1	3		3		ρ	+	Σ			
ν΄						+				2				5	5		ρ	+	Σ			
να΄						+						1	2		2		ρ	+	Σ			
νβ΄		+									1		1		1		ρ	+	Α			
νγ΄						+						1		1	1		ρ	+	Α	+		
νδ΄		+									1		1		1		ρ	+	Α	+		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ (συνέχεια)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
νε΄						+						1	1		1		ρ	+	Α			
νστ΄						+						1	1		1		ρ	−	Α			
νζ΄						+						1	2				ρ	−	Σ			
νη΄						+						1	2		2		ρ	+	Σ			
νθ΄						+						5	6			6	ρ	+	Σ			
ξ΄						+						2	1		1		ρ	−	Σ			
ξα΄							+					2	1		1		ρ	−	Σ	+		
ξβ΄							+		1				1		1		ρ	+	Α	+		
ξγ΄			+					2					1		1		ρ	+	Σ			
ξδ΄	+							1					1		1		ρ	−	Α			
ξε΄			+					1					1		1		ρ	+	Α		ε	
ξστ΄						+						1	5		5		ρ	+	Σ	+	ε	
ξζ΄						+						2	1		1		ρ	+	Σ			
ξη΄			+					1					1		1		α	−	Α			
ξθ΄	+							1					1		1		ρ	+	Α			
ο΄		+						1					1		1		α	+	Α			
οα΄	+							2					1		1		α	−	Σ			διαζευκτ. υπόθεση(9)
οβ΄						+						1	−	−	−	−	ρ	−	Α			αναπόδ.υπόθ.(14-17)
ογ΄							+		1				2			2	ρ	+	Σ			ενδ./αναφ./υπ.πρ(10)
οδ΄							+					1	1			1	ρ	−	Α			
οε΄	+							1					2		2		ρ	−	Σ			
οστ΄							+		2				1			1	α	−	Σ			
οζ΄							+			2			1			1	ρ	+	Σ			
οη΄	+							1					1		1		ρ	+	Α			
οθ΄						+						2	1		1		ρ	+	Σ			εισάγει ο *που*(13)
π΄						+						2	2		2		ρ	−	Σ			
πα΄							+	2					1		1		ρ	−	Σ			
πβ΄					+		+	1					−	−	−	−	ρ	−	Α			αναπόδοτη υπόθ.(14-17)
πγ΄	+							1					12	3	15		ρ	+	Σ			
πδ΄							+					2	1			1	ρα	+	Σ			
πε΄							+					2	2		2		ρ	+	Σ			
πστ΄			+					1					1		1		ρ	−	Α			
πζ΄	+									1			1			1	α	+	Α			
πη΄			+					2					1		1		ρ	−	Σ			
πθ΄							+					1	2		2		α	−	Σ	+		
ϟ΄			+					2					2		2		α	−	Σ			
ϟα΄							+	1					1		1		ρ	−	Α	+	ε	
ϟβ΄	+							1					1		1		ρ	−	Α			
ϟγ΄		+										1	1		1		ρ	−	Α			
ϟδ΄							+	1					1		1		α	−	Α		ε	
ϟε΄		+								1			1		1		ρ	−	Α		ε	
ϟστ΄			+								1		1		1		ρ	−	Α			
ϟζ΄			+								1		1		1		ρ	−	Α			επανάλ. του προηγούμενου
ϟη΄							+				1		1		1		ρ	−	Α	+		
ϟθ΄							+	1					1		1		ρ	−	Α			
ρ΄			+					1					1		1		ρ	−	Σ			
ρα΄	+							1					1		1		ρ	+	Α	+		παρένθ.πρόταση (21)
ρβ΄					+			1					1		1		ρ	−	Α	+		
ργ΄				+				1						1	1		ρ	−	Α			
ρδ΄							+	1						2	2		ρ	−	Σ			
ρε΄			+					1					1		1		ρ	−	Α			
ρστ΄					+			1					1		1		ρ	+	Α			
ρζ΄						+						1	1		1		ρ	−	Α			
ρη΄							+		1					1	1		ρ	−	Α	+		
ρθ΄							+	1					1		1		ρ	−	Α			
ρι΄						+		2					1		1		ρ	−	Σ		ε	
ρια΄						+						1	1		1		ρ	−	Α			
ριβ΄						+						1	1		1		ρ	−	Α			
ριγ΄							+					1		1	1		ρ	−	Α			
ριδ΄						+				1			1		1		ρ	+	Α			
ριε΄							+		1				1		1		ρ	−	Σ			
ριστ΄							+			1			1		1		ρ	−	Α			

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ (συνέχεια)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
ρζ'							+	2					1		1		ρ	–	Σ			
ρη'							+	1					1		1		ρ	–	Α	+		
ρθ'							+	1					1		1		ρ	–	Α			
ρι'			+					1					1		1		α	–	Α			
ρια'							+	1						3		3	ρ	–	Σ		ε	με τη ρητορική ερώτηση
ριβ'							+	1					1		1		α	–	Α			
ριγ'							+	1					2		2		ρ	–	Σ			
ΣΥΝ.	16	6	13	1	3	41	44	65	15	14	5	63	171	23	148	43	ρ:98 α:30	—	Α:70 Σ:53	23	10	

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΙΝΑΚΑ ΙΙ

1.—Όσον αφορά στα είδη των υποθ. λόγων, η μέγιστη πλειοψηφία τους ταξινομείται στην ΑΣ και στο Προσδοκώμενο (41+44=85 υ.λ σε σύνολο 123/4, ή ποσοστό 69%) .Σε απόλυτη αριθμητική σειρά, η εικόνα είναι:

Προσδοκώμενο: 44 υ.λ 35,70%
Αόρ. Επανάλ.: 41 υ.λ 33,30%
Πραγματικό : 16 υ.λ 13%
Μη Πραγμ. : 13 υ.λ 10,50%
Π/προσδ. : 6 υ.λ 4,80%
Απλή Σκέψη : 3 υ.λ 2,50%
Δυν. Παρελθ.: 1 υ.λ 0,20%

ΣΥΝΟΛΟ :124 υ.λ (1 επιπλέον, διότι ο αναπόδοτος πβ' αριθμείται και στην ΑΣ και στο ΠΡ).

Εάν στους δύο πρώτους προστεθεί και το Π.πρ, τότε η υπεροχή των υ.λ που η εκφορά τους αναφέρεται στο παρόν-μέλλον ξεπερνά το 70% (:85+6=91 υ.λ). Ούτως ή άλλως, είναι φανερό ότι ο Καβάφης έχει επιλέξει την εκφορά που αναφέρεται στο (άχρονο, παντόχρονο) παρόν-μέλλον σε βάρος της παρελθοντικής εκφοράς— και τούτο άσχετα από τη χρονική βαθμίδα (:παρελθόν-παρόν-μέλλον) όπου τοποθετείται το περιεχόμενο του υποθ. λόγου. Η διαπίστωση μπορεί να συσχετισθεί, κριτικά πλέον, με τη συνολικότερη ροπή του Κ. προς το μέλλον-και τη φοβία του από αυτό:

*Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Την δύσκολη ζωή μου ασφαλή να κάνω
εγώ στην Τράπεζα του Μέλλοντος επάνω
πολύ ολίγα συναλλάγματα θα βγάλλω.

Κεφάλαια μεγάλ' αν έχη αμφιβάλλω,
Κι άρχισα να φοβούμαι μη στην πρώτη κρίσι
εξαφνικά τας πληρωμάς της σταματήση.* (Ανέκδοτα Ποιήματα 1968:95) —

— αλλά και με τη βεβαιότητά του ότι θα μείνει ως <<ποιητής των μελλουσών γενεών>>*(ARS:83). Προϋπόθεση τέτοιου κριτικού συσχετισμού είναι ωστόσο η μελέτη όχι μόνον των υποθετικών, αλλά και των άλλων (:χρονικών, αιτιολογικών, τελικών κ.ο.κ.) λόγων της καβαφικής ποίησης. Στα όρια της εργασίας μου έχω ήδη εξετάσει τη *μελλοντικότητα* στους παράλληλους υποθ. λόγους των Καβάφη-Καρυωτάκη (ά. 221 κ.ε.).

2.— Παρατηρώντας τα είδη των προτάσεων της υπόθεσης, προσέχομε ότι μεγάλη είναι η υπεροχή των

(*)<<Cavafy selon mon avis est un poète ultra-moderne, un poète des générations futures>>. Και παρακάτω :<<les générations de l'avenir>> (όπ., σ.82,84 υπογρ. δικές μου).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αμιγώς υποθετικών και των χρονικο-υποθ. προτάσεων:

υποθετικές:65

χ/υπ :63

ενδοτικές :15

αναφ/υπ :14

παραβ/υπ. : 5

ΣΥΝΟΛΟ: 162 (στήλες:9,10,11,12,13 του Πίνακα).

Από τη μέτρηση εμφαίνεται ότι η αμιγής υποθετικότητα (:του εκφωνήματος) εκτείνεται στο 40%, περίπου,του συνόλου των προτάσεων της υπόθεσης·το άλλο 60% η υποθετικότητα το μοιράζεται με τον χρόνο,την εναντίωση,την αναφορικότητα και την παραβολικότητα.Αξιοπαρατήρητο είναι ότι οι χ/υπ λόγοι μόλις υπολείπονται αριθμητικά από τους αμιγώς υποθετικούς·τούτο δεν οφείλεται στην αφηγηματική ροπή του Καβάφη,παρά στη χρήση του χ/υπ λόγου για τη διατύπωση γενικών αρχών (βλ. δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης).

3.— Σε σύνολο 194 προτάσεων της **απόδοσης** των υ.λ,οι 173 (:89%+) είναι ανεξάρτητες,όπως δείχνουν οι στήλες 14 και 15.Τούτη η υπεροχή υποδεικνύει όχι μόνον ότι η καβαφική πρόταση υπάγεται κανονικά στην τάση της δημοτικής να παρατάσσει ανεξάρτητες προτάσεις·αλλά και ότι ο υποθ. λόγος ως ενιαίο υπερπροτασιακό σύνολο διέπεται από ανεξαρτησία μέσα στο συμφραστικό περιβάλλον του.

4.— Το 77,40% των αποδοσιακών προτάσεων είναι αποφαντικές (**κρίσης**)·από τις λοιπές 43 προτάσεις επιθυμίας,οι πλείστες (:38) βρίσκονται στους υποθ. λόγους της Μέσης Φάσης,ενώ οι υπόλοιποι 5 στην Ύστερη Φάση.Συνεπώς οι συγκριτικά ολιγάριθμες αποδοσιακές εγκλίσεις επιθυμίας εκφέρουν,στη μέγιστη πλειοψηφία τους,τον καβαφικό διδακτισμό της Μέσης Φάσης.

5.— Από τις 128 (:98+30) υποθετικές προτάσεις,οι 98 είναι **ρητά** υποθετικές και οι 30 **άδηλες** (:λανθάνουσες ή εννοούμενες από το περικείμενο).Οι πρώτες εκπροσωπούν το 76,5% του συνόλου και οι άδηλες το υπόλοιπο 23,5%.Από τις 30 άδηλες,μόνον οι 7 βρίσκονται στους υ.λ της Ύστερης Φάσης.Αν αυτό συνδυασθεί με τη συχνή παρουσία του ρητού υ.λ στην Πρώιμη Φάση,οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ρητοί υ.λ κάμνουν έντονη την παρουσία τους στην Πρώιμη και την Ύστερη Φάση,ενώ οι άδηλοι είναι πιο συχνοί στη Μέση Φάση.

6.— Οι **απλοί** υποθ. λόγοι υπερτερούν από τους **σύνθετους** (:70 έναντι 53,ποσοστό 56,90% και 43,10 αντίστοιχα).Και από το συνδυασμό των στηλών της υπόθεσης (9-13) με εκείνες της απόδοσης (16-17) προκύπτει ότι οι μισοί περίπου από τους σύνθετους (οι 28 από τους 53) υπάγονται στο τριμερές σχήμα:δύο προτάσεις στην υπόθεση και μία στην απόδοση ή αντιστρόφως.Πρόκειται για την «τάση να ολοκληρώνεται το νόημα σε τρία μέλη—δομή που αντιπροσωπεύει τη ''συντακτική αναπνοή'' του απλού λόγου» (Καψωμένος 1975:529).Η τάση αυτή δεν είναι κυρίαρχη στους υποθ. λόγους του Κ.,εφόσον οι υ.λ που δεν συνέχονται από την τριμελή δόμή είναι περισσότεροι (:οι 70 απλοί συν οι 25 υπόλοιποι σύνθετοι).

7.— Η περιορισμένη παρουσία των **σύμμικτων** (23 υ.λ ή 18,7%) και η ακόμη πιο περιορισμένη των **επαλλασσόντων** (10 υ.λ,ποσοστό 8,10%) δηλώνει ότι η καβαφική τάση είναι να εμφανίζονται οι υποθ. λόγοι αυτοτελείς μέσα στο ποιητικό εκφώνημα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ III

–πρόταξη και επίταξη της υπόθεσης–

	ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ	ΠΡΟΤΑΞΗ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ	ΕΠΙΤΑΞΗ ΤΗΣ ΥΠΟΘ.	ΑΚΑΤΑΤΑΚΤΗ ΥΠΟΘΕΣΗ
	1	2	3	4
Α	Χ. Αν υποθέσομε Χ, τότε Υ	α,ια,ιβ-ιδ-ιε,κζ,κθ, λβ,λγ,λη-λθ,μα,μδ,μζ, νε,ξα,ξστ,ξη,οδ,πα, πγ,πστ,πζ,ρε,ριγ,ριστ λδ,νβ 28	ε,στ,η,θ,ιγ,ιστ, ιζ,ιη,κγ-κδ-κε-κστ να,νδ,ξε,ξζ,ο,ογ, οε,οθ,π,πδ,πε,ϟβ, ϟστ-ϟζ,ϟη,ϟθ,ρ,ρστ ρια-ριβ,ριδ,ριε, ρκα,ρκβ,ρκγ	ιθ,κα,νθ,οβ(αναπ.),οζ, πβ(αναπόδ.)
Β	Χ.(Αλλά) αν όχι Χ τότε Υ	β,γ,δ,ι,κβ,κη,λστ,μ,μβ, με,μστ,νγ,νστ,νζ,ξ, ξγ,ξθ,οα,οστ,οη,πη, ϟ-ϟα,ρα,ρβ,ρη,ρθ,ριζ-ριη-ριθ 30		
Γ	Γενίκευση. (Για παράδειγμα) αν Χ, τότε Υ	ζ,κ,μγ,μθ,ν,νη,ξβ,ϟε, ρζ,ρι 10		
Δ	Χ. Αν επιλέξομε Υ, τότε Ζ	λ-λα,λε,λζ,μη,πθ,ϟγ, ϟδ,ργ-ρδ,ρκ 11		
Ε	σχήμα ευγένειας	ξδ 1		
	ΣΥΝΟΛΟ:	80	37	6

Ο παραπάνω Πίνακας χωρίζεται οριζόντια και κάθετα: Οριζόντια, οι υποδιαιρέσεις Α,Β,Γ,Δ,Ε τυποποιούν μόνον τις υποθέσεις που προτάσσονται από την απόδοσή τους. Στη στήλη 1, και σε διασταύρωση με τις υποδιαιρέσεις Α,Β κλπ, αναγράφεται περιληπτικά ο τύπος και στη στήλη 2 καταγράφονται οι υποθέσεις που εμπίπτουν σ' αυτόν, ενώ στο κάτω δεξιά τετραγωνίδιο καταγράφονται τα αθροίσματα καθεμιάς διασταύρωσης. Στη στήλη 4 καταγράφονται οι υποθ. λόγοι που κατά τη γνώμη μου δεν παρουσιάζουν σαφήνειες πρόταξης ή επίταξης–η παρατήρηση είναι όμως αδιαμφισβήτητη για τους αναπόδοτους) υ.λ οβ και πβ.–Στην τελευταία αράδα του Πίνακα γράφονται τα συνολικά κάθετα αθροίσματα (στήλ. 2,3,4). Αυτών των αθροισμάτων το τελικό άθροισμα είναι 80+37+6=123 υποθέσεις ισάριθμων υ.λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

-Αντιστοιχίες:153+1 και Ανέκδοτα-

Μα αν ήμουν ακαλαίσθητος,κι αν το είχα προστάξει—θάβγαζαν Β΄23:*Αν εγεννόμην Χριστιανή θα ήμην'θα ομολόγουν—ότι δεν θα παράξει*σ.8-9 (αντιθ. παύλα για έμφαση'ΜΠ'αντίθετοι στα προηγούμενα'σύνθετοι'αφηγημ. παρόν).

Αν ένοιωθε η Μαριάμμη,αν υποπτεύονταν,θάβρισκε Α΄68:*αν εγένοντο,αν εστάλλησαν'θα είχον*σ.41 (ΜΠ'σύνθετοι με δύο υποθ. προτ.'αντίθετοι στα προηγ.)

Αν είσαι,κύταζε Α΄21:*σύγγνωθι αν εκφωνή*σ.7 (ΠΡ)

Αμωμοι σεις,αν έπταισαν Β΄31:*συγχώρεσέ με αν δεν μπορώ*σ.81 (πρόταξη απόδοσης'αμφισβητήσιμη αιτία στην υποθ. πρόταση)

*αν είσαι,δεν θα επικρίνεις*Α΄75:*αν μείνης,θα μεθύσης*σ.15 (ΠΡ)

Κι αν δεν θυμούμαι πού—δεν σημαίνει Α΄90:*Και τώρα αν έπεσε,δεν πέφτει τα πεινά* σ.147 (η υποθ. πρότ. έχει θέση προεξ. παράθεσης'αντίθ. ανάμεσα στην υπόθ.-απόδοση'ληκτικοί στροφής και ποιήματος αντίστοιχα)

Αν ρωτιούνταν πάλι,όχι θα ξαναέλεγε Α΄104:*και βλαμμένη αν δεν ήταν,θα μ' ενοχλούσε* σ.187 (Χ.Αν Χ,τότε Υ)

*Κι αν δεν μπορείς,μην την εξευτελίζεις*Α΄24:*Κι αν φύγανε,να μη νομίζης* σ. 93

*Τί αν κατεστράφηκε.δεν θ'αναβάλει*Α΄30:*Σ'αγαπώ...τί δε αν ήσαι* σ.5

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις Α΄25:*Κι αν δεν μπορώ να πω*σ.137

*Οταν κατόρθωσα,θάφινα,αν δεν είλκυε*Α΄69:*Αν δεν μπορείς,πριν αναχωρήσεις, πρέπει* σ.17 (επαλλάσσοντες με χρονική πρότ.)

*Οταν θα θέλουν,θα λένε*Β΄31:*'Οταν θα κείμεθα,θα φαίνωνται*σ.127

*αποφεύγω να εισέρχομαι,όταν έχουν θλίψεις ή γιορτές*Β΄74:*'Οταν φθάνει η ευτυχία δίδει πιο μικρή χαρά*σ.123 (παντοχρονικός κανόνας εμβόλιμος στην αφήγηση)

*Τί συμφορά,να σε αρνείται*Α΄16:*Α δυστυχία μας,όταν λυπάται*σ.105 (επιφωνηματική απόδοση'παντοχρ. αλήθεια'εναρκτήριοι ποιήματος και στροφής,αντίστοιχα)

*θυμήσου όταν η ώρα σου γέρνει*Β΄16:*'Οταν η μνήμη διευθύνει,προσκύνει*σ. 49

Κι όταν θα φθάσεις,όταν λάβεις,σαν βγεις,αν τύχει,μη λείψεις Α΄18:*Κι όταν έλθη,αν βγης και βρης,μη προχώρει*σ.15

*Οταν ανοίξει θάναι*Α΄105:*'Οτε κλεισθή θα ανοιχθή*σ.35

*Σαν ξημερώνει περνά*Α΄53:*σάν σε βλέπω ζηλεύω*σ.5

*Σα βγεις να εύχεσαι*Α΄23:*σαν δης να σταματήσης*σ.15 (εναρκτ. ποιήματος και στροφής)

*Φανερώνεται αμέσως όποιος τύχει*Α΄104:*'Οποιος ποθεί <,>να βγη*σ.133

*Οσο κι αν δοξασθείς,όσο κι αν διαλαλούν,μήτε θα μείνουν*Α΄21:*'Οσο κι αν έπαθεν όσο κι αν μίκραινε,πάντα θαυμάσια χώρα*σ.163 (οι δύο προτάσεις της υπόθεσης)

*ξέρω και παραξέρω'ό,τι κι αν πεις*Β΄85:*ό,τι κι αν λεν,εγώ τον παραδέχομαι*

*καλύτερα να μην σας δίναμε άλογά μου*Α΄113:*Αυτό καλλείτερα να μη ελέγονταν*σ.107

*Αρκεί να βρει— θα μεταδώσει*Β΄13:*Λίγο να βαδίσεις,θα δεις*σ.163

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*να βαπτισθεί και να περάσει Χριστιανός.Μα γρήγορα τη γνώμη του άλλαξε.θα κάκιωνε*Β΄28:*Καλλίτερα ν΄ασκήτευα.θάταν πιο σύμφωνο*σ.167 (παράταξη,με εννόηση της υπόθεσης˙ΜΠ)

*Ας φρόντιζαν.θα πήγαινα*Β΄86;*ας προσκαλέση.΄Ισως θα φανή*σ.103 (ρητή παράταξη υπόθεσης και απόδοσης)

Τον έχασ΄ εντελώς,σαν να μη υπήρχε καν Β΄34:*πρέπει να κάμνης σαν να μην τα νοιώθης/σαν νάσαι απλούς και δεν καταλαμβάνεις*σ.61 (παρά την ομοιότητα της εισαγωγής τους,τα παραθέματα διαφέρουν˙το παράθεμα του Ανέκδ. καβαφικού ποιήματος είναι,μάλλον,παραλλαγμένη ειδική πρόταση:*να προσποιείσαι ότι δεν νιώθεις*,πβ. και *μοιάζει σχεδόν και στες επιθυμίες/εκείνες σαν να |=ότι| δόθηκες* Α΄91_{8-9})

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ο παραπάνω κατάλογος είναι ενδεικτικός˙παραβάλλει χαρακτηριστικές εκφορές υποθ. λόγων από τα 153+1 και από τα Ανέκδοτα καβαφικά ποιήματα.-Προηγείται,μέσα στους πρώτους δύο αστερίσκους,ο υποθ. λόγος των 153+1 και ακολουθεί η παραπομπή σε τόμο και σελίδα.Μετά τη διπλή τελεία και πάλι μέσα σε δύο (*) βρίσκεται ο υποθ. λόγος των Ανέκδοτων,και τον ακολουθεί η παραπομπή στη σελίδα.- Τέλος μέσα σε παρενθέσεις σημειώνονται λίγες παρατηρήσεις,οι λιγότερο ορατές,για τον παραλληλισμό.—Η σειρά που ακολουθήθηκε για τη σύνταξη του ενδεικτικού καταλόγου υπακούει στα εισαγωγικά συντάγματα:πρώτα ο *αν*,έπειτα ο *κι αν* κ.ο.κ.

—Ο *ότε* βρίσκεται μόνο στα Ανέκδοτα(σ.35),και εδώ θεωρείται ισοδύναμος του *όταν*˙εξάλλου στα Ανέκδ. εισάγονται υποθ. λόγοι και με *οσάκις*(σ.9_{22}) και με *οπόταν* (σ.19_{3}), και με *εάν* (σ.129_{17},σ.17_{21})˙—στα Ανέκδοτα πάλι,αξιοπρόσεκτη είναι η υποθετική χρήση του *μόλις*(σ.121_{15}) για να δηλωθεί παντοχρονικός κανόνας˙επίσης,η υποθετική χροιά του *όταν* στο δίστιχο *τί απαίσιο θάταν το περιβάλλον/όταν θα στάθηκες να σε φωτογραφήσουν*(σελ. 157_{7-8}).Και η υπόθεση μπορεί να λανθάνει σε επίρρημα (:*τότε*,σ.167_{8}:*τότε [=αν ντρεπόμουν] τί ποιητής και τί τεχνίτης θάμουν;* πβ. με τους υλ α΄,κζ΄),και σε ερώτηση (σ. 107_{3}).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ V

-Εναρκτήριοι,ληκτικοί,ενδιάμεσοι υ.λ-

<table>
<tr><th colspan="3">ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΙ ΥΠΟΘ.ΛΟΓΟΙ</th><th colspan="3">ΛΗΚΤΙΚΟΙ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΟΙ</th><th colspan="2">ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΙ Υ.ΛΟΓΟΙ</th></tr>
<tr><th>ποιήματος</th><th>στροφής</th><th>ποιήμ. + στροφ.</th><th>ποιήματος</th><th>στροφής</th><th>ποιήμ. + στροφ.</th><th>σε μία στροφή (ή στο ποίημα)</th><th>σε δύο στροφές</th></tr>
<tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td></tr>
<tr><td></td><td>(α'),β',(η')</td><td>ε'</td><td>δ'</td><td>(α'),(η')</td><td>(α'),
(η')</td><td>γ',στ',ζ'</td><td>θ'</td></tr>
<tr><td></td><td>ιζ'</td><td></td><td>ιε'</td><td>ιστ'</td><td></td><td>ι',ια',ιβ',ιγ',
ιδ',ιη',ιθ'</td><td></td></tr>
<tr><td>κγ'</td><td>κα'</td><td></td><td>κστ'</td><td>κ',κθ'</td><td></td><td>κβ',κδ',κε',κη'</td><td>κζ'</td></tr>
<tr><td>(λβ')
(λγ)</td><td>λ',λστ'</td><td>λδ',λζ'</td><td>(λβ')
(λγ')</td><td>λε',λθ'</td><td>λα'</td><td>λη'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>μα',(μγ'),(με'),
(μη')</td><td>(μβ'),
(μθ')</td><td>μζ'</td><td>(μγ'),(με'),(μη')</td><td>(μβ'),
(μθ')</td><td>μ',μδ',μστ'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>(νε'),|(νζ')|</td><td>(νθ')</td><td>να',
νη'</td><td>νστ'</td><td>ν,νγ'
(νε')</td><td>νβ',νδ'</td><td>|(νζ')|</td></tr>
<tr><td>(ξστ')</td><td>ξα',(ξε')</td><td></td><td>ξ',
(ξστ')</td><td>ξδ',(ξε'),ξζ',ξη'</td><td>|(νζ')|
(νθ')</td><td>ξβ',ξγ',ξθ'</td><td></td></tr>
<tr><td>ογ'</td><td>(οε'),οστ',(οη'),οθ'</td><td>(ο')</td><td>οδ'</td><td>(ο'),(οε'),(οη')</td><td>οζ'</td><td>οα'</td><td></td></tr>
<tr><td>πζ'</td><td>π',(πα'),πβ',πστ'</td><td>(πγ')</td><td>πη'</td><td>(πα'),(πγ'),πε',πθ'</td><td></td><td>πδ'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>ϟστ',ϟζ',ϟθ'</td><td></td><td>ϟη'</td><td>ϟ',ϟα',ϟδ,ϟε'</td><td></td><td>ϟβ',ϟγ'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td>ρβ',ργ',ρδ'</td><td>ρ',ρε'</td><td>ρα',ρστ',ρζ',ρη',
ρθ'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>(ρι'),ριστ',ριη'</td><td></td><td></td><td>(ρι'),ριβ',ριδ',
ριζ',ριθ'</td><td></td><td>ρια',ριγ',ριε'</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td>(ρκα')</td><td>ρκ',
(ρκα')</td><td>ρκβ',ρκγ'</td><td></td></tr>
<tr><td>6</td><td>29</td><td>8</td><td>13</td><td>35</td><td>15</td><td>37</td><td>3</td></tr>
<tr><td colspan="3">Σ Υ Ν Ο Λ Ο ΕΝΑΡΚΤ.: 43</td><td colspan="3">Σ Υ Ν Ο Λ Ο ΛΗΚΤΙΚΩΝ: 63</td><td colspan="2">Σ Υ Ν. ΕΝΔΙΑΜΕΣΩΝ: 40</td></tr>
<tr><td colspan="6">ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΙ+ΛΗΚΤΙΚΟΙ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΟΙ,ΑΡΙΘΜΟΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΤΟΥΣ:106</td><td colspan="2">40</td></tr>
<tr><td colspan="6">ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΙ+ΛΗΚΤΙΚΟΙ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΟΙ,μετρημένοι μια φορά : 83</td><td colspan="2">40</td></tr>
</table>

Σημείωση:

-Στους εναρκτήριους ή τους ληκτικούς συμπεριέλαβα και τις προτάσεις που εξαρτώνται ή προσδιορίζουν την υπόθεση ή την απόδοσή τους·όχι όμως τις εξαρτώσες,λ.χ. δεν είναι τίποτε από τα δύο,παρά ενδιάμεσος,ο υ.λ β'(ΚΕΡΙΑ:*Δεν θέλω να γυρίσω |:εξαρτώσα| να μη διω και φρίξω$_{11}$*).

-Μέσα σε () μπαίνουν όσοι υποθ. λόγοι ταξινομούνται σε περισσότερες από μία στήλες.Σε |()| μπήκε ο νζ',που ταξινομείται ως εναρκτήριος+ληκτικός+ενδιάμεσος,και μετράται τρεις φορές (στήλες 2,6 και 8).

-Ο υ.λ οβ'δεν έχει ταξινομηθεί γιατι βρίσκεται μόνον στον τίτλο αναπόδοτος (:ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ).

-Στήλη 7:ταξινομούνται οι υ.λ που είναι ενδιάμεσοι σε μία στροφή ποιήματος ή στο ποίημα.αν αυτό δεν χωρίζεται σε στροφές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ VI

– όπου οι δείκτες *σαν,όταν,αφού*,κ.ά., μεταφράζονται με τον *HA* –

ΣΤΙΧΟΣ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΟΥΓΓΡΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ(*)
Σαν έξαφνα$_1$ (Α΄20)	Ha$_1$:13
Αν είσαι$_1$ (Α΄21)	Ha$_1$:13-14
Κι όταν θα φθάσεις$_6$ (Α΄18)	S ha felhágsz$_6$:11-12
*όταν λάβεις$_7$ (Α΄18)	ha fölöltöd$_7$:-΄΄-
Σαν βγεις$_1$ (Α΄23)	Ha majd$_1$:15-16
αφού το γράφουν,θα το γράψουμε$_{20}$ (Α΄37)	Ha nálunk$_{19}$:25-26
Δυναμωμένος με θεωρία$_5$ (Α΄46)	Ha már elmélet$_5$:31
γιατι όταν θέλω$_{11}$ (Α΄46)	mert ha akarom$_{11}$:31
ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ$_{τίτλ.}$ (Α΄81)	HA :52
κι όταν είναι πτω-χοί$_{6-7}$ (Α΄103)	s ha tán szegények$_6$:66
΄Ισως το φως θάναι$_7$ (Α΄105)	ha gyúl,talán megint$_7$:67
καλύτερα να μην$_{15}$ (Α΄113)	ha nem ajándékozlak el$_{15}$:73
ή όταν η ώρα σου πια$_{18}$ (Β΄16)	ha végóráď közelget$_{18}$:83-84
να βαπτισθεί$_8$ (Β΄28)	és ha kitérne$_8$:91-92
΄Οταν θα θέλουν οι ΄Ελληνες$_4$ (Β΄31)	Ha majd a görögök dicsekedni akarnak$_5$:92-93
μες στην δοκιμασία$_{18}$ (Β΄16)	ha bajban vagy$_{18}$:83-84

(*)Στον τόμο : Kavafisz Versei.Fordította Somlyó György,Vas István.Válogatta, a jegyzeteket írta és a fordítók munkatársa Dimitriosz Hadzisz[:επιμέλεια του Δημήτρη Χατζή].Európa Könyvkiado/Lyra mundi.Budapest 1975:1-158.

–Οι γνώσεις μου στην ουγγρική είναι περίπου ανύπαρκτες˙διάλεξα ωστόσο τα παραπάνω δείγματα,γιατι απ΄ό,τι μπόρεσα να εξακριβώσω,με τη βοήθεια του ελληνιστή κ. Λ. ΜΟΗΑΥ,η ουγγρική απόδοση έχει ιδιαίτερα ισχυρή την ερμηνευτική και περιφραστική τάση,και αφετέρου η έκδοσή της τέλεσε υπό την αιγίδα του λογοτέχνη Δημήτρη Χατζή.–Στη δεξιά στήλη,ο δείκτης *HA* είναι ο αντίστοιχος του *αν* (για τον *όταν* υπάρχουν άλλες λέξεις)˙έτσι λοιπόν, ο *σαν* και ο *όταν* αλλά και ο αιτιολογικο-υποθετικός *αφού* αποδίδονται με τον *Ha*.Ακόμη πιο ενδιαφέρον έχει το ότι η μτχή *δυναμωμένος* αποδίδεται με υποθετική πρόταση,όπως και το σύνταγμα *μες στην δοκιμασία*.Τέλος,το *΄Ισως το φως θάναι* αποδίδεται *αν ανάψει το φως,θάναι*.

–Ο λόγος που έκαμα τη δειγματοληψία,στοχεύει να υποδείξει ότι η υπόθεση,που στο ποιητικό εκφώνημα λανθάνει,φανερώνεται αμέσως μόλις επενεργήσει η ερμηνευτική τάση.–Αυτή η τάση έχει, ενίοτε,παρεισφρήσει και στην άρτια (΄΄λαμπρή΄΄Μ.PERI,ΚΑΒΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ,Πρώτο Μέρος,Μανταтοφόρος τχ. 18,Νοέμβριος 1981:21) γαλλική μετάφραση της Μ. YOURCENAR:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΑΒΑΦΙΚΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Και περισσότερη τιμή τους πρέπει/όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)(Α΄103)	Et plus que jamais dignes s'ils se rendent compte (et ils le font parfois):75
Στο μαγαζί σαν μπει αγοραστής κανείς$_8$(Α΄50)	s'il entre dans la boutique quelque client :112
Α στην Συρία μονάχα να βρεθεί$_{27}$(Β΄13)	Ah,si seulement il parvenait en Syrie!:162
Και νάταν μόνο αναβολή$_{26}$ (Β΄19)	Et si ce n'était qu'un retard:169
σαν να μη υπήρχε καν$_6$ (Β΄34)	c'est comme s'il n'avait jamais existé:187
΄Οπως μπορείς πια δοδλεψε,μυαλό$_1$ (Β΄63)	Et maintenant,mon ésprit,oeuvre si tu peux :212
	(M.Yourcenar 1978)

Οι αριθμοί στη δεξιά στήλη αμέσως μετά το μετάφρασμα παραπέμπουν στη σελίδα της ουγγρικής ή της γαλλικής μετάφρασης.

Για τον *SI* βλ. Επίμετρο Β.Για τον *HA* βλ. Α.MOHAY,Επίτομο Ελληνο-ουγγρικό Λεξικό,Ακαδημαϊκές εκδόσεις,Βουδαπέστη 1988:57.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

[illegible]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

1.- Κ.Θ. Δημαράς 1932,σ.74.

2.-RENATA LAVAGNINI 1981,σ.75,4νβ II.

3.-<<σίγουρα ο Καβάφης είναι θεωρητικός της ποίησης με την πιο καίρια σημασία του όρου,και μάλιστα,είναι ο πιο θεωρητικός από όλους τους έλληνες ποιητές,όχι όμως με θεωρητικά κείμενα αλλά με τα ίδια του τα ποιήματα>>.Β. Λεοντάρης 1983,σ.27.

4.-Στο ποίημα ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ,Α'45,στ. 5,13.

5.-Γ.Π.Σαββίδης 1985,σ.285.

6.-<<η ''πρακτική''ή ''διδακτική'' φιλοσοφία—εκείνη που έρχεται να βοηθήσει τον άνθρωπο στην ώρα της μεγάλης ανάγκης με τις ''αλήθειες'' που έχει θησαυρίσει από μια προσωπική πείρα ζωής. [...]Κι αν της αρνηθούν το δικαίωμα να ονομάζεται ''φιλοσοφία'',δεν θα επιμείνει στη διεκδίκηση του αμφισβητούμενου τίτλου.Θα τον ανταλλάξει μ'έναν άλλο που έρχεται από μια πολύ αρχαιότερην ευγένεια— θα ονομαστεί βιοσοφία.>> (Παπανούτσος 1973,σ.18-19)

7.-βλ. LE GRAND ROBERT 1985,σ.282:<<Théorie:1.Ensemble d'idées,des concepts abstraits,plus ou moins organisés,appliqué à un domain particulier [...]théories artistiques,litteraires.[...] 2.Construction intellectuelle méthodique et organisée,de caractère hypothétique (au moins à certaines de ses parties) et synthétique.>> .-<<théorique:[...]2.Qui élabore des théories,des speculations;qui est tourné vers la pensée abstraite.[...](psychol.)Type théorique,défini par l'esprit d'analyse,la curiosité intellectuelle[...].contr. expérimental,empirique>>(ό.π.,σελ. 283)

8.-Πεζά,σ. 87.

9.-Ανέκδοτα Πεζά,σ.35 κε.

10.-Στις σελ. 58,60,66˙62,64(2),66(2)˙60 αντίστοιχα,του αγγλικού πρωτοτύπου (Ανέκδοτα Πεζά). Στα ποιήματα του Καρυωτάκη,με τον οποίο γίνεται παραλληλισμός παρακάτω (:Τρίτο Μέρος),καμία από τις τρεις λέξεις/φράσεις δε βρίσκεται ούτε άπαξ (:Μ. PERI 1983) .

11.-Για τρίτη και τελευταία φορά ο Κ. χρησιμοποιεί τις *θεωρίες* στο Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΕΝ ΝΙΚΟΜΗ-~~ΔΕΙΑ,Β'38 (βλ. LESSICO 1970,σ.62):*Του φιλοσόφου —του άλλωστε δεινού—~~ Μαξίμου η θεωρίες*6.

12.-Τ. Άγρας 1980,σ. 79σημ.

13.-Γ. Δάλλας 1974,σ.55-56.

14.-Ο Σαρεγιάννης παρατηρεί ότι τα ποιήματά του ο Κ. <<πάντα τα φτιάχνει και τα ισορροπεί σαν θεωρήματα>>(1964,σ.56)˙ο ίδιος γράφει πως ο Κ. ήταν <<εξαιρετικά προικισμένος με τη λογική[...]γυμνάστηκε πολύ γρήγορα να φτιάχνει μακριές αλυσίδες από ατέλειωτους συλλογισμούς, που ήταν σφιχτά δεμένοι και απόφευγαν [...]την κάθε λογής αντιλογία και κάθε αντίφαση>>(όπ, σ.78).-Η Σ. Ιλίνσκαγια περιηγείται στο <<εργαστήριο των θεωρητικών αναζητήσεων του Καβάφη>> (1983,σ.50κε).-<<Ο Καβάφης θεωρεί το σύνολο της ποιητικής του παραγωγής φιλοσοφικό,λογικά διαρθρωμένο σύστημα>> (Ε. Πολίτου-Μαρμαρινού ,Πρακτικά,σ.320),ενώ η ίδια σχολιάζει τις <<θεωρητικές απόψεις του Κ. για την ποίηση>>(σ.316-17).-<<Ολόκληρο το εκφραστικό σύστημα του Καβάφη προϋποθέτει κάποιαν αφαίρεση,που είναι αποτέλεσμα μιας κάθαρσης των αισθήσεων όπου επεμβαίνει η σκέψη>>(Νικολαρεΐζης,σ.173)—αλλά ο Κ. δεν είναι <<υποτελής σε συγκεκριμένη θεωρία>>(όπ.,281-82).-Και ο Σεφέρης,επιχειρώντας να βρει ομοιότητες ανάμεσα στον Κ. και στον Τ.Σ. Έλιοτ,γράφει ότι <<ο Έλιοτ είναι ο μαθηματικός τύπος της ξένης λογοτεχνίας που έρχεται πιο κοντά[...] στον μαθηματικό τύπο του Καβάφη>> (Ο Καβάφης του Σεφέρη 1984,τ.Α',σ. 148.Εξάλλου για τον <<μαθηματικό τρόπο σκέψης>> του Πόου και του Κ. γράφει ο Σαρεγιάννης, 1964,σ.90).-Ο Κεχαγιόγλου επισημαίνει τη <<θεωρητική αναδίπλωση>>,τον <<θεωρητικό αυτοέλεγχο>> και τη <<θεωρητική επένδυση της ποιητικής πρακτικής>> του Κ.,αλλά και τη μέριμνά του <<για επεξήγηση και σχολιασμό τόσο των ποιημάτων του όσο και της ποιητικής που τα υποστηρίζει>>.Τοποθετεί την <<αναδίπλωση>> στις αρχές της πρώτης 10ετίας του αιώνα και στα πλαίσιά της εντάσσει το Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΠΡΟΣΩΔΙΑ— που το σχετίζει με τα <<υπόλοιπα ανέκδοτα πεζά της περιόδου 1905-1911>> (1977-78,σ.373,373σημ.,374,380,382).

15.-Για τις καβαφικές φράσεις μέσα στα εισαγωγικά βλ. ARS POETICA,σ.37 κε.-<<Προσωπική και ''υποθετική εμπειρία'' —ή εικασία— είναι νωπές [...]φράσεις-σήματα του ίδιου του Καβάφη.Τις έφερε στην επιφάνεια η δημοσίευση μιας ανέκδοτης πραγματείας του [:ARS POETICA]που σύντομα θα πάρει,φαντάζομαι,ονομασία και θέση ανάλογη προς τους <<Στοχασμούς των Ελεύθερων Πολιορκημένων>> του Σολωμού[...].[...] η υποθετική εμπειρία [...] θα προβληθεί τελικά σαν αρχή κοσμοθεωρίας[...]>> (Γ.Δάλλας,ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ,σ.55-56)

16.-LE GRAND ROBERT 1985,τ.II σ.822˙και τ. V σ.327.

17.-<<Théorème supposé vrai,que l'on cherche à demontrer>>,ό. .,v.II,p.823.— Επίσης,η εικασία είναι : <<the formation or offering of an oppinion on grounds insufficient to furnish proof;the action or habit of guessing [:πβ. στονΚ.:guess work.ARS POETICA .38)] or surmising;conclusion as to what is likely or probable>>(THE OXFORD ENGLISH DICTIONARY;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σ.736).

18.-Βλ. Σαρεγιάννης,σ. 88-90,όπου ο μαθηματικός τρόπος σκέψης συσχετίζεται με το αστυνομικό μυθιστόρημα,και με τις <<δοκιμαστικές υποθέσεις>> του ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ.

19.-D.HAAS 1983,σ.83-109.

20.-ARS POETICA,σ.37,39.-<<Δεν εφανταζόμην με τέτοιον τρόπον,που να ήταν σαν τωόντι να έζησα στην εξοχή;>> αναρωτιόταν ρητορικά στα 1902 (Ανέκδ. Σημειώματα,Α',σ.21).Η ερώτηση υποδηλώνει ότι ο Κ. χρησιμοποιούσε την εικασία (;εφανταζόμην) για να δημιουργήσει την υποθετική εμπειρία (;σαν τωόντι να έζησα).

21.-Αντιγράφω ολόκληρο το καβαφικό Σχόλιο,παραλείποντας τις κριτικές αγκύλες της Haas:

|1ο μέρος:|

Εκείνος ο μουσικός του Λυκείου σαν παίζει μες στην βροχή μουσική και τον κοροΐδεύουν.

Οι πτωχοί γέροι σταις εργασίαις που αισθάνονται που τους πρέπει στην ηλικία τους σέβας, και μες στην βία της δουλειάς βρίσκουν ένα τρατάρισμα,όχι εξευτελιστικό για νέο παιδί,αλλά galling στον γέρο.

<<Καταφρόνεια>>,σαν έχουν καμμία επιθυμία και θέλουν να την εκπληρώσουν κάνοντας τους πιο νέους και δεν το κατορθώνουν,μοιάζουν σαν να βάζουν μάσκα κ'εξευτελίζονται.

Ο Σαλ... ο Β...

Στο καφενείον απ'όλους που μπαίνουν έναν γέρο μήτε σημασία— κι ας ντύθηκε και καλά.

'Εχει να σηκώνει πολλές περιφρονήσεις και δυσκολίαις ένεκα του helplessness του,εκεί που ένας νέος τα παραιτά όλα και βρίσκει δουλειά και είναι ανεξάρτητος.Ακόμη και εύπορος σαν είναι,πρέπει να σηκώνει ''dispetto'' γιατί η αδυναμία του τον κάνει "dependent".

Φαντάσου τον Γέρο γέρο και dependent σε χαμιά νόφη ή σε κανένα φίλο.Και πόσο καλύτερον όσον πτωχός κι αν ήτο,νέος και δύνατός,να τα βράση όλα και όπως όπως να εργάζεται.

Ο νέος μές σταις περιφρονήσεις έχει μία ελπίδα που επί τέλους θα λυτρωθή που εάν σταθούν ευνοΐκαί αι περιστάσεις μπορεί να ενεργήση προς λύτρωσιν.Αλλά ο γέρος δεν έχει αυτήν την πόρτα ανοικτή και ως εκ τούτου πρέπει να υπομένη πιο ταπεινά,για να μην τύχη κιόλας με αντίστασιν και χειροτερέψη τα πράγματα και γίνη χειρότερη η περιφρόνησις.

Προ πάντων,το επαναλαμβάνω,όταν— ως εξ αποτυχίας εν τη ζωή— κάνει δουλειαίς που πάνε στους νέους,αλλά είναι baroques και grotesques κι εξευτελιστικαίς στους γέρους.

Το γεροντάκι στην Μπανκ Οττομάν υπό τον νέο Κρί... που θα τον ορμηνεύει ο Κρί...,κι αυτός θα υπακούη γελοία.

'Ενας νέος στο κρεββάτι με ένα νέο ωραίο αλλά τί αηδές ένας γέρος.'Ωστε σαν φ... εραστή αισθάνεται τί γελοίος.Θα μ... στο κρεββάτι μ'νέο.Νά καταφρόνεια.

Οι πτωχοί γέροι σε κάτι δουλειαίς σαν μικρομεσίται,σαν τους κοροΐδεύουν τα παιδάρια και κάνουν δουλειαίς και λένε λόγια που πάνε στους νέους αλλά είναι baroques στους γέρους' κι ακόμη και σαν είναι dignified ,για να μη γίνουν φορτικοί δίδουν θάρρος στα παιδάρια,κι έπειτα τους καίει το ridiculeτων— σαν τον Παρ... σαν τον έλεγαν αχρειότητες.

|2ο μέρος:|

Ερωτικά λόγια(σε αγόρια,αν θέλει) δεν μπορεί να λέη.Γιατί ακόμη κι αν υποτεθή ότι δεν ήτο (ενδενόμιζε ότι ήτο) έμορφος νέος ,κάποτε νέος άσχημος (εκτός εάν ήναι όλως διόλου ε-κτρωματικός) ειμπορεί να αρέση,αλλ'όχι γέρος άσχημος.

Αν ήναι κωφός ή κωφίζων,τον είναι δύσκολος ο λόγος,όσο κι αν ξέρη να μιλεί καλά.

Μερικά θέματα πάει να τα μιλούν οι νέοι,και δεν πάει οι γέροι.'Ισως είναι το πράγμα και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βίτσε βέρσα,αλλά είναι φυσικό να συλλογίζεται ο γέρος—ο οποίος τέλος δεν είναι φε...— εκείνα που τον λείπουν.Εξ άλλου θα ήναι περισσότερα,ίσως τα θέματα που μιλεί ο νέος,γιατι ομιλεί και με το κόρος ανθρώπου που στην ανάγκη ειμπορεί να αποδείξη τα λόγια του δι'έργου.Κ'εκείνο που χάσαμε αγαπώντας ενώ ο νέος ποτέ,ποτέ δεν τον περνά απ' τον νου η επιθυμία να μιλήση για θέματα που ταιριάζουν στον γέρο'μηδέ φαντάζεται τί είναι.

Κάποτε[ίαν κάποτε] θα θέλη να πάη να βρη μέρος να πη την αγανάκτησί του ή την πεποίθησί του επί κοινών πραγμάτων αλλά η ασθένεια του γήρατος τον εμποδίζει,άλλοτε,σαν η υγεία του τον επιτρέπει να πάη,ξέρει ότι οι δρώντες είναι ως επί το πλείστον νέοι ή μεσόκοποι με τους οποίους δεν μπορεί να συγχρωτισθή εύκολα,και τους οποίους δεν συχνάζει και δεν μπορεί να συχνάζη κ' έτσι δεν είναι εις θέσιν να γνωρίζη όχι πλέον το τί θα τους πη,αλλά το επίσης ουσιώδες,πώς πρέπει να το πη δια να καταλάβουν ή δια να τους γίνη αρεστόν και καταληπτόν.

Ο νέος,**αδικούμενος** ή **πιεζόμενος**,λέγει λόγια και φοβερίζει πράγματα τα οποία συχνά δεν σκοπεύη διόλου να εκτελέση,αλλά τα οποία λαμβάνονται υπ' όψιν,κι ούτω ικανοποιείται,διότι τέλος είναι λόγια και πράγματα δυνατά και πιθανά εκτελέσεως.Ενώ ο γέρος,του οποίου η αδυναμία είναι γνωστή,στερείται αυτής της ουσιώδους,της ουσιωδεστάτης ικανοποιήσεως δια λόγων.

Υ.Γ.Και 40 χρόνων μπορεί αν ήναι εύμορφος,και διατηρημένος που να μοιάζει περίπου 10 χρόνια πιο νέος σαν κ' εμένα,νέος να παρουσιάζεται.Και σ'αυτήν την ηλικία είναι λαμπρά μορφωμένος ο λόγος του.

ή στα 35,29 να μοιάζει

'Επειτα υπό την έποψιν της φόρμας ο λόγος του νέου (κιεκείνου του παραπάνω κάζου) είναι πιο εύμορφος από του γέρου.99% ο λόγος του γέρου έχει ένα "ring" pedantic ή doctrinaire, τουλάχιστον fatherly—.

'Ενα άλλο πράγμα που τον εμποδίζει να ομιλή χαρίεντα κι ως θέλει είναι ίσως και το σέβας που ξέρει που έχουν για αυτόν οι νεώτεροι που τον ακούν,τα égards με τα οποία τον αντι-τείνουν,κι' οι περισσότεροι που τον ακούν είναι λογικώς νεώτεροί του.(D. Haas 1983, .92-94).— Το Σχόλιο είναι το εκτενέστερο απ'όσα δημοσιεύει η καβαφολόγος.

22.-Βλ. Α'98.Αν δεν βρίσκεται υποθ. λόγος στο γραμματικό επίπεδο,ωστόσο σε επίπεδο νοήματος το ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ στοιχειοθετεί έναν υ.λ του δυνατού στο παρελθόν,και τελικά μη πραγματοποιηθέντος.-Παρατηρούμε στο ποίημα πολύ έντονη διάψευση της μελλοντικότητας,η οποία εμφανίζεται ως μη πραγματοποιημένη δυνατότητα (για τη μελλοντικότητα βλ. Τρίτο Μέρος).

23.-Τη <<θεώρηση του γήρατος από εξωτερική σκοπιά>> την κάμνει ο Κ. και με το ποίημα Η ΨΥΧΕΣ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ,καθώς και με το πρώιμο (μεταξύ 1894-1906) δοκίμιό του ΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΝΟΣ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΟΥ,το οποίο αποτελεί <<δοκιμιογραφικήν άσκηση (ενός είδους που δεν φαίνεται να είχε συνέχεια στον Καβάφη) πάνω σε μιαν <u>υποθετική περίπτωση</u> έξω από την ατομικήν ή και την άμεσην εμπειρία του ποιητή>> (Μικρά Καβαφικά,τ.2ος,σ.151-152.υπογρμ. δική μου).

24.-Βλ. σημ. 21.

25.-Ανέκδοτα Πεζά,σ.49.

26.-βλ. σημ.21.-<<Αυτοβιογραφικότερα>>,διότι ο Κ. ήξερε από (μικρο-μεσιτείες.

27.-Ανέκδοτα Σημειώματα,ΙΔ',σ.37.Η παρένθετη φράση τονίστηκε από τον γράφοντα.

28.-Ανέκδ. Πεζά,σ.39.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

29.-Ανέκδοτα Ποιήματα,σ.7-9.-Το πρώιμο στιχούργημα σχολιάζεται στην ενότητα για τους δεσπόζοντες υ.λ της Πρώιμης Φάσης και στο Επίμετρο.

30.-Βλ. Α΄100.

31.-Δεύτερο Μέρος,σ. 52.

32.-<<Εξηκρίβωσα επί κλασσικού γεωγραφικού χάρτου την τοποθεσίαν των Τυάνων.Είναι εις την <<εντός Ταύρου Ασίαν>> (Πεζά,σ.245 σημ.2).

33.-<<Για το ότι το μάρμαρον της Πάρου εξήγετο εις μεγάλας ποσότητας έχω ρητή δήλωσι του Λεξικού των αρχαιοτήτων του Σιπιέ που λέγει πως εισήγετο στην Ρώμη,και δήλωσι της Ιστορίας της Τέχνης του ιδίου που λέγει (σελ. 165) ότι σ΄όλην την Ελλάδα το εξήγαγαν και μάλιστα τόφερναν και το χρησιμοποιούσαν και σε μέρη—σαν για αρκετό καιρό στην Αττική— που είχαν μάρμαρον δικό τους.

>>Τώρα για το στιλπνό οι Λίδδελ και Σκώτ λένε [...]

>>Κατά που ο Chipier περιγράφει το μάρμαρον της Πάρου,[...]

>>Μπορώ αν θέλω να ζητήσω να δω δείγματα μαρμάρου απαρασκεύου.

>>Ο Σμιθ στο Λεξικό των αρχαιοτήτων λέγει[...]

>>Και το ''επεξεργάζομαι'' στον Λουκιανό σχετίζεται με καλλιέργεια αγρού.

>>'Οσο για την αναλογία των χρημάτων,τα τρία τάλαντα —κατά τους υπολογισμούς του Παπαρρηγοπούλου— θα κάνουν σήμερα 100.000 δραχμές.[...]>>D.Haas,1983,σ.95-96.

34.-DRAFTS,1981,σ.82.

35.-ARS,σ.41.

36.-<<Cavafy had direct knowledge of the relevant passage of Gregory of Nazianzus [...]and he tried to connect the episode with a declaration of Julian's relating to his past as a Christian:αλλά τί ταύτα...περί θεών; (Jul. Or. IV,1).>> (ό.π.,σ.76)

37.-Ε.Γ.Καψωμένος 1975.

38.-ό.π.,σ.90-91.

39.-ό.π.,σ.504:η <<δομή συμμετρίας Γ΄>>.Εξάλλου ο υποθ. λόγος εμπίπτει και στη <<δομή συμμετρίας Δ΄>> (σ.505-506) και στην <<τετραμελή δομή Δ΄>>(σ.511-512).-Για την επαναστροφή:<<Βασικό χαρακτηριστικό της είναι η διπλή παρουσία μιας καίριας λέξης κατά προτίμηση στο τέλος του ενός κώλου και εξάπαντος στην αρχή του επόμενου και μέσα στην ίδια πάντα πρόταση.Στα νεοελληνικά παραδείγματα η επαναστροφή συνοδεύεται πολύ συχνά από τη συσσώρευση συνώνυμων και παρασυνώνυμων εκφράσεων στο β΄ μέλος ως το τέλος του στίχου,σε έντονα αυξητικά συστήματα.>> (Ι.Θ.Κακριδή,ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ,1976,σ.108).

40.-Καψωμένος 1975,σ.510.

41.-Και ο Καψωμένος αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο της υποθετικότητας των χρονικών λόγων,αφού προσέχει (σ.510) ότι η σχέση ανάμεσα στις χρονικές β΄ουσες και τις κύριες προτάσεις δηλώνει <<αποτέλεσμα-προϋπόθεση>>·και χαρακτηρίζει ως χρονικοϋποθετικές δύο προτάσεις του Σεφέρη στο δομικό τόπο (σ.153):

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

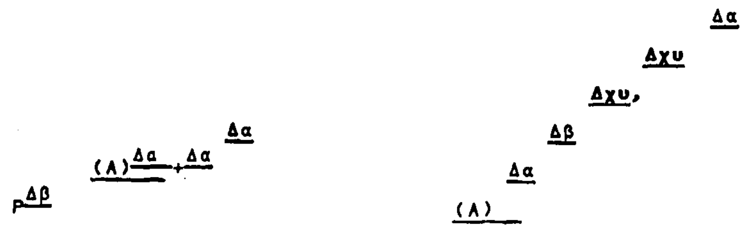

Ο δομικός τόπος δείχνει:Ρήμα,βουλητ. πρόταση με αντικείμενο,αναφ.-προσδ. πρότ. στο αντικείμενο,συμπλ. σύνδεσμος ,αναφ.-προσδ. στο αντικ.,αναφ. προσδ. σε όρο της προηγούμ. αναφ.-προσδ., αντικείμενο (επανάλ. του προηγ. αντικειμένου),αναφ.-προσδ. στο αντικ.,βουλητική,χ/υποθ. πρόταση,χ/υποθ. πρότ.,αναφ.-προσδ. του υποκ. της χ/υποθ. πρότασης.-Προσθέτω ότι οι δύο σεφερικές χρονικοϋποθ. προτάσεις που παραθέτει ο Καφωμένος εισάγονται με το σύνταγμα *όσο κι αν*,που ο Τζάρτζανος (:1963,σ.217,1α',β' και σημ. α',β')το καταγράφει ως εισαγωγικό χρονικών (:*όσο*) και ενδοτικών προτάσεων.Οι προτάσεις είναι:*όσο κι αν τρέχεις/όσο κι αν γυρίζεις* (Καφωμένος, ό.π.,σ.153.8).

-Για το *if and only if*:<<Where "P if Q" seams to mean "P if and only if Q",a lexical analysis could say that "if" has the special lexical meaning "if and only if",while a pragmatic analysis could say that "if" simply expresses a sufficient condition,but that the description of sufficient condition is presumed to be <u>exhaustive</u>>> (B. de Cornulier,"IF" AND THE PRESUMPTION OF EXAUSTIVITY,Journal 1983,σ.247).

-Για τους <<γενικούς κανόνες>> έπεται σχετική ανάλυση στο (Δεύτερο και) Τρίτο Μέρος της εργασίας.

42.-Βλ.Σηφάκης 1988,σ.110 σημ.

43.-Για τη συχνή χρήση των υποθ. λόγων στο πεζογραφικό έργο του Κώστα Βάρναλη,κάμνει παρατηρήσεις —από γλωσσολογικήν άποψη— η Β. Μόσχου.Κρίνει ότι το Μη Πραγματικό,με την αποφατική εκφορά του ιδιαίτερα,υπηρετεί την ειρωνική <<αναίρεση (αντιστροφή) εκείνης της κατάστασης που μας την είχαν παρουσιάσει πριν ως πραγματική[...]:''Μα και να μην την ήξαιρα,δε θάτανε δύσκολο να την καταλάβω''[...]>>.Η ίδια επισημαίνει ότι ο υποθ. λόγος,όπως και άλλα σχήματα εκφοράς,έχουν τάση προς αυτοματισμό στη γλώσσα της επικοινωνίας,ενώ τείνουν να ενεργοποιηθούν στην ποιητική γλώσσα(1985,σ.253-54,257).-Για τον απο-αυτοματισμό βλ. Γ.Μπαμπινιώτη,ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ,σ.104-105.

44.-''γραμματικό'':με τη σημασία του ρητά αρθρωμένου,του ορατού στο γραμματικό επίπεδο,του έκδηλου γλωσσικά.-Γλωσσολογικά,η γραμματικότητα έχει τη σημασία της GRAMMATICAL WELLFORMEDNESS μιας πρότασης·κάθε πρόταση είναι εξ ορισμού WELL-FORMED από συντακτική και φωνολογικήν άποψη, μέσα στο γλωσσικό σύστημα στο οποίο αυτή υπάρχει ως πρόταση(LYONS 1987,σ.62)

45.-Καρυωτάκης 1972,σ.139.

46.-Γ.Π.Σαββίδης,ΣΤΑ ΧΝΑΡΙΑ,1989,σ.90.

47.-Ευσταθεί εξάλλου και ο ακόλουθος μετασχηματισμός,με την υπόθεση στον τίτλο:
*Αν ήμασταν αισιόδοξοι—θα υποθέταμε πως δεν έχουμε φθάσει
πως ήρθανε τα δάση,
πως φάρδυνε,μα στένεψαν,κολλούν,κινούν
και θα τραγουδούσαμε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

48.-βλ. HAIMAN,JOURNAL,1983,σ.278,και γενικότερα <<σ'ένα μεγάλον αριθμό γλωσσών που δε σχετίζονται μεταξύ τους,η παρατακτική φόρμα S1(και)S2 μπορεί να έχει την ισχύ υποθετικής πρότασης:Αν S1,τότε S2.>>(δ.π.,σ.263).

49.-<<Of course,the operators in (28) to (33) [:therefore,since/as,because,for,so,hence] have a lot in common with "if...then".So there may well be languages in which "if...then" translates into the same word(s) as one or more of the operators listed>>(J.:.Der Auwera,JOURNAL 1983, p.307).

-Η ρητορική παράταξη στη θέση της υπόταξης είναι συχνό φαινόμενο(THE NEW RHETORIC,σ.156).Στην περίπτωση του ποιήματος του Καρυωτάκη,η <<εξίσωση των αξιών>> πού εκφέρουν η υπόθεση και η απόδοση (δ.π.,σ.129) γίνεται με τη ρητορική παράταξη στη θέση της υπόταξης.-Παρόμοια παράταξη παρατηρείται και στον πεζό καβαφ. λόγο:<<let us consider the vanity of human things,[...]for few natures,for very few,is it poss ble to[...] act [...]>>(=αν αναλογισθούμε τη ματαιότητα..., ARS POETICA,σ.44).-Αλλά δεν λανθάνει υποθετικός λόγος στην περίοδο:<<Συχνά παρατηρώ τί λίγη σπουδαιότητα που δίδουν οι άνθρωποι σταλόγια.Ας εξηγηθώ.'Ενας απλούς άνθρωπος...>>(Ανέκδοτα Σημειώματα ,Δ',σ.25).

50.-Πρακτικά 1984,σ.329.-Ο Ευστάθιος γράφει ότι ο *σαν* προήλθε από τα *ως,εάν,ωσάν,ωσανεί* (φ.Ι.Κουκουλέ,ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ,ΕΜΣ,Εν Αθήναις 1953,σ.83-84)

51.-Γ. Βρισιμιτζάκης 1975,σ.26 σημ.1.

52.-Πβ. Δεύτερο Μέρος,σ. .

53.-Παπανούτσος 1955,σ.196.

54.-δ.π.,σ.164.-Ο Γ.Πατίλης εννοεί την υπόθεση στην αρχή της 2ης στροφής του Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ (Α'21) από το συμφρ. περιβάλλον (περιοδ.Η ΛΕΞΗ/Αφιέρωμα,σ.416)

55.-Πεζά,σ.195-234.Στο αντίτυπο της Γραμματικής του PERNOT που είχε στην κατοχή του ο Καβάφης δεν υπάρχουν σημειώσεις στα περιθώρια (Το αντίτυπο βρίσκεται στη βιβλιοθήκη Καβάφη·ευγενικά μου επέτρεψε να το κοιτάξω ο Γ.Π.Σαββίδης).

56.-δ.π.,σ.233-234.

57.-<<Για το πόσο είναι ο Καβάφης λάτρης των λέξεων υπάρχουν διάφορες ενδείξεις>>(Κολακλίδης, Πρακτικά,124).-Και για την υπεροχή του λεξικού επί της σύνταξης:<<Το συντακτικό του,όσο ευλόγιστο κι αν είναι,όσο κι αν προσδίδει στην ποίησή του πεζολογικό χαρακτήρα,σε συνδυασμό συχνά με την αυστηρή λογική της συγκρότηση ,είναι μέσο και όχι σκοπός,παίζει ρόλο υποτακτικό σε σχέση με το λεξιλόγιο και την φρασεολογία.Κέντρο είναι η λέξη.>>(δ.π.,σ.146).-<<Τα ποιήματα του Καβάφη απαιτούν πολύ προσοχή στο λεκτικό>> τονίζει ο Αλ. Σεγκόπουλος (Μικρά Καβαφικά,τ.2ος,σ. 264).-Η αυτήκοη μαρτυρία του Τσίρκα ότι το ποίημα ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ <<είχε γραφτεί γιαυτή τη λέξη [:*αφθαρσία*]>> είναι εντυπωσιακότερη (βλ. Τ.Μαλάνου,Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΑΠΑΡΑΜΟΡΦΩΤΟΣ,σ.56-58).-Και ο Κ. έδωσε αφορμές για υπερβολές γύρω από τη <<λατρεία της λέξης>>,με σχόλια όπως:<<τα συνήθη προτερήματα της στιχουργίας και του λεκτικού του Δάντου—ρυθμόν ευχάριστον,εκλογήν λέξεων εκφραζουσών την έννοιαν και μηδέν πλέον,και έλλειψιν περιττών επιθέτων.Ο στίχος του Δάντου,λέγει ο Γάλλος συγγραφεύς Rivarol,<<se tient debout par la seule force du substantif et du verbe>> (ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ,Μικρά Καβαφικά,τ. 2ος,σ.178).Αν το παράθεμα διαβαστεί προσεκτικά,τότε θα φανεί ότι ο Κ. στο <<λεκτικό>> περιλαμβάνει:α)το λεξιλόγιο,β)τις συντακτικές λειτουργίες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των λέξεων (:επίθετα,ουσιαστικά,ρήματα)˙και ότι προσυπογράφει,μαζί με τον R.,ότι η ποιότητα του δαντικού στίχου στηρίζεται α)στην ορθολογισμένη χρήση των λέξεων και β)στις συντακτικές λειτουργίες τους (:ουσιαστικό,ρήμα).

Και στην περίπτωση της μαρτυρίας του Τσίρκα για την *αφθαρσία*,εκείνο που συμπεραίνεται είναι ότι ένας μείζων ποιητής όπως ο Καβάφης έδινε ιδιάζουσα βαρύτητα στις λέξεις.Αλλά ο μύθος της φετιχισμένης <<λατρείας των λέξεων>> πρέπει να ελεγχθεί,και να ελαφρωθεί από τα λατρευτικά του παρελκόμενα.Η λ. *αφθαρσία* είναι λέξη-άπαξ στην καβαφική ποίηση (βλ.Ξ.Α.Κοκόλης,Πίνακας λέξεων 1976,σ.22),ενώ το *φθείρω* συναντιέται 4 φορές,τα *φθορά* και *φθαρτός* από μία.Γεννήτρια του ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ δεν είναι η *αφθαρσία* ως λέξη,παρά η εναντίωση του Κ. στην ανθρώπινη φθορά — στο <<γήρασμα του σώματος>>.Η *αφθαρσία* ήρθε :να κειμενοποιήσει την εναντίωση.-Ως λέξη,φαίνεται πιο ισχυρή από τις άλλες συγγενικές της,διότι α)ενσωματώνει την καβαφική εναντίωση με το στερητικό -α-,β)αρθρώνεται με δύο συμφωνικά συμπλέγματα (:*φθ* και *ρσ*) που πλευρίζονται από τρία άλφα,γ) είναι 4σύλλαβη,συνεπώς συγκριτικά μεγαλύτερη από τις τρεις συγγενικές της.-Αυτά δεν επαρκούν για να εξηγήσουν την έμφαση που έδωσε ο Κ. στη συζητούμενη λέξη. Επιπλέον,η λέξη υποστηρίζεται από το συμφραστικό περιβάλλον της˙καταρχήν,βρίσκεται στον στίχο με τα περισσότερα -θ- άλφα του ποιήματος˙είναι η μοναδική λέξη του ποιήματος που έχει στερητική σημασία (το *εχάνετο$_{11}$* δεν χρησιμοποιείται κυριολεκτικά)˙συντακτικά,η *αφθαρσία* είναι πλαγιασμένη σε πτώση γενική και εξαρτάται από την ονομαστική *χαρά*,αλλ'ωστόσο είναι γενική του δημιουργού,δηλ. ένας σημαντικός ετερόπτωτος: προσδιορισμός— ένας προσδιορισμός που νοηματικά αυτός εξαρτά το τυπικά εξαρτών του (:*χαρά της αφθαρσίας*=η αφθαρσία δημιουργεί χαρά).

-Παρεκβατικά,παρατηρώ το γράμμα Ρω μέσα στην *αφθαΡσία*,στο κέντρο της˙το Ρω είναι συχνό σε πολλούς στίχους του ποιήματος:

αγοΡά,βΡαδυάζει$_{2}$
χαΡά,αφθαΡσίας$_{4}$
αΡωματισμένα,μαύΡα$_{5}$
όΡγια,κΡαιπάλη$_{14}$
Ρωτούσαν,γνώΡιζε$_{7}$
περισσοτέΡα,πΡοσοχή,παΡατηΡούσαν$_{9}$
παΡαμέΡιζαν$_{10}$ —

—πβ. και την ανάλυση του Κοκόλη για τον σεφερικό στίχο *θα Ροδαμίσει του όΡθΡου η μαΡμαΡυγή* όπου υπάρχει συσσώρευση [:παρήχηση] των ήχων Μ και Ρ (Ξ.Α.Κοκόλης,Σχολαστικό πείραμα πάνω σ' ένα ημιστίχιο,Εξάντας 2/3,Θεσσαλονίκη 1972,σ.81-86),αλλά και ΤΑ ΡΩ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ του Οδ. Ελύτη. Τί σημαίνουν αυτά:ότι η *αφθαρσία* απέκτησε την ποιητική έκλαμψή της όχι ως λέξη μεμονωμένη, όχι ως λέξη κειτούμενη στο Λεξικό,παρά ως ηχητική αλλά και σημασιολογική μονάδα ενταγμένη σε συμφραστικό περιβάλλον που ηχητικά,συντακτικά,οπτικά,σημασιολογικά την αναδεικνύει.

58.-<<Οι περισσότεροι Νεοέλληνες ποιηταί δεν έδωσαν,στο έργο τους,την απαιτούμένη σημασία στο ζήτημα της κυριολεξίας.Νά,πάρε αίφνης τον Παλαμά.Την ''Ασάλευτη Ζωή'',που θεωρείται ως το λυρικό αριστούργημά του.Τί πάει να πει ''Ασάλευτη Ζωή'' — την στιγμή που ακριβώς το χαρακτηριστικό της ζωής είναι ότι σαλεύει;[...]Α,θέλει να πει:''ακλόνητη ζωή''.Τότε,ναι.Αλλ'άλλο ''ασάλευτη'' και άλλο ''ακλόνητη''...Μα και πότε εγνώρισε την κυριολεξίαν ο Παλαμάς;>>, έλεγε ο Κ. στα 1931,κατά μαρτυρία του Παπουτσάκη (Πεζά,σ.248 σημ. 155).Και ο Παπ. σχολιάζει: <<Εκείνο όμως που διατήρησε πάντα [ο Καβ.] ήταν η προσήλωσή του στην εκλογή της λέξης.Είχε πάντα βαθύτατη επίγνωση της σημασίας που έχει για ένα ποίημα η καίρια λέξη,η ανακλητική της δύναμη[...].Προ πάντων όμως η κυριολεξία.Ήταν αφάνταστο πόση σημασία της έδινε.>>(ό.π.).Αν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα παραπάνω συσχετισθούν με το καβαφικό σχόλιο για τον δαντικό στίχο (σημ.57),υποδεικνύουν ότι η <<λατρεία της λέξης>> υπονοεί,σε πολύ μεγάλο βαθμό,τη λατρεία της κυριολεξίας·αυτή ακριβώς είναι η ειδοποιός διαφορά του Κ. από άλλους μείζονες ποιητές:αν όλοι λατρεύουν τη λέξη,ο Κ. λατρεύει την κυριολεξία.-Και η κυριολεξία βρίσκεται στη συμβολή του λεξικού υλικού με τον ορθό λόγο.

59.-Για την απόκλιση (ή παρέκκλιση) βλ. Γ. Μπαμπινιώτη,Γλωσσολογία και Λογοτεχνία,σ.111-117.Η απόκλιση συμβαίνει στο φωνολογικό,σημασιολογικό και μορφοσυντακτικό επίπεδο(σ.111), και χαρακτηρίζει <<το ύφος ενός δημιουργού>>(ό.π.).Ο Μπαμπ. εφαρμόζει τις απόψεις του στα ποιήματα του Ελύτη και άλλων παρεμφερών.-Αλλά για την περίπτωση της καβαφικής ποίησης,θα ήταν πιο σωστό να έχει κανείς υπόψη του ότι <<αυτό που ένας ποιητής είναι συχνά υποχρεωμένος να κάνη—σαν το παιδί που μαθαίνει τη χρήση της γλώσσας του— είναι να φθάση στην κατάκτηση ενός κανόνα,όχι να παρεκκλίνει από αυτόν>>'και ο Κοκόλης παρατηρεί σχολιάζοντας αυτην την άποψη ότι <<Μ'άλλα λόγια,η παρέκκλιση πολύ λίγη σχέση έχει με την πραγματικότητα:πολύ σπάνια θα τη συναντήσουμε ανάμεσα στις προθέσεις του ποιητή.>>.(Ξ.Α.Κοκόλης ,ΛΕΞΕΙΣ ΑΠΛΞ,σ.70-74).-

60.-Τη σύγκλιση:σε σημασιολογικό επίπεδο,την κυριολεξία'σε συντακτικό επίπεδο,την εξαντλητικά υπάκουη χρήση των σχημάτων και των κανόνων.-Ο Μπαμπινιώτης ορίζει τη σύγκλιση όπως ο RIFFATERRE:ως <<προϊόν έντεχνης συσσωρεύσεως διαφόρων υφολογικών ευρημάτων>>,και προσθέτει πως <<η φαινομενική από-κλιση είναι εσκεμμένη σύγ-κλιση>> σ'ένα απόσπασμα από τον 7ο ύμνο της Γενέσεως του ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ του Ελύτη (1984,σ.116).-Εδώ χρησιμοποιώ τη σύγκλιση ως έννοια αντιθετική,αντιτιθέμενη ακριβέστερα,στην απόκλιση.

61.- <<Με αυτό το CUM [=INVERSUM'αντίστροφο] η χρονική [εδώ:η υποθετική] εκφράζει το κύριο νόημα,ενώ η πρόταση απ'όπου εξαρτάται [εδώ:η χρονικοϋποθετική] το δευτερεύον>>(Θ.Γιαγκόπουλος,ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ,εκδ. Χ. Ξανθόπουλου,Θεσνίκη (1974),σ.314)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.-Η καβαφική πρόταση σώθηκε σε επιστολή του Τσίρκα προς τον Τ. Μαλάνο,η οποία σχολιάζει μια προφορική ομιλία του Κ. για το ΕΝΑΣ ΘΕΟΣ ΤΩΝ (Μαλάνος 1981:57).

2.-Γ. Λεχωνίτης 1977:11.

3.-MOUNIN:<<On entremêle,avec les gadgets scientifiques les plus en pointe,des banalités philosophiques qu'aucun esprit européen n'oserait plus prendre au sérieux depuis Bernardin de Saint-Pierre ou même Bossuet.>> (σ.123).

4.-Για τη βαθιά και την επιφανειακή δομή βλ. Γ. Σακελλαριάδης 1979:43-50,όπου και η σχετική βιβλιογραφία.<<Γενικά,η βαθειά δομή κάθε πρότασης είναι η αφηρημένη υποκείμενη δομή (ABSTRACT UNDERLYING FORM),που καθορίζει τη σημασία της πρότασης[...]Η βαθιά δομή,αμετάβλητη και σταθερή για κάθε πρόταση,είναι υπεύθυνη για τη σημασία των προτάσεων,ενώ η επιφανειακή δομή,που συνδέεται με τη βαθιά δομή με τους μετασχηματιστικούς νόμους,είναι η συγκεκριμένη μορφή των προτάσεων στον προφορικό ή γραπτό λόγο.>>(ό.π.:43-44).Και <<οι λόγοι,που μας αναγκάζουν να υποθέσουμε την ύπαρξη ενός επιπέδου περισσότερο αφηρημένου από το επίπεδο της επιφανειακής δομής,είναι κυρίως δύο:α.Με τις υποκείμενες απεικονίσεις διευκολύνεται η συντακτική περιγραφή,διότι μας δίνεται η δυνατότητα να συλλάβουμε και εκφράσουμε γενικότητες,που με βάση τις επιφανειακές μόνο δομές δεν είναι πάντοτε εμφανείς,και β.οι υποκείμενες απεικονίσεις αντανακλούν και αντιπροσωπεύουν σημασιολογικά χαρακτηριστικά και στοιχεία των προτάσεων,που δεν είναι πάντοτε σαφή στην επιφανειακή δομή.>>(ό.π.,49).

5.-Τόμος Α'(:1946) και τ.Β'(:1963).

6.-Παρακάτω,2.2ε.-Γενικά,το Δυνατό στο Παρελθόν συγχωνεύεται μέσα στο Μη Πραγματικό.

7.-<<..οι ''καθολικοί γραμματικοί''τόνιζαν ότι η σπουδή της γλώσσας θα έπρεπε ν'ανυψωθεί από το επίπεδο της ''φυσικής ιστορίας'' στο επίπεδο της ''φυσικής φιλοσοφίας''(εξ ου και ο όρος ''φιλοσοφική γραμματική''; όπου ''φιλοσοφικός'' συμπίπτει με τον όρο ''επιστημονικός''). Η γραμματική δεν θα έπρεπε να είναι απλώς καταγραφή της γλωσσικής χρήσεως,αλλά ερμηνεία των χρησιμοποιουμένων στοιχείων.>>(CHOMSKY ,Θεωρία της Γλώσσας,1982:36).Και <<η καθολική γραμματική έκανε σαφή διάκριση ''βαθείας'' και ''επιφανειακής'' δομής,όπως θα λέγαμε σήμερα.[...] Η βασική θέση των καθολικών ήταν ότι οι γλώσσες δεν διαφέρουν σχεδόν καθόλου στο επίπεδο της βαθείας δομής—η οποία αντανακλά τις βασικές ιδιότητες της σκέψεως και της εννοιολογικής συλλήψεως— αλλά ότι μπορεί να παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές στο επίπεδο της επιφανειακής δομής...>>(όπ.,38).

8.-<<Πρώτοι μελέτησαν τις υποθετικές προτάσεις-κρίσεις και τόνισαν τη σημασία τους οι Έλληνες Στωικοί φιλόσοφοι,και προ πάντων ο Χρύσιππος...>>(Παπανούτσος,ΛΟΓΙΚΗ,95).-Στη ΛΟΓΙΚΗ του Τατάκη,ωστόσο,δεν απαντάται το όνομα του Χρυσίππου,παρόλο που χρησιμοποιούνται οι απόψεις του αρχαίου φιλοσόφου από τον συγγραφέα(!).

9.-<<If the proposition f(x) refers to an entity,x,and ascribes to x a certain property,f, the proposition is true if and only if x exists and has the property,f.As Tarski puts it, in his standard example:

''Snow is white'' is true if and only if snow is white.>>(Lyons,SEMANTICS,v.1:168).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

10.-<<<<Τον γαρ όρον φασίν οι τεχνογράφοι ψιλή τη συντάξει διαφέρειν του καθολικού,δυνάμει τον αυτόν όντα.και εικότως'ο γαρ ειπώς ''άνθρωπός εστιν ζώον λογικόν θνητόν'' τω ειπόντι ''εί τί εστιν άνθρωπος,εκείνο ζώόν εστιν λογικόν θνητόν'' τη μεν δυνάμει το αυτό λέγει,τη δε φωνη διάφορον.και ότι τούτο,συμφανές εκ του μη μόνον το καθολικόν των επί μέρους είναι περιληπτικόν,αλλά και τον όρον επί πάντα τα είδη του αποδιδομένου πράγματος διήκειν[...].αλλά γαρ ως ταύτα φωναίς εξηλλαγμένα κατά δύναμίν εστιν τα αυτά,ώδε και η τέλειος,φασί,διαίρεσις,δύναμιν έχουσα καθολικήν,συντάξει του καθολικού διενήνοχεν.ο γαρ τρόπω τώδε διαιρούμενος ''των ανθρώπων οι μεν εισιν έλληνες οι δε βάρβαροι'' ίσον τι λέγει τω ''εί τινές εισιν άνθρωποι,εκείνοι ή έλληνές εισιν ή βάρβαροι''.εάν γαρ τις άνθρωπος ευρίσκηται μήτε έλλην μήτε βάρβαρος,ανάγκη μοχθηράν είναι την διαίρεσιν,ψεύδος δε γίγνεσθαι το καθολικόν.διόπερ και το ούτω λεγόμενον ''των όντων τα μεν εστιν αγαθά,τα δε κακά,τα δε τούτων μεταξύ'' δυνάμει κατά τον Χρύσιππον τοιούτόν εστι καθολικόν ''εί τινά εστιν όντα,εκείνα ήτοι αγαθά εστιν ή κακά εστιν ή αδιάφορα''.>>

11.-Βλ. 2.2δ,όπου αναλύονται με συντομία οι γλωσσολογικοί όροι που αφορούν στην πρόταση. Συμπληρωματικά εδώ:Το λογικό περιεχόμενο μιας πρότασης (:PROPOSITIONAL MEANING) είναι εκείνο που υπόκειται στις συνθήκες αληθείας˙το γλωσσικό περιεχόμενο (:SENTENTIAL MEANING) μιας πρότασης εμφανίζει σημασίες που ανακύπτουν από τη γλώσσα και δεν εξαρτώνται από τις συνθήκες αληθείας της πρότασης˙και το εκφωνηματικό περιεχόμενο προκύπτει από την κειμενική πρόταση,δηλ. από την πρόταση που είναι εγγραμμένη μες στα συμφραζόμενά της (Βλ. Γ.Μπαμπινιώτης 1984:248-257).Επίσης:<<We can,as linguists,draw a distinction between sentence-meaning and utterance-meaning by abstracting from the former,and attributing to the non-sentential part of the latter,everything that has to do with particular contexts of utterance:the beliefs and attitudes of particular persons,reference to particular entities in the environment,conventions of politeness operative among particular groups,and so on.>>(Lyons 1987, 165).-Βλ. και 2.2β.

12.-<<Οι χρονικοί σύνδεσμοι αναφερόμενοι εις το μέλλον συντάσσονται με υποτακτικήν και ουχί με μέλλοντα οριστικής,όπερ εσφαλμένον.>>(Μονογυιού κ.ά.,Συντακτικόν 1969,σ.87).

13.-<<Είναι δ'αι εξηρτημέναι κρίσεις υποθετικαί και αιτιολογικαί και χρονικαί και τελικαί και άλλαι,Εκφέρονται δε δια των υποθετικών και των αιτιολογικών και των χρονικών και άλλων μορίων.Ονομάζονται όμως ειδικώτερον εν τη Λογική αι κρίσεις αύται υποθετικαί,επειδή η υπόθεσις είναι η κυριωτάτη μορφή των εξηρτημένων κρίσεων,εν η δύνανται να περιλαμβάνωνται και τάλλα είδη αυτών.>>

14.-FREGE 1974:18 κ.ε.

15.-<<But since it is doubtful whether the name "Odysseus",occuring therein,has reference, it is alsodoubtful whether the whole sentence has one.[...]We are therefore justified in not being satisfied with the sense of a sentence,and in inquiring also as to its reference.But now why do we want every proper name [:Odysseus] to have not only a sense,but also a reference?Because,and to the extent that,we are concerned with its truth value.>> (ό.π.)

16.-Οι προβληματισμοί του Κ. για την αλήθεια και τη χρονική της διάρκεια δεν είναι άσχετοι με (ανάλογους) λογικο-φιλοσοφικούς προβληματισμούς όπως:<<The thought [...]is not something which it is usual to call real.The world of the real is a world in which this acts on that,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

changes it and again[...].All this is a process in time.We will hardly recognize what is timeless and unchangeable as real.Now is the thought changeable or is it timeless?[...]But are there not thoughts which are true today but false in six months time?[...]Only a sentence supplement by time-indication and complete in every respect expresses a thought.>>(Logic and Philosophy for Linguists 1974:297).

17.-<<Αληθείς και ψευδείς φαντασίαι>>:τέτοια ήταν η φαντασία που <<προσέπιπτεν Ορέστη κατά μανίαν από της Ηλέκτρας (καθό μεν γάρ ως από υπάρχοντός τινος προσέπιπτεν,ην αληθής,υπήρχε γαρ Ηλέκτρα καθό δ'ως από Ερινύος,ψευδής'ουκ ην γαρ Ερινύς)..>>(FRAGMENTA,25).

18.-Δηλ. σε εκείνην που εμφανίζεται και στο εκφώνημα (:γραμματική χρήση)·και σε εκείνην που υπόκειται σε κάποιο σύνταγμα του εκφωνήματος,δεν είναι ρητή και λανθάνει.

19.-Βλ. στο Τρίτο Μέρος,σ. 231.

20.-<<Part of the probleme,at least,is that there is a hidden time variable linking the antecedent to the consequent.When the hidden variable is made explicit,the probleme largely disappears.>>(Cooper 1978:165 η άποψη του C. αφορά στα αγγλικά παραδείγματα,με τη μεταβλητή του χρόνου,που έχω παραθέσει).

21.-KOOPERS B.TH.,NEGATIVE CONDITIONAL...,25.-

22.-Ο Χιονίδης θεωρεί ωστόσο πως <<Η βασική διαφορά μεταξύ εναντιωματικών και υ.λ. είναι εντοπισμένη εις την σχέσιν αίτιον-αποτέλεσμα,που εις τους υ.λ. είναι ομαλή |SIC| ενώ εις τους εναντιωματικούς,αντιθετική.>>(1969:110).-Για το κριτήριο της ''αντικειμ. επαλήθευσης'' δες:<<Οι περισσότεροι υποθετικοί λόγοι (όχι όλοι) όταν πραγματοποιηθούν μετατρέπονται εις αιτιολογικούς'το ''Αν νικήση,θα πάρη το κύπελλο (ήταν δεν νικήση,δεν θα πάρη...)'',μετά την νίκην και την απόκτησιν του κυπέλλου μετατρέπεται εις αιτιολογικήν:''επειδή ενίκησε, επήρε το κύπελλο'' κλπ>>(ό.π.).

23.-Βλ. HAIMAN 1986:221:<<It is claimed that *if* is a diacritic which marks S1 as a given relative to S2,while saying nothing about the causal connection,or lack of one,between S1 and S2.>>

24.-Comrie 1986:95.

25.-Μια πρώτη τέτοια,τεχνικής φύσης μάλλον,επιφύλαξη θα ήταν πως το ''υπόστρωμα'' θα πρέπει στην αρχική φάση του να ήταν ''γαλλοπολίτικο'' και όχι ''αγγλοπολίτικο''.

26.-Βλ. ON CONDITIONALS 1986:265-284.

27.-<<Hypothesis B does what Peirce suggests,and what both Philoneans and Diodorans failed to do,by considering states of information in which knowledge is only partial (:probabilistic) and in which in particular the antecedent of a conditional may be neither known with certainty to be true nor known with certainty to be false.The foregoing passage with this its explicit mention of ''information states''makes Peirce a candidate for spiritual father of hypothesis B.>>(Cooper 1978:162).-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

28.-<<Αι δ'ευκτικαί και προστακτικαί και ερωτηματικαί προτάσεις δεν είναι κρίσεις καθόλου ειπεΐν.-3.Λέγομεν καθόλου ειπεΐν,διότι υπάρχουσι και προτάσεις ευχής και επιθυμίας και προσταγής και παρακελεύσεως,ωσαύτως δε ερωτηματικαί,αίτινες κατ'αλήθειαν είναι κρίσεις.>>(Βορέας 1932:57).Ως εκπρόσωπος της φιλόνειας τάσης,ο Βορέας δεν συσχετίζει αυτές τις διακρίσεις,που ό ίδιος αποδέχεται,με τις συνθήκες αληθείας της πρότασης— ή αλλιώς:με τη χαρακτηριστική χρήση της λογικής πρότασης μέσα στο κειμενικό εκφώνημα.

29.-Για το φιλόνειο σκεπτικό που εκθέτει ο Σέξτος ο Εμπειρικός βλ. και COOPER 1978:159-160.

30.-Δηλ. συγκείμενο και περικείμενο'το πρώτο,είναι το στενότερο,το συμφραστικό περιβάλλον, Το περικείμενο είναι<<'Ο,τι περιβάλλει το κείμενο,δίνει τις ιδιαίτερες διαστάσεις του και καθορίζει την κατανόησή του[...],οι περιβαλλοντικοί όροι δημιουργίας και κατανοήσεώς του [:του κειμένου],που εκτός από το κείμενο συνδέονται τόσο με τον δημιουργό (υπο-κείμενο) όσο και με τον δέκτη (αντι-κείμενο) και,φυσικά,με τον συγκεκριμένο κώδικα (προ-κείμενο).>> (Μπαμπινιώτης 1984:190-91).

31.-Για την πιθανότητα βλ. και πιο πάνω,σημ.27,την άποψη του COOPER.

32.-LYONS 1987:141.

33.-Βλ.Πεζά,[ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ...]:253-258.

34.-Η σχετική βιβλιογραφία στον Χιονίδη 1969.Το ογκωδέστερο βιβλίο που είναι αφιερωμένο στους υποθ. λόγους (της αρχαίας ελληνικής) είναι εκείνο του HORTON SMITH'έχει έκταση 700 περίπου σελίδων,και η συγγραφή του έγινε μετά από συλλογή υλικού που κράτησε μισόν αιώνα.

35.-<<Το δυνατόν του παρελθόντος,επειδή εκφράζεται τη βοηθεία του παρατατικού και του αορίστου συνοδευομένων υπό του *αν* (τ.έ. τρόπων εκφράσεως μη διακρινομένων του μη πραγματικού του παρόντος ή του μη πραγματικού του παρελθόντος),είναι σχεδόν παρεγνωρισμένον.Το πολύ το περιορίζουν εις μερικάς παγίας εκφράσεις ως *έγγυς αν* ,δεν φαίνεται δ'όμως να το τοποθετούν εις τους υποθετικούς λόγους.>>,και παραδείγματα:<<Θουκ.1,9 ουκ αν νήσων...εκράτει,ει μη τι και ναυτικόν είχεν.[...]>> (HUMBERT:214).

36.-<<αφήνοντας περιθώριο στην εικασία>>,φράση ειπωμένη για τον Μποντλέρ (Σαρεγιάννης 1964: 90).

37.- Μικρά Καβαφικά,τ. 2ος,275-76.

38.-Για την πρόταση *DONKEYS BECOME/ARE STUBBORN,WHEN/IF THEY GET OLDER*,η A.T.M. κρίνει ότι ο *WHEN* εδώ είναι <<όχι τόσο αχρονικός[:ATEMPORAL] όσο παντοχρονικός[:OMNITEMPORAL]>> (σ.143).Επίσης:<<Ο αχρονικός χαρακτήρας μιας γενικής πληροφορίας αναλύεται ως απουσία της χρονικής σχέσης>>(σ.135).

39.-Ανδριώτης 1945:262-265.

40.-Πβ. και στον Καρυωτάκη:*'Ολα τα πράγματά μου έμειναν όπως/να 'χω πεθάνει πριν από καί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ροδς*$_{1-2}$,ή και *θάνατος οι γυναίκες που αγαπιούνται/καθώς να καθαρίζουνε κρεμμύδια*$_{3-4}$(σελ. 66 και 141).

41.-<<Ίσως η προστακτική έχει διατηρηθεί (και δεν είναι τυχαίο ότι αυτό έχει συμβεί στο β' ενικό κυρίως) ως μηχανισμός γραμματικοποίησης της αμεσότητας στις καταφατικές εκφορές.>>(Βελούδης 1987·297).<<...η παρουσία του *να*(υποτακτική) προσφέρεται για την παραπομπή σε μελλοντικές χρονικές στιγμές (πιθανόν,με διαφορετικά τοπικά χαρακτηριστικά),ενώ η απουσία του (εδώ,προστακτική) φαίνεται να σημαίνει άμεση χρονική (και τοπική) επαφή με την περίσταση της εκφώνησης...>>(:296).—Πβ. και ότι <<υπάρχει διάσταση άποψης και μορφολογίας στις αποτρεπτικές και καταφατικές προτάσεις>>,δηλ. κατά την τροπή της προστακτ. αορίστου από καταφατική σε αποφατική πρόταση (:*λυπήσου με,υποφέρω—Μην τον λυπάσαι*ο αόριστος τρέπεται σε ενεστώτα). Βλ. Αριστέα-Νικολέττα Συμεωνίδου-Χριστίδου,ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ),SCANDINAVIAN STUDIES IN MODERN GREEK,No 7-8,UNIV. OF COPENHAGEN AND GOTHENBURG, 1984,σ.62-63).

42.-Βλ. 2.2δ και σημ.11.

43.-Για την επιτόνιση βλ. Τρίτο Μέρος,σ.

44.- <<...σε απαγόρευση,(αποτροπή κ.ό.),αν εκείνος που μιλεί αναφέρεται σε μια παρούσα περίπτωση,τίθεται ρήμα υποτακτικής (προστακτικής) ενεστώτα,με το *μη* μπροστά του απλό[...].Αν αναφέρεται στο μέλλον εν <u>γ</u>ένει, τότε τίθεται όχι το απαγορευτικό *μη* απλό,αλλά το *να μη*, με ρήμα υποτ. ενεστώτα,όταν κανείς έχει υπ'όψι του πολλές ομοειδείς περιπτώσεις[...]Όταν εκείνος που μιλεί έχει υπ'όψι του <u>μία μόνο ορισμένη (μέλλουσα) περίπτωση</u>,τότε τίθεται αδιαφόρως είτε *μη* απλό είτε *<u>να μη</u>* με ρήμα χρόνου <u>αορίστου</u>:*Μη φωνάξης-να μη φωνάξης*[...]>>.

45.-Στο Τρίτο Μέρος σχολιάζεται το ΙΘΑΚΗ σε συσχετισμό με το ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ.

46.-Η υποθετικότητα αναλύεται σε συνδυασμό με την πιθανότητα στο Τρίτο Μέρος.

47.-<<The <u>non-fantastics</u> are unreality sentences which express actions,events or states as unreal,which are perceived as having had or as having a future possibility of occuring in the world.The <u>fantastics</u>,on the other hand,express ''fantasy'',in that the actualization of the predicate is or appears impossible.>>

48.-Η αποσιώπηση ορίζεται ως <<εσκεμμένο ανακόλουθο>>,δηλ. ένα απότομο σταμάτημα του ομιλητή στη μέση της φράσης του,για λόγους έμφασης (:41). -Κατά τον Τζάρτζανο,η <u>αποσιώπηση</u> και η <u>υποσιώπηση/παρασιώπηση</u> είναι δύο <<ρητορικά,ή καθαρώς τεχνικά>> σχήματα που υπάγονται στο σχήμα της έλλειψης·<<Στη θέσι των παραλειπομένων τότε γράφονται συνήθως μερικές στιγμές: *Και σε βρίσκανε μέσα στις σούδες...και,και,και...*[...]*Άκουσε μητέρα,τί θάλεγες αν...Σταματά,διστάζει*>> (Τζάρτζ.1963:291.Τα πράγματα αντιστοιχούν στην αποσιώπηση και στην υποσιώπηση).

49.-<<...επαναλαμβάνεται η ίδια λέξις ή φράσις στην αρχή επαλλήλων προτάσεων,κι έτσι δυό ή περισσότερες προτάσεις στη σειρά αρχίζουν με την ίδια λέξι ή φράσι...>>(:<u>επαναφορά</u>.Τζάρτζ. 1963,παργρ.301.Ζ:299).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

50.-Αποκλείουσα(παρα)διάζευξη:μόνον ο ένας όρος της είναι αληθής.Εγκλείουσα (παρα)διάζευξη: τουλάχιστον ένας όρος της έχει πραγματοποιηθεί ή είναι πραγματοποιήσιμος.-Πράγματα,αντιστοίχως:*Πάω σινεμά ή πάω επίσκεψη στη θεία μου* και *Πάρε ένα πορτοκάλι ή πάρε ένα μήλο*(ό.π.)

51.-<<The phrases A and B form a nested construction if A falls totally within B,with some nonnull element to its left within B and some nonnull element to its right within B.Thus the phrase "the man who wrote the book that you told me about" is <u>nested</u> in the phrase "called the man who wrote the book that you told me about up"[...].The phrase A is self-<u>embedded</u> in B if A is nested in B and,furthermore,A is a phrase of the same type as B.Thus "who the students recognized" is self-embedded in "who the boy who the students recognized pointed out" , since both are relative clauses.>> (N.Chomsky,ASPECTS 1988:12). -

52.-Η <u>επιφορά</u> είναι το αντίθετο της επαναστροφής:<<η ίδια λέξις ή φράσις επιφέρεται,ήτοι επαναλαμβάνεται στο τέλος επαλλήλων προτάσεων,κι έτσι δύο ή περισσότερες προτάσεις στη σειρά τελειώνουν με την ίδια λέξι ή φράσι...>>.

53.-<<Διπλότης ή <u>ταυτολογία</u>.Κατά το σχήμα αυτό [...]μια έννοια ή ένα νόημα εκφράζεται στη σειρά δύο φορές (κάποτε και τρεις) με τις ίδιες σχεδόν λέξεις ή με λέξεις ή φράσεις λίγο ή πολύ διαφορετικές αλλά ταυτόσημες...>>

54.-<<Κλιμακωτός παραλληλισμός>> και <<ανιών ρυθμός>>:κάθε επόμενη αράδα προσθέτει στη προηγούμενή της,παίρνοντας συνήθως λέξεις από εκείνην και συμπληρώνοντάς την.—Οι άλλοι τρεις τύποι παραλληλισμού (όπως μελετήθηκαν από τον G.W.ALLEN στην ποίηση του WHITMAN) είναι:ο συνώνυμος παραλληλισμός,όπου η δεύτερη αράδα ενισχύει την πρώτη επαναλαμβάνοντας τη σκέψη·ο αντιθετικός π.,όπου η δεύτερη αράδα αρνείται ή αντιτίθεται στην πρώτη·ο συνθετικός π.,όπου η δεύτερη ή οι ακολουθούσες αράδες συμπληρώνουν ή παραπληρώνουν την πρώτη.(ENCYCLOPEDIA: 599).

55.-Βλ. 2.2β.

56.-Το ποίημα προκύπτει από το μετασχηματισμό της μήτρας,δηλ. μιας ελάχιστης και κυριολεκτικής φράσης,σε μεγαλύτερη,σύνθετη και όχι κυριολεκτική περίφραση.Η μήτρα είναι υποθετική, και μπορούμε να την εννοήσουμε ως μια λέξη στις περιπτώσεις που αυτή δεν βρίσκεται μέσα στο κείμενο.>>

57.-Στο παρελθόν του αφηγητή·αλλά στο παρόν του ομιλητή.

58.-Τζάρτζανος1963:209.6.

59.-Πβ. σημ. 54.

60.-Από παραδρομή ο ριβ' παρουσιάζεται μετά τον ρια',του οποίου κανονικά προηγείται.

61.-Σχήμα επιδιόρθωσης:<<Κατά το σχήμα αυτό,ευθύς ως εκφραστή μια έννοια ή ένα διανόημα με κάποια λέξι ή φράσι,βρίσκεται από εκείνον που μιλεί πως αυτή δεν εκφράζει ακριβώς εκείνο που έπρεπε να πη,κι έτσι επακολουθεί αμέσως άλλη σχετική έκφρασις ως τροποποίησις,ως μια ακριβέστερη διατύπωσις,ως συμπλήρωσις της πρώτης εκφράσεως.>>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

62.-<<Η δυνητική ή υποθετική της νέας ελληνικής έχει δύο τύπους,που σχηματίζονται με τη βοήθεια των περασμένων χρόνων της οριστικής (παρατατικό και αόριστο) και του προρρηματικού στοιχείου *θα*[...]Η διαφορά δεν είναι καθαυτό χρονική,αλλά τοποθετεί τη ρηματική ενέργεια στο επίπεδο του δυνατού ή του απραγματοποίητου.>>(MIRAMBEL:138-39)

63.-Και ο Δημήτριος αναφέρεται στην αναδίπλωση της λέξης (:*αναδίπλωσις δ' έπους ειργάσατο μέγεθος,ως Ηρόδοτος ''δράκοντες δέ που'',φησίν,''ήσαν εν τω Καυκάσω μέγεθος,και μέγεθος και πλήθος'',δις ρηθέν το ''μέγεθος'' όγκον τινά τη ερμηνεία παρέσχεν.>>(ΠΕΡΙ ΥΦΟΥΣ:πργρ.66).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1.- Διογ. Λαέρτιος,VII,60.

2.-Τ. Άγρας 1980:35.

3.- Γ.Π.Σαββίδης:<<...ο Καβάφης πρωτοεμφανίζεται στη δημοσιότητα με το ''Βαχχικόν'')>> τον Μάρτιο του 1886 (Εξι νέα ποιήματα του Κ.Π.Καβάφη,Τεύχη,τ.1ος,Αθήνα 1986:16/10 [ανάτυπο]

4.-<<Και αν ήναι δηλητήριον,και αν εύρω την πικρίαν/της τελευτής εντός αυτού,εύρον πλην ευτυχίαν,/τέρψιν,χαράν,και έπαρσιν εν τω δηλητηρίω'/δότε να πίω!$_{17-20}$>> (Αποκηρυγμένα 1983:17).

5.-Το 1920 <<είναι η τελευταία εσωτερική τομή του έργου του'τομή που σημειώνεται επάνω στην αχμή της ωριμότητάς του [...] Ο Καβάφης έχει καταχτήσει τώρα οριστικά ό,τι μια πλειάδα νέων κριτικών του ονομάζει ρεαλιστική γραφή.>>(Γ. Δάλλας,Ο Καβάφης και η Δεύτερη Σοφιστική 1984::138,290.-Για τις τομές του καβ. έργου βλ. Μιχ. Πιερής,Το ''Μέσα'' και το ''Εξω'' στην ποίηση του Καβάφη,Χάρτης 5/6:679σημ.-Και Δ.Ν.Μαρωνίτης,Ο μυθολογικός Καβάφης και η ''Πριάμου νυκτοπορία'',ό.π.:620σημ.2).

6.-<<Εκ του Γαλλικού>>:Ο Γ.Π.Σ. το θεωρεί ποίημα/μετάφραση ή παράφραση (Ανέκδοτα 1968:209'και Αποκηρ. 1983:90) και το χρονολογεί στα 1884(;).

7.-Για παράδειγμα,λανθάνει υπόθεση στο στίχο *ό,τι ήθελον σε ειπεί$_7$*.

8.-Αν δεχθούμε ότι λανθάνει υπόθεση στον στ. 7,η υποθ. πρόταση του στ.10 μένει αναπόδοτη με παρασιώπηση.

9.-Τη μετρική ανάλυση την έχει κάμει ο Σαββίδης,που μεταξύ άλλων παρατηρεί 1)την υποδιαίρεση καθεμιάς στροφής σε δύο ενότητες και 2)τη ρυθμική επανάλ. του *αν* και της φράσης *αν μ'ηγάπα*,του ρημ. τόπου *ήθελον* και του ρ. *τολμώ*(Αποκηρυγμένα:129).-Αν αυτές οι παρατηρήσεις σηματοδοτηθούν από το σχήμα του υ.λ,τότε η φρ. *αν μ'ηγάπας* είναι η υπόθεση,οι δύο άλλοι ρημ. τόποι υπάγονται στην απόδοση,και η υποδιαίρεση καθεμιάς στροφής σε δύο ενότητες στερεώνεται από τη σύμπτωσή της με τα όρια των 4 υ.λ του στιχουργήματος.

10.-Σαββίδης ό.π.

11.-Βλ. Δημήτριος,Περί Ερμηνείας,πργρ.211.Για τα γνωρίσματα του λιτού ύφους πργρ.196 κ.ε.

12.-Το απόσπασμα ανήκει στο ποίημα IN DESERTO,από την ποιητ. συλλογή ESPAÑA(1845) του Γκοτιέ. Και συνέχεται,το απόσπασμα(στ.33-44),από έναν σύνθετο υποθ. λόγο του ΜΠ,ακριβώς όπως και το συζητούμενο καβ. πρωτόλειο:

Ah!s'il venait à moi,dans mon aridité,
Quelque reine des coeurs,quelque divinité,
Une magicienne,un Moïse femelle,
Traînant dans le désert les peuples après elle,
Qui frappât le rocher dans mon coeur endurci,
Comme de l'autre roche,on en verrait aussi
Sortir en jets d'argent des eaux étincelantes,
Où viendraient s'abreuver les racines des plantes;
Où les pâtres errants conduiraient leurs troupeaux,
[...]Où,comme en un vivier,les cigognes fidèles
Plongeraient leurs grands becs et laveraient leurs ailes.

(M.Riffaterre 1984:9)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

Ο R. προσέχει ότι όλα τα ρήματα του αποσπάσματος βρίσκονται στην υποθετική έγκλιση και ότι, μ'αυτό τον τρόπο, εκφράζεται μια ανεκπλήρωτη επιθυμία ,μια διαψευσμένη προσδοκία,κοντολογίς <<In short,life still the desert of life,a familiar theme>>(ό.π.:12).Οι παρατηρήσεις του R. ισχύουν και για το καβ. στιχούργημα.Ο Ρ. θεωρεί τη φράση *VOX CLAMANS IN DESEPTO* ως μήτρα του αποσπάσματος του γάλλου ποιητή'και λέξη κλειδί τη στέρηση(:10).-Παρόμοια ανίχνευση κάμνει ο R. και για ένα δίστιχο του ELUARD,το οποίο ωστόσο συνέχεται από ρητορ. ερώτηση και όχι από υλ (:3 κ.ε.).

13.-Δηλ. η στέρηση αγάπης δεν υπάρχει το ποιητικό εκφώνημα.Πβ. με το δίστιχο του ELUARD,όπου *μήτρα* είναι η λ. ''τίποτα'',που δεν βρίσκεται στο εκφώνημα,αλλά εννοείται ως απάντηση στην κειμενική ρητορ. ερώτηση.

14.- Εάν είναι Α,δεν είναι Β'

δεν είναι Α'

άρα δεν είναι Β.

(Βλ. όμοια δείγματα στον Θ.Βορέα 1932:120-123,όπου και ο ορισμός των επιμέρους υποθ. συλλογισμών:<<ων μόνη η μείζων είναι υποθετική,η δε ελάσσων κατηγορική.Ονομάζονται και μεικτοί, ως συνιστάμενοι εξ υποθετικών και κατηγορικών προτάσεων.>>)

15.-<<Φευ!>>:Το επιφώνημα δε μπορεί να θεωρηθεί ως *μήτρα*,διότι το λογικό προτασιακό ισοδύναμό του είναι το σύνταγμα-μήτρα <<στέρηση αγάπης>>.Πβ. για το περιγραφικό και εκφρασιακό περιεχόμενο των προτάσεων στο 2.26 (Κρίση και επιθυμία).-Τα επιφωνήματα <<αντιπροσωπεύουν το καθαρά συγκινησιακό υπόστρωμα της γλώσσας>>(JACOBSON,Σπείρα 1978:35).

16.-<<Ρητορικά γυμνάσματα>>:Ο Γ.Δάλλας περιγράφει και ερμηνεύει τον όρο (1984:365).

17.-Η λογοτεχνική ποιητική είναι του αισθητή'η ρητορική ποιητική είναι του σοφιστή (Δάλλας, ό.π.:360 κ.ε.).

18.-Στο καβαφικό στιχούργημα οι τάσεις του αισθητή και του σοφιστή είναι συγκεχυμένες.Στην ώριμη καβαφική ποίηση,οι δύο τάσεις —της λυρικής εξομολόγησης και της σοφιστικής πειθούς— συσκευάζουν αντίστοιχους τόπους ποιημάτων(Δάλλας,ό.π.).

19.-Ανάλογες ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις κάμνει ο RIFFATERRE για το ποίημα του Γκοτιέ(1984: 11).

20.-ΟΣαββίδης εικάζει πως έχει γραφτεί ανάμεσα 1894-1897 (Μικρά Καβαφικά,τ.2ος:278).

21.-<<πεζό ποίημα>>,αλλά ο τόνος πρέπει να δοθεί στο <<ποίημα>>,εφόσον το ΣΥΝΤΑΓΜΑ υπακούει σε <<κυρίαρχο σχήμα ήχου>>(JACOBSON,Σπείρα 1975:82)'σχήμα που συμπίπτει με τα όρια του κ/υπ. λόγου.

22.-Και στον πεζό λόγο μπορεί να κυριαρχεί ο δεσπόζων υποθ. λόγος.Πβ. Το ακόλουθο κείμενο του Κάφκα:

*Η ΞΑΦΝΙΚΗ ΕΞΟΔΟΣ

'Οταν σου φαίνεται πως τελικά αποφάσισες να μείνεις σπίτι σου το βράδυ,όταν έχεις φορέσει τη ρόμπα σου,κι έχεις καθήσει μετά το δείπνο με αναμμένο το φως στο τραπέζι,μπρος σε μια αρχινισμένη εργασία ή σ'ένα παιχνίδι,που συνήθως προηγείται του ύπνου,όταν ο καιρός έξω δεν είναι καθόλου ευχάριστος,τόσο που το να μείνεις μέσα είναι κάτι φυσικό,και όταν έχεις ήδη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

καθήσει στο τραπέζι τόσην ώρα,που η έξοδός σου θα πρέπει να προκαλέσει έκπληξη στον καθένα, όταν,εκτός αυτού,οι σκάλες είναι μες στο σκοτάδι και η εξώπορτα κλειδωμένη,και παρ'όλα αυτά, έχεις τιναχτεί μ'ένα ξαφνικό σπασμό ανησυχίας,έχεις ντυθεί βιαστικά για έξω,έχεις δώσει εξηγήσεις πως πρέπει να βγεις για λίγο,και,με λίγα κοφτά λόγια αποχαιρετισμού,έχεις ήδη βγει στο δρόμο,χτυπώντας την πόρτα του διαμερίσματος ανυπόμονα,ανάλογα με το βαθμό δυσαρέσκειας που νομίζεις πως άφησες πίσω σου,κι όταν βρεθείς για μια ακόμη φορά στο δρόμο,με τα μέλη σου να ταλαντεύονται με μιαν απίστευτη άνεση μπρος στην απροσδόκητη ελευθερία που τους χάρισες, όταν σαν αποτέλεσμα αυτής της αποφασιστικής ενέργειάς σου αισθάνεσαι συγκεντρωμένες μέσα σου όλες τις δυνατότητες αυτής της αποφασιστικής ενέργειας,όταν αναγνωρίζεις με μεγαλύτερη απ'ό,τι συνήθως σημασία,ότι η δύναμή σου είναι μεγαλύτερη από την ανάγκη σου να ολοκληρώσεις χωρίς κόπο τις πιο απότομες μεταπτώσεις και να τις αντιμετωπίσεις,όταν μέσα σ'αυτά τα πλαίσια της σκέψης σου,βηματίσεις δρασκελώντας τους μεγάλους δρόμους—[ΑΠΟΔΟΣΗ:]τότε,γι αυτό το βράδυ έχεις ξεφύγει τελείως από την οικογένειά σου,που έτσι διαλύεται στην ανυπαρξία,ενώ εσύ ο ίδιος,με τα χέρια πίσω,μια σταθερή,καλοσχεδιασμένη μαύρη σιλουέτα,υψώνεσαι στο δικό σου ανάστημα.

'Ολα αυτά αποκορυφώνονται όταν σε μια τόσο προχωρημένη ώρα της βραδιάς,καταλήξεις σ'ένα φίλο σου για να δεις τί κάνει.*(περιοδ.Εκηβόλος,1987,τχ.16/17:1758-59.Το απόσπασμα είναι ένθετο στο δοκίμιο του Γ.Αράγη,Για το περιεχόμενο των λογοτεχνικών έργων)

23.-Αναλυτικά στο Δεύτερο Μέρος,όπου γίνεται παρουσίαση του πεζού ποιήματος.-Ο Σαββίδης (ό.π.:282) έχει πρώτος συσχετίσει το ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ μετο ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ· αξιοπρόσεκτη ομοιοτυπία των δύο καβαφικών κειμένων είναι ότι εκφέρουν με τον ίδιον τρόπο την υπόθεση και την απόδοσή τους.Αξιοσημείωτη,από την δική μου σκοπιά,είναι εξάλλου η διαφορά του χ/υποθ. δείχτη:στο πεζό-ποίημα ο Κ. εισάγει με τον κανονιστικό-αοριστολογικό *όταν*, ενώ στο δεύτερο χρησιμοποιεί τον συγκριτικά περιστασιακό *σαν* (για την ποίηση-στιγμιότυπο στον κύκλο ποιημάτων του Αντωνίου,βλ. K.Szábó,Realtá Storica e veritá Poetica:La prima poesía di Kavafis su Antonius.Helikon.(Για το παραβολικό/ιστορικό στιγμιότυπο του Κ.,που διαφέρει από το παρνασσικό του Κρυστάλλη ή το στοχαστικό του Παλαμά.Τα ποιήματα είναι:ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ,ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ[...],ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ:Ο Αντώνιος <<μια στιγμή προτης πτώσης>>.

24.-<<Ενθύμημα είναι συλλογισμός απλούς ή ελλιπής,εν ω δεν εκφέρονται πάσαι αι προτάσεις.>> (Βορέας 1932:136.Και Αριστοτ. Ρητορική,1357α).

25.-Ευνόητο είναι πως οι κατηγορίες μπορούν να διασταυρώνονται'λ.χ. ένας δεσπόζων υ.λ που έχει θέση προοιμίου,συγχρόνως εκφράζει θέση ή παραίνεση:<<Αν είσαι απ'τους αληθινά εκλεκτούς, την επικράτησί σου κοίταζε πώς αποκτάς>>.

26.-Ο JAKOBSON υιοθετεί την άποψη του G.M.HOPKINS ότι ο έμμετρος λόγος <<επαναλαμβάνει εν όλω ή εν μέρει το ίδιο ηχητικό σχήμα>>,για να διευκρινίσει ότι <<Στην ποίηση,κάθε καταφανής ηχητική ομοιότητα εκτιμάται κατά την νοηματική ομοιότητα και/ή ανομοιότητα.Αλλά η παρηχητική εντολή του POPE προς τους ποιητές[...]''ο ήχος πρέπει να φαίνεται σαν ηχώ του νοήματος''έχει πολύ ευρύτερες εφαρμογές>>(1975:41,60).

27.-Τονικότητα:το τονικό κέντρο,από το οποίο <<έλκονται οι άλλες νότες>>(KAROLYI:62).

28.-<<Για την πρώιμη περίοδο της ποίησής του [Κ.] (έως το 1891,που σημαδεύει την απαρχή της καλλιτεχνικής του ωρίμανσης)...>>(Σαββίδης,Ανέκδοτα 1968:ιβ').

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

.-Για άλλους διαχωρισμούς της καβαφικής ποίησης βλ. Πιερής,Το μικρό Δέντρο,τχ.6:9-10,όπου οι περίοδοι είναι:1884-1891/4 ρομαντική περίοδος·1891/4-1899-1903 συμβολιστική·1900/1903-1933 ποιητικός ρεαλισμός.-Επίσης Σ. Ιλίνσκαγια,Κ.Π.Καβάφης,σελ.20:1η φάση μέχρι το τέλος του 19ου αι.(<<Το πρώτο σκαλί>>),2η φάση η πρώτη 10ετία του20ού αι.(<<Ανακάλυψη της Ιθάκης>>), 3η φάση 1910-20,4η φ. 1920-30/33.

29.-Στους καθόλου υποθετικούς συλλογισμούς και η προκείμενη και το συμπέρασμα είναι προτάσεις υποθετικές:

ΒΟΡΕΑΣ	ΚΑΒΑΦΗΣ
Εάν υπάρχει Α,υπάρχει Β·	*Αν εγεννόμην Χριστιανή,θα ήμην ελευθέρα*
εάν υπάρχει Β,υπάρχει Γ·	*αν ήμην ελευθέρα,θα ομολόγου',θα επληρούντο*
εάν άρα υπάρχη Α,υπάρχει Γ.	
(Βορέας 1932:119)	

30.-Γ. Δάλλας 1984:355.

31.-Ο χαρακτηρισμός αφορά στην προ του ±1900 περίοδο της ποιητικής παραγωγής του Κ.(:Μικρά Καβαφικά,τ.2ος:94).

32.-Δάλλας 1984:356-57.Κατά τον μελετητή,Ο ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ είναι <<μήτρα των [ρητορικών]προτύπων του.>>,με ευδιάκριτα τα μέρη της ρητορικής δομής:προοίμιο,υπόθεση ή απόδειξη,επίλογος(όπ).

33.-Εννοώ το δίστιχο-κατακλείδα,που-επίσης-χωρίζεται με (τριπλό) τυπογρ. λευκό από το σώμα του κειμένου.

34.-Βλ. Παρουσίαση του καβαφικού σχολίου από τον Σαββίδη:Το Βήμα της Κυριακής,29.04.1973:4; απόπου και οι επόμενες καβ. φράσεις.

35.-Βλ. υ.λ ιη'.

36.-Βλ. υ,λ λστ'ο.

37.-Μόνον ο υ.λ στο ποίημα ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ είναι ενδιάμεσος.
38.-Το ΜΠ στα:ΑΝ Μ ΗΓΑΠΑΣ,ΝΤΟΥΝΙΑ ΓΚΙΟΥΖΕΛΙ,ΛΟΕΓΚΡΙΝ,ΚΥΑΝΟΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ,ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ.-Το ΠΡ στα:ΤΟ ΝΙΧΩΡΙ,ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΗΔΟΝΗΣ,ΚΕΡΙΑ,ΕΝ ΤΩ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΩ.-ΑΕ στα:ΕΝΔΥΜΑΤΑ(Μικρά Καβαφικά,τ.2ος:276,ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ,Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ.Το Πιστό ΟΠΟΙΟΣ ΑΠΕΤΥΧΕ(:ο τίτλος και η χ/υπ.πρ *όποιος απέτυχε$_1$*).

39.-Βλ. Σπείρα 1975:40.

40.-Αυτές οι δύο είναι και οι μόνες φορές που ο Κ. χρησιμοποιεί τύπο του *αποτυγχάνω* στο τελειωμένο έργο του(Κοκόλης,Πίνακας Λέξεων:20).

41.-Αποκηρυγμένα:22$_{21-22}$·

42.-Δεν εννοώ τους μικτούς υ.λ,παρά τη συνύπαρξη του υ.λ με χρονικο-υποθετικούς ή άλλους λόγους μέσα στην ίδια περίοδο·αυτό γίνεται στη Μέση και την Ύστερη Φάση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

43.-Διότι:1)είναι μικτός'2)η υπόθεσή του εκφέρεται με δύο αν/υπ.πρ όπου η δεύτερη είναι λογικό επακόλουθο της πρώτης'3)οι αν/υπ.πρ εκφέρονται σε διαφορετικούς ρηματικούς χρόνους έτσι ώστε ο υ.λ υπάγεται κατά την πρώτη υπόθεσή του στο Π,ενώ κατά τη δεύτερη στην ΑΕ'4)η υπόθεση πιάνει έναν ολόκληρο στίχο,και καθεμιά αν/υπ.πρ ένα ημιστίχιο'5)η απόδοση είναι ρητορική ερώτηση'6)το περιεχόμενο δεν είναι συρρικνωμένο όπως συνήθως συμβαίνει στους υ.λ της Πρώτης Φάσης,αλλά παραινετικό και εκφράζει παντοχρονική αλήθεια.

44.-EZRA POUND,SELECTED POEMS.INTRODUCTION BY T.S.ELIOT,FABER 1968:17-21.

45.-Για τη χρονολόγηση βλ. Σαββίδης,Τεύχη,1986:13/19

46.-Με το ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ οριοθετώ την αρχή της Υστερης Φάσης.

47.-Πβ:ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ,ΚΕΡΙΑ,ΜΟΝΟΤΟΝΙΑ (:Α'98,97,22 αντίστοιχα).

48.-Τεύχη 1986:13/19-14/20,και περιοδ. Δοκιμασία Β'5:9-22.Πάλι ο Γ.Π.Σαββίδης συμπληρώνει σχόλια με έντυπη επιστολή του(:Δοκιμασία Β'6,1974).

49.- Τσίρκας,Ο Καβάφης και η εποχή του:434-435.

50.-Το χάσμα ανάμεσα στην αλληγορία και στο σύμβολο μικραίνει ,μόλις δεχθεί κανείς την άποψη του Δημητρίου:<<Διο και τα σύμβολα έχει δεινότητας,ότι εμφερή ταις βραχυλογίαις'και γαρ εκ του βραχέως ρηθέντος υπονοήσαι τα πλείστα δει,καθάπερ εκ των συμβόλων'ούτως και το ''χαμόθεν οι τέττιγγες υμίν άσονται'' δεινότερον αλληγορικώς ρηθέν,ή είπερ άλλως ερρήθη,''τα δένδρα υμών εκκοπήσεται''.>>[= Γιαυτό και οι συμβολικές εκφράσεις είναι πολύ ισχυρές,γιατί είναι του ίδιου χαρακτήρα με τις συντομολογίες'γιατί από κείνο που ειπώθηκε σύντομα πρέπει κανείς να υπονοήσει τα περισσότερα όπως ακριβώς κι από τις συμβολικές εκφράσεις'έτσι και το ''χαμόθεν... άσονται'' ισχυρότερο είναι έτσι αλληγορικά που ειπώθηκε,παρά αν λεγόταν απλά ''τα δένδρα... εκκοπήσεται'']（Περί Ύψους:188-189).Στενά ειδωμένη,η αλληγορία συγγενεύει με το σύμβολο.-Από τους ρομαντικούς (Γκέτε,Φρ. Σλέγκελ,Κόλεριτζ) η αλληγορία κατακρίθηκε ως μια μη ποιητική,αφηρημένη δομή της ποιητικής φαντασίας,και τοποθετήθηκε μετωπικά στο συμβολισμό,<<SYMBOLISM BEING GOOD AND ALLEGORY BAD>> (Βλ. περισσότερα στο ENCYCLOPEDIA:12-15,ιδίως14).

51.Βλ. Χάρτης 5-6,1983:629.

52.-<<Μια από τις σπουδαιότερες και πιο γοητευτικές επινοήσεις για την αποφυγή μονοτονίας είναι η μετατροπία.Μετατροπία είναι το πέρασμα από ένα τονικό κέντρο σ'ένα άλλο.|...|ο πιο εύκολος και φυσικός τρόπος για να γίνει μια μετατροπία από μια κλίμακα σε άλλη,είναι να μεταφερθούμε σε πολύ σχετικές κλίμακες.[...]Ένας άλλος συνηθισμένος τρόπος μετατροπίας είναι όταν πηγαίνουμε απότομα από μια συγχορδία μιας κλίμακας σε μία διαφορετική συγχορδία άλλης κλίμακας. Αυτό προϋποθέτει ''χρωματική''αλλαγή.Αλλά και σ'αυτήν την περίπτωση τουλάχιστον ένας φθόγγος πρέπει να είναι κοινός στις δύο συγχορδίες.Το τρίτο είδος μετατροπίας[...]μία ή περισσότερες νότες μιας συγχορδίας αλλάζουν εναρμόνια σε άλλη συγχορδία διαφορετικής κλίμακας..Γι αυτό και η μετατροπία λέγεται εναρμόνια.>>(KAROLYI:105-106).

53.-Τον λζ'.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

54.-Ο Περίδης τη χρονολογεί στά 1903 (Ανέκδοτα πεζά:17).

55.-ARS:37.

56.-Βλ. Μικρά Καβαφικά,τ.2ος:81'και στον χρονολ. πίνακα F16 (ό.π.:57-58).

57.-Βλ. Ανέκδοτα Ποιήματα:152.

58.-Γ. Δάλλας 1984:127-128.

59.-Ο Δάλλας εικάζει ότι <<η ενδιάμεση μορφή [:ανάμεσα στο ΑΠΟΥΣΙΑ και το ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ] δεν σώθηκε>> (όπ:136).

60.-Συνολικά,οι υ.λ της Μέσης Φάσης είναι 80:δεν μετρώ τον υ.λ του ΑΠΙΣΤΙΑ (βλ. δεύτερο Μέρος, α/α 9).

61.-Ο Κ. είχε προσδιορίσει τρεις *περιοχές της ποίησής* του :<<την φιλοσοφική (ή της σκέψης), την ιστορική,και την ηδονική (ή αισθησιακή).>>(Σαββίδης 1966:209-210).Ο Ζ. Λορεντζάτος υπερθεματίζει ότι <<Η υποδιαίρεση που κάνει [ο Κ.] είναι καίρια.Και αυθεντική.Η κριτικότερη από όλες.Είναι αυτό που λέμε σωστή>> (μικρά Αναλυτικά:22).-Ο Γ. Βρισιμιτζάκης διαιρεί σε ιστορικά, αισθαντικά,παραινετικά,φιλοσοφικά- και πολιτικά (1975:15,43).

62.-<<Ο διδακτισμός είναι κείνος που επηρέασε αποφασιστικά τη μορφή και το ύφος της καβαφικής ποίησης σε ό,τι αυτή η ποίηση έχει πιο χαρακτηριστικό,πιο ιδιότυπο.Η λιτότητα και η πυκνότητα,η ακρίβεια και η εγκράτεια της γλώσσας του,αυτό το πεζοφανές και επιγραμματικό που έχει ο στίχος του,το επίμονο δούλεμά του για ν'απαλειφθεί κάθε τι κουδουνιστό,διακοσμητικό ή ρητορικό σαν εντελώς περιττό και ασυμβίβαστο με την ποιητική πρόθεση,είναι του διδακτικού ήθους και ύφους γνωρίσματα τυπικά >> (Παπανούτσος 1955:221,όπου καταλογίζει 62 τίτλους διδακτικών,κατά την άποψή του,ποιημάτων του Κ.).-Ο Κολακλίδης προσέχει ότι <<υπάρχει πάρα πολύ διδακτικό και ρητορικό στοιχείο στον Καβάφη (Πρακτικά:240).Συνθετικά ο Σαββίδης γράφει ότι <<Ο Καβάφης [...] είναι,πριν και μετά από οτιδήποτε άλλο (ποιητής ιστορικός,φιλοσοφικός,ηδονικός,είτε λυρικός,διδακτικός,δραματικός) ποιητής διαλεκτικός,δηλ. αμφίσημος.Θέση και άρση,λόγια και έργα,φαινόμενο και ουσία,επιθυμία και πραγματικότητα,αλήθεια και ψέμα,παρελθόν και παρόν,αδιάκοπα συμπλέκονται μέσα στο έργο του και το συνθέτουν>>(Εφήμερον Σπέρμα 1978:21).-Θα είχε ενδιαφέρον να μελετηθεί ο καβαφικός διδακτισμός στα πλαίσια της καβαφικής διαλεκτικής:η αυξομείωση του διδακτικού συντελεστή και η εκλέπτυνσή του πρόοδο της καβαφικής παραγωγής.

63.-Στον Καβάφη παρατηρούνται <<ένα σωρό ασυνήθιστα [...]σχήματα λέξεως ή και,καμιά φορά,σχήματα διανοίας>>(Ζ.Λορεντζάτος,Μικρά Αναλυτικά:29).

64.-Αυτονόητη είναι η αναφορά στο παρόν-μέλλον και των τεσσάρων (υπολοίπων από τους 20) χ/υπ.λ αφού η απόδοσή τους εκφέρεται σε έγκλιση επιθυμίας.

65.-Σ'αυτή την προσθαφαίρεση δεν αριθμώ τον ανακόδοτο οβ'(:ΟΤΑΝ ΔΙΕΓΕΙΡΟΝΤΑΙ).

66.-Η υποβολή υπόκειται στο κύρος του ιστορικού συμβόλου'δεν είναι φραστική.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

67.-Στο ίδιο μελέτημά του ο Σαββίδης χαρακτηρίζει το ΤΕΛΕΙΩΜΕΝΑ,που ο χ/υπ. λ του εμπίπτει στην παρούσα ενότητα,ως ποίημα <<φιλοσοφικό,διδακτικό,αν όχι άμεσα παραινετικό>> (:194)'επίσης <<''φιλοσοφικό'',και μάλιστα εξαρχής (στ.2) παραινετικό>> χαρακτηρίζει ο ίδιος και το Ο ΘΕΟΔΟΤΟΣ (:196).

68.-Ανέκδοτα Σημειώματα,ΙΑ'.

69.-Και ο νβ',που ο μέλλων της απόδοσής του μεταφέρει από το παρελθόν στο παρόν,για έμφαση.

70.-GRAND STREET 1983:159.

71.-δ.π.:152-153.

72.-Διότι η απόδοση του οε' εννοείται ως υπόθεση του -λυρικού- οστ'.

73.-'Οπου βρίσκονται σημαντικές στατιστικές παρατηρήσεις και για την καβαφική ποίηση:για την καβαφική χρήση των μορίων (:543 σημ.81),για το ουσιαστικό και τους συνδέσμους (:78),για τη διαφορά συχνότητας ανάμεσα στο ρήμα και το ουσιαστικό (:55) κ.ά.

74.-Στις χρονικές ο Καφ. συναριθμεί και τις χ/υπ. προτάσεις.

75.-Σελ. 124 κ.ε.

76.-Με τη διαφορά ότι στο Σ'ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΛΗΟ ενεργοποιητής γίνεται η <<υδατογραφία άνευ υπογραφής>>,δηλ. ένα εικαστικό σημείο και όχι μια κειμενική πρόταση.

79.-Ο χρονικός *αν*.Βλ. Επίμετρο Β.6.

80.-Του πγ'η υπόθεση είναι και τίτλος [:ΕΙΓΕ ΕΤΕΛΕΥΤΑ]'στον ρβ',το υποκείμ. του ρήματος εξάρτησης βρίσκεται και στον τίτλο [:ΤΥΑΝΕΥΣ]'στον ρε',συναντούμε την αποφατική δυνητ. οριστική της απόδοσης ως αποφατ. απλή οριστική στον τίτλο'στους ριγ' και ριδ',που βρίσκονται μέσα στο ίδιο ποίημα,προτάσσεται το *ΑΓΕ,Ω ΒΑΣΙΛΕΥ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ* που είναι και τίλος.-Κατά τα άλλα όμως αυτοί οι 5 παραθεματικοί υ.λ διαφέρουν:ταξινομούνται σε διαφορετικά είδη (Π,ΑΣ,ΜΠ,ΠΡ και ΛΕ αντιστοίχως) και τα πρόσωπα των ρημάτων τους δεν ομαδοποιούνται.

81.-Δάλλας 1984:340 κ.ε.

82.-Το <u>ενθύμημα</u> είναι ρητορικός συλλογισμός,με τον οποίο <<δεν πρέπει να καταλήγουμε στο συμπέρασμα ξεκινώντας από πολύ μακριά,ούτε να παραθέτουμε όλες τις προτάσεις>>(σ.211)'<<υπάρχουν δύο είδη ενθυμημάτων.Τα ενθυμήματα του πρώτου είδους,τα δεικτικά,σκοπό έχουν ν'αποδείξουν ότι κάτι υπάρχει ή δεν υπάρχει.Τα επιχειρήματα του δεύτερου είδους,τα ελεγκτικά,έχουν σκοπό <u>να ανασκευάσουν κάτι</u>>>(σ.214).Επίσης:<<Ελεγκτικό [:<u>ανασκευαστικό</u>] ενθύμημα είναι πάλι,το να βγάζει με τον έλεγχο της λογικής κανείς το συμπέρασμα πως δεν συνέβησαν τα πράγματα που θεωρούνται σαν αναγνωρισμένα(σ.215).Οι παραπομπές στη Ρητορική του Αριστοτέλη.

83.-Ο Αριστοτέλης καταγράφει τους κοινούς τόπους των ενθυμημάτων (δ.π.:240).

84.-Λ.χ. <<Η εγκράτεια είναι κάτι καλό.Επειδή η ακολασία είναι κάτι βλαβερό>>.Επίσης,με υποθ. λόγο:<<Αληθινά αν ο πόλεμος είναι η αιτία της σημερινής κακοδαιμονίας,μόνο με την ειρήνη μπορούν να διορθωθούν τα πράγματα>>(δ.π.:216).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

85.-Κοινός τόπος Κ είναι <<η εξέταση των πραγμάτων που μας παρωθούν ή μας αποτρέπουν να κάνουμε κάτι και των αιτίων για τα οποία εκτελούμε μια πράξη ή την αποφεύγουμε>>(ό.π.:216).

86.-ό.π.:205.

87.-Ο ρι' δεν είναι ενθυμηματικός,διότι τον εισάγει ο χρονικός *αν*.

88.-Βλ. Δ.Ν.Μαρωνίτης,ΟΡΟΙ ΤΟΥ ΛΥΡΙΣΜΟΥ:112.

89.-Για την ταξινόμηση του ποιήματος,και για την σοφιστική ποιητική,βλ.Δάλλας 1984:353.

90.-Βλ. ON CONDITIONALS:353 κ.ε.

91.-Ερατοσθένη Γ. Καψωμένου,Ποιητική.Πανεπιστημιακές Σημειώσεις,Ιωάννινα 1986,μέρος ΙΙΙ Εφαρμογή μεθόδου:39-163 [γίνεται δομική ανάλυση ποιημάτων των:Α.Εμπειρίκου,Οδ. Ελύτη,Γ.Σεφέρη,Κ.Π.Καβάφη].-Για την εφαρμογή της αντιθετικότητας στο πεδίο των λέξεων βλ. ιδίως τη σημειολογική ανάλυση του Καψ. στο ΛΑΚΩΝΙΚΟΝ του Ελύτη,σ.58 κ.ε.Για τη δυαδική αντίθεση ανάμεσα σε φράσεις:62.

92.-Γιαγκόπουλος (1987):σ.6-15.Είναι αξιοσημείωτο ότι τα πλείστα αρχαιοελληνικά παραδείγματα διακοπής των προτάσεων αφορούν σε υποθετικές(:6,7,8),αναφορικο-υποθετικές και χρονικο-υποθετικές (:9) προτάσεις.

93.-<<Και όλως τη φυσική τάξει των ονομάτων χρηστέον,ως το ''Επίδαμνός εστι πρώτη πόλις εν δεξιά εσπλέοντι εις τον Ιόνιον κόλπον'''πρώτον μεν γαρ ωνόμασται το περί ου,δεύτερον δε ο τούτου εστιν,ότι πόλις,και τα άλλα εφεξής>>(Δημήτριος,Περί Ερμηνείας,πργρ.199).-Ο Τζάρτζανος αναφέρεται στην <<κανονική σειρά των όρων>> μέσα στην πρόταση(1963:18,πργρ.289'βλ. την ενότητα για τη θέση των λέξεων και των προτάσεων:270-282).-Επίσης,είναι <<γραμμική η δομή του γλωσσικού μηνύματος>>(MOUNIN 1984:58).

-Του Δημήτριου η γνώμη είναι υφο-συντακτική'του Τζάρτζανου συντακτική'και του τρίου γλωσσολογική.

94.-<<...αντίθετα,μου φαίνεται πως παραμένουμε εκδοτικώς ασύνειδοι στα πεζότατα θέματα της ορθογραφίας,και ιδίως της στίξης —η οποία,όμως,είναι η κύρια λογοτεχνική παρασημαντική.''Το μάτι ακούει'',έλεγε ο Κλωντέλ.>>Σαββίδης,Εκδοτικές απορίες ενός νεοελληνιστή:41.-Ο Κοκόλης (Πίνακας Λέξεων) έχει αποδελτιώσει,πολύ χρήσιμα,τα σημεία καθ. στίξης-εκτός από (;) και (,).

95.-Χ.Λ.Καράογλου,'Ενα ''Σημείο στίξης'' στα ποιήματα του Κ.Π.Καβάφη,1979.

96.-<<...Αξιοσημείωτος είναι ο εν παρενθέσει στίχος..>> και <<Η πεσσιμιστική χροιά του ποιήματος όσον προσέχομεν τον όγδοον [:τον παρένθετο στίχο του ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ] τόσον και χάνεται>> (Λεχωνίτης 1977:23,45).

97.-Οι αριθμοί των σελίδων στον τόμο Καρυωτάκης,1972.

98.-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

98.-Βλ. για τη <<χωρική φόρμα>>,Επίμετρο Β.16.Ο Τζιόβας πραγματεύεται τη <<χωρικότητα του χρόνου>> ακολουθώντας τον FRANK:για τους δύο μελετητές αυτή η ιδιότητα προσιδιάζει στα μοντερνιστικά κινήματα,και βασικό γνώρισμά της είναι η υπονόμευση της αφηγητικής ροής και η συμπαράταξη των εικόνων,στροφών,νοημάτων κ.ο.κ.Οι κάλβειες *Ωδες* αποτελούν,κατά τον Τζιόβα πάντα,υπόδειγμα <<χωρικής φόρμας>> που τείνει στην αχρονικότητα(ό.π.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΤΡΩΝ(Α,Β,Γ)

1.-Γ.Σεφέρης,Ποιήματα 1958:33$_9$.

2.-Χρησιμοποιώ τον όρο με βάση τον ορισμό του E.POUND:<<[στη μελοποιία] οι λέξεις φορτίζονται επιπλέον και πέρα από το σαφές νόημά τους,με μια μουσική ιδιότητα,που κατευθύνει τη μεταβίβαση ή την ένταση αυτού του νοήματος.[...]Τη μελοποιία μπορεί να την αξιολογήσει ένας ξένος με ευαίσθητο αυτί ακόμη κι όταν δεν ξέρει τη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το ποίημα.Είναι πραχτικά αδύνατο να τη μεταφέρετε ή να τη μεταφράσετε από τη μιά γλώσσα στην άλλη,εκτός ίσως από μια θεία σύμπτωση...>> (Η κατήχηση του όχλου,1971:40-41).-

3.-Πβ. το Σχολαστικό πείραμα πάνω σ'ένα ημιστίχιο,του Ξ.Α.Κοκόλη,περ. Εξάντας 1972,τχ.2/3:81-86.

4.-The music of a word is,so to speak,at a point of intersection:it arises from its relation first to the words immediately preceding and following it,and indefinitely to the rest of its context;and from another relation,that of its immediate meaning in that context to all the other meanings which it has had in other contexts,to its greater or less wealth of association. [...]My purpose here is to insist that a "musical poem" is a poem which has a musical pattern of the secondary meanings of the words which compose it,and that these two patterns are indissoluble and one.>> (T.S.Eliot,On Poetry and Poets,Faber 1969^5:32-33).

5.-Ο Κίμων Φράϊαρ αναφέρεται σε <<ρητορικούς τόνους>>,και εννοεί <<πώς θα τονίζονταν από τους περισσότερους ο στίχος σύμφωνα με το νόημά του>> (Ποίηση και μετάφραση,Διαγώνιος τχ.7,1974:24).

6.-Ο JAKOBSON ορίζει την <u>επιτόνιση</u> ως <<ανεβοκατέβασμα της φωνής κατά την εκφορά του λόγου>> —άποψη που δε διαφέρει από τη <<μελωδική καμπύλη>> της γαλλικής λειτουργικής σχολής.Ο J. αναφέρει και τον <<συνταχτικό τόνο>>(:51) και τον <<φραστικό τόνο>>(:46),και συμφηφίζει με <<συνταχτικούς φραστικούς τόνους>> ή αλλιώς <<μείζονες τόνους των μειζόνων λέξεων>> του τονικού στίχου (:44).Παραθέτοντας έναν σεκσπιρικό στίχο από το ΑΜΛΕΤ,γράφει πως μπορεί ο μετρικός τόνος να υποβιβασθεί <<χάριν του ισχυρού συνταχτικού τόνου της επόμενης ''κεφαλικής''[:σημαντικότερης νοηματικά] λέξεως>> (:51).Βλ. Γλωσσολογία και Ποιητική,Σπείρα 1,1975.-Ο E. STANKIEWICZ (1975:388) αναφέρει τους <<λογικούς τόνους>> που πέφτουν στις <<σημασιολογικά κορυφαίες λέξεις>> για να υποστηρίξει στη συνέχεια ότι τέτοιες διακρίσεις αφορούν στην τέχνη της απαγγελίας και όχι στην <<επιστήμη της στιχοποιίας>>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.-Έργα του Καβάφη(*)

Καβάφη Πεζά.Παρουσίαση,σχόλια Γ.Α. Παπουτσάκη.Αθήνα,Φέξης,1963.

Κ.Π.Καβάφη,Ανέκδοτα Πεζά Κείμενα.Παρουσιασμένα και σχολιασμένα από τον Μιχ. Περίδη.Φέξης, 1963.

———,Ανέκδοτα Ποιήματα,1882-1923.Φιλολογική επιμ. Γ.Π. Σαββίδη.Ίκαρος,1968.

———, Ανέκδοτα Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής,(1902-1911).Παρουσίασμένα άπό τόν Γ.Π. Σαββίδη.Ερμής,1983.

———, Αποκηρυγμένα Ποιήματα και Μεταφράσεις,(1886-1898).Φιλολογική επιμ. Γ.Π. Σαββίδης. Ίκαρος,1983.

———, Ποιήματα,τ.Α΄(1896-1918),τ.Β΄(1919-1933).Φιλολογική επιμ. Γ.Π. Σαββίδη.Ίκαρος, 1970 και 1969.<6η φωτολιθ. ανατ. 1970,5η φ.α. 1969>.

———, Το τέλος του Οδυσσέως.Ανέκδοτο Πεζό Κείμενο παρουσιασμένο και σχολιασμένο από τον Γ.Π. Σαββίδη.Γιάννενα,1974.(περ. Δοκιμασία,Β,5,Ιανουάριος-Φεβρ. 1974,σ.9-22).[ανάτυπο].

Γ. Κεχαγιόγλου,Κ.Π. Καβάφη ''Η Συνάντησις των Φωνηέντων εν τη προσωδία''.Παρουσίαση και σχολιασμός του ανέκδοτου πεζού κειμένου.Ελληνικά,τ. 30ός,τεύχ. 2ον,1977-78,σ.353-382.

Γ.Π. Σαββίδης,Έξι Νέα Ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη.Αθήνα,1986.(Τεύχη,Περιό. έκδοση της Εταιρείας του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου,τ.1ος,σ.8/2-14-8).<ανάτυπο>.

———,Μικρά Καβαφικά,τ.1ος+2ος.Αθήνα,Ερμής,1985 και 1987.

———,Οι Καβαφικές Εκδόσεις (1891-1932).Περιγραφή και σχόλιο.Βιβλιογραφική μελέτη.Αθήνα,Ταχυδρόμος,1966.

Costantino Kavafis,Σαμίου Επιτάφιον e Τιγρανόκερτα.Due abbozi a cura di Renata Lavagnini. Istituto di Filologia Greca,Quaderni 9,1982.<Palermo,Università di Palermo>.

Diana Haas,Σχόλια του Καβάφη σε ποιήματά του.Ανακοίνωση ανέκδοτου υλικού από το Αρχείο Καβάφη.Κύκλος Καβάφη.Αθήνα,Εταιρεία Σπουδών [...],1983,σ.83-109.

Renata Lavagnini,The Unpublished Drafts of Five poems on Joulian the Apostate by C.P. Cavafy.(Commentary translated from the Italian by David Sices).Byzantine and Modern Greek Studies,v.7,1981,σ.55-88.

2.- Μελέτες για το έργο του Καβάφη (επιλογή) (**)

Άγρας Τέλλος,Κριτικά.Πρώτος τόμος,Καβάφης-Παλαμάς.Φιλολογική επιμ. Κώστας Στεργιόπουλος.Αθήνα,Ερμής,1980.<Φιλολογική βιβλιοθήκη/4>.

———,[στον τόμο:]Κ.Γ. Καρυωτάκης,Ποιήματα και Πεζά.Επιμ. Γ.Π. Σαββίδης.Ερμής,1972,σ. 190-219.

(*)Οι τίτλοι του (1) δεν βιβλιογραφούνται στην αλφαβ. κατάταξη των συγγραφέων (:2 και 3).

(**)Δεν περιλαμβάνονται,όπως είναι ευνόητο,οι τίτλοι ποιητ. συλλογών που στίχοι τους αναφέρονται στην εργασία.Οι ποιητές (κ.ά.) καταχωρίζονται στο Ευρετήριο Ονομάτων,μόνον.

—Η ουγγρική μτφρ. των ποιημάτων του Κ. [=KAVAFISZ VERSEI,σελ.263] δεν καταχωρίζεται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βρισιμιτζάκη,Γ.,Το έργο του Κ.Π. Καβάφη.Πρόλ. και φιλολογική επιμ. Γ.Π. Σαββίδη.'Ικαρος, <1975>.

Γιουρσενάρ,Μαργαρίτα,Κριτική παρουσίαση του Κωνσταντίνου Καβάφη.Μετ. Γ.Π. Σαββίδης.[Αθήνα], Χατζηνικολής,<1983>.

Δάλλας,Γιάννης,Καβάφης και Ιστορία-Αισθητικές λειτουργίες.Αθήνα,Ερμής,1974.

————————,Ο Καβάφης και η δεύτερη σοφιστική.Αθήνα,Στιγμή,1984.

Δημαράς,Κ.Θ.,Μερικές πηγές της καβαφικής τέχνης.Αθήνα,1932.(περ. Κύκλος,Φύλλα του λόγου και της τέχνης.Αφιέρ. στον Κ.Π.Καβάφη,'Ετος Α',τ.Β',3-4,σ.69-86).

————————, βλ. DIMARAS.

Θέμελης Γ.,Η ποίηση του Καβάφη.Διαστάσεις και όρια.Δοκιμή για μια βαθύτερη ερμηνεία.[Θεσσαλονίκη],Κωνσταντινίδης,<1970>.

Ιλίνσκαγια,Σόνια,Κ.Π.Καβάφης.Οι δρόμοι προς το Ρεαλισμό και την Ποίηση του 20ού αιώνα.<Αθήνα>,Κέδρος,<1983>.

Καρέογλου,Χ.Λ.,'Ενα ''σημείο στίξης'' στα ποιήματα του Κ.Π. Καβάφη.Θεσσαλονίκη,1979.(Αφ. στον καθηγητή Λίνο Πολίτη,σ.297-312).

Κοκόλης,Ξ.Α.,Πίνακας λέξεων των 154 ποιημάτων του Κ.Π. Καβάφη.Αθήνα,Ερμής,1976.<Σε παράρτημα ορθογραφικά σημάδια και σημεία στίξης>.

————————,βλ. στο (3).

Κολακλίδης,Πέτρος,Η γλώσσα του Καβάφη.Πρακτικά,σ.119-146.[βλ. λ. Πρακτικά].

Λεοντάρης,Βύρων.Καβάφης ο έγκλειστος.Δοκίμιο υπεράσπισης του ποιητή απέναντι στην ποίηση. <Αθήνα>,'Ερασμος,<1983>.

Λεχωνίτης,Γ.Καβαφικά αυτοσχόλια.Με εισαγωγικό σημ. Τίμου Μαλάνου.Αλεξάνδρεια,1946.(Ανατύπωση:Αθήνα,1977).

Λορεντζάτος,Ζήσιμος.Μικρά αναλυτικά στον Καβάφη.<'Ικαρος,1977>.

Μαλάνος,Τίμος.Ο Καβάφης απαραμόρφωτος.Αθήνα,Πρόσπερος,1981.

————————[στον τόμο:]Κ.Γ. Καρυωτάκης.Ποιήματα και πεζά.Επιμ. Γ.Π. Σαββίδης.Ερμής,1972.

Μαρωνίτης,Δ.Ν.Ο μυθολογικός Καβάφης και η ''Πριάμου νυκτοπορία''.Αθήνα,1983.(περ.Χάρτης,5-6,Αφ. στον Κ.Π.Κ.Απρίλιος,σ.620-629).

————————βλ. και στο (3).

Μηνάς,Κωνστ.Η γλώσσα του καβάφη.Από γραμματική και λεξιλογική άποψη.Ιωάννινα,1985.

Νικολαρεΐζη.Δοκίμια κριτικής.2η έκδοση.Αθήνα,Πλέθρον,1983.

Ξύδης,Θεόδωρος.Καβάφης και Σικελιανός,δύο ποιητικά ορόσημα.Αθήνα,1963.(στο περ. Νέα Εστία

Παπανούτσου Ε.Π.Παλαμάς-Καβάφης-Σικελιανός.Νέα έκδοση.<Αθήνα>,'Ικαρος,<1955>,σ.119-231.

————————βλ. και στο (3).

Πιερής Μιχ.Το ''μέσα'' και το ''έξω'' στην ποίηση του Καβάφη.Αθήνα,1983.(περ. Χάρτης 5-6, Απρίλιος,σ.679-694).

Πολίτου-Μαρμαρινού Ελένη.Ο Καβάφης και ο Γαλλικός Παρνασσισμός.Πρακτικά [βλ. λ.].

*Πρακτικά 1984:Πρακτικά Τρίτου Συμποσίου Ποίησης.Αφ. στον Κ.Π. Καβάφη.Επιμ. Σωκρ. Λ. Σκαρτσής.Αθήνα,Γνώση,1984.<Πανεπιστήμιο Πατρών>.(*)

Σαββίδης,Γ.Π.Εφήμερον σπέρμα (1973-1978).Επιφυλλίδες[...].Αθήνα,Ερμής,1978.

————————Ο Καβάφης του Σεφέρη,Α'.Επιμ. Γ.Π. Σαββίδης.Αθήνα,Ερμής,1984.

———————— βλ. (3).

Σαρεγιάννη,Ι.Α.Σχόλια στον Καβάφη.Πρόλ. Γιώργου Σεφέρη,εισαγ. και φροντίδα Ζήσιμου Λορεντζάτου.'Ικαρος >1964>.

Τσίρκας,Στρατής.Ο Καβάφης και η εποχή του.2η έκδ.Αθήνα,Κέδρος,1971.

————————.Ο πολιτικός καβάφης.Αθήνα,Κέδρος,1971.

(*)Καταχωρίζεται στον κατάλογο των συγγραφέων για την ευκολία της βιβλιογρ. αναφοράς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Dimaras,C. Th.Cavafy 's technique of inspiration.N.Y.,1983.(Grand Street,v.2,No3,p.143-κ.ε).

Keely,Edmund.Cavafy 's voice and context.(Grand Street 1983,p.157 κ.ε.,δ.π.).

Lavagnini Renata.βλ. στο (1).

Peri,Massimo.Καβαφικές μεταφράσεις.Πρώτο μέρος.'Αμστερνταμ,1981.(περ. Μαντατοφόρος.Δελτίο Νεοελληνικών Σπουδών,τ.18,Νοέμβριος,σ.5-34).βλ. και στο (3).

Pontani,F.M.:Università di Padova,Studi Bizantini e Neograci.(diretti da Filippo Maria Pontani).2.Lessico di Kavafis.A cura di Gina Lorando,Lucia Marchelesi,Anna Gentilini.Liviana editrice in Padova,1970.

Yourcenar,M.βλ. (1),Γιουρσενάρ.

3.-'Αλλες μελέτες

Ανδριώτης,Ν.Π.Δυο μελετήματα.Ι.Συνταχτικό και ποίηση.περ. Γράμματα,8,1945,σ.262-265.

Ανώνυμος,Περί 'Υψους.Εισ.,μετ.,σχόλια Π. Λεκατσάς.Επιμ. Ευάγγελος Παπανούτσος.Αθήνα,Ι. Ζαχαρόπουλος χχ.

Αριστοτέλους,Ρητορική:Ηλία Φ. Ηλιού,Η Ρητορική του Αριστοτέλη.<Αθήνα>,Κέδρος,<1984>.

Ασώπιος,Κωνσταντίνος:βλ. λ. Σούτσεια,Τα.

Αυγελής,Ν.Γ.Η σύγχρονη επιστημολογία και το πρόβλημα της αιτιότητας.Θεσσαλονίκη,Καραγιάννης,1971.

Βελούδης,Γ.Μη φύγω,μη φύγεις,μη φύγει.../Να μη φύγω,να μη φύγεις,να μη φύγει...ή γραματικοποίηση της αμεσότητας.Θεσσαλονίκη,Αφοι Κυριακίδη,1987.(Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 8ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της φιλοσοφικής σχολής του Α.Π.Θ.,σ.293-309).

———— .Προτάσεις.Δεκαπέντε γραμματολογικές δοκιμές.Κέδρος,<1981>.

Βορέα,Θεοφίλου.Ακαδημεικά.Τόμος πρώτος.Λογική.Εν Αθήναις,1932.

Βουτιερίδης,Ηλίας Π.νεοελληνική Στιχουργική.Εν Αθήναις,Ιω. Δ. Κολλάρος και Σία,1929.

Γιαγκόπουλου,Α.Ι.Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας.Θεσσαλονίκη,Αριστοτέλειο Φροντιστήριο,1987.

———— Συντακτικό της Λατινικής Γλώσσας.Θεσσαλονίκη,Χ. Ξανθόπουλος,1974.

Δημητράκου,Δημητρίου Β.Νέον Λεξικόν.Επιτομή.3η έκδ.Αθήνα,Χρ. Γιοβάνης,<1970>,σ.1077.

Δημήτριος,Περί 'Υφους.Εισ.,μετ.,σχόλια Παναγής Λεκατσάς.Αθήνα,Ι. Ζαχαρόπουλος χχ.

Ελεφάντης,'Αγγελος.[άρθρο στο περ. Ο Πολίτης ,τεύχ. 106,Ιούνιος 1990].

Κακριδής,Ι.Θ.Νεοελληνικές μελέτες.1.Το ανακόλουθο,2.Η επαναστροφή.Αθήνα,Η βιβλιοθήκη του φιλόλογου/12,1976.

———— Το μεταφραστικό πρόβλημα.Αθήνα,Η βιβλιοθήκη του φιλόλογου/7.4η έκδ.,1966.

Καφωμένου,Ερατοσθένη Γ.Η συντακτική δομή της ποιητικής γλώσσας του Σεφέρη.Υφολογική μελέτη. Θεσσαλονίκη,1975.(Α.Π.Θ.,Επιστημ. Επετηρίς Φιλοσοφ. Σχολής,παράρτ. αρ. 18).

———— .Ποιητική.Πανεπιστημιακές σημειώσεις.Ιωάννινα,1986.[=δακτυλόγρ.].

Κοκόλης,Ξ.Α.''Λέξεις-'Απαξ'':Στοιχείο ύφους.Θεωρητική εξέταση-καταγραφή στα ''Ποιήματα'' του Γ. Σεφέρη.Εξάντας,<1975>.

———— .Σχολαστικό πείραμα πάνω σ'ένα ημιστίχιο.Θεσσαλονίκη,1972.(περ. Εξάντας,2/3,σ.81-86).

Κουκουλέ,Φ.Ι.Θεσσαλονίκης Ευσταθίου τα Γραμματικά.Εν Αθήναις,ΕΜΣ,1953.

Κριαρά,Εμμανουήλ.Λεξικό της μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας.1100-1669.Τόμος Β', σ.36-38.Θεσσαλονίκη,1971.

Κύννερος,Ραφαήλ.Μεγάλη γραμματική της Ελληνικής Γλώσσης.Εκ του γερμανικού μεταγλωττισθείσα υπό Ευσταθίου Γ. Σταθάκη.Μέρος Δεύτερον.Τμήμα Δεύτερον.[Αθήνα],Δωδώνη,χχ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μαλαματάρη-Φαρζίνου Γ.Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη.1887-1910.Κέδρος,<1987>.

Μαρτινέ Α.βλ. MARTINET.

Μαρωνίτης,Δ.Ν.Λογική και Ποίηση.Αθήνα,1964.(περ. Εποχές,τ.17,σ.23-30).

————————Όροι του λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη.<Αθήνα>,Κέδρος,1980.

Μονογυιού,Δ.Ν.-Μοσχόβη Β.Ε.-Πρεβελάκη Ε.Γ.-Φυλακτοπούλου Γ.Σ.Συντακτικόν της Νεοελληνικής γλώσσης.Τόμος πρώτος.Καθαρεύουσα.Αθήναι,Κολλέγιον Αθηνών,1969.

Μότσιου Βασιλική.Παρατηρήσεις για το ύφος του Βάρναλη πεζογράφου.Θεσσαλονίκη,1985.(όπου και Χ.Βελούδης:Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα).

Μπαμπινιώτης,Γ.Από τη λέξη στο κείμενο.Αθήνα.1986.(περ. Διαβάζω,αφ. στη Γλωσσολογία,τεύχ. 144,21 Μαΐου,σ. 13-17).

————————. Γλωσσολογία και Λογοτεχνία.Από την τεχνική στην τέχνη του λόγου.Αθήνα,1984.

Ντίνας,Κώστας.Η υποθετική έγκλιση στις Βαλκανικές γλώσσες και στα Ελληνικά.Θεσσαλονίκη,Αφοι Κυριακίδη,1987.(στον τόμο:Μελέτες[...],όπου Βελούδης,σ.379-390).

Παπανούτσου,Ε.Π.Λογική.Αθήνα,Δωδώνη,1970.

————————Πρακτική φιλοσοφία.Αθήνα,Δωδώνη,1973.

Πετρόπουλος,Δ.Λαογραφία.Πανεπιστημιακά μαθήματα.Θεσσαλονίκη,1970.[=δακτυλογρ.]

Σαββίδης,Γ.Π.Εκδοτικές απορίες ενός νεοελληνιστή.(περ. Μαντατοφόρος,25-26,Νοέμβριος 1987,σ. 35-44.

————————.Στα χνάρια του καρυωτάκη.Κείμενα (1966-88).Μικρά φιλολογικά μελετήματα,ομιλίες και κριτικά άρθρα,με άγνωστα κείμενα.Αθήνα,Νεφέλη,1989.

Σακελλαριάδης,Γιώργος Χρ.Εισαγωγή στη μετασχηματιστική γραμματική.Αθήνα,GUTENBERG,1979.

Σεφέρη,Γ.Δοκιμές.Φέξης,1962.

————————Δοκιμές.Τόμος πρώτος (1936-1947).Ίκαρος,1974.

Σηφάκης,Γ.Μ.Για μια ποιητική του Ελληνικού Δημοτικού Τραγουδιού.Ηράκλειο,Πανεπιστημιακές εκδόσεις,1988.

Στεφάνου,Λόντια.Το πρόβλημα της μεθόδου στη μελέτη της ποίησης.Κάλβος,1981..

Σούτσεια,τα.Ήτοι ο Κύριος Παναγιώτης Σούτσος εν γραμματικοίς,εν φιλολόγοις,εν σχολάρχαις, εν μετρικοίς και εν ποιηταίς εξεταζόμενος.Εν Αθήναις,1853.[=Κατά χφη σημείωση του Σπ. Ζαμπελίου,συγγραφέας του βιβλίου είναι ο Κωνστ. Ασώπιος].

Συμεωνίδου-Χριστίδου,Αριστέα-Νικολέττα.Ιδιομορφίες της προστακτικής στα νέα ελληνικά (Ξένη γλώσσα).(στο περ. SCANDINAVIAN STUDIES IN MODERN GREEK.Νεοελληνικά μελετήματα,Νο 7-8, 1984,σ.53-66).

Τατάκη.Βασιλείου Ν.Λογική.Θεσσαλονίκη,ΑΠΘ,1966.

Τζάρτζανος 1946:Τζαρτζάνου Αχιλλ. Α.Νεοελληνική σύνταξις.(της Κοινής Δημοτικής).Τόμος Α'. 2η έκδ.Εν Αθήναις,Οργανισμός εκδόσεως διδ. βιβλίων,1946.

Τζάρτζανος 1963:Τζαρτζάνου Αχιλλ. Α.Νεοελληνική σύνταξις.(της Κοινής Δημοτικής).Τόμος Β'. 2η έκδ.Εν Αθήναις,ΟΕΔΒ,1963.<ανατύπωσις>.

Τζιόβας,Δημήτρης.Μετά την Αισθητική.Θεωρητικές δοκιμές και ερμηνευτικές αναγνώσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας.Αθήνα,Γνώση,1987.

Τριανταφυλλίδη,Μ.Νεοελληνική Γραμματική.(της Δημοτικής).Θεσσαλονίκη,ΑΠΘ-ΙΝΣ,1978.(ανατύπωση της έκδοσης του 1941 με διορθώσεις).

Τσολάκη,Χρίστου Λ.Νεοελληνική Γραμματική.Θεσσαλονίκη,Κώδικας,1988.

Φιλιππάκη-WARBURTON Ειρήνη.Σύνταξη.(περ. Διαβάζω,τεύχ. 144,21 Μαΐου 1986,σ.20-23).

Φράϊαρ,Κίμων.Ποίηση και μετάφραση.(περ. Διαγώνιος,τεύχ. 7,Ιαν.-Απρίλιος 1974,σ.3-36).

Χιονίδου,Νικολάου Π.Συμβολή εις την ταξινόμησιν των υποθετικών λόγων της Αρχαίας Ελληνικής. Διατριβή επί διδακτορία υποβληθείσα εις την φιλοσοφικήν σχολήν του ΑΠΘ.Αθήναι,1969.

Ψάλτη,Στ.Περί των υποθετικών λόγων εν τη Μέση και Νεωτέρα Ελληνική.(Λεξικογραφικόν Αρχείον της Μέσης και Νέας Ελληνικής,Ε'.(1920), .Εν Αθήναις,Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου,σ. 40-57.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Akatsuka,Noriko.Conditionals are discourse-bound.(On Conditionals 1986,p.333-351).

Barwise,Jon.Conditionals and conditional information.(On Conditionals 1986,p.21-53).

Bowerman,Melissa.First steps in acquiring conditionals.(On Conditionals 1986,p.285-307).

Chomsky,Noam.Aspects of the theory of syntax.15th repr.Cambridge,The MIT Press,<1988>.

———————.Βασικές αρχές [=στον τόμο:Θεωρία της γλώσσας].Μετ. Αναστασία Κλάδη.Αθήνα, Πλέθρον,1982,σ.35-73.

———————.Μορφή και νόημα στις φυσικές γλώσσες.Εισ.,μετ.,σχόλια Μάριου Μαρκίδη.3η έκδ. 'Ερασμος,<1987>.

Comrie,Bernard.Conditionals:A typology.(On Conditionals 1986,p.77-99).

Cooper,William S.Foundations of Logico-Linguistics.A unified theory of information,language,and logic."If-then":A case-study in logico-linguistic analysis.V.2.D. Reidel Publishing Company,Dordrecht,1978,p.158-211.

Dubois,J.[...].Le group M.Rhétorique générale.Paris,Larousse,<1970>.

Edeline,F.:Dubois,J.

Eliot,T.S.Ezra Pound,Selected Poems.With an introduction by T.S. Eliot.London,Faber and Faber,1968(?).

———————.On Poetry and Poets.London,Faber and Faber,1969.

*Encyclopedia 1974:Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics.Enlarged edition.Princeton-New Jersey,Princeton Univ. Press,1974.

Enkvist,Nils Eric.Linguistic stylistics.The Hague:Mouton,1973.

Ferguson,Charles A. et allii.Overview.(On Conditionals 1986,p.3-21).

Ford,Cecilia E.,Thompson Sandra A.Conditionals in discourse:A text-based study from Einglish.(On Conditionals 1986,p.353-372).

*Fragmenta:Stoicorum Veterum Fragmenta.

Frege,G.On sense and reference.Muton,The Hague-Paris,1974.(Part I.Meaning and formal semantics.Logic and rhilosophy for linguists:A book of readings.Ed. by J.M.Moravcik,p. 13-32).

Genette,G.et allii.Τα όρια της διήγησης.Μετ. Ελ.Θεοδωροπούλου.[Αθήνα],Καρδαμίτσας,1987.

Goblot,E.Traité de logique.Paris,1925.

Greenberg,Joseph H.The realis-irrealis continuum in the classical Greek conditional.(On Conditionals 1986,p.247-264).

Haiman,John.Constraints on the form and meaning of the protasis.(On Coditionals 1986,p. 215-227).

———————.Paratactic IF-clauses.(Journal of pragmatics.A special issue on "Conditionals".V.3,No3,June 1983,Amsterdam,p.263-281).

Harris,Martin B.The historical development of SI-clauses in Romance.(On Conditionals 1986,p.265-284).

Heinämäki,Orvokki.Semantics of Einglish temporal connectives.Austin,Univ. of Texas,1978.

Humbert,Jean.Συντακτικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης.Εξελληνισθέν υπό Γεωργίου Ι. Κουρμούλη.Αθήναι,[1957;].

Jakobson,R.Γλωσσολογία και ποιητική.Μετ. 'Αρη Μπερλή.(περ. Σπείρα,1,Μάρτης 1975,σ.30-67).

Johnson-Laird,P.N.Conditionals and mental models.(On Conditionals 1986,p.55-75).

Με (*) σηµειώνονται οι τίτλοι θεμάτων και όχι συγγραφέων.Πρόκειται για βιβλία με πολλούς συγγραφείς(:αφιερώματα)·καταχωρίζονται έτσι για να συντομευθεί η αναφορά του καθενός συγγραφέα στον ίδιο τόμο.

Εδώ καταχωρίζονται όλοι οι ξένοι συγγραφείς,και όπου δίνεται στα ελληνικά ο τίτλος του βιβλίου,σημαίνει ότι χρησιμοποίησα την ελλην. μετάφρασή του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Károlyi,Ottó.Εισαγωγή στη μουσική.Μετ. Τρισεύγενης Καλοκύρη.Θεσσαλονίκη,Εγνατία,χχ.

König,Ek.Conditionals,Concessive conditionals and concessives:Areas of contrast,overlap and neutralization.(On Conditionals 1986,p.229-246).

Lyons,John.Language and linguistics.An introduction.Cambridge Univ. Press,1987.

————.Semantics.V. 1+2.Cambridge Univ. Press,1987,1988.

Martinet,André.´Eléments de linguistique générale.Paris,A. Collin,1970.

————.Θέματα λειτουργικής σύνταξης.Μετ. Ελένη Βέλτσου,Φ.Θ.Καβουκόπουλος,Γιώργος Μαγουλάς,Δέσποινα Χειλά-μαρκοπούλου.Αθήνα,Νεφέλη,1985.

Mirambel,A .Η νέα ελληνική γλώσσα.Περιγραφή και ανάλυση.Μετ. Σταμ.Κ. Καρατζάς.Θεσσαλονίκη,Α.Π.Θ.-ΙΝΣ/'Ιδρυμα Τριανταφυλλίδη,1978.

Mohay, András.Επίτομο Ελληνο-Ουγγρικό Λεξικό.Βουδαπέστη,Ακαδημαϊκές εκδόσεις,1988.[Ο τίτλος και στα ουγγρικά].

Mounin,Georges.La linguistique.Paris,Seghers,1971.(Collection "clefs").

*On Conditionals 1986:Elisabeth Closs,Taugott-Alice ter meulen-Judy Snitzer Reilly-Charles A. Ferguson.On Conditionals.[= αφιέρωμα].Cambridge Univ. Press,1986.

Palmer,Frank.Grammar.Penguin 1986 .<repr.>.

Perelman Ch.-Olbrechts Tutega L.The new Rhetorics.A treatise on argumentation.Transl. by John Wilkinson and Purcell Weaver.Center for the study of democratic Institutions.London,Univ. of Notre-Dame Press,1971.

Peri,Massimo.Πίνακες λέξεων του Καρυωτάκη.Επιμ. Massimo Peri.Padova,Liviana editrice,1983.

Pound,Ezra.Η κατήχηση του όχλου.Δοκίμια.Μετ.Κ. Ιορδανίδης.<Πανδώρα,1971>.

Ramsey,Frank P.General propositions and causality.(Foundations of Mathematics and other logical essays.London,1931).

Reilly,Judith Snitzer.The acquisition of temporals and conditionals.(On Conditionals 1986, p.309-331).

Renchon,Hector.´Etudes de syntaxe déscriptive.I.La conjonction "si" et l´emploi des formes verbales.Bruxelles,Palais des Académies,1969.

Riffaterre,Michael.Semiotics of poetry.Boomington,Indiana Univ. Press,1984.

Saloné,Sukari.The pragmatics of reality an unreality conditional sentences in Swahili.(Journal of pragmatics,v.7,No3,June 1983,p.311-324).

Smith,Neil-Wilson,Deirdre.Modern linguistics.The results of Chomsky ´s revolution.Penguin, 1986.

Stoicorum Veterum Fragmenta.Coll. Ioannes ab Arnim.Volumen II.Chrysippi Fragmenta.Logica et Physica.Exemplar anastatice iterarum.Lipsiae et Berolini,in aedibus B.G.Teubneri, MCMXXIII |=1923|.

Szabó,Kálmán.Realtà storica e verità poetica:La prima poesia di Kavafis su Antonius.Roma,Herder Editrice e libreria,1988.(Estratto:Helikon.Rivista di tradizione e cultura classica dell´Univ. di Messina).

Stankiewicz,Edward.Η γλωσσολογία και η μελέτη της ποιητικής γλώσσας.Μετ. 'Αρης μπερλής.(περ. Σπείρά,4,Δεκ. 1975,σ.381-396).

Ter Meulen,Alice.Generic information,Conditional contexts and constraints.(On Conditionals 1986,p.123-145).

————:βλ. λ. Ferguson Ch.

The new rhetoric(s):βλ.λ.Perelman Ch.

Traugott,Elisabeth Closs.Conditional markers.In iconicity in syntax.Amsterdam,BenJamins, 1985.

————:βλ. λ. Ferguson Ch.

Van der Auwera,Johan.Conditionals and antecedent possibilities.(Journal of pragmatics,v.7, No 3,June 1983,p.297-309).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Van Dijk,Teun A.Text and context.Explorations in the semantics and pragmatics of discourse.London and N.Y.,Longman,1977.

Webster,Thomas B.L.Ελληνικές θεωρίες τέχνης και λογοτεχνίας μέχρι το 400 π.Χ.(περ. Εκηβόλος,2/3,1978,σ.177-201).

3α.Λεξικά

Νέον Λεξικόν.Επιτομή.Δ.Β. Δημητράκου.βλ. λ. Δημητράκου.

Λεξικό της μεσαιωνικής Ελληνικής δημώδους Γραμματείας.βλ. λ.Κριαράς.

Le grand Robert de la langue Française.Le Robert,v.II+IX.Paris, 2 1985.

The Oxford Einglish Dictionnary,v.III.Clarendon Press,1989.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ριγ´ 84,(168),203,211
ριδ´ 64,96,168,(168),203,205,215
ριε´ (169),170,171,215
ριστ´96,(169),170,171
ριζ´ 50,84,90,(169),171,205,214,215
ριη´ 51,(170),170,171,205
ριθ´ 51,82,84,(170),205
ρκ´ 69,71,72,73,82,(170),205
ρκα´ 54,(171),211,215,234
ρκβ´ (172)
ρκγ´ 10,103,(173),205

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΥΠΟΘ. ΛΟΓΩΝ (*)

α' 84,(106),221,223
β' 69,72,84,(107),221,223
γ' 63,78,(107).221,223
δ' 71,72,90,(107),111,221,223
ε' 62,66,80,(108),197,221,212,221,223
στ' 86,87,94,(108),109,221
ζ' 87,90,91,92,94,99,(109),109,212,222
η' 49,90,92,98,99,(109),193,222
θ' (109),212,222
ι' 62,69,(110),222
ια'103,(110),195,196,219,222
ιβ'84,90,93,110,(110),111,193,218,
222,223
ιγ'65,(111),195,196,222
ιδ'69,(111),222
ιε'67,69,111,(111),112,117,222,223
ιστ'84,90,91,(112),215,222,223
ιζ'51,65,67,(112),195,196,212,222,223
ιη'64,66,69,82,(112),211
ιθ'69,(114),115,131,135,137,155,170,
222,223
κ' 69,76,88,96,(114),222,223
κα'69,(115),196,222,223
κβ'79,80,96,(115),218
κγ'57,(116),116,186,190,193,214
κδ'57,94,116,(116),117,186,190,193,
194,214
κε'66,94,95,116,(117),117,136,138,
168,186,190,214
κστ'84,(117),186,195,196,215
κζ'64,70,(117)
κη'97,(118),119,124,126,131
κθ'97,(119),119
λ' 84,90,102,(119),120,121,131,186,
194,190,192,193,194,219,223
λα'(120),120,121,131,132,133,212,
214,219,223
λβ'(121),186,190,196
λγ'65,66,90,91,102,(121),125,138,
186,190,192,193
λδ'55,70,86,(122),122,123,124,130,
186,195,196,219
λε'(123),124,214,219
λστ'86,(124),124,186,196
λζ'61,90,91,(125),126,127,138,186,
190,192,193,194,212,219
λη'90,125,(126),127,190,223
λθ'90,125,(126),127,223
μ' 82,83,(127),130,190,198,209
μα'87,88,(128),186,190,196
μβ'61,87,(128),186,196,214,219
μγ'72,79,90,(129),130,133,138,219
μδ'103,(130),186,209
με'66,90,93,(130),193,209,219
μστ'58,64,66,(131),186
μζ'90,91,(131),132,157,193,194,219
μη'65,72,79,88,(132),186,197,198,
219
μθ'87,90,92,99,(133),134,137,186
ν' 98,(134),186,197
να'61,66,90,92,99,(135),136,186,193,
194,212,219
νβ' 61,(135),136,186,197,209,219
νγ' 90,92,99,135,(136),186,193,214,218
νδ' 98,135,(136),136,214,218,219
νε' 90,91,(136),137,138,186,194,212,214,218
νστ'90,91,137,(137),138,186,194,219
νζ' 90,91,(137),186,194,212,213
νη' 90,93,(138),186,194,219
νθ' 76,86,90,92,99,(138),143,186,198,212
ξ' 90,93,94,(140),186,194,198,212,214,219
ξα' 70,85,90,93,(141),141
ξβ' 70,84,96,(141)
ξγ' 82,(141),197,198,209
ξδ' (142)
ξε' 82,(142),168,197,198,212,214
ξστ' 67,90,(143),197,212,219
ξζ' 90,92,99,(143)
ξη' 82,(144),197
ξθ' 63,(144),195,196,215
ο' 72,(145),195,196
οα' 69,78,88,89,(146),224
οβ' 90,92,99,(146),147,153,192
ογ' 88,(147),147,192,194,196
οδ' 90,92,99,147,(147),149,192,193,194
οε' 61,78,(148),148,149,198,199,215
οστ' 85,88,(148),148,198,199
οζ' 96,(149),198,199
οη' 88,(149),212,213,218
οθ' 64,69,87,94,95,103,(150),151,192,194
π' 87,90,(150),197,218
πα' 72,(151),197,198
πβ' 67,(151),181
πγ' 49,55,79,83,103,146,(152),162,168,201,203,
204,205,212,218,219
πδ' 76,90,92,99,(155),203,219
πε' 90,91,(156),164,165
πστ' 82,(157)
πζ' 62,69,(157),204,205
πη' 81,82,(157),205,209,215,219
πθ' (158)
' 82,(159),209
α' 88,(159)
β' 54,58,79,88,(160)
γ' 50,65,81,90,(160)
δ' (160),205,206,218
ε' 81,96,(161),183
στ'81,82,96,98,(161),162,205
ζ' 81,82,96,98,(162),205
η' (162),205
θ' (163),211
ρ' 82,90,(163),205
ρα' 49,58,78,(164),205
ρβ' 160,(164),168,203,204,205
ργ' 78,83,(164),165,169
ρδ' 165,(165),205
ρε' 49,82,(165),168,203,204,205
ρστ'162,164,165,(166),167,205,215
ρζ' 90,(166)
ρη' 65,87,88,(167),168,205
ρθ' 84,(167)
ρι' 67,87,90,(167),203
ρια'87,90,91,(168)
ριβ' 95,99,(168)

(*) Οι παρένθετοι αριθμοί δείχνουν τις σελίδες όπου γίνεται η κύρια συντακτ. παρουσίαση των υποθετικών λόγων·όπου ένας αριθμός επαναλαμβάνεται,μια φορά παρένθετος και μια χωρίς παρενθέσεις, σημαίνει ότι στην ίδια σελίδα ο υποθ. λόγος σχολιάζεται και έξω από την κύρια συντ. παρουσίαση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ(*)

άδηλος(υ.λ) 68-69,258β
αλήθεια και ψεύδος(του υ.λ) 51-52,53,251
αληθειακή αξία 51,275 σ.15
αληθής υλ. 48
αλληγορία 39,285 σ.50
αμφίδρομος(BICAUSAL) 58,157
αν(σημασίες) 243 σ.2-3,244 σ.6,245σ.7
''ανάπτυξη ενός επιφωνήματος''205
αναφορά 51
ανεπαλήθευτος(υ.λ) 49
αντιαφηγηματικός υ.λ 184
αντιπραγματικός(υ.λ) 81
απαρεμφ. πρόταση 39
απλός υ.λ(≠ δεσπόζων) 42
————(≠σύνθετος) 70,258β
αποδεικτικός υ.λ 49
απόδοση(επόμενον) 77,258β
απόκλιση 24,36,45,273 σ.59
(βλ. σύγκλιση)
απροσδιοριστία 65
ατελής πλ.λ 102
αυτόματικός υ.λ 42.-ισμός 270 σ.43
αφηγημ. φωνή 110
''αφθαρσία'' 272 σ.57
αχρονικότητα 85,89,277 σ.38 (βλ. χρονικότητα)
βαθιά δομή 44,274 σ.4
βιοσοφία 266 σ.8
γενίκευση (και υ.λ) 64,248.
γενικός και αόριστος υ.λ 65
γενικότητα 209-210
γνώση (:προβολή-επιβολή-υποβολή) 191
γραμματικοποίηση(της αμεσότητας) 100-102
γραμμική σειρά (του υ.λ) 72,251
δεσπόζων υ.λ 4,175-180
γνωρίσματα 179
διάζευξη (αποκλείουσα,εγκλείουσα)154,162,279 σ.50
διακοπτόμενος υ.λ 40,214-215
διδακτισμός (και υ.λ) 191,202,203,286 σ.62
διεζευγμένον 48
δομή συμμετρίας 249
δυαδικότητα 208-209,213
εγκλίσεις 33-36
ειδικός υ.λ 66
εικασία 19-20,54,231
εισαγωγ. συντάγματα 31,73-76. χρον. 89
εκλογίκευση (της μελωδ. καμπύλης) 114
εκφρασιακό-περιγραφικό περιεχόμενο 67
εμφωλεύων υ.λ 39,122,155,211,279 σ.51
εναλλαξιμότητα (του *αν*) 89
ενδεχομενικότητα 65
ενεργοποιητής 201
ενθύμημα 204-205,287 σ.82
εξίσωση αξιών 271 σ.49
επαλλάσσων υ.λ 39,143,258β
επαναληπτικός υ.λ 66
επέκταση 140
επιτόνιση βλ. τονικότητα
επιφανειακή δομή 22,44,274 σ.4
ερωτισμός (V. διδακτισμός) 192
ευθύς και πλάγιος λόγος 102-103,132
ατελής δ.π.
εσωτερικός δ.π.
ελεύθερος 151
εντελής 167
πλαγιοφανής 103
ηγούμενον 251
ηδονισμός 191-192
ημιπραγματικός υ.λ 81,88
''ηχώ του νοήματος''283 σ.6
θέματα (TOPICS) 208
θέση (μες στο ποίημα) 108,191
θεώρημα 266 σ.14
θεωρητικός (της ποίησης) 14-15,266 σ.14
θεωρία (ποίησης) 15-16
ιδεολόγημα (καβαφικό) 191
ισομετρία 21
ισοτελής βουλητική πρόταση 128
if and only if 21,60-61,92
καθολικόν (και όρος) 47,275 σ.10

(*)Καταχωρίζονται οι όροι που η εύρεσή τους δε διευκολύνεται από τον Πίνακα Περιεχομένων.Οι πλέον σημαντικοί όροι,λ.χ. *αναφορικός υποθ. λόγος*,εμφαίνονται στον Πίνακα·το Ευρετήριο χρησιμεύει,συνεπώς,ως συμπλήρωμα των Περιεχομένων.Επίσης,η ευρετηρίαση έγινε επιλεκτικά, όχι με στόχο την εξαντλητική καταχώριση,παρά τη στοιχειώδη ευκόλυνση στην εύρεση των όρων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ (συνέχεια)

καθολικοί γραμματικοί 274 σ.3
κανονική σειρά των όρων της πρότα-
σης:φυσική τάξις
κρίση
διαζευκτική 61
εξαρτημένη 50,107
καθολική 61
και επιθυμία 67,277 σ.28,251
κόσμος (πραγματικός,πιθανός,μη απο-
δεκτός) 52-53
κυριολεξία 272 σ.58,273
CUM 42,273 σ.61
λανθάνων υ.λ 32
λατρεία της λέξης 24,271 σ.57
λεκτικό 271 σ.57
ληκτικός-εναρκτ. υ.λ 40
λογική χρήση (του υ.λ) 41-42,251
λογοποιία 24

''μαθηματικός τόπος''266 σ.14
μελλοντικότητα 226,227 σ.,228 σ.,258α
μελοποιία 13,290 σ.2
μεταβλητές (του υ.λ) 56,276 σ.20
μετασχηματιστική αναγωγή 44
μετατροπία 185,189-190,201,285 σ.52
μήτρα (MATRIX) 177,279 σ.56,282 σ.
12,282 σ.15,284 σ.32
μη υποθετικές χρήσεις 32
μορφή και περιεχόμενο του υ.λ 185,199
βλ. και εκφρασιακό περιεχόμενο
μπαρόκ 241

ονοματοποίηση 39
όποιος 183
όρος :καθολικόν και όρος
όταν/ σαν 90-93
open conditional 20,61

παντόχρονο/-ικότητα (OMNITEMPORAL) 42,
85,89,193,195,277 σ.38
παραλληλισμός βλ. σχήματα λόγου
παραθεματικός υ.λ 200-203
παρασυνημμένον 48
παράταξη 23,33,71
περαντικός υ.λ 48
περικείμενο 277 σ.30°συγκείμενο 277 σ.30
πιθανότητα 23,64-65,230,233,276 σ.27
πλάγιος λόγος:ευθύς και πλάγιος λ.
πλάγια ερώτηση 36

ποίημα 174
προεξαγγελτική παράθεση 149
πρόταξη-επίταξη υπόθεσης 207 κ.ε.
πρόταση 50-51,243.1
διαπροτασιακό σύνολο 195
επιφωνηματική 36
περίοδος 70
clause (if- clause) 50
proposition(-al) 50,275 σ.11
sentence(-ial) 48,50-51,54,126,275 σ.10
utterance 62,67,126,275 σ.10

ρητορικά γυμνάσματα 177,182
ρητορικές ερωτήσεις 36,111
ρητορική ποιητική 177
ρητορική χρήση 38,39,100 σ.,107,115,200,202,204,
207 κ.ε.
ρομαντικό (ποίημα) 241

σαν:όταν
σαν να 98 σημ.
συγκείμενο 277 σ.30
σύγκλιση 13,36.273 σ.60 (βλ. απόκλιση)
σύμβολο 285 σ.50
σύμμικτος υ.λ 39,70,258β
συμπεπλεγμένον 48
συμπληρωμένος υ.λ 71
συνημμένον 251
σύνθετος υ.λ 70
σχήματα λόγου (διανοίας:195,286 σ.63)
αναδίπλωση 280 σ.62
αναπόδοτο 146,150
αναφώνηση 173
αντιστροφή(επιστροφή,επιφορά) 134,155,172,
279 σ.52
αντονομασία 119
από κοινού 114
αποσιώπηση 278 σ.48
εν δια δυοίν 114
επανάληψη 170,250 σ.15
επαναστροφή 21,126
επαναφορά 114,120,123,278 σ.49
επιδιόρθωση 150,169,279 σ.61
ευγένεια 210
κλιμακωτός παραλληλισμός 156-157,299 σ.54
παλιλλογία (υποσιώπ.) 139,278 σ.48
πρόληψη 126
ταυτολογία 156,173,279 σ.53
υποφορά (ανθυποφορά) 153
staccato 241

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ (συνέχεια)

strapato 241

stretto 241

subito pianissimo 241

τονικότητα 200,283 σ.27

επιτόνιση 239 σ.8,290 σ.6

τονικό κέντρο 183

τόνος (αφηγημ.V διδακτ.)197,200, 213

τρόπος (model) 177

timeless:χρόνος

υπόθεση 23,77,251

εισαγωγή υπόθεσης 31

υποθ. εμπειρία 17-18

υποθ. λόγος 45-46,77 σ.

παρομοίωση 97-98

συλλογισμός 41

καθόλου 181

μικτός 48

υποθετικότητα 42,55,64,65,90,95,202,230-234,258β

υποτακτική 34-36,99-102

ύφος 6

φαντασία καταληπτική 54

φανταστικές προτάσεις 82,127,278 σ.47

φάσεις(της καβ. ποίησης) 24 σ.

''φυσική τάξις των ονομάτων''288 σ.93

φωνή άσημος 243

σημαντική 243

χρόνος

αχρονικότητα 85,89,277 σ.38

γραμμικότητα 228,229

τριχοτόμηση 229,258α

χρονικότητα 95 (με παρατακτ. συντάγματα 186-187)

χωρική αξιοποίηση 187-88

''χωρική φόρμα'' 250 σ.16,289 σ.98

ψεύδος βλ. αλήθεια και ψεύδος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

΄Αγρας,Τ. 16,146,148,174,177,191,209,219,221, 230,266,281

Αλέξανδρος Αφροδισιεύς 49

Αναγνωστάκης,Μαν. 4,146

Ανδριώτης,Ν.Π. 97,162,277

Απολλώνιος,ο Δύσκολος (APOLLON DYSCOLE) 45

Αράγης,Γ. 283

Αριστοτέλης 5,204,343,283,287

Ασώπιος,Κ. 164

Αυγελής,Ν. 243

Βάρναλης,Κ. 270

Βελούδης,Γ. 100,168,278

Βλάχη 16

Βορέας,Θ. 48,50,60,61,67,107,131,138,143,166, 277,282-83-84

Βουτιερίδης,Ηλ. 118,156

Βρισιμιτζάκης,Γ.23,271,286

Γαριβάλδης 16

Γιαγκόπουλος,Αθ. 5,11,84,89,118-119,123,126, 130,134,140,155,158,159,165,214,288

Γιάκομπσον,βλ. JAKOBSON

Γρηγόριος,ο Νεοκαισαρείας 165

Γιουβενάλης 24

Γιουρσενάρ:YOURCENAR

Γκοτιέ:GAUTHJER

Γκέτε:GOETHE

Δάλλας,Γιάννης 6,7,153,200,204,230,266,282,284, 286,287,288

Δάντης:DANTE

Δημαράς,Κ.Θ. 197,266

Δημήτριος 280,281,288

Διογένης 48

Διονύσιος,ο Θραξ (DENYS DE THRACE) 45

Ελεφάντης,΄Αγγ. 33

΄Ελιοτ:ELIOT

Ελύτης,Οδ. 278,288

Εμπειρίκος,Ανδρέας 53,288

Ευστάθιος,Θεσσαλονίκης 271

Θέμελης,Γ. 66

Θουκυδίδης 146-47

Ιλίνσκαγια,Σόνια 7,191,266,284

Ισπανός,Πέτρος ο 61

Κακριδής,Ι.Θ. 78,117,269

Καντ:KANT

Καραβίας,Στ. 188

Καράογλου,Χ.Λ. 73,138,155,156,158,215,288

Καρυωτάκης, Κώστας 22,221-229,236,266,270,271, 277,288

Καψωμένος,Ερ.Γ. 3,7,21,165,198,249, 258,269,288

Κάφκα:KAFKA

Κεχαγιόγλου,Γ. 266

Κίπλινγκ:KIPLING

Κοκόλης,Ξ.Α. 7,45,272,288,290

Κολακλίδης,Π. 24,135,250,286

Κόλεριτζ:COLERIDGE

Κουκουλές,Φ.Ι. 271

Κουρμούλης,Γ.Ι. 45

Κριαράς,Εμ. 243

Κρίνις 48

Κύνερος:KUHNER

Λεκατσάς,Παν. 4 (και Βιβλιογραφία)

Λεοντάρης,Β. 14,15,266

Λεχωνίτης,Γ. 124,125,126,144,274,288

Λορεντζατος,Ζήσιμος 286

Μαλαματάρη:Φαρίνου-Μαλαματάρη

Μαλάνος,Τίμος 178,221,271,274

Μαλλούχος,Διονύσης 241

Μαρωνίτης,Δ.Ν. 188,249,288

Μένανδρος 7

Μηνάς,Κωνστ. 135,141,165

Μιχαηλίδης,Μ.Γ. 16

Μότσιου,Βασιλική 270

Μονογυιός ,Δ.Ν. 275

Μοσκόβης ,Β.Ε. 275

Μπαμπινιώτης,Γ. 5,6,134,270,273,275,277

Μπάρας,Αλέξ. 7

Νικολαΐδης,Αριστ. 4

Νικόλαρεΐζης,Δ. 10,266

Ντάντε:DANTE

Ντελόπουλος,Κυρ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ντίνας,Κ. 171
Ξύδης,Θεόδωρος 250
Παλαμάς,Κωστής 97,272,283
Παπανούτσος,Ε.Π. 14,15,23,60-63,266,271,274,
286
Παπουτσάκης,Γ. 11,16,34,74,75,272
Παστέρ 16
Πατίλης,Γιάννης 271
Περίδης,Μιχ. 11,76,286
Πετρόπουλος,Δ. 114
Πιερής,Μιχ. 284
Πλάτων -
Πολίτου-Μαρμαρινού,Ελ. 23,66,266
Πολίτης,Γ.Ν. 16
Πόου:POE
Ποσειδώνιος 174
Πρεβελάκης,Ε.Γ. 275
Ρακενδότης,Πιναρός 156
Ριφατέρ:RIFFATERRE
Σαββίδης,Γ.Π. 7,11,22,48,86,133,153,162,168,
180,188,190,194,215,221,255,266,270,271,
281,282,283,285,286,287,288
Σαχελλαριάδης,Γ.Χρ. 129,274
Σαρεγιάννης,Ι.Α. 17,20,52,153,202,266,277
Σεμιτέλος ,Δ. 162
Σέκσπιρ: SHAKESPEARE
Σέξτος,ο Εμπειρικός 49,54,60,277
Σαπφώ 4
Σέρενι,Λάζλο 7
Σεφέρης,Γ. 3,10,14,21,48,53,59,140,198,214,238,249,
266,288,290
Σηφάκης,Γρ. 21,22,270
Σικελιανός,Άγγελος 112,149,250
Σλέγκελ:SCHLEGEL
Σολωμός,Διονύσιος 17,266
Στεφάνου,Λύντια 97
Στρατήγης,Γ. 16,25
Συμεωνίδου-Χριστίδου,Αριστέα-Νικολέττα 278
Τατάκης,Βασ. 61,116,166,274
Τέννυσον:TENNYSON
Τζάρτζανος,Αχιλλεύς 5,11,44,46,47,56,57,62,67,68,70,
71-73,76-88,94,97,98,100-102,106-109,111,112,114,
115,116,118,119,120,121-129,131-141,143-151,153,
154,156,157,158,160-173,193,194,278,279,288
Τζιόβας,Δ. 251,289
Τριανταφυλλίδης,Μαν. 216,217
Τσίρκας,Στρατής 59,188,271,274,285
Τσολάκης,Χρ. 125
Τσόμσκι:CHOMSKY
Φαρίνου-Μαλαματάρη Γ. 110,130,132,142
Φιλιππάκη-W.,Ειρήνη 5
Φίλων,ο Μεγαρεύς 59-60
Φρέϊζερ,Κίμων 290
Φυλακτόπουλος,Γ.Σ. βλ. Μονογυιός
Χατζής,Δημήτρης 263
Χιονίδης,Ν.Π. 45,57,58,276,277
Χουμπέρ:HUMBERT
Χρύσιππος 5,46,47,48,274
Ψάλτης,Στ. 76,77,79,81,161
Ψελλός,Μιχ. 60,61

***

Akatsuka,N. 59,79,80,89
Allen,G.W. 279
Baud-bovy,S. 21
Barwise,J. 66
Bidois,G. et R. 244
Bowerman,M. 63,81,85,90
Brouning,R. 231 (Μπράουνινγκ)
Brugmann,Karl(+Delbrück) 45
Chomsky,N. 5,44,45,60,67,122,129,
274,279 (Τσόμσκι)
Coleridge,S.T. 285 (Κόλεριτζ)
Comrie,B. 58,60,61,64,79,127,128,
154,159,276
Cooper,W.S. 46,56,59,60,137,276,277
Cornulier,Benoît de 270
Dante 188,189,271 (Δάντης)
Dubois,J. [=group μ] 6
Eliot,T.S. 3,4,10,14,185,250,266,285,290 (Έλιοτ)
Eluard,P. 282
Enkvist,N.E. 6
Ferguson,Ch.A. 46
Ford,Cecilia E. 208
Frank,J. 250

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Frege,G. 50,51,57,60,62,96,275
Gauthier,Th. 117,281,282 (Γκοτιέ)
Genette,G. 132-33
Goblot,E. 61
Goethe,W.285 (Γκέτε)
Goodwin,W.W. 66,84
Greenberg,J.H. 62,66,84
Haas,Diana 16,75,267,268,269
Hadzisz,D.:Χατζής Δ.
Haiman,John 23,58,71,72,73,80,208, 271,276
Harris,Martin B. 59,83,89,245
Heinämäki,Orv. 89
Hopkins,G.M. 283
Hymes,D. 45
Humbert,J.5,11,45,78,80,84,89,118, 127,130,139,152,164,165,168,277
Jakobson,R. 184,282,283,290 (Γιάκομπσον)
Johnson-Laird,Ph.N. 59,70,246,247
Joyce,J. 250
Kafka,Fr. 282-83
Kant 60 (Καντ)
Károlyi,Ottó 283,285
Keely,Edm. 197
Kipling,R.55,146
Koopers,B.Th. 57,276
König,Ek. 88,89
Kühner,R.70,119,153 (Κόννερος)
Lavagnini,R. 75,266
Lyons,J. 47,50,67,68,134,145,270,274, 275,277
Martinet,A. 114,240
Marouzeau 150
Mirambel,A. 117,171,280
Mohay,A. 7,263,264
Montague,R. 60
Mounin,G. 44,45,118,122,130,132,137, 140,147,239,274,288
Palmer,Fr. 45,46,240
Peirce,Ch.S.59,60
Peri,M. 263
Pernot,H. 16,24,75,271
Poe,Al. 266 (Πόε)
Pontani,F.M.76,94,99
Pope,Al. 283
Port Royal 5,60
Pound,Ezra 185,250,285,290
Ramsey,Fr. Pl. 58
Reilly,Judy Sn. 59,89
Renchon,H. 243,244
Richards,I.A. 204
Riffaterre,M. 153,162,177,273,281,282
Rivarol 271
Russell,B. 60
Saloné,S. 127
Saussyre,Ferd. de 5
Schlegel, 285 (Σλέγκελ)
Shakespeare,W. 16,74 (Σέκσπιρ)
Smith,N.V. 5,240
Somlyó,G. 263
Stankievicz,,E. 290
Sundell,Lars-Göran 244
Szabó,K. 7,283
Tarski,A. 274
Tennyson,Lord A. 188,189 (Τέννυσον)
Ter Meulen,Alice 85,89
Thomson,Sandra A. 208
Traugott,El. Cl. 68
Valéry,P. 198 (Βαλερί)
Van der Auwera,Johan 23,65,202,271
Van Dijk,Teun A. 52,53,63,81,97,136,154,248
Vas,István 263
Webster,T.B.L. 191
Whitman,W. 279
Wilson,D:Smith N.V.
Yourcenar,M. 192,263,264 (Γιουρσενάρ)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....3
Εισαγωγή.....9
Συντομογραφίες.....11

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ 12-42
1.1. Εισαγωγικά.....13
1.2. Ο θεωρητικός της ποίησης.....14
2α. Η υποθετική εμπειρία.....17
1.3. Οι υποθ. λόγοι στην ποίηση του Καβάφη. Προκαταρκτικά.....21
1.4. Οι υποθετικοί λόγοι στον πεζό λόγο του Καβάφη.....24
1.5. Παρατηρήσεις στους υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου.....31
5α. Τα εισαγωγικά συντάγματα.....31
5β. Οι λανθάνοντες υ.λ του πεζού καβαφικού λόγου.....32
5γ. Η παράταξη υπόθεσης-απόδοσης.....33
5δ. Οι εγκλίσεις της υποθετικής πρότασης.....33
5ε. Οι εγκλίσεις της απόδοσης. Οι προτάσεις.....36
5στ. Τα είδη των πεζών υποθετικών λόγων.....37
5ζ. Οι άλλες ταξινομήσεις των πεζών υ.λ. Η ρητορική χρήση.....38
5η. Η τυπικά λογική παρουσία.....41

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ 43-173
Α΄. Η θεωρία για τους υποθετικούς λόγους.....44-103
2.1. Προειδοποίηση.....44
2.2. Τί είναι ο υποθετικός λόγος;.....45
2.2α. Η άποψη του Χρύσιππου (και των άλλων στωικών).....46
2β. Η φιλοσοφική άποψη.....50
2γ. Η λογική άποψη.....59
2δ. Η γλωσσολογική άποψη: Γενικότητες.....63
η υποθετικότητα.....64
απροσδιοριστία και ενδεχομενικότητα (περιπτώσεις της πιθανότητας).....65
γενικοί και αοριστολογικοί υποθ. λόγοι.....65
κρίση και επιθυμία.....67
η άδηλη υπόθεση ή απόδοση.....68
απλοί, σύνθετοι, σύμμικτοι, άρτιοι, ελλιπείς, επαλλάσσοντες υ.λ.....70
παρατακτικοί υποθ. λόγοι.....71
2ε. Η γραμματική άποψη.....73
η εισαγωγή των καβαφικών υποθετικών λόγων.....73
οι υποθετικοί δείκτες.....76
τυπολογική ταξινόμηση (τα είδη των καβαφικών υ.λ).....77
το πραγματικό.....78
το πραγματικό με σημασία προσδοκωμένου.....80
το μη πραγματικό.....81
το δυνατό στο παρελθόν (ανεπαλήθευτο).....83

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

η απλή σκέψη.....83
το προσδοκώμενο.....84
η αόριστη επανάληψη.....85
οι ενδοτικοί υποθετικοί λόγοι.....87
οι χρονικοί υποθετικοί λόγοι.....89
παρέκβαση:ΜΥΡΗΣ|...|'χρονικότητα και υποθετικότητα.....95
οι αναφορικοί υποθ. λόγοι.....96
οι παραβολικοί υ.λ.....97
η υποτακτική.....99
ευθύς και πλάγιος λόγος.....102
Β΄. Η συντακτική παρουσίαση των υποθετικών λόγων (στα 153+1 ποιήματα).....104-173
Κριτικά σημάδια και συντομογραφίες.....105
2.3. Η συντακτική παρουσίαση (:α΄έως ρκγ΄).....106
ποιήματα 1896-1904 (α΄ έως και ιη΄).....106
ποιήματα 1905-1915 (ιθ΄ έως και ξ΄).....114
ποιήματα 1916-1918 (ξα΄ έως και οη΄).....141
ποιήματα 1919-1933 (οθ΄ έως και ρκγ΄).....150

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ 174-236

3.1. Οι δεσπόζοντες υποθ. λόγοι.....175
3.1α. Η έννοια και τα γνωρίσματα του δεσπόζοντος υ.λ.Εισαγωγικά.....175
1β. Οι δεσπόζοντες υποθ. λόγοι της Πρώτης Φάσης.....180
1γ. Οι δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης.Από τη Δευτέρα Οδύσσεια στην Ιθάκη.....185
1δ. Διδακτισμός και δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης.....191
1ε. Οι αφηγηματικοί δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης.....197
1στ. Οι λυρικοί δεσπόζοντες υ.λ της Μέσης Φάσης.....198
1ζ. Οι δεσπόζοντες υ.λ της Ύστερης Φάσης.....200
3.2. Ρητορικές χρήσεις των υποθετικών λόγων.....207
2α. Πρόταξη και επίταξη της υπόθεσης.....207
2β. Εναρκτήριοι,ληκτικοί,ενδιάμεσοι,παρένθετοι,διακοπτόμενοι υλ.....211
2γ. Η στίξη των υ.λ.Η παύλα.....215
3.3.Καβάφης-Καρυωτάκης:υποθετικοί λόγοι παράλληλοι.....221
3.4. Υποθετικότητα και Ιστορική δυνατότητα.....230
Επίλογος.....235

ΕΠΙΜΕΤΡΟ 237-264

Επίμετρο Α.Η επιτόνιση.Μουσικολογ. αντιστοιχίες.....237
Επίμετρο Β. Θεωρητικές απόψεις.....242
Επίμετρο Γ (Πίνακες).....252

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Σημειώσεις και παραπομπές του Πρώτου Μέρους.....266
——— Δεύτερου Μέρους.....274

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σημειώσεις και παραπομπές του Τρίτου Μέρους..280
——————— του Επίμετρου..290

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..291-298
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ..299-307
—των υποθετικών λόγων..300
—των όρων..302
—των κύριων ονομάτων..305

***

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ